

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ROD PHILLIPS

Alkol

Tarihi

“Rod Phillips, alkolün kültürel tarihi üzerine tam bir başucu kitabı yazmış.”

–David Fahey, *Miami University of Ohio*

“Alkol, detaylı bir araştırma sonucunda ortaya çıkmış, akıcı, eğlenceli ve bilgilendirici bir çalışma. Rod Phillips, bu zengin çalışmasıyla kültürel tarihe geniş bir bakış açısı sunarken kapsamlı bir inceleme ortaya koyuyor. Odağına sosyal ve kültürel bir hareket olarak tüketim olgusunu alması bu kitabı diğerlerinden ayrı bir yere koyuyor. Yaşamlarımızı derinlemesine etkileyen bir konu üzerine yapılmış bu kapsamlı ve mükemmel çalışma derin bir okuma zevki sunuyor.”

–Thomas Brennan, *The United States Naval Academy*

Rod Phillips

Alkol

Tarihi

Çevirmen
Dilek Berilgen Cenkçiler

Maya Kitap: 142, İnceleme: 32
1. Baskı, İstanbul Aralık 2016

ISBN: 978-605-9902-53-3

Orijinal Adı: ALCOHOL: A HISTORY by Rod Phillips.

Copyright © 2014 by the University of North Carolina Press.

Published in the Turkish language by arrangement with the University of North Carolina Press, Chapel Hill, North Carolina, 27514 USA.

www.uncpress.unc.edu

Tüm yayın hakları Maya Kitap'a aittir. Telif hakları sahibinin izni olmaksızın, hiçbir yolla çoğaltılamaz, kopyalanamaz ve dağıtılamaz.

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç

Editör: Selin Saraçoğlu

Redaksiyon: Ayşegül Pomakoğlu

Mizanpaj: Mehmet Büyükturna

Kapak Uyarlama: Mehmet Büyükturna

Maya Kitap * Sertifika: 14079

Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4 Şişli / İstanbul Tel: 0212 296 97 12

e-posta: info@mayayayinlari.com / www.mayayayinlari.com

Şan Ofset * Sertifika: 12049

Hamidiye Mah. Anadolu Cad. No:50 Kâğıthane / İstanbul

Tel: 0212 289 24 24

Birçok anıda ve kadehte bana eşlik eden RUTH'a...

İçindekiler

Giriş 11

1. Antik Çağlarda Alkol 16

Doğa ve İnsan Eli

2. Yunanistan ve Roma 33

Şarabın Üstünlüğü

3. Din ve Alkol 52

Hristiyanlıkta ve İslamiyette Yaşam Biçimleri

4. Ortaçağ, 1000-1500 72

Bir Sanayinin Doğuşu

5. Modern Avrupa'nın İlk Dönemleri 92

Alkol, Din ve Kültür

6. Damıtılmış İçkiler, 1500-1750 114

Toplumsal Düzene Yönelik Tehditler

7. Avrupa Alkolünün Dışa Açılması, 1500-1700 136

Avrupa Dışındaki Dünyalar

8. Avrupa ve Amerika, 1700-1800 156

Alkol, Aydınlanma ve Devrimler

9. Alkol ve Şehir, 1800-1900 176

Sınıf ve Sosyal Düzen

10. Alkolün Düşmanları, 1830-1914 195

Alkol Karşıtlığı ve Yasaklama

11. Alkol ve Yerli İnsanlar, 1800-1930 219

İrk, Düzen ve Kontrol

12. Birinci Dünya Savaşı, 1914-1920 240

Alkolle Mücadele

13. Yasaklar, 1910-1935 254

Soylu Deneyler, Rezil Başarısızlıklar

14. Alkol Yasaklarının Ardından, 1930-1945 275

Alkolün Normalleşmesi

15. Modern Dünyada Alkolün Yeri 296

Tüketim ve Kontrol Mekanizmasındaki Gelişmeler

Sonuç 313 Notlar 319 Dizin 365

Alkol Tarihi

Giriş

Alkol tüketimi başladığından beri insanların alkolle oldukça zorlu bir ilişkisi olmuştur. Alkol, kendi başına hiçbir maddi, kültürel ya da ahlaki değeri olmayan renksiz bir sıvıdır. Ama diğer birçok üründe olduğu gibi alkole de, zamana ve mekâna göre değişen ve tüketildiği toplumlarda güç, cinsiyet, sınıf, etnik yapı ve yaşın getirdiği zorluklarla iç içe geçmiş karmaşık ve çoğu zaman karşıt değerler biçilmiştir.

Bütün bu değerler esas olarak alkolün, insanın sinir sistemi üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. İster bira olsun, ister viski, şarap, kokteyl ya da alkol üretmek için kullanılan binlerce üründen yapılmış alkolsüz içecekler... Alkol tüketen okuyucular, ilk yudumla başlayan sarhoşluğun çeşitli aşamalarını hatırlayacaklardır. Az miktarda alkol genellikle içene mutluluk verir ama insan daha fazla içtiği zaman coşku, sosyal kısıtlamalarda gevşeme, denge ve koordinasyon kaybı, dil dolanması, kusma ve bilinç kaybı yaşayabilir. Şiddetli alkol zehirlenmesi ölümcül dahi olabilir.

Tabii söylemeye gerek yok; alkol tüketenlerin çok azı keyif ve mutluluk veren bir iyilik duygusundan öte bir şey yaşayabilecek kadar içer. Çok değerli ve aranan bir duygu olarak değerlendirilmenin yanı sıra, fazla içince oluşan ve insanın coşkuya kapılıp kendini başka dünyalarda hissetmesine yol açan bu duyguya, bazı kültürlerde maneviyat atfedilerek tüketiciyi tanrılara yaklaştırdığı düşünülmüştür. Başka kültürlerde ise alkolün onu içen kişiye zarar verme olasılığı, aşırı tüketim konusunda ciddi uyarılara ve sarhoşluğun çeşitli şekillerde cezalandırılmasına yol açmıştır.

Bunun sonucunda alkole karşı birbirine zıt görüşler ortaya çıkmıştır. Bir tarafta alkollü içecekler yaygın bir şekilde günlük ilişkilerde sosyal kaynaştırıcı ve yakınlaştırıcı olarak kullanılmıştır. On dokuzuncu yüzyılda Rus işçiler fabrikalarında içerken, ta 1700'lerin başlarında Londra'da sadece kadınların gidebildiği bir barda cin içildiği bilinmektedir. Alkol, düğünlerde ve cenazelerde tarihi bir rol oynamanın yanı sıra ticari, politik ve benzeri etkinliklerde de kendine yer edinmiştir. 1797 yılında Amerikan Do-

nanmasının ilk firkateynlerinden biri denize indirilirken Madeira¹ kullanılırken, bazı Doğu Afrikalı halklar da evliliklerini muz birasıyla kutluyordu. Alkol birçok durumda iş karşılığında ödeme aracı olarak görülmüş ve Avrupalılar ekonomik faaliyetlerini dış dünyalarda sürdürmeye başladığında yaygın bir para birimi gibi kullanılmıştı. Viski, cin ve romla köleler ya da kunduz derisi, kurutulmuş hindistancevizi, nüfuz ve toprak gibi çeşitli şeyler satın alınabiliyordu.

Alkol insanların rahatlamasına ve bazen kaygılarını unutmaya yardımcı olmaktadır. Alkollü içecekler, özellikle bira ve şarap, çoğu zaman kutsallıkla özdeşleştirilmiş, ayrıca iyileştirici ya da şifalı özellikleri olduğuna inanılmıştı. Bu yüzden geçmişte, alkolün herhangi bir türüyle tedavi edilmemiş bir hastalık, rahatsızlık veya fiziksel şikayet bulmak hiç de kolay değildi. Alkolün vücudu kurtlardan ve kanserden kurtardığı, sindirime yardımcı olduğu, kalp hastalıklarıyla mücadele ettiği ve yaşlılığı durdurarak ömrü uzattığı düşünülüyordu.

Diğer yandan alkol sadece tüketen birey açısından değil, tüketildiği toplum için de tehlike olarak görülmüştür. Kötü olarak tanımlanmış ve herhangi bir tanrının değil, şeytanın hediyesi olduğu söylenmiştir. On dokuzuncu yüzyılda yaşamış olan bazı teologlar, tanrıların alkolü onaylamış olabileceği düşüncesi karşısında o kadar dehşete düşmüşlerdi ki, İsa'nın ilk mucizesinin suyu şaraba değil de üzüm suyuna dönüştürmek olduğunu göstermek amacıyla İncil'i yeniden yorumlamışlardı. İslamiyet ve diğer bazı dinler alkol ve benzeri sarhoş edici maddelerin tüketimini yasaklamıştır. Alkol, hastalıklar, delilik, kazalar, ahlaksızlık, dinsizlik, toplumsal huzursuzluk, felaketler, suçlar ve ölümden sorumlu tutulmuştur. Ortaçağdan bugüne kadar, alkolü bütün sorunların kaynağı olarak görmek bazı yorumcular için gelenek halini almıştır.

Alkolü eleştiren birçok kişi, ölçülü olarak tüketildiği takdirde alkolün korkunç sonuçlar doğurmayabileceğini kabul etmiştir. Bu görüşü değerlendiren çoğu yetkili, tarih boyunca düzenlemelerle alkolün üretimini, dağıtımını ve tüketimini sınırlayarak onun en kötü etkilerini hafifletmeye çalışmıştır. İçeceklerin alkol oranı kontrol altına alınmış, çocukların içki içmesi yasaklanmış, barlarla tavernaların açık olduğu saatler kısıtlanmıştır. Bazı yetkililer de kadınlarla erkeklerin alkol tüketimlerini kendi istekleriyle sınırlayabileceklerine pek güvenemeyip, herkesin alkolden tamamen uzak durmasının daha iyi olacağına hükmetmiştir. Bu tür yasaklamalar çeşitli dönemlerde küçük Yahudi ve Hristiyan cemaatleri arasında, Müslüman dünyasında geniş bölgelerde, Birleşik Devletler, Belçika, Hindistan ve Rusya gibi değişik ülkelerde ve İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi (Mormonlar) gibi sayısal olarak önem taşıyan tarikatlar arasında uygulanmıştır.

O halde alkolün tarihinde ana tema, düzenlemedir; zira alkolün bir şekilde kısıtlanmadığı çok az sayıda toplum vardır. Bu düzenlemeler çok değişik şekillerde ol-

1 Madeira adalarında yapılan bir tür şarap. (e.n.)

muştur. Bunların arasında nüfusun yaşla (çocuklar), cinsiyetle (kadınlar) ve ırk / etnik kökenle (Amerikan yerlileri) tanımlanan belirli kesimlerine alkol tüketiminin yasaklanması gibi örnekler sayılabilir. Bazı durumlarda, alkol tüketimi toplumsal dışlanmayla pekiştirilen sosyal baskı ile gayrı resmi olarak kontrol altına alınmıştır. Bazı yerlerde de düzenlemeler, itaat etmeyenlerin cezalandırıldığı yasalarla desteklenme şeklinde olmuştur. Çocukların içki içmesi binlerce yıldır, alkolün çocukların vücutlarında yarattığı tehlikeler konusunda uyarılarda bulunan doktorlar tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Ancak yasal içki içme yaşının kanunlarca belirlenmesi ve hukuken uygulamaya konması on dokuzuncu ve yirminci yüzyılları bulmuştur.

Alkole atfedilen diğer özellikler, onun tarihindeki diğer temaları oluşturmaktadır. Alkol, antik kültürlerde olumlu bir şekilde tanrılarla bağdaştırılmış; şarap, Hristiyanlığın ana akımı tarafından benimsenerek en önemli dini törenlere dahil edilmiştir. Ancak bir taraftan da aşırı alkol tüketiminin kişisel ve toplumsal etkilerini en fazla eleştirenler dini kuruluşlar olmuştur. Aynı şekilde, doktorlar binlerce yıldır bazı alkollü içeceklerin tedavi edici özellikleri olduğunu düşünseler de (1920'lerdeki yasaklama yıllarında, Amerikalı doktorların yarısı viskinin, dörtte biri ise biranın sağlığa yararlı olduğunu düşünüyordu) aşırı tüketimin zararları konusunda uyarıda bulunmuşlardır.

O halde alkolün tarihinin önemli bir boyutunu, onun tartışmalı konumu ve tehlikesini en aza indirmeye çalışırken yararlarını anlama yolunu bulma mücadelesi oluşturmaktadır. Yasak yanlılarının öylece pes edip, sorumsuz içicilerin alkollü yanlısı kullanılarak kendilerini ve sosyal düzeni riske atmalarına izin vermektense, ölçülü içicileri alkolden yoksun bırakmanın daha iyi olacağını savundukları söylenebilir. Diğer taraftan, çok az insan karşıt görüşü benimseyerek alkol üstündeki tüm kısıtlamaların kaldırılması gerektiğini savunmuştur; yasağa en çok karşı çıkanlar bile bunu yapamamıştır.

Alkol hakkındaki bu tartışmalar maddi veya kültürel boşlukta yaşanmamıştı. Alkol neredeyse bütün toplumlar da etkili bir statü ve güç simgesiydi. İlk toplumların çoğunda, örneğin Antik Mısır'da bira bütün sınıflar tarafından tüketiliyordu ama şarap sadece elitler tarafından içiliyordu. Yunanistan'da sadece şarap tüketiliyordu ama kalitesi büyük farklılıklar gösteriyordu. Elitlerin içtiği şarap tat, kıvam ve alkol oranı açısından alt tabakadaki insanlar tarafından tüketilen şaraba hiç benzemiyordu. Bazı durumlarda alkol, (en azından teorik olarak) egemen, sömürgeci halka ayrılıyordu: Afrika'daki bazı İngiliz yöneticiler yerli halklara yasakçı politikalar uygularken kendileri alkol tüketmişti. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da beyaz hükümetler de yerlilere aynı şeyi yapmıştı.

Esasen on dokuzuncu yüzyıla kadar alkol (esas olarak bira ve şarap) Avrupalılar ve Kuzey Amerikalılar tarafından yaygın bir şekilde su ihtiyacını karşılamak amacıyla tüketilmişti, çünkü su kaynaklarının birçoğu tehlikeliydi. Roma'ya, kuruluşundan sonraki birkaç yüzyıl içinde içme suyu getirmek zorunda kalınmıştı, zira Tiber Nehri kirlen-

mişti. Avrupa’da (Ortaçağdan itibaren) ve Amerika kıtasında (on sekizinci yüzyıldan beri) şehir merkezlerindeki belli başlı su kanalları ve kuyular, zehirliydı ve güvenli içme suyu sağlayamıyorlardı. Mayalı alkollü içecekleri içmek daha güvenliydı çünkü fermentasyon işlemi, suya saf alkol eklendiğinde olduğı gibi, zararlı bakterileri öldürüyordu. Alkol öylesine olağan bir içecek haline gelmişti ki, “alkol” ve “içki” neredeyse eşanlamlı olmuştu: Alkol hakkındaki tartışma, “içki sorunu” adını almıştı ve “içki alışkanlığı” denildiğinde, su veya çaydan bahsedilmiyordu.

Alkolün güvenli su ihtiyacını karşılama yöntemi olarak yararı, var olması için ikna edici bir gerekçeydi ve hiçbir hükümet, güvenilir içme suyu veya alkolsüz içecek alternatifi bulmadan, yasaklama politikası uygulayamıyordu. Alkol karşıtı ve yasaklayıcı akımın, Avrupa ve Kuzey Amerika’daki belediyelerin kent nüfusuna güvenli içme suyu sağlama konusunda büyük projeler başlatmasıyla kahve, çay ve diğer alkolsüz içeceklerin yaygın bir şekilde tüketilmeye başlamasının aynı zamana denk gelmesi tesadüf değildi.

Aynı zamanda, “içmek” genellikle alkol tüketmek anlamına gelse de, temiz içme suyu sağlanmadan önce herkesin su ihtiyacını karşılamak amacıyla alkol içtiğini varsaymamaya özen göstermeliyiz. İçilebilir ya da değil, su bedavaydı ama alkol değildi. Yoksullar bulabildikleri her türlü suyu tüketmiş olmalıydı. Tabii bu uygulama ömürlerinin kısa olmasına katkıda bulunmuştu. Çocuklar da genellikle içki içmiyordu ve birçok toplumda kadınların içki içmesi ya yasaktı ya da içmemeleri için şiddetli baskılar uygulanıyordu. Eski toplumlarda herkesin alkollü içki tükettiğı konusundaki yaygın genelleme doğru olmasa gerek ve bu kitapta ele alınan konulardan biri de budur.

Bu kitap, alkolün tüketildiğı çeşitli kültürlerdeki yeri hakkında bir araştırma olup; alkolün iktidar yapısı ve süreciyle, cinsiyet, sınıf, ırk/etnik yapı ve nesil konularıyla ilişkisini tanımlamakta ve açıklamaktadır. Kitapta Avrupa’ya odaklanılmaktadır ama Kuzey Amerika da kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Bunun gerekçesi, alkollü içecekler ilk kez başka yerlerde icat edilmiş ve kesinlikle dünyanın hemen her yerinde tüketilmiş olsa da, Avrupalıların alkolü kapsamlı bir şekilde hayatlarına ve büyük ölçüde kültürlerine diğer bölgelerde yaşayan insanlardan çok daha fazla entegre etmiş olmasıdır. Zamanla alkollü içeceklerini ve bir ölçüde alkol kültürlerini dünyanın diğer bölgelerine de yaymışlardır. Alkol, Avrupalıları ve diğerlerini emperyalizm, sömürgeleşme ve sonunda kolonilerden çekilme sürecinde irtibat, işbirliği ve anlaşmazlık alanlarından biri haline getirmiştir. Bu kitapta global bir perspektif vermeye çalıştım ama bunu yaparken, Asya ve Pasifik gibi bölgelerin içki içme kültürlerini hak ettikleri ölçüde incelemek yerine, Avrupa’da alkolün yayılmasına öncelik verdim. Bence bu yaklaşım kitabı tematik olarak daha tutarlı yapıyor.

Kullandığım bütün materyalin yazarlarına haklarını vermek ve yararlandığım çeşitli kütüphanelerin ve arşivlerin personeline teşekkür etmek istiyorum. Bunların

arasında British Library ve Wellcome Tıp Tarihi Enstitüsü ile Fransa'da bulunan birçok bölüm arşivi yer almaktadır. Meslektaşlarım Matthew McKean ve Michel Hogue çok faydalı tavsiyelerde bulundular, Dr. Rob El-Maraghi bazı tıbbi konularda yardımcı oldu. Metinde sayısız yararlı yorumda ve öneride bulunan David Fahey'e ve Thomas Brennan'a gerçekten minnettarım. Tabii her türlü hata ve ihmal benden kaynaklanıyor. Son olarak, University of North Carolina Press'teki yardımsever, dost canlısı ve becerikli insanlarla çalışmak benim için büyük bir zevkti. Benimle bu kitap için yıllar önce sözleşme imzalayan Chuck Grench sabrı için bir madalyayı hak ediyor.

NOT:

Ale ve bira:

Ortaçağ dışında bütün dönemlerde tahıl esaslı fermente içkilerden bahsederken “bira” kelimesini kullandım ama Ortaçağın sonlarında Avrupa'nın birçok kesiminde ale'den biraya geçişi vurgulamak amacıyla (şerbetçiotu kullanılmadan yapılan “ale” ile (şerbetçiotuyla yapılan) “bira”yı ayırdım. İlk çağlarda (antik Mezopotamya'da ve Mısır'da; ortaçağ Galya'sının ilk dönemlerinde) ve şerbetçiotunun kullanılmadığı kültürlerde (örneğin sahra-altı Afrika'sında) bu içeceklere “ale” demek daha doğru olabilirdi. Ama tarihçiler sürekli olarak “bira”yı genel terim olarak kullandıkları için, ben de aynı şeyi yaptım.

Antik Çağlarda Alkol

Doğa ve İnsan Eli

İnsan eliyle yapılan alkollü içeceklerin kökeni, dokuz bin yıl öncesine, MÖ 7000 yıllarına kadar uzanmaktadır ama tarih öncesi insanların bundan binlerce yıl önce meyve ve dutgiller yoluyla alkol tükettikleri de bilinen bir gerçektir. Meyveler ve dutgiller tazeliklerini ve tatlılıklarını yitirip çürümeye başladıkları zaman yabani maya bu meyvelerin içlerinde doğal olarak bulunan şekeri tüketerek kendiliğinden oluşan bir fermantasyon süreciyle alkol üretmeye başlar. Çürüyen meyvelerin etinde ve suyunda bu şekilde oluşan alkol çoğu zaman yüzde 3-4 düzeyine ulaşır; bazen de yüzde 5'i geçerek, bugünkü biralara benzeyen bir alkol gücü verir.¹ İki koşul sağlandığı sürece tüm meyveler ve dutgiller bu tür fermantasyon sürecinden geçebilir. Öncelikle meyvenin makul ve mayayı cezbedecek bir şeker seviyesi olmalıdır. Meyveler olgunlaştıkça şeker düzeyleri artar ve meyveler daha tatlı hale gelir. Genelde olgun bir meyvenin yüzde 5-15'ini şeker oluşturur.² İkinci olarak, ortamda (meyvenin kabuğunda ya da yakındaki ağaç ve çalılarda) kabuk çatladıktan sonra etindeki şekere erişebilecek yabani mayalar olmalıdır.

Çeşitli memelilerin, kuşların ve kelebeklerin çürümüş ve fermente olmuş meyveleri yediği ve değişen derecelerde sarhoşluk yaşadıkları bilinmektedir. Malezya'da yaşayan sivri sincapçıklar, alkol tüketen hayvanların en ünlüsü olup, genellikle fermente olmuş ve neredeyse yüzde 4 alkol seviyesine ulaşabilen meyve nektarıyla beslenmektedir. Bu hayvan muhtemelen dünyayı farklı bir şekilde algılamaktadır. Buna rağmen ağaçtan ağaca zıplarken gösterdiği çevikliğe bakılırsa alkol tüketiminden etkilenmiyor

gibidir ve genellikle sarhoşlukla bağdaştırılan riskli davranışlar sergilediklerine ilişkin kanıt bulunmamaktadır. Başka hayvanlar sadece belirli zamanlarda ya da fırsat buldukça alkol tüketir. New Orleans'ta bir gazete 1954 yılında göç eden binlerce kızılgerdanın, şehir parklarındaki çalılıklardan yedikleri aşırı olgunlaşmış dutgillerle sarhoş olduğunu bildirmişti. Bir kuş gözlemcisi, peşlerinden gelen karatavukların, alkole kızılgerdanlardan daha dayanıklı olduğunu belirtmişti: "Karatavuklar çimenlerin içine düşüyor ve sonra ayılmak için debelenip yuvarlanıyor. Ama kızılgerdanlar! Üç tane şişman kızılgerdanın oluklara devriliş öylece yattıklarını gördüm."³

Sarhoş olmuş gibi görünen hayvanların videoları internette çok popüler. Bunların birçoğu sahici gibi görünse de, bilim insanları Afrikalı fillerin marula ağacının çürümüş meyveleriyle kafaları buldukları yönündeki haberlere kuşkuyla yaklaşmaktadır. Bu senaryo bir açıdan imkânsız görünmekte çünkü filler marula meyvelerini aşırı olgun veya çürükken değil, normal zamanında yemeyi tercih etmektedir. Ama daha da imkânsız olan şey, yetişkin bir filin gözle görülebilir şekilde sarhoş olmasını sağlayacak kan-alkol düzeyine ulaşabilmek için, sudan kaçınıp alkol oranı en az yüzde 3 olan marula meyvesinden normalde aldığı gıdanın 400 katından fazla yemesidir.⁴ Yalnızca vücut boyutları yüzünden, küçük yapıları yaratıkların fermente meyve yemenin sarhoş edici etkilerini hissetme olasılıkları daha yüksektir. Tarih öncesi zamanlarda, primatlar ve insanlar kesinlikle bunların arasındaydı.

Ta 20 milyon yıl önce, primat atalarımız esas olarak meyve ve dutgillerden oluşan bir diyetle besleniyordu: İlk insanların diş yapısı, kalorilerinin neredeyse tamamını meyveden alan modern maymunlarınkine benziyordu. Modern insan genomu ise bitki ağırlıklı beslenen ve çoğunlukla meyve yiyen şempanzelerininkine yakındır. Diğer memeliler ve kuşlar gibi, insanlar da normalde meyveleri daha hamken veya çürümeye başladığında değil, olgunlaştıkları zaman, renkleri parlak ve görünüşleri cazipken yemeyi tercih ediyor olmalıydı. Öte yandan daha kolay erişebildikleri, yere düşmüş geçkin -ve muhtemelen fermente olmaya başlamış- meyveleri toplamış ve böylece her olgunlaşma mevsiminin sonunda tesadüfen veya düzenli olarak alkol tüketmiş de olabilirlerdi. Eğer geçkin meyve veya dutgilleri yemekle, hoş bir sersemlik duygusu arasında bağlantı kurdularsa, bunu düzenli bir uygulama haline getirmiş ve her yıl bağbozumunu heyecanla beklemiş olmaları muhtemeldi.

Her ne kadar alkolün tarih öncesinden bahsediyor olsak da, bira ve şarap yokken suyun var olduğunu vurgulamak gerekir. Su, yeryüzündeki yaşamın gereksinimlerinden biridir ve insanlar terleme, idrar ve dışkı şeklindeki günlük kayıplarını telafi etmek için düzenli olarak su içmek zorundadır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için tüketmeleri gereken su miktarı iklime, yemek düzenlerine ve fiziksel aktivitelerine bağlı olarak değişse de, suya her zaman ihtiyaç vardır. Modern batılı toplumlarda, yetişkinler günde yaklaşık iki litre su içmek durumundadır. Uzun mesafelere içme suyu taşıma

yöntemleri geliştirilinceye kadar insanlar sadece düzenli olarak temiz suya ulaşabilecekleri nehir, dere, göl, kuyu, kaynak yakınlarında ya da yağmur veya kar yağışı alan yerlerde yaşadılar. İnsanlar yüz binlerce yıl boyunca, hem kendi kişisel gereksinimlerini karşılamak hem de suya ihtiyaç duymalarının yanı sıra kendileri de su içeren sebze, meyve, dutgiller, et, balık ve diğer besinleri yetiştirmek için suya bağımlı oldular. Alkollü içecekler tarih öncesi yemek düzeninin parçası olduysa bile başlangıçta (on binlerce yıl boyunca) su kaybını giderme konusunda pek katkıda bulunmamışlardır, çünkü göçebe halklar sürekli hareket halindeyken önemli ölçüde alkol üretme imkanları olmamıştır.

Neolitik (Cilalı Taş) devirde (MÖ yaklaşık 10000-4000 yılları arasında), insanlar sabit yerleşim birimleri kurmaya, tahıl ve başka ürünler ekmeye ve çiftlik hayvanları yetiştirmeye başlayınca her şey değişti. Birçok türde evcilleştirilmiş mahsul yetiştirilmeye başlandı. Bunların arasında bira yapmaya uygun tahıllar ve üretilmesi kolay olup birçok yabani üzümünden daha yüksek et/çekirdek oranına sahip olduklarından şarap yapımı için seçilen üzüm çeşitleri de vardı. Bira ve şarapla ilgili ilk kanıtlara bu dönemde rastlamamızın nedenlerinden biri çanak çömlek yapımına Cilalı Taş Devri'nde başlanmasıdır; arkeologlar alkollü içkilerle ilgili en eski kanıtlara kil tencerelerde ve kavanozlarda, tohum, tahıl, maya, asit ve başka tortular şeklinde rastlamışlardır. Bu buluşlar, Cilalı Taş Devri öncesine (MÖ 10.000 yılından daha öncesine) ait bira ve şarap kanıtının bulunup bulunamayacağı sorusunu gündeme getirmektedir, çünkü o dönemde sıvıların saklandığı muhtemelen tahta veya deriden yapılmış kaplar tamamen çözünüp yok olmuştur.

Buna göre alkolün, çürüyen meyve ve dutgillerdeki fermantasyonla başlayan doğal seyrine insan unsuru en az 9.000 yıl önce -hatta çok daha önce- eklendi. İlk şarap veya bira yapımıcısı üzümleri veya başka meyveleri ezdiği, ya da arpa veya başka tahılları işlemiden geçirerek mayalanmaya bıraktığı zaman insanlığın alkol tarihi de başlamış oldu. Fermantasyon, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında, Fransız bilgin Louis Pasteur şarapla deneyler yapıncaya kadar biyolojik bir süreç olarak tanımlanmıyordu. Buna rağmen binlerce yıl önce birileri, bir yerlerde -kuzey doğu Çin ve batı Asya en muhtemel yerler olarak görülmektedir- tarihe geçecek bir gözlem yapmış ve meyve suyunun (ya da suyla bal karışımının veya işlenmiş tahılın) yeterince sıcak ortamda kısa bir süre bırakılınca köpürmeye veya kabarmaya başladığını görmüştü. Kabarma yatıştığında ortaya çıkan içecek, küçük miktarlarda tüketildiği zaman hoş bir duyguya, o başlangıçtaki küçük miktarları daha fazlası izlediği takdirde de başka bir dünyada olma hissine yol açıyordu.

O andan itibaren dünya eskisi gibi olmadı. Bazı insanlar için alkolün ve onu üretme yöntemlerinin keşfi, sağlık ve zevk açısından yeni fırsatlar yarattı. Alkollü içeceklerin genellikle, yapımında kullanılan ürünlerden daha besleyici olduğu anlaşıldı; asırlar

boyunca dünyanın birçok yerinde içmek için kullanılan kirli sulardan daha güvenliydi; tüketicilerinde mutluluk duygusu yaratıyordu ve hızla keyif, bereketlilik ve dinsellik gibi olumlu özelliklerle bağdaştırılmıştı. Buna karşılık kimileri, alkolün icadıyla birlikte insanlık tarihinin uzun bir akşamdan kalma haline dönüştüğünü düşünmekteydi çünkü uzun zamandan beri alkole sosyal yozlaşma, şiddet, suç, günah, ahlaksızlık, fiziksel ve ruhsal hastalıklar ya da ölüm gibi olumsuz nitelikler atfediliyordu.

Kasıtlı olarak ilk alkolü üreterek bu zıt tarihçelere kimin sebep olduğunu asla bilemeyeceğiz ve bu durum alkolün tarihini ne kadar geri götürürsek, o kadar kuramsal hale gelecektir. Bu tarihçe pekâlâ planlı olmayan ama gözlemlenmiş bir fermantasyon sonucunda başlamış olabilir. Eğer ilk alkollü içki şarap idiye, alkolün tarihçesi tarih öncesi insanlar tarafından toplanan yabani üzümler tahta veya deri kaplarda ya da bir kayadaki kâse şeklindeki oyukta saklandığı zaman başlamış olabilir. Bu durumda yığının altındaki üzümler üsttekilerin ağırlığıyla ezilmiş ve üzümlerin kabuğunda, yakınlardaki ağaçlarda ya da çalılıklarda yaşayan yabani mayaları kendine çekerek fermente olan bir su salmıştır. Elbette alkolün tarihi başka bir meyveyle, narla ya da alıçla da başlamış olabilir. Belki de ilk üretimde bambaşka bir şey, örneğin tatlı olması nedeniyle değerli bir yiyecek olan bal kullanılmıştır. Yağmurla sıvılaştırılan ve sulandırılan, sonra fermente edilerek alkollü içki haline getirilen bu yiyecekten bal likörü elde edilmiş olabilir. (Balın fermente edilmeden önce yüzde 30 oranında suyla seyreltilmesi gerekmektedir.)

Arkeologlar tarafından tespit edilen ilk alkollü içeceklerin bir kısmında bütün bu ürünler ve bunların yanı sıra birçok tahıl (arpa ve pirinç gibi) kullanılmıştı. Ürün şeker içerdiği sürece, sıvılaştırılıyor ve mayaların işlerini yapmalarını, fermantasyonun oluşmasını ve alkol içeren sıvının oluşmasını sağlamaya yetecek kadar sıcak bir ortamda, gerektiği kadar bekletiliyordu. Bu sıvının alkol seviyesi düşük olabilirdi ve tadıyla dokusunu bira, şarap veya başka yaygın içki olarak tanımayabilirdik ama yine de alkollü içecekti.

Alkolün tarihçesinde bir sonraki adım bizi bu kasıtsız fermantasyondan, bir insan tarafından yönetilen bir sürece götürmektedir. Üzümleri, meyveleri veya dutgilleri toplayıp saklayan ve tesadüfen içkiyi yapan dostumuz mayalanmış içkiden bir iki yudum içip mutluluk veren etkilerini yaşadktan sonra, gerçekleşen biyolojik sürecin hiç farkına varmadan fermantasyonu tekrarlamaya çalışmış olabilir. Bu keyif veren içeceğe dönüşen suyu üretmek amacıyla üzümleri ve diğer meyveleri birçok kez bir kabın içine koyduktan sonra, sadece tüm bunları eliyle ya da ayağıyla ezerek süreci kısaltmış, böylece üretilen şarabın hacmini artırmış olabilir.

Yapımında kullanılan tahıllar çok az fermente edilebilir şeker içerdiğinden, bira yapmak çok daha karmaşık bir iş olmalıydı. Her ne kadar şeker ve nişasta içeriyorlar olsalar da bunlar çözülemez yapıdadır ve mayanın bunları alkole dönüştürebilmesi için önce çözülebilir hale getirilmeleri gerekir. (İşlenmemiş tahıldan içinde eser miktarda

alkol bulunan bir içecek yapılabilir ama içende, birayı ve şarabı bu kadar cazip kılan etkiyi bırakmaz.) Tahıllar iğnendikleri takdirde içlerindeki eker dönüştürülebilir. İnsan tükürüğünde bulunan bir enzim çok etkilidir, hatta Avrupalılarla ilişki kurulmadan önce Karayip, Latin Amerika ve Pasifik kültürlerinde alkollü içki yapmanın bir yolu tahılları çiğneyip tkrmektir. Daha yaygın bir şekilde uygulanan işlem, tahıldan malt yapmak (tahılı suya koyup, filizleninceye kadar bekletmek) ve sonra lapa haline getirerek (ılık suya batırmak) mayalanabilecek eriyebilir eker içeren bir sıvı üretmektir.

Bu kesinlikle meyveleri, dutgilleri veya balı fermente etmekten çok daha karmaşık bir işlemdir. Tahıllar art arda saplarından düşseler veya koparak usalar, üzerlerine yağmur yağsa, sonra filizlense, güneşte kurusa, tekrar yağmurda ıslansa ve sonunda yabani mayalarla fermente olsa, sonra da tüketilse, bira kendiliğinden oluabilirdi belki ama muhtemelen içenler bu işlemi tekrarlamakta zorlanırdı. Tabii, eninde sonunda, bu süreç de tam olarak öğrenildi ama meyve ve bal fermentasyonunun nispeten daha kolay olması, meyve veya dut kökenli şarabın ya da bal likörünün biradan önce yapıldığı görüşünü haklı çıkarmaktadır.

İnsanlığın alkollü içecek tarihi bu çeşitli tesadüfi fermentasyon öyküleriyle başlamış olabilir. Ya da olmayabilir... Çünkü ilk kasıtlı alkol üretiminin planlı olmayan fermentasyon gözlemlerini takip ettiğini iddia eden bu senaryolar tamamen kurgusaldır. İlk ekmeği kimin pişirdiğini veya ilk yumurtayı kimin haşladığını bilmediğimiz gibi, ilk birayı, likörü veya şarabı kimin yaptığını bilmemiz mümkün değildir. Yine de, bilinmeyi ni açıklama dürtüsü baskın çıkmış ve birçok kültürde alkollü içkilerin kökenini açıklayan hikâyeler üretilmiştir. Bunlardan bazıları şarabın ve biranın icadını insanlara değil, tanrılara atfetmektedir. M 1800’l yıllarda yazılan bir arkıda, Sümer bira tanrıçası Ninkasi, biranın nasıl yapıldığını ve bira içmenin ne kadar keyif verdiğini anlatmaktaydı. Mısır’da, ller dünyasının tanrısı ve yeryüzündeki yaşımanın kaynağı olan Osiris’in şarabı ve birayı insanlara hediye etmiş olduğuna inanılırdı. Yunanistan’da arap Dionysus’la, Roma’da da Bacchus’la zdeleştiriliyordu. Diğerk tarafta, Yahudiler ve Hristiyanlar şarabın kökenini ölümlü birine, büyük sel suları çekildiği zaman hayvan dolu gemisinin karaya oturduğu Ağırı Dağının eteklerine asmalar diktiiğ söylenen Nuh’a dayandırılıyordu çünkü Tevrat’ta, “İlk zm bağıni eken kişı, ifti Nuh’tur,” deniyordu.⁵ Oysa Tufan hikyesinin Babil versiyonunda, tufan olmadan önce gemiyi inş eden işçilere şarap ve bira verildiği anlatılmaktaydı.

Nuh iğdsel olarak (belki de vahiy ya da yol gösterme yoluyla) zmlerinden nasıl şarap yapacağını biliyor görünse de başka anlatılarda ilk fermentasyonunun tesadüfen olduğı vurgulanmaktadır. Bir öyküde bunun, üzümü mevsimi dışında da elinde bulunması için kavanozlarla saklayacak kadar seven Pers Kralı Cemşid’in sarayında yaşıandığı anlatılmaktadır. Kral kavanozlardan birindeki üzümler fermente olup tatlılığını yitirdiğinde ne olup bittiğini anlamadığı için kavanozun üstüne “zehir” etiketi

koydurur. Kısa bir süre sonra, haremdeki kadınlardan biri, başı feci şekilde ağrıdığı için, kendini öldürüp sıkıntısını sona erdirmek amacıyla bu “zehir”den içer. Alkolün etkisiyle uyuyakalır, uyandığında, (genel eğilime aykırı bir şekilde) baş ağrısının geçtiğini fark ederek krala mucize ilaçtan bahseder. Böylelikle kral daha fazla üzümünün mayalanmasına izin verir.⁶

Buna karşılık Çinlilerin anlattığı öyküde, ilk fermente edilen ürünün pirinç olduğu ve bunun “kenara ayrılan pirinçler boş bir sandıkta uzun süre bekledikten sonra mayalanarak yoğun bir koku oluşturduğunda” gerçekleştiği ileri sürülmektedir. Ancak on birinci yüzyılda şarap üzerine Çin’de hazırlanmış olan bilimsel bir eserde daha pragmatik bir görüş “Şarabı ilk icat eden kişinin kim olduğuna gelince, sadece akıllı biri olduğunu söyleyebilirim,” sözleriyle ortaya konmaktadır.⁷

Bu tür anlatılar bize şarabın süregelen kültürel bağlantılarını, örneğin dini ve tıbbi özelliklerini gösterse de, alkolün tarihsel kökenini daha iyi anlamamıza yardımcı olmamaktadır. Bunun için, bazıları ilk alkol arayışını küçük bir sanayi haline dönüştüren arkeologlara bel bağlıyoruz. Arkeologlar alkole ilişkin kanıtlar ararken genellikle kullanılan meyvelerin, yemişlerin veya tahılların kalıntılarını ya da kavanozların ve fiçilerin iç duvarlarının emdiği sıvıların kimyasal artıklarını bulmaya çalışmaktadır. Üzüm şarabının tortuları genellikle üzüm çekirdeği, tartarik asit (üzümlerde ve diğer bazı meyvelerde doğal olarak oluşur), maya ve kara üzümle birkaç meyvede daha bulunan bir pigment olan malvidin şeklinde görülmektedir. Mayalanmamış üzüm suyu, hatta taze üzümler bile şarap gibi kanıtlar bırakabilir ama üzüm suyu, bu tür kanıtların çoğunun toplandığı Çin ve Orta Doğu’daki sıcak hava koşullarında kesinlikle kısa sürede fermente olur. Binlerce yıl boyunca dayanan diğer alkollü içecek kanıtları arasında kalsiyum oksalat (veya “beerstone”, genellikle bira imalatında kullanılan tanklarda birikir), mayalamada kullanılan tahıllar (pirinç, arpa, darı ve gernik buğdayı gibi), bal peteği ve çoğunlukla çömlek kavanozların içini yalıtmaq ya da içindeki alkollü içecekleri saklamak amacıyla kullanılan ağaç reçinesi yer almaktadır.

Alkolün en eski tarihini oluşturan bulgular yaklaşık MÖ 7000’den, Hristiyanlığın başlangıcı olan milada, yani 2000 yılı biraz aşkın bir süre öncesine kadar sürekli değişen bir öykü ortaya koymaktadır. Arkeologlar, tarihçiler, kimyagerler ve diğer bilginler düzenli olarak, alkolün şu ya da bu yanıyla ilgili en eski örnek olduğunu iddia ettikleri kanıtlar bulduklarına ilişkin raporlar yayınlamaktadır. Herhangi bir alkollü içecek türüne ilişkin en eski kanıt kuzey Çin’de bulunurken, bilinen en eski şarap üretim tesisinin Ermenistan’da olduğu belirtilmektedir. İlk ticari bira imalathanelerinden biri Peru’da bulunmuştur⁸ ve alkolün artırılmasına ilişkin ilk kanıtın, bugün Pakistan ve kuzey Hindistan’ı kapsayan bölgede bulunduğu ileri sürülmektedir.⁹ Hava almayan bronz kazanlarda saklanan ve şaşırtıcı bir şekilde 4000 yıl öncesine ait olduğu saptanan ilk sıvı alkol Çin’in orta kesiminde bulunmuştur. Bu bulguların çoğu dikkatleri uzun süre

bira, şarap ve damıtılmanın doğduğu yer olduğu varsayılan ve Arapça kökenli “alkol” kelimesini dilimize kazandıran Orta Doğu’dan kaydırmıştır; gerçi o bölgede alkolle ilgili epey eski önemli kanıtlar bulunmaktadır.

Buna rağmen, araştırmacılar yeni analitik teknikler geliştirip yeni yerler incelediçe ilk alkolün tarihinin sürekli olarak değişmesini beklesek de, bilginizin tarihsel derinliği muhtemelen oldukça sınırlı kalmaya devam edecek. İlk alkollü içeceklerle ilişkin kanıtların çoğu çömlek kavanozlardaki tortular şeklinde olduğundan, Neolitik Çağ’da çömlek yaygın bir şekilde kullanılmaya başlayınca kadar kanıt bulmayı beklememeliyiz. Kap kakac yapımında kil kullanılmadan önce, alkollü içecekler tahta veya deriden, belki de kumaştan yapılmış haznelerde saklanmıştı ve bu malzemelerin hepsi uzun zaman önce çürüyüp gittiğinden, kalan tortuları da beraberlerinde götürmüş olmalıydı.

O halde alkollü içkiye ilişkin en eski kanıt, Kuzey Çin’deki Henan eyaletinde (MÖ 7000-6500’den kalma) Jiahu isimli ilk Neolitik köyde bulunan bir düzine çömlek kavanozda rastlanması şaşırtıcı değildir. Tortuya bakıldığında, söz konusu içkinin, pirinç, bal ve meyve karışımından -muhtemelen üzüm veya alıçtan, çünkü ikisinde de yüksek düzeyde tartarik asit vardır- yapıldığı anlaşılıyordu. Pirinç, şekerini fermentasyona uygun hale getiren bir şekilde küflenmiş olabilirdi. Bala gelince, içkiyi tatlandırmak için en son eklenmiş olmalıydı, ama yabancı mayaları fermente olmamış sıvıya çekmek için fermentasyondan önce eklenmiş de olabilirdi. Bununla birlikte üzümle alıç mayalara ev sahipliği yapabilirken pirinç yapamazdı.¹⁰

Bu içkinin hangi sosyal bağlamda içildiğini öğrenmemiz mümkün değil, ama Çin şarabıyla ilgili olarak sonradan çok sayıda bronz fıçı içinde bulunan kanıt, Antik Çin’de alkolün özellikle zenginlerle bağdaştırıldığı ortaya çıkmaktadır. MÖ 1900’lerden kalma (yaklaşık 4000 yıllık) bu fıçılarda fermente olmuş içecekler saklanmakla kalmamıştı; üzerinden binlerce yıl geçmesine rağmen bazıları hala sıvı içermekteydi. Başlangıçta çok güzel bir şekilde mühürlenmişlerdi ve sonra korozyon onları mükemmel bir şekilde hava geçirmez hale getirmişti. Fıçılardan biri “hoş kokulu” olarak tanımlanan 26 litre (yaklaşık üç düzine standart şarap şişesine denk gelecek) sıvı barındırıyordu. Ancak koku kanıtı kısa süreli oldu çünkü aroma ve tat yayan bileşenler havayla temas ettikten birkaç saniye sonra buharlaşmıştı.¹¹

Çin’de de, o dönemde Mısır’da olduğu gibi, şarap öteki dünyada tüketilmek üzere yüksek sınıftan ölümlerle birlikte gömülüyordu. Ayrıca insanların, atalarıyla iletişim kurmalarını sağlayacak derecede sarhoş olmak için şarap içtikleri törenler de vardı.¹² Cenaze törenlerinde şarap içildiğine ilişkin sonraki kanıtlar Shang hanedanı döneminde (MÖ 1750-1100) ortaya çıkar. Binlerce mezarda yapılan kazılar, şarap fıçılarının çoğu zaman ölümlerle, hem de sadece zenginlerle değil (Kral Wu-ting’in kraliçesiyle birlikte gömülen bronz fıçıların yüzde 70’inde şarap vardı) bazı yoksullarla da birlikte gömül-

düğünü göstermektedir.¹³ Chou hanedanında (MÖ 1100-221) şarabın cenazelerde tüketilmesine ilişkin kanıtlar azalırken her gün olmasa bile kutlama etkinliklerinde içki içildiği daha çok vurgulanır. Şiirlerde, yaban domuzu ve gergedan avladıktan sonra düzenlenen partilerde “tatlı şarap” içildiğinden bahsedilir ve şaraba verilen farklı isimler -veya farklı şaraplara verilen isim sayısı- giderek artar. Çin’deki ilk bulgular alkolün pirinç, bal ve meyveden yapıldığını gösterse de, daha sonraki tarihlerde üretimde yaygın bir şekilde tahıl (buğday ve darı) kullanıldığı görülür. Uygulanan işlem ise (tahılı maltlama, pişirme ve mayalama) üretilen içkinin şarap değil, bira olduğunu işaret eder.

Mevcut bilgilerimiz alkol üretimine 9000 yıl önce çeşitli ürünlerden yapılan mayalı bir içkiyle başlayan Çin’in, yirmi birinci yüzyılda gelişmekte olan şarap endüstrisiyle halen bunu sürdürerek en uzun süre aralıksız içki üreten ülke olduğunu ortaya koymaktadır. Buna rağmen günümüzde Irak, İran, Türkiye, Ermenistan ve Gürcistan’ın bulunduğu Batı Asya’da da çok eskiden beri yaygın bir şekilde alkol üretildiğine ilişkin kanıtlar bulunmaktadır (gerçi bu üretim Çin’de bilinen en eski alkol üretiminden üç dört bin yıl sonra başlamıştır). Bu bölgelerin bir bölümünde alkol tarihi, alkolün yedinci yüzyılda İslamiyet tarafından yasaklanması ve birbiri ardına gelen Müslüman yönetimlerin alkol politikaları yüzünden süreklilik göstermemiştir. Örneğin halihazırda İran’da alkol tüketimi yasaktır, Suudi Arabistan alkolü kendi vatandaşlarına yasaklamış olsa da yabancılara kısmen izin verilmektedir, Türkiye’de ise önemli bir şarap endüstrisi vardır.

Bugünkü İran ve Irak sınırı boyunca ilerleyen Zagros Dağlarında bir yerleşim birimi olan Hajji Firuz’da bulunan Batı Asya’nın en eski alkol üretimi kanıtı, günümüzden yaklaşık 7000 yıl önceye MÖ 5400-5000 yıllarına dayanmaktadır. Burada çömlek fiçilerde bulunduğu belirtilen tortular hem bira hem de şarap yapıldığını göstermektedir. Bira yapıldığı, mayalama işleminde kavanozun iç kısmında yaygın olarak rastlanan bir tortu olan oksalat iyonunun varlığından ve aynı yerde kömürleşmiş arpa bulunmasından anlaşılmaktadır. Diğer yandan şarap çömlek kavanozların iç kısmında üzüm çekirdeği, tartarik asit ve ağaç reçinesi bırakmıştır. Kavanozların içinde şarap yerine sadece fermente olmamış üzüm suyu olması mümkün görünse de, bölgedeki sıcak hava koşulları ve üzüm suyunda bol şeker olması, kesinlikle mayaları çekip bunu kısa sürede fermente ederdi. Reçine kalıntıları da kavanozların içinde şarap olduğu yargısını desteklemektedir, zira ağaç reçinesi şarap yapımında koruyucu katkı maddesi olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu uygulama Doğu Akdeniz’in reçineli şaraplarında, örneğin Yunanlıların retsina şarabında, bugün bile devam etmektedir (ama tat vermek için, korumak amacıyla değil). Yani bu kavanozlarda bulunan içecekler, Çin’de bulunan ilk örneklerdeki gibi birçok fermente meyve ve tahıl yerine, sadece tek bir üründen yapılmıştı ancak belki de, tüketilmeden önce başka içeceklerle veya ürünlerle karıştırılıyor olabilirdi.

Hajji Firuz'daki şarap fiçılarının toplam hacmi 54 litreydi (72 standart şarap şişesine eşdeğer). Şarabın bir sene süreyle (sonraki bağbozumuna kadar) yetmesi gerektiği düşünüldüğünde bu miktar kısa sürede bitiyor olmalıydı. Gerçi toplumun, ister az ister çok olsun, bulunan altı fiçidan başka şaraba erişimleri olup olmadığını bilmiyoruz. Bu şarap fiçılarının mücevher ve diğer lüks eserlerin yakınında bulunması, şarapların sahibinin zengin bir hane olduğu izlenimi yaratmaktadır.¹⁴ Hajji Firuz'un güneyinde bir ticaret merkezi ve askeri üs olan Godin Tepe'de, bu kez MÖ 3500-3000 yıllarından, şarap kaynaklı tartarik asit içeren başka toprak şarap küpleri de bulunmuştur. Bu küplerin her biri zamanında 30 ila 60 litre arasında şarap barındırmaktadır ve iç yüzeydeki lekelerin dikey izleri, küplerin günümüzde mantarla kapatılan şişeler gibi, kil tıplarla sıkıca kapatıldıktan sonra yan yatırıldıklarını göstermektedir. Arkeologlar aynı yerleşim yerinde üzüm suyu mayalamakta kullanılmış olabilecek büyük bir çanak ve şarap yapımında kullanılmış olabilecek bir huni de bulmuşlardır.

Ancak, Ermenistan'ın güneyinde, Hajji Firuz ve Godin Tepe'nin bulunduğu Zagros sıradağlarından fazla uzakta olmayan Küçük Kafkas Dağlarındaki Areni köyü yakınlarında MÖ 4100-4000 yıllarından kalan daha eski ve çok daha kapsamlı bir şarap imalathanesi bulunmuştur. Bu tesis, üzümlerin (muhtemelen ayakla) ezildiği sığ bir hazne ile meyve suyunun yeraltında bulunan ve fermente olacağı bir varile akmasına olanak sağlayan bir delikten oluşmaktadır. Bu kaplar, kupalar ve kâselerle birlikte, malvidin izi taşımaktadır. Ayrıca mekânda bulunan üzüm çekirdekleri, ezilmiş üzümler ve kurumuş asmalar burasının bir şarap imalathanesi olduğu kanısını desteklemektedir. Üretim çapı, artık o zamana gelindiğinde, 6000 yıl önce, şarap yapımında kullanılmaya uygun üzümlerin evcilleştirildiğini göstermektedir.

Görüldüğü gibi Asya'da iki bölge (Kuzeydoğu Çin'de bir alan ve Asya'nın batısında Kafkas Dağları, Türkiye'nin doğusu, Irak'ın doğusu ve İran'ın kuzeybatısıyla çevrili nispeten küçük bir alan) bizlere alkolün en eski izlerini sağlamışlardır. Bu, başka yerlerde de bu kadar eski zamanlarda alkol üretilmediğini söylemek değildir, zira dünyanın birçok yerinde toplumlar bazı yerel kaynaklarını fermente ederek alkole dönüştürmüşlerdir. Orta Amerika'da Nahualar agave bitkisini (sabır otunu) fermente ederken, Afrikalı birçok toplum palmye ağacının özünü mayalamıştır. Uygun hammaddelerin varlığına rağmen yerli halkın alkol ürettiğine dair hiçbir kanıtın bulunmadığı Kuzey Amerika dışında, alkol yapma bilgisini edinemeyen ve tekniğini öğrenemeyen kültürler (Arktik ve Avustralya çölleri gibi) hiçbir uygun meyve veya tahılın yetişmediği ortamlarda yaşamışlardır.

Tüm bunların yanı sıra bu vakaların çoğunda alkol üretiminin ne kadar eskilere gittiğini belirlemek mümkün olmamıştır. Alkol fermentasyonu ilk kez Afrika'da veya Amerika kıtasında uygulanmış olabilir ama Çin ile Batı Asya'dan elde edilen ve MÖ 7000-3000 yılları arasına, yani 5000-9000 yıl öncesine uzanan kanıtlar en kesin veriyi

sunmaktadır. Söz konusu bölgeler birbirlerinden binlerce kilometre uzakta olsalar da, binlerce yıl öncesinden beri İpek Yolu'yla ve diğer ticaret ağlarıyla birbirlerine bağlanmaktadır. O halde, fermantasyon bilgisinin bir bölgede geliştirilip diğerine aktarılmış olması mümkündür. Ya da her bölge fermantasyonu birbirinden bağımsız olarak uygulamaya başlamış veya alkol yapım süreci Asya'nın henüz belirlenmemiş üçüncü bir bölgesinde keşfedilip kıtanın diğer yörelerine aktarılmış olabilir.

Antik dünyada en yaygın alkollü içecek üretim işlemlerinden olan bira ve şarap yapımı farklı bir yayılma ve gelişme süreci izlemiş gibi görünmektedir. Şarap yapımı bilgisi ve teknolojisi oldukça doğrusal bir yayılma göstermiş gibidir zira Batı Asya'dan Doğu Akdeniz'e ve Mısır'a, buradan da Girit, Yunanistan'a ve Güney İtalya'ya geçtikten sonra, yaklaşık 2000 yıl önce Avrupa'nın diğer kesimlerine ulaşmıştır. Yunanlarla aynı zamanda şarap ürettikleri için şarap yapımı bilgisi Kuzey İtalya'daki Etrüsklere farklı bir yoldan gelmiş gibi görünmektedir, Fenikelilerin aynı bilgiyi doğrudan İspanya'ya iletmiş olmaları da mümkündür.

Buna karşılık bira mayalama işlemi hemen hemen aynı zamanlarda birkaç yerde birden uygulanmıştır. Çin'de bulunan ilk darı birasına ve Godin Tepe'de bulunan (MÖ 3500-3000 yıllarına ait) arpa birasına ek olarak, Yukarı Mısır'da (MÖ 3500-3400) ve İskoçya'da (MÖ 3000 yılı civarı) bal ve şifalı bitkiler eklenerek bira yapıldığına ilişkin izler bulunmaktadır.¹⁶ Bu geniş ama eşzamanlı yayılım, mayalamanın birkaç kültür tarafından aynı zamanda keşfedildiğini göstermektedir. Ancak kanıtlar dağınık ve düzensiz olduğundan bunlardan sağlam sonuçlar çıkarmak risklidir.¹⁷

MÖ 3000 yılından sonra alkol üretimi ve alkol kültürleri hakkında daha güvenilir kanıtlar ortaya çıkmaya başlar. MÖ 3000-2500'de Mısır'da şarap yapıldığını gösteren detaylı resimli kanıtlar bulunmaktadır ve yine MÖ 1000 yılında Mısır'da yapılan bir sayımda tapınakların mülkiyetinde 513 adet üzüm bağı olduğu belirtilmektedir. Bunların çoğu Nil Deltasındadır ama daha güneydeki vahalara yayılmış bağlar da vardır. Üzüm bağları her bölgede (mayalara fermantasyon için gerekli ortamı sağlayan) başka bitkilerle ve ağaçlarla aynı araziye paylaşmaktadır. MÖ 2550'de Sakkara'da bir üst düzey görevliye ait on dönümlük arazi de bu şekildeydi: "Yaklaşık 90 metre uzunluğunda ve 90 metre genişliğindeydi. . . Çok sayıda ağaç ve asma dikilmişti; burada çok miktarda şarap yapılıyordu."¹⁸

Mısır'daki bağlarda üzümler kafes çitlere, pencerelere veya ağaçlara sarılarak yetiştirilmekteydi; olgunlaştıkları zaman toplanıp, sepetlerle taşınan bu üzümler ayakla ezilmek üzere büyük haznelere konulmaktaydı. Duvar resimleri dört ila altı adamın üzümleri ayaklarıyla çiğnediklerini; her birinin, kabuklarda kayıp üzüm suyunun içine düşmemek için başlarının üstündeki direklerden sarkan kayışlara tutunduklarını göstermektedir. İşçiler bazen üzümleri şarkı söyleyen kadınların belirlediği ritme uyarak ezerlerdi. Bu şarkılardan biri ekin tanrıçasına adanmıştı: "Tanrıçamız bu işte yanımız-

da kalsın(...) Efendimiz, [şarabı] kralı tarafından sürekli şereflendirilen biri gibi içsin.” Mısır duvar resimlerinde şarabın hep kırmızı veya koyu renk görünmesi, (eğer bu, sanatsal bir tercih değilse) üretimde kara üzümün kullanıldığını ve fermantasyon öncesinde veya sırasında kabuklarıyla temas ettiğini göstermektedir, çünkü kırmızı şarap rengini kara üzümlerin kabuklarındaki pigmentlerden alır.

Fermantasyon belki de ezme haznesinde başlıyordu ama şarapları saklamak amacıyla kullanılan büyük küplerde devam edip sonlandığı kesindi. Her küp dolduktan sonra ağzı toprak kapakla sıkıca kapatılıp, üstüne bir miktar Nil çamuru konularak hava geçirmez hale getiriliyordu. Fermantasyon devam ederken, oluşan karbondioksitin (fermantasyonun sonucunda oluşan alkolle birlikte) dışarı çıkmasını sağlamak amacıyla küpün kapağına yakın bir yerde delikler açılıyor, böylece küpün gaz baskısıyla çatlaması veya patlaması önleniyordu. Delikler sonradan şarabın hava almasını engellemek için kapatılıyordu, aksi takdirde şarap oksitlenip bozulabiliyordu. Son olarak kapak, (günümüz şarap etiketinin öncüsü niteliğinde bir işlemle), toprak damga ile mühürleniyordu. Üstüne de şarabın hangi bağdan geldiği, şarap imalatçısının adı, üretim yılı, hatta şarabın kalitesi veya türü hakkında bilgiler oyuluyordu. Firavun Tutankamon’un mezarında bulunan bir küpün mühründe şunlar yazıyordu: “Yıl 4. Batı nehrinde bulunan Aton malikânesinin (Hayat, Refah, Sağlık!) tatlı şarabı. Baş şarap üreticisi Aperer işletmesi.” Başka mekânlardaki küplerde, “Kutlama şarabı”, “Çok güzel şarap”, “Bağış şarabı”, hatta “Vergi şarabı” gibi yazılar bulunmuştu.¹⁹ Vergi ödemek amacıyla kullanılan şarapların kalite olarak daha üstün mü, vasat mı olduğu belli değil; belki de kalitesi, mal olarak yapılan vergi ödemesindeki değerini belirliyordu.

Mısır’da şarap, diğer birçok antik kültürde olduğu gibi sadece elitler tarafından içiliyordu. Muhtemelen şarabın ender bulunması ona her yerde kültürel bir değer vermişti çünkü bütün yıl boyunca depolanan tahıllarla ne zaman istenirse küçük miktarlarda mayalanabilen biranın aksine, yılda sadece bir kez üretiliyordu. Ayrıca, yüksek et-çerkerdek oranına sahip olup bol su veren uygun üzümler tahılların ekildiği alanlardan çok daha az bölgede başarıyla yetiştirilebiliyordu. Az yerde yetiştiği için sınırlı miktarda üretilen ve bir sonraki yılın hasat zamanına kadar yetmesi gereken şaraba bira gibi kolay ulaşılamıyordu. Üzüm yetişmeyen yerlerdeki tüketicilere nakledilmesi gerekmediği zaman bile, az bulunduğu için muhtemelen biradan daha pahalı oluyordu. Bu iki bağlantılı özellik, az bulunma ve maliyet, şarabın sosyal ayrıcalığına ve belki de sonunda dinle ve dinsel değerlerle özdeşleştirilmesine katkıda bulunmaktaydı. Biranın aksine, şarap bazen satılarak uzaklara gönderiliyor (örneğin Mezopotamya’daki Fırat ve Dicle nehirlerinin aşağı kesimlerine); elitler tarafından içilerek kutlamalarda ve törenlerde kullanılıyordu. Böylece şarabın tarih kayıtlarına girmesi olasılığı yükseliyordu. İşte bu yüzden, biranın çok daha yaygın bir şekilde tüketilmesine rağmen, antik çağlardaki şarap hakkındaki bilgimiz, antik çağlardaki biradan çok daha fazladır.

Babil’de MÖ 1770 yılı civarında yazılan ve bilinen ilk yazılı yasa olan Hammurabi Kanunları biranın fiyatını ve sertliğini düzenlemekteydi. Bu kanunlarda “şarap dükânları”ndan bahsedilse de aslında bu işletmelerin genellikle bira sattıkları belliydi. Burada ve başka bir yerde Mezopotamya’da halka açık içki içme mekânlarının genellikle kadınlar tarafından işletildiği ve fuhuşla ilişkilendirildiği ima edilmekteydi.²⁰ Burada söz konusu olan alkolün uzun vadeli tarihinde geçen temaların ilk kez dile getirilmesidir: Alkollü içeceklerin kadınlar tarafından üretilmesi ve alkolün cinsellikle ilişkilendirilmesi.

Bira antik dünyada oldukça bol olmakla kalmamıştı, (günümüz biralarının çoğunun aksine) olağanüstü besleyiciydi. Maltlanma süreci kullanılan tahılın kalori değerini artırıyor, biranın aynı miktarda yapılan ekmekten daha fazla kalori içermesine neden oluyordu. Ayrıca, bira karbonhidrat, vitamin ve protein açısından da zengindi. İçen kişiye de keyif veriyordu. Antik çağdaki biranın alkol seviyesini kesin olarak bilemiyoruz. Muhtemelen etki yaratacak kadar yüksekti ama günde bir iki litre içince (ki bu miktar susuzluğu gidermek için yeterliydi) günlük hayatı verimli ve güvenli bir şekilde sürdürmeye engel olmuyordu. Filtrelenmemiş olsa bile herhalde lezzetliydi ama yüzeyinde yüzen kabuk ve sap parçacıkları yüzünden bulanık olmalıydı. Ancak antik çağda alkol üretenler ve tüketiciler saflığa önem vermiyordu. Çeşitli meyveleri, tahılları ve balı aynı anda fermente etmekle kalmıyorlar, sade bira yaptıkları zaman bile kişnişle, ardıçla veya başka katkı maddeleriyle tatlandırıyorlardı. Mısır’da bira arpadan yapılıyordu ama bazen buğday, darı ve çavdar da kullanılıyordu. İşçilere ve kölelere (örneğin piramitlerin inşaatında çalışanlara) yevmiyelerinin parçası olarak bira veriliyordu. Ayrıca tedavi edici özelliği olduğuna inanılıyordu, özellikle laksatif ve müshil olarak kullanılıyordu.²¹

O halde bira her açıdan (sağlık, beslenme, susuzluğu giderme ve keyif verme) güzel bir içecekti ve halkın sadece bira içtiği, elitlerin ise sadece şarap tükettiği şeklindeki yaygın inanişle rağmen bira, kısa sürede evrensel bir içki haline geldi. Gerçekten alkol tüketen herkes bira içiyordu ve zenginler biralarını şarapla tamamlarken, halkın büyük bir kısmı bunu yapamıyordu. Mısır’da MÖ ikinci yüzyıldan kalan duvar resimleri, firavun ailesinin üyeleriyle maiyetinin iki çeşit içki içtiği ziyafetleri göstermektedir. Bunlardan biri, muhtemelen biraydı ve yüzeydeki kabukların sapların yutulmasını önlemek amacıyla büyük sürahilerden kamışla veya tüple içiliyordu. Diğeri, muhtemelen şaraptı ve fincanlardan yudumlanıyordu.²² Bu farklı içme şekilleri, bu etkinliklerde her iki içki de tüketilse bile, biranın şaraptan çok daha fazla tüketildiğini göstermektedir.

Şarabın zenginlerle güçlülerin tekelinde olmasının bir nedeni tabii ki maliyetti. Üretimi daha pahalıya mal oluyordu ve biraya göre nispeten az bulunması fiyatını daha da artırıyordu. Mezopotamya’da şarabın fiyatı, elitlerin yoğunlukla bulunduğu kentlere nakletme ihtiyacı yüzünden de artıyordu. Bira Babil, Ur ve Lagaş gibi güneyde bulu-

nan şehirlerin yakınındaki ovalarda yetişen arpadan kolaylıkla üretilirken, şarap kuzeydoğudaki dağlarda üretilip Dicle ve Fırat üzerinden güneye naklediliyordu. Bu, bilinen ilk uzun mesafeli şarap ticareti örneğidir ama kapsamı, küçük çaplı üretim ve yüksek maliyetli yapısıyla sınırlıdır. Şarap ve diğer malzemeler güneye akan nehirlerden kolaylıkla piyasaya sürülüyordu ama bu amaçla yapılan şarap mavnaları her yolculuktan sonra parçalanıyordu çünkü kuzey yönünde akıntıya karşı geri dönemiyorlardı. Bu nedenle malların nihai maliyeti mavnaların yatırım maliyetlerini de içeriyordu. Ama anlaşılan şarap, tüccarlar için kârlı bir ticaretti zira MÖ 1750’de Belânu adında Babil’den bir tüccar, Fırat üzerinden gelen bir parti malın içinden şarap çıkmayınca hayal kırıklığına uğramış ve aracısına şöyle yazmıştı: “Gemiler yolculuklarının sonunda Sippar’dan (Babil’in 50 kilometre kuzeyi) buraya ulaştılar ama neden bana bir miktar kaliteli şarap alıp göndermedin? Bana biraz gönder ve on gün içinde bizzat kendin getir!”²³

Şarabın fiyatı dikkate alındığında, sadece Lagaş’ın hükümdarı gibi insanlar şarabı büyük miktarlarda satın alabilirdi. MÖ 2340 yılında, hükümdarın “şarabın dağlardan büyük vazolarla getirildiği” bir şarap mahzeni yaptırdığı belirtiliyordu. Bu vazolar, daha sonra Yunanlı ve Romalı tacirler tarafından milyonlarca litre şarabı bütün Akdeniz’e ve Avrupa’ya nakletmek için kullanılan topraktan yapılmış iki kulplu küplerin habercisiydi. Halkın çoğunluğu sadece bira içiyordu ve Mezopotamyalıların beslenmesinde biranın yeri günlük temel ihtiyaçları anlatmak için “ekmek ve bira” tabirinin kullanılmasında kendini gösteriyordu. Ninkasi’ye adanan ilahi, içen kişiyi coşturan, “karaciğeri mutlu eden ve kalbe neşe veren” bu içkiyi göklere çıkarıyordu.²⁴

Birayla şarap, üzüm yetiştirmenin tahıllara göre çok daha zor olduğu Mısır’da benzer şekilde tüketiliyordu. Başlangıçta, şarap doğudan ithal ediliyordu. Mısır krallarından I. Scorpion’un (MÖ 3150 civarı) mezarında bulunan yüzlerce şarap küpü, Zagros Dağlarındaki Godin Tepe’de bulunanlara eşdeğer tortu ve reçine içeriyordu ve küpler, bugün İsrail’le Filistin’in bulunduğu bölgeden gelen topraktan yapılmış gibi görünüyordu. Bu da küplerin ithal edildiği, şarapla doldurulduğu ve daha uzaklara ihraç edildiği karmaşık bir şarap endüstrisinin varlığını akla getirmekte.

Şarap Antik Mısır’da sadece elitlerin beslenme düzeninin parçası olarak tüketilmekle kalmıyor törenlerde kullanılıp, dualar okunurken toprağa dökülüyordu. Bira, yağ, bal ve su da törenlerde toprağa dökülebiliyordu ama antik dünyanın her tarafında şarabın dinsel veya manevi değerlerle daha fazla ilişkisi var gibiydi. Firavun III. Ramses’in Tanrı Amon-Ra’ya hitap ederken belirttiği gibi, asma dikmek, dini bir zorunluluk olarak algılanabilirdi: “Senin için güney vahasında üç tane ve kuzey vahasında da sayısız miktarda şarap bahçesi yaptım.” Ramses bütün hayatı boyunca tanrılara 59,588 küp şarap sunduğunu iddia ediyordu.²⁵ Eğer ömür önemliyse, ölümden sonraki yaşam da önemliydi, çünkü Çin’de nasıl ölümlerle alkol fiçileri gömülüyorsa, seçkin Mısırlılarla birlikte bol miktarda şarap gömülüyordu. Tutankamon on dokuz yaşında (bugün bir-

çok ülkede yasal olarak izin verilen içme yaşında veya daha genç) öldüğünde, onunla birlikte üç düzine şarap küpü gömülmüştü ve bunların çoğu iktidarının dördüncü, beşinci ve dokuzuncu yılından kalmaydı. Firavunlar yaşarken bira içerlerdi ama bira, değersiz olduğundan değil, bir iki haftadan fazla dayanmadığı düşünüldüğünden onlarla birlikte gömülmezdi.

Yunanlıların ve Romalıların yoğun şarapla geçen altın çağlarına gelinceye kadar biraya karşı olumsuz bir yaklaşıma ilişkin kanıt olmadığını vurgulamakta yarar var. Yunanlılar ve Romalılar biranın kesinlikle şaraptan değersiz olduğunu düşünüyordu. Şarabın erkeğe yakışan ve uygar bir içecek olduğunu; büyüklük ve uygarlığı amaç edinen insanların, erkekleri efemine yapan ve sadece barbarlara uygun olan biradan kaçınması gerektiğini söylüyorlardı. Bu görüşler (bir sonraki bölümde daha detaylı bir şekilde ele alınmaktadır), şarabın özünde uygarlaştırıcı özellikler taşıdığı ve kültürel olarak biradan üstün olduğu konusundaki hâlâ kısmen geçerli olan inancı daha da pekiştirmişti. Şarabın “uygarlık” işareti olduğuna ilişkin birçok saçma şey yazılmıştı. Elitlerin yaşantılarının uygar olduğu ve kitlelerin hayatlarının kültürel anlamda pek bir değer taşımadığı varsayımına dayanan bu görüş, Yunanlılar ve Romalılardan önce çoğu antik toplumda elitlerin aslında şaraptan çok bira içmiş olabileceği gerçeğini göz ardı ediyordu.

Bira kalitesiz bir içki olarak değerlendirilmekten o kadar uzaktı ki, Mezopotamya’nın klasik edebiyat eseri *Gilgamiş Destanı*, bira içmenin insanlık için gerekli olduğunu belirtir ve bu durum, yabani Enkidu’nun evcilleştirilme sürecinde kendini şöyle gösterir: “Enkidu yemek yemeyi, bira içmeyi bilmiyor çünkü ona öğretilmemiş. Fahişe ağzını açtı. Enkidu’ya, ‘Yemeği ye, Enkidu, bu hayatın koşuludur. Birayı iç, bu topraklarda böyle yapılır.’ Enkidu doyuncaya kadar yedi; yedi küp bira içti. İçi açıldı, neşelendi, kalbi sevinçle doldu ve yüzü parladı. Kılılı bedenini ovdu, kendini yağladı. İnsan oldu.”²⁶

MÖ 700 yılı civarında, Kral Midas olduğu düşünülen kişinin cenaze yemeğinde hem bira hem de şarap ikram edilmiştir.²⁷ Bu ziyafete ilişkin kanıtlar, dışarıdan bakıldığında doğal bir tepelik gibi görünen, ancak insan eliyle yapılmış tümseğin altında yer alan beş metre eninde, altı metre boyundaki mezarda bulunmuştur. Bu mezar bugün Türkiye’nin orta kesiminde bulunan ama eskiden Midas’ın yönettiği Frigya İmparatorluğu’nun başkenti olan Gordion’dadır. Mezar odasında, 150 bronz testiyle çevrili kütük tabut içine serilen boyalı kumaşların üstüne yatırılmış altmış, altmış beş yaşlarında bir erkek iskeleti vardı. Mezara 100’den fazla içki kâsesi konmuştu. Ayrıca 150 fiçı vardı. Fiçılarda muhtemelen testilere, oradan da kâselere dökülen içki bulunuyordu. (Ayrıca belki çok susamış konuklar için, biraz daha büyük, iki kulplu kâseler de vardı.) Bu kadar sürahi ve kâseyi kullanacak kadar kalabalık bir ağıtçı grubunun mezara sığması mümkün olmadığından, ahşap mobilyalar ve bronz kâseler, tabaklar ve fiçılar muhtemelen açık havada gerçekleşen cenaze yemeği bittikten sonra cesedin etrafına yerleştirilmişti.

Kral Midas'ın cenaze yemeğinde ne ikram edildiğine gelince, hem yiyecekler hem de içki karışık malzemelerden yapılmıştı. Yemek olarak, yağ, bal ve şarapta terbiye edildikten sonra kızartılan, sonra mercimek ve tahıl eklenip, baharat ve otlar konularak pişirilen keçi veya kuzu eti vardı. Bunun yanında aynı derecede karmaşık bir içki vardı: üzüm şarabı, arpa birası ve bal liköründen oluşan bir karışım, belki de “harman” demek daha doğru olur. 150 litrelik üç fiçı yarı yarıya dolu olsa bile 100 konuga 200 litreden fazla içki düşüyordu ve bu da töreni tam bir ziyafete çeviriyordu.

Kral Midas'ın ziyafeti antik çağda yaşanan bir ölüyü “koruma” töreni miydi ve ziyafetteki o yemekler ve içkilerin dini bağlantısı var mıydı? Antik dünyada ve sonrasında şarapla din arasında güçlü bağlar vardır (birayla din bağından çok daha güçlü) ve bu konuda birçok açıklama ileri sürülmüştür. Bunlardan bir tanesi, hafif veya ileri düzeyde sarhoşluğun içenlere günlük yaşamdan uzaklaşıp tanrılara yaklaşma duygusu yaşatan bir sersemlik verdiği şeklindedir. Gerçi bu durumda şarabın diğer alkollü içeceklerden farklı olması gerekmezdi. Farklı olan şey şarabın alkol seviyesinin, örneğin biradan, daha yüksek olmasıydı. Böylece aynı miktarda şarap tüketmek insanı tanrılara daha çabuk yaklaştırırdı. Bir başka açıklamaya göre şarap, ateş veya benzeri hiçbir dış etken olmaksızın üzüm suyunun ısınması ve kabarması sonucunda oluşan fermentasyon mucizesi sayesinde ilahi değer kazanmıştı. Ancak aynı şey diğer bütün mayalı içkiler için de geçerlidir, gerçi şarabın bulanık fermentasyonu, fermente olan biranın köpürmesinden daha etkileyici olabilir. Üçüncü öneri baharda gelişip, yazın ve sonbaharda meyve veren ve sonra kışın ölen üzüm bağlarının antik çağdaki insanlara tekrarlanan ölüm ve yeniden diriliş mucizesini çağrıştırıyor olmasıydı. Ancak başka birçok bitki ve ağaç -ama bira yapımında kullanılan tahıllar değil- aynı yıllık süreçten geçiyordu. Belki de şarabın dinle bağlantısı bütün bu özellikleri bir arada bulundurmasıyla ilgiliydi.

Alkolün kutlamayla yakın ilişkisi, bu etkinliklerin üstün konumunu göstermektedir. Ziyafetler, ister hayattaki etkinlikler için düzenlensin, ister ölüm için, önemli politik olaylardı ve sosyal ilişkiler kurma ve sağlamlaştırma, toplumsal yükümlülükler oluşturma ve sosyal farklılıkları gösterme amacıyla kullanılıyordu.²⁸ Antik dünyadaki tüm alkollü içkilerin, fark edilen fermentasyon mucizesini ve en hafif sarhoşluğun bile yaratabileceği öteki dünyaya ilişkin duyguları yansıtan dinî bir anlamı vardı. Şarabın, birçok antik kültürde ileri sürüldüğü gibi daha güçlü dini bağlantısı varsa bunun nedeni özgün niteliklerinden çok, ender bulunuyor olmasıydı. Mezopotamya'daki, Mısır'daki ve başka yerlerdeki elitlerin, yalnızca kendilerinin erişebildikleri içkinin tanrılarla bağlantısını vurgulamaları şaşırtıcı değildi; şarap onlara tanrılarla, hiçbir kitlenin yapamayacağı kadar yakınlık ve samimiyet kurma imkânı tanıyordu. Bazı kültürler bal likörüne de kutsallık atfetmekteydi; bunun sebebi nadir bulunması, arıların kutsal olduğu şeklindeki yaygın inanış ya da balın antik dünyadaki en tatlı yiyecek olması olabi-

lirdi. Yoğun tatlılık çok değer verilen bir özellikti ve Hristiyanlar sonradan bu kavramı İsa'nın "tatlılığına" adapte edeceklerdi.²⁹

Alkol antik kültürlerde sadece dini bir konumda değildi; çoğu zaman ya kendi başına ya da bitkiler, şifalı otlar ve tedavi edici özelliği olduğuna inanılan diğer ürünlerle birlikte ilaç olarak kullanılıyordu. Çin'de ve Orta Doğu'da bulunan Neolitik çağa ait alkollü içeceklerin birçoğu alkol üretiminde kullanılmayan bitkiler içeriyordu ve bu bitkiler tat vermek için olabileceği gibi, ilaç değeri taşıdığı sanıldığı için de eklenmiş olabilirdi.

Hiyerogliflerde adı geçen bitkilerin birçoğu henüz tespit edilememiş olsa da Antik Mısır bu konuda çok kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Tespit edilebilen bitkilerden biri kişnişti; mide sorunlarında yaygın olarak kullanılan bir tedavi, kişniş, şeytan şalgamı (çiçek açan bir bitki), kendir ve hurma ile demlenmiş biraydı. Dışkıda kan olmasını tedavi etmek için önerilen ilaç şuydu: Kişniş rendelenip, hayıt ve belirlenemeyen bir meyveyle karıştırılıp biraya ekleniyor, bekletiliyor ve süzülerek içiliyordu.³⁰ Genelde şarabın sindirime çok iyi geldiğine inanılıyordu ve iştahı artırmak, vücudu kurtlardan arındırmak, idrar akışını düzenlemek ve lavman yapabilmek için şarap tavsiye ediliyordu. Çoğu zaman sakız, reçine, şifalı otlar, baharatlar, hatta eşek kılı, gübre ve kuş pisliği de eklenerek yapılan bir karışım olan *kyphi* ile karıştırılıyordu. Alkol katı maddeleri sudan daha etkili bir şekilde eritmekteydi ve şaraptaki yüksek alkol düzeyi, birçok ilaç için mükemmel bir ortam sağlıyordu. Şarap aynı zamanda şişkinlikleri azaltmak için merhem olarak tene de sürülürdü ve alkolün iyi bir dezenfektan olduğunun anlaşılması, şarabın yaraları tedavi etmek amacıyla bandajlara uygulanmasına neden olmuştu.³¹

Şaraba Çin tıbbında da çok değer veriliyordu. "Tıbbi tedavi" için kullanılan karakterler, şarap için kullanılan karakter unsurlarını da içeriyor ve şarapla tıp arasındaki yakın ilişkiyi gösteriyordu.³² Çin'de tıp ve eczacılıkla ilgili en eski çalışmalarda şarabın önemli bir ilaç ve antiseptik olmasının yanı sıra vücutta ilacı yayma yöntemi olarak kullanıldığı belirtilmekteydi. Şarap belirli kullanım alanlarına ek olarak, antiseptik, uyuşturucu, idrar söktürücü ve Taoist dönemde uzun ömür iksiri olarak kullanılıyordu.³³

Alkollü içeceklerin, kendilerine atfedilen tüm bu olumlu niteliklere rağmen, kötü yanlarının olduğu da biliniyordu. Bir kere, aşırı tüketim meselesi vardı. Aşırı içki alışkanlığı, en azından kraliyet sarayında o kadar yaygınlaşmıştı ki, Çin'de Shang hanedanının yıkılmasına neden olduğu söyleniyordu (MÖ 1750-1100). Buna tepki olarak, daha sonra gelen hükümdarlar aşırı içmeye karşı uyarmakla kalmamış, bu suçu işleyenlerin ölümle cezalandırılmasını sağlamıştı.³⁴

Nakhet'in Mısır'daki mezarında bir sahneden, kutlamalar sırasında içki içilmesinin hoş görüldüğü, hatta teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Resimde bir kız annesiyle babasına, "Sağlığınız! Bu güzel şarabı için, bu güzel günün Tanrı'nın size verdikleriyle kutlayın," diyerek şarap ikram etmektedir.³⁵ Kutlamalarda hafif sarhoşluk, yani biraz

kafayı bulma, hoş görülebilirdi belki ama bazen festivallerde ve diğer etkinliklerde aşırı içme kontrolden çıkabiliyordu. Mısırlı bir bilge olan Ani bir sarhoştan bahsederken, “Konuştuğun zaman ağzından saçmalıklar dökülüyor, eğer düşüp kolunu bacağını kırarsan, hiç kimse senin yardımına gelmez,” diyordu.³⁶ Bir başka bilge, “Sarhoş olma, yoksa çıldırabilirsin,” tavsiyesinde bulunuyordu. Mısırlı sanatçılar alkolle beslenen kutlamaların daha kötü yanını göstermekten çekinmiyordu. Bütün duvar resimleri erkeklerle kadınları kusarken ve sızmış halde ziyafet salonlarından taşınırken göstermektedir. Burada belirli bir ahlaksızlık iması bulunmamaktadır, sadece bazı yazılardan, herkesin içinde sarhoş olmanın, kendi başına aşırı derecede içmekten daha çok kınandığı anlaşılmaktadır.

Alkol tarihinde Antik Çağ’da ortaya çıkmaya başlayan tema, bugüne dek sürmektedir: Ölçülü tüketim kabul edilmekle kalmaz, sağlık ve keyif için de iyidir. Ama ister belirli etkinliklerde ister düzenli aralıklarla olsun çok fazla alkol içmek kötüdür. İçen kişinin sağlığını ve ahlakını bozar, onun davranışlarından o anda etkilenenlere zarar verir ve daha genelde toplum açısından sakıncalıdır. Ölçülülükle aşırılık arasındaki çizginin nasıl tanımlanacağı ve o çizgiyi hiç kimsenin aşmamasının nasıl sağlanacağı konusu, bugün bile devam eden bir tartışmaya yol açmıştır. Tarih boyunca bazı yorumcular bu çizgiyi içen kişinin başa çıkılamayan davranışlarıyla belirlemiş olsalar da bu, ölçünün ancak çizgi aşıldıktan sonra tanımlanabileceğini göstermiştir. Bazıları da bugün halk sağlığı politikalarını belirleyenlerin bir günde alınabilecek maksimum standart kadehi belirlemeleri gibi, belirli miktarlarda alkolün makul ve güvenli olduğunu belirtmiştir. Aşırı içki içmeyi önleme girişimleri alkolü düzenleme tarihinin önemli bir parçasını oluşturur zira toplumlar birbiri ardına alkolün üretimini, dağıtımını ve tüketimini kontrol altına almaya çalışmışlardır. Daha sonraki bazı toplumlar alkolü tamamen yasaklama girişiminde bulunmuşlardır ve bu durumda ölçülü ve aşırı tüketim arasındaki ayrım anlamsız hale gelmiştir. Alkolün nispeten küçük miktarlarda üretildiği ve tüketildiği antik toplumlar da bu ayrım muhtemelen çok daha önemsizdir. Ancak Antik Yunanistan ve Roma’da olduğu gibi, alkol üretimi artıp alkollü içecekler günlük beslenmenin belli başlı maddesi haline geldiğinde bu konu da önem kazanmıştır.

Yunanistan ve Roma

Şarabın Üstünlüğü

Antik dünyanın hemen her yerinde halk kitleleri bira içiyordu ama Yunanistan'da ve İtalya Roma'sında hiç bira içilmiyordu. Tahıl üretmesine rağmen bira yapmayan başka toplum yoktu. İki yarımadadaki (ve bağlı adalarındaki) iklim koşulları üzüm yetiştirilmesine, o zamana kadar şarap üretilen diğer tüm bölgelerdekinden çok daha uygundu. Her sınıftan Romalı ve Yunanlı, Mısırlılar ve Mezopotamyalıların yaptığı gibi bira ve şarap içmek yerine sadece şarap tüketiyordu, gerçi tüketim şekli açısından çok belirgin sınıf ve cinsiyet farklılıkları vardı. Romalılarla Yunanlılar yalnızca şarap içmekle kalmamış, biranın genelde zararlı özelliklere sahip olduğunu ve özellikle kendileri gibi uygar insanlar için uygun olmadığını savunan ideolojik ve tıbbi görüşler oluşturmuşlardı. Her iki toplum da, uygarlaştırma görevlerinin parçası olarak, Akdeniz bölgesinde ve ötesinde özellikle bira içen ülkelere şarap ihraç ettiler ve daha sonra üzüm yetiştirme ve şarap yapımı bilgilerini Batı ve Orta Avrupa'ya aktardılar. MÖ 500 ile MS 100 arasındaki oldukça kısa dönemde, şarap yapımı bütün Avrupa'ya, batıda İspanya ve Portekiz'den, doğuda bugünkü Macaristan'a, kuzeyde İngiltere'den güneyde Girit'e kadar yayıldı.

Üzüm yetiştirme ve şarap yapımı bilgileri Yunanistan'a Mısır'dan, Girit üzerinden gelmişti. Mısır'la Girit arasındaki şarap ticareti MÖ 2500 yılı kadar erken bir tarihte başlamıştı ve MÖ 1500 yılına gelindiğinde adada üzüm yetiştiriliyor ve şarap yapılıyordu. Ayrıca Girit'te yaşayan Minoslu insanların bira yaptığı ve tükettiğine ilişkin, arpa kökenli sıvılar içerdiği anlaşılan küpler ve sürahiler şeklinde bazı kanıtlar bulunmuştur.

Yani Girit, sahip olduğu fermente olmuş iki önemli içkiyi içeren bir alkol kültürüyle Mısır ve Mezopotamya'ya benziyordu. Bu açıdan Yunanistan farklı kalıyordu: Yunanlıların bağcılık ve şarap imalatı başlamadan önce bira içtiklerine dair hiç güvenilir kanıt bulunmamakla birlikte Yunanlılar şarap yapımına paralel faaliyet olarak bira mayalama işlemini de benimsememişlerdi. Yunanlılar muhtemelen şarap yemek kültürlerine girmeden önce bal likörü içiyorlardı, çünkü "sarhoş edici" deyiminin Yunanca karşılığı olan *methu* kelimesi, bal likörünün ya da bal şarabının diğer dillerdeki karşılığına çok benzemektedir. Ancak bira içmekten kaçınıyorlardı ve ileride göreceğimiz gibi, bira'nın uygarlıklarına uygun olmadığına ilişkin detaylı iddialar oluşturmuşlardı. Bira ve şarap içilen Girit'i MÖ 1420'den itibaren yaklaşık iki yüzyıl süreyle Yunanlılar (o zamanlar Mikenler olarak biliniyorlardı) yönetmişti ve saraylarında şarap içildiğine ilişkin birçok kanıt bulunmaktaydı. Ayrıca o döneme ait Linear B yazılı tabletlerde Yunan Şarap Tanrısı Dionysos'tan bahsedilmiyordu. Ancak Yunanlıların, adayı işgal ettikleri sırada bira içtiklerine dair hiçbir kanıt yoktu. Oysa muhtemelen yerli Giritliler bira içmeyi sürdürmüşlerdi.¹

Yunanlılar Girit'teyken birayla tanışmış olsalar bile, herhalde iyi bir deneyim olmamıştır, çünkü adadan ayrılırken bira mayalama bilgisini ve teknolojisini orada bırakmışlardı. Hatta bu bilgiyi unutup gitmişlerdi zira daha sonra Yunanlı yazarlar başka toplumlarda birayı tarif etmişler ama böyle bir içkiyle daha önce hiç karşılaşmamış gibi davranmışlardı. Ancak Yunanlılar üzüm yetiştirmeyi ve şarap yapmayı öğrendi ve bu bilgiyi anakaraya aktardı. Bu döneme kadar Asya'nın batısında ve Orta Doğu'da asma yetiştirme işlemi çoğunlukla çok sıcak olan bölgenin nispeten serin yöreleriyle -örneğin Mezopotamya'nın kuzeyi ile batısındaki dağlarla, Akdeniz'in doğu kıyısındaki vadilerle ve Mısır'da Nil deltasıyla- sınırlıydı. Ama Yunan anakarasındaki birçok bölge üzüm yetiştirmeye uygundu ve MÖ 1000 yılına gelindiğinde, temel şarap pazarı olan Atina, Sparta, Thebai ve Argos gibi şehirlerin yakınlarına yüzlerce üzüm bağı ekilmişti. Beş yüz yıl sonra şarap talebi o kadar artmıştı ki, çok daha uzaklara, özellikle uzaktaki adalara da bağlar kurulması ihtiyacı doğdu. Bazıları, örneğin Taşoz, Lesbos (Midilli) ve Sakız adaları şaraplarının kalitesiyle ün yaptılar. MÖ 400-300 yılları arasına gelindiğinde Yunanistan'da, daha önce hiç görülmemiş boyutta bir şarap sanayi kurulmuştu ve şarap kısa sürede, zeytinyağı ve tahılla birlikte, Akdeniz bölgesinde ekonominin ve ticaretin üç ana ürününden biri haline geldi.

Yunanlılar kendi şaraplarını ihraç etmekle kalmayıp, bağcılığı Yunan mülkiyeti altında yeni bölgelere yaydılar ve mevcut üretimlerini genişlettiler. MÖ beşinci yüzyılda bile Yunan şarabı Fransa'nın ve Mısır'ın çeşitli bölgelerinde, Karadeniz'in etrafında ve Orta Avrupa'da bulunuyordu. Yunanlılar MÖ 300 yıllarında Mısır'ı sömürgeleştirdikleri zaman birçok yeni bağlar oluşturdular ve ayrıca Güney Fransa'ya (Marseille yakınlarına), Sicilya'ya ve İtalya anakarasının güneyindeki bölgelere ilk kez bağcılığı

götürdüler. Güney İtalya bağcılık alanında o kadar başarılı oldu ki Yunanlılar buraya Oenotria, “kaliteli şarap diyarı” adını verdi. Bağcılık orada o denli önem kazandı ki, MÖ 400-300 yıllarından kalan bir Güney İtalya tarlasında, arkeologların ortaya çıkardığı bitkilerin tamı tamına üçte birini bağ kalıntıları oluşturuyordu.²

Buna rağmen bağcılık ve şarap yapımı düzenli bir gelişme göstermemektedir. Muhtemelen bağcılık İspanya’da, bir zamanlar düşünüldüğü gibi Yunanlılar tarafından değil, Fenikeliler tarafından başlatılmıştı ve hatta dış etkilerden bağımsız olarak geliştirilmişti. Aynı şekilde, Kuzey İtalya’daki Etrüskler de şarap yapımı bilgisini Fenikelilerden öğrenmiş görünüyorlar. Şarabı nakletmek için kullanılan Etrüsk amforaları, yani iki kulplu büyük seramik küpler Fenikelilerin kullandığı şekilde tasarlanmıştı.³ Yunanlılar Güney İtalya’da ilk bağları kurarken, Etrüskler şarap yapıyor ve Alplerin ötesine, ta Burgonya-Fransa’ya ihraç ediyordu.

Buna rağmen, antik dünyada ilk uzun mesafeli şarap ticareti yollarını geliştirenler Yunanlılar oldu ve binlerce Yunan amforasını (miladi takvimin birinci yüzyılına kadar şarap ve başka malzemelerin naklinde kullanılan toprak küpler) Avrupa’nın her yerinde bulabilirsiniz. Hantal görünümlü olan bu küpler çeşitli şekillerde ve boyutlardaydı, her biri üreticinin ya da üretim bölgesinin özelliğini taşıyordu. Böylece çoğunun kökeni kolaylıkla belirlenebilmişti. Amforaların çoğu 25-30 litre arasında şarap alıyordu, hepsinin tabanı sivriydi, yukarı doğru çıkarken genişliyordu ve iki kulpu vardı. Tasarımları iki taraftan da taşınmalarına olanak sağlıyordu, çünkü dolu bir amfora tek kişinin taşıyamayacağı kadar ağır oluyordu. Ortalama bir küp yaklaşık 30 kg şarap alıyordu ve buna bir de küpün kendi ağırlığı ekleniyordu. Sivri uçları küpün kendi ekseninde dönmesine imkân veriyordu ama aynı zamanda saklanması zorlaştırıyordu, çünkü amforalar destek olmadan dik duramıyordu. Şarap mahzenlerinde genellikle, göbekleri şarap dolu bir sürü sarhoş gibi, birbirlerine yaslanıyorlardı. Nakledildikleri zaman, tabanları ya bir tahta şasiye ya da kum yatağına batırılıyordu. Amforaların yerini sonunda tahta fiçiler aldı. Bunların önemli avantajları vardı. Şöyle ki, daha fazla şarap alıyorlardı ve tek kişi tarafından yuvarlanıp döndürülebiliyorlardı. Ancak varillerin kullanılması tarihçilere yardımcı olmadı; ilk şarap ticaretinin kanıtları olarak asırlarca dayanan amforaların aksine, variller çürüyüp gitti.

Antik çağda şarapların büyük bir kısmı su üzerinden, Akdeniz’den ve Avrupa’nın nehirlerinden naklediliyordu çünkü su herhangi bir şeyi nakletmek için açık arayla en ucuz şeydi. Ama yüksek riskli bir girişimdi. Bu yüzden günümüzde Yunanlıların ticaret yaptığı su kanallarının dibinde yüz binlerce amfora yatmaktadır. Bunlar gemiler fırtınalarda battığı veya kayalara oturduğu zaman kaybedilen kargolardır. Fransa’nın güney sahilinde de denizin dibinde büyük bir yoğunluk bulunmaktadır. Bir yerde 10.000 adet amfora bulunmuştur. Bu da 300.000 litre şarap ya da günümüzde 400.000 şişe anlamına gelmektedir. Her yıl Yunanlıların ana ticaret kapısı olan Marsilya üzerinden

Galya'ya 10 milyon litre şarap naklettiği tahmin edilmektedir. Ayrıca kupalar ve kâselerle Yunanlıların şarap içme kültürlerinin nakledildiğine ilişkin kanıtlar da bulunmaktadır. Burgonya'nın kuzeyinde bulunan Châtillon-sur-Seine'de büyük bir *krater* (şarabı suyla karıştırmak amacıyla kullanılan tekne) bulunmuştur. Büyük olasılıkla dekoratif amaçla yapılmıştır, zira iki metre yüksekliğindedir ve hacmi bin litredir ama Kelt Galya'nın statüsünü gösterir.⁴

Yunanistan anakarasında şarap toplumun her düzeyi tarafından tüketiliyordu ancak içilen şarabın kalitesi ve içilme koşulları arasında çok önemli farklılıklar vardı. En ünlü Yunan şarap uygulaması sempozyumdu; kelimenin bugünkü anlamı -konferans veya toplantı- orijinalinden epeyce sapmıştır. Geçmişte Yunanca *symposion* kelimesi "birlikte içmek" anlamına geliyor ve üst tabakadan Yunanlı erkeklerin (sayıları genellikle on iki ile yirmi dört arasında olan) bir araya gelerek uzun bir gece boyunca şarap tüketerek tartıştıkları ve eğlendikleri etkinliği tanımlıyordu. Sempozyumlar ayrıca şiirlerin, pasajların okunduğu, genç erkeklerin yetişkin erkek dünyasına tanıtıldığı törenler de olabilirdi. Bugün sempozyumlarla ilgili birkaç tane simge elimize ulaşmıştır ve gece ilerlerken kullanılan süslü küplerde ve kupalarda canlı bir şekilde resmedilmiştir. Resimlerde, başlarına çelenkler takmış, kanepelere uzanmış, *kylix* denen yayvan kadehlerle şarap içip konuşan, şarkıcılarla müzisyenleri dinleyen erkekler görülmektedir. Bazı sempozyumlar, erkeklerin gece boyunca politika ve sanat konuştukları ciddi toplantılarken bazıları da içmenin yanı sıra fahişelerle ve erkek garsonlarla seks yapmanın öncelik kazandığı taşkın içki partilerdi. Sempozyumların çoğu muhtemelen bütün bu faaliyetlerin yaşandığı karma etkinliklerdi.

Sempozyumların formatı değişse de, bazı standart özellikleri vardı. Birinci şarap kadehi sek, su eklemenden içilirdi ama diğer kadehler sulandırılırdı. Yunanlılar genellikle şarabı sek içmenin barbarlık olduğunu düşünüyordu (Bazı yazarlar şarabı sek, hatta yarı yarıya sulandırmanın insanı çıldırtabileceğini savunuyordu). Bu yüzden çoğunlukla şaraplarına su (bazen deniz suyu) ve tat vermek için şifalı otlar ve baharat eklerlerdi. Her sempozyumun şarap-su oranını ev sahibi (*symposiarch*) belirliyordu ama su her zaman baskın oluyordu. En çok 1/3, 3/5 ve 2/3 oranları kullanılıyor gibiydi, yani katılanlar yüzde 25 ile 40 arasında şarap olan bir içki içiyorlardı. Daha iyi durumdaki Yunanlıların tercih ettiği şarap kuru üzümden yapılıyordu çünkü kuru üzümün daha yüksek şeker konsantrasyonu sayesinde bu üzümden yapılan şarabın alkol seviyesi, taze üzümden yapılabildiğine göre daha yüksek oluyordu. Bu nedenle sulandırılmış şarapların alkol seviyesi muhtemelen yüzde 4-7 arasındaydı, yani bugünkü bira düzeyindeydi. Büyük olasılıkla amaç hafif sarhoşluk ve neşeli bir ortam yaratacak kadar sert olan, ama katılımcıların fazla sarhoş olmalarına veya kısa sürede sızmalarına neden olacak kadar sert olmayan bir içki yaratmaktı. Ancak belli ki planlanan sertlik veya tüketimde bazen hata oluyordu zira kadehlerin üstündeki resimlerde çömelen, denge için birbirlerine

tutunan ve kusan erkekler görülüyordu.

Sempozyumlar üzerinde günümüzde yapılan çalışmalarda ideal durumun, katılımcıların ciddi sarhoşluk noktasına gelecek kadar içmemeleri olduğu görüldü. Yunanlılar ölçülü içmeleriyle övünüyorlardı ve bu erdemi başka kültürlerin (örneğin İskitler ve Trakyalılar) aşırı içme eğilimleriyle karşılaştırıyorlardı. Komedi şairi Alexis Yunanlıların ölçülü bir şekilde içmelerini övmüş ve muhtemelen içkilerini son derece obur bir şekilde içtiklerinden üstlerine döktükleri için başkalarının uygulamalarını “içmek değil, içkiyle yıkanmak” diye tanımlamıştı.⁵ Tabii şarabı suyla seyreltmek (bilgeliği eğlenceyle karıştırmak olarak betimleniyordu) sarhoşluğun ölçülü bir düzeyde kalmasını sağlıyordu. Yunanlılar başka içme kültürlerini şaraplarını (ve biralarını) sulandırma-dıkları için eleştiriyordu.

Doğası gereğince uygarca şarap içme ortamı olan sempozyumun rahat ama oldukça ayık bir etkinlik olması bekleniyordu. Şair Eubulus’a atfedilen bir oyunda, bir-biri ardına kraterler dolusu şarap içmenin etkileri sergilenmekteydi. Sempozyumun her bir üyesinin tam olarak ne kadar içtiği, kraterin boyutuna ve katılımcı sayısına bağlı olmalıydı. Eubulus’un iddiasını kelimesi kelimesine doğru olarak değerlendirmek yerine katılımcılar ölçülülükten aşırı tüketime geçtikçe yaşanan kademeli etkilerin gösterimi olarak görmek daha doğru olacaktı. Sempozyumun ev sahibine şunları söylüyordu:

Sadece bilge olanlar için üç krater hazırlıyorum.
Birisi sağlık için, önce bunu içiyorlar
İkincisi sevgi ve zevk için.
Üçüncüsü uyku için ve bunu içince bilgiler salınarak eve gider.
Dördüncüsü artık bizim değildir, küstahlığa aittir.
Beşinci bağırmaya
Altıncı sarhoşlar cümbüşüne,
Yedinci mor gözlere
Sekizinci mahkemeye çağırılmaya neden olur.
Dokuzuncu huysuzluğa
Onuncu deliliğe yol açar, insanlar bir şeyler fırlatır.⁶

Gayet açık bir şekilde, katılımcıların üç krater şarap tüketildikten sonra içmeyi bırakıp evlerine dönmeleri tavsiye ediliyordu, zira daha fazla içince iyi bir şey olmuyordu. Dördüncü krater şarabın sonucu olan “Hubris” (aşırı böbürlenme) Yunanistan’da kamu suçuydu ve tecavüzle zina kadar ciddi suçları kapsayan yasalarda yer alan bir de-yimdi.⁷ Sekizinci kratere gelindiğinde katılımcılar gerçekten yasaları çiğneme tehlikesi altındayken, on kraterin tamamını içmek insanları delirtiyordu. İşte burada keyifli bir

etkinliğin, sadece aşırı miktarda şarap içerek (epeyce sulandırılmış olsa bile) vahşi bir olaya dönüşmesi canlı ve net bir şekilde anlatılıyordu. Bu, alkolün olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri arasındaki tarihi gerilimi görsel olarak hatırlatan bir tabloydu.

Şarap yalnızca sempozyumlara özgü sosyalleşmeyi kolaylaştırmak için kullanılan bir araç değildi. Katılımcıların oynadığı oyunlardan, etkinliklerde çok önemli olduğunu gösteriyordu. Bazıları şarap tulumlarının şişirilmesini içerirken, bir oyunda tulum yağlanıyor ve oyuncuların üstünde denge sağlamaları gerekiyordu. *Kottabos* denilen bir başka oyunda oyuncular, bir direğin üstüne yerleştirilmiş bronz bir diske küçük miktarlarda şarap veya şarap tortusu atarlardı. Amaç diski düşürüp, direğin orta kısmında bulunan daha büyük diske çarpmasını ve zil gibi bir ses çıkarmasını sağlamaktı.⁸ Bir başka oyunda ise bir kâse suyun içinde çay tabağı yüzdürülüyordu ve şarapla tortuların fırlatılıp tabağı doldurması ve batırması gerekiyordu (Bu, antik şarabın bugünkü gibi berrak bir sıvı olmadığını, bağlarla üzümler ve şifalı otlar gibi katkı maddelerinden kalan katı parçalar içerdiğini hatırlatmaktadır). Bu tür oyunlar muhtemelen alkolle bozuluyor ve gece ilerledikçe daha da kötü oluyordu. Belki de bu oyunları kazanmak kazananın şaraba dayanıklılığını gösteriyordu. Oyunlar çok basit olsa da, şarabın sempozyum için ne kadar önemli olduğunu; aynı zamanda katılımcılarla ev sahibinin şarabı resmen heba edecek kadar zengin olduğunu da gösteriyordu.

Geleneksel olarak sempozyumlara sadece erkekler katılıyordu ve kadınlar yalnızca müzisyenler, garsonlar, fahişeler veya çok içip sarhoş olan erkeklere bakmaya gelenler oluyordu. Yunanlılar üst sınıftaki kadınlar da şarap içiyordu ama bu durum pek hoş karşılanmıyordu. Birkaç Yunanlı yazar -ki hepsi erkektir- erkeklerin şaraplarını sulandırarak, kadınlarınca muhtemelen talihsiz sonuçlarla, sek içmeyi tercih ettiğini iddia ediyordu. Bu doğru muydu, değil miydi bilinmez ama kadınları barbarlarla aynı kefeye koyuyordu. Bu inancın bir nedeni, şarap içen kadınların ahlaki değerlerini kaybettikleri ve cinsel olarak önüne gelenle yatıp kalktıklarına ilişkin sık sık dile getirilen korkuydu. İçki içen kadınlar ve cinsel faaliyetler arasındaki ilişki Batılı kültürlerde yaygın olup, kadınlardan erkeklere izin verilenden farklı davranışlar bekleyerek, cinsel ahlak konusunda çifte standart uygulanmasına mükemmel bir örnek oluşturmaktadır.

Yunanlı elit erkekler için şarap bariz şekilde özel bir içkiydi. Şarabın tüketildiği diğer toplumların elitleri için de aynı şeyi söylemek mümkündü. Ama şaraba değer verenler arasında daha önce hiç kimse birayı ve bira içen insanları yermemişti. Yunanlılar etraflarındaki bölgelerle temas kurmaya başladıkça sadece bira veya bira temelli alkollü içecekler içen insanlarla tanıştılar. Yunanlı askerler de bira ve hurma şarabı üretilen bölgelerde oldukları zaman onları içiyordu ama Yunanlıların ilk kez biradan, özellikle Trakyalıların MÖ yedinci yüzyılda bira içmelerinden bahsettikleri zaman bu durum bir tarihçi tarafından “münasebetsizlik” olarak değerlendirilmişti: Birayı pipetle içmelerini (yüzeydeki samanlardan ve diğer tortulardan kaçınmak için), oral seks yapan kadına benzetmişti.⁹

Ancak Yunanlı General Ksenofon MÖ 400 yılı dolaylarında Ermenistan'a gittiği zaman kamışlarla içilen birayla tanışmış ve oldukça tarafsız bir şekilde şunları yazmıştı: "Karıştırma kâselerinin içinde buğday, arpa, bakla tohumu ve arpa şarabı da vardı(...) Sulandırılmadığı zaman çok sertti. Bu içki alışkın olana çok iyi geliyordu."¹⁰ Ermeni birası o kadar sertti ki, Yunanistan'da şaraba yapıldığı gibi sulandırılabilirdi. Ksenofon bu içkinin güzel olduğunu itiraf ediyordu ama "alışkın olana" ifadesini kullanması kendisinin beğenmediği anlamına da gelebilirdi.

Bu tarafsız bira tanımı, Yunanlıların genel tavrı haline gelen yorumla çelişmektedir, zira MÖ beşinci yüzyıldan itibaren Yunanlılar birayı, erkekleri "efemine" yaptığı gerekçesiyle kötülemeye başlamışlardı. Biranın efeminelikle bağdaştırılması muhtemelen vücut sıvıları hakkındaki düşüncelerinin sonucuydu. Erkeklerin sıcak ve kuru, kadınların soğuk ve nemli olduğuna inanılıyordu. Aynı kavramsal çerçeve içinde, şarabın sıcak bir içki olduğu (bazı istisnalar vardı), bu nedenle erkeklere uygun olduğu düşünülüyordu. Hipokrat tahlılın soğuk bir nesne olduğunu, ama ekmek yapılıncı ısındığını düşünüyordu. Daha sonra tıp yazarları (Hipokrat yazmamıştı), bira hakkında yazdıkları zaman onu soğuk bir içecek olarak tanımlamışlar ve bu nedenle erkekten çok kadına benzediğini belirtmişlerdi. Kısacası, şarabın erkek içkisi, biranın ise kadın veya efemine içkisi olduğu düşünülüyordu.¹¹ Bunun ötesinde Yunanlılar birayla şarabın farklı içecekler olduğuna inanıyordu zira ikisinin etkin bileşeninin alkol olduğunu bilmiyorlardı. Aristo şarabı afyon ve başka uyuşturucularla aynı sınıfa sokarken birayı başka bir kategoriye koymuştu çünkü bunların içende farklı etkiler yarattıklarını düşünüyordu. Sarhoş olma noktasına kadar şarap içenler, yüzüstü yere yapışıyordu çünkü şarap insanın "başını ağırlaştırıyordu." Oysa birayla sarhoş olanlar geriye doğru düşüyordu çünkü bira insanı "sersemletiyordu."¹² Bu tür yorumlar anlamlı olmasa da iki içkinin birbirinden oldukça farklı olduğu inancını göstermektedir.

Yunanlılar bira içtikleri için yabancıları suçlamakla kalmıyor, onların içki alışkanlıklarından yakınıyorlardı. Daha önce gördüğümüz gibi, Trakyalılar ve İskitler gibi barbar insanlar aşırı içki tüketen, pasaklı, gürültücü ve genellikle sarhoşluğa düşkün kişiler olarak betimleniyordu. Bu özellikler bir ölçüde iklime bağlanıyordu. Yunanlı filozoflar, soğuk iklimlerde yaşayan insanların savaşta cesur olabileceğini ama heyecan ve tutkuları yüzünden de ölçüsüz içtiklerini savunuyorlardı. Bu yeterince kötü değilmiş gibi, barbarlar sarhoş eden içecekleri kullanmaya gelince, sadece şarap, yani uygarların içkisini içen Yunanlıların aksine, ayırım gözetmiyordu. İskitler muhtemelen en kötüleriydi zira şarabı ve birayı sulandırmadan içmekle kalmıyor, bal likörü ve kırmızı da içiyor, psikoaktif bileşimleri olduğu anlaşılan kenevir ve benzeri bitkileri kullanıyorlardı.¹³

Ayrıca, Yunanlı yazarların soğuk iklimlerde yaşamaktan kaynaklandığına inandı-

2 Merkezi sinir sistemini etkileyen, beyin işlevlerini değiştirerek algıda, ruh halinde, bilinçte ve davranışta geçici değişikliklere neden olan kimyasal maddeler. (e.n.)

ğı saldırganlık ve aşırı içme, tehlikeli bir kombinasyon olabilirdi. Zaten Makedonyalı liderler Büyük İskender ve babası II. Filip bunun mükemmel örnekleriydi. Filip'in sünger gibi içtiği ve her gün, savaşta askerlerine komuta ettiği günlerde bile sarhoş olduğu söyleniyordu. Yunanlı esirleri prangalarla zorla bağlarında çalıştırdığı da dile getiriliyordu.¹⁴ İskender'e gelince, sürekli olarak içki krizlerine girmesi yüzünden ne yapacağı belli olmuyordu, saldırgandı, hatta intihar eğilimliydi. Daha sonra, Romalı bir yorumcu İskender'in, "çoğu zaman ziyafetlerden, arkadaşlarının kanıyla lekelenmiş halde ayrıldığını" ve bir sarhoş kavgasında, bir keresinde hayatını kurtarmış olan arkadaşı Clitus'u öldürdüğünü belirtmişti.¹⁵

Romalılar da Yunanlıların, artık gelenekselleşen şarabın üstün içki olduğu görüşünü sürdürdüler. Yunanlılar gibi Romalılar da şarabı biraya tercih etmişler ve başka kültürleri ne içtiklerine, nasıl içtiklerine göre yargılamışlardı. Bir tarihçiye göre, Romalılar başlangıçta "uygar eğlence ve ziyafet dünyası"nın parçası olma ve Yaşlı Plinius gibi yazarlar tarafından sıralanan "aşırı şarabın seks düşkünlüğüyle bağlantılarına" direnme arasında kalmıştı.¹⁶ Gerilimi gidermek isteyen Romalılar şarabın hayatı yaşanır hale getirmedeki rolünü vurgulayıp yarımadalarındaki şarabın ne kadar mükemmel olduğuna dikkati çekmişlerdi. Sonradan kuruluşlarını imparatorluklarının her tarafına yayarken şarap tüketimini, başka toplumlardaki yabancı elitlere yaymışlardı. Önceleri şarap ticareti yapılıyordu ve örneğin MS 70-80 yıllarında, Roma Galyası ve Londra ile önemli oranda şarap ticareti yapılmıştı.¹⁷ Romalılar kendi şaraplarını ihraç etmekle kalmamış, bağcılığı ve şarap üretimini Avrupa'ya yaymıştı. Bu açıdan, ilk olarak Etrüsklerin başlattığı ticareti yaklaşık MÖ 400 yılından Fransızların Lattara limanı (Bugünkü Lattes yakınlarında) aktif bir şekilde geliştirmişlerdi. Etrüsklerin durumu sadece Fransa'daki ilk ticari şarap üretimini değil, günümüzde şarap yapımında kullanılan ana üzüm cinsinin, yani Avrasya bağlarının (*vitis vinifera*) nakledildiğini de kanıtlamaktadır.¹⁸

Ancak Romalılar şarap emperyalizmlerini daha da ileri götürdüler. Miladi takvimin başına gelindiğinde, Romalılar Fransa'da bugün en tanınmış şarap bölgelerinin birçoğunda (Bordeaux, Rhône Vadisi ve Burgonya dahil) bağ ekimini finanse etmişti. Başlangıçta bağlar Romalılara aitti ama zamanla imparatorluğun Romalı olmayan sakinlerine de mülkiyet hakkı verildi. Güneyde Yunanlı şarap yapımcılarının, İtalya'nın kuzeyinde Etrüsk şarap yapımcılarının etkileri hak ettikleri şekilde kabul edildiğinden, Roma'nın büyümesi ve sınırsız şarap talebiyle Avrupa'daki modern şarap endüstrisinin temeli atılmış oldu.

Roma'da muhtemelen beslenme şeklindeki değişimin sonucunda devasa bir şarap pazarı oluşmuştu. Romalılar asırlarca tahılları çorba veya *puls* adını verdikleri lapa halinde yemişlerdi. Ekmek Romalılar beslenme sistemine nispeten geç girmişti. Özel olarak evlerde pişiriliyor olabilirdi ama ilk halk fırınları MÖ 171-168 arasında açılmıştı.¹⁹ Sulu yemeklerden (*puls*) kuru gıdaya (ekmek) geçilmesi yutmak için sıvı içilmesini

gerektiriyordu ve bunun için seçilen içecek şaraptı. Nüfusu MÖ 300'de 100.000 iken yalnızca üç asır sonra bir milyona çıkan Roma, etkileyici bir şarap özlemi sergilemişti. Roma'nın yılda yaklaşık 180 milyon litre şarap ithal ettiği tahmin edilmekteydi. Bu şehirdeki her erkek, kadın ve çocuk başına günde neredeyse yarım litre şarap demekti.²⁰ Şarabın büyük bir kısmı kentin etrafındaki bağlardan ve güneyde MÖ ikinci yüzyılda hızla genişleyen bağların bulunduğu sahil bölgelerinden geliyordu.

Bu noktada dikkat etmemiz gereken bir husus var. Sadece antik ve klasik çağlarda değil, bugün de kişi başına düşen şarap veya herhangi bir alkol tüketimi hakkındaki tarihsel tahminlere temkinle yaklaşmalıyız. Yirminci yüzyıla kadar, bu tahminler birçok durumda hem nüfus, hem de mevcut alkollü içecek hacmi konusundaki tahminleri esas almaktadır ve ikisinde de hata payı oldukça yüksektir. Örneğin bazı yerlerde ve dönemlerde, şarap bir yerleşim birimine veya kente girdiği zaman vergilendiriliyordu, bu nedenle elimizde bir topluma giren şarabı belgeleyen mali kayıtlar bulunmaktadır. Ancak bu gibi durumlarda içeri kaçak sokularak vergi kayıtlarından ne kadar şarap kaçırıldığı veya halkın daha ucuz, vergisiz şarap içmek için kent dışına çıkıp çıkmadığı gibi konularda bir fikrimiz bulunmamaktadır. Nüfus tahminleri ise güvenilir nüfus sayımları yapıncaya kadar yalnızca tahminden ibarettir. Hem baz alınan nüfus, hem de tüketilen alkol hacmi kesin olmayınca, kişi başına düşen miktar çok kuşkuludur.

Ancak kişi başına tüketim rakamı istatistiksel olarak doğru olsa bile, pek yararlı değildir çünkü nüfusun değişik kesimlerinin alkol tüketimi arasındaki büyük farkları dikkate almamaktadır. Tarihsel olarak çocuklar yetişkinlerden daha az alkol içerken, erkekler kadınlardan daha çok içmişlerdir. Ayrıca yetişkin erkekler arasından bazıları (biyresel olarak veya belirli sosyal sınıfların üyesi olmanın gereksinimleri sonucu) tarih boyunca diğerlerinden daha çok içmiştir. Bunun sonucunda genel olarak kişi başına tüketimi tanımlamak, eşit sayıda seksen yaşında ve bir yaşında insandan oluşan bir nüfusun ortalama yaşının kırk bir olduğunu söylemek kadar yararlıdır. Bu söylenen, doğru olmakla birlikte yanıltıcı ve faydasız bir değerlendirmedir.

Sonra bir de söz konusu içeceklerin içindeki alkol miktarı meselesi vardır. Geçmişte kişi başına düşen alkollü içecek tüketimini hesaplamanın bir nedeni, insanların içtikleri saf alkol miktarını anlamaya çalışmaktır. Bu durumda bir insanın her gün bir litre şarap, bir litre bira veya bir litre damıtılmış ispiroto içiyor olması fark yaratıyordu. Ancak geçmişteki alkollü içeceklerin alkol oranı hakkında elimizde genellikle pek güvenilir bilgiler bulunmamaktadır. Olası alkol oranı tahminlerindeki küçük hatalar, yıllık bazda kişi başına tüketim olarak genelleştirildiğinde çok büyüktür.

Nüfusun her bir ferdinin milattan sonraki birinci yüzyılda günde yarım litre şarap tükettiğini hesaplayabildiğimiz Roma'yı ele aldığımız zaman bütün bu sorunlarla karşı karşıya kalırız. Çünkü her ne kadar sosyal spektrumun bir ucundan diğerine, herkes tarafından içiliyormuş gibi gözükse de tüketiminin ne kadar yaygın olduğundan emin

değiliz. Romalıların da Yunanlıların sempozyumuna benzeyen bir etkinlikleri, eğlenceleri vardı ama zamanla bunun yerini daha resmi olan ve yemeğe daha ağırlık vererek şarabın üstünlüğünü geri plana atan bir ziyafet modeli aldı.²¹ Bazen kadınların da eğlencelere katılmalarına izin veriliyordu ama bu durum çok tartışılıyordu. Örneğin evli kadınların şarap içmesi bazı erkekler tarafından, zina yapmalarına neden olduğu gerekçesiyle kınanıyordu. Bu, kadınların aslında cinselliğe düşkün olduğu ve alkolün, toplumun cinselliklerini kontrol altına alıp yönlendirmek amacıyla koyduğu kuralları gevşettiği varsayımına dayanan tarihsel bağı hatırlatmaktadır.

Şair Juvenal şunları yazmıştı: “Sarhoş olduğu zaman Aşk Tanrısı için hiçbir şeyin önemi yok. Zaten başını kıcıncıdan ayırt edemez.” Çeşitli zamanlarda Romalı kadınların şarapla her türlü bağlantısı, dini törenlerde toprağa şarap dökmeleri bile yasaklanıyordu. Hatta bazı dönemlerde Roma yasaları bir erkeğe, karısını şarap içerken yakaladığı takdirde onu boşama hakkı veriyordu (Bu gerekçeyle son boşanma hakkı MÖ 194 yılında verilmişti). Uygulanan daha şiddetli ceza ise ölümdü. Bir hikâyeye göre, bir kadın elinde şarap mahzeninin anahtarları bulunduğu için ailesi tarafından açlıktan ölmeye mahkûm edilmişti.²² *Memorable Deeds and Words – Unutulmayan İşler ve Sözler* (MS birinci yüzyıl) adlı eserinde Valerius Maximus, Egnatius Mecenius’un öyküsünü aktarmaktadır. “Egnatius karısını biraz şarap içtiği için sopayla döverek öldürmüştü. Yaptığı şey nedeniyle hiç kimse onu mahkemeye çıkarmadığı gibi, sitem bile etmedi zira bütün iyi erkekler kadının taşkınlık örneği yüzünden cezayı hak ettiğini düşünüyordu. Tabii ki içki içmek isteyen her kadın ahlaksız bir şekilde kapıları tüm erdemlere kapatıp, bütün kötülöklere açar.”²³

Bu nedenle Roma’da kadınların şarap tüketimi konusunda büyük bir belirsizlik vardı ve eğer kadınların genellikle şaraptan uzak tutulduğu doğruysa, erkekler günde iki misli, yani bir litre şaraba erişebiliyor olmalıydı. Peki, bütün erkekler şarap içiyor muydu? Doğru, bütün sosyal ortamlarda şarap tüketiliyordu; zenginlerin ve rahat durumdaki olanların düzenli olarak şarap içtikleri anlaşılıyordu. Ayrıca şarap asker azığının parçasıydı ve kölelerin hakkıydı. Arkeologlar Roma kentlerinde yüzlerce bar bulmuştu. Vezüv Yanardağı MS 79 yılında patladığı zaman gömülen şarap nakil limanı Pompei’de yapılan kazılarda yaklaşık 200 tane bar ortaya çıkarıldı. Burada yetmiş metre uzunluğundaki tek bir sokakta en az sekiz tane bar vardı.²⁴

Romalılar ne kadar çok içmiş olursa olsun, aşırı içmeyi ve sarhoşluğu -en azından resmen- kınıyorlardı. Zaten sarhoşluk iddiaları herkesin itibarına zarar verirdi. Cicero özellikle rakiplerine sarhoş etiketi yapıştırmaya bayılıyordu. En büyük rakibi Marcus Antonius’un evinde rezil bir hayat yaşadığını ve her sabah erken saatte içmeye başladığını iddia ediyordu. Cicero iddiasını kanıtlamak için, güya çok fazla şarap içmesinin sonucu olarak, Mark Anthony’nin Senato’da kustuğu günü anlatıyordu. Aşırı alkol tüketiminin böyle utanç verici sahneler yaratabilmesi bir yana, aşırı içmeyi alışkanlık ha-

line getirmek, Romalı yorumculara göre, her türlü fiziksel ve zihinsel hastalığa neden olabilir. Lukretius şarabın öfkesinin ruhu rahatsız ettiği, vücudu zayıflatığı ve tartışmalara yol açtığı uyarısında bulunurken Seneca, şarabın içen kişinin karakterindeki kusurları ortaya çıkıp büyüttüğünü yazmıştı. Yaşlı Plinius, kaliteli şarapları överken, şarabın etkisiyle açıklanan birçok gerçeğin söylenmemesinin daha iyi olacağı konusunda uyarıda bulunmuştu.²⁵

Ancak Roma İtalya'sında "şarap" denince akla birçok içecek geliyordu.²⁶ Yaşlı Cato'nun kölelerine sağladığı şarap hiç kuşkusuz kalitesizdi ve her sene üç ay onlara sadece beşte biri üzüm suyu olan bir karışım veriliyordu. Muhtemelen kalitesi Cato'nun bariz cömertliğini açıklıyordu zira Cato kölelerine yılda yedi amfora (yaklaşık 250 litre) -bugünkü eşdeğeriyle günde bir şişe- şarap içme izni veriyordu. Tabii şarabın alkol sertliğini ve bu şarabın yıl boyunca eşit bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığını bilmiyoruz, çünkü şarabın bir kısmı önemli festivallere ayrılıyordu.²⁷

Birçok yoksul Romalı, şarapla yapılan içkiler, örneğin su ve ekşi şarapla (bozulmuş ama henüz sirkeye dönüşmemiş şarap) yapılan *posca* içiyordu. Teknik olarak, eğlencelerde veya sempozyumlarda sunulan sulandırılmış "şarap" kadar şaraptı; burada mesele kalite değildi. *Posca* bozulmamış şaraptan çok daha ucuzdu ve azıklarının parçası olarak askerlere verilen de buydu. Askerlere sadece hasta veya yaralı oldukları zaman şarap diyebileceğimiz, taze üzümden yapılmış, iyi durumda ve alkol oranı daha yüksek bir şey veriliyordu. Romalı askerler bunu, günlük azıklarının parçası olan seyreltilmiş *poscaya* tercih ediyor olmalıydı. Hatta bir durumda, Kuzey Afrika'da konuşlanmış askerlerin, şarapla takas etmek için köle ve çiftlik hayvanı almak amacıyla bölgeyi yağmaladıkları bildirilmişti. MÖ 38 yılında Herod, Romalı askerler malzeme eksikliği yüzünden isyan etme tehdidinde bulundukları zaman onlara şarap ve başka yiyecekler vermişti.²⁸ Roma'da bulunan bir diğer şarap benzeri içecek *lora*'ydı. *Lora*, şarap yapımından arta kalan katı maddeleri (kabuklar, çekirdekler, asma artıkları) suda ıslatarak yapılıyordu. Sonuçta ortaya çıkan, bulanık, seyreltilmiş ve pek alkol içermeyen bir içecek olmalıydı ama sudan epeyce farklıydı. Cato kölelerine üzüm hasadından sonra üç ay boyunca *lora* verdiğini belirtirken, Varro çiftlikteki çalışanlarına içkiyi kışın veriyordu.

Yani, her sosyal sınıftan Romalı erkeğin şarap içtiği söylenebilirdi ama bunun, belli ki, toplum düzeyinin üst kesiminde başka bir anlamı vardı. Üst kesim için şarap, tüketilmeden önce sulandırılrsa bile gayet lezzetli, renkli ve alkollüydü, – alt kesimlere göreyse şarap seyreltilmiş, alkolden yoksun sulu bir içecekti. Duyusal ve estetik açı bir yana, durumu iyi olan Romalılar, alt tabakadakilerden çok daha fazla saf alkol tüketiyordu ama bütün olarak ele alındığında erkeklerin tükettiği alkol de kadınların tükettiğinden fazlaydı.

Romalılar bira içmese de Avrupa'ya doğru ilerledikçe birayla epeyce karşılaşmışlardı hatta birçoğu kalitesi hakkında yorum yapmıştı. Birayı sulandırmamanın etkileri

konusunda Yunanlıların çekincelerini tekrarlayan Plinius, “Batılı insanlar arasında da belirli bir sarhoşluk var, Galyalılar ve Hispaniyalılar³ ıslatılmış tahıllarla birçok şekilde yapıyor. Hispaniyalılar bu türleri (içkileri) bekleterek yıllandırmayı bile düşünmüşler. Mısırlılar da tahıldan kendilerine benzer içecekler geliştirmişler ve sarhoşluk dünyanın her yerinde var çünkü (tahıllardan yapılan) bu tür suları sek içiyorlar, şarap gibi sulandırarak hafifletmiyorlar,” yorumunu yapmıştı.²⁹ Bu aslında biranın kendinden çok, nasıl içildiği hakkında bir yorumdu. Plinius oldukça olumlu yaklaşmış, nasıl süt kemiklere, su vücuda iyi geliyorsa, bira da enerji veriyor, diye yazmıştı.³⁰ Bu, beslenme sistemine çeşitli içeceklerin eklenmesini savunan bir yorumdu. Esasen Romalılar şarap konusunda Yunanlılardan daha dengeli bir yaklaşım göstermişti. Bira içen insanlarda gördükleri sarhoşluğu dile getirip kınadıysa da Yunanlılar gibi birayı suçlamamışlardı.

Öte yanda, Romalılar kesinlikle şarabın biradan üstün olduğunu düşünüyordu. Birayı kendi beslenme düzenlerine katmamakla kalmayıp yabancı elitlerin tercih ettikleri içkinin şarap olmasında etkili oldular. MÖ birinci yüzyılda Mısır’ı işgal ettikleri zaman, şarap içmeyi oldukça geniş bir Mısırlı kitlesine yaymış gibiydi. Buna rağmen halkın büyük çoğunluğu bira içmeye devam etmiş olmalı çünkü yerel şarap üretiminin bütün Mısır nüfusuna yetmesi mümkün değildi, üstelik ithal edilen İtalyan şarabı çoğu Mısırlı için çok pahalıydı. MS 301 yılında yayımlanan ve Roma İmparatorluğu’nun her tarafında çeşitli ürünlerin maksimum fiyatlarını sabitleyen ferman bize birayla şarabın son birim maliyeti hakkında bir fikir vermektedir. Keltler tarafından yapılan biranın yaklaşık yarım litresinin maliyeti 4 *denari* ⁴ iken aynı miktarda Mısır birası 2 denari ve en ucuz şarap 8 denari’ydi. O halde en ucuz şarabın fiyatı Mısırlılar için biranın dört katı, imparatorluğun diğer yerlerindeyse iki katıydı.³¹ Fiyat farkının üretim ve dağıtım (bazı şaraplar söz konusu olduğunda uzun mesafeli nakliye) maliyetlerini yansıtır yansıtmadığı veya nispeten ender bulunduğu ya da kültürel ayrıcalığı nedeniyle şarapta ayrıca bir değer payı olup olmadığı tartışmalı bir konudur.

Ayrıcalık kısmen şarabın dinle ilişkisinden kaynaklanıyordu. Yunanistan’da şarap tanrısı Dionysus’tu. Dionysus, Zeus’la ölümlü bir kadın olan Semele’nin oğluydu. Dionysus’un hikâyesine göre, kendisi hâlâ Semele’nin rahmindeyken Zeus kandırılarak Semele’yi yakmaya ikna edilmişti ama Zeus Dionysus’u kurtarmış ve onu kendi kalçasına yerleştirerek doğmasını beklemişti. Sonradan Dionysus Girit’teki evinden kovulmuş, Mısır’a kaçmıştı ve burada adıyla tanınan şarabı yapmayı öğrenmişti. Bu hikâye şarap yapımı bilgisinin Mısır’dan Girit’e, oradan da Yunanistan’a aktarıldığını doğrulamaktadır. Aslında Dionysus’un ta MÖ ikinci yüzyıldan beri Girit’te şarap tanrısı olduğu anlaşılmaktadır.³² Yunanlılar Dionysus’un şarabın tüm iyiliklerini onlara bağışladığını kabul ediyordu ve sık sık onun onuruna toprağa şarap döküyorlardı. Onun

3 Hispania: Romalıların İber yarımadasına verdiği ad. (ç.n.)

4 Denari: Roma devrinde kullanılan gümüş sikke. (ç.n.)

etrafında oluşan tarikata yetkililer başlangıçta karşı çıkmıştı ama sonunda onaylanmış ve Yunanlılar Dionysus'u aralarına kabul etmişlerdi. O kadar ki bazı madeni paralarda onun sureti yer almıştı.

Roma'da şarap tanrısı Baküs çok yaygın bir şekilde tanınıyordu ve MÖ üçüncü yüzyıla gelindiğinde, İtalya'nın ortası ve güneyinde onun merkezinde bulunduğu bir tarikat oluşmuştu. Üyeliğin ne kadar kapsamlı olduğu belli değil ama yandaşlarının çoğunun kadın olduğu söyleniyordu. Düzenledikleri *Bacchanalia* adı verilen festivaller şarapla körüklenen seks partileri olarak tasvir ediliyordu ve bu eğlencelerde hayvanların kurban edildiği vurgulanıyordu. MÖ 186'da Roma senatosu tarikatı yasakladı ama senato bunu tarikatın sözde ahlak dışı faaliyetleri yüzünden yaptıysa bile, Baküs tarikatının Roma otoritesine karşı bir tür protesto olması da mümkündü. Baküs hücrelerinin yapısı, gizlilik yeminleri, hiyerarşik düzeni, finansman ve mal varlıkları, resmen onaylanmış aile modeline ve politik otoriteye aykırıydı. Muhtemelen yasaklanmayı teşvik eden şey, varsayılan sarhoşluk değil de bu yapıydı; gerçi sarhoşluk da hoş karşılanmıyordu, özellikle kadınlar da işin içindeyse.

Yunan ve Roma şarap kültürlerinin bazı farklılıklarına rağmen, üretim yöntemleri başta olmak üzere birçok ortak özellikleri de vardı. Şarap yapımında kullanılan üzümler sularını kaybetmeleri ve büzüşmeleri için güneşte bekletiliyordu. Böylece üzüm suyu daha yoğun bir tada kavuşuyor, şeker seviyesi artıyordu. Bunun sonucunda şarabın tadı yoğunlaşıyor ve alkol içeriği artıyordu. Bu durum sulandırılarak tüketilecek şaraplar için idealdi, zira sonuçta elde edilen içkinin tadı ve alkol düzeyi iyi oluyordu. Bazı olarak kullanılan bu şarap alkol seviyesinin yüksek olmasının yanı sıra çoğu zaman fermente edilmemiş üzüm suyuyla (ama alkol düzeyi bir miktar azalıyordu) ve bazen de balla tatlandırılıyordu. Dördüncü yüzyılın sonunda veya beşinci yüzyılın başında derlenen tarifler koleksiyonu *Apicius*, baharatlı şarap (bal, karabiber, defneyaprakları ve safran gibi malzemelerle) ve gül yaprağıyla menekşe katılmış şarap yapma konusunda yol gösteriyordu³⁴

Şarap kadar bal konulmasını gerektiren tarif bugün bilinen hiçbir şaraba benzemeyen tatlı, yoğun, akışkan olmayan bir içecek üretmiş olmalıydı. Ancak insanın tatlı zevkine hitap eden girişimler olduğu gibi, tatlı seviyesini azaltma yöntemleri de vardı. Bazen Romalı şair Plinius'un belirttiği gibi, "şaraba tat vermek için" tuzlu su ekleniyordu, bu muhtemelen bir dereceye kadar tuzun etkisini yok ediyordu. Eklenen diğer malzemeler arasında şifalı otlar, baharatlar ve biraz tatlılaştıran kurşun da vardı. Bazı tarifler üzüm suyunun kurşun kaplarda kaynatılmasını tavsiye ederken, bazıları da şaraba kurşun bileşimi eklenmesini söylüyordu. Kurşun, şarabın bozulmasını yavaşlatabileceği tahmin edilen bir koruyucudu ama aynı zamanda zehirliydi ve içkiyi içen birçok kişiyi öldürmese bile hasta ederdi.

Antik çağdaki şarabın tadını yeniden oluşturmak mümkün değil. Genelde, şarapları tarif eden çağdaş yazarlar bunları tatlılık ve sertlik spektrumlarında tanımlama

eğilimindeydi: Şaraplar az veya çok tatlıydı, az veya çok sertti. Tatlılık konusunda referans noktası baldı ve bazı şaraplar “baladan tatlı” diye tanımlanıyordu. Rengin koyuluğu takdir ediliyordu ve muhtemelen renkle sertlik arasında bir bağlantı kuruluyordu. Çok az yazar aromadan bahsetmişti, gerçi Cato, “Mayalanmakta olan şaraba zifte bulanmış ve sıcak küll, aromatik otlar, hasırotuyla kaplı bir kiremit ve ‘parfümcülerin sakladığı hurmayı’ ekleyin,” diyerek şaraba “tatlı bir aroma” eklemenin tarifini vermişti.³⁵

Aroma muhtemelen estetik kaygılardan çok şarabın bozulduğunun göstergesi olduğu için önemliydi ve Cato şaraptaki kötü kokuları gidermenin tarifini de vermişti. Bu bize, reçine gibi koruyucular kullanılmasına rağmen Yunanistan ve Roma’daki şarapların uzun süre kullanılabilecek kadar dayanıklı olmadığını hatırlatıyor. Çoğu zaman amaç günümüz standartlarına göre son derece alçakgönüllü bir şekilde sadece bir sonraki senenin hasadı alınincaya kadar idare edecek bir şarap yapabilmektir. Ulpian, “Bu şarap kaç yıllık?” diye sorunca, bir önceki hasattan kalan şarap olduğunu söylemişti.³⁶ Yunanlı yazar Athenaeus en iyi şaraplar için en uygun sürenin beş ila yirmi beş yıl olduğunu belirtmişti, ancak üst sınır o çağ için hiç gerçekçi değildi. Hatta iyi durumdaki şaraptan bahsediyorsak beş yıl bile olmayacak bir hedef gibiydi. Yine de, yıllanmış kaliteli şaraplar, yıllık, sıradan şaraplardan daha pahalıydı, elbette tek kriterin kalite veya yaş olup olmadığı belli değildi. MS 301 yılında Roma imparatoru Diocletianus sıradan şarabın fiyatını daha yaşlı şarap fiyatının yarısıyla üçte biri arasında belirlemişti.³⁷

Renk, sertlik ve tat konusundaki tercihler bazı şarapların ödül kazanmasına yol açmıştı ve çok sayıda Yunanlı ve Romalı yazarlar kendi tercih ettikleri şarapların açıklamalı listelerini çıkarmışlardı. Yunanistan’da, Mısır’da Mareotis Gölü civarında yapılan Mareotic şarabı, Kleopatra’nın bu şarabın etkisiyle delirdiği yönündeki iddiaya rağmen çok övgü alıyordu. Athenaeus, İskenderiye’nin güneybatısında üretilen Taeniotic şarabının Mareotic’ten daha da iyi olduğunu düşünüyordu. Bunun soluk, keyifli, aromatik ve biraz sert olup, yavaşça sulandırıldığı zaman kaybolan yağlı bir şarap olduğunu söylüyordu. Plinius kendi adına, Nil deltasının ortasında bulunan Sebennys şarabını övüyordu. Yunanlıların kendi şaraplarına gelince, Ege’deki Taşoz adasında yapılan şaraplar sık sık övgü alıyordu. Taşoz’un yöneticileri, şarap yapımı, kalite, hatta satış sürecini düzenleyen mevzuatı hazırlayarak ilk şarap yasalarından birini çıkartmış olabilirdi. Çünkü şarap sadece belirli boyuttaki Taşoz amforalarında satılabiliyordu ve satılmadan önce sulandırılması yasaktı. Belirlenen şarap yapımı süreci, üzümlerin kurutulması, şıranın kaynatılmasını da içeriyordu. Bu iki işlem alkol ve şeker içeriğini artırıyordu. Taşoz bir süre başarılı oldu ve zenginleşti ama MÖ ikinci yüzyıla gelindiğinde şarapları popüleritesini kaybetti ve onun yerini Rodos, Kos (İstanköy), Lesbos (Midilli) ve Skiatos adalarında yapılan şaraplar aldı.³⁸

Romalı yazarlar da şarapları derecelendirmişti. Söz konusu olan İtalyan şarapları olunca, güneyde, özellikle Roma’nın güneyindeki sahil şeridinde imal edilip impara-

torluğun başkentine şarap sağlayan Latium ve Campania'da yapılanlar tercih ediliyordu. Şarap yapımı yayılmaya başlayınca, miktar uğruna kalitenin feda edilebileceği yönünde kaygılar oluştu. En başta Columnella, halka şarap sağlamak önemli olsa da, üreticilerin hiçbir zaman kaliteden ödün vermemesi, daha fazla ürün veren üzümler ekmek yerine değerli ama az ürün veren üzüm çeşitlerine sadık kalınması ve bu noktadan taviz verilmemesi gerektiğini yazmıştı.³⁹ Göze çarpan şaraplardan biri, bu iki bölgenin sınırında bulunan Falernium bağındandı. Bu şarabın üstün karakteri ve o yıl konsül olan Opimius adına Opimian adı verilen efsanevi MÖ 121 yılı şarap mahsulü hakkında çok sayıda referans bulunmaktadır. Petronius'un, *Satyricon* adlı oyununda ziyafet sahibi "Falernian. Konsül Optimus. Yüz yıllık." etiketi taşıyan şaraplar çıkarıyordu. Belli ki Petronius izleyicilerinin referansı anlamasını bekliyordu. Tahmin ettiğimiz gibi, Falernian şarabı en yüksek fiyattan satılıyordu: Vezüv yanardağının patlamasıyla Pompei'de tahrip olan birçok bardan birinde, bir ölçü Falernian'ın fiyatı, normal şarabın dört katı, "en iyi şarabın" iki katıydı.⁴⁰

Romalıların kendi yarımadalarından takdir ettikleri tek şey şarap değildi, çünkü şehirde bulunan içki seçenekleri kapsam olarak gerçekten şahaneydi. Yaşlı Plinius MS birinci yüzyılda şarap kataloğu hazırladığı zaman, 91 çeşit şarap, 50 kaliteli şarap ve 38 çeşit yabancı şarabın yanı sıra tuzlu, tatlı ve yapay şarapları da eklemişti.⁴¹ Şarapları üzüm türleri ve üretildikleri bölgelere göre sıralaması dikkate değerdi. Belki de Yaşlı Plinius gibi eleştirmenler o günlerin Robert Parker'larıydı ve Caecubus şarabına C (100) üzerinden LXXXIX (89) ve Falernian'a XCVI (96) veriyor, belirli bölgeleri öneriyor ve bu süreçte muhtemelen bazı şarapların fiyatlarını yükseltiyordu.

Şaraplar sadece tat ve sertliğe göre değerlendirilmiyordu, zira birçok klasik yazar şarapları sözde sağlığa yararları ve ilaç özelliklerine göre olduğu kadar verdikleri zevke göre de değerlendiriyordu. Athenaeus, Mareotis Gölü'nde üretilen bir beyaz şarabı "mükemmel, beyaz, tatlı, kokulu, kolayca sindirilebilen, hafif, başa vurma olasılığı düşük ve diüretik" olarak tanımlamıştı. Şarabın, ölçülü içildiği takdirde genellikle sağlıklı olduğu düşünülüyordu ve Batı'nın yazılı tıp geleneği için çok önemli olan Hipokrat sindirimi kolaylaştırması için şarabı tavsiye etmişti. Ancak bütün şaraplar aynı etkiyi göstermiyordu. Şarabın laksatif özellikleri hakkında Mısır inancını yansıtan Hipokrat, "koyu renk ve sert şarapların daha sek olduğuna ve ne dışkıyla ne idrarla ne de tükürükle çıkmadığına" dikkat çekmişti. "Yumuşak, koyu renk şaraplar" daha iyi sonuç veriyordu, "daha çok gaz yapıyor ve dışkıyla daha rahat çıkıyordu."⁴²

Şarapla sindirim arasındaki ilişki, şarabın "sıcak" bir madde olması kavramıyla birlikte, Batı tıp dünyasında bir ilke haline geldi. Vücudun dengelenmesi gereken sıcak ve soğuk öğeler içerdiği düşünülüğünde bu önem kazanıyordu. Şarap, doğası gereği çok sıcak olduğuna inanılan vücutlara tavsiye edilmiyordu. Örneğin çocukların bedenlerinin sıcak olduğuna inanılıyordu veya hastalık nedeniyle sıcak olan, ateşi olan hastalara

şarap verilmiyordu. Bu gibi durumlarda şarap ateşi daha da yükseltir, dengesizlik yaratırdı. İşte bu nedenle, anne-babalara çocuklara şarap vermemeleri tavsiye ediliyordu. Buna karşılık, şarap doğal olarak soğuk olan bedenlere önerilmekteydi. Yaşlıların bedenlerinin, ölümün nihai soğukluğuna yaklaşıırken, böyle olduğuna inanılıyordu.

Doktorlar da aşırı derecede tüketildiği zaman şarabın tehlikelerine karşı uyarıyorlardı. Seneca ile Plinius tarafından sıralanan şarap bağlantılı hastalıklar arasında bellek kaybı, kimlik karmaşası, konuşma ve görme bozukluğu, narsisist vurdumduymazlık, antisosyal davranışlar, mide şişkinliği, ağız kokusu, titreme, vertigo (baş dönmesi), uykusuzluk ve ani ölüm yer alıyordu.⁴³ Çok fazla şarap tüketimi sporculara da tavsiye edilmiyordu. Epictetus başarılı olimpiyat atletlerinin tatlı ve soğuk sudan kaçındıklarını, şarabı canları istediği zaman değil, tedbirli bir şekilde içtiklerini belirtmişti. Philostratus, aşırı miktarda şarap içen sporcuların, “fazla göbekli olduğunu(...) ve çok fazla içmenin nabzı hızlandırdığını” söylemişti.⁴⁴

Şarap gibi biraya da hem olumlu, hem de olumsuz özellikler atfedilmişti. Daha önce gördüğümüz gibi, Plinius biranın enerji verdiğine inanıyordu ve MS birinci yüzyılda tıp yazarı Celsus biranın, besin değeri açısından süt ve şarabın üstünde olduğunu belirtmişti. Öte yandan, en klasik doktorlar bira içmenin fiziksel etkileri konusunda olumsuz görüşlerini yazmışlardı. Celsus’tan kısa bir süre sonra yazan Yunanlı bitki uzmanı Dioscorides biranın diüretik olduğunu, böbreklerle gücü etkilediğini, zarara zarar verdiğini; mide gazına, baş ağrılarına, alınganlıklara ve fil hastalığına neden olduğunu düşünüyordu. Ama bira, şarap gibi şifalı otlar ve başka ilaçlar için bir ortam olarak kullanılabilirdi. Bir doktor güzel ve bol süte sahip olmak isteyen kadınlara biraya hurmanın yanı sıra, susam bitkisinin olmamış meyvesini veya balıkçıların kullandığı türde beş ila yedi solucanı ezerek karıştırmalarını tavsiye etmişti. Bir başkası bağırsak solucanlarından kurtulmak için biraya ve şifalı otlara batırılmış fitil kullanılmasını önermişti.⁴⁵

Alkollü içecekler bir başka açıdan da sağlıklı bir tercihti: Güvenilir olmayan veya zehirli sulara alternatif bir içecek olmuştu. Dünyanın çeşitli yerlerinde şu ya da bu nedenle güvenilir olmayan veya güvenilir olmadığına inanılan şebeke suları yüzünden alkolün bariz bir şekilde birden fazla yerde ortaya çıkması bu şekilde açıklanabilir. İnsanlar sadece içme suyu olan yerlere yerleşmişlerdi ancak asıl suyu sağlayan tatlı su gölleri, nehirler, dereler ve artezyen kuyuları genellikle, zamanla insanlar, hayvanlar ve sanayi atıkları tarafından kirlenmişti. Sonunda muhtemelen yerel suları içen insanların hastalandığı, hatta bazen öldüğü, ama bira veya şarap içenlerin genelde sağlıklı kaldığı fark edilmişti. Klasik dönem kadar eski tarihlerde bile kurşuna maruz kalan içme suyunun tehlikeleri hakkında uyarılar vardı ve modern çağın başlarına (MS 1500-1800) gelindiğinde birçok Avrupalı doktor insanların su içmekten tamamen kaçınmalarını tavsiye ediyordu.

Alkollü içeceklerin Avrupa'nın beslenme sistemine girmesinin nedeninin sudan daha güvenilir olduğu iddiası mantıklı ve inandırıcı olsa bile belgelenmeye muhtaçtır. Bir kere, alkoller arasında farklılıklar vardır. Şarap yapım sürecinde, üzüm suyu bazı bakterileri yok eden bir sıcak fermentasyon işleminden geçer ve bu açıdan işlem görmeyen sudan daha güvenlidir. Şarap Yunanistan'da ve Roma'da yaygın bir şekilde yapıldığı gibi sulandırılıyorsa, şaraptaki alkol ve asit eklenen sudaki bakterilerin bir kısmını yok etse bile o kadar da güvenli olmazdı. Şarap çeşitleri, örneğin Romalıların ekşi şarapla su karıştırılarak yapılan *poscasında* bulunan alkol ve asit de (çok az olsa bile) onu saf sudan daha güvenilir yapardı. Biraya gelince, mayalanırken su kullanılıyordu ve fermentasyonun sıcaklığı artı alkol onu, yapımında kullanılan sudan (tamamen olmasa da) daha güvenli duruma getiriyordu. Genel olarak bakıldığında, alkollü içeceklerin tamamen güvenli olmasalar bile, sudan daha güvenli olduğu sonucuna varabiliriz. (On altıncı yüzyıla kadar yaygın bir şekilde üretilmeyen cin ve viski gibi damıtılmış içkiler daha da güvenliydi: Damıtılma işlemi, fermente olmuş sıvıların alkol buharlaşınca kadar ısıtılmasını gerektiriyordu ve sonuçta elde edilen ürünün alkol seviyesi, tüm mayalanmış içkilerinkinden daha yüksek oluyordu.)

İçkiyi ilaç niyetine (örneğin kabızlığı önlemek veya sindirime yardımcı olmak amacıyla) içmek bir şey, mevcut en güvenilir içecek olduğu için içmek bambaşka bir şeydi. Birincisi alkole, suya ek olarak arada sırada içilebilecek bir sıvı muamelesi yapıyor, ikincisi insanın sadece alkol içmesine neden oluyordu. O halde alkol tüketiminin antik çağda üç evreden geçtiğini söyleyebiliriz: Birincisi, ender olarak ve esasen törenlerde veya kutlamalarda tüketilen bir içecek; ikincisi kısmen sağlığa yararlı olduğuna inanıldığı için daha sık tüketilen bir içecek ve üçüncüsü, sudan daha güvenilir olduğuna inanıldığı için içilen tek içecek. İlk iki evre kolaylıkla örtüşebilirdi ama üçüncüsü alkollü içecekleri oldukça farklı bir konuma yerleştiriyordu: Bu onu günlük beslenme sisteminin ana elemanlarından biri yapmaktaydı.

İnsanlar alkollü ne zaman isteğe bağlı bir içecekten gerekli bir içeceğe dönüştürme ihtiyacı hissetmiş olabilir? On altıncı ve on yedinci yüzyıla gelindiğinde, Avrupalı doktorların hemen hepsi su içmenin tehlikeli olduğu konusunda hemfikir ama bu görüşün ne kadar eskiye dayandığını tahmin etmek zor. Belli ki suyun kalitesi bir yerden diğerine değişiyordu ama yeterince yerel ya da periyodik kirlenme örneğinin, kötü sudan etkilenen bölgelerden çok daha geniş alanlarda sudan nefrete yol açmış olması mümkündü. Ayrıca seçme hakkı olunca insanların basit bir şekilde birayı, şarabı ya da herhangi bir alkollü içkiyi, berbat posca'yı bile suya (mevcut su temiz olsa bile) tercih etmiş olması da mümkündü. Bira kesinlikle besleyiciydi ve şarap, bira kadar olmasa da bazı besin maddelerini sağlıyordu. İkisi de insanların kendilerini iyi hissetmelerini sağlıyordu ve bazen hafif sarhoşluk keyfi veya şiddetli sarhoşluktan geçici bir süre zevk alma duygusu veriyordu.

Suyun sık sık kirli olduğunu biliyoruz ama bunun ne zaman ve nerede olduğunu bilmiyoruz. Mezopotamyalılar biraya Fırat'la Dicle kirlendiği için mi dönmüştü? Mısırlıların çoğu birayı, Nil suyunun kalitesi nedeniyle mi kucaklamışlardı? Yoksa bira aradıkları her şeyi sağladığı için mi? Vücudun su ihtiyacını karşılıyor ve besliyordu, tadı güzeldi ve nehir suyunun asla sağlayamayacağı bir keyif veriyordu. Su sadece susuzluğu gideriyordu, o kadar. İnsanlar bira içebiliyorlarsa neden su içsinlerdi?

Romalılar kesinlikle sürekli olarak artan nüfuslarına su sağlamakta sıkıntı yaşıyorlardı ve kentin ilk başta kenarına kurulmuş olduğu Tiber nehri kısa sürede kirlenmişti, idam edilen insanların cesetlerinin nehre atılması da muhtemelen süreci hızlandırmıştı. Romalılar içmek ve hamamlara, çeşmelere ya da sanayilere su sağlamak amacıyla MÖ 312 ile MS 226 yılları arasındaki 500 yılda on bir su kemeri yapmıştı. Bu kemerler hep birlikte Roma'nın bir milyon sakininin her birine günde yaklaşık bir litre su sağlamaya yetecek kadar su getiriyordu. Bunun hepsinin tüketilmesi (Roma beslenme sisteminde şarap ve yemek aynı miktarda su içeriyordu) su ihtiyacının giderilmesine yeterdi.

Avrupalıların, hep birlikte suyu bırakıp, yerine alkollü içecekler içmeye başladığı varsayımını kanıtlayan bir başka olay, çoğunun aslında kültürel veya mali nedenlerle alkol içmemesidir. Çocuklar biraz bira veya şarap içse de vücudun su ihtiyacını karşılayacak kadar içtiklerine ilişkin kanıt bulunmamaktaydı. Ayrıca anne-babalara genellikle çocuklarına alkollü içecek vermemeleri tavsiye ediliyordu. Kadınların içmesine de sıcak bakılmıyordu, hatta Roma'da birkaç kez olduğu gibi alkol tüketmeleri yasaklanmıştı. Eğer çocuklarla kadınlar su ihtiyaçlarını gidermek için yeterince bira ve şarap içmedilerse, su yerine ne içmişlerdi? Süt henüz ticari boyutta üretilmiyordu, meyve suyu pek bulunmuyordu ve sıcak suyla yapılan çay ya da kahve gibi içecekler Avrupa'ya ancak bin yıl sonra ulaşacaktı. Yoksullara gelince, alkol maddi imkânlarının ötesindeyse, su içmekten başka çareleri yoktu.

Sonuç olarak, kirli su tüketimi (yetersiz beslenme ve barınma ile birlikte) yoksulların ve her sınıftan kadının ömürlerinin kısa olmasına neden olmuştu. Su tüketiminin tarih boyunca çocuk ölümü düzeyinin çok yüksek olmasına yol açtığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Başka bir deyişle alkol, içenler arasında ölümü azaltıp ömrü uzatmaya katkıda bulunmuş olabilir. Ama bu konuda sadece tahminde bulunabiliyoruz, bu yüzden tarihsel boyutta hastalık ve ölüm getiren birçok değişken içinden alkolü izole edemeyiz. Aynı şekilde emin olduğumuz bir başka konu da cinsiyet, yaş ve sosyal konumu dikkate almadan alkol tüketimi ve etkileri hakkında genelleme yapamayacağımızdır.

Her şeye rağmen Yunanistan ve Roma'nın, kendilerinden önceki hiçbir ülkede görülmediği kadar kapsamlı ve ayrıntılı alkol kültürleri geliştirdiği çok açıktır. Her sınıftan insanlar alkol tüketmekle kalmamış, alkollü içecekler (özellikle şarap ve o kadar

olmasa da bira) önemli tartışma ve analiz konuları olmuştur. Şarapla biranın tüketilme yolları, kültürler içinde ve arasında önemli göstergeler olmuştur. Ayrıca, Yunanlıların ve Romalıların alkol tüketim modelleri kimi alkollü içeceklere karşı tavırları belirleyerek hem etkili Hıristiyan içki doktrinlerini bilgilendirmiş, hem de ortaçağdaki içme ideolojilerinin ve uygulamalarının temelini oluşturmuştur.

Din ve Alkol

Hristiyanlıkta ve İslamiyette Yaşam Biçimleri

Alkol ve din arasındaki ilişki binlerce yıl önce başlamıştır. Gördüğümüz gibi, alkolün ilk izlerinin çoğu, ister Çin’de ister Orta Doğu’da olsun, çeşitli türlerdeki dini törenlerde kullanıldığını ortaya koyan ortamlarda bulunmuştur. Birçok antik ve klasik kültürde, tanrılar alkollü içeceklerle, özellikle bira, şarap ve bal şarabıyla ilişkilendirilmiştir; Baküs ve Dionysus sadece en tanınmış olanlarıdır. Alkol ilahlara ithaf edilen tek meta değildir, örneğin Yunanistan’da, Demeter ekmek, meyve ve sebze tanrıçasıdır ama şarap ve bira dinle daha sıklıkla ilişkilendirilmiştir. Neden böyle olduğu konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmaktadır. Yaygın bir kanıya göre, artan miktarlarda alkol almaktan kaynaklanan gevşeme, baş dönmesi, kafa karışıklığı (sıkıcı bir şekilde hafif sarhoşluk olarak tanımlanmaktadır), içki içenlerin günlük deneyimlerinden o kadar farklı duygulardır ki, bunlar “başka bir dünyadan gelen” hisler olarak yorumlanır. Alkol, içki içen kişiyi ruhsal ve dinsel izler taşıdığı düşünülen yüksek bir duygusal boyuta taşımaktadır.

Olumlu veya olumsuz yönde, alkol ve din arasındaki ilişki tarihsel bir sabit olarak düşünülebilir ama aynı milenyumda ortaya çıkan iki din yani Hristiyanlık ve Müslümanlık alkolle eşsiz, farklı ve devamlı bir ilişki içindeydi. Hristiyanlık bir alkollü içkiyi (şarabı) dini ritüeller ve sembolizmin merkezinde bir pozisyona yükseltirken, İslam alkolü tamamen reddeden ve takipçilerinin alkollü içkileri içmesini yasaklayan ilk büyük din olmuştu. Her iki yaklaşımın da emsalleri vardı. Bir taraftan, şarap, Romalı şarap tanrısı Baküs’e dayalı mezhebin törenlerinin merkezinde yer alıyordu ve Yahudi öğretisinin ve törenlerinin ayrılmaz bir parçasıydı. Diğer yandan, bazı Hristiyanlık öncesi

Yahudi mezhepler ve ruhban sınıfından olmayan yasalar (Sparta'ninkiler gibi) alkol kullanımını yasaklamıştı. Fakat bunlar marjinal ve kısa ömürlü yasaklardı. Buna karşın, alkole ilişkin Hristiyan ve Müslüman öğretiler milyonlarca takipçileri için uzun vadeli bir anlama sahipti ve alkole günümüze dek taşıdığı dini bir yük yüklemekteydi.

Hristiyanlığın alkole ilişkin tutumunun temel kökeni, şarap ve içki içmenin etkilerine pek çok atıfta bulunan ve bunun yanında Yunan versiyonunda biraya da atıfta bulunan (İbranice ve sonraki çevirilerde yoktur)¹ Yahudi Tevrat'ına (Eski Ahit'in ilk beş kitabı) dayanmaktadır. İncil'de ise, asma en çok bahsi geçen bitkidir ve şaraba pek çok kez atıfta bulunmaktadır; ama milattan sonraki ilk çağlarda Doğu Akdeniz'de yaygın olarak tüketildiği halde biradan hiç bahsedilmemektedir.

Bazı İncil âlimleri ve yorumcular arasında, çeşitli tanımların anlamları ve İncil'de alkole yapılan atıfların nasıl yorumlanması gerektiği konusunda bir tartışma vardır. Bazı İncil metinleri şarap tüketimini olumlu bir ışık altında ele alıyormuş gibi yorumlanabildiği halde, başka metinlerde bu konuya tarafsız, bazılarında ise tartışma götürmeyen olumsuz yaklaşımlar gözlemlenmektedir. Tevrat'ın birinci kitabı olan Tekvin'in bir metni şarabı doğal bir şekilde, yemek yemenin ayrılmaz bir parçası olarak ele almaktadır: "Ve Salem kralı Melchizedek ekmek ve şarap getirmişti."² Başka bir metin şarabı yüceltmektedir: "Yoluna git, ekmeğini neşeyle ye, şarabını mutlulukla iç, çünkü Tanrı artık senin eserlerini kabul ediyor."³ Şarabın tedavi amaçlı kullanımları da kabul görmüştü. Timothy, "Artık su içme, midenin iyiliği ve diğer hastalıkların için biraz şarap kullan,"⁴ tavsiyesinde bulunurken, Luke şarabın antiseptik özelliklerinden bahsetmektedir: "Ve ona gittim, yaralarını üzerine yağ ve şarap dökerek sardım."⁵

Ancak başka İncil metinlerinde, herhangi bir içkiyi içmek konusunda uyarıda bulunulduğu görülmemektedir, örneğin "O ne şarap ne de sert bir içecek içmeyecek ve Rabbinin katında harika görülecek."⁶ İncil'de şaraba ilişkin metinlerinin çoğu orta düzeyde ve aşırı içki içmek arasında net bir ayırım yapmaktadır ve aşırı içmeyi kınamaktadır: "Şarapçılar (ayyaşlar) arasında olmayın; sefil et yiyciler arasında,"⁷ ve "Keza diyakozlar vakur olmalıdır, hile yapmamalı, çok fazla şarap almamalı, dürüst olmayan yollardan edinilen kazanca fazla hevesli olmamalıdır."⁸ Bu örneklerde, aşırı içki içmek, oburluk ve cimrilik gibi aşırılığın diğer formlarının yanı sıra kınanmaktadır. Muhtemelen şarabın kendisi değil, şarabın kötüye kullanılması kınamanın asıl hedefidir, aynen yemek ve paranın, kendi başlarına, eleştiri konusu olmadığı gibi.

Bu karmaşıklıklar on dokuzuncu yüzyıla kadar dini yorumcular için öncelikli bir konu değildi. O zamana kadar alkol yaygın şekilde tüketiliyordu (daha az değil çünkü o zaman içmek için bulunabilen suya göre daha güvenilir bir alternatifti) ve bira ile şarabın ölçülü düzeyde tüketimine olumlu gözle bakılıyordu. İncil'deki alkolle ilgili olumsuz mesajlarda, esasen alkol kullanımının değil, aşırı kullanımın ya da başka tür bir hatalı kullanımın kastedildiği varsayılıyordu. İncil'den alıntı yapıldığında, bu hemen her

zaman sarhoşluk ve ona ilişkin günahlar konusunda uyarmak amacıyla oluyordu. Ama 1800’lerde, güvenilir içme suyu kaynakları ve diğer alkolsüz içecekler Avrupa ve Kuzey Amerika’da çok daha yaygın bir şekilde bulunabilir oldu ve alkol birçok toplum için su yerine erişilmesi zorunlu olan bir alternatif olmaktan çıktı. Kısacası (bu konular detaylı olarak 9. Bölüm’de incelenmektedir) alkole alternatiflerin bulunabilmesi, alkolden tamamen uzak durmayı o zamana kadar olmadığı kadar uygun bir seçenek haline getirdi. Bunun sonuçlarından biri, sarhoşluğa ve aşırı içki tüketim alışkanlığının olumsuz etkilerine yöneltilmiş olan dikkat ve eleştirinin büyük bir bölümünün, her türlü alkol tüketimine kaymasıydı.

İçkiden kaçınma ve yasaklama yanlısı fikirlerin giderek arttığı bir kültür ikliminde çalışan on dokuzuncu yüzyıl İncil âlimleri, alkolün İncil’de ele alınış şeklini, en küçük miktarda alkol kullanımının bile günaha ve sosyal karışıklığa sebep olacağı düşüncesine ilişkin yaygın kanı ışığında yeniden yorumlamaya başladı. “Eğer alkollü içki içmek ahlak bozukluğuna yol açıyorsa neden Cana’daki düğünde İsa suyu şaraba çevirdi?” diye sordular. İsa neden şarap içiyordu? Ve neden şarap komünyonlarda İsa’nın kanını sembolize ediyordu? Alkollü içecekleri tanımlamak için kullanılan birçok farklı İbranice sözün yol açtığı anlam karmaşıklığını gidermek amacıyla “iki şarap” teorisi geliştirmişlerdi. Bu teoriye göre İncil’de şaraba ilişkin olumlu ve kabul gören atıflarda geçen “şarap” kelimesi şarap (mayalanma sonucu oluşan içecek) değil, mayalanmamış üzüm suyu anlamında kullanılmaktaydı, olumsuz atıflarda ise gerçek şarap kastediliyordu. Onlara göre, Cana’daki düğünde gerçekleşen mucize İsa’nın suyu şaraba değil üzüm suyuna çevirmesiydi. (Alaycı kimseler bunu daha alçakgönüllü bir mucize olarak görecektlerdir.) Buna karşın, Nuh Peygamber’in çok fazla şarap içtiği için çırlıçıplak soyunması ya da kızlarının onu şarapla sarhoş etmesi sonucunda Lut’un onlarla seviştiğini fark edememiş olması gibi, şarapla ilgili olumsuz örneklerin, gerçek şaraba ilişkin olduğunu savunuyorlardı. “İki şarap” teorisini destekleyenler bu ve diğer örneklerde, alkolün ahlaki ve ahlakdışı arasındaki çizgiyi sildiğini savunuyorlardı.

1800’lerde kurulan birçok Hristiyan mezhebi (İsa Mesih’in Son Zaman Azizler Kilisesi ve Kurtuluş Ordusu gibi) müritlerine alkollü içki içmeyi yasaklamış ve İncil’in iki şarap teorisine göre yorumlanması fikrini desteklemişlerdi. Ayrıca ana mezheplerde komünyonu üzüm suyuyla, ya da kendi içinde çelişki barındıran “mayalanmamış şarap” ifadesiyle ne kastediliyorsa onunla, kutsayan bir hareket de vardı. Eski ve Yeni Ahit’te alkolün yeri hâlâ hararetli bir tartışma konusudur. Bazı yorumcular İncil’de bira ve şaraba yapılan olumlu, olumsuz ve tarafsız atıfları toplayarak bunların ağırlıklı olarak olumsuz olduğu sonucuna varmışlardır. Bunun doğru olup olmadığı veya eğer öyleyse bunun bir anlamı olup olmadığı yoruma bağlı bireysel bir karardır.

Kesin olan bir şey varsa o da şarabın hem Yahudiler hem de Hristiyanlar için çok önemli olduğudur. Yaratılış Kitabı’nda Büyük Tufan’dan sonra dünyada hayatın yeni-

den başlaması gerektiğinde, Nuh Peygamber'in ilk ektiği bitkinin ekmek yapmak için tahıl değil, şarap yapmak için asma olduğu belirtilmektedir. Üzümlerini ektikten sonra, Nuh Peygamber şarap yapmaya başlamıştı ve bu iyi bir şey gibi görünüyordu. Ama Nuh Peygamber çok içip sarhoşluktan kendini kaybederek tüm giysilerini çıkartınca, hikâye kötü bir şekilde sonuçlanmıştı. En küçük oğlu Ham içeri girip babasını çıplak görmüş ve Nuh Peygamber buna karşılık Ham'ın oğlu Kenan'ı lanetlemişti.⁹ Bu karmaşık bir hikâyedir (yorumcular Ham'ın babasına bir nevi cinsel tacizde bulunduğunu iddia etmektedir) ve neden Ham'ın değil de Kenan'ın cezalandırıldığına dair çeşitli açıklamalar vardır. Ama bu konuda önemli olan nokta, başlangıçta özünde iyi olan alkolün sorunsuz tüketimi olarak görülen olayların sonuçta Tanrı'nın kanunlarını ihlal ederek bir aile trajedisine yol açması ve bunun Büyük Tufan sonrasında yeni dünyadaki insan hayatını sembolize etmesidir.¹⁰

Bazı Yahudi yorumlarında trajedi yeniden şekillendirilerek, aşırı alkol kullanımının problemlerini daha açıklayıcı olarak gözler önüne sermek için Nuh Peygamber ve şarabın hikâyesine eklenmiştir. Bir tanesine göre, Nuh Peygamber Ağrı Dağı eteklerine üzüm bağını kurarken Şeytan üründen pay alma karşılığında ona yardım önermiştir. Nuh Peygamber kabul etmiş ve şeytan hemen sırayla bir koyun, bir aslan, bir maymun ve bir domuz (muhtemelen Nuh'un Gemisi'nin yolcularından alınmışlardı ve bu durum bu türlerin yeniden üremesini problemli hale getirecektir) boğazlayarak, üzüm bağını onların kanlarıyla sulamıştı. Bunlar Nuh Peygamber'e, birinci şarap kadehinden sonra içki içen kişinin davranışının koyun gibi ılımlı olduğunu ama ikinci kadehten sonra içki içen kişi bir aslan kadar cesur olduğunu göstermek içindi. Üçüncü kadeh kişinin bir maymun gibi davranmasına sebep oluyor ve dördüncüden sonra içki içen kişi çamurda yuvarlanan bir domuz gibi hareket ediyordu.¹¹

Diğer Eski Ahit metinleri sarhoşluğu kötü, yabani, kaba davranışla değil açıkça günahla ilişkilendirmektedir. Lut'un kızları olayında, babalarını alkolle sarhoş ederek "efendimizin dölünü muhafaza etmek" için kendileriyle yatmasını sağladıklarında, suç ensest ilişkidir. Şarap miktarını o kadar iyi ayarlamış görünüyordular ki Lut seksüel olarak performans gösteremeyecek kadar sarhoş olmuyordu ama yeterli miktarda sarhoş olup her bir kızı birbirini takip eden gecelerde onunla yatarken, "kız ne zaman yanına yattı, ne zaman kalktı" algılayamıyordu."¹² Buna, "kim olduğunu" da ekleyebiliriz.

Alkolün kötüye kullanımına ait bu tür örnekler yanında son derece olumlu örnekler de yer almaktadır. Musa Yahudileri Mısır'dan İsrail'e yönlendirirken, keşfe yolladığı izciler, iki kişinin ancak taşıyabileceği büyüklük ve ağırlıkta üzüm demetleriyle geri gelmişlerdi. Yahudiler uzun yürüyüşleri sonrasında sulu ve taze üzüm yemeye önem veriyor olabilirlerdi belki ama kendilerini esir alan Mısırlı elitlerin çok değerli içeceği olan şarabı içmek fikri de muhtemelen onlara büyük bir keyif vermişti. Yahudilerin tanrıları onlara yıllık festivallerde şarabın (ya da ekmeğin yağın, ve etin) keyfini sürmelerini

buyurmuş¹³ ve papazların da ekmek ve şarap ikram etmelerini emretmişti: “Ve et ikramı, yağ ile karıştırılmış ince unun onda ikisi kadar olacak, hoş bir lezzet için Tanrı’ya ateşte servis edilecek ve içecek ikramı bir hin’in⁵ dörtte biri kadar şarap olacak.”¹⁴ Belki de şarapla ilgili en olumlu cümle onaylama bölümüydü: “Şarap insanın kalbini mutlu eder, yağ yüzünü parlatır ve ekmek insanın kalbini güçlendirir.”¹⁵

Yahudiler için şarabın önemi tanrının, kurallarına uymayanlara yönelttiği tehditlerde net bir şekilde ortaya koyulmaktadır: Onlar uzaklardaki bir cehennemde sonsuza dek yanmanın acısını beklemeyecek, çok daha kısa sürede şarapsız kalmanın acısını çekeceklerdir. Bu konunun, en azından üzüm bağlarını çoraklaştıranlara yönelik tehditle ima edildiği görülmektedir: “Yeni şarap yas tuttu, asma canlılığını yitirdi, tüm şen gönüllüler ah çekti... Caddelerde şarap için ağlanıyor; bütün sevinç yok oldu, memleketin neşesi kaçtı,”¹⁶ ve “onları kesinlikle yıkıp yok edeceğim; dedi Tanrı: Asmada hiç üzüm kalmayacak, incir ağacında incir kalmayacak ve yapraklar dökülecek.”¹⁷

Biranın yaygın olarak tüketildiği bir toplumdan beklenecek şekilde, bira da hiç ihmal edilmemişti.¹⁸ Yahweh’in günde yaklaşık 2 litre (Sebt tatil gününde daha da fazla) bira tükettiği söylenmektedir ve biraya ilişkin başka olumlu yorumlar da vardır. Bir iddiaya göre biranın “yok olmaya hazır olan kişiye ve şarabın da kederli kişiye verilmesi gerektiği, böylelikle içerek yoksulluğunu unutmaması ve acısını artık hatırlamaması” önerilmektedir.¹⁹

Alkole ilişkin genel durum sebebiyle Eski ve Yeni Ahit’in, antik ve klasik yazarların ortaya koymuş oldukları yaklaşımları tamamen sadık kalarak yineledikleri söylenebilir: Şarap ve bira hem iyi hem de kötü potansiyele sahipti, etkileri nasıl tüketildiklerine bağlı olarak değişiyordu. İçecek olarak, etkilerine göre yargılanmaları gerekiyordu, içeceklerin içinde saklı herhangi bir niteliğe göre değil. Alkol tüketimi Yahudiler (Yeni Ahit’in yazarları da dahil) arasında çok yaygın olduğu için, bu şaşırtıcı değil. Şarap, Purim gibi Yahudi bayramların ayrılmaz bir parçasıydı, Hamursuz Bayramı yemeklerinde (Son Yemeği de kapsar) belirli bir yeri vardı ve ayrıca, Yunanlı ve Romalı meslektaşları gibi, Yahudi doktorlar da şarabı çok çeşitli fiziksel ve ruhsal rahatsızlığın tedavisinde dahili ve harici olarak kullanmıştı.²⁰

Yahudiler arasında şarabın sıradan, tedavi edici ve sembolik bir yeri varken, Hristiyanlar arasındaki anlamı son derecede kritikti. Hristiyanlığın ilk çağlarında ortaya atılan Dönüşüm Öğretisi, Komünyon sırasında ekmek ve şarabın dış görünüşleri aynı kalsa da özlerinin İsa’nın vücudu ve kanına dönüşeceğini savunur. Dördüncü yüzyılda Aziz Augustinus Cyprian’dan alıntı yapmıştır: “İsa der ki ‘ben gerçek asmayım,’ bu İsa’nın kanının su değil şarap olduğunu işaret etmektedir; eğer şarap olmasa bizi kurtaran ve canlandıran kanı kâsede olamayacaktır; bu nedenle şarap İsa’nın kanıdır.”²¹ Bu gündelik olarak kullanılan şarabı değil, sadece Komünyon için kutsanmış şarabı tanım-

5 Hin: Yahudi ölçü birimi (1 hin = 1.5 ABD galonu = 5.7 litre) [ç.n.]

lamaktaysa da Hristiyan öğretisinin alkolün kötüye kullanımı hakkında diğer dinlerden çok daha katı bir bakış açısı olması şaşırtıcı olmayacaktır. Aşırı içki tüketimi sadece bilinen kişisel ve sosyal sonuçlara sahip değildi, aynı zamanda Hristiyanlar için kutsal bir anlamı olan bir maddenin kötüye kullanımı ile de ilgiliydi. Belki de bu sebeple, Hristiyanlıkta, şarap ve diğer alkollü içeceklerin tüketimini denetleme konusunda daha sistematik kuralların ortaya çıktığı görülmüyordu.

Hristiyanlık İsa'yı pek çok yönden yeni bir şarap tanrısına benzeyen bir figür olarak tanıttı. Hristiyanlık güncel inanışların birçok sembolünü benimsemişti, ayrıca İsa ile Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında hâlâ büyük önem verilmekte olan diğer şarap tanrıları arasında pek çok benzerlik vardı. Bunlardan biri olan Dionysos, bir tanrı ile insan olan bir kadının çocuğuydu ve o da suyu şaraba çevirme mucizesini gerçekleştirmişti, gerçi Dionysos İsa gibi altı küp değil sadece üç küpü şarapla doldurmuştu. Hristiyanlığın ilk zamanlarında İsa ve şarap tanrıları arasında karmaşık bir etkileşim söz konusuydu. Kıbrıs'ın Baf kentinde bulunan beşinci yüzyıla ait bir mozaik, bebek Dionysos'u, Hristiyan resim canlandırmalarındaki münecim hayranlığına benzer çağrışımlar taşıyan bir tablo içinde tasvir etmektedir.²²

İsa'nın imajında şarap çok önemliydi çünkü ilk gerçekleştirdiği mucize, bir düğünde suyu şaraba dönüştürmekti. Annesi Meryem, kutlamalar bitmeden şarabın tükendiğini fark edince, İsa hizmetkârları çağırıp altı küpü çamaşır yıkamak amacıyla kullanılan suyla doldurmalarını söylemiş ve bir hizmetkâra da bir tas suyu kutlama sahibine vermesi talimatını vermişti. Mucizevi bir şekilde (İsa tarafında belirgin hiçbir kelime edilmeden veya mimik yapılmadan) su şaraba dönüşmüştü. Bu mucizenin kısmen maddeler arası dönüşümü sembolize ettiği düşünülmektedir: İsa kâseyi kutlama sahibine sunduğunda içinde hâlâ su varmış gibi görünüyordu ve şarap olduğunu fark etmesi için tadına bakması gerekmişti (bundan onun beyaz şarap olduğu sonucunu çıkarabiliriz). Anlaşıyor ki maddeler arası dönüşümde olduğu gibi, görünüş aynı kalmış ancak temel özellikler değişmişti.

Bu temel mucizeye ek olarak, İsa kötü suyu (içme suyu değil, kullanım amaçlı su) yüksek kaliteli şaraba çevirmişti; kutlama sahibi, konuklar sarhoş olmadan kalitenin tadını çıkarınsınlar diye en iyi şarap en önce servis edilmekteyken, İsa'nın sunduğu şarabın önce servis edilip, tükenen şaraptan daha iyi olduğunu fark etmişti. O şarap mıydı?²³ Kullanılan kelime pek çok anlama gelebilirdi ama şartlar ve ortam yani düğün şarabın alışılmış şekilde sunulduğu bir durumdu. Burada şunu belirtmek yerinde olacaktır: Su ister kullanma suyu olsun ister olmasın, kutlamalar için uygun bir seçenek değildi.

Birçok yüzyıl boyunca, 1800'lere dek, dini âlimler ve ruhban sınıfı İncil'de bahsi geçen şarabın, üzüm suyunu mayalayarak yapılan alkollü içecek olup olmadığını sorgulamamışlardı. Bu durum şarabın Komünyon'da kullanımı ve İsa'nın yüzlerce yıl lanse ediliş şekliyle kanıtlanmaktadır. Dini resim sanatının bir örneği olan "İsa şarap

cenderesinde” eserinde, İsa, sularını çıkartmak için ezilip sıkılan üzümler arasında bir şarap teknesinin içindedir. İsa genellikle bir haç taşırken, dikenlerden yapılmış bir taç takarken veya ayağıyla ezmekte olduğu üzümlere başındaki ve vücudundaki yaralardan kanlar akarken tasvir edilmiştir. Demek oluyor ki tekneden akmakta olan kırmızı sıvı İsa’nın kanı ve üzüm suyunun karışımıydı ve her ikisinin zorunlu uyumunu gösteriyordu. Sanatçı ve bu eserleri izleyenlerin akıllarında, burada işlemde olan şeyin şarap olduğu konusunda hiçbir şüphe yoktu.

Şarap, Hristiyanlığın o kadar merkezindeydi ki sonunda dinle ilişkilendirilir hale geldi. Öte yandan Hristiyanlığın ilk birkaç yüzyılında, bazı Hristiyan yazarlar Yunanlı ve Romalıların ön yargılarını tekrarlayarak birayı, adi ve zararlı bir içecek olarak tanımlamışlardı. Dördüncü yüzyılda yaşamış olan Hristiyan tarihçisi Eusebius, Mısır birasının “hem bozuk ve hem bulanık” olduğunu yazmış ve şöyle devam etmişti: “Mısırlılar, Tanrı onların arasında yaşamaya başlamadan önceki zamanlarda birayı içecek olarak kullanmışlardı,” (burada genel kaniya göre, Hristiyanlığa geçenlerin içki alışkanlıklarını biradan şaraba kaydırıldığı yönünde, bazı tarihçilerce itiraz edilen bir ima gizliydi). Takriben aynı zamanlarda, Aziz Cyril birayı “Mısırlıların, tedavi edilemeyecek hastalıklara sebebiyet verebilecek, soğuk ve bulanık bir içeceği,” şeklinde tanımlarken şarabı, “Kalbi sevindirir,” diye betimlemişti. Sonrasında, beşinci yüzyılda yaşamış olan Hristiyan düşünürü Theodoret Mısırlıların birası için “Yapay bir içecek, doğal değil. Sirke gibi, iğrenç kokulu ve zararlı, zevk de vermiyor,” yorumunu yapmıştı. Bunlar şarap için yapılan “insanın kalbini mutlulukla dolduruyor” yorumuyla karşılaştırıldığında, kötü yorumlar.²⁴ Biraya ilişkin bu tür tanımlanmalar altıncı yüzyıla gelindiğinde yok olmuş gibidir ve daha sonra biraya ilişkin eleştiriler, putperest festivallerinde kullanımı veya tek başına aşırı kullanımı üzerine olmuştu. Böylelikle Hristiyanlar için birayı benimsemesi ve kilisenin manastırlarında şarabın yanı sıra bira üretmesi yönünde herhangi bir engel kalmamıştı.

Zaman geçtikçe, komünyon için şarap bulundurmaının önemi, Hristiyan Kilisesini ve manastırlar gibi bağlı kurumlarını, büyük çaplı şarap sanayisinin belirgin destekleyicisi haline getirdi. Manastırlara ait alanlarda birçok bağ kuruldu ve manastırlar önemli ticari şarap üreticileri oldu. Komünyon için sadece az miktarda şarap gerekmekteydi ve bazı tarikatlarda şarap beslenme sisteminin ve kilise hiyerarşisinin ayrılmaz bir parçasıydı. Ama pek çok manastır şarabı ruhban sınıfından olmayan kesimin yüksek tabakasındakilere satmak amacıyla da üretiyordu. Roma İmparatorluğu MS 400 yılı civarında en geniş sınırlarına ulaştığında kilise, bağcılık ve şarap yapımının Fransa’nın birçok bölgesinin yanı sıra (şimdi ünlü olan Bordeaux, Burgonya ve Rhone Vadisi gibi) bugünkü İngiltere, Portekiz, İspanya, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Polonya’ya yayılmasını desteklemişti.

Beşinci yüzyılda büyük ölçüde kilise sayesinde Cermenler (Franklar, Burgonya-

lılar ve diğerleri), Orta ve Doğu Avrupa'dan Batı Roma İmparatorluğu'na saldırmaya başladıklarında, bağıcılık ve şarap yapımı geniş bir alana yayılmıştı. MS 500 civarına gelindiğinde, başlıca Cermen grupları eskiden Batı Roma İmparatorluğu'na ait olan topraklara yerleşip politik kontrolü ele geçirmişlerdi. Romalılar onları "barbarlar" olarak tanımlamış, bu kelime daha sonraları "kültürel olarak alt düzeyde olan" anlamını almıştı. Bazı özel toplulukların isimleri -özellikle Vandallar ve Hunlar- sonradan daha spesifik ama aynı miktarda olumsuz yan anlamlar kazanmışlardı. Daha önce görmüş olduğumuz gibi, Romalılar onların sadece dillerine değil içki içme geleneklerine de karşı çıkmışlardı. Özellikle Almanlar (Yunanlılar ve Romalılar dışında diğer grupların tümü gibi) bira içiyordu ve devamlı olarak aşırı miktarda içmekle nam salmışlardı. Jül Sezar yazılarında, Almanların şaraptan kuşku duyduğundan ve erkekleri kadınsı davranışlara iteceği korkusuyla, bulundukları bölgelere şarap ithal edilmesine karşı çıktıklarından bahsetmişti.

Şarapla ilk karşılaştıklarında muhalif olsalar da, Almanlar hızlıca şüphelerinden sıyrıldı ve özellikle elit tabaka çok geçmeden bira ve bal şarabının yanı sıra şarap da tüketmeye başladı. İkinci yüzyılda, Yunan filozof Poseidonius sabah kahvaltılarının rosto, süt ve seyretilmemiş şaraptan oluştuğundan bahsetmişti.²⁵ Dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, Kral Büyük Alfred birayı (silahlar, et ve gıyecaikle birlikte) İngiltere'de hayatın temel gereksinimlerinden biri olarak tanımlamış, fakat bir sonraki yüzyılda, İngiliz Başkeşiş Aelfric içeceklerin hiyerarşisini şöyle sıralamıştı: Şarap zenginler için, bira fakirler için ve su en fakirler için.²⁶ Galya'da yerleşik olan Keltler arasında da durum aynıydı ve bira da aynı şekilde yaygın olarak tüketilmekteydi. Altıncı yüzyılda, bir doktor şöyle yazmıştı: "Bira, bal likörü ya da çeşnili bal şarabı içmek genel olarak herkes için kesinlikle uygundur, çünkü iyi yapılmış bira, yararları açısından mükemmel ve mantıklıdır. Benzer şekilde iyi yapılmış bal likörü de içindeki bal iyi olduğu sürece, çok yararlıdır."²⁷

Almanlar ve Keltler her tür alkollü içecekten içiyor olsa da, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü inceleyen on sekizinci yüzyıl tarihçisi Edward Gibbon en kötü Roma önyargılarını tekrarlayarak (kendisi de epey abartı ekleyerek) onları "barbarlar" olarak tanımlamıştı: Onların, "buğday veya arpadan özensizce yapılan bir içki olan sert biraya ve bozulmuş şarabı anımsatan bir tür liköre ölçüsüzce müptela" olduklarını yazmıştı. Ama "İtalya'nın ve daha sonra Galya'nın lezzetli şaraplarının bir kez tadını alan bazı barbarlar hep bu enfes sarhoşluğun özlemini duymuşlardı," diye de eklemişti. "Sert içkilere karşı aşırı düşkünlükleri barbarları, ustalık ya da doğanın, bu çok imrenilen armağanları sunduğu bölgelere yönlendiriyordu."²⁸ Kısacası, Gibbon, barbarların Batı Avrupa'nın bazı bölgelerini özellikle şarabı kontrol altına almak için işgal ettiklerini ve bunun sadece şarabın verdiği haz için değil, biraya göre daha hızlı sarhoş olmayı sağlaması sebebiyle olduğunu düşünüyordu.

Acaba Gibbon'ın bu çok bira tüketen ve aşırı şarap düşkünü aşiretler hakkındaki görüşlerini, doğudan yapılan istilaları yaşayan Batı Avrupa halkı da paylaşıyor muydu? Eğer öyleyse, ilk başta Romalıların desteklemesiyle kurulan ve daha sonra Hristiyan misyonerler ve manastırlar tarafından genişletilen bağlar konusunda ve gittikçe artan şekilde, uygarlığın ve Hristiyan dindarlığının sembolü olarak tanımlanan şarap için endişelenmiş olmalıydılar. Barbarların yabani bir keşmekeş içinde yaşadıkları ama şarabı çok sevdikleri doğruysa, bağları harabe haline getirmeden önce tüm şarap stoklarını bir içki âleminde tüketceklerini tahmin etmek güç olmaz.

Buna rağmen Almanlar Batı Avrupa'yı işgal ettiklerinde, şarap üretimine çok müdahale etmemişler ama kurulmuş olan ticari kalıpları yerle bir etmişlerdi. İmparatorluk dağılıp yerini tüm bölgeye yayılan küçük siyasi birimlere bırakırken, alışverişlerde düşüş yaşanmış ve Roma ticaret sistemi çökmüştü. Bu süreç birayı etkilememiştii çünkü bira yapıldığı yerde tüketiliyordu ama şarap ticareti gelişmelerden olumsuz yönde etkilenen ürünlerden biri oldu. Siyasal istikrarsızlığın Bordeaux'da yeni oluşmakta olan şarap sanayi üzerinde etkilerini ancak hayal edebiliriz. Sadece beşinci yüzyılda Bordeaux bölgesi birbiri ardına Gotlar, Vandallar, Vizigotlar ve Franklar tarafından istila edilmişti. Daha sonra yedinci yüzyılda İspanya'dan Gaskonyalılar gelmiş ve bölgeye Gaskonya adını vermişlerdi. Sekizinci yüzyılda ise Franklar geri dönmüştü. Siyasi güçteki bu tür etkileyici değişiklikler ve bunlarla birlikte gelişen ittifaklardaki farklılaşmalar, var olan ekonomik ilişkilerin devam etmesine ve yeni dengeli ilişkiler oluşturulmasına pek imkân sağlamıyordu.

Bu demek değildir ki yeni gelenler şaraba düşmandılar. Roma İmparatorluğu'nun çökmesine sebep olarak şarap ticaretine zarar vermiş ve mevcut üzüm bağlarını genişletmemiş olsalar bile birçok Alman aşiret şarap üretiminin korunmasını sağlamıştı. Vizigotların kanunları, bağlara zarar verenlere ciddi boyutta cezalar öngörüyordu. Hırsızlık ve yağmacılıklarıyla tanınan, tarihçiler arasında Cehennem Melekleri'nin ortaçağ şubesi olarak tanımlanan Vikingler, Kuzey Avrupa'nın şarap ticaretinde aktif rol almaya başlamıştı. Yeni siyasi oluşumlardaki kural koyucuların pek çoğu bağlarını keşşilere vermişlerdi. Portekiz'in Gotik Kralı Ordone bu transferi dokuzuncu yüzyılda gerçekleştirmiş ve 100 yıl sonra İngiliz Kralları Eadwig ve Edgar, bağları çeşitli manastırlardaki rahiplere hibe etmişti.²⁹ Şarap, bu topluluklarda Edward Gibbon'ın iddia ettiği gibi, sadece sarhoşluktan kendini kaybedene kadar kana kana içilecek bir ürün değil, beslenme sisteminde ve tıbbi preparatların hazırlanmasında rol oynayan değerli bir ticari meta idi. Aynı döneme ait meyveli kuzu kapama gibi yemek tariflerinde şarap kullanılıyordu ve imparatorluğun çöküşünden sonra seçkin zümrenin şaraba karşı tutumu Romalı ve Yunanlı yorumcuların söylemlerinden pek farklılaşmadı. Örneğin yedinci yüzyıl Anglosakson metninlerinden birinde, "Şarap çocuklar ve aptallar için değil, olgun ve akıllılar içindir," denmekteydi.³⁰

Hristiyan Kilisesi tarafından teşvik edilmesi, şarabın kültürel seviyesini yükseltmiş, Alman ve Kelt seçkin tabakasının şarap tüketimini artırmıştı. Bu kişilerin çoğu, tahılın kolaylıkla ekildiği ama iklimin üzüm bağcılığını marjinal ya da olanaksız hale getirdiği Kuzey Avrupa'da yaşıyordu. Şarabın bazen yakın ama bazen de uzak mesafelerden ithal edilmesi gerekiyordu ve taşıma masrafları şarabın biradan daha pahalı olmasına sebep oluyordu. Şarabın üretilbildiği yerlerde bile orta sınıf üreticiler, değerli bir ticari mal olduğu için muhtemelen günlük olarak şarap tüketmiyordu. Bu durumda bira, belli başlı şarap üretim bölgelerinin dışında kalan yerlerde geniş toplulukların içeceği olarak kalmıştı. Bira besleyici bir içecekti (belli bir miktar buğdaydan elde edilen bira aynı miktar buğdaydan elde edilen ekmeğe göre daha besleyiciydi) ve pek çok içme suyundan daha güvenliydi. Bu iki değerlendirme ekmek üretimi için gerekli tahılın bira üretiminde kullanılmasına neden kısıtlama getirilmediğini açıklamaktadır. Birçok kez yöneticiler tahıl için gerekli alanları korumak için bağcılığa ayrılmış olan alanları sınırlamaya çalışmışlardı (daha sonra da ekmek için buğday stoklamak amacıyla tahıl bazlı içeceklerin damıtılmasını kısıtlamışlardı). Fakat içkiden kaçınma fikirlerinin, hükümet politikalarını etkilediği ve biranın beslenme açısından eskisi gibi önem taşımadığı yirminci yüzyılın başlarına kadar, hiç kimse bira üretimini kısıtlayarak tahılları pişirmek için saklama yoluna gitmemişti.

Ortaçağın başlarında iklimsel ve başka faktörler, pek çok kez bereketsiz tahıl hasatlarına sebep olmuştu. Kuraklık 860'lı yıllarda Avrupa'nın büyük bölümünde mahsulü azaltmış ve bir sonraki on yılda ise çekirgeler Almanya'nın büyük bir kesiminde olgunlaşan tahıl stoklarını yok etmişti. Ortaçağ boyunca ve sonrasında, tahıl stoklarının olmaması ve bereketsiz hasatlar yüzünden yerel ya da bölgesel olarak yokluk ve kıtlık baş göstermişti. Pek çok ölüm vakasını sadece açlığa dayandırmak olası değilse de çoğu kişi yetersiz beslenme sonucu bağışıklık sistemlerinin zayıf düşmesi sebebiyle yakalandıkları hastalıklar yüzünden ölmüştü. Savaşlar da genellikle dış güçlerin tarlalardaki ürünleri kasten tahrip etmesi sonucunda tahıl kıtlığına sebep olabiliyordu. Tahıl stokunun yetersiz olduğu bir dönemde bira üretimi de düşmüş ve insanlar içecek olarak tek alternatifleri olan suya yönelmiş olmalıydı. Tabii, kirli içme sularının da kıtlık dönemlerinde gerçekleşen hastalık ve ölümlerde rol oynamış olması mümkündü.

Avrupalıların ortaçağın başlarında günlük olarak ne kadar bira içtiklerini bilmek mümkün değil. Tüketim genel olarak bölgesel bazda ve aynı zamanda sınıf, cinsiyet ve yaşa göre farklılıklar göstermiş olmalıydı. Bir hesaplama göre, sekiz ve dokuzuncu yüzyıllarda, rahipler 1.55 litre bira içerken rahibeler 1.38 litre bira içiyordu. Ruhban sınıfından olmayan tüketiciler arasında bira tüketiminin oranı 0.6 ile 2.3 litre (ve 0.6 ile 1.45 litre şarap) arasında değişiyordu, bu oldukça geniş bir aralıktı.³¹ Her durumda, alkol miktarı kutlamalar sırasında artıyordu ama muhtemelen günahlardan arınma ve oruç dönemlerinde düşüyordu; bereketsiz tahıl hasatlarında da kesinlikle düşmüş olmalıydı.

Ortaçağın başlarında bira, uzun süre bekletilmeden, mayalandıktan sonra birkaç gün zarfında tüketiliyordu. Her evde, çoğu zaman kadınlar tarafından ekmek ve genel anlamda yemek yapma sorumluluklarının bir parçası olarak küçük miktarlarda mayalanıyordu. Avrupa'nın her yerinden (İngiltere, İzlanda, İspanya, Fransa gibi yerlerden) o zamanlarda bira yapımına ilişkin dağınık referanslara ulaşılmaktadır ama çok azı detaylı bilgi sağlamaktadır. Bunun sebebi muhtemelen bira yapımının o zamanlarda çok sıradan bir işlem olmasıdır. Sekizinci yüzyılda İmparator Şarlman, biranın kaliteli üretimini temin etmek için maiyetine bir bira üreticisi atamıştı ve kendisi de askeri başarılarını kutlamak için bira içmekten büyük zevk alıyordu. Birçok İngiliz ve İrlandalı âlim, kendi memleketlerindekiyle karşılaştırıldığında, kıtadaki biranın kalitesiz olmasından şikâyetçiydi.³²

İlk büyük çaplı bira üretim operasyonları sekizinci yüzyıldan itibaren manastırlarda yapılmaya başlandı. Manastırlar ticari üretim için gerekli malzemeleri almak için yeterli derecede zengin olmanın yanı sıra, aynı zamanda gerekli tahıl ihtiyacını karşılamalarını sağlayacak arazilere de sahiplerdi. Bunun da ötesinde, daha büyük manastırlar, normal bir ailenin gereksiniminden daha fazla üretim yapmak zorundaydı çünkü daha çok sayıda insanın (orada ikamet eden rahipler ve manastırda kalmaya gelen çeşitli gezginlerin) beslenme gereksinimini karşılıyordu. Buna karşın, Batı Avrupa'da tipik bir aile dört ya da beş kişiden oluşuyordu ve bu kişiler içinde yetişkin erkekler kadar içki içmeyen kadınlar ve çocuklar da vardı.

Bira yapımını benimseyen ilk manastırlardan biri bugün İsviçre topraklarında bulunan St. Gall Manastırıydı. Manastır binaları içinde üç adet bira üretim yeri vardı; biri rahipler için, diğeri önemli misafirler için ve üçüncüsü de hacılar ve yoksullar için üretim yapıyordu (ancak bu üç üretim arasında kalite farkı olup olmadığı bilinmemektedir). Genel olarak, rahipler bira mı şarap mı üreteceklerine karar verme özgürlüğüne sahiplerdi ve çoğu, diğer alkollü içeceklerle birlikte her ikisini de üretmiş gibi görünüyorlardı. 843 yılında, Paris yakınlarında bir manastırın baş keşişi bir yazısında her türdeki üründen çok az stok kaldığını ve içecek üretiminin çok güçleştiğini belirtmişti. Şarap için üzüm kıtlığı vardı, armut şarabı yapmak için armut bulunamıyordu ve tahıl üretimindeki yetersizlik bira yapımını olanaksız hale getirmişti. Bu durumda rahipler içecek olarak sadece su bulabiliyordu. Bu, içkilerin hiyerarşinin tam da isteyebileceğimiz netlikte ifadesiydi.³³

Pek çok dini tarikat ve cemaat kendilerine her gün bira ve/veya şarap tahsis edilmesini emrediyordu ama sekizinci yüzyılda standart kurallar koymak için gösterilen bazı çabalara karşın, neye ne kadar izin verildiği konusunda çok farklı yorumlamalar mevcuttu. Bazı tarikatlar için, şarabın içerdiği yüksek alkol miktarı problem teşkil ediyordu. Dokuzuncu yüzyılda Almanya'da Fulda Manastırına bağlı bir kuruluşun beyanatında açıklandığı gibi: "Kardeşlerimize Kutsal Kural'ı açıklarken (başrahip), şarabın

bir rahibe yakışmadığını belirten bir pasaj okudu, bu nedenle oy birliğiyle sarhoşluğa sebep olacak sert içecekler yerine hafif bir içecek olarak bira içilmesine karar verildi. Epey sonra bu kural, toplumun giderek kalabalıklaşması sonucunda çok fazla kişinin hasta ve rahatsız olduğu bir dönemde, Kral Pippin namına kurulan bir konseyde gevşetildi. Kardeşlerimizden çok az bir kesim şarap ve sert içkilere hayatları boyunca karşı gelmişlerdir.”³⁴ 816 yılında Aachen kilise meclisi, cemaattaki günlük alkol hakkının ¼ litre şarap ve ½ litre bira olmasına karar vermişti. Bu gibi örnekler gösteriyor ki Hristiyan ruhban sınıfı birayı uygun buluyordu. Bu politika, Yunanlı ve Romalılardan Hristiyanlığa miras kalan bira karşıtı duruştan belirgin şekilde uzaklaşmaya işaret ediyordu. Ayrıca bu değişim, şarabın Hristiyan öğretisi ve ayinlerinin merkezine yerleşmesi ışığı altında bakıldığında daha da önem kazanıyordu.

Ortaçağ boyunca yaklaşık 1000 yılına dek, Avrupa’da oldukça büyük miktarlarda, adeta ardı arkası kesilmeyen alkolü kimin ürettiği konusunda tartışmalar vardır. Birçok tarihe göre, sembolik olarak kilisenin çok önemli bir parçası olan ve dini törenlerde kullanılmak üzere her zaman yeterli miktarda bulundurulması gereken şarap, kilise tarafından neredeyse tek başına, Batı Roma İmparatorluğu’nu istila eden doğuluların yıkıcı etkililerine karşı korumuştur. Almanların, daha detaylı ve olumlu bakış açıları, bir yanda şaraba değer veren ve üzüm hasadını Tanrı uğruna yapan rahiplerin görüntüsü, diğer taraftan görgüsüz putperestlerin tüm şarap stokunu bitirene kadar içip sarhoş olma senaryoları arasındaki tezat görünümü hafifletmişti.

Peki, rahipler ve papazlar gerçekten de Ortaçağın başlarında bağıcılığın varlığını sürdürmesine diğer ruhban sınıfından olmayan toprak sahiplerinden daha mı fazla destek olmuşlardır? Kilisenin toprak sahipliğine ilişkin kayıtlar, diğer bireysel ve ruhban sınıfından olmayan toprak sahiplerinin kayıtlarına oranla daha sistematik olarak tutulmuş ve bugünlere daha iyi koşullarda ulaşmıştır. Çünkü ruhban sınıfı daha iyi eğitim almış kişilerden oluşmuştur ve dini kurumlar arasında bilgi aktarımı ve arşivlerde devamlılık söz konusudur. Aslında ruhban sınıfından olmayan mülkiyetlere ilişkin bilgiye sadece, bu kişilerin bağlarını kiliseye verdiği ya da miras olarak bıraktığına ilişkin bilgiler içeren kilise kayıtlarından erişilebilmektedir. Örneğin altıncı ve yedinci yüzyıllarda, Paris’te yaşayan bir aristokrat olan Ementrud, üzüm bağlarını da içeren servetini yanında çalışanlara ve çeşitli Paris kiliselerine miras bırakmıştır.³⁵ 764 yılında iki sivil toprak sahibi üzüm bağlarını Heidelberg yakınlarında yeni kurulan Aziz Nazarius Manastırına bağışlamıştır. Sonraki yüzyılda bu manastır sivil kişilerden çok daha fazla bağışlar alarak 864 yılında sadece Deinheim yakınlarında 100’den fazla üzüm bağına sahip olmuştur.³⁶ Üzüm bağlarının yüzde kaçının kilise ve dini tarikatlara ait olduğunu, yüzde kaçının da sivillerin elinde olduğunu bilmiyoruz ama bu dönemde kilisenin, bağıcılık ve şarap yapımı konusunda kesinlikle tek sorumlu olmadığı açıkça belliydi hatta

belki de şarap yapımına ilişkin yenilikler konusunda yorumcuların ileri sürdüğü kadar sorumluluk üstlenmemiştir.

Her ne kadar, ruhban sınıfından olmayan şarap üreticilerinin bu dönemdeki muhtemel olumlu etkileri fark ediliyor olsa da şarap üretiminin miladi takvimin ilk bin yılının sonuna kadar ve daha da ilerilere taşınmasında üstlendiği önemli rol için kili-seyi takdir etmek gerekir. Şarabın kilise için önemi, diğer şeylerle beraber, bağcılığın da Hristiyanlığın etkisi altına aldığı her yere yayılmasını güvence altına almıştır. Orta Avrupa'da elçilikler oluşukça her biri kutsal şarap üretmek için asmalar dikmişlerdi. Bu yöntem, on beşinci yüzyılla on sekizinci yüzyıl arasında Katolik misyonerler Latin Amerika ve Kaliforniya'da dini inançlarını yayarken de aynı şekilde tekrarlanacaktı.

Bazı manastırlardaki üzüm bağları çok geniş bir alana yayılıyordu. Dokuzuncu yüzyıl başlarında Paris yakınlarındaki St.-Germain-des-Prés Manastırı 300-400 hektarlık bölümü asmalarla kaplı olmak üzere, toplam 20.000 hektar toprağa sahipti. Üzüm bağları arazinin tümüne dağılmış durumdaydı ama şarabın, Fransa'daki tek ve en önemli şarap pazarı olan Paris'e kolaylıkla taşınabilmesi için Marne ve Sen nehirlerine yakın yerlere yerleştirilmişlerdi. Manastırın, genellikle araziye kiralayan köylüler tarafından ekilen üzüm bağları her yıl 1,7 milyon adet modern şişeye tekabül eden 1,3 milyon litre şarap üretiyordu.³⁷ Bu önemli ölçekte bir üretimdi.

Ancak kilise bağlarının çoğu daha küçük ölçekliydi ve dini ayinler için gereksinimi karşılayacak, papaz ve manastırın günlük payını sağlayacak ve özel durumlarda da yetecek kadar şarabı, belki biraz da satış için pay bırakarak temin etmek amacıyla ekiliyorlardı. Üzüm bağları olmayan kiliseler üzüm yetiştirilmeye uygun olmayan ya da bağcılık çok yaygın olduğu için şaraplık üzüm bulmanın zor olmadığı bölgelerdeydiler. Asma dikimine uygun ama nispeten izbe alanlarda papazlar asma dikimi yapmaya teşvik ediliyor, hatta görevlendiriliyordu. 814 yılında Aachen Konseyi, her katedralin düzenleyici kuralları olmasına ve bunların getirdiği yükümlülükler arasında asma dikimine de yer verilmesine karar vermişti.³⁸

Takriben MS 500 ve 1000 yılları arasında, çeşitli manastırlar asma dikiminden sorumluydular ve Avrupa'daki üzüm bağlarının sayısı büyük oranda artmıştı. Cemaate gereken şarap miktarı çok az olduğundan, ortaçağ kilisesi tarafından üretilen şarabın çoğu dini olmayan durumlarda kullanılıyordu ve ruhban sınıfının beslenme sisteminin ayrılmaz bir parçası olmuştu. Daha önce gördüğümüz gibi, rahipler her gün aşağı yukarı bir buçuk litre kadar alkol (bira ve/veya şarap) alabiliyorlardı ve rahibelere bundan biraz daha azı düşüyordu. Bu dönemde Batı Avrupa'daki en etkin model haline gelen Aziz Benedikt kuralları, rahiplere günlük belli bir miktar şaraba izin veriyordu ama şarabın rahiplerle olan güçlü pozitif ilişkisinin tersine, Aziz Benedikt payları gönülsüz bir şekilde belirlemişti: "Şarap rahipler için uygun bir içecek değildir fakat günümüzde rahipleri bu konuda ikna etmek mümkün olmadığı için, şimdi en azından doyana kadar

değil de daha ölçülü bir şekilde içmek konusunda anlaşılm(...) İnaniyoruz ki bir günde bir hemina (yaklaşık yarım litre) şarap herkes için yeterli olacaktır. Tanrı kimlere alkolden kaçınma becerisini nasip ederse bilsinler ki onlar özel bir ödüle sahiptirler.” Ancak şarabın tıbbi değeri göz önüne alındığında hasta rahipler günlük olarak daha fazla hisse alabiliyorlardı. Benedikt rahipleri şarap içmedikleri zamanlarda bira içerledi.³⁹

Net olarak görülüyor ki, şarap ve bira Hristiyanlığın ilk bin yılında Avrupa halkının kültürü ve beslenme alışkanlığına sıkıca sabitlenmişti. Roma İmparatorluğu’nun çöküşü şarabın itibarında düşüşe sebep olmamış ve Hristiyanlığın yayılması bağcılığı yaygınlaştırmıştı. Barbar olarak tanımlananlar bile Avrupa’nın olgunlaşmakta olan şarap endüstrisinin yağmalayıcısı değil, savunucusu olmuşlardı. Bu büyük değişiklikler alkole karşı bir tehdit değildi ama İslamiyet öyleydi. Günümüzde Suudi Arabistan’ın bulunduğu topraklarda doğan İslamiyet, Orta Doğu’da hızla destek görerek uzak diyarlardaki kutsal ve askeri fetih macerasına başlamıştı. Oradan batıya doğru hareket ederek, Afrika’nın kuzeyinde Akdeniz kıyısındaki bölgeyi kontrolü altına alarak sekizinci yüzyılda Sicilya’ya, İber Yarımadasına ve kısa bir süre için Güneydoğu Fransa içlerine-(bölgeye bağlı olarak) şarap ve biranın beslenme alışkanlığının ayrılmaz parçası olduğu bölgelere- kadar yayıldı.

İslamiyet’in doğuşu ve yayılması alkolün tarihinde önemlidir çünkü İslamiyet alkol üretimini, dağıtımını ve kullanımını bile yasaklayarak, kapsamlı bir içki yasağı politikasının ilk örneğini sergilemiştir. (Daha yakın tarihteki içki yasağı politikaları, örneğin Birleşik Devletler’de 1920’den 1933’e kadar süren ulusal içki yasağı, alkol kullanımını değil, üretim ve satışını suç sayıyordu.) Buna ek olarak, İslam’ın yasaklama politikaları, Müslüman dünyasının birçok bölümünde yaklaşık 1500 yıldır devam ederek, oldukça başarılı olmuştur. Türkiye gibi resmen ve büyük oranda Müslüman olan bazı modern ülkelerde, alkolün kullanımına açıkça ya da üstü kapalı bir şekilde izin verilmektedir. Ama diğerlerinin pek çoğunda (İran ve Suudi Arabistan gibi) alkol tüketimi çok azdır. Bu ülke vatandaşları için alkol kullanmak söz konusu bile değildir, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki İsa Mesih’in Son Zaman Azizler Kilisesi (Mormonlar) gibi alkolü yasaklayan diğer dinlerin mensuplarında olduğu gibi. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Mormonlarla alkol tüketimini yasaklayan ülkelerdeki Müslümanlar arasında temel bir fark vardır. Mormonlar alkolden kaçınmayı kendileri seçerken, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerdeki Müslümanlar kanunen yasaklanmış olduğu ve içtikleri takdirde cezalandırılma ihtimalleri bulunduğu için içki içmezler.

İslamiyet ilk olarak, Orta Asya’nın İslamiyet öncesi dönemlerde, alkollü içeceklerin yaygın olarak tüketildiği ve şarapla biranın ilk izlerine rastlanılan bölgelerinde filizlenmeye başlamıştır. Peygamber Hz. Muhammed önceleri alkole, Yahudiler ve Hristiyanlardan daha fazla karşı değildi ama kısa bir süre sonra takipçilerinin şarap veya herhangi bir mayalı içecek içmesini yasakladı. Bu yasağın sebebi bu tür içeceklerin

kendilerinin kötü olması (bu tanımlama daha sonraları içkiden kaçınmayı savunanlar tarafından yapılmıştır) değil, insanların zayıflıklarının aşırı içki içmeye ve sonrasında küfür, günah, ahlaksızlık ve antisosyal davranışlara sebep olmasıydı.

Kuran-ı Kerim’de şaraba ilişkin, olumlu ve olumsuz çeşitli atıflar yer almaktadır ve bir bilginin bu atıfların tümünü detaylı olarak inceleyerek çıkardığı sonuca göre “Kuran-ı Kerim şaraba karşı kararsız bir tutum sergilemektedir; bir ayette tiksinti uyandıran sert bir sıvı, bir başka ayette ‘iyi besin’ kaynağı haline gelmektedir.”⁴⁰ Ama dikkat edilmelidir ki Kuran-ı Kerim metinleri bir bütün olarak değil, zaman içinde peyderpey “ortaya çıkmıştır” bu nedenle sonra gelen ayetler öncekileri yürürlükten kaldırabilir. Kuran’ı Kerim’deki metinler bu şekilde okunduğunda, tarih sıralamasını göz önüne almadan yapılan okumalara göre daha az çelişkili açıklamalar elde edilmektedir ve alkolü kınama konusunda ilk görüldüğünden daha tutarlıdır. Şarap, hem sarhoş edici hem de sıhhi gıda olarak tanımlanmış olabilir ama bir metin özellikle Müslümanlığın şaraba bakış açısını kesin olarak yansıtmaktadır: “İnananlar, şarap ve şans oyunları, putlar ve kısmet çekilen fal okları şeytan işi birer pisliktir, bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumarla, aranızda düşmanlık ve kin düşürmeyi; sizi Allah’ı anmaktan ve dualarınızdan alıkoymayı istemektedir.”⁴¹

Bu ayetin, Müslüman toplumunda alkolün alevlendirdiği anlaşmazlık ortamına bir cevap olduğu düşünülmektedir. Bir rivayete göre Hz. Muhammed, bir düğündeki tecrübesi sonucunda alkolü yasaklamıştır. Misafirleri şarap içerken ve neşeyle evliliği kutlarken gördüğünde Hz. Muhammed, şarabı Tanrı’nın bir armağanı olarak değerlendirmiştir. Ancak ertesi gün düğün evine döndüğünde, misafirlerin çok fazla içki içmiş olduğunu, neşelerinin kızgınlığa ve kutlamanın şiddete dönüştüğünü görmüştür. Yıkıntı ve hasarları gözlemleyen Hz. Muhammed şarabı lanetlemiş ve o günden sonra Müslümanların herhangi bir tür alkollü içeceği içmemelerini nasihat etmiştir. Böyle bir hikâye, bir yaklaşımın yeni bilgiler, yönlendirmeler ve farklı bakış açıları ışığında incelendiğinde şekil değiştirmesi tezine göre, Kuran-ı Kerim’in alkol öğretisinin gelişim modeli ile uyum sağlamaktadır. Ancak bu dünyada sarhoş edici içeceklerden kaçınan Müslümanlar, bunlara içinde lezzetli şarap nehirleri akar diye tasvir edilen cennette kavuşacaklardır. Ama Kuran-ı Kerim’in hiçbir yerinde, dünyaya ait ve cennete ait bu iki tür şarap ya da kullanımlarının sonuçları doğrudan ilişkilendirilmemektedir.

Kuran-ı Kerim alkol tüketimini açıkça yasaklamamış ancak sert bir şekilde kullanılmamasını tavsiye etmiştir. Sonraki tefsir ve hadisler, bazı araştırmacılara göre, belki de Müslüman kimliğini güçlendirmek ve Müslüman liderlerin toplumu daha kolay kontrol etmesini sağlamak için şarap kullanımının yasaklanmasını teşvik etmiştir.⁴² Öyle de olsa, İslamiyette alkole ilişkin iki ana düşünce tarzı vardır. Baskın olanına göre, hamr olarak bilinen, her türlü sarhoş edici içecek müminlere yasaklanmıştır. Herhangi bir miktarda kullandıklarında veya satın aldıklarında, sattıklarında ya da servis ettikle-

rinde cezaya çarptırılabilirler ama alkole zarar veren ya da bozan hiç kimsenin cezalandırılması söz konusu değildir. Tam tersine bir azınlık ekolü, hamr'ın sadece üzümden yapıldığını ve sadece onun kesinlikle yasaklandığını; bal ve hurma gibi malzemelerden yapılan diğer mayalı içeceklerle izin verildiğini ancak bu içecekleri içerek sarhoş olmanın yasak olup cezalandırılabileceğini savunmaktadır.⁴³ Alkolün sağlığa ilişkin amaçlarla kullanılıp kullanılmayacağı konusunda da benzer bir ayrışma söz konusudur. Pek çok İslam âlimi bunun mümkün olamayacağı konusunda hemfikirdir ama diğerleri, özellikle hastanın alkol almadığı takdirde hayati tehlikesi olması gibi belli bazı durumlarda alkolün (örneğin bir ilacın içinde) kullanılabileceğine inanmaktadırlar.⁴⁴

Hz. Muhammed, meyve suyunun yapılması ve saklanması için kullanılan kap çeşitlerine sınırlama getirerek şarap üretimi konusunda caydırıcı olmuştu. Meyve suyu için sadece hayvan derisinden yapılan kapların kullanımına izin veriliyordu, su kabağından yapılan şişeler, sırlı kavanozlar, ziftle kaplanmış toprak kaplar yasaktı. Eğer yasak konulmadan önce bir alkol üretimi vardiysa, meyvelerin olgunlaştığı yaz sonlarının sıcaklığı ve ortam mayalanmaları göz önüne alındığında, neyin içinde depolanıyor olursa olsun, meyve suyu ya da üzüm sularının mayalanmasının nasıl engellendiğini anlamak mümkün değildi. Hz. Muhammed'in eşleri ona, hayvan derisinden yapılan bir kap içinde, alkollü olması muhtemel, nebiz (geleneksel olarak kuru üzüm ve hurmadan yapılıyordu ve alkollü ya da alkolsüz olabilirdi) adında bir içecek yapıyorlardı. "Sabahleyin Nebiz hazırladık, akşam içti ve gece Nebiz hazırladık, sabah içti."⁴⁵

Hazırlanması ve tüketilmesi arasında geçen on iki saat mayalanmanın başlaması için yeterince uzun olabilir veya olmayabilir, ama sonuçta oluşan içeceğin günümüzde alkollü içecek olarak sınıflandırılacak miktarda alkol içeriyor olması pek olası değildir. Kuran-ı Kerim sadece mayalanmış içeceklerin kullanılmasını yasaklamakla kalmamış, aynı zamanda bir müslümanın bir sıvının mayalanmış olup olmadığını bilmediği durumu da ele almıştır. Hz. Muhammed bir seferinde, nebizi güvenle içebileceğine ikna olabilmek için, içmeden önce üç kez sulandırıp seyreltmıştır.⁴⁶ Bu durumdan, Kuran-ı Kerim'in (belki de herhangi bir meyve bazlı içeceğin kısa bir süre sonra mayalanmaya başlama ihtimali göz önüne alınarak) içeceklerin tamamen alkolsüz olması konusunda değil, içkiyi içen kişinin mayalanmanın oluşup oluşmadığı konusunda samimi şekilde kararsız olması durumunda, yeteri kadar seyreltilerek içilmesi konusunda ısrarlı olduğu sonucu çıkarılabilir.

İslam dininde alkolün yasak olması, bira, şarap ve diğer alkollü içeceklerin (nar ve hurma şarabı gibi) yaygın olarak kullanılmakta olduğu Orta Doğu, Kuzey Afrika, Güneydoğu Avrupa şeridindeki ülkeleri etkilemiştir. İslamiyet başlangıçta, alkol tüketim yaşağını gayrimüslimler ile Müslümanların yönetimi altındaki devletlere yansıtmamıştı. Bu sebeple Müslüman dünyasının ilk dönemlerinin geçtiği pek çok bölgede üzüm cendereleri ve şarap üretimine ilişkin kanıtlar bulunmuştu.⁴⁷ İlerleyen zamanlarda İs-

lam hakimiyetinin değişik bölgelerinde çeşitli sertlik derecelerinde yürürlüğe konmuş olan bu yasaklar, İslam dininin doğduğu merkeze yakın yerlerde, dış bölgelere oranla muhtemelen daha katı bir biçimde uygulanmıştı. Örneğin, İspanya, Portekiz, Sicilya, Sardinya ve Girit'te peş peşe farklı tutumlar sergilenmiş hatta bazen aynı anda farklı uygulamalar yapılmıştır. Bazı halifeler şarap üretimini kanunen yasaklarken, pratikte yapılmasına engel olmamışlar hatta şaraba vergi uygulayarak bu olguyu kabul etme noktasına kadar gelmişlerdir. Arap kaynakları, İspanya'nın güney bölgesinde (özellikle Endülüs'te) ve Portekiz'de (Müslüman yönetimi altında olan bölgelerde) şarap üretimi için üzüm bağlarının yaygın olarak bulunduğunu ileri sürmektedir. İslami meyve sebze yetiştiriciliği o kadar gelişmiştir ki bilinen üzüm çeşitlilerinin sayısı artmış, ayrıca Müslümanlara ait bazı tarıma ilişkin metinlerde şarap mayalama fiçilerinin bakımına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Buna rağmen, ilk yüzyıllarda bazı halifeler Müslüman dünyasının bazı bölümlerinde içki içilmesini görmezden gelmiş ve tolerans göstermiş olsalar da diğerleri böyle davranmamıştır. Onuncu yüzyılda Halife Osman, İspanya Valensiya'da bulunan üzüm bağlarının üçte ikisinin yıkılmasını emretmişti, kalan asmalardaki üzümler de muhtemelen taze ya da kuru olarak yenecekti.

Yine İspanya'da, Müslüman hukuk bilginleri alkol kullanım yasağını, adeta müsamaha gösterir bir tarzda yorumlamışlardır. Onlara göre Kuran-ı Kerim'de bahsedilen içecek üzümlerden yapılan şaraptı ve sadece bu tür şaraba atıfta bulunuyordu. (Mekke'ye en yakın üzüm bağları bin mil uzaklıktaydı ama alkol yasağından önce şarap Suriye ve başka yerlerden ithal edilip tüketiliyordu.) Yani onların savına göre hurmadan yapılan şarap yasak değildi. Ama eğer hurma şarabı yasak değildiyse, o zaman hurma şarabından daha fazla sarhoş edici olmadığı sürece (yani, alkol düzeyi daha yüksek olmayan) herhangi bir tür şarap (üzüm şarabı dahil) yasak değildi.⁴⁸ Belirtmeye gerek yok, kesin bir içki yasağı gibi görünen şeyi fiilen çürüten bu yorum, bütün Müslüman bilginler tarafından kabul edilmemişti. Çünkü bu yorum, içki içmenin sarhoşluğa sebep olmasa da zihni kesinlikle kutsal düşüncelerden uzaklaştırdığı şeklinde bir itirazı cevaplamakta yetersiz kalıyordu.

Uzun vadede, Müslümanların alkol üretim ve tüketim işleriyle uğraştığına ilişkin pek çok örnek vardır. Örneğin, on altıncı yüzyılda Osmanlı Kırım'ında, şarap üretimi çok yaygındı ve üzüm bağları hem çoğunluktaki Hristiyanlara, hem de azınlıktaki Müslümanlara aitti. Müslüman taraf bu faaliyetlere ilişkin toplanan vergilerden yararlanıyordu ama sarhoşluk verici maddelerle Müslümanların ilgisi olmadığı konusundaki imgeyi korumak adına, vergiler şarap üreten Hristiyanlardan ve üzüm suyu üreten Müslümanlardan alınıyordu.⁴⁹

Daha sonraki tarihlerde içki yasağına ilişkin edinilen deneyimler (örneğin, yirminci yüzyılda Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri) içki yasağının ilk uygulamaya konulduğu zamanlarda Müslüman toplumlarda direnişlere sebep olduğunu düşündür-

mektedir. Ancak büyük bir kararlılıkla yapılan uygulamalarla birlikte yeni bir dinin benimsenmesi, yerel olarak yapılan özel üretimin kısıtlanmasını ve içki içme alışkanlığında büyük çaplı değişiklikler olmasını sağlamış olmalıydı. Buna rağmen bazı Müslüman yazarlar tüm toplumun içki içmeyi hızlıca bıraktığını iddia etmektedir: “Birkaç saatlik bir sürede tüm şehir (Medine) alkölü terk etti ve alkol bağımlılığına karşı insanın başlattığı en başarılı mücadele mucizevi bir şekilde kazanılmış oldu.”⁵⁰

İslamiyet’in doğmasından sonraki on yıllar içerisinde, şair Abu Jilda al-Yaskuri eski günlerle ilgili pişmanlığını şöyle dile getirmiştir:

Bir zamanlar şarabı seçerek zenginleşmiştim,
Asil ve Yaskur’un tanınmış kişilerinden (biriyim)
Zevki kaçmış zamanlar(dı).
Bunu daimi bir saygınlık uğruna değiştirdim.⁵¹

İçki içebilme fikri İspanya’da bazı Müslümanlarca benimsenmiş gibi görünmektedir. Ancak onların şarap tüketiminin Hristiyanlara oranla daha az miktarda olduğu düşünülmektedir.⁵² Müslümanların içki içtiği ortamlar Yunan şöenlerini andırıyordu: Erkekler akşam yemeğinden sonra bir araya gelip, seyrelterek şaraplarını içerek, yumuşak minder üzerinde istirahat ediyorlardı. Şarap servisini hizmetkâr oğlanlar yaparken, toplantıya katılanlar sohbet edip şiirler okuyorlar, bir yandan da kadın şarkıcı ve dansözleri izleyerek eğleniyorlardı. Müslüman İspanya’da bu tür toplantılar Yahudiler arasında da yaygındı, bu toplantılar şarabın endişelerden uzaklaştırıp neşe getiren özelliğini öven, o döneme özgü bir şiir tarzının oluşmasını sağlamıştı.⁵³ Bu dönemdeki eserlerden biri, şarabı ve aşkı öven uzun bir şiir olan Ömer Hayyam’ın rubaileriydi. Bu eserde “Harika köpüklü şarap olmadan yaşayamam/ Bu vücudun yükünü şarapsız taşıyamam,” gibi duygular içeren dizeler yer alıyordu. Daha önemlisi, yasadışı içki içmenin (ve cinsel ilişkinin) olağan şeyler olduğu alaycı bir şekilde ifade ediliyordu:

Diyorlar ki, âşıklar ve ayyaşlar cehenneme gider,
Kolay kabul edilemeyecek tartışılabilir bir hüküm;
Eğer âşıklar ve ayyaşlar cehenneme gideceklerse,
Yarın cennet bomboş kalacak.⁵⁴

Müslümanlığın alkole getirdiği yasağa uyum sağlanması her zaman kolay olmamış olabilir. Alkollü içkilerin üretilmesinin ve kullanılmasının sonlandırılmasını emretmek kolaydı, ancak bunların yapımında kullanılan hammaddeler çok boldu. Bira yapımında kullanılabilecek tahıllara ekmek yapmak için ihtiyaç duyuluyordu, taze veya kuru olarak yenmek üzere yetiştirilen üzümler ezilip mayalanabilirdi. Eğer sofralık üzümler

şarap için uygun değilse, yine de mayalanabilirdi ve kurumaya başlamış üzümlerden yapılan şaraplar tamamıyla olgunlaşmış üzümlerden yapılan şaraba göre daha yüksek alkol oranına sahip oluyordu. Her ne kadar uygulanan politikaya karşı direnişin ne kadar kapsamlı olduğunu bilemesek de kesin olan bir şey var ki, Müslüman dünya yasak olmasına rağmen alkollü içeceklerin üretimi ve tüketimi el altından yapılmaktaydı.

Ne kadar başarılı olmuş olursa olsun -ki uzun vadede oldukça başarılı olmuş gibi görünüyor- İslamiyette alkol yasağı, içki içmeye ilişkin güncel ve tarihi yaklaşımlar arasında radikal bir değişimi temsil ediyordu. Birkaç marjinal Hristiyan ve Yahudi tarikat-ta alkolden kaçınma zorunluluğu getirilmiş olsa da Hristiyan ve Yahudi dinlerindeki ana görüş içki içmeye anlayış göstermekle kalmamış, beslenme, sağlık ve eğlenceye düşkünlük açılarından değerlendirerek içki kullanımını desteklemişti. Aşırı tüketimin ve sarhoşluğun kınanması konusunda aynı fikirdeydiler, insanların aşırı içki bağımlılığına karşı direnmesi gerektiğini savunuyorlardı ve bu konuda zayıf davrananlara cezalar uyguluyorlardı. Ancak Müslüman öğretisinde etkin biçimde yapıldığı gibi, alkolün imrendirici yönünü tamamen masadan kaldırmaya yönelmemişlerdi.

Hristiyanların alkolü aşırı miktarda ya da sarhoş olana kadar içmemeleri gerektiğinin net bir şekilde ortaya koymak için, günah çıkarmaya ilişkin düzenlemeler (ahlakdışı bir şey yaptıklarında Hristiyanların yapması gereken günah çıkarmaya ilişkin yönergeler) sarhoşluğu diğer pek çok günah ve Tanrı'ya karşı işlenen suçlar arasında sayıyordu. Bu suçların kefareti olarak papazın verdiği cezalar genellikle hafif olurdu (örneğin, üç gün boyunca hiç şarap ve et tüketmemek gibi). Günah çıkarmaya ilişkin düzenlemeler arasında "ruhsal durumu değiştirir, dil saçma sözler söylemeye başlar, bakışlar vahşileşir, baş dönmesi ve midede şişlik olur, ağrı başlar" diye tanımlanan bir sarhoşluk döneminden sonraki birkaç gün için, şarap ya da biranın kolaylıkla unutulabileceğini düşünürsek, bu yeterince hafif bir cezadır. Ancak bu kurallar sıradan sarhoşluğu nispeten hoş görür şekilde ele alsalar da bazı durumlarda çok katı oluyorlardı. Genel bir model uygulayarak, bir suçun kefareti olarak bir papaza verilen ceza, sıradan bir vatandaşa aynı suçun kefareti olarak verilen cezadan çok daha ağır oluyordu çünkü papazlar daha yüksek bir davranış standardına sahip olarak değerlendiriliyordu. Eğer sıradan bir kişi şarap ve ekmeksiz üç gün geçiriyorsa, bir rahip yedi gün, bir keşiş iki hafta, bir papaz yardımcısı üç hafta, bir papaz dört hafta, bir piskopos beş hafta şarap ve etten uzak duruyordu.⁵⁵

Günah çıkarma ile ilgili bir İspanyol kuralı ayırtırmayı daha ileri boyuta taşıyordu. Bir rahip sarhoş olursa 20 günlük bir ceza alıyordu, eğer kusmuşsa bu ceza 40 güne çıkarılıyordu. Cezayı daha vahim hale getirip Komünyon ekmeğinin üzerine kustuysa cezasına 20 gün daha ekleniyordu. Ruhban sınıfından olmayan kişiler için aynı şartlarda verilen kefaret cezaları daha hafif oluyordu ve bahsi geçen sıralamaya göre 10, 20 ve 40 gün olarak uygulanıyordu.⁵⁶

Günah çıkarmaya ilişkin düzenlemelerde sarhoşluğa ilişkin atıfların sıklığına bakarak ortaçağ başlarında içki içmenin yaygın olduğu sonucunu çıkartamayız ama bu durumun, kilisenin sarhoşluğu tasvip etmediğini gösterdiği şüphe götürmez. Çünkü sarhoşluk genellikle, gayrimeşru cinsel birliktelik ve kutsal değerlere saygısızlık gibi yasaklanmış aktivitelerle bağdaştırılıyordu. Bu açıdan bakıldığında, bu düzenlemeleri yapanların özellikle rahiplerin sarhoşluğunu neden bu denli korkunç olarak değerlendirdiklerini anlamak zor değildi. Belki de, yine bu sebeple, o dönemde sarhoşlukla ilgili yapılan yorumlarda ruhban sınıfı önemli bir yer almaktaydı. Tours Piskoposu hakkında “Sık sık şarap içip öyle sarhoş oluyordu ki onu masadan ancak dört kişi kaldırabiliyordu,” deniyordu. Soissons Piskoposunun “yaklaşık dört yıl boyunca, aşırı derecede içki içmekten(...) aklını kaçırmış” olduğu ve bu durumun kraliyet mensupları şehri ziyaret edeceği her zaman parmaklıklar arkasında tutulmasını gerektirecek vahamette olduğu söyleniyordu. Tours Piskoposu Gregory keşişlerin manastırdaki odalarında dua etmekten daha fazla zamanı tavernalarda içki içerek geçirdiklerinden yakınıyordu.⁵⁷ 847 yılında, belki de ruhban sınıfında sarhoşluğun yaygın şekilde görüldüğünün fark edilmesi üzerine, Piskoposlar Konseyi sarhoş olacak derecede içki içmeyi alışkanlık haline getiren din adamlarının kırk gün boyunca yağ, bira ve şaraptan uzak durması gerektiğini emretmişti. Konsey bira ve şarabı yasaklar arasına ekleyerek bu konudaki kararlılığını gözler önüne sermiş ve bu yasağa uymayan bir keşişi de fiilen bir ay boyunca sudan başka bir şey içmemekle cezalandırmıştı.

Bu tür cezalar dini ve laik otoritelerce, aşırı alkol kullanımına karşı verilmekte olan mücadelenin bir parçasıydı. Ancak çeşitli ulusal hükümetlerin yasaklama politikalarını denediği 1914-1935 arasındaki kısa döneme kadar, hiçbir gayrimüslim yönetimin, alkolü tamamen yasaklayan radikal bir adım atmamış olması dikkate değerdir. Aksine, Hristiyanlığın yükselişi bir alkol türünü, şarabı, benzeri görülmemiş bir şekilde yüceltmıştır ve bunu yaparken de genel anlamda alkol kullanımına onay verdiği iddia edilebilir. Tabii ki Avrupalılar, içki içmeden önce kilisenin iznini almaya ihtiyaç duymuyorlardı, Hristiyanlığın ikinci binyılı başladığında bira ve şarap beslenme alışkanlıklarında giderek daha önemli bir yer almaya başlamıştı.

Ortaçağ 1000-1500

Bir Sanayinin Doğuşu

Takriben MS 1000 yılından itibaren, Avrupa'nın siyasal, ekonomik ve kültürel görünümündeki farklılaşmalar, alkolün sosyal yeri ve içki kültürü konusunda belirgin değişimlere sebep oldu. Doğudan Batı Avrupa'ya göç ve Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasını takip eden dört ya da beş yüzyıllık çalkantı döneminden sonra, nispeten barış ve siyasal istikrarın hüküm sürdüğü bir dönem yaşandı. Her iki olay da ekonomik kalkınma ve ticari gelişimin yolunu açtı. Avrupa'nın nüfusu düzenli olarak artmaya başladı ve 1000 ile 1300 yılları arasında yaklaşık 40 milyondan 80 milyona çıkarak iki kat yükseldi. Böylelikle Kuzey Avrupa ve Kuzey İtalya'da bir kentleşme patlaması yaşandı. Bu kentler (Antwerp, Brüksel, Floransa ve Milano gibi) yeni kültürler ve alkol pazarları barındırmaktaydı. Buralarda yaşayan tüccarlar, çalışanlar ve esnaf (alkol işletmelerini de kapsayacak şekilde) farklı işletme şekilleri geliştirdi. Bu tür sosyal ve ekonomik gelişimlerin yanı sıra Avrupa ikliminde daha sıcak bir dönemin başlamasıyla birlikte tarım canlandı ve kuzey bölgeler bağcılığa uygun hale geldi. Tüm bunların, alkol tüketim şekilleri ve alkol sanayinin organizasyonu üzerinde derin ve kalıcı etkileri oldu. Bu kadar erken zamanda "alkol sanayii" gibi bir kavramın varlığını düşünmek yersiz görülebilir. Ancak bira ile şarap üretim ve ticaretinin düzenlenmesi konusundaki belirgin değişiklikler bu görüşü destekler niteliktedir.

Ortaçağ boyunca bira, kırsal kesimde evlerde yapılıyordu ve o şartlarda bile bazı olası ticari üretimler yapılmaktaydı. Bira yapımı zaman alıyordu ve araç gereç gerektiriyordu. Ayrıca hasat zamanı gibi bütün ellerin tarlada olması gerektiği zamanlarda bira yapımını günlük tarımsal işlerin içine katmak her zaman kolay olmuyordu. Sonuç olarak birçok köylü birayı ya satın alıyor ya da mal ve ürün karşılığı takas yapıyordu. Buna ek olarak kırsal kesimdeki bazı manastırlar da kendi üyelerinin kullanacağından çok daha fazla bira üretiyordu, ayrıca büyük arazi sahipleri de kiracılarına satmak üzere bira yapıyorlardı.

Şehirlerde on birinci yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan ve giderek gelişen koşullar küçük ölçekli üretimin aleyhinde çalışarak ticari üretimi daha uygun hale getirdi. Bu dönemdeki en önemli gelişme şehirli tüketicilerin yoğunlaşmış piyasasının oluşmuş olmasıydı. Şehirlilerin kendi yiyecek ve içeceklerini yetiştirme veya yapma olasılığı gittikçe azalıyordu ve şehirlerde perakende satıcılar (fırıncılar, kasaplar ile çığ ve pişmiş yiyecek satanlar) yaygınlaşmaya başlamıştı. Bira yapımı açısından bakıldığında, şehirlielerin büyük bir bölümü, yani fakirler ve işçiler, gerekli malzeme ve fişları satın alabilseler bile koyacak yer bulamayacak kadar dar mekânlarda yaşıyorlardı. Çoğu köyden kente göçmüş olan bu kişiler bira üretip tüketmekten vazgeçerek sadece tüketici olmuşlardı.

Bira üretimi kırsal kesim ve şehirlerde hali vakti yerinde olan kişilerin büyük evlerinde aile ve uşaklar için devam ederken, toplumun diğer kesimindeki bireyler ortaçağda sayı ve büyüklükleri giderek artan ticari bira üretim tesislerinden bira satın almayı başlamışlardı. Bu bira üretim tesisleri giderek artan bira talebini karşılamak üzere kurulmuştu. Bunların oluşumları, büyümeleri ve yaygınlaşmaları, yararlandıkları basit ölçek ekonomisinden farklı bazı şartlara dayanıyordu. Kentsel yönetimler ekonomik hayatı düzenlemek konusunda aktif rol oynamaya başladıkça, bira yapımına ilişkin pek çok konuya da müdahale etmeye başlamışlardı. O dönemlerde sayısız kenti yerle bir eden yangın riski yüzünden bazı yerel yönetimler, bira üreticilerini ateş yakmak için, tehlikeli kıvılcımlar yayan bulutların oluşumuna sebep olan saman ve anız yerine odun kullanmaya zorlamıştı. Yangın riskini daha da azaltmak için bazı şehirlerde bira üretim tesislerinin tahta değil taştan yapılması zorunlu hale getirilmişti.¹ Hollanda'da, kentsel yönetimler şişirilmiş fiyatlarla piyasaya sürülen *gruit* (biraya kekremsi bir tat vermek ve çeşni katmak için kullanılan otlar) satışlarını kontrol altına almıştı. Toplu alımlarda indirimler oluyordu ama bunlardan sadece ticari bira üreticileri yararlanabiliyordu. İyi bira aynı zamanda çok fazla temiz durgun su gerektiriyordu ancak bira üretim tesisleri aynı zamanda kendi atıklarıyla suyu kirletiyorlardı. Bu öyle bir hal almıştır ki bazı İngiliz kentleri (Londra, Bristol ve Coventry gibi) bira üretim tesislerinin yerel içme suyu na erişimine engel olmuştu.² Çoğu bira üretim tesislerine yüksek miktarda maliyetler çıkaran bu gibi düzenlemeler, küçük ölçekli yerel bira üreticilerinin varlığını devam ettirmesini gittikçe güçleştirmişti.

Bunların yanında önemli bir teknolojik yenilik de vardı: Sulu bira mayasını kaynatmak için kullanılan seramik teknelerin yerini bakır su ısıtıcıların alması.³ Bakır su ısıtıcılar ısıyı daha randımanlı bir şekilde kullanıyordu ve daha iyi bira yaptıkları söyleniyordu, ayrıca çok daha büyük boyutlarda üretim yapabiliyorlardı. Seramik kazanlar sadece 150 litre ile sınırlıyken, 1200'lerin sonlarında kullanılan bakır ısıtıcılar 1000 litre kapasiteliydi ve 1400'lerde bazıları 4000 litre buluyordu. Söylemeye gerek yok, bu yeni ısıtıcılar (küçük boyutta olanları bile) büyük çaplı sermaye yatırımı gerektirmekteydi ve bu da gün geçtikçe iş yapamaz hale gelen küçük ölçekli yerel üreticiler üzerindeki baskıyı artırıyordu.

Bazı şehirler bu yönelimden daha da hızlı davranarak evlerde bira üretimini tamamen yasakladı (Utrecht 1493'de böyle yapmıştı). Diğerleri ise karmaşıklığı ile küçük ölçekli bira üreticilerini boğan bir kurallar ağı oluşturdu. Bazı şehirler bira üreticilerinin ruhsat almasını zorunlu hale getirdi. Örneğin Hamburg'da, yerel yönetim 1381 yılında bira yapımının bir hak değil bir ayrıcalık (kesinlikle izin verilmesi gereken bir aktivite) olduğunu gösteren bir lisanslama sistemi kurdu. On beşinci yüzyıl ortalarına gelindiğinde, (önemli bir bira üretim merkezi olan) Hamburg evlerde bira yapımını fiilen kanundışı ilan etmişti. Diğer merkezler, tüm bira yapım işlemlerini içeren bir kurallar zinciri oluşturmuşlardı. 1300'lerin başlarından itibaren Nürnberg şehir yönetimi bira üretimine ilişkin olarak üretim zamanı, yeri ve saatleri ile biranın hangi miktarlarda servis edilebileceği gibi konularda düzenlemeler yaptı. İngiltere, Avusturya ve Nürnberg gibi çok farklı bölgelerde, biranın fiyatı önce yerel olarak sonra bölgesel olarak sabitlendi.⁴ İngiltere'de ilk ulusal düzenlemeler, Ekmek ve Bira Yönetmeliğine istinaden bira fiyatının şehirlerde iki galonu bir peni, kırsal bölgelerde 3 galonu 1 peni olarak belirlendiği 1267 tarihinden kalmadır. Hububat fiyatları arttığı zaman daha yüksek bedeller talep edilebiliyordu fakat hububat kaynaklarına yakın olan ve işletme maliyetlerinin düşük olduğu kırsal bölgelerde bira fiyatları her zaman daha ucuz oluyordu. Sonuç olarak, (bazı meyhaneler bira üretim tesislerine bağlı olsalar da) biranın perakende satışı bira üreticilerini doğrudan ilgilendirmedeği halde satış saatleri ve diğer satış şartları çoğu zaman belediyelerin düzenlemelerinin sorumluluğu altında kalıyordu. Londra'daki meyhaneler daha 1189 yılında ruhsatlı çalışıyorlardı ve 1300'lerin başlarında çalışma saatleri kanunla belirleniyordu.

Kent merkezleri kalabalıklaşıp karmaşık bir hal alırken şehirlerdeki bira üretim düzenlemeleri de çeşitli şekiller alarak gelişti. Üretim ve satış konusundaki düzenlemeler sadece bira sanayisine özgü değildi, bunlar yerel kontrol mekanizmasının geniş hâkimiyet ve gücünü toplum ve ekonominin pek çok boyutuna yansıtıyordu. Ortaçağ nüfusunun büyük kısmının yaşamakta olduğu kırsal kesimlerde bira üretimi genellikle dağınık şekilde yapılıyordu. Mülkiyetin ve üretimin bir kişi ya da grubun elinde toplanması çok yavaş gerçekleşiyordu ve bu bölgelerdeki nispeten büyük olan bira üretim

tesisleri kentlerdeki muadilleri kadar büyük ölçekli olamıyorlardı. İngiltere'nin güneybatısında yer alan Exeter şehrindeki evlerin yüzde yetmiş beşinde, 1365 ve 1393 yılları arasında en az bir defa bira üretim ve satışı yapılmıştı ancak bu evlerin sadece yüzde 29'unda bu işlem on ya da daha fazla kez gerçekleştirilmişti.⁵ Bu evlerin en fazla dörtte biri, yılda ortalama olarak yılda üç kez bira üretim ve satışı yaptıkları göz önüne alınarak, düzenli üreticiler olarak tanımlanabilirdi (yılda üç kez bira üretimi "düzenli" tanımını oldukça aşağıya çekmektedir).

Ticari üretime geçişin dikkate değer etkilerinden biri kadınların katılımındaki düşüştür. Bira üretimi evlerde yapılan bir iş olduğu zamanlarda kadınlar ("meyhaneci kadınlar" ya da "kadın birahaneciler" olarak adlandırılıyorlardı) tarafından gerçekleştiriliyordu. Bira üretmek kadınların yemek yapmak, ekmek pişirmek ve ev idaresi gibi eve ilişkin sorumluluklarının ayrılmaz bir parçasıydı. Northamptonshire'deki Brigstock malikânesinde 300'den fazla kadın (orada yaşayan kadınların üçte biri) Kara Ölüm salgını öncesindeki on yıllar boyunca satış için bira üretmişlerdi. 1300'lü yılların başında 250 kadın biracı Norwich'de yaşayan 17.000 kişi için bira üretirken, yaklaşık 10.000 nüfuslu Oxford'da ise 115 kadın birahaneci vardı.⁶ Bunların çoğu evliydi ve bira üretimini düzenli ve tam zamanlı bir şekilde değil ara sıra yapıyorlardı. Pek çok kadın birahaneci sınırlı miktarlarda üretim yapıyordu ancak bazıları daha ticari bir yaklaşımla çalışıyorlardı. 1301-1302 yıllarında Yorkshire'deki Hull şehrinde yaşayan Maud Elias, Kral I. Edward'ın ailesine 100 galon bira satışı yapmıştı.

Bu, bayan birahaneci için önemli bir miktardı ancak üretim miktarı on binlerce galon ile ölçülen ticari üretim faaliyetlerinin gölgesinde kalıyordu. Bira üretim ölçeğinde erkekler egemendi ve bira üretim tesislerinin sayıları ve hacimleri arttıkça kadınların katılım oranı da bu artışa orantılı olarak azalıyordu. 1311 yılında Oxford'da 137 kadın birahaneci varken bu sayı Kara Ölüm salgınının başladığı 1348'e kadar giderek azalarak, yaklaşık 83 kişiye kadar düşmüştü.⁷ 1340'ların sonundaki Kara Ölüm'den önce, İngiltere'nin her yerinde neredeyse tüm ticari bira üretimleri kadınlar tarafından yapılmaktaydı ama 1500'lerin sonlarında tek tük kadın üretimde yer alıyordu. Onlar da eşlerinin ölümünden sonra kocalarının adına işi devam ettirmelerine izin verilen dullardı.

Kara Ölüm İngiltere'de hem bira yapımı hem de tüketiminde ani bir değişiklik getirmiş gibi görünmektedir. Salgın hastalığın etkileri azalmaya başladıktan sonra daha az kadın bira üretiminde yer almaya başlamış ama bira tüketiminde artış olduğuna dair bazı kanıtlar bulunmuştur. İnsanlar daha fazla bira içiyordu;⁸ çünkü salgın nedeniyle yaşanan nüfus kayıpları biraya olan talebe yansımamıştı. Hareketli piyasa, ticari ve teknolojik değişiklikler bira üretimini gittikçe daha kârlı bir hale getirmiş ve bu durum az miktarda kazanç sağlayan küçük ölçekli bira üretiminden uzak duran zenginlerin ilgisini çekmişti. Bu kişiler daha çok kentsel ekonomi dünyası, yatırım metotları ve da-

ğıtım sistemlerine aşınaydılar. Kadınlar kanunen bira üretiminden dışlanmamışlardı (İngiliz bira üreticileri birliği üyelerine sağlanan bazı ayrıcalıklardan mahrumdular) ama erkeklerin giderek bira üretimini ve örgütlerini tekelleri altına alması sonucunda kademeli olarak dışlandılar.

Bu süreçle ilgili olarak, önde gelen tarihçi Judith Bennett, kadınların bira üretiminden adeta yok olmasını kadın düşmanı bir kültürün sonucu olarak açıklamaktadır.⁹ En çarpıcı olan, kadın birahanecilerin gruit ile tatlandırılan geleneksel bir içecek olan ale türü bira ile erkek bira üreticilerinin ise şerbetçiotuyla (aşağıda açıklanmaktadır) yapılan yeni bir tür içecek olan bira ile özdeşleştirilmesiydi. Ale türü bira, üretilmeye devam ettiği halde (bu iki kelime birbirinin yerine kullanılabilir, değiştirilebilir halde olsa da) o zamanki geçişe ilişkin anlatımda, üretimi bitmek üzere olan bir içecek olarak resmedilmekteydi. Üstelik kadın bira üreticilerinin dürüst, temiz ve ahlaklı olmadıkları şeklinde bir imaj oluşmaya başlamıştı. Kısacası, 1400'ler ve 1500'lerde erkeklerin ticari bira üretimi yaptığı bir kültür ve ekonomi düzeni ortaya çıkmıştı. 1500'lerde bu değişim çeşitli kurumsal şekiller almış, birçok yönetici bira üretim endüstrisinin üretim ya da satış fark etmeksizin pek çok safhasında kadınları dışlamaya başlamıştı. Sonuç olarak, gerek çevresel kültürel güçler gerekse resmi hukuki araçlar kullanılarak kadınlar yeni bira üretim sanayi dışına çıkarılmışlardı. Kadınlar, kendilerini geliştirmek ve sosyal statü kazanmak amacıyla değerlendirebilecekleri yerde, böyle yapmayıp ortaçağ ekonomisinde daha az itibarlı işlerde görev almışlardı. Ancak ileride göreceğimiz gibi, 1500'lü yıllardan başlayarak gelişen küçük ölçekli damıtma tesislerinde kadınlar da çalışmışlardı.

Kentlerde yerel olarak satılmak üzere bira üretiminin başlaması önemliydi ama bunun yanında, bu dönemde yaşayanlar, gelişmekte olan sanayinin bir evresi olarak bira pazarının oluşumuna da tanıklık etmişlerdi. Ortaçağın bu evresine kadar bira (şarabın aksine) sadece ülkedeki ya da şehirdeki yerel pazarlarda bulunabiliyordu çünkü bira ancak birkaç gün, en fazla birkaç hafta bozulmadan dayanabiliyordu ve bu, uzak bir pazara gönderilip satılması için çok yetersiz bir süreydi. Ale türü biranın, İngiltere ve Flandre Kontluğu arasında olduğu gibi, kısa mesafeli pazarları oluşmuştu ancak bunlar çok sınırlı ölçekteydi. Bu durumu değiştiren şey, biraya acılık ve çeşni katmak için kullanılan bir ot karışımı olan gruit yerine, dokuzuncu yüzyıldan beri bazı manastırlarda tercih edilen şerbetçiotunun kullanılmaya başlaması oldu. Şerbetçiotunun koruyucu özelliği vardı, belli bakterileri öldürüp birayı dayanıklı hale getiriyordu, bu da onun uzun süre bozulmadan taşınmasına ve uzak mesafelere ulaştırılmasına olanak sağlıyordu. Şerbetçiotu kullanılmadan önceki dönemlerde, daha yüksek oranda alkol kullanılarak bakteriler uzak tutulmaya çalışılıyordu, yani şerbetçiotunun kullanılmaya başlaması düşük alkollü bira yapımına olanak sağlamış oldu. Şerbetçiotu kullanılarak üretilen bira şerbetçiotu kullanılmayan ale türü biraya oranla daha az tatlıydı. Böylelik-

le, şerbetçiotunun kullanımı biranın tarzında ve tadında bir değişikliğe yol açmış oldu (bu değişiklik bazı pazarlarda diğerlerine oranla daha kolay kabul gördü).

Şerbetçiotu takriben 1200'lü yıllarda Kuzey Almanya'da bira üretiminde düzenli olarak kullanılmaya başlandı ve Hamburg gibi liman şehirleri bira ihraç pazarının canlı birer merkezi haline geldi. Limanlar bira ticaretine (ve diğer alışverişlere) egemen olmuştu çünkü deniz taşımacılığı kara taşımacılığına göre çok daha ucuzdu. Ortaçağda yollar ilkel bir durumdaydı, ahşap tekerlekli ağır yük arabaları ile bozuk arazide taşımacılık yapılırken yerinden oynayan tahtalar yüzünden, sıvılar kolaylıklar fıçılardan dökülebiliyordu. Üstelik kara taşımacılığının ücretine, bir de il ve ülke sınırlarında mal taşımaya ilişkin vergiler eklenince, ürünlerin maliyeti iyice yükselerek varış yerindeki fiyatlarla rekabet edemeyecek hale gelebiliyordu. Tahmini bir hesaba göre, biranın karasal olarak taşındığı her 100 km için biranın orijinal fiyatına % 25 ile % 70 oranında bir maliyet ekleniyordu.¹⁰ Kıyı taşımacılığı çok daha güvenli ve ucuz bir yöntem olduğundan on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda, Bremen, Hamburg ve Wismar gibi Alman limanları, Aşağı Ülkeler ile kârlı bir bira ticaret ağı oluşturmuşlardı. Daha kısa mesafeler için bile denizden sevkiyat daha ucuza mal oluyordu. 1308-1309 yıllarında Bristol'den Coventry Piskoposu ve Lichfield'daki Lichfield Malikânesine yollanan şarap hem Severn Nehri üzerinden hem de karasal olarak gönderilmişti. Fıçı-mil maliyeti, nehirde taşıma için 0.4 peni iken karadan taşınan bölüm için, bunu 6 kat fazlası, yani 2.5 peni idi.¹¹

Hamburg, Kuzey Avrupa kıyısındaki bira ihraç piyasasına o kadar hâkimdi ki Kuzey Almanya'dan gelen birayı tanımlayan bir isim "Hamburg Birası" olmuştu. Amsterdam 1300'lerin başında, Hamburg birasına ithal vergisi koydu ama buna rağmen talepte bir azalma olmadı. 1360'larda yıllık sevkiyat ortalama 5 milyon litreden fazlaydı ve bu miktar Hamburg'un toplam bira üretiminin beşte birine karşılık geliyordu.¹² Bu dönemden sonra, Alman bira üreticileri ihracatlarını Baltık bölgesinden İskandinavya'ya kadar genişletti. Tüm bu ihraç piyasalarında Almanlar, yerel bira olmadığı için değil, yerel bira üreticileri teknolojik olarak daha az gelişmiş oldukları için daha başarılıydı. Bu açıdan Almanların Kuzey Avrupa piyasasındaki hâkimiyeti teknolojik üstünlüğü elde ettikleri sürece devam etti ve 1400'lerin sonlarına doğru, özellikle Hollanda, Belçika, Lüksemburg'dan oluşan Aşağı (Felemenk) Ülkelerle aradaki fark belirgin ölçüde azaldı.

Birada olduğu gibi şarabın üretimi ve dağıtımı da ortaçağ sonlarına doğru gelişti. Bu dönemdeki şarap üretimine ilişkin çok az kullanışlı istatistik vardır ama özellikle Kuzey Avrupa'nın büyüyen kentsel piyasaları olmak üzere, gelişmekte olan piyasaların talebini karşılamak için belirgin bir artış gösterdiği kesindir. 1000 ile 1200 yılları arasında özellikle nüfus artışıyla hız kazanan ve üzüm yetiştirmeye uygun yeni bölgeler oluşmasını sağlayan daha sıcak iklim koşullarının da katkısıyla, asma dikiminde

patlama yaşanmıştı. Fransız toprak sahipleri asma dikmek için ormanları kesip bataklıkları kurutmuşlar ve verimsiz ekilebilir toprakları bağcılığa uygun hale getirmişlerdi. Almanya'da Renanya (Rhineland), Suabiya, Franconia, and Tübingiya'da asmalar büyüyüp gelişmeye başlamıştı. 1300'lerin başlarında, sonraları meşhur tatlı şarabın imal edileceği doğuda, Tokaj bölgesini de içine alacak şekilde Macaristan'ın en uzak sınır bölgelerine kadar asmalar dikilmişti. 1086'da yapılan arazi sayımı sonucunda oluşan *Domesday Book* adlı belgede İngiltere'de sadece 42 bağ listelenmişti ancak iki yüzyıl sonrasında bu sayı 1300'ü aşmıştı. Bazı bölgelerde, örneğin Kuzey İtalya'da, yeni kurulan Venedik, Milano, Floransa ve Cenova gibi şehirlere şarap sağlamak amacıyla bağların sayıları çoğaltılmıştı. Benzer şekilde Paris'in nüfusundaki artış, Sen, Marne ve Yonne Nehirleri kıyısındaki bağcılığı canlandırmıştı. Aynı dönemde yakınında yeterli şarap kaynağı bulunmayan İngiltere'de Londra; Aşağı Ülkelerde Gent, Brugges ve Brüksel ve Baltık kıyılarındaki şehirler, şarap ithal etmekte oldukları, özellikle Almanya ve güneybatı Fransa'da yer alan Ren vadisindeki üzüm yetişen bölgelerde bağcılığı hareketlendirmişlerdi.

Ortaçağ Avrupa'sında pek çok önemli şarap yolu oluşmuştu. Bunlardan biri günümüzde Bordeaux olarak bilinen bölgede sonlanıyordu. Bu yolun oluşmasında en büyük etken, Akitanyalı Eleanor'un, ileriki tarihlerde İngiltere Kralı II. Henry olarak tahta geçecek olan, Normandiya Dükü Henry ile evliliği sonucunda, Akitanya (Bordeaux bölgesi) ve İngiltere arasında oluşan hanedanlık ilişkisiydi. Akitanya ve İngiltere aynı yönetim altında birleştikten sonra, şarap akışı Güneybatı Fransa'dan, İngiltere'nin nispeten daha zengin olan ticari şehirlerindeki tüccarlara yönelmişti. Ve 1200'lü yıllarda, büyük kısmı günümüz Bordeaux şehrine ait bağların iç kesimlerinde yer alan modern güneybatı bölgesinden gelen, Gaskonya Şarabı, İngiliz Piyasasına hücum etmişti. Bu, günümüzde "yeni" olarak tanımlayabileceğimiz taze şaraptı, çünkü hasattan sadece birkaç hafta sonra mayalanmanın tamamlanmasının hemen ardından sevk ediliyordu. Her yıl Ekim ayında, yüzlerce gemi Bordeaux'dan hareket edip en az bir hafta boyunca İngiltere'ye doğru yol alıyordu. Daha az sayıda gemi ise, kuzeybatı Fransa'daki Loire Vadisi'nde üretilen şaraplarla yüklü olarak, Nantes ve La Rochelle'den demir alıyordu. Şarabın yıl içinde tüketilip zar zor bulunabildiği dönemlerde, bu yeni şaraba çok değer veriliyor ve yüksek bedellerle satışı yapılabiliyordu. Takip eden bahar aylarında hava şartları elverişli olduğu ölçüde, yeni sevkiyatlar da yapılabiliyordu ancak sadece altı ya da sekiz ay beklemiş olduğu halde eskimiş olarak değerlendirilen bu şarap, daha kalitesiz olduğu düşünülerek düşük fiyatla alıcı bulabiliyordu. Bu şarabın büyük bir miktarı kırmızı (rengi yüzünden "*claret*" deniliyordu) ama bir kısmı beyaz şaraptı: 1460 yılına ait İskoç hesap defterlerinden birinde "beş fiç Gaskonya şarabı, biri beyaz dördü kırmızı" şeklinde bir alındı makbuzuna rastlanmıştır.¹³

Yaz sonlarına doğru bu Fransız şarabının bulunma imkânı ya da kalitesi veya

her ikisi de azalmaya başlarken İngiltere'ye, Akdeniz'den; Kıbrıs, Korfu, Yunanistan ve İtalya'dan şarap ulaşıyordu. Bunlar Fransız şaraplarına kıyasla daha tatlıydı ve daha yüksek miktarda alkol içeriyordu. Bu sayede Akdeniz boyunca, Cebelitarık Boğazı'ndan geçerek Atlantik kıyılarından İngiltere ile Kuzey Avrupa'ya kadar süren uzun yaz seyahatlerinde bozulmayacak kadar uzun ömürlü ve dayanıklı oluyorlardı. Bu yaklaşık üç ay kadar süren, bazen yelkenli gemilerle, bazen de tüccarların kürek çektiği büyük kayıklarla yapılan çok eziyetli bir yolculuktu. Ama tüm çabalara değiyordu. Daha leziz ve değerli olan Akdeniz şarapları Gaskonya şarabının toptan satış fiyatının iki katına satılabiliyordu ve sadece üç Londra meyhanesinde perakende satış lisansı olduğu için talep daha da artıyordu.

Kısıtlı Akdeniz şarap piyasası İngiltere'deki küçük ve zengin bir pazara hitap ediyordu ama özellikle 1300'lü yılların başında Bordeaux'dan şarap ihracatı çok daha büyük boyutlara ulaşmıştı. 1305-1306, 1306-1307 ve 1308-1309 yılları arasındaki üç yıl içinde yıllık ihracatlar ortalama 98.000 fıçı, yani 900 milyon litreden fazlaydı. İngiliz kralları düzenli ve en sadık müşterilerdi. Sadece 1243 yılında, III. Henry 1445 varil ya da aşağı yukarı 1.400.000 litre Gaskonya şarabı satın almıştı. Tabii, üretim her zaman hava şartlarına bağlıydı (1310 hasadı önceki birkaç yılın hasatlarının sadece yarısı kadar gerçekleşmişti) ihracat aynı zamanda siyasi gelişmelerden de etkileniyordu. 1324'de Fransa ve İngiltere savaşa girdiğinde ve yine Yüzyıl Savaşlarının başladığı 1330'lardan itibaren ihracat belirgin şekilde düşmüştü.

Bordeaux şarabı Kuzey Avrupa'nın diğer önemli kentsel pazarlarına ve Baltık Denizi'ndeki şehirlere de ihraç ediliyordu. Bu yerleşim merkezleri aynı zamanda, Ren'den Kuzey Denizi'ne ulaşan ve Kuzey Almanya, Aşağı Ülkeler, İngiltere, İskandinavya ve Baltık Denizi bölgesini besleyen bir şarap ticaret yoluyla da destekleniyordu. Doğu Avrupa'da kraliyet sarayının bulunduğu, ayrıca zengin ve seçkin tüccarların yaşadığı bir Polonya şehri olan Krakov, şarap için iyi bir pazar olmasının yanında, ideal bir transfer noktasına dönüşmüştü. Akdeniz bölgesinin pek çok noktasından, genellikle İtalyan tüccarlar tarafından sevk edilen şarap oraya gelip Doğu Avrupa, Rusya ve Baltık Denizi civarındaki diğer pazarlara yönlendiriliyordu.¹⁴

Aynen 1400'lerde Kuzey Avrupa'da gelişen uzak mesafeli bira ticareti gibi, şarap ticareti de Avrupa'daki alkol sanayisinin gelişiminin önemli bir parçasıydı. Birçok şehirde önemli yer almaya başlayan şarapçı (şarap tacirleri) birlikleri tarafından örgütlenmeler ve çalışma kuralları oluşturulmaya başlanmıştı. On üçüncü yüzyılın ilk yılları gibi erken bir zamanda, belediye meclisi üyelerinin (encümen üyelerinin) üçte birinden fazlası, aynen 1215'de Magna Carta'yı şehri temsilen imzalayan belediye başkanı gibi, şarap ticaretiyle uğraşıyorlardı. Avrupa'nın her yerinde kral, dük ve yerel yöneticiler gibi çok çeşitli otoritelerce, fiyat veya tür bazında şarap vergisi uygulanıyordu. İngiliz şarap nakliyecileri kralın payı olarak, yirmi bir fıçıdan fazla her sevkiyat için iki fıçı

bira ve bundan az miktarda her sevkiyat için bir fıçı biraya karşılık gelen, “prisage” olarak adlandırılan, bir ödeme yapmak zorundaydılar. Paris’teki otoriteler, şehir surlarındaki kapılardan girdiği anda şaraba vergi uyguluyorlardı, Krakov’daki yerel yönetim ise şehir tüccarları tarafından piyasaya sürülen şarapların tümünü vergilendiriyordu.¹⁵ Bu vergi ödemeleri onlardan yararlanacak kişilerin vazgeçmek istemeyecekleri miktarda kâr getiriyordu. 1340’larda İngiltere Kralı satıştan pay olarak 200 varil şarap (180.000 litre) toplamıştı. Aynı dönemde, Flaman bölgesindeki Bruges şehrinde elde edilen gelirlerin %88’i şarap ve biraya uygulanan vergilerden elde edilmişti.¹⁶ 1566-1648 yılları arasında İspanya’ya karşı ayaklanan Hollandalıları destekleyen en önemli finansman kaynağı biradan alınan vergilerdi, o kadar ki, “biranın Belçika’yı yaratmış olduğu”¹⁷ iddia edilebilirdi.

Şarap tüccarlarının büyük oranda başarıyla vergi kaçırmış olabilecekleri kabul edilse bile, Avrupa’da nüfus kalabalıklaştıkça ve bu nüfus içinde daha iyi gelir sahibi olan kişilerin oluşturduğu gruplar genişledikçe, MS 1000 yılından sonraki dönemde bu gelir düzenli olarak artmış olmalıydı. Daha fazla araziye asma dikiliyordu ve artan talebi karşılayabilmek için üretimin de giderek artırılmış olması gerekiyordu. Büyük ihtimalle kilisenin ve ruhban sınıfına dahil olmayan kişilerin arazi mülkiyeti geniş ölçüde devam etmekteydi ancak birçok manastır sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için şarap üretmekteydi. Bu tarikattan tarikata farklılık gösteriyordu ama tüketim önemli olabilirdi. Burgonya’daki Cluny Manastırı’nda güne başlarken ekmekle şaraptan oluşan ve *mixtum* adı verilen küçük bir yemek yenirdi ve ana yemeklerde (günahların kefareti olarak cezalı geçirilen dönemlerde bile) ¼ litre su katılmamış şarap içilirdi. Bayramlarda *pigmentum* adı verilen bal, biber ve tarçın ile tatlandırılmış sıcak şarap ikram edilirdi.¹⁸

Birçok manastır şaraphanesi sadece kendi ihtiyaçlarını göz önüne alarak üretim yapıyordu, üretimdeki genel artış özel şahısların sahip olduğu şaraphanelerdeki olağanüstü üretim artışı sonucunda oluşmuş olmalıydı. Ancak, ortaçağın başlarında olduğu gibi, pek çok seküler toprak sahibi bir takım maddi ve manevi çıkarlar gözeterek bağlarını kiliseye bağışlamıştı. On ikinci yüzyıldan itibaren Haçlı Seferleri manastırlar için gerçek bir lütuf oldu çünkü birçok şövalye ölüp de geri dönememeleri durumunda ruhları için dua edilsin diye topraklarını kiliseye vermişlerdi. 1100’lü yıllarda önemli Sistersiyan tarikatına bağlı hemen hemen tüm manastırlar en az bir üzüm bağına sahip olmuştu. Örneğin 1157’de dul bir kadın ve altı oğlu, keşişlerin ölen kocası ve babaları için dua etmesi için bir Sistersiyan tarikatına on altı dönüm asma bahçesi bağışlamıştı.

Burgonya’daki Citeaux kurucu manastırına verilen bu tür düzinelerce hediye, on dördüncü yüzyıl ortalarına gelindiğinde bu mezhebin, günümüzde üzerinde Beaune, Pommard, Vosne, Nuits ve Corton gibi bazı prestijli küçük kasabaları kapsayan yüzlerce hektar üzüm bağına sahip olması anlamına geliyordu. 1336 yılında Sistersiyanlar

Vougeot kasabasında 50 hektarlık bir asma bahçesine sahipti ve bu, o zamanda Burgonya'daki en büyük tek parsellik üzüm bağıydı. Sistersiyanlar bağlarda ve mahzenlerde gösterdikleri titiz çalışmalarıyla nam saldılar ve sadece arazi değil ün ve ayrıcalıklar da kazandılar. 1171'de Papa III. Alexander onları bağları için *aşar* (kilise vergisi) ödemekten muaf tuttu ve daha sonra da diğer şarap üreticilerinin Sistersiyanlara yapılan bu ayrıcalıklı uygulamaya karşı çıkma ihtimaline karşı önlem olarak, bu muafiyete meydan okuyan kişileri aforoz etmekle tehdit etti. Aynı yıl Burgonya Dükü, Sistersiyanların ürünlerini nakletmek ve satmak için normal olarak ödemeleri gereken tüm vergileri kaldırttı.²⁰

Bu tür destekler Sistersiyanların hızla yayılmasını sağladı, bu tarikat kuruluşundan sonraki elli yıllık gelişim süreci içinde 400 manastırdan oluşan mutlak bir imparatorluk oluşturmuştu. Sahip olunan arazilerde keşişler bağlar kuruyorlardı ama sadece kendi cemaatlerinin tüketimini karşılayacak miktarda üretim yapıyorlardı. Diğer taraftan, örneğin Citeaux Manastırı da önde gelen ticari üreticilerden biri olmuştu. Bu önemli merkezlerden bir diğeri ise bölgenin beyaz şarap üretimi için çok elverişli olduğunu keşfeden Burgonya'lı keşişler tarafından Ren Bölgesinde kurulmuş olan Kloster Eberbach'dı (Eberbach Manastırı). 1500'lerde, Kloster Eberbach yaklaşık 700 hektar alana yayılan asma bahçesine sahipti ki bu Avrupa'da sahip olunan en geniş bağlık araziydi. Bu girişimci rahipler aynı zamanda Ren Nehri üzerinden Köln'e şarap taşıyan bir gemi filosuna sahipti.

Kloster Eberbach gibi geniş ölçekli şarap üretiminin örnekleri nadirdi fakat bunlar yaygın bir eğilimi yansıtıyordu: 1000'li yıllardan itibaren şarap üretimindeki artışı. Her şeye rağmen bu artış hiç de doğrusal ve devamlı bir artış değildi. Avrupa nüfusunun Kara Ölüm sebebiyle üçte bir oranında azaldığı 1350-1400 yılları arasında, şarap üretimi düşmüştü. İki ya da üç yüzyıldır nüfusun hızla arttığı büyük kasaba ve şehirlerde, ölümler ya da salgından kaçarak bölgeyi terk eden insanlar yüzünden birkaç yıl içinde nüfusun önemli ölçüde azaldığı gözlemlenmişti. Nüfus azaldıkça şarap pazarı da daralmıştı. Bağlarda kaliteli işçi bulmak güçleşmiş ve en kötü etkilenen bölgelerdeki bağlar kaderlerine terk edilmişti.

Ortaçağa gelindiğinde şarap ve bira Avrupa'da beslenme rejiminin temel unsurlarından biri haline gelmişti ama başka alkollü içecekler de tercih ediliyordu. Bal likörü (suda eritilen balın mayalanmasıyla elde edilir) birçok bölgede küçük miktarlarda tüketiliyordu. Elma şarabı (mayalanmış elma suyu) Normandiya ve Bretonya gibi bol elma yetişen bölgelerde yaygın olarak kullanılıyordu. Normandiyalıların elma şarabını on birinci yüzyılda İngiltere'ye tanıtan kişiler olduğu düşünülmektedir ve güneybatıda bu alanda bir sanayi oluşturulmuştur. Sonuç olarak, mayalanmış içeceklerin damıtılmasıyla daha yüksek oranda alkol içeren içecek üretme bilimi on üçüncü yüzyılda Avrupa'da yayılmaya başlamıştır. Ancak 1500'lere kadar (6. bölüme bakınız) damıtma

işlemi (genellikle şaraptan konyak üretmek için kullanılırdı) büyük ölçüde manastırlarla sınırlıydı ve yüksek dereceli alkol içeren içecekler sadece tıbbi amaçlarla kullanılıyordu.

Bira ve ale türü bira stoklarda bolca bulunmasına rağmen, her ikisini de bulamadığı için sadece kirli ve güvenilir durumda olmayan suyla yetinmek durumunda kalan birçok yoksul kişi de olmalıydı. Bu durum, muhtemelen (yetersiz ve sağlıksız beslenme ve kötü yaşam koşulları ile birlikte) o dönemde beklenen ortalama insan ömrünün kısa olmasına sebep oluyordu. Yahudilerin kuyulara zehir atarak ölümcül Kara Veba salgının patlak vermesine sebep oldukları konusundaki iddiada da içecek olarak su kullanımının tehlikeli sonuçlarına ilişkin güçlü bir ima vardı.²¹ Almanya ve Fransa'nın bazı bölgelerinde bu problemin olası kaynağını ortadan kaldırmak için Yahudiler öldürülmüşlerdi. Bu olay, hem ortaçağ Avrupa'sındaki Yahudi düşmanlığının şiddetini gözler önüne sermekte hem de sağlıklı bir içecek olmadığı yönündeki tüm şüphelere rağmen, su kullanımının devam etmiş olduğunu göstermektedir. Yahudilerin bira ve şarap fıçılarını zehirlemekle suçlanmamış olması da dikkat çekicidir.

Genel olarak, evsizlerin, göçebelerin ve yoksulların yiye içtiklerine pek dikkat edilmez ancak bunlar toplumun daha üst tabakasında olanlara ilişkin kanıtlar içerir. Pirene dağları eteklerindeki Montailou Köyü'nde yaşayan köylüler her gün yemek yerken şarap içerlerdi. Bu köyde oturan 250 kişi, Tarascon ve Pamiers'den katır sırtında getirdiği şarapları ev ev dolaşıp satarak geçimini sağlayan satıcıdan şarap alıyorlardı. Çobanlar kalitesiz şarap ve biraz sütle günü geçiriyorlardı, iyi şarap ise kutlamalar için saklanıyordu.²² Daha doğuda ve kuzeyde, şarap üretimi yapılan Lorraine bölgesindeki evlerde şarap, hem Lorraine Dükü'nün evindeki gibi saltanatlı hem de kendi kullanımı için şarap üreten köylülerin evlerindeki gibi sade bir şekilde tüketiliyordu. 1400'lerin sonunda Dük'ün malikânesinde ayda 7.000 litre şarap tüketiliyordu ki, bu günlük 300 standart şişe tüketildiği anlamına geliyordu. Ancak bu miktarın kaç kişi tarafından kullanıldığını ve nasıl paylaşıldığını bilemiyoruz. Dük seyahate çıktığı zaman maiyetindekilere günlük kişi başı 2 ya da 3 litre şarap veriliyordu. Düke yemek hazırlamak için de şarap kullanılıyordu ve sadece 1481'de 486 litre şarap "Lord hazretlerinin balığını pişirmek için" ayrılmıştı.

İngiltere ve İskoçya'da hükümdarların maiyetleri de şaraba talebi artırıyor, özellikle de Gaskonya'dan gelen şaraba olan talebi. 1243'de İngiltere Kralı III. Henry, 1445 fıçı yani yaklaşık bir milyon galonun üçte biri kadar şarap için, 2300 sterlin harcamıştı. Bunun bir miktarı düşük kaliteli şaraptı ama üçte ikisinden fazlasının kaliteli olduğu düşünülüyordu ve fıçı başına 2 sterlin ödenmişti. Kral Henry'nin kızı Margaret İskoçya Kralı III. Aleksander ile 1251 yılında evlendiğinde, misafirlere 25.000 galon şarap ikram edilmişti. Bu kadar şarap 1300 geyik, 7000 piliç, 170 domuz, 60.000 ringa balığı ve 68.500 somun ekmek ile birlikte tüketilmişti ²⁴ Kral III. Aleksander bir Bor-

deux'lu tüccardan ödünç aldığı 100.000 litre şaraba karşılık borçlandığı 2197 sterlini ödeme garantisi olarak, Berwick limanından elde edeceği bir yıllık geliri taahhüt etmek zorunda kalmıştı.²⁵

Ortaçağ soyluları aynı zamanda alkol ticaretine de destek oluyorlardı. Northumberland Kontu'nun ailesinin ve yanında çalışanların kaç kişi olduklarını bilmiyoruz ama malikânesinde bir yılda 27.500 galon birayla 1600 galon şarap tüketilmişti. 1419'da Bayan Alice de Bryene'in evinde yaşayanlar, kendi kullanımları için bira yapmakta oldukları halde, 262 galon kırmızı şarap ve 105 galon beyaz şarap tüketmişlerdi. Sosyal yapının ruhban sınıfına özgü tarafında ise 1464 yılında York Başpiskoposu için yapılan kutlamalarda 100 varil şarap kullanılmıştı.²⁶

Sosyal yapının daha aşağı tabakalarında ise kişilere hediye, çalışma ücreti ya da emekli maaşlarının bir bölümü olarak alkol veriliyordu. 1499 yılında Nancy'nin hemşirelerine 1874 litre kırmızı şarap, 1502'de Minor kardeşlere "yaşamlarında yardımcı oldukları için" 2342 litre kırmızı şarap verilmişti. Lorraine düklerinin uşak, avcı, bozazancı, ebe gibi çalışanlarına ödediği ücretlerin bir bölümü şarap olarak veriliyordu. Diğer yandan çeşitli türde zanaatkarlar (taş ustaları, marangozlar, araba yapanlar bu gruba dahildi) ücretlerinin bir bölümünü şarap, bira ve diğer gıda maddeleri olarak alıyorlardı. Başka yerlerde, örneğin, Bonlieu-en-Forez Kilisesi'nin çan kulesi yapılırken işçilere yumurta, et, çorba için fasulye, çavdar ekmeği ve "bol miktarda şarap" verilmişti.²⁷ Aynı durum Avrupa'nın birçok bölgesinde ve Avrupa kıyılarının açıklarında, çalışma ücretinin bir parçası olarak verilmekte olan bira için de geçerliydi. Denizciler denizdeyken günlük kalori ihtiyaçlarının büyük bölümünü biradan karşılıyorlardı.²⁸

Bira, ortaçağ boyunca İngiltere'de hasat zamanı çalışan işçilere verilen yemeklerin alışılacmış bir parçasıydı ve anlaşılan zaman geçtikçe daha da fazla miktarlarda bira dağıtılmaya başlanmıştı. 1256 ve 1326 yılları arasında biranın, Norfolk'daki hasat işçilerinin yemeklerindeki kullanım oranı %20'nin altındayken, 1341'den 1424'e kadarki dönemde bu oran hiç %20'den az olmadığı gibi %41'lere kadar yükselmışti.²⁹ Kişi başı tahsis açısından hesaplandığında, hasat işçilerine sağlanan bira miktarı, 1256'da 2.83 pint (1.61 litre) iken 1424'de 6.36 pint (3.61 litre) olarak iki katına çıkmıştı.²⁹ Çalışırken alkol alınması, bugün olduğu şekilde bir gerilim yaratmıyordu çünkü birçok işçi gün içinde susuzluğunu gidermek amacıyla alkol tüketiyordu.

Aynı şekilde askerlere nöbette veya savaş sırasında alkollü içecek verilmesi de herhangi bir sorun yaratmıyordu. 1066'da Normanların İngiltere'yi istilasının tasvir edildiği, Bayeux goblen süslemesinde, Norman ordusunun kıyıya taşıdığı askeri ve diğer malzemeler arasında bir yük arabasına yüklenen (üzerinde "carrum cum vino" yazmaktadır⁶) şarap fıçısı resmedilmiştir. Bu şarabın Dük William'ın kullanımı için olduğu ya da daha alaycı bir biçimde, askerlerin savaşçı ruhunu desteklemek amacıyla

6 * Carrum cum vin: (Lat.) Şarap vagonu [ç.n.]

kullanıldığı (Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Ordusunda rom kullanıldığı gibi) düşünülebilir. Ancak yine biliyoruz ki aynı dönemde Fransız ve diğer ülke askerlerinin de düzenli bir şarap ve bira istihkakları vardı. 1406 yılı boyunca, Custines Şatosu'nu korumakla görevli olan altı kişiye günlük 2 litre şarap veriliyordu (Bu miktarın olası saldırılara karşı dikkatli gözlem yapılmasını gerektiren işlerde çalışan kişiler için uygun olan miktardan fazla olduğu düşünülebilir). 1316'da İngiltere Kralı II. Edward İskoçya'da görev yapan ordusu için 4000 fiçı bira sipariş etmişti, 1327'de düzenlenen bir Fransız harekâtında rütbesiz askerlere günlük yaklaşık olarak onda bir galon şarap verilmişti.³⁰ Özellikle askerler yürürken ve savaşırken ya da kuşatma bölgelerinde genellikle olduğu gibi temiz su kaynağı bulamadıklarında alkollü içeceklerden yararlanmak daha uygun oluyordu. 1216'da Dover Kalesi'nin 40 gün süren kuşatmasında, 1000 asker 600 galon şarap ve 20.000 galondan fazla bira tüketmişlerdi.³¹ Suyu şarap karıştırılması (şarabın seyreltilmesine farklı bir bakış açısı) bazı zararlı bakterilerin öldürülmesi ve askerlerin hastalanmasına engel olmak amacıyla kullanılan bir yöntemdi. Örneğin, tifo taşıyıcısı mikropların şaraba batırıldıklarında öldükleri bilinmektedir.³²

Avrupa'nın bir ucundan öbür ucuna ve 1000-1500 yılları arasında alkol tüketimine ilişkin aktarılabilecek benzer örneklerin sayısı kat kat artırılabilir. Bunlar sadece izlenim olabilir, çünkü herhangi bir kalıp ve tarz oluşturulmasına imkân vermeyen geniş bir zaman dilimine yayılmış ve coğrafi olarak çok dağınık bilgilerdir. Her şeye rağmen, kabul etmeliyiz ki, üst sosyal ve politik sınıflarda alt tabakalara oranla ve erkeklerde kadınlara oranla daha fazla alkol tüketimi gözlemlenmiştir. Kadınların alkollü içki içmesi konusunda erkeklerin endişe duyduğu yönünde pek çok kanıt mevcuttur ve bu belki, kadınların daha az içki tükettiği anlamına gelmeyebilir ama kadınların ortalama olarak daha az içki tükettiğini farz etmek uygun olacaktır.

Ortaçağ için daha genelleştirilmiş bira ve şarap tüketim oranları belirsiz olabilir ancak İngiltere gibi bölgelerde tüketilen bira miktarı, fiyatı ve alkol oranı biraya göre daha yüksek olan şaraptan, kesin olarak çok daha fazla olmalıydı. On dördüncü yüzyıl İngiltere'sinde, biranın 2 galonu şehirde 1 peni, taşrada ise 3 galonu 1 peniydi. Gaskonya veya İspanyol şarabının 1 galonu 6 peniydi ve bu durumda şarap biraya göre birim hacim olarak 12 ya da 24 kez daha pahalıya mal oluyordu.³³ Ancak her içecek türüyle servis edilen saf alkol miktarına bakıldığında sadece dört ila sekiz kat pahalı oluyordu. On dördüncü yüzyıl sonlarından on beşinci yüzyılın sonuna kadar Kuzey Avrupa'da kişi başına düşen bira tüketimine ilişkin bir tahmin, yılda 177 ila 310 litre, yani oldukça mütevazı bir şekilde günde ½ - ⅔ litre tüketim yapıldığını gösteriyordu. Tahminde bulunan yazarın çıkardığı sonuç bu sayıların belirsizliğini göstermekteydi: "Ortaçağ İngiltere'si için genel bir tahmin olarak günlük dörtle beş litre arası mantıklı ama muhtemelen çok yüksek. Daha duyarlı ve olası bir tahmin ise günlük kişi başına 1,1 litre." Yazar bu sözlerin devamında ise maddi durumu iyi olan çiftlik sakinlerinin

günde yarım litre gibi az bir miktarda bira içerken, aristokrat ailelerin günde 1,5 ila 2 litre tüketim yaptığını ileri sürüyordu.³⁴

Şaraba gelince, Fransa'da kişi başı tahmini tüketime ilişkin bir çalışma, yıllık 183 ila 781 litre, yani günlük yarım litre ile 2 litreden biraz fazla arasında değişen bir tüketimi göstermektedir. Düşük olan miktar (bayram günleri için birer litre eklenerek) on dördüncü yüzyıl başlarında bir keşişe aitti ve yüksek olan miktar da Cusines Şatosu'nda nöbet tuttukları için uyanık ve dikkatli olmaları gerektiği halde bu cömert şarap tahsisatına hak kazanan altı askere. Bu istatistik grubunun uç noktaları arasında bir Katolik okulundaki öğrencilere ait yıllık 220 litre (günde yarım litre) ve Vernines'de bir oda hizmetçisine ait yıllık 365 litre (günde bir litre) tüketimlere de rastlıyoruz.³⁵ Şüphesiz ortaçağ Avrupa'sında kişi başına düşen bira ve şarap tüketim oranını genellemek mümkün değildir. Eğer ele alınan örnekler doğru ise tüketim miktarlarında çok geniş bir çeşitlilik söz konusudur ve bu çeşitliliğin cinsiyet, sınıf, meslek ya da çevre koşullarıyla da belirgin bir ilişkisi yokmuş gibidir. "Birçok ortaçağ insanı fazla miktarda alkollü içecek içiyordu ve kişi başına düşen alkol tüketim miktarı bugünküne göre kesinlikle çok fazlaydı," gibi çok belirsiz bir sonuca ulaşmak hayal kırıklığına sebep olsa da yapabileceğimizin en iyisi bu olabilir.³⁶

Ortaçağda günlük olarak tüketilen alkol muhtemelen azımsanmayacak miktardaydı ve çoğu bir litre bira ve/veya bir ya da iki şişeye denk miktarda şaraptan oluşuyordu. Bazı zamanlarda bu miktarlar, özellikle ortaçağda insanların gün doğumundan günbatımına kadar fiziksel olarak ağır işlerde çalıştıkları göz önüne alındığında, vücudun günlük su ihtiyacını karşılayamayacak kadar az oluyordu. Edinilen bilgiler bu kişilerin eksik kalan sıvı alımını nereden karşıladığı sorusunu gündeme getiriyordu. Lapa ve çorbalardan alınan su, önemli bir kaynak olabilirdi ancak bu dönemde alkollü içecekler dışında içecek başka şey olmadığından oluşan ihtiyacı pek çok kişinin su içerek gideriyor olmasının da muhtemel olduğunu kabul etmeliyiz. Suyun sağlıklı ve güvenli olmadığına dair şüpheleri olsa da fakirlerin başka seçeneği yoktu. İngiltere'de bira ve ale türü biranın fiyatı kanunla sınırlanmıştı ve 1283 kanunlarına göre 4 litre ale türü biranın maliyeti (iki yetişkin için makul bir miktar) bir zanaatkarın günlük kazancının üçte biri kadar ve bir işçi içinse günlük kazancının üçte ikisi kadardı. Erkeklerin yaklaşık üçte ikisi kadar ücret alan kadınların, bira ve ale türü bira alma şansları da bu oranda daha düşüktü. Bu durum, su içilmesi konusunda uyarılar getiren sosyal kurallarla, bu konuda farklı bir alternatif oluşturulmasına engel olan fiziksel şartları pratikte birbirinden dikkatle ayırmamız gerektiğini gösteren bir başka örnektir.

Yüksek sosyal sınıflar daha fazla alkollü içecek içiyor olabilirlerdi ama daha mı iyi içiyorlardı? Ortaçağda ortaya çıkan eğilimlerin sonucunda, kalitesi tescillenen ürünlerin kültürel olarak saygınlık kazanması anlamına gelen bir tür uzmanlık bilinci oluşmaya başlamıştı. Alkol açısından bakıldığında bu çok da yeni değildi; hem Yunanlı hem de

Romalı yazarların diğerlerinden daha üstün nitelikli buldukları şarapları listeledikleri görülmüştü. Şarabın biradan daha önceleri bu tür ayrıştırmalara tabi olduğu düşünülebilirdi. Ortaçağın sonlarına kadar insanlar sınırlı sayıda bira seçeneği arasından tercih yapmak durumundaydı, zira bira uzak mesafelerden nakledilmiyordu ve halk, yerel olarak üretilmekte olanı içiyordu. Muhtemelen o zaman bile tercih edilen bira üreticileri vardı ve özellikle diğerlerine göre daha büyük olan kasabalarda çok sayıda bira üreticisi birbirleriyle yarış halindeydi. Ama uzak mesafeli bira ticaretinin gelişmesi piyasalara yeni ürünlerin girmesini sağladı ve daha önce gördüğümüz gibi Hamburg'dan ithal edilen bira, Aşağı Ülkeler ve İskandinavya'nın çeşitli bölümlerinde yerel olarak üretilen biradan daha popüler bir hal aldı.

Londra, Antwerp ve Paris gibi kilit durumdaki pazarlarda daha iyi imkânlarla sahip olan şarap tüketicileri daha da şanslılardı çünkü her zaman Avrupa'nın ve Akdeniz bölgesinin pek çok bölümünden gelen şaraplar arasından seçim yapabiliyorlardı. Şarap uzmanlığı ortaçağda daha sistematik bir hal almaya başlamış gibiydi. İngilizler büyük miktarlarda tükettikleri Bordeaux şarabına yoğunluğu ve parlak rengi için yüksek puanlar veriyorlardı. Rengi dolayısıyla bu şaraba "claret" deniliyordu ve bu isim yirminci yüzyılın sonlarına kadar genellikle Bordeaux'dan gelen kırmızı şarap için kullanıldı. İtalya'da, zengin şarap tüketicileri, şarapları kalitelerine göre, yaygın olarak bulunan üzüm çeşitlerinden yapılanlar ("Latin şarabı" diye adlandırıyorlardı), yeni çıkan üzüm çeşitleri ile yapılanlar (Toskana'da San Gimignano çevresindeki bölgede Vernaccia üzümleri ile yapılan beyaz şarap gibi) ve Avrupa'nın diğer bölgelerinden gelenler diye kategorize ediyorlardı. On üçüncü yüzyıl sonlarında şair Cecco Angiolieri şöyle diyordu:

Sadece Yunan ve Vernaccia isterim,
Çünkü başımın etini yiyen karımdan
Daha da tatsızdır Latin şarabı.³⁷

Fransa'da, on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda iki şiirde bahsedilen bir kurmaca olan "Şarapların Savaşı" sonucunda Avrupa'da şaraplar kaliteye göre değerlendirilmeye başlanmıştı. Her iki şiirde de Fransa Kralı Philip Augustus'un düzenlediği esas itibarıyla modern şarap rekabetinin habercisi olan bir şarap tadımı detaylarıyla anlatılıyordu. Kral, şarap ve kilisenin ilişkisini vurgulamak ister gibi, bir İngiliz papazını şarapları değerlendirmek için uzman olarak görevlendirmişti. Papaz, şarapların tadına bakarken uygun bulmadığı bir şarap olursa "aforoz edebilsin" diye görev başında kullandığı ipek atkısını takmıştı. En iyi şaraplara, günümüzde olduğu gibi madalya değil, papadan asilzadeye doğru sıralanan dini ve dinsel olmayan unvanlar veriliyordu.³⁸

Bu şiirlerden ilkinde şaraplar, ağırlıklı olarak beyaz Fransız şarabıydı (Özellikle

beyaz şarabın eskiden ve günümüzde kırmızıdan daha yaygın olduğu kuzey Fransa'da üretilenlerdi). Ama Avrupa'nın diğer bölümleri ve Akdeniz bölgesinden de bazı numuneler vardı. İsimleriyle anılan 70 şarap arasında sadece 2'si Bordeaux bölgesinden, 6'sı Anjou-Pitou, 2'si Burgonya ve 4'ü Languedoc'dandı. Fransa dışından olan bir avuç şarap ise Alsaca, Mosel ve İspanya'dan geliyordu. Bunlarla birlikte Kıbrıs'tan gelen bir şarap vardı ki bu şarap papazın en iyi olarak seçtiği şaraptı.

Kral iyi olan şaraplara taçlarını taktı
Her birini birer unvanla şereflendirdi
Kıbrıs şarabına papa unvanı verdi
Çünkü cennette bir yıldız gibi parlıyordu.³⁹

Sonuçta toplam yirmi şarap kalitesi için onurlandırılmıştı. İkinciye kardinal, diğer dereceye girenlere sırasıyla kral, kont ve asilzade unvanları verilmişti. Tüm kuzey Fransa'dan olan sekiz şarap ise “afroz edilmişti.”

Menşe bölgesi ile yakından ilişkisi arttıkça şarap daha sıkı düzenlemelere tabi tutlmaya başladı. Bazıları, Burgonya'daki budama, asma bakımı ve ürün toplamaya ilişkin düzenlemeler gibi, kaliteyi üretim yerinde kontrol altına almak için yapılmıştı. Şehir temsilciler meclisi ve bağcılar Burgonya hasadının başlayacağı tarihe (*ban de vendange* deniyordu) karar veriyorlardı. Bu hem üzümlerin olgunlaştıktan sonra toplanması için bir önlemdi hem de bağcıların kendilerine ait olmayan bağlara girip üzüm çalmasını engelliyordu. Diğer düzenlemeler ise tüccar ve perakende satıcıların ürünün niteliğini bozmasına engel olmak için getirilmişti. Kötü şarap bazen iyi kalitede olanla karıştırılıyordu ve farklı bölgelerden gelen şaraplar, iyi fiyatla alıcı bulan bölgelerden gelmiş gibi yutturuluyordu. Geoffrey Chaucher *Canterbury Hikâyeleri* adlı eserinde, Papa namına günah çıkartan kişinin, Londra'da satışa sürülen sahte şarap konusunda uyarıda bulunmasını sağlıyordu:

Şaraptan uzak durun, diyorum size, beyaz ya da kırmızı,
Özellikle İspanya'dan getirilip, ucuz yerlerde satılan şaraptan.
Gizemli bir şekilde yolunu bulup,
- Kendiliğinden mi bilinmez? -
Yakın bölgelerde yapılanların arasına karışan şaraptan.

Chaucher neden bahsettiğini biliyordu, kendisi de şarap mahzenlerinde yetişmiş ve ailesi nesiller boyunca şarap ve hancılıkla uğraşmıştı.

Müşteriler sahte şaraba ek olarak, “iyileştirilmiş” şarap (bozulduktan sonra katkı maddeleri ile kötü koku ve tadı gizlenmiş şarap) almamaya da dikkat etmek zorun-

daydı. Fıçılarda saklanan ve satış için açıldıklarında devamlı hava ile temas eden bu şaraplar, çoğu zaman oksitlenmiş olmalıydı. Üstelik, ortaçağın hijyen şartlarında, pek çok fıçıya *Brettanomyces* mayası (şaraba günümüzde “füme et”, “mat” ve hatta “bozuk et” diye tanımlanan tatları veren maya) nedeniyle enfeksiyon bulaşmış olma ihtimali vardı. Cazip olmayan koku ve tatlardaki şaraplara sıklıkla rastlandığı için ki o dönemde çevredeki birçok koku cazip değildi, birçok kitapta şarabın iyileştirilmesi konusunda tavsiyeler bulunuyordu. Ortaçağ ve modern dönemin başlarında bu tavsiyelerin sıklığı çok az kişinin bozulan şarabı atmaya razı olduğunu ve onu yeniden lezzetli hale getirmek için akla gelen her şeyi yapabileceğini göstermekteydi. Belki çok zenginler ve çok hassas bir tat alma duyusuna sahip olanlar şarapları elden çıkarma yoluna gidebilirdi (Northumberland Kontu “brokyn” şarabını sirkeye dönüştürmüştü) ama muhtemelen pek çok kişi bozulan şaraplarını yeniden kullanılabilir hale getirmek için gerçekten ciddi olarak çaba gösteriyordu.

On dördüncü yüzyılın sonlarında muhtemelen Berry Dükü emrindeki bir şövalye tarafından kaleme alınmış ve geniş çapta dağıtılmış bir çalışma olan *Le Ménagier de Paris*, genç bir hanıma eşine itaat etmek, hizmetçi kiralamak, köpek terbiye etmek ya da atmacaları bittten arındırmak gibi çok çeşitli ve yararlı konularda tavsiyelerde bulunmak amacıyla yazılmıştı. Bu çalışma aynı zamanda bozuk şarabı yeniden kullanılabilir hale getirme yollarını da açıklıyordu. Bozulmaya başlamış olan şarap, fıçasına bir sepet taze üzüm atılarak içilebilir hale getirilebiliyordu; kötü kokan şarap, yaşlı odun parçaları ve kakule tozu eklenerek ıslah edilebilecekti; kaynatılıp sonra kızartılmış yumurta akı ile dolu keseleri, bulanık şarap içinde bekleterek, şarabın berraklaşması sağlanabilecekti; beyaz şaraptaki istenmeyen renk, fıçıya defneyaprağı eklenerek giderilebiliyordu; sert şarap içerisine haşlanmış mısır ya da bu olmazsa, Sen Nehrin-den çıkarılan suda iyice yıkanmış bir sepet kum konularak yumuşatılabilecekti.⁴¹ Bu çözüm yollarından bazıları işe yaraymış olabilirdi. Yumurta akları (pişmiş değil çiğ) günümüzde hâlâ şarabı berraklaştırmak için kullanılmaktadır. Diğerlerinin ne kadar geçerli olduğu ise tartışma konusudur.

Bireyler şaraplarını iyileştirmek için bu tür yöntemleri kullanmış olsalar da, satıcıların ve tüccarların bunu yapması yasaktı. Aslında onların şarabı herhangi bir şekilde kurcalamalarına izin verilmiyordu. Londra’da, tavernalardaki mahzenlerin, şarap çıkarılırken müşterilerin içeriye görebileceği şekilde düzenlenmesi gerekiyordu ama bazı hancılar perdeler gererek, kanuna aykırı uygulamalarını gizlemeye çalışıyorlardı. Çam sakızı, parafin, sakız, toz defne şarabın kokusunu ve tadını “iyileştirmek” için kullanılan katkı maddeleri arasındaydı ve şarabın rengini koyulaştırmak içinse turnusol (mor boya) kullanılıyordu. 1306’da Frankfurt’ta bir kanunla, damıtılmış yüksek dereceli alkol içeren içeceklere katkı maddesi eklenmesi yasaklanmışken, 1371’de bir Würzburg kanunu da şaraba yüksek dereceli alkol, şap, tebeşir, cam tozu ve demir cürufunun ek-

lenmesini yasakladı.⁴² Şarabın içine düşük nitelikli maddeler karıştırarak saflığını bozduğu tespit edilen Londralı hancı John Penrose, karışımın bir bölümünü içip kalanının imha etme cezasına çarptırılmış ve beş yıl süreyle şarap satması yasaklanmıştı.⁴³ 1456 yılında, Lombardlı şarap tüccarlarının tatlı şaraplarının içine katkı maddeleri ekledikleri fark edilince, Londra Belediye Başkanı şarabın 150 fıçısında delik açılmasını emretmişti. Şarap, biraz karmaşık bir anlatımla “yağmur suyundan bir dere gibi herkesin gözünün önünde, iğrenç lezzetin kaynaklandığı yerden”⁴⁴, sokaklarda akıp gitmişti.

Hukuki düzenlemeler bira ve ale türü biranın kalitesini de kontrol altına alıyordu. On birinci yüzyıl İngiltere’inde, “ale inceleyiciler” (gerçekte ale uzmanları) ale türü biranın düzgün yapıldığını ve ücretlendirildiğini belgelemekle görevlendirilmişlerdi. Ancak bu kişiler yine de bira üreticileri tarafından kandırılabilirlerdi. 1369 yılından bir mahkeme tutanağında, Bristol yakınlarındaki Thornbury’de bulunan tüm bira üreticileri, “her üretimde, kontrol edecek kişiler gelmeden önce, en iyi kalite ürünün üçte birini ayırıp daha aşağıda bir odada saklıyorlardı. Bunu kulplu büyük bardakla birahane gibi eve sık sık gelen müdavimlere servis edip ev dışına satmıyorlardı ve fiyatı dörtte bir galon için en az bir peniydi. Kalan zararlı bölümü ise, galon başına iki buçuk ya da üç peni fiyatla kasaba çevresindeki tüm alıcılara satıyorlardı,” deniliyordu.⁴⁵

Piyasada olan ale ve biralar, çoğunun belirgin şekilde düşük kalitesine ve saflığının bozulduğu yönündeki şüphelere karşın, Avrupalılarca çok yüksek miktarlarda tüketiliyordu. 1300’lerin sonlarından itibaren, Kara Ölüm salgınından sonra sarhoşluk konusundaki endişelerde artış olduğu anlaşılmaktadır. Bu yorumcular açısından bir duyarlılık artışını yansıtır olsa da aynı zamanda yaygın ve çok sayıda can kaybı olmasına toplu bir tepki olarak aşırı içki kullanımında artış meydana geldiğini de düşündürebilir. Kişi başına düşen alkol tüketim miktarına ilişkin bir dizi tahmin, Kuzey Avrupa’da hafif bir artışın söz konusu olduğunu göstermektedir ama bu tür istatistikler net bir sonuç vermemektedir. Alkollü içkiler içilmesi ve sarhoşluk arasındaki ilişkiyi etkileyen, tüketim miktarları, içkideki alkol oranı, tüketicinin fiziksel durumu ve tüketim tarzı (alkol küçük düzenli miktarlarda mı ya da uzun zaman sürede aşırı olarak mı kullanılıyor) gibi birçok faktör vardır. Açıkçası, sarhoşluğun yaygınlığı konusunda bir sonuca varmak için kişi başına kullanım miktarındaki artış dışında bir gösterge bulunmamaktadır.

Her şeye rağmen sarhoşlukla ilgili yorumlarda eleştiri dozu öyle bir noktaya gelmişti ki, bir tarihçi bunu “içkiye aşırı düşkünlük” aleyhinde “şiddetle artan nasihatler” diye tanımlamıştı.⁴⁶ Sarhoşluğa ilişkin bazı yorumlar daha önceki dönemlere oranla daha çok ya da daha az dikkate değer değildi. Onlar da sarhoşluğun bir zayıflık olduğunu, içki içen kişiye ve genel anlamda topluma olumsuz etkileri olduğunu tekrarlıyordu. *Canterbury Hikâyeleri*’nde Papa namına günahları affeden kişi (bazı yorumcular onun konuşurken sarhoş olduğunu iddia ediyordu) yol arkadaşlarına seslenerek şunları söylemişti:

İncil'e güvenin, o kesindir
Şehvet ve şarap sarhoşluğun ürünüdür.
Bakın sarhoş ve garip Lut
Bilmeden kızlarıyla birlikte oldu
Sarhoşluktan ne yaptığını bilmiyordu.
Gerçekten dikkatli olun ve dua edin!
Eski Ahit'teki bütün önemli hareketler,
Ve galibiyetler içkiye tövbe ederek ve dua ederek
Tanrı'nın emriyle olmuştur, onun her şeye gücü yeter
İncil'e bakın, göreceksiniz.⁴⁷

Düşük bir ihtimal dahi olsa bu, içkiyi tümüyle bırakmaya bir davet olabilirdi. Ama muhtemelen sarhoşlukla ilgili genel bir uyarı ya da önemli kararlar alırken içkinin etkisi altında kalmamaya ögütleyen bir tavsiyeden ibaretti.

Papa namına günah çıkaran kişinin sözlerinin asıl hedefi aslında kendisi gibi ruhban sınıfından olan meslektaşları olmalıydı çünkü ortaçağda sarhoşlukla ilgili rivayetlerde ruhban sınıfı da geniş ölçüde yer almaktaydı. On üçüncü yüzyılda, Kuzey Fransa bölgelerine yapılan ziyaretlerde, kilise yetkilileri birçok rahibin alkole ilişkin kurallara uymadıklarını tespit etmişlerdi. St. Rémy'deki papaz sarhoşluğuyla nam salmıştı ve yerel hanın devamlı müşterisi olup pek çok kez kavgaya karışmıştı. Gilemerville'deki papaz zaman zaman giysilerini (muhtemelen kumar ya da farklı durumlar sebebiyle) hanlarda kaybetmişti. Pierrepont papazı her zaman sarhoş geziyordu. Grandcourt papazı aşırı içki içmesiyle tanınıyordu. Panlieu sarhoş olarak tanınmasının yanında şarap da satıyordu ve kilise topluluğu üyelerini sarhoş ediyordu.⁴⁸

Bütün bu örneklerde görüldüğü gibi, sarhoşluğa ilişkin olaylarda hanlar suçun bir parçası gibi gösteriliyordu (Bu, modern çağlarda sarhoş müşterilere içki verilmesini öngören yasal kuraldan çok önceydi). Ayrıca halka açık içki içilen mekânlar kumar oynanan, fuhuş ve başka tür saygın olmayan davranışların yapıldığı yerler olarak görülüp, her geçen gün daha çok eleştiriliyordu. Bu ortam, çağlar boyunca süregelen bir kavram olan ve alkol kullanmanın farklı birçok ahlaksızlığa sebep olduğu inancını güçlendirmişti. Buna tepki olarak, birçok yerde yöneticiler uygunsuz davranışları kontrol altına almak için düzenlemeler yapmışlardı. 1350 kraliyet fermanında, Notre Dame Katedrali'nin çanı gece sokağa çıkma yasağı zamanını belirtmek üzere çaldıktan sonra Paris'teki hancıların yeni müşteri almamasının emredildiği ferman gibi içkinin içilebildiği saatler bazı yöneticilerce sınırlandırılmaya çalışılmıştı.

Aşırı içki kullanımı ve sarhoşluğun sakıncalarına bu denli dikkat çekilmesine rağmen ortaçağ doktorları, alkolle çok sayıda hastalığın iyileştirildiği söylenen Yunan ve

Arap geleneklerine atıfta bulunarak, şarap ve biranın iyileştirici ve sağlık veren özelliklerini övmeye devam ediyorlardı. On dördüncü yüzyılda yaşamış olan Fransız cerrah Henri de Mondeville, şarabın kan için yararı üzerinde durmuştu ancak bu şarabın bulunabilen en iyi şarap – hafif, beyaz ya da pembe, güzel bir kokusu ve hoş bir tadı olması gerektiğini vurgulamıştı. Maddeler arası dönüşüm öğretisi ile ilgili dini olmayan bir yorumda, de Mondeville, şarabın kan yapan en iyi içecek olduğunu çünkü doğrudan kan dolaşımına karıştığını ve hemen kana dönüştüğünü ifade ediyordu. Ancak hem şarap hem de süt içmenin de yararları olduğunun altını çiziyordu, “sadece şarap içen kişiler kırmızımsı bir yüz rengine sahip olurken, sadece süt içenlerin de solgun bir görünümü oluyordu. Bu iki içeceği dengeli olarak kullananlar ise ideale ulaşıyorlardı: Açık ten ve pembe yanaklar.”⁴⁹

Bazı ortaçağ tavsiyelerine göre, şarap içmeye erken yaşta başlanmamalıydı. Bir Alman doktor 1493 yılında çocukların on sekiz aylık olduktan sonra şaraptan uzaklaştırılmasını (kendi içinde ilginç bir kavram) ve onun yerine su veya bal içirilmesini önermişti. Eğer sütüne çocuğu şaraptan uzaklaştıramazsa, “ona beyaz, hafif ve iyice seyreltilmiş şarap vermeliydi.”⁵⁰ Her ne kadar çocuklara şarap verilmemesi yönündeki klasik tavsiyeye karşı çıkıyor olsalar da Almanya, İtalya ve Fransa’da pek çok doktor bebeklere anne sütü veya ekmek, süt ve balla hazırlanan yumuşak lapa yanında şarap verilmesini önermişti.⁵¹

1000 ile 1500 yılları arasında Avrupa’da kentsel yönetimlerin gelişmesiyle birlikte, kilise birliğinin güçlenmesi ve ekonomik ve sosyal yapısındaki değişiklikler bir araya geldiğinde, Avrupa toplumunda ve kültüründe alkole ilişkin pek çok değişikliklere sebep olmuştu. En belirgin değişiklikler alkol sanayi olarak tanımlanabilecek olan kavramın doğuşu ve bira imalathanelerinin sahiplerinin birleşmesi ile uzak mesafeli bira ve şarap ticaretinin merkezileşmesiydi. Toplam üretim miktarı artmıştı ve aşırı içki tüketimi konusundaki yorumlara bakılırsa tüketimde de aynı şekilde bir yükseliş söz konusuydu. Her ne kadar kilise, ruhban sınıfından olsun olmasın insanların aşırı alkol kullanımına karşı sert bir tutum sergilemiş olsa da on altıncı yüzyılda alkol konusundaki kayıtsız ve hoşgörülü yaklaşımları sebebiyle eleştiriye de maruz kalacaktı.

Modern Avrupa'nın İlk Dönemleri

Alkol, Din ve Kültür

Modern çağın ilk yıllarında, yaklaşık 1500 yılından on sekizinci yüzyıla kadar, alkol Avrupalıların günlük besinleri arasında değişmez bir yer alıyordu. Aynı zamanda bulunabilen alkol türlerinde de oldukça büyük değişiklikler görülüyordu. Damıtılmış içecekler, yüksek alkol oranlarıyla Avrupa'da bir asırdan fazla süredir tıbbi amaçlar için küçük miktarlarda kullanılmışlardı ama 1500'lerde çok daha yaygın olarak bulunabilir ve tüketilir duruma geldiler (bu konu 6. Bölüm'de incelenecektir). Bira üreticiliği, görmüş olduğumuz gibi, büyük çaplı yapısal ve teknolojik değişiklikler geçirmişti. Küçük ölçekten büyük ölçeğe geçilmiş, ayrıca şerbetçiotu kullanılarak yapılan yeni biralar daha uzun ömürlü olduğu için uzak pazarlara sevk edilmeleri mümkün hale gelmişti. 1500'lerde muhafaza edilebilirlik konusundaki yaklaşımlar dayanıksızlığıyla bilinen şarabı da etkilemeye başlamıştı. Bazı bölgelerdeki üreticiler ticari miktarlarda üretilen damıtılmış alkol düzeyi yüksek içeceklerden yararlanıp, koruyucu etkin madde olarak brendi kullanmaya başlamışlardı. Bu "takviyeli şaraplar" özellikle şeri ve Porto şarabı, diğer şaraplara oranla daha fazla alkol içeriyordu, uzun süreli dayanma gücüne sahipti ve İngiltere ile Avrupa'nın diğer bölgelerinde çok hevesli tüketiciler bulmuştu.

Ancak bu yüksek dereceli alkol içeren içecekler ve takviyeli şaraplar Avrupa'nın içki alışkanlıklarında değişiklikler yaratmaya başlamadan önce, dini bir değişikliğin,

Protestan Reformu'nun, alkolün Avrupa'daki tarihi üzerinde önemli etkileri oldu. Protestanlık Kuzey Avrupa'da güneye göre daha çok kabul görmüş bir serin iklim dinidir. Genellikle alkolle aynı coğrafyada yaygınlaşmıştır. Güney ve Akdeniz bölgelerinde şarabın kolaylıkla üretilip, daha yaygın olarak tüketildiği bölgelere nazaran bira içilen (daha sonraları yüksek dereceli alkol içeren içecekler tüketilen) topluluklarda Protestanlık daha yaygındır. Bu ilişki ilgi çekicidir ve Katolik kültürlerde şarabın sosyal birliği sembolize ettiği, şaraba yöneltilen herhangi bir tehdidin tüm toplum için tehlike arz ettiği düşünülmektedir. ¹ Protestanlar alkol tüketiminde ölçülü olma mesajları ve o dönemdeki içki kullanma alışkanlıklarına yönelik eleştirileriyle Katolik Avrupa'nın içine nüfuz eden çağdaş barbarlar olarak görülmüş olabilirlerdi. Ama Protestanlığın Avrupa'nın şarap üretimi yapılan bölgelerinde geniş çapta başarılı olamaması tamamen tesadüften ibaretmiş gibidir. Her şeyden önce Güney Fransa, Kuzey Almanya ve İsviçre'nin bazı şarap üretilen bölgeleri Protestan davası etrafında birleşmişti. Bunun yanında, hangi dini inancın takip edileceği gibi konularda genellikle toplumun çoğunluğu değil, politik liderler (kral, dük ve diğerleri) karar veriyordu. ²

Protestanlar gerçekten şarap ve diğer alkollü içecekler için tehlike arz ediyorlar mıydı? Martin Luther ve John Calvin gibi reformcuların Roma Kilisesi'nin (Katolik Kilisesi) öğreti ve uygulamalarına karşı çok sayıda itirazları vardı ve onu her türlü ahlaksızlığa karşı kayıtsız davranmakla suçluyorlardı. Yine de Protestanların ve Katoliklerin alkole karşı duruşları esas olarak aynıydı: Günlük alkol tüketimi, beslenme ve sağlık açısından yararlıydı ama bu ihtiyaçların ötesinde içki içmek (tabii ki sarhoşluk) günah ve sosyal olarak tehlikeli olduğu için cezalandırılmalıydı. Ancak temelde Katoliklerle aynı fikri paylaşıyor olsalar da Protestanlar, Roma Kilisesi'nin bu kuralları yürürlüğe koymakta başarısız olduğunu düşünüyorlardı. Hıristiyan dünyasını etkisi altına alan günah ve sapkınlığın temel sebebi olduğuna inandıkları aşırı içki kullanımının, Roma Kilisesince görmezden gelindiğini iddia ediyorlardı. Katolik rahip ve keşişleri tembel ve zina suçu işleyen ayyaşlar olarak tanımlıyorlar ve onları en az örnek olmaları gereken günahkâr güruh kadar suçlu olarak görüyorlardı. O halde, kuramsal bir ifadeyle Protestanlar alkol kullanımına karşı daha hoşgörüsüzdü. Ayrıca on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllardaki ölçülü içme ve içkiyi yasaklama hareketlerinde Protestanların Katoliklere göre çok daha aktif rol almış olmaları da dikkate değerdir.

1500'lerde sadece birkaç radikal Protestan, insanları alkolden tamamen uzak durmaya davet etmişti. Bu, bira ve şarabın yetişkinler için günlük beslenme düzeninin ayrılmaz birer parçası olduğu ve suya göre daha sağlıklı içecekler oldukları düşünüldüğü bir zamanda savunulması garip bir politikaydı. Sözde alkol yasakçılarından biri, alkolü her türlü kötü alışkanlığa yol açmasından dolayı kınayan ve insanlar ona karşı koya-mayacak kadar zayıf oldukları için alkolün tümüyle yasaklanması gerektiğini söyleyen

Alman reformcu Sebastian Frank'ti. Frank alkol içen kişi, inananların toplumundan kovulmalı diyordu: "Ah felaket! Sadece şaraptan sarhoş değiliz, ama yalancı ruh, yanlış ve cehaletle de sarhoşuz (...) Yasaklama (alkol için) olmadığı ya da düzgün uygulanmadığı sürece İncil ya da Hristiyan toplumu diye bir şeyin varlığından bahsedemiyorum. Birileri bu pislikleri Tanrı'nın toplumundan temizlemeli."³

Oysa çoğu Protestan lider, bu tür fikirlerin tersine, alkolün kendini yasaklamak tansa daha uygulanabilir (ama daha yıldırıcı) bir şekilde, aşırı alkol kullanımını kontrol altına almaya çalışıyordu. Birçok Protestan kilisesi gereksiz yere içki kullanımına karşı katı kuralları koymuştu. John Calvin, öncelikle insanların bir araya gelerek sosyalleşmelerini sağlayan bazı uygulamaları yasaklayarak hanları daha az çekici hale getirmeye çalıştı. 1547'de getirdiği düzenlemeler kişilerin birbirlerine içki ikramını yasaklıyordu ve bu yasağa uymayanlara 3 sous⁷ para cezası uygulanıyordu. Sarhoşluk durumunda ise birinci kusurda 3 sous alınıyor, ikinci kusurda 5 sous ceza ödeniyor, üçüncü kusur 10 sous'yla cezalandırılıyor ve buna ek olarak bir süre hapis cezası da uygulanıyordu.⁴ Almanya'da Luther yanlısı birçok şehirde uygulananlara benzer bu düzenlemeler yalnızca gözdağı değildi. 1500'lerin ikinci yarısında Hollanda'nın Emdem bölgesindeki Calvinci cemaatte, toplumsal düzenle ilgili yasaların ihlaline ilişkin tüm mahkûmiyetlerin dörtte birini sarhoşluk oluşturunuyordu. Bu mahkûmlar arasında, erkeklerin sayısı kadınlardan beş kat daha fazlaydı.⁵

Başka bir reformcu, Martin Bucer de çok sert alkol kuralları getirmişti. Hristiyanların, dinin gereklerine uygun şekilde davrandıklarından emin olmaları için, yiyip içtiklerine (ne giyip nasıl yaşadıklarına da) dikkat etmelere gerektiğini düşünüyordu. Halka açık yerlerde içki içilen mekanların, barların olmasına kesinlikle karşıydı. Hanların seyahat edenler için zorunlu bir ihtiyaç olduğunu kabul etmekle birlikte, hancıların ahlaklı ve nazik kişiler olmaları, misafirlerinin fiziksel ihtiyaçları yanında ruhsal mutluluklarını da gözetmeleri gerektiği üzerinde ısrarla duruyordu.⁶ Bucer, ileriki tarihlerde bazıları Amerika'ya yerleşecek olan üst düzey İngiliz Püritenleri arasında hatırı sayılır ilahiyatçılardan biriydi. 1500'lerde İngiliz Püritenleri aşırı içkinin kötülüklerine sert bir şekilde karşı çıkmışlar ve hanların problemin kaynağı olduğunu iddia etmişlerdi. Onlara göre hanlar sadece günah, ahlaksızlık ve fuhuş yuvaları olmakla kalmayıp, aynı zamanda suç ve sosyal düzensizlik kaynaklarıydı. Bir İngiliz Püriten'in 1631'de renkli bir tanımlamayla ortaya koyduğu gibi, meyhaneler "dinsizlik baykuşlarının pusuya yatığı ve tüm kötülüklerin kuluçkadan çıktığı şeytan yuvaları" idi.⁷

Protestanların hışmı tüm alkol çeşitlerine yönelikti, ancak Katolikler gibi, İsa'nın kanını sembolize ettiğini düşündükleri şarabın kötüye kullanımı konusunda özel bir hassasiyetleri vardı. Protestanlar, Hristiyanların Katolikler gibi sadece yılda bir kez değil, sık sık komünionda bir araya gelmesi gerektiğini vurguluyorlardı. Üstelik ayine

7 * Eski Fransız para birimi livre'in yirmide biri (ç.n.)

katılanlara, on ikinci yüzyıldan beri Roma Kilisesi'nde yapıldığı gibi sadece ekmek değil, ekmek ve şarap verilmesi gerektiğinde ısrar ediyorlardı. Calvin kiliseyi, komünyon şarabını halktan “çalmak” ve “dinen seçilmiş ve başları tıraş edilmiş az sayıda kişinin özel mülkiyetine vermek” konusunda alenen suçluyordu.⁸ Kendisinin şaraba karşı olan kişisel bağlılığının göstergesi ise maaşının bir bölümüne karşılık almakta olduğu yıllık yedi fiçı şaraptı.⁹

1500'lerde alkol kullanımının kontrolü, en az önceki yüzyıllarda politik ve dini liderlerin verdiği mücadele kadar emek gerektiriyordu. Bazen (tatil günlerinde, bayramlarda ve düğün gibi kutlamalarda) alkol hep birlikte zevk ve eğlence amaçlı olarak kullanılıyordu. Ama bira ve şarap iş günlerinde de günlük olarak tüketiliyordu; içki içmenin çalışmadan kesin çizgilerle ayrılması gibi bir düşünce söz konusu değildi ancak işçiler yalnızca molalarda ve yemek zamanı içki içebiliyorlardı. Belirli zamanlarda ve kontrol altında verilen molalara sahip modern batı tarzı çalışma düzeni ancak on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmıştı; daha önceki zamanlarda işçiler aynen modern çağlarda işçilerin mesai esnasında su içebilmesi gibi iş başındayken içki içebiliyorlardı.

Sanayi devrimi öncesi Avrupa'daki büyük halk kitlelerinin içki alışkanlıkları bilinmiyor. Birçok kişi kırsal bölgelerde yaşayıp ortak yaşam şartlarını iyileştirmek amacıyla ailelerine ait işlerde çalışıyordu. Az sayıda kayıt bıraktıkları için, ne sıklıkta ve hangi miktarlarda alkol kullandıkları bilinmiyor. Emek piyasasında çalışan işçilerin alkol istihkakları hakkında tek tük ve düzensiz bilgiye sahibiz. 1600'lerde Hollandalı ticari gemilerdeki denizciler kışın günde 1,6 litre, yazın 2 litre bira tüketiyorlardı ancak unutmamalıyız ki uzun seyahatlerde bira ancak bozulana kadar kullanılabilirdi.¹⁰ Atlantik okyanusunu geçerek Kanada kıyılarına morina balığı avlamaya gelen Bretonya ve Normandiya balıkçıları kişi başına 240 litre şarap veya elma şarabı alıyorlardı.¹¹ Ama iş başında içki içmek sadece gemilerde çalışanlara özgü değildi. Fransız evlerinde çalışan hizmetkârlar kendilerine ödenen ücretin bir bölümünü *vin de domestique* olarak adlandırılan düşük kaliteli bir şarap olarak alıyorlardı. İnşaat işçilerinin maaşlarının bir bölümünü (Avrupa'nın neresinde çalıştıklarına bağlı olarak) bira ve şarap oluştuyordu. Bir çırağın günlüğü, 1700'lerde bir matbaada içki tüketimini şöyle anlatıyordu: “Basım evindeki arkadaşım her gün kahvaltıdan önce yaklaşık ½ litre (ale) içiyordu; ½ litre kahvaltıda ekmek ve peynirle; ½ litre kahvaltı ve öğle yemeği arasında; ½ litre yemekte; ½ litre öğlenden sonra altı gibi ve ½ litre iş bitiminde.”¹² Bu, günlük olarak toplam 3 litre ale demekti.

Çalışırken içki içmek konusundaki en ilginç örnek, donanmasının gücünü 2000'den fazla işçisiyle heybetli bir tersane olan Arsenal'den alan Venedik Cumhuriyeti'nden gelmiştir.¹³ O zamanki pek çok işçi gibi Arsenal'dekiler de çalışırken günlük beslenme ve içecek ihtiyacını giderecek kadar bira ve şarap almak istiyorlardı. Ancak önemli bir pozisyonda çalışıyor olmaları, yöneticilerinin onlara görülmemiş derecede

yüksek miktar ve kalitede şarap tedarik etmesine neden olmuştu. İki ünite suya bir ünite şarap oranında seyreltilerek *bevanda* adında bir içecek yapılıyordu ve muhtemelen bu içeceğin nihai alkol oranı günümüz biralarda olduğu gibi yüzde 4 veya 5 civarındaydı. Kuzey İtalya'dan gelen şaraplar seyreltildiğinde sertliğini ve tadını kaybediyordu. İşçilerin bu konudaki yakınmaları üzerine Arsenal yöneticileri, Güney İtalya'nın ılık iklimli bölgelerinin yüksek alkollü şaraplarına yönelmiş ve her yıl Adriyatik kıyısından büyük miktarlarda şarabın sevk edilmesini sağlamışlardı. Arsenal yöneticileri kalifiye işçilerinin isteklerine o kadar duyarlıydı ki, taleplerini karşılayacak şarap için yüksek bedeller ödeyebiliyorlardı.

Eskiden Venedik'te, şarap 2000 litrelik fıçılarda saklanıyordu ve personel her gün gereken miktarda (ortalama olarak 6000 litre) şarabı seyreltiyordu. Bu amaçla kullandıkları su ise zaman zaman içine tuzlu su karışan yerel kuyulardan değil, özel olarak Brenta Nehri'nden getiriliyordu. Daha sonra on iki kişi *Bevanda'yı* kovalarla 242 dönümlük alanı kaplayan Arsenal'in çeşitli bölümlerine günde iki kez taşıyorlardı ve böylece işçilerin vardiyaları süresince şaraba erişmesi mümkün oluyordu. *Bevanda* sadece susuzluğu gidermek için kullanılmıyordu o aynı zamanda işçilerin on saatlik uzun çalışma sürelerine dayanmalarını sağlayan bir uyarıcıydı (mesaiye kalan işçilere ekstra istihkaklar veriliyordu). İşçinin zamanında ulaşmadığı durumlarda grup liderleri tedarik etmeleri için işçileri gönderebiliyordu.

İşçiler şarabı sadece düzenli maaşlarının bir bölümü olarak değil aynı zamanda geminin yapımı tamamlandığında ya da o gemi denize açıldığında ek olarak alıyordu: verilen miktar, gemide görev alan tüm işçilere ve çıraklara kişi başı yaklaşık 2 litre seyreltilmemiş şarap şeklindeydi. Şarap dağıtımı sadece gemideki işçilerle sınırlı değildi. Arsenal'deki üst düzey yöneticiler maaşlarının üçte birine denk gelen tutarda fıçılarda şarap alıyorlardı, bu da kaliteli şarap almalarını teşvik eden başka bir unsurdur. Fıçılar doğrudan evlerine gönderiliyordu ve teslim alanın görev unvanına göre yılda 450 ile 1800 litre arasında değişiyordu. Venedik Devleti için çalışan diğer görevlilere de şarap istihkakı ayrılıyordu. Devlete ait mezbahalarda çalışan kasaplar, Venedik'te donanma ve ticari gemilerde çalışan denizciler ile kürekçiler de çalışmalarına karşılık şarap alıyorlardı.

Arsenal bu konuda tüm dikkatleri üzerine çekiyordu çünkü işçilerinin susuzluğu inanılmaz boyutlardaydı. Yılda yarım milyon litreyi aşkın tüketimleri vardı ve şarap Arsenal'in yıllık harcama bütçesinde ikinci en pahalı malzeme olarak yer alıyordu. Sadece onu yalnızca gemi yapımında kullanılan kereste geçebiliyordu, yine gemi yapımında kullanılan zorunlu malzemeler olan katran, yelken bezi ve ip için ödenen ücretlerden çok daha pahalıya mal oluyordu. Zaman içinde Venedik Senatosu Arsenal'in tüm ülkenin toplam yıllık bütçesinin yüzde ikisini teşkil eden şarap harcamalarını incelemek amacıyla bir soruşturma başlattı. Bu soruşturma sonucunda şarap harcamalarının za-

man içinde düzenli bir artış gösterdiği, 1615-1619 yılları arasındaki dönemde adam başı günlük ortalama 3,2 litre olan şarap tüketiminin 1630'ların sonlarına doğru günde 5 litreye ulaştığı tespit edildi. 1500'lerin ortasında adam başı günlük şarap tüketimi 2,5 litre olduğuna göre, kişi başı tüketimde bir asırdan az bir zamanda iki kat artış olmuştu.

Yöneticiler 1630'lu yılların ortalarında geniş büyük bir odanın ortasına yaptırdıkları üzerindeki üç bronz borudan bevanda akan bir şarap "çeşmesi" ile bu artışta pay sahibi olmuşlardı. Arsenal'i ziyaret eden bir Fransız misafir, Robert de Cotte, bu çeşmeyi şöyle tanımlamıştı: "Birer inç çapında üç musluktan bir pınarın devamlı aktığı bir çeşme ki tüm çalışanlar gün boyu gidip istedikleri kadar şarap alabiliyorlar."¹⁴ Bu çeşme dakikada tahminen 10 litre, yani bir işgünü boyunca 6000 litre sıvı püskürtüyordu. Bu çeşmenin yapılış amacı konusunda bazı soru işaretleri mevcuttu. Şarabın seyreltildiği teknelerdeki bevanda kalitesini korumak için bazı önlemler alınıyor olsa da işçiler istihkaklarını alırken elleri şaraba temas ettiği için bevandanın kalitesi konusunda endişeler duyuyordu. Eğer bu çeşmenin yapılış sebebi hijyenik bir ortam sağlamaksa bu uygulama, el yıkama alışkanlıklarının yaygın olmadığı bilinen bir dönem için şaşırtıcı bir titizlik ortaya koyuyordu. Çeşme belki şarabın kirlenmesine engel olabilirdi ama bevanda devamlı akmakta olduğu için esasi kalitesi korunmuş olmuyordu çünkü sürekli havayla temas etmek şarabın oksitlenmesine sebep olabilirdi. Robert de Cotte "bu şarap en iyisi değil"¹⁵ diyordu ama Fransız olduğu için tüm İtalyan şarapları için aynı şeyi düşünüyor olabilirdi.

Çeşmenin yapılmasından sonra tüketimde yaşanan artış gösteriyordu ki, Arsenal işçileri kesinlikle daha az seçiciydiler, ancak artan tüketim incelenirken bu çeşmenin etkileri göz ardı edilerek başka sebepler ortaya konmuştu. Öncelikle, işçiler doksan dakikalık öğlen molalarında tersanede kalarak yemekleriyle birlikte kendi şaraplarını değil, devlete ait olan şarabı tüketiyorlardı. İkincisi, işçilerin arkadaş ve akrabaları, işsizler, ekonomik ve politik delegeler gibi Arsenal'e gelen ziyaretçilerden oluşan kadınlı erkekli kalabalık gruplar da çeşmeden bedava olarak akmakta olan şarabı içiyorlardı. Her ne kadar Venedik Hükümeti tasarrufa önem veriyor olsa da, belki de devletin zenginlik ve büyüklüğünün güçlü ve dikkat çeken bir sembolü olduğu için çeşmenin kullanımına devam ediliyordu.¹⁶ Açıkça görülüyor ki, yabancılar bu çeşmeden yorumlarından anlaşıldığı kadar çok etkileniyorlarsa demek ki başka yerlerdeki işçilerin bu kadar sınırsız miktarda şaraba erişimi çok sık rastlanan bir durum değildi.

Avrupa'da modern dönemin ilk yıllarındaki alkol tüketim miktarının genel düzeyine gelince, bu konuda yine belirsizlikle karşılaşıyoruz. İstatistikler tutarsız ve kişi başına tüketim tahminleri cinsiyet, sınıf ve yaşa bağlı çok önemli tüketim değişiklikleri konusunda yol gösterici olamıyor. Aşağıda listelenen kişi başı yıllık bira tüketim miktarları her bir kasabadan gelen rakamların çok farklılık gösterdiğini ortaya koyuyor:

Leuven (1500)	275 litre (sadece yetişkinler)
Antwerp (1526)	369 litre
Bruges (1550)	263 litre
Gent (1580)	202 litre
Wismar (1600)	1.095 litre (hastane sakinleri). ¹⁷

Antwerp için verilen rakam tüm sakinlere bir günde bir litre bira sağlayabilirdi ancak bildiğimiz üzere, modern çağın başlarındaki Avrupa'da çok sayıda çocuk ve genç nüfus vardı. Ve büyük bir olasılıkla yetişkin erkekler yani en ağır içiciler, ortalama miktardan çok daha fazla (neredeyse yüzde elli oranda daha çok) alkol tüketiyorlardı. Ama unutmayalım, bu dönemde içki içme yaşına yasal bir limit getirilmemişti ve çocukluktan yetişkinliğe geçiş yaşı bugünkünden farklıydı. Gençler tam zamanlı çalışmaya erken yaşlarda başlıyorlardı ve bu genç çalışanların, yirmili yaşlarda olanlar ve daha yaşlı çalışanlar kadar çok içki tüketip tüketmediğini bilemiyoruz.

Gent'in 202 litresi kişi başına günlük yarım litreden biraz fazla bira sağlayabilirdi ve bu demektir ki yetişkin erkekler günde 2/3 litre ya da daha fazla miktarda bira tüketebiliyordu. Diğer yandan, Wismar Hastanesi'nde kalanlar günlük 3 litre bira alıyor gibi görünüyordu. Bira tüketimine ilişkin diğer miktarlar ise, 1621'de Hollanda çocuk ıslah evinde günlük 2 litre, 1558'de Stockholm Kalesi'nde günde 4,5 litre, 1577'de yasalar değişmeden önce soylulara günde 5,2 litre bira ve tüccarlarla işçilere günlük 3,9 litre şeklindeydi.¹⁸

Rakamlardaki farklılıklar uygulamadaki farklılıkları iyi bir şekilde yansıtabilir ama o dönemlerde günümüze nazaran daha standart miktarda bir alkol tüketimi olduğunu farz etmek anlamlı değildir. Ancak o dönemde yaşayan pek çok yetişkinin sıvı ihtiyacını karşılamak için günde en az iki litre (fiziksel olarak ağır çalışma durumunda en az bunun iki katı kadar) su içmesi gerektiğini hatırd tutmamız önemlidir. Bir ya da iki litre bira bu ihtiyacın giderilmesi için kullanılmış olabilir ve kalan miktarı da sudan, yemeklerdeki sudan ve diğer alkollü içeceklerden karşılanmış olmalıdır.

Su tüketen birçok fakir insanın, içtikleri suyun tehlikelerine ilişkin ürkütücü uyarılardan haberleri olsaydı (ki olması gerekirdi) ne kadar büyük endişe duyacağı tahmin edilebilir. Her ne kadar (kaynaklardan veya yağmurdan elde edilen) bazı sular diğerlerine (nehirlerden ve kuyulardan elde edilen sulara) göre daha az zararlı kabul edilse de, genel anlamda içecek olarak su kullanımı önerilmiyordu. (Yaygın olan tıbbi kanıya göre) soğuk ve rutubetli iklim şartlarının kişileri kuruluk ve ısınmayı sağlayacak türde yiyecek ve içecekler kullanmaya yönlendirdiği yerlerde, özellikle İngiltere'de (ve tahminen kuzey Avrupa'nın diğer bölgelerinde) içecek olarak su kullanımı çok tehlikeli görülüyordu. Ancak bu tıbbi öneriler fakirlerin sudan farklı bir içecek bulma şanslarının olmadığını da kabul ediyordu.

Fakirler bira alamıyorsa kesinlikle daha pahalı olan şarabı da alamazlardı ama modern çağların başında Avrupa’da şarapla ilgili tüketim miktarları da, bira gibi belirsizlik arz etmektedir. Günlük içecek olarak şarap, Avrupa’nın, şarap yapılan güney bölgelerinde daha yaygın olarak kullanılıyordu ve burada yine (genellikle vergilendirilen miktara ve tahmini nüfusa dayandırılan) tüketim miktarları çeşitlilik gösteriyordu. Bu konuda yapılan bir çalışma, Fransa’nın belirli şehirlerinde ve kasabalarında yıllık şarap tüketimi konusunda aşağıdaki örnekleri gözler önüne sermektedir:

Paris (saray eczacısı ve yardımcıları, 1555)	680 litre
Toul (katedral işçisi, 1580)	456 litre
Murol (inşaat işçisi, 1591)	365 litre
St.-Germain-des-Prés (keşiş, 17.yy)	438 litre
Paris (1637)	155 litre
Lyon (1680)	200 litre
Toulouse (17.yy sonları)	274 litre. ¹⁹

Saray eczacısı ve yardımcılarının normal bir Parisliden daha fazla şarap (belki yüksek derecede alkol içeren içecekler de) tüketceğini tahmin etmek güç değil. Ancak özellikle toplam tüketimin ileriki dönemlerde daha yükseleceği göz önüne alınsa bile bunun diğer Parislilerden neredeyse beş kat fazla (1,9 litreye karşılık 0,4 litre) olacağı düşünülemeyebilir. Yine, tek tek ve kişi başı tüketim miktarları bir şeyler ifade ediyor olabilir ancak bunun ne olduğunu anlamak çok zor çünkü tüketilen şarap miktarlarının dağılımı ortak bir noktada yığılım oluşturmuyor.

Piskopos Hugh Latimer ve Başpiskopos Thomas Cranmer’a, Protestan hainler ve kâfirler oldukları için (sırasıyla 1555 ve 1556’da) yakılmalarından önce Oxford Hapishanesinde uygulanan beslenme şekli, elit kesimin içki alışkanlığına alışılmışın dışında bir bakış açısı sağlamıştır. Onlara her öğünde (bira, şarap ya da ikisi birden) alkol veriliyordu ama Cranmer daha üst düzey olduğu için Latimer’den daha fazla miktarlarda pay alıyordu. Ortalama olarak bir öğlen ve akşam yemeği için Cranmer’e verilen bira ve ekmek bir şilin tutarken (ki bu önemli bir miktar) Latimer’in öğlen ve akşam yemeği bunun dörtte birine mal oluyordu. Cranmer her iki öğünde 6 pens bedelinde şarap da içebiliyorken, Latimer’in payına düşenin maliyeti bunun yarısı kadar oluyordu. Yemekler arasında içtikleri alkollü içeceklerle ise Cranmer için 2 pens, Latimer için 1 pens ücret ödeniyordu. Pay oranlarındaki belirgin farklılıklara ek olarak, alkole toplam harcamadan ayrılan miktar da dikkat çekiciydi: Ekmek ve bira (bütçede ikisi birleşik olarak yer alıyordu ve bu, biranın sıvı ekmek kabul edilmesine ilişkin kavramı destekliyordu) şarapla birlikte, et, balık, kümes hayvanları ve diğer besin maddelerini de içeren toplam hapishane beslenme harcamalarının yüzde yirmi dokuzunu oluşturuyordu.²⁰

Genel olarak, alkol kullanım oranlarını ve buna bağlı olarak tüketim eğilimlerini tam bir kesinlikle tanımlamak olanaksızdır. İstatistikler oldukça dağınık bir şekildedir ve güvenilir olsalar bile, bize belli toplumlar, gruplar ve bireyler için kişi başına düşen tüketim miktarları dışında bilgi vermemektedir. Ekonomik ve nüfusa ilişkin kaynaklar da aynı şekilde her zaman yararlı olmamaktadır. 1500’lerde nüfus artarak kaynakların kullanımı üzerinde baskı oluşturdukça ticari eşya fiyatları belirgin bir yükselme kaydetmişti ve bu durumda bira-şarap satışlarının da düşmüş olması beklenebilirdi. Aslında her ikisinin de üretiminde düzenli olarak artış olmuştur ve bu da kullanım miktarlarının da arttığını gösteriyordu. Üstelik özellikle şarap ticareti, uygulamada şarabın üretim yerinden güvenli ve düzenli bir şekilde tüketim bölgelerine ulaştırılmasının sağlanması için daha karmaşık ve zor bir hal almıştı.²¹

Her ne kadar modern çağların ilk yıllarında içki içme alışkanlıklarına ilişkin kesin bir tablo ortaya koymak kolay olmasa da (özellikle tıp ve din alanında) birçok uzmanın alkol konusundaki düşüncelerini gösteren belgelerin utancıyla karşı karşıyayız. On beşinci yüzyıl ortalarında matbaanın icadıyla kitaplar basım evlerinden adeta fıskırmaya başlamıştı ve en popüler olan türlerden biri de (en azından 1600’lerin ortasına kadar) beslenme alışkanlıklarıyla ilgili olanlardı. Pek çoğu doktorlar tarafından yazılmış olan yüzlerce kitap konu olarak yeme içme ve bunların fiziksel ve zihinsel sağlık üzerine etkilerini ele alıyordu. Edebiyat tarihi alanında seçkin bir isim olan Ken Albala’ya göre “şaraba aşırı derecede önem veriliyordu ve bu, vazgeçilmez bir besin maddesiydi.”²²

Bira ve şarap iyi birer besin maddesi olarak değerlendiriliyor olsa da modern çağların başlarında Avrupa’nın her köşesinde aşırı içki kullanımına karşı bildik uyarılar dile getiriliyordu. Özellikle çok fazla şarap, kafayı bulandırarak ruhu gaddarlaştırıp bedensel ve başka türlü arzular uyandırmakla suçlanıyordu. Toplumsal değerleri ifade etme ve güçlendirme araçları olan popüler özdeyişler modernleşme mesajları taşıyordu. “Bulabildiğin kadar ekmek ye ama şarabı ölçülü iç,” diye tavsiye ediyordu bir Fransız atasözü. “Çok fazla şaraba teslim olan çok az akla sahip olur,” diyordu bir başkası ve diğerleri de erkeklerin, kadınların içki içmesiyle ilgili yaygın endişesini dile getiriyordu: “Sarhoş bir kadın bedeninin hanımefendisi değildir.” Ancak atasözleri, onları dilendirenler gibi, şarabın kendisine düşman değildi. Bir on altıncı yüzyıl Fransız atasözü “şarabı kral gibi, suyu boğa gibi için,” diyerek şarabın sosyal statüyle ilişkilendirilişini yansıtırken, bir diğeri suya karşı olumsuz yaklaşıyordu: “Su sizi ağlatır, şarap şarkı söyler.” Başka bir tanesi de şarap içmenin sosyalleşmeye katkısına işaret ediyordu: “Arkadaşsız şarap yaşanmamış hayata benzer.”²³

Sadece tüketim düzeyi değil alkol çeşitleri de cinsiyet, sosyal sınıf ve yaşa göre çeşitlilik arz ediyordu. Özellikle Kuzey Avrupa’nın her yerinde bira en ucuz alkol türüydü ve beş parası olmayan züğürtler dışında toplumun her tabakasına tüketiliyordu. Bazı fakirler bayramlarda ücretsiz olarak dağıtıldığı zaman bira içebiliyorlardı ve

onu suyla birlikte kullanarak ihtiyaçlarını gidermeye çalışıyorlardı. Daha iyi durumda olanlar bira içip sudan mümkün olduğunca uzak duruyorlardı ve birçoğu az miktarda brendi ile diğer yüksek dereceli alkol içeren içeceklere de beslenme düzenlerinde yer vermeye başlamıştı. Toplumun daha yüksek tabakalarında olanlar (orta ve üst sınıflar) çok çeşitli alkol türlerini içiyorlardı. Ama Avrupa'nın şarap üretimi yapılan güney bölgelerinde içki içme şekilleri farklılık gösteriyordu. Bira ve yüksek dereceli alkol içeren içeceklerin tüketimi çok yaygın değildi ve şarap tüketim tarzı da toplumsal sınıfa bağlı olarak değişiyordu. Köylüler şaraplarını seyreltiyorlardı ya da şarabın, üzüm kabukları gibi şarap yapımından kalan atıklarını suda bekleterek oluşturulan renksiz, sulu ve düşük alkollü içecekler gibi yan ürünlerini içiyorlardı. Bunun yanında su ve bazen de süt içiyorlardı. Durumları daha iyi olanlar ise tam tersine, şarap içiyorlardı ve bu şarabın kalitesi (ve fiyatı) tüketicinin toplumsal statüsüne göre yükseliyordu.

O dönemde güçlü ve istikrarlı bir uluslararası, uzun mesafeli bira ticareti olmasına rağmen Avrupa'da tüketilen biranın büyük bir bölümü yerel olarak üretiliyordu. Arpa neredeyse her yerde yetişiyordu ve yerel bira herhangi bir mesafeye sevk edilen biradan daha ucuza mal oluyordu. Şarapsa başka bir konuydu, çünkü Kuzey Avrupa'nın büyük bir bölümünde (Fransa'daki Loire vadisi ve Almanya'daki aşağı Ren bölgesi dışında) seyrek şekilde dikilmiş asmalar vardı. Avrupa'nın güneyi kuzeye şarap tedarik ediyordu ve kuzeyde zengin orta sınıflarıyla, İngiltere, Aşağı Ülkeler, Almanya ve Baltık bölgesinin geniş kentsel nüfusları yer alıyordu. Modern çağın başlarında, bu toplumlar yiyecek ve içeceği de içine alan maddi hayata ilişkin her konuda yeniliklere açıktı. Çeşitli şarap bölgelerinin başarılarında ve şaraptan üretilen yeni içecek türlerinin gelişmesinde etkin şekilde sorumluluk alıyorlardı. 1587 yılında William Harrison, İngiltere piyasasında elli altı değişik türde Fransız şarabının yanı sıra İtalya, Yunanistan, İspanya ve Kanarya Adaları gibi yerlerde 30 değişik türde ve “vernage, cute, raspis, muscatel, rumney, bastard, tyre, osey, caprice, clary ve malmsey” gibi değişik tarzlarda üretilmiş şaraplar olduğunu tespit etmiştir.²⁴ Bu çeşitlilik, geniş ürün yelpazesini destekleyen bir tüketim pazarı olduğunu işaret etmektedir.

1500'lerde şarap dünyasındaki başarı öykülerinden biri, 1519'da (bir hanedan evliliğiyle) Habsburg İmparatorluğu'na katılan İspanya'ydı. Bu durum İspanya'ya Hollanda ile bağlantı olanağı tanımış ve çok geçmeden Antwerp, İspanyol şarabının hem orada tüketilmek hem de Kuzey Avrupa ve ötesine tekrar ihraç edilmek üzere gönderildiği, önemli erişim noktalarından biri olmuştu. Bu şarap özellikle 1600'lerin başından itibaren Polonya'da popüler olmuştu.²⁵ İspanyol şarap üreticilerinin Avrupa'da elde ettikleri başarı göz önüne alındığında, onların krallığın yeni kolonileri olan Orta ve Güney Amerika'ya yeni pazarlar olarak göz dikmeleri ve kralın Atlantik Okyanusu'nun uzak tarafında üzüm üretimini engellemesi konusunda ısrarcı olmaları şaşırtıcı gelmemektedir. Elbette bu beklenti gerçekleşmeyecekti, çünkü Güney Amerika'da pek çok

bölge bağıcılık yapmak için çok elverişliydi ve Avrupa'dan sevk edilen şarap Amerika'ya nadiren iyi durumda ulaşıyordu. Ama Amerikan pazarı olmadan da İspanya bağları ve şarap üretimi on altıncı yüzyıl boyunca giderek büyüdü. Hatta öyle bir noktaya geldi ki, yöneticiler ekilebilir toprakların bağıcılığa kaybedilmesinden endişe etmeye başladı. 1597 yılında, Kral II. Philip sarayı için kaliteli şarap elde edilmesi ve uyuğu altındaki kişiler arasında sarhoşluğa sebep olduğuna inanılan düşük kalitede şarapların üretiminin azaltılması amacıyla alkol üretimine bazı kurallar getirmişti. Diğer düzenlemelerin yanında, getirilen kurallar kırmızı ve beyaz şarabı karıştırmayı, zararlı katkı maddelerinin kullanımını yasaklıyor ve Valladolid'deki (sarayın bulunduğu yer) şarap üreticilerinin lisans almasını zorunlu hale getiriyordu.²⁶

İspanyol şarabı, (hem anakara hem de Kanarya Adaları'ndan gelen) özellikle İngilizlerin 1453 yılında Gaskonya'yı ve dolayısıyla üç yüzyıl boyunca Bordeaux şarabına kolay erişimini sağlayan politik bağı kaybetmelerinden sonra, İngiltere'de çok popüler olmuştu. İngiltere'ye ihracat arttıkça özel ilgi çeken İspanyol şaraplarından biri, İspanya'nın güneyinden gelen takviyeli şaraplardan (o dönemde genellikle "sack" ya da "şeri-sack" olarak adlandırılan) şeri idi. Şeri, yüzyıllar boyunca tipik bir İngiliz (aynı zamanda İspanyol) içeceği olarak kaldı ve IV. Henry, II. Bölüm'de Falstaff'ın, Prens Henry'nin (burada Harry olarak geçer) sahip olduğu erdemlerin kaynağı olarak şeri içeceğini gördüğünü yazmış olan William Shakespeare sayesinde kültür sözlüğüne girdi. Falstaff şerinin, mantıksızlığı ve ahmaklığı ortadan kaldırıp, zihni ve aklı hızlandırdığını iddia ediyordu. Kanı ısıtarak korkağı güçlü yapıyordu. "Bundan böyle Prens Harry bir kahramandır; babasından ona geçen soğuk kan nedeniyle, kıraç, verimsiz, çorak bir arazi gibiydi ama iyi içeceklerle şeri sayesinde gelen bolluk ve bereketle adeta gübrelendi, sürüldü, ekildi ve o artık ateşli ve cesur bir kişi oldu. Bin oğlum olsa, onlara öğreteceğim ilk ilke zayıf içeceklere tövbe etmek ve şeri bağımlısı olmaktır."²⁷

İngilizler 1600'lü yıllar boyunca ve sonrasında İspanyol şaraplarına sadık kaldılar. 1590'larda Kanarya adalarından ortalama 640 fıçı şarap Londra'ya gelmişti ama 1630'larda bu miktar 5000'e ve 1690'larda 6500'e çıkmıştı.²⁸ 1634'de yazar James Howell'ın bir açıklamasında "dünyanın tüm diğer yerlerine götürülenden daha fazla Kanarya Adası şarabının İngiltere'ye götürülmüş olduğu kanısındayım. Şeriler ve Kanarya şarapları ilk kez aramıza katıldığında sarhoş olmak için onlardan *aqua vitae* (sert içki) ölçüsünde içiliyordu (yani damıtılmış içecekler için kullanılan küçük miktarlarda). Bu içkiler zinde, eli yüzü düzgün ve kemiklerinde yılların yükünü taşıyan kişilere uygun görülürdü; şimdi ise bunlar genç yaşlı herkesin boğazından geçiyor, tıpkı süt gibi."²⁹ denilmekteydi. Anonim bir şair, kaleme aldığı komik bir manzumenin bir bölümünde İspanyol şarabından övgü dolu sözlerle bahsediyordu:

Sıkıntıda olup melankoliye kapılanlar

İspanyolların sizi neşelendirecek bir meyve suyu var;
İyi şarap, iyi şarap, diyorum size,
Tüm huzursuzlukları yatıştırır:
Kalbi rahatlatır, damarları açar,
Yarı ölmüş olanı yeniden canlandırır.³⁰

Modern çağın ilk dönemlerinde ortaya çıkan başka bir alkollü içecek de köpüklü şaraptı. Günümüzde çeşitli yöntemlerle, örneğin en basitinden şaraba karbondioksit enjekte edilerek yapılıyor olsa da, esasen sıkıca kapalı bir şişede şarabın mayalanması sonucunda elde edilmekteydi. Üzüm suyu mayalanarak şaraba dönüşürken oluşan alkol muhafaza edilir, karbondioksit ise serbest bırakılır. Ama mayalama sıkıca kapalı bir şişede gerçekleştirilirse, karbondioksit kaçamaz, sıvının içinde çözülür ve şarap açıldığında yavaş yavaş gaz kabarcıkları halinde meydana çıkar. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanılan modern “şampanya yönteminde” kullanılan şaraba maya ve şeker eklenerek şişe sıkıca kapatılır ve bu sayede şişe içinde ikinci bir mayalanma gerçekleştirilerek muhtemel kabarcıkların oluşması sağlanırdı.

Köpüklü şarabın kökenleri tartışmalı bir konudur ancak bu konuda dikkate değer iddialardan biri Londra’daki İngiliz Kraliyet Bilimler Akademisi’ne 1660’larda şarap üzerine bir çalışma sunan İngiliz bilim adamı Christopher Merret’la ilgilidir. Bu çalışmada yer alan bir gösterimde, şişedeki bir şaraba şeker eklenerek kapatılması sonucunda, ikinci kez mayalanma oluştuğu ve şarap açıldığında gaz kabarcıklarının ortaya çıktığı kanıtlanıyordu. Merret’in bilimsel araştırma alanı ve yayını cam yapımı (bu yönden şişelerle bir bağlantı) ve ağaç kabuğu (mantar tıpa ile bağlantı) konularındaydı. Merret’in buluşu şans eseri olmuş olabildi. Şeker, 1600’lerde zengin Avrupalılar arasında popülerlik kazanmıştı ve insanlar onunla her şeyi (Avrupa dışında tatlandırılmadan orijinal halleriyle kullanılan kahve, çay ve çikolata gibi) tatlandırmaya başlamışlardı. İngilizler de şaraba şeker katmaya başladılar ve Fynes Moryson’un 1617’de söylediği gibi: “Erkekler sadece, pek çok kişinin içine şeker kattığı şarapla kafa çekiyorlardı. . . İngilizler tatlılıktan hoşlandıklarından, onları mutlu etmek amacıyla hanlarda, meyhanelerde (tacirlerin ve beylerin mahzenleri için söylemiyorum) şaraplara daha dolum noktasında şeker karıştırılıyordu.”³¹

Çay ve kahvede olduğu gibi her bir kadehe bir çay kaşığı şeker koymaktansa, bazı kişiler şarap satıcılarından alıp eve getirdikleri şişelere şeker ekleyerek, daha sonra içmek üzere sıkıca kapatıyorlardı. Şişeleri açtıklarında büyük ihtimalle şaraplarını, tatlı ve durgun değil tatsız ve köpüklü şekilde buluyor olmalıydılar. Demek oluyor ki, ilk köpüklü şaraplar (belki de ilk kez “şampanya yöntemiyle” yapılanlar) Kuzey Fransa’da bir manastır mahzeninin gizemli ve romantik ortamında değil, sadece günün lezzet tercihlerini karşılayabilmek için şaraplarını tatlandırmaya çalışan Londralı erkeklerin

mahzenlerinde tesadüfen yapılmıştı. Orijinal köpüklü şaraplar (şampanya da dahil olmak üzere) bugün en çok tercih edilen sek (çok keskin) türe göre muhtemelen çok daha tatlıydılar; “şekersiz” şampanya ilk kez 1800’lerin sonunda İngiliz piyasası için üretilmişti.

Bir zamanlar köpüklü şarabın mucidi olduğu iddia edilen Fransız keşiş Dom Pierre Pérignon’un etrafı, artık mucit olarak nitelenmesine imkân veremeyecek kadar çok hurafeye sarılmıştı. 1660’larda Epinay yakınlarındaki Hautvillers Manastırı’nın şarapçısı Dom Pérignon’un kör olduğu ve şarabına kabarcıkları tesadüfen koyduğu söyleniyordu. Rivayete göre onu ilk kez tattığında ağlamış ve “Yıldızları içiyorum!” demişti. Ama bu ve pek çok Dom Pérignon hikayesi, on dokuzuncu yüzyıl başlarında, Fransız İhtilali sonrasında Fransa’da kilisenin saygınlığını yeniden güçlendirmek için uydurulmuştu.³² İlk köpüklü şarabı üreten kişi unvanına sahip olduğu iddia edilen diğer kişiler ise Fransa’da Limoux ve İtalya’da Franciacorta idi ve her iki bölge de günümüzde köpüklü şaraplarıyla ünlüdür. On üçüncü yüzyılda Bordeaux şaraplarında ve on altıncı yüzyılda şeride olduğu gibi köpüklü şarabın da ilk kez adını duyurması, diğerlerine oranla daha zengin olan İngiliz pazarında olmuştur.

Adını ilk kez, İngiliz tüketiciler arasında popüler olması sayesinde duyurmuş olan bir başka şarap ise Porto şarabıdır. Şeri gibi Porto da brendi ile takviye edilmiş bir şaraptır ancak brendi, şaraba (şeride olduğu gibi mayalanmadan sonra değil) mayalanma sırasında, üzüm suyundaki tüm şeker alkole dönüşmeden hemen önce katılmaktadır. Brendinin eklenmesi alkol seviyesini, mayayı öldürecek düzeye çıkartarak, portun daha yüksek bir alkol oranına sahip olmasını ve tüm şeker alkole dönüşmediği için tatlı olmasını sağlamaktadır. Port türü şarabın ilk kez 1670’lerde üretilmiş olduğu düşünülmektedir ve büyük olasılıkla, İngiltere’ye gönderilen şarap fiçilerine koruyucu ve kıvam artırıcı olarak brendi eklenmesi şeklindeki, yaygınlaşmakta olan uygulamanın farklı bir örneğidir. İngiliz şarap tacirleri Fransa ile yapılan şarap ticaretinde dönemsel olarak oluşan kesintiden kaynaklanan mali açığı Portekiz’in gidermesini umut ediyorlardı. İngiltere’nin ithal ettiği Portekiz şaraplarının büyük bir kısmı (günümüzde port şarabının tek kaynağı) Duoro Vadisi’nden geliyordu ve *Porto* kentinden sevk ediliyordu. Bu bağlantı, port şarabına Porto ismi verilmesine ve bu ismin Fransızcada yerleşmesine sebep olmuştur.

On altıncı yüzyılda ortaya çıkan ve Avrupalıların tatlı şeylere olan düşkünlüğüne hitap eden bir başka şarap türü de Macaristan’ın Tokaj bölgesinden gelen ve tatlı bir beyaz şarap olan *Tokaji aszu* idi. İlk kez 1570’ler civarında üretilen Tokaji aszunun yapımında kullanılacak üzümler, normal hasat zamanında toplanmayarak büzüşüp kuruyana kadar (aszu “kuru” demektir) asmalarda bırakılıyor ve bu şekilde suları azaldığı için şeker düzeylerinin artması sağlanıyordu (bu yöntem günümüzde de aynı şekilde uygulanmaktadır). Ortaya çıkan ve genellikle aylar boyunca mayalanan şarap, çok güç-

l , tatlı ve pahalı oluyordu; tüm seçkin pazarlarda en çok tercih edilen şarap t r y d . 1562'de Papa IV. Pius Tokaji aszu'nun Papalar için uygun bir içki olduğunu açıklamış ve Fransa Kralı XV. Louis ise bu şarabın " arapların kralı ve kralların şarabı" olduğunu bildirmişti.³³ Tokaji aszu on dokuzuncu yüzyıla kadar Avrupa'nın kraliyet ve imparatorluk saraylarında yaygın olarak servis edilmiştir ve 1730'da uygulamaya konulan bir ba  sınıflandırma sistemiyle kalitesi güvence altına alınmaya çalışılmıştır. On sekizinci yüzyıl sonlarına doğru buna bölge ve üretim metotlarına ilişkin diğer düzenlemeler ("isimlendirme" sisteminin   c leri) de eklenmiştir.

G r ld  u gibi, bu dönemde çeşitli türde  araplar, Avrupa'nın orta ve üst sınıflarında, özellikle İngiltere'de ve değişen derecelerde başka yerlerde moda olmuştu. İngiliz alt tabakalarında, on sekizinci yüzyılda cin yaygınla mı tı ancak o zamana kadar beslenme sistemlerinin alkol bileşeni aynıydı: Bira ve ale. Gerçi bunlar 1530-1552 yılları arasındaki yirmi yıl boyunca dinsel devrimin kurbanı olmuştu. Her ne kadar ( erbet i otu ile yapılan) bira İngiltere'de yeterince popüler olup bira üreticileri birlikler oluşturmaya ba ladılarsa da, 1530 yılında Kral VIII. Henry  erbet iotunun bira yapımında kullanımın yasaklayarak sadece (gruit ile yapılan) ale türü biranın üretimine izin vermişti. Bu Henry'nin kişisel zevkini yansıtan bir uygulama olabilirdi ama aynı zamanda dinsel bir yönü de vardı çünkü bira yapımında kullanılan  erbet iotlarının çoğu Protestan olan A a ı ülkelerden ithal edilmekteydi. 1530 yılında, Henry henüz Roma Kilisesi'nden ayrılmamı tı ve Papa tarafından " nancın Savunucusu" olarak adlandırılmı tı. VIII. Henry  erbet iotu içeren birayı Protestan olarak nitelendirmi  olabilir (bu kanı Avrupa'nın önde gelen bira üreticisi bölgelerinin Protestanlı a geçmesiyle de g  lenmi ti) ve bu bakış açısı da birayı İngiliz toplumundan aforoz etmesinin sebebini açıklayabilirdi.

Bu bira yasa ından g   alarak ortaya konulan bir görüşe göre, ale türü bira İngilizler için uygun olan tek bira t r y d . Bir İngiliz doktor olan Andrew Boorde 1542'de, ( erbet iotlu biranın yasak olduğu dönemde) "Ale, malt ve sudan oluşuyor... (ve) ale İngilizler için doğal bir içecektir(...) Bira malt,  erbet iotu ve sudan oluşuyor. O Hollandalılar için doğal bir içecektir. Son zamanlarda ale İngiltere'de birçok İngilizin aleyhinde kullanılıyor; özellikle kolik ve ta  problemleri olanların ölümüne sebep oluyor(...) soğuk bir içecek olduğu için aynen Hollandalıların yüz ve midelerinde g r ld  u gibi kilo almaya ve  i kinli e sebep oluyor," diye yazmıştı.³⁴ Buna rağmen, İngiltere'de o dönemlerde k  k miktarlarda  erbet iotu yeti tirilmekteydi ve açıkçası  erbet iotuyla yapılan biraya az da olsa talep vardı. 1552'de Kral VI. Edward bu yasağı kaldırdı ve İngiliz üreticiler bira yapımına devam ettiler.

VIII. Henry kendi çapında iyi bir i kiciydi ve zaman içinde Roma Kilisesi ile ba larını kopartıp, İngiltere'deki manastırları etkisiz hale getirerek İngiltere'nin bira sanayisi üzerinde etkili olmuştu. Uzun yıllar boyunca damıtma ve bira üretim merkezleri olan manastırların devreden çıkması sonucunda yüksek dereceli alkol içeren içecekler

ve ale türü bira üretimi, büyük bir kısmı yeteneklerini sivil yaşantılarında uygulamaya başlamış eski rahipler olan, bireysel mülk sahiplerinin elinde kalmıştı. Ale, Oxford ve Cambridge üniversiteleri gibi her biri kendi bira fabrikasına sahip olan kuruşlarda da yapılıyordu. Evlerde ale üretiminin sonu geliyordu ve kadın şarap üreticileri daha da büyük bir hızla yok oluyorlardı. Üretici birliklerinde de etkinlikleri sınırlıydı. 1521'de üzüm üreticisi olan kocası öldüğünde işi yürütmesine izin verilen bir kadın yeniden evlendiği zaman bu hakkından feragat etmek durumunda kalıyordu.³⁵

Gördüğümüz gibi, aleden biraya geçiş bira sanayi ve kadınlar için önemli bir dönüm noktası olmuştu ve artan dayanıklılığı sayesinde bira, ordular gibi önemli müşterileri olan ve ihraç edilirken tercih edilen bir içecek olmuştu. Daha 1428'de Rouen'i kuşatmış olan orduya Londra'dan hem ale hem de bira gönderilmişti ama on altıncı yüzyılın başlarına gelindiğinde, İngiliz askeri kuvvetlerinde sadece bira tercih ediliyordu. 1512-1515 arasında VIII. Henry tahtta olduğu dönemde, Portsmouth'da sadece İngiliz Donanmasının ihtiyacını karşılamak için devasa bir bira fabrikası kurulmuştu.³⁶ Modern çağın ilk zamanlarında ordu ve donanmalarının bira ihtiyacını karşılamak ve büyümekte olan bira ticaretini beslemek için gerekli olan üretim kapasitesinin büyüklüğü, kadınları bira üretiminin en kârlı kesimlerinin dışında bırakmıştı. Kadınların gerekli sermayeye erişim şansları yoktu ve evli kadınlar kendi başlarına kontrat imzalama yetkisine sahip olmadıkları için iş ortaklıkları kuramıyorlardı. Birçok kadın 1500'lerde Kuzey Avrupa'da pek çok yerde kurulmuş olan küçük ölçekli damıtma tesislerinde aktif olarak çalışmış olsalar da, çok daha geniş çaplı olan bira üretim sanayisinden fiilen uzaklaşmışlardı.

Hali vakti yerinde olan Avrupalılar giderek bazı içkileri sadece sağlık ve sıvı alımı için zorunlu ihtiyaçlar olarak değil, aynı zamanda kültürel değerler olarak tanımlamaya başladılar. Zengin orta ve yüksek tabakadakiler bira ve şarapla susuzluklarını giderirken, yüksek dereceli alkol içeren içeceklerin de tadını ve keyfini çıkartabiliyorlardı fakat bunlar genel olarak kabul görmüş içecekler değildi. Görmüş olduğumuz gibi, 1500'lerin sonlarında bölgesi ve türüne göre farklılık gösteren, yüzden fazla şarap çeşidi, İngiltere'ye ithal ediliyordu ve tüm bu içecekler (bugünkü tanımlamayla) bu tür bir marka ayrıştırmasına tabii tutuluyordu. Bunun bir örneğini, 1504'de Canterbury başpiskoposu için düzenlenen kutlamalarda kullanılmak üzere verilen siparişteki içki tanımlamalarında gözlemleyebiliriz: 6 pipe (bir pipe 535 litredir) kırmızı şarap, 4 pipe Bordeaux şarabı, 1 pipe seçkin beyaz şarap, 1 pipe Osey şarabı, 1 butt (573 litre) malmsey, 2 fiçı Rhen şarabı, 4 tun (bir tun 1,146 litredir) Londra ale'i, 6 tun Kent ale'i ve 20 tun İngiliz birası.³⁷ Bazı tanımlamalar genel (kırmızı şarap) veya yarı geneldi (seçkin kırmızı şarap) ama geri kalan tanımlamalar bölgeseldi. Eğer cazip farklılıklar olmasaydı siparişte 6 Kent'ten 4 Londra'dan demek yerine sadece 10 fiçı ale denilebilirdi. Ayrıca henüz üreticiye göre bir ayrıma tabii tutulmamışlardı.

Ancak 1600'lerin sonlarına doğru, Bordeaux Parlamentosu (Kraliyet Mahkemesi) Başkanı ve Haut-Brion Şatosu civarındaki bağların sahibi bir aristokrat olan Arnauld de Pontac, zengin ve statü meraklısı olan Londra pazarına şaraplarını satmaya başlayınca, şaraplar üreticilerine göre de tanımlanmaya başlandı. Kendisi de herkes kadar etiket meraklısı olan bir İngiliz günlük yazarı Samuel Pepys, Royal Oak taverasına yaptığı bir ziyarete ilişkin notlar almıştı. Bu handa “Ho Brian diye adlandırılan ve o güne kadar içtiklerinden çok farklı, güzel ve özel bir tadı olan bir tür Fransız şarabı” içmişti.³⁸ Şarabın tadının neye benzediği konusu ilgi çekiciydi; Pepys böyle bir yorum yaptığına göre, bu şarap Londra’da bulunan diğer tüm claret türü şaraplardan çok farklı olmalıydı.

Avrupa kıtasına seyahat eden İngilizler rastladıkları şaraplar için önemli değerlendirmeler yapmaya başlamışlardı. John Raymond, Roma yakınlarındaki Albano hakkında “antik zenginliği için olmasa bile, İtalya’daki en iyi türlerden biri olan güzel şarapları için görülmeye değer,” diyordu. Richard Lassell’in Caparola’daki akarsular ve kaynaklar hakkındaki kılavuzunda ise şöyle yazılmıştı: “Bahçelerde gezdikten ve bu kadar çok su gördükten sonra, evin önündeki terasın altında bulunan eşine az rastlanır mahzenden çıkan şaraptan biraz içmeye hak kazanacaksınız ve içince muhtemelen buradaki şarap işlerinin su işleri kadar iyi olduğunu düşüneceksin.” Richard Fleckno Roma şarabı hakkında övgü dolu sözler söylüyordu ama onu yapanlar hakkında değil: “Orada iyi et var, harika şarap ve mükemmel meyveler... Fakat bu hava koşullarının erdemi, başkalarının değil.”³⁹

Bira ve şarap büyük fiçilerde saklanıp sevk edildiği için bireysel müşteriler kişisel kullanımları için evlerinde saklayacak durumda değillerdi. Ama mali durumu iyi olan şarapçılar cam işçiliğindeki gelişmelerden yararlanabiliyorlardı ve satın aldıkları şarap şişelerini şarap satıcılarında ya da hanlarda doldurtuyorlardı. Samuel Pepys 1663 yılında The Mitre hanına gidip, yeni aldığı ve kişisel armasıyla süslü olan şişelerine şarabın doldurulmasını seyrederken duyduğu memnuniyetten bahseder. Pepys şarapla büyülenmiş gibiydi ve Londra’da yaşayan bir tüccar ve politikacı olan Thomas Povey’in mahzeni hakkında şöyle yazmıştı: “Çok sayıda rafta her türden şaraba ait şişeler vardı, eski ve yeni, tüm şişelerin üzerine etiketler yapıştırılmıştı, hiçbir kitapçıdaki kitapların olmadığı kadar farklı çeşitlerde ve düzgün sıralanmış halde duruyordu şişeler.” Bir başka ziyarette de mahzende şarabı serin tutmak için bir kuyu olduğunu not etmişti Pepys. Oysa Pepys’in kendi mahzeni bunun tam tersine, küçük fiçiler ve diğer kap kacaktan oluşuyordu ve birkaç tane olduğu halde şişelerinden hiç bahsetmiyordu: “İki fiçi Bordeaux şarabı, iki çeyrek fiçi Kanarya şarabı, daha küçük bir kap şeri; bir fiçi tent (İspanyol kırmızı şarabı), bir fiçi Malaga ve bir fiçi beyaz şarap var benim mahzenimde.” Pepys sahip olduğu koleksiyondan (ki 750 modern şişe şaraba tekabül ediyordu) çok memnundu, “inanıyorum ki şimdi hayatta olan hiçbir arkadaşım aynı anda bu kadar

çok şaraba sahip olmamıştır.”⁴⁰ Bu yorumdan, kişisel bir mahzenin hem bir yenilik sembolü olduğu hem de bir itibar hissi uyandırdığı anlaşılmaktadır.

Şarabın sahip olduğu estetik farklılıklara daha çok dikkat edildikçe (bunu, özüm çeşitleriyle ilgili genel değerlendirme izlemiştir) sahip olduğu güçlü şifa verici özelliklere de daha çok önem verilmeye başlanmıştı. Yaygın olarak önceden ısıtılarak kullanılan şarabın, hangi ısıda tüketilmesi gerektiği konusunda bazı tartışmalar vardı. Fransa Kralı I. Francis’in doktoru olan Bruyerin Champier’ye göre pek çok kişi şarabını ateşte ya da sıcak suyla seyrelterek ısıtıyorken, bazıları da şarabın içine sıcak demir bıçaklar batırarak ısınmasını sağlıyorlardı ve fakirler ise aynı işlemi daha az zarif bir şekilde, yanan odun parçalarını ateşten alıp doğrudan şaraba batırarak gerçekleştiriyordu. Champier tüm bu uygulamalara karşı çıkıyordu ama aynı zamanda soğuk bir mahzenden çıkmış olan şarabın hemen içilmemesi yönünde de tavsiyede bulunuyordu. Bu şarabın ısısının boğaz, göğüs, akciğerler, mide ve bağırsaklara zarar verdiğini; karaciğeri çürüttüğünü; tedavi edilemeyen hastalıklara ve bazen ani ölümlere yol açtığını yazıyordu. Soğuk mahzen sahibi olanlara şarabı ortam sıcaklığına gelene kadar bekletip sonra içmelerini öneriyordu – bu, şarabın “oda sıcaklığında” servis edilesi kavramının o zamanlardaki ifade şekliydi.⁴¹ Isıtılarak içilen biradan bahsedilmesi, şaraptan daha tuhaf gelse de, benzer bir tartışma biraya ilişkin olarak da yapılmıştı.

Şarabın ısıtılması konusunda bir görüş birliği oluşmamıştı çünkü değerlendirme de göz önüne alınan faktör duygusal deneyim boyutundan çok ısısının vücut üzerindeki etkileriydi. Champier’nin şarabın soğuk içilmemesine ilişkin uyarısından yıllar sonra, başka bir doktor, Laurent Jaubert, özellikle heyecanlı gençler için, şarabı ve diğer içecekleri soğutarak içmeyi, önermişti.⁴² Bazı doktorlarsa şarabın sıcaklığını, termometre ile ölçülen ısı ile değil, salgılarla ilişkilendirerek ele almışlardı. İtalyan doktor Baldassare Pisanelli şarabın yaşlı insanların beslenme sisteminde yer alması gerektiğini belirtiyordu çünkü “yaşlılıkla artan üşümenin üstesinden gelebilmeleri için, doğal ısılarındaki kademeli düşüşü dengeleyecek ilave bir sıcaklık kaynağına ihtiyaçları vardı.” Diğer yandan, Pisanelli çocukların şarap içmemeleri gerektiğini belirterek devam ediyordu çünkü “narin çıranın ateşini körükleyerek zihinlerini rahatsız eder.” Aynı şekilde, gençler “sıcak ve coşkulu bir yapıya sahiptirler,” bu nedenle şarap içtiklerinde, “ruhen güçlü bir coşkuya kapılıp, bedenlen şiddetli bir heyecana sürüklenme riskiyle karşı karşıya kalırlar” (bu, muhtemelen şarabın cinsel duyguları uyandırdığı yönünde bir uyarıydı).⁴³ Bu genel bir kanıymış gibi görünüyordu. Kardinal Silvio Antoniano 1584’de çocukların, özellikle de kız çocuklarının, çok az ya da hiç şarap içmemeleri ve ıslak ile kuru arasında dengeli, basit besinler yemeleri gerektiğini yazıyordu. Bu tür bir tavsiye, çocuklar ve gençlerin düzenli olarak küçük miktarlarda alkol (bira ve şarap) kullandığı yönündeki tarihi kaynakların da doğruladığı, genel kanıya karşı gelmek için verilmiş olabilirdi. Bu tavsiye, çocuklar şarap içmeyecekse ne içmeliler sorusunu ortaya çıkarıyordu, ancak Pisanelli ve Antoniano bu konuya değinmemişlerdi.

Bazı doktorlar, antik dünyanın biyolojik modellerini, sınıflara özgü biyolojik özelliklerle ilgili baskın fikirlerle bir araya getirerek, bazı tür şarapların belli sınıflar için daha uygun olduğu şeklinde kavramlar geliştirmeye başlamışlardı. Toprakla ilgili çalışmalar yapan bir bilim adamı olan Oliver de Serres’in bağcılık konusunda uzman olması, tıbbi görüşler belirtmesine engel olmuyordu. 1605 yılında şöyle yazmıştı: “İyi kalite, nefis kıvamda kırmızı ve siyah şaraplar çalışan kişiler için uygundu... Bol miktarda Bordeaux şarabı ve beyaz şarap zevkine düşkün insanlardan çok büyük ilgi görüyordu.” (“Kırmızı ve siyah şarap” derken muhtemelen orta ve koyu kırmızı şarap kastediliyor olmalıydı.) Bir başka tarım uzmanı ve aynı zamanda doktor da olan Jean Liebault birkaç yıl sonra bu yaklaşımın sebebini açıklıyordu: “Kırmızı Bordeaux şarabı ve beyaz şaraba göre daha besleyicidir ve bu sebeple yoğun çalışan kişiler için daha uygundur; çünkü çalışma ve yorucu egzersizler kırmızı şarabın sahip olduğu dezavantajları dengelemektedir.” Siyah (koyu kırmızı) şarap içinse, “bağcılıkla uğraşanlar ve çiftçiler için çok uygundur, çünkü(...) sağlıklı ve kuvvetli bir besin maddesidir ve insanı güçlendirip işindeki performansını artırır.”⁴⁵

Libault koyu şarapların kullanan kişiyi ağırlaştırdığını ve “kan akışını yavaşlatıp, sıkıntı ve hüzün uyandırdığını” belirtiyordu ama bu durum ağır işlerde çalışanlar için sorun değildi, onlar zaten yabancı, kaba, hantal kişiler olarak biliniyorlardı. Ama aynı şarap, manevi yönü güçlü, sevecen ve hayat dolu kişiler olmaları gereken asilzade, burjuva ve ruhban sınıfından olanlar üzerinde çok kötü etkiler yaratabilirdi. Bu kişilerde karaciğer ve dalak rahatsızlıkları, iştah kaybı ve mide kaynaması gibi sıkıntılar oluşabiliyordu. Bu tür teorilerle, şaraplara insani nitelikler yüklenerek, tüketicilerin sahip olduğu bedensel ve kişilik özelliklerine benzetilmeye çalışılmaktadır.

Bu tür yaklaşımlar temelde, sahip olduğu diğer özellikler ne olursa olsun, alkollü içeceklerin -en çok da şarabın- tedavi edici özellikleri olduğu konusundaki genel kabul görmüş tıbbi inanışa dayanıyordu. İngiliz doktor Andrew Boorde şarap “insanın tüm güçlerini harekete geçirir ve onu besler; kanın kalitesini artırır, beyni ve tüm vücudu kuvvetlendirir,” diye yazmıştı. Cerrahlar hastalarına ale satıyorlardı, kadınlar sütleri artsın diye ekstra bira içiyorlardı ve jinekolojiye ilişkin ilk İngiliz el kitabındaki 43 tıbbi reçete, mutlaka bir tür alkol içeriyordu.⁴⁶

İster tıbbi sebeplerle, isterse de sıvı alımı ve mutluluk gibi daha sıradan sebeplerle olsun, şarap kesinlikle Fransa’da birçok yerde beslenme düzeninin temelini oluşturuyordu. Bazı doktorlar, muhtemelen kuzey Fransa’da yaşayan ve şarap almaya ekonomik gücü yetmeyen köylülerin onun yerine bira veya elma şarabı içebileceğini desteklerken, bazıları da biranın sert geleceğini onun yerine seyreltilmiş düşük alkollü şarabın çok daha uygun olacağını savunuyordu. On altıncı yüzyılda elma şarabı içmenin, o dönemde elma şarabıyla (sonradan da *calvados* tabir edilen elma temelli damıtılmış yüksek alkol dereceli içeceklerle) tanınan Normandiya’da yaygın olarak görülen cüzama

yol açtığı iddia edilmişti. Bir Protestan doktor olan Julien le Paulmier (ismi konuya çok uygun düşüyordu çünkü soyadının okunuş şekli Fransızcada elma ağacı anlamına gelen *pommier* kelimesine çok benziyordu) bu suçlamalardan rahatsız olmuş ve 1572 yılında Aziz Bartolomeus Yortusu Kıyımı sonrasında geçirdiği kalp çarpıntısını iyileştirdiğini düşündüğü elma şarabını savunmaya girişmişti. Le Palumier şarabın tehlikeli bir uyuşturucu madde olduğunu belirterek; hangi şarabı içeceğini, nasıl seyreleteceğini, iklime, mevsime ve kişisel gereksinimlere göre nasıl ayarlayacağını bilmeyen hastalara bırakılmayıp, bir uzman kontrolünde kullanılması gerektiğini savunuyordu. Oysa elma şarabı kan ve sindirime çok iyi geliyordu, sıcaktı ama bu sıcaklık makul düzeydeydi ve genel olarak şarabın sahip olduğu iddia edilen yararlı özelliklerin hepsine sahipti; ayrıca şarabın kusurlarının hiçbirini taşımıyordu. Kısaca, diye yazmıştı Paulmier, “elma şarabı içen kişi başka tür şarap içen kişiden daha uzun yaşar.”⁴⁷

Le Paulmier’nin tenkitlerine bakılmaksızın, şarap hastaların tedavisinde vazgeçilmez bir yer edinmişti. 1676 yılında XIV. Louis ünlü bir askeri hastane olan Les Invalides’i açarken, burada yatan hastalar için her yıl satın alınan şarabın ilk 55.000 litresinin vergiden muaf tutulmasını emretti. 1705 yılına kadar hastanenin şarap harcamaları bu şekildeydi (Venedik’deki Arsenal’i anımsatıyor) ve sadece otuz yıl sonra, vergi muafiyeti on beş kat artarak yıllık 800.000 litreye çıkartıldı. Les Invalides’de tedavi gören subaylara günlük 1,25 litre şarap ayrılıyordu, bunun çeyrek litresi sabah, yarımşar litresi ise öğle ve akşam yemeklerinde servis ediliyordu. Astsubaylara daha düşük oranda şarap veriliyordu ve bayramlarda akşam yemeklerinde verilen tüm şarap miktarları iki katına çıkartılıyordu. Şarap o kadar önemliydi ki, subaylar Les Invalides’den fizik tedavi için kaplıcalara gönderildikleri zaman, gittikleri yerde bulunmama ihtimalini göz önüne alarak, yanlarında yedek şarap götürüyorlardı. Diğer yandan, günlük şarap payının düşürülmesi ise hastane duvarlarına müstehcen sözler yazmak; pencerelerden dışarıya istenmeyen maddeler, idrar ya da su atmak; temizlik kurallarına uymamak; gece ateş ya da mum yakmak gibi suçlara karşılık verilen bir cezaydı.⁴⁸

Les Invalides gibi kurumların duvarları ardında, içki içilen umuma açık yerlerde insanlar giderek artan miktarlarda içki tüketiyorlardı. Tabii ki her lisanda bu yerlere verilen isimler farklıydı: Örneğin, İngiltere’de taverna ve han; Fransa’da kabare ve guingette; Almanya’da Gaststatten. Ayrıca servis edilen alkol türlerine göre (İngiltere’de ale satılan *alehouses* ve cin satılan *dramshops* gibi) ve yeme içmeye ek olarak barınma hizmeti de verilip verilmemesine göre (hanlar şeklinde) genel sınıflandırmalar da yapılıyordu. Yapılan çeşitli yetki tanımlamaları bu yerlerde müşterilere ne servis edileceğini bir ölçüde belirlemekteydi. (Burada tüm bu sınıflandırmaları kapsayacak genel bir tanımlama olarak “bar” ismi kullanılacaktır). Aslında barların geçmişi yüzyıllar öncesine dayansa da bu mekanlar ancak 16. yüzyılda Avrupa’da hem kırsal kesim hem de kentlerde yaşayan sıradan insanların, düzenli şekilde bir araya gelmesini sağlayan

birer demirbaş halini almıştı. Bu, muhtemelen Protestanlıkla birlikte yaygınlaşan bir uygulamaydı. Ortaçağ boyunca, toplumsal hayatın en önemli merkezi kilise ve yakın çevresiydi. Burası toplantılar, toplu oyunlar ve sosyal yardım amacıyla para toplamak için kiliseye bağışlanan yiyecek ve içeceklerin satış şölenleri gibi özel durumlarda bir araya gelmek için, en çok tercih edilen yerdi. Reformcular, kilisenin sadece dini amaçlarla kullanılması yönünde geniş kapsamlı sınırlamalar getirince (birçok durumda dans etmek, oyun oynamak ve birlikte içki içmek gibi faaliyetleri de yasaklıyorlardı) insanlar dinle ilgili olmayan faaliyetlerini yerel birahaneler ve hanlara taşıdılar.⁴⁹

1577'de İngiltere'de her 142 kişi için bir birahane varken, bundan elli yıl sonra, her 100 kişi için bir birahane olması, İngiltere'de barların yaygınlığı konusunda fikir vermektedir.⁵⁰ Birahaneler, şehirler ve büyük kasabalarda kırsal kesime göre daha yoğun bir dağılım göstermekteydi ve İngiliz nüfusunun yarısının 18 yaşın altında olduğunu göz önüne aldığımızda görüyoruz ki, İngiliz yetişkinler için içki içecek mekânlar fazlasıyla mevcuttu. Londra'da her on altı ev için bir bar varken, daha fakir bölgelerde altı ya da yedi ev başına bir bar düşüyordu.⁵¹ Bu rakamlar aynı zamanda evde bira yapımının düşmüş olduğunu da göstermektedir çünkü bahsedilen birahane oranı, ancak yetişkin nüfusun önemli oranda düzenli müşteri olması durumunda ayakta kalabilirdi. İngiliz kırsalında birahaneler, sayıları giderek artan köylüler ve göçmen işçiler için ucuz içki, yemek ve barınma olanağı sağlıyorlardı, öyle ki bu mekanlar onlara neredeyse alternatif birer toplum ve aile ortamı sunuyordu.⁵²

Barlara ilişkin kanuni düzenlemeler Avrupa genelinde çok farklılık gösteriyordu ancak birçok Protestan bölgede yöneticiler, halkı barlara gitmeye yönlendiren, birlikte içki içme, oyun ve dans gibi faaliyetleri yapmalarına engel olmaya çalışıyordu. Katolik bölgelerde içki içilen yerler üzerindeki kontroller de, kamu düzenini korumak kaygısıyla, hemen hemen aynı derecede sıkıydı. Fransa'da 1677 yılına ait bir polis talimatı, suçluların ve diğer istenmeyen kişilerin sarhoş olana kadar içip, uzun karanlık saatlerin ardına saklanarak sorun çıkarmalarına engel olmak maksadıyla, brendi satıcılarının 1 Kasım'dan Mayıs sonuna kadar öğleden sonra saat 4'den itibaren dükkânlarını kapatmasını öngörüyordu. Bu döneme ait başka düzenlemelerde ise Paris'teki han sahiplerinin (kavga gibi) rahatsız edici olayları polise bildirmesini gerektiriyor, kumar oynanması, fahişe ve serserilere servis yapılmasını yasaklıyordu.⁵³

O dönemdeki yetkililerin, barların suçluların uğrak yerleri olduğu görüşüne rağmen, barların suçla ilişkisi belirsizdir. Büyük ihtimale öyleydiler, ama barlar bir o kadar da suçla ve ahlak dışı faaliyetlerle ilişkisi olmayan kişilerin ortak buluşma noktasıydılar. Ancak 1660 yılında İngiliz Kralı II. Charles'ın yayınladığı "Ayyaşlığa Karşı Beyanname" adlı bildirgede tavernalar hedef gösterilmişti. O dönemlerin yazarları ahlaksızlık ve suç teşkil eden faaliyetleri basitçe içkiyle ilişkilendiriyorlardı. Bir çalışma, firari bir askerin onu bulmak için gönderilen bir askeri vurma sebebinin sarhoşluk olmasına odaklan-

mıştı: “Kendisini savunmak için kullanabileceği tek şey, olay anında içkili olmasıydı.”

⁵⁴ Bir başkasında ise şöyle deniyordu: “Uyuşukluk sarhoşlukla, sarhoşluk evlilik dışı cinsel ilişki ve zinayla, zina ise cinayetle bağlantılıdır.”⁵⁵ Shakespeare’in trajedilerindeki bir grup cinayet içki ile ilişkilidir. Oyunların çağdaş izleyicilerinin de tahmin etmiş olabilecekleri gibi, *Macbeth*’de Duncan ve uşaklarının, *Othello*’da da Desdemona ve Roderigo’nun katledilmesi buna örnek olarak verilebilir.⁵⁶

Her ne kadar bazı çalışmalarda ağır suçların dörtte birinin hanlarla bir tür bağlantısı olduğu iddia ediyorsa da⁵⁷ özellikle hanlar ve suç arasında bağlantı kurmak daha zor olmaktadır. Elbette ki, barlarda çok sık tartışma ve kavgalar yaşanmış olduğu tahmin edilebilir ve hanlar da yankesicilik gibi hırsızlık suçları için uygun ortamlar yaratmış olabilirler. 1674 yılında bir kadın, Londra’da bir birahaneden bir gümüş kupa çalmak suçundan mahkûm edilmişti. Ale türü bira sipariş etmişti ve bir süre bunu içerek zaman geçirmişti. Birahane sahibi ona bir oturma getirmek için gittiğinde, kadın birahane çıkıp ve giderken kupayı yanında götürmüştü.⁵⁸

Modern dönemin ilk yıllarındaki barların müşterileri arasında kadınlar da olmakla beraber kadınların buralara ulaşımı erkekler kadar sık olamıyordu. 1550’lerde Almanya’nın Augsburg kentinde kadınlar, eğer evlilerse ve eşleriyle birlikte gittilerse, hanlarda içki içebiliyorlardı.⁵⁹ Diğer kadınlar hana sadece bir şeyler satmak, evlerine götürmek üzere şarap veya bira satın almak amacıyla ya da ticari işlerini yürütmek için geçici olarak girebiliyorlardı. Bu durumlar çok nadirdi ve genelde, evli veya bekâr kadınların hanlara yalnız girmesi itibarlarını riske sokuyordu. Onların “adi”, “aşâğılık” oldukları söyleniyor, ayrıca hafifmeşrep ve fahişe olmakla itham ediliyorlardı (belirtmeye gerek yok, bu, handaki erkek müşterilerin küstah ahlaki bakış açısını ortaya koyan bir ithamdı). Bazı evli kadınların, kocalarını eve götürmek için hanlara geldiklerinde, içeri bir adım bile atmaksızın kapıda durarak onları çağırma-ları gerekmesi kara bir lekeydi.

Hanlar erkekler için de problem yaratabiliyordu. Augsburg’da (ve Avrupa’nın her yerinde) hem alkol tüketim alışkanlığı olup hem de evi ve ailesini geçindirebilme yeteneği erkeklik onuru ilkesinin temelinde yer alıyordu. Pek çok erkeğin bu faaliyetleri dengeli bir şekilde yürütememesi batı toplumlarının alkol tarihi boyunca (on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllardaki ılımlılık döneminde çok belirgindi) devamlı şikâyet konusu olmuştur. O kadar ki seçim yapmaları gerektiğinde ailevi sorumluluklardan daha çok alkole yöneliyorlardı. Bu erkekler böyle yaparak, altıncı yüzyıl ortalarından itibaren sarhoşluk oranlarındaki yükseliş olarak algılanan kavrama katkıda bulunuyorlardı. Belki bu görüş, artan duyarlılığın bir sonucuydu; çünkü Protestan yetkililer doğru olanın bu olduğunu düşünerek içki kullanımı konusunda çok sıkı önlemler almışlardı. Karşı Reform uygulamaları ahlak kavramına daha katı bir bakış açısıyla yaklaşmalarına sebep olduğu için Katolik yetkililer de alkol tüketimini kontrol altına al-

maya çalışmışlardı. 1552’de İngiltere’de sarhoşluk (kilisede hükmedilen bir suç değil) bireysel bir suç olarak tanımlanmış ve bir sonraki yıl ise hanların sayısının sınırlandırılması konusunda girişiminde bulunulmuştu. 1583 yılında bir İngiliz ahlakçı Philip Stubbs sarhoşlukla ilgili uyarıcı bir yazısında şöyle diyordu: “Diyorum ki, bu korkunç bir ahlak bozukluğudur ve İngiltere’de çok fazla kullanılmaktadır. Görmelisiniz, tüm ülkeler, şehirler, kasabalar ve diğer yerler, gece gündüz, malt kurtlarıyla dolu birahanelerin, hanların ve tavernaların istilasına uğramıştır. Onları gün boyu şarap ve iyi bira ile otururken göreceksiniz, evet, gece boyunca da belki de paraları bitene kadar tüm bir hafta birlikte olacaklar; hiç birinin, tek bir kelime bile söyleyemeyeceği zamana kadar kafayı çekecek, kafese kapanıp âlem yapacaklar.”⁶⁰ İngiliz kilisesi de toplu sarhoşluğa neden olduğu gerekçesiyle, kilisede bir araya gelip bira içilmemesi için sıkı önlemler almıştı.

Sarhoşluğun hiç olmadığı kadar kötü bir hal aldığı hissi, aynen kökleri yıllar önce sine dayanan aile kavramının yok olmanın eşliğinde olduğu inancı gibi, birçok dönemde görülmüştür. Bunlar, zaman geçtikçe gelişim ve ilerleme fikirlerinin meydan okumasıyla karşılaşacak olan, yaygın bir geçmişe özlem kültürünün farklı yansımalarıdır. Sarhoşluğun yaygınlığı hakkındaki bitmeyen şiddetli uyarıların monotonluğunu aşarak, zamana ve sınıfa dayalı önemli farklılıkları görmeye çalışmalıyız. Modern Avrupa açısından bakıldığında sarhoşluğun tipik iki kaynağı olduğu söylenebilir. Biri, görmüş olduğumuz gibi, Avrupalılara özellikle de erkeklere, aşırı içki kullanımı için devamlı artan olanaklar sunduğu düşünülen içki içilen ortak mekânların yaygınlaşmasıydı. Diğeriyse, damıtılmış yüksek dereceli alkollü içeceklerin içki kültürlerine ilişkin ana görüş çerçevesinde yer almaya başlamasıdır ve bu konu gelecek bölümde işlenecektir.

Damıtılmış İçkiler, 1500-1750

Toplumsal Düzene Yönelik Tehditler

Orta çağların sonuna dek, Avrupa’da tüketilmekte olan alkollü içecekler sadece mayalama yoluyla üretiliyordu. O zamana kadar en önemli türler bira ve şarap olmakla birlikte bazı bölgelerde elma suyu, elma şarabı ve diğer meyve temelli şaraplar da üretilip tüketiliyordu. Damıtılmış alkollü içecekler 12. yüzyılda Avrupa’da görülmeye başladyısa da 1500’lü yıllarda bile sınırlı miktarlarda üretiliyor ve neredeyse sadece tıbbi amaçlarla kullanılıyorlardı. Ancak 1500’lerin sonlarında damıtılmış alkollü içecekler Avrupa ve Amerika’nın temel içki kültürüne girmeye ve halkın damarlarında dolaşmaya başladı. İlk üretilen damıtılmış alkollü içecek şaraptan damıtılan brendiydi ama çok geçmeden diğer içecekler de (özellikle viski, cin ve votka) tahıllardan damıtılarak üretilmeye başlandı. On yedinci yüzyılda şeker yapımında elde edilen melas denilen koyu şeker şurubu damıtılarak rom üretimine başlandı. Bira ve şaraba oranla çok daha yoğun alkol içeren ve kültürel bir gelenekten yoksun olan bu yeni tür alkollü içeceklerin ortaya çıkmasının, alkol tüketim usul ve kuralları üzerinde kısa ve uzun vadeli etkileri olmuştur. Bu içecekler, 1500 ile 1750 yılları arasındaki dönemi alkol tarihi açısından önemli bir konuma getirmiştir.

Alkolün damıtılması için öncelikle üzüm ve tahıllardan, bazen de meyve ve sebzelerden (örneğin patatesten) yapılan ve alkol içeren sıvının ısıtılması gerekmektedir.

Alkolün kaynama noktası suya göre daha düşük olduğu için, kaynatılan sıvıdaki sudan daha hızlı buharlaşır. Bu buharın toplanıp soğutularak yoğunlaştırılması sonucunda sıvı halde yoğunlaştırılmış alkol oluşur. Modern damıtılmış içecekler bir veya iki, bazen de üç kez damıtılma işleminden geçer ve her damıtma işlemi sonrasında bir öncekinden daha yoğun alkol içeren bir sıvı elde edilir. Bu işlemin kökeni belirsiz olmakla beraber, Mısırlı/Yunanlı bir simyacı olan Panopolis’li Zizimos’un dördüncü yüzyılın ilk yıllarında yapmış olduğu çalışmalara ait bir görseldeki gereçler, damıtma cihazlarına çok benzemektedir.¹ Bu, damıtılmış alkollü içeceklerin o tarihlerde yapılmakta olduğu anlamına gelmemektedir. Damıtma işlemi buharlaşma noktaları farklı olan maddeleri birbirinden ayırmak için de uygulanabilir. Büyük olasılıkla damıtma işlemi ilk olarak, daha yoğun alkollü bir içecek elde etmek için değil, (simyacıların nihai hedefi olan ucuz metali altına çevirme amacına ulaşmak için) cıva, su ve çeşitli yağları arıtmak amacıyla uygulanmaya başlanmıştır. Üstelik klasik metinlerde mayalı içeceklerin üretimi ve tüketimine ilişkin pek çok atıf olmasına rağmen damıtılmış içeceklerden hiç bahsedilmemektedir. Sonradan Yunanlı simyacıların çalışmalarını geliştiren Arap bilim insanları aslında alkollü damıtmış olabilirler. Ayrıca bu işlemlerle ilgili kelimelerin çoğu Arapça kökenlidir: En başta “alkol”, sonra sıvıyı ısıtmak ve buharı soğutmak için kullanılan alet “imbik”. Ancak bir başka yorumda da damıtma işleminin ilk kez modern Pakistan ve Hindistan’ın sınır bölgelerinde uygulandığından bahsedilmektedir.²

Avrupalıların alkollü damıtma ilmini ne zaman öğrendiği ve uyguladığı net olarak bilinmemektedir. Damıtılmış alkollü içeceklerin ilk örneklerinin, Güney İtalya’da saygın bir tıp okulu olan Salerno’da 1100 yılında üretildiği iddia edilmektedir.³ Eğer bu doğru ise alkollü damıtma işleminin yaygınlaşması çok uzun zaman almış demektir. On ikinci yüzyılın geri kalanında yapılan damıtma işlemine ilişkin çeşitli bilgilere rastlanmış olmakla birlikte çoğunda konu edilen suyun arındırılmasıydı, hiçbirinde alkolün damıtılmasından bahsedilmiyordu. Belki alkolün damıtılmasıyla ilgili birkaç örnek durum yaşanmış olabilir ama bunlar ya sadece merak gidermek için yapılan uygulamalar olmuştur ya da elde edilen ürün o kadar tatsızdır ki, damıtan kişiler ürünün etkileri ve potansiyelinin farkına varacak miktarda içememişlerdir.

Damıtılmış alkollü içeceklere ilişkin ilk net referanslara on üçüncü yüzyıldan itibaren rastlanmaktadır. İspanya’da Katalan bir İslam bilimi uzmanı olan Ramon Lull, ürettiği damıtılmış alkollü içeceğin koku ve tadına hayran olarak bu içeceğin savaşa gidecek olan askerler için iyi bir uyarıcı olabileceğini öngörmüştü.⁴ Meslektaş Valensiyalı Arnaldus de Villa Nova, damıtılmış su kullanımını gençleştirici etkileri olduğunu ileri sürerek teşvik etmişti. Bu, onunla aynı ülkeden olan Ponce de Leon’un Yeni Dünya’da gençleştirici özelliği olan suları (Gençlik Çeşmesi) aramasından iki sene kadar önce yaşanmıştı. Arnaldus’un üzerinde düşündüğü bilimsel konulardan birisi de gençliği korumak ve yeniden kazanmaktı. Bu konudaki pek çok önerisinden bazıları safran,

sarisabır ve yılan suyundan oluşan bir karışım içmek; neşeli ve ılımlı olmak; seks ve yorucu egzersizden kaçınmaktı.⁵ Damıtılmış içeceklerde bir başka etken madde daha bulunduğu düşünmüş olması pek de şaşırtıcı olmayabilir. “Alkol,” diyordu heyecanla, “hem enfeksiyonu hem de yaşlılığa bağlı tüm hastalık ve sakatlıkları iyileştirecek güce sahip; yaşlı bir insanı gençleştiriyor.” On üçüncü yüzyılın ilerleyen yıllarında, İtalya’da bir grup bilim adamı sahip olduğu düşünülen tıbbi değerleri sebebiyle (o dönemde *aqua vitae* ya da “can suyu” olarak tanınmaya başlayan) damıtılmış alkol içilmesini ya da yaralara sürülmesini önermişlerdir.

Gerçi damıtılmış alkol kabul görüp saygınlık kazanmadan daha önce simya karşıtı tepkilerin kurbanı oldu. On dördüncü yüzyılda simya, doğaya aykırı olduğu ve bir tür büyü olduğu iddia edilerek hem kilise hem de laik yetkililer tarafından kınanmaktaydı. Papa XXII. John 1320’lerde simya teorisine dayalı yaklaşımların din kurallarına aykırı olduğunu açıklarken, 1326’da İspanya’da Aragon’un engizisyon başkanı bir yasaklama kampanyası başlattı. Simya İngiltere’de, Venedik’te ve diğer bölgelerde de yasaklanmıştı. 1380’de Fransa Kralı V. Charles geniş ölçüde simya ile ilişkilendirilen damıtma cihazına sahip olmayı, ağır cezalı suç olarak ilan etti.⁷

Dönemsel koşullar damıtılmış alkol üretimi için uygun değildi. Ama bazı bilim insanları sebatla çalışmaya devam etmişlerdi ve bu sayede simyacılar üzerindeki baskıların giderek azaldığı 1400’lü yıllar boyunca yapılmış olan damıtılmış alkollü içecek üretimine ilişkin tek tük ve düzensiz kayıtlara erişilebilmektedir. Ferrara’da saray doktoru Michele Savonarola’nın damıtma hakkında yazdığı *De Aqua Ardente* (*Yanan Sular Hakkında*, temel sıvıyı ısıtmak için kullanılan ateşle ilgili referans kitabı) adlı kitapta damıtılmış alkollü içeceklerin şifa verici etkileri ve Avrupa’yı etkisi altına almış olan salgın hastalıklarla mücadeledeki etkin gücü vurgulanmaktadır. Diğer yandan Leonardo da Vinci, sadece çözücü madde ya da askeri amaçlarla ateşleyici olarak kullanılmak üzere, bira veya şaraptan alkol damıtmak için gelişmiş bir imbibik tasarımı yapmış ve damıtılmış içeceklerin içilmemesi konusunda da uyarılarda bulunmuştu.

On beşinci yüzyıl sonlarında, tıbbi amaçlarla alkol damıtma işlemleri ile simya, her ne kadar aynı düzenekleri kullanıyor olsalar da birbirlerinden tamamen ayrı ele alınmaya başlanmıştı. Alkolün damıtılması doktorlar ve eczacılar tarafından benimsenmiş ve bu kişiler birçok ülkede damıtılmış alkol üretmek, tedavi amaçlı kullanmak ve satmak üzere yetkilendirilmişlerdi. Damıtma sonucu elde edilen ürün bazen saf halde kullanılıyordu; bazen de çiçekler, şifalı otlar ve baharatlar ile birlikte damıtılan ürünler farklı farklı rahatsızlıkların tedavisi için kullanılıyordu. İskoçya hazinesine ait 1498 tarihli bir kayıta, bir “barbar”a (berber-cerrah) “kralın emriyle Dundee kralına *aqua vitae* (can suyu) getirdiği için” yapılmış olan 9 şilin tutarında bir ödeme bilgisine rastlanmıştı.⁸ Rahip ve rahibelerin zaman zaman şifalı “sular” yaptığı bilinen bazı manastırlarda da damıtma işlemi yapılıyordu. İskoçya’daki damıtmaya ilişkin en eski

kaynaklardan birinde (1494 yılında verilen “aqua vitae yapması için Rahip John Cor’a iletilecek sekiz paket malt” siparişinde) bahsi geçen üretici bir tarikat üyesiydi.⁹

Damıtılmış alkollü içeceklere sağlık açısından verilen değer, onlara takılan can suyu anlamına gelen aqua vitae isminden de anlaşılmaktadır. Tuhaf, çünkü damıtma işlemi temel sıvıdaki alkollü sudan ayırmaktadır. Bu isim başka dillerde de benzer şekillerde kullanılmıştır, örneğin Fransızlar *eau-de-vie*, İskandinavlar *aquavit*, Galliler *uisge beatha* ya da 1700’lü yıllarda “usky”, “uiskie” ve “whiskie” olarak değişen *usquebaugh*. (Kelime anlamı “yanık şarap” olan “brendi” sözcüğü, on yedinci yüzyılda Hollanda’ca bir sözcük olan *brandewijn*’den türetilmiştir.) Aqua vitae hakkında yazılmış olan ilk basılı eserlerden biri (ki bu kapsamda brendi ele alınmıştır) 1476 yılında Almanya’da yayımlanmıştı. Bu kitapta eklem iltihabından ağız kokusuna kadar değişik türde pek çok rahatsızlığa karşı korunmak için her sabah yarım kaşık brendi kullanılması öneriliyordu. Bazı doktorlar da brendinin yararlı etkilerine ilişkin makaleler yayınlamışlardı. Bu yazılarda, brendinin fiziksel rahatsızlıklara iyi geldiği (baş ağrılarını, kalp rahatsızlıklarını, gutu ve duyma bozukluklarını iyileştiriyordu); fiziksel kusurları gidermeye yardımcı olduğu (göğüs bölgesini güçlendiriyor, saçın beyazlamasını durduruyordu); duygusal ve benzeri problemleri (melankoli ve unutkanlığı) tedavi ettiği iddia ediliyordu.¹⁰ Yaşlanmayla ilgili problemlerin (sağırılık, unutkanlık ve saçların beyazlaması gibi) dahil edilmiş olması brendi içmenin genç kalmayı ve ömrün uzamasını sağladığı yönündeki görüşlerin birer yansımasıydı.

Brendi ve diğer damıtılmış alkollü içeceklere atfedilen en önemli özellik sıcaklıktı. Aqua vitae aynı zamanda, alkol üretiminde kullanılan sıvıların ısıtılıp buharlaştırılması işlemine atfen, “yanan su” (*aqua ardens*) ve “sıcak su” olarak da biliniyordu. Damıtma düzenekleri ise genellikle “su yakıcı” olarak isimlendiriliyordu. Şüphe yok ki, yoğunlaştırılmış alkolün ağız ve boğaz bölgesinde uyandırdığı yakıcı etki nedeniyle, damıtılmış alkollü içeceklerin, oluşumları için gerekli olan ateşin sıcaklığını içerdikleri düşünülüyordu. Sağlığın baskın olan tıbbi görüşe göre sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve nem gibi özelliklerin insan vücudunda dengede bulunması şeklinde tanımlandığı o dönemlerde damıtılmış alkollü içkiler, sıcaklık veren içecek maddeleri olarak önemli tıbbi rol oynuyordu. Aqua vitae aşırı soğüğün etkisini gidermek için kullanılabildiğinden vücut ısıları düşük olan yaşlılar için ideal bir içecekti (ancak vücutlarının çok kuru olduğuna ve bu tür ateşli bir içecek ile temas etmesi halinde yanabileceğine inanılan yaşlı dullar için pek de uygun olmayabilirdi). Brendi gençler için de önerilmiyordu: Çünkü onların doğal sıcaklıklarının bu tür “sıcak suların” kullanılması halinde aşırı derecelere çıkabileceği düşünülüyordu. Genel olarak bakıldığında, tıbbi kaynaklar arasına giren ilk damıtılmış alkollü içecek olan brendinin sağlık açısından faydaları inkâr edilemez durumdaydı. Doktorlar reçetelerinde yazmak, hastalarsa ilaç olarak kullanmak konusunda çok istekliydiler. Brendi genel bir kuvvet ilacı olarak kabul görmeye başlamıştı ve

maddi durumu iyi olan kişiler, günlerine damıtılmış alkollü içeceklerin sağladığı bir tür sıcaklık ve enerji patlamasıyla başlamayı alışkanlık haline getirmişlerdi ki, bu alışkanlık günümüzde halen Avrupa'nın bazı bölgelerinde devam etmektedir.

1545 yılında bir Alman doktor olan Walter Ryff, brendinin tıbbi değeri konusunda yayınladığı geniş kapsamlı açıklamada, brendinin sadece sarhoş olmak için kullanılan bir içecek değil, “güçlü bir ilaç” olduğunu yazmıştı. Ryff öncelikle şarabın (özellikle kan yapımını arttıran koyu, kırmızı şarabın) tedavi edici özelliklerini açıklamış ve şarabın özü olarak tanımladığı brendinin de daha güçlü tıbbi özelliklere sahip olduğunu iddia etmişti. “Aqua vitae” diye yazmıştı, “soğuk, dumanlı kafa ve beyin için çok yararlı(...) İç kanama, hafif ve ağır felç, ödem, sara ve uzuvlarda kontrolsüz hareketler oluşma riskini ortadan kaldırır. Eğer soğuk nedeniyle uzuvlar uyuşmuş, hareketsiz ve hissiz kalmışsa bu bölgelere sürerek veya uygun miktarda içilerek yararlanılabilir.”¹¹

Fakat brendi ve damıtılmış alkollü içecekler yüksek dereceli alkol içerdikleri için problem oluşturmaktaydı. Alkol düzeyi o tarihlerde ölçülemiyordu; damıtılmış alkollü içecekler genellikle katkı maddeleri eklenerek ve seyreltilerek kullanıldığı halde büyük olasılıkla en az %40 alkol içeriyordu ki bu günümüzde izin verilen en yüksek sertlik oranıdır. Sırf şaraptan damıtılmış olması nedeniyle brendi şaraba göre çok daha yüksek oranda alkol içeriyordu. Ancak bu, tek başına damıtılmış alkollü içecekler sarhoş etme açısından daha güçlüydü (veya güçlüdür) anlamına gelmez çünkü bu etki sadece içkinin sahip olduğu alkol derecesine göre değil, aynı zamanda kullanılan içki miktarına göre de değişir. Pazara girdikleri ilk zamanlarda damıtılmış alkollü içecekler aynen şarap ve bira gibi zevkle tüketiliyorlardı ama sonuçları korkunç oluyordu, ancak bu içkilerin daha az miktarlarda içiliyor olması daha olasıydı.

Bira ve şarap gibi mayalanmış alkollü içeceklerin aşırı tüketimi bu kadar endişe uyandırıp, tarih boyunca çeşitli hukuki düzenleme ve cezalara tabii tutulduğuna göre sarhoşlukla birlikte kişisel risk ve toplumsal karışıklık yaratmak konusunda daha güçlü etkilere sahip olabilen, damıtılmış alkollü içeceklerin üretimi ve kullanımına ilişkin daha ciddi sınırlamalar getirilmiş olması doğaldır. Alkol, bira, şarap ve damıtılmış alkollü içeceklerin tümünün ortak maddesi olarak tanımlanmamış olduğu için, ilk zamanlarda damıtılmış içecekler ayrı bir içecek sınıfı olarak ele alınarak sıkı düzenlemeler altına alınan maddelerin başında yer almışlardır. 1700'lerin başlarında simya faaliyetlerinin durdurulması konusunda yapılmakta olan düzenlemeler sırasında, damıtılmış alkollü içeceklerin tamamen yasaklanması konusu gündeme gelmişti. Avrupalıları brendi (ve daha sonraları cin, votka ve rom) ile buluşturan su yakıcılar alkol, sağlık ve sosyal düzen üzerine yüzyıllar boyunca çeşitli boyutlarda kaynamaya devam edecek bir tartışmayı alevlendirmişti.

Temel problem, başlangıçta brendinin gerçek kullanım amacı olduğu düşünülen, ilaç niteliğinde tüketimini sınırlamanın mümkün olmamasıydı. Doğru kullanım şekli-

nin ne olduğu ve neyin kötüye kullanım olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirleyebilmek için brendinin yararlı olacağı durumları tanımlamak gerçekten imkânsızdı. Aynen şarap gibi brendi de hem belirli hastalıklar için ilaç olarak kullanılabilirdi hem de beden ve ruh sağlığını korumak amacıyla günlük olarak sınırlı miktarlarda tüketilmesine izin verilen bir kuvvet ilacıydı. Bu belirsizlik ve brendi içmek konusunda yaşanan tereddütler, 1532 yılında Almanca bir kitapta güzel bir şekilde özetlenmiştir. Brendi, diyordu kitabın yazarı, “üzüntü ve kasvete çok iyi gelir(...) Fiziksel gücü yerine getirir, insanı mutlu ve sevecen yapar.”¹² Tıbbi olarak tanımlanmış fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkları günlük hayatın sıradan korku ve sorunlarından ayırt etmek güç olduğu kadar, tedavi amaçlı kullanımın nerede bitip keyfi tüketimin nerede başladığını tespit etmek de kolay değildir.

Tedaviyle ilişkili güçlü bağlantıları yirminci yüzyıla kadar devam etmiş olsa da damıtılmış alkollü içecekler, 1500’lerin başlarında tıbbi alandaki uzmanların ellerinden yavaş yavaş kayıp gitmeye başlamışlardı. 1506 yılında Colmar kasabasında alkol damıtıcılarına ruhsat alma ve vergi verme zorunluluğu getirilmişti.¹³ Birçok yerde alkol damıtma izni lokanta işletmecileri ve sirke üreticileri gibi yiyecek içecek üreticilerini de kapsayacak şekilde genişletilmişti. 1530’lara doğru Fransa’da bu üretici birliklerine damıtma ruhsatı da verilmişti. Diğer yandan, İngiltere’de damıtıcıları denetlemek için Kraliyet Tabipler Birliğine bağlı bir komisyonun oluşturulduğu 1550’lere kadar damıtma işlemi doktorların gözetiminde yapıyordu. İngiltere’de damıtma işlemi üzerindeki tekelleşme ancak Kraliçe I. Elizabeth’in tebaasının “üşüyen midelerini ısıtmak için istedikleri kadar ucuz aqua vitae (can suyu) bulabilmesi”¹⁵ gerektiğini bildirmesiyle 1601’de sona ermişti.

Doktorlar can suyu üzerindeki kontrollerini kaybetmeye başlarken, aynı şekilde 1530’lardan sonra Protestanlığın hâkimiyetinin artmaya başladığı bölgelerde manastırların reformcular tarafından etkisiz hale getirilmesi sonucunda, dini tarikatların da alkollü içkiler üzerinde kontrolleri zayıflamıştı. Birçok eski rahip ve rahibe damıtma faaliyetlerine sivil hayatlarında da devam etmişlerdi ve damıtma dünyasında özellikle kadınlar çok önemliydi. 1546’da Münih’te damıtma işiyle uğraşan otuz kişinin yarısı kadındı; İngiltere, Macaristan ve Brunswick gibi geniş bir alana yayılmış ülkelerde alkollü içki yapan kadınların sıklıkla göze çarptığına ilişkin raporlar vardı. İngiltere’deki damıtılmış alkollü içecek üretiminin büyük bir kısmı kadınların elindeydi. Bu dönemde, damıtma işlemi büyük ölçüde evlerde yapılan küçük ölçekli bir faaliyetti ve damıtma işiyle uğraşan kadınlar, 1500’lere gelindiğinde neredeyse yok sayılacak kadar azalmış olan bira üreten kadınları hatırlatıyorlardı. 1546 yılında hayatının sonuna yaklaşmış olan VIII. Henry kendi kullanımı için “her çeşit otlar, sular ve diğer ihtiyaç maddelerini yapmak ve damıtmak” üzere, Hampton Sarayındaki iki bahçenin bakımı için bir kadını görevlendirmişti.¹⁶

Hem şaraptan hem de tahıl tabanlı diğer mayalanmış içeceklerden (esas olarak ale'den) alkolün damıtılmasının Kuzey Avrupa bölgelerinde önemli etkileri olmuştur. Bu bölgelerde, özellikle sınır bölgelerinde çok sert geçen kışların pek çok bağı yok ettiği on altıncı yüzyıldan sonra, bağcılık iklim tarafından yönetilir hale geldi. Tahıl temelli damıtılmış içecekler, ithal şarap almaya gücü yetmeyen kişilere, yerel olarak üretilen ve biradan daha yüksek dereceli alkol içeren bir içeceğe erişim olanağı sağlıyorlardı. Damıtılmış içeceklerin güçlü ısıtıcı özelliklerinin, Kuzey Avrupa'nın serin iklimi ve soğuk kışlarında alım konusunda istekli bir pazar oluşmasını sağladığı söylenebilir. 1600'lere gelindiğinde İrlanda, İskoçya, Almanya, İskandinavya ve diğer bölgelerde tahıl temelli alkollü içki üretimi yapılmaktaydı. Görünen o ki bazı tüketiciler alım konusunda aşırı istekliydiler. İskoçya'da damıtma faaliyeti arpa üretiminden büyük bir pay alıyordu ve 1579'daki düşük miktartlı hasadın yarattığı olumsuz etki sonucunda İskoçya Parlamentosu damıtma faaliyetlerini sadece kontlar, lordlar, baronlar ve beyler tarafından yapılmasına izin verecek şekilde sınırladı. Parlamentonun açıklamasında "ülke genelinde alkollü içki yapmak için çok fazla miktarlarda malt kullanılmış ve bu da kıtlığa sebep olmuştur," deniliyordu.¹⁷

Damıtılmış içki tüketimi toplumsal olarak arttıkça ve belki de kişi başına düşen tüketim artış gösterdikçe, doğal olarak aşırı içki kullanımı konusunda yapılan uyarılar da çoğalmıştı. Kutsal Roma İmparatorluğu'nda 1530 tarihli bir polis nizamnamesinde birinin sağlığına kadeh kaldırmak (ki zaten yasaktı) sarhoşluğu artırıcı bir sebep olarak suç kabul ediliyordu: "Şerefine kadeh kaldırılan insan sağlığı, her yerde zarar görmeye ve istismar edilmeye devam ediyor ve giderek yaygınlaşan bu ortam toplumda kutsal değerlere saygısızlık, cinayetler, kasıtsız adam öldürme, zina ve başka ahlaksız davranışların ortaya çıkmasına sebep oluyor," deniliyordu.¹⁸ Hollandalı doktor Laevius Lemnius 1550'de, Almanya ve Flandra'da alkolün insanların ihtiyaçlarının çok üzerinde tükettikleri yaygın bir içecek halini aldığını yazmıştı.¹⁹ Bu uyarılar bir bakıma, yeni Protestan kiliselerinin, Roma Kilisesi'nin anlayış gösterdiğini hatta desteklediğini iddia ettikleri, ahlaka aykırı faaliyetleri önleme arzularını yansıtıyordu. Jean Calvin'in İsviçre'de uygulamaya koyduğu sıkı kurallar sadece sarhoşluğu cezalandırmakla kalmamış, aynı zamanda barlarda içki içmeye dayanan sosyalleşme imkânını da sınırlandırmıştı. Bu kanuni düzenlemeler tüm alkol türlerini kapsıyordu ancak damıtılmış alkollü içecekler, hem sağlık hem de sosyal düzen açısından mayalanmış alkollü içeceklere göre potansiyel olarak çok daha tehlikeli görülüyordu.

Damıtılmış alkollü içeceklerin sağlık açısından yararları destek görüyordu ancak bu destek genellikle koşullu olarak veriliyordu. Nürnberg'deki doktorlar 1572'de halkı uyararak, "brendi özellikle hamile kadınlarda ve genç işçilerde, diğerlerine (diğer içeceklere) göre daha ciddi hasarlara yol açmaktadır ve günlük olarak pek çok sorun ve hastalığa sebep olmaktadır," demişlerdi.²⁰ Avrupa genelinde yetkililer damıtılmış

alkollü içeceklerin üretim, satış ve kullanımını düzenleyen kurallar oluşturmaya çalışıyorlardı. Bir Alman şehri olan Nurnberg, 1567’de halk sağlığı yararına, brendinin “kaliteli, gerçek şarap ya da şarap tortusu” kullanılarak yapılmasını şart koşmuştu.²¹ Augsburg daha 1472 yılında brendiye vergi uygulamaya başlamıştı. Ayrıca birçok yerel yönetim de pazar günleri ve kilisede bulunulan zamanlarda brendi satılmasını yasaklamışlardı. Nuremberg bu yasağı 1496 yılında uygulamaya başlamıştı (ve 1500’lü yıllarda bu yasak pek çok kez yürürlüğe kondu, yani muhtemelen uygulamada sorunlar yaşanıyordu). Aynı şekilde 1506’da Münih’te ve 1529’da Augsburg’da da söz konusu yasak uygulanmaya başlandı. Diğer günlerde Nuremberg’de brendi sadece çarşıdaki küçük dükkânlarda satılabiliyorken, Augsburg’da bakkaldan, esnafa ait dükkânlardan ya da doğrudan doğruya damıtma işinin yapıldığı evlerden yasal olarak temin edilebiliyordu.²²

Bahsi geçen diğer Alman kasabalarında ve diğer yerlerde brendi, onun sosyal ortamlarda şarap ve bira gibi günlük olarak tüketilebilen bir içki haline gelmesine engel olmak amacıyla getirilen, pek çok sınırlayıcı kural ile çevrelenmişti. Kanunlar şehir sakinlerinin brendiyi satın aldıkları ortamda oturarak içmelerine izin vermiyordu. Bunun yerine müşteriler brendiyi ya satış yerinde ayakta içmek ya da satın alıp evlerine götürerek tüketmek durumunda kalıyorlardı.²³ Eğer satış yerlerinde içiyorlarsa, tüketebilecekleri miktar en fazla 1 fenik (bir peni) değerinde olabiliyordu, ayrıca kadeh tokuşturmak ve şerefe kadeh kaldırmak da yasaktı.²⁴ Güne başlarken bir kadeh brendi içmek tercih edilen bir uygulama olmaya başladığı için, Almanya’da bazı yerlerde tüm gün ve akşam boyunca satılıp içilebilen şarap ve biranın aksine sadece çalışma günlerinin sabahlarında brendi satışı yapılabiliyordu.

Yetkililer damıtılmış alkollü içeceklerin tüketimini sınırlamak konusunda gerçekten kararlılardı ve brendinin eğlence amacıyla değil sadece tedavi amaçlı kullanılması gerektiği konusunda tüketicileri devamlı olarak uyarıyorlardı. Ancak görevliler üzerinde sınırlamaların gevşetilmesi için giderek artan bir baskı oluşmaktaydı. Almanya genelinde şehirlerde damıtma işiyle uğraşanlar ve brendi satıcıları, kırsal bölgelerde kurallara tabi olmayan üreticiler ve satışlar karşısında haksız rekabete uğradıklarını, brendinin çok yararlı bir içecek olması nedeniyle elde edilmesinin güçleştirilmemesi, aksine yetkililerce teşvik edilmesi gerektiğini, ayrıca 1500’lerdeki enflasyon oranları yüzünden 1 fenik ile sadece çok küçük miktarda brendi alınabildiğini iddia ediyorlardı. Bu itirazı dikkate alan Augsburg şehir konseyi 1580’de bu limiti 2 ve 1614’de 4 fenike çıkarttı. Konsey ayrıca müşterilerin brendi içerken oturmasına izin vermeye karar verdiyse de yanında yemek yenmesine izin verilmesi ısrarla reddedildi. Brendiye atfedilen özel konuma 1614 yılında yapılan bir uyarıyla dikkat çekiliyordu: “Brendi ölçsüz bir şekilde içilecek bir içki değildir, sadece güç kazanmak ve tıbbi amaçlarla kullanılabilir.”²⁵

Ancak, kullanımı küçük tıbbi dozlarla sınırlama çabaları başarısızlıkla sonuçlanan damıtılmış alkollü içeceklerin üretimi Avrupa genelinde hızla yaygınlaştı. Damıtma sanayi de din gibi matbaanın bulunmasından ilk yararlananlardan olmuştı. Gutenberg'in bu harikası sayesinde aqua vitaenin değerini dillendiren ve damıtma tekniklerini anlatan gerçek bir kitap seli oluşmuştu. 1525'e gelindiğinde damıtmayla ilgili (ve özellikle brendi ile ilgili) kitaplar Fransızca, Almanca, Hollandaca, İtalyanca ve İngilizce gibi çok çeşitli Avrupa dillerinde yayınlanmaktaydı. Her yerde damıtma evleri inşa ediliyordu ve tüketim de şüphesiz artan üretime ayak uydurmaktaydı. Ancak her ikisi için de kullanılabilir bir istatistik bulunmuyor çünkü damıtılmış alkollü içkiler nadiren vergiye tabi tutuluyordu ve anlaşılıyor ki bu ürünleri üretenler sıklıkla vergi kaçırmaktaydı.

On yedinci yüzyıla gelindiğinde, damıtılmış alkollü içecekler Avrupa içki kültüründe değişmez bir yere sahip olmuş ve giderek olağan hale gelmişti. Bu nedenle 1600'lerin ortalarında, damıtılmış içeceklerin imalat ve satışı konusunda, bira ve şarap imalatı ve satışıyla ilgili kanunların benzerleri yürürlüğe girmişti. Damıtıcı birlikleri oluşturulmuştu ve ürünlerinden vergi alınıyordu. Augsburg'da ilgili kanun kitaplarda onlarca yıl yürürlükte kalmaya devam etmiş olsa da, damıtılmış alkollü içeceklerin (bu dava konusu damıtılmış çavdardı) satış amaçlı olarak yasadışı yollarla üretimine yönelik son dava 1643 yılında açılmıştı. İngiliz damıtma sanayisi yükselişe geçmiş ve 1621 yılına gelindiğinde, Londra Damıtıcılar Birliği kurulmuştu. 200 kadar damıtıcı "Aqua Vitae, Aqua Composita ve diğer tür sert ve sıcak suları" üretiyorlardı. Farklı imbiklerde yapılan üretimlerde, şarap tortusundan (İtalyan brendisinin ilk örneklerinden grappa), bira posasından, çürük meyvelerden alkol elde ediliyordu.²⁶

Damıtma tarihinin gelişimindeki önemli dönüm noktalarından biri Fransa'nın güneybatısında bazı temel derişimlerin ortaya çıkmaya başlamasıydı. Bunların ilki 1300'lü yıllarda gelişmeye başlayan Armagnac'tı ama Bordeaux'nun kuzeyindeki Charente bölgesinde üretilen ikincisi ekonomik anlamda çok daha önemli bir yer edinmişti. Fransa'nın brendi üretim merkezi olan Charente (çok kaliteli bir brendi türüne adını vermiş olan Cognac yöresini de içine alıyordu) bölgesinin iki hayati kaynağı vardı: Yüksek miktarlarda beyaz şarap üretilen bağlar ve damıtma evlerindeki ocaklara yakacak sağlayan ormanlar. 1620'lerde imbikler kurmaya başlayan Hollandalı girişimciler, çok geçmeden eşi benzeri görülmemiş miktarlarda brendi imal etmeye başlamışlardı. 1640'ların ortalarında İngiltere Charente'den her yıl 200.000 galon brendi ithal ediyordu; 1675 yılına gelindiğinde ithalat miktarı bir milyon galona, 1689 yılında ise bu rakamın iki katına çıkmıştı.²⁷

Bu rakamlar gösteriyor ki, Avrupa piyasasındaki damıtılmış alkollü içecek hacmi on yedinci yüzyıl boyunca belirgin bir artış göstermiştir. 1677 yılında Paris polisi "doğandırıcılar, serseriler ve diğer kötü huylu insanların ahlaksız ve hovarda" hayatlarını

devam ettirmelerini sağlayan “zararlı işler” yani hırsızlık ve benzeri suçları işlemeyen önce brendi kullandıklarını iddia ediyordu. Bunlar, “her akşam bir brendi satıcısını buluşma yeri olarak kullanarak aşırı miktarda brendi tüketip sarhoş olduktan sonra alacakaranlıkta hangi semti isterlerse oranın yolunu tutuyorlardı(...) Gece boyunca gözü dönmüş bir şekilde hareket ederek toplum güvenliği tehlikeye atıp, büyük kargaşalara sebep oluyorlardı.” Polis, günlerin kısa gecelerin uzun olduğu 1 Ekim’den Mayıs ayı sonuna kadarki dönemde, gündüz 4’ten sonra, brendi (ve likör) satıcılarının müşteri kabul etmelerini yasaklamıştı.²⁸

Ancak brendi konusunda dile getirilen bu şüpheler, tahıl temelli damıtılmış alkollü içeceklerin 1600’lerin başlarında Avrupa içki kültürünün genel tercihleri kapsamına girmesinden doğan heyecan karşısında etkisiz kalıyordu. Tahılın damıtılarak ardıç meyveleri ile tatlandırılması sonucunda elde edilen bir Hollanda içkisi olan cin ve arpadan yapılan viski de bu içecekler arasında yer alıyordu.²⁹ Artık bilinen bir yöntem olan damıtma yoluyla üretiliyor olsalar da ticari içecekler arasında yeni yer aldıkları için hünerleri ve tehlikeli noktaları bilinmeyen cin ve viski başlangıçta şüpheyle karşılanmıştı. 1609 yılında İskoçya Kralı VI. James, güneydeki adalarda başkaldıran tebaasının durumu konusunda şarap ve viskiyi şu sözlerle suçluyordu: “Adalardaki yoksulluğun ve kavgalarda gözler önüne serilen kaba tavırlar ile sergilenen insanlık dışı barbarca uygulamaların en önemli sebebi, sert şarap ve alkole olan aşırı düşkünlüktü.”³⁰ Ama viski kesinlikle daha çok problem yaratıyordu. Çünkü James onlara aileleriyle birlikte kullanmak üzere istedikleri kadar viski üretmelerine izin vermiş ancak daha fazlasının ithal edilmesini yasaklamıştı. (Lordlar ve “zengin beyefendiler” bu yasaktan muaf tutulmaktaydı.)

Birbirlerinden çok farklı olsalar da tahıldan damıtılmış alkollü içecekler ve brendi 1500 ve 1700 yılları arasında kanuni düzenlemeler yönünden benzer yollardan geçmişlerdi. Öncelikle tümü reçeteyle yazılan ilaçlar olarak tanımlanmışlardı. Örneğin 1505’de İskoçya viski ticareti, Edinburg’daki Kraliyet Tabipler Birliği’nin kontrolü altına verilmişti.³¹ Daha sonra bu içecekler, sağlık için yararlı oldukları ancak zevk için tüketimlerinin kontrol edilmesi görüşüne dayanılarak perakende satışları konusunda getirilen sınırlayıcı kurallara tabi tutuldu. Son olarak da damıtılmış alkollü içeceklerin eğlence sektöründe tüketiminin artması sonucunda bu kanunlar yürürlükten kaldırıldı ya da uygulanmamaya başlandı ve yetkililer bu içeceklere vergi uygulamasına gidilmesinin daha çok getirisi olacağının farkına vardılar. Hollanda’da damıtılmış alkollü içeceklere vergi uygulanmasına 1600’lü yılların başında başlanmış, bunu 1643 yılında İngiltere ve bir yıl sonra da İskoçya izlemiştir. İskoçya ve İngiltere 1707’de birleştiğinde genel tüketim vergisi oranı bir galon içki başına 1 peni olarak tahakkuk ettiriliyordu.³²

Romun ise farklı bir tarihçesi vardı. Bu konuda 1552’lere kadar giden sarıh olmayan bilgilere rastlanmakla birlikte, ilk kez on yedinci yüzyılda Karayipler’deki İngi-

liz ve Fransız sömürgelerinde, mayalanmış melas ve şeker yapımında elde edilen atık ürünler damıtarak üretilmişti.³³ (Çin ve Hindistan’da mayalanmış şeker kamışı suyuna ilişkin daha eski dönemlere ait bilgi kaynakları da vardı.) Rom, Avrupa sömürgelelerinde ve Karayipler’deki yerli topluluklarda hızla popüler olmuştu. Roma çok çeşitli tıbbi özellikler atfediliyordu (örneğin “ateşe karşı ateş” yaklaşımıyla, ateşli hastalıkları iyileştirdiği söyleniyordu) ayrıca kalorisi yüzünden de itibar görüyordu.³⁴ Buna ek olarak Avrupa donanmalarında ve deniz ticaret filolarında da kendine uygun bir piyasa bulmuştu. Su fiçilerine koruyucu olarak eklenen rom Atlantik okyanusunun Amerika kıyısında gemilerde bulunabilen tek alkol türüydü. Kraliyet (İngiliz) Donanması 1655’lerden itibaren denizcilere günlük olarak belli bir oranda rom sağlıyordu (bu uygulama 1970’e kadar devam etmiştir). Bu sayede çok geçmeden rom bir denizci içkisi olarak tanınmaya başlamıştı. Rom, (liman şehirlerinde denizcilerden rağbet gördüğü) İngiltere’ye küçük miktarlarda ithal edilmekte olsa da nadir bulunan bir içkiydi çünkü Atlantik üzerinden taşıma masrafları sebebiyle brendi ve yerel içkilere oranla daha pahalıydı. Her şeye rağmen rom, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Kuzey Amerikalıların içki kültüründe önemli bir yer edinmişti. Öyle ki Amerika’daki sömürgelerde (Karayipler’den ithal edilen melas kullanıldığı) birkaç tane rom damıtma evi kurulmuştu.

Bir başka temel damıtılmış alkollü içecek de ilk kez günümüzde Rusya, Polonya, Belarus ve Ukrayna’nın kapladığı geniş bölgede üretilmiş olan votka idi. İlk üreticiler muhtemelen, (Avrupa’nın geri kalanında olduğu gibi) tedavi amacıyla içilmek ya da deriye sürülmek için tahılı (genellikle çavdar) damıtarak alkollü içecek yapan keşişlerdi. Ancak on altıncı yüzyıla gelindiğinde (bal, baharat ve şifalı otlarla) tatlandırma gibi iyileştirmeler votkayı popüler bir içki haline getirmişti. Votkayı ilk Polonyalıların mı, yoksa Rusların mı yaptığı tartışma konusudur; “biraz su” anlamına gelen votka kelimesi iki dilden de türemiş olabilir. On birinci yüzyılda Polonya’da Lehçe “yakmak” anlamına gelen *gorzalka* adını taşıyan bir damıtılmış içkiden bahsedilmektedir ama bunun votka olup olmadığı açık değildir.³⁵ 1620 yılına kadar yalnızca birkaç şehirde damıtma ruhsatı verilirken, o sene sadece Gdansk’ta verilen ruhsat sayısı altmış sekizi bulmuştu. 1693 yılında Krakov’da bir damıtıcı votka yapımı için tarifler yayınlamış ve bu içkinin tahıl yerine patates kullanarak da yapılabileceğini göstermişti.

Rusya’da ise çarlar daha 1470’lerde votka üzerinde bazı tekeller oluşturmuş ve onu bir gelir kaynağı, politik ve toplumsal kontrol mekanizması olarak kullanmışlardı.³⁶ 1500’lü yıllarda IV.İvan yeni bir ayrıcalıklı sınıf oluşturarak, sadakatlerine karşılık olarak sadece bu sınıf mensuplarına votkaya erişim hakkı tanımıştı. I.Petro kendi destekçilerine votka dağıtmaya devam ederek onu diplomat ve misafirleri kontrol altına almak için kullanmıştı. 1695 yılında Sarhoş Hokkabaz ve Soytarılar Meclisi oluşturmuştu ki bu konsey (kendisi de dahil) tüm üyelerinin “her gün sarhoş olup yatağa ayık girmemesini” şart koşmaktaydı.³⁷ Rusya Devleti’nin votka üretimine bu

şekilde erken katılımı yüzyıllar boyunca belirleyici oldu ve birbiri ardına gelen imparatorluk yönetimleri ve bunların varisi olan Sovyet rejimleri sırtını alkolden elde edilen gelirlere dayadı.

Damıtılmış alkollü içeceklerin on yedinci yüzyıl Avrupa'sında gördüğü kabul, sahip oldukları meziyetlerin hem birbirleriyle hem de uzun süredir varlığını sürdüren mayalanmış içecekler, bira ve şarapla karşılaştırılması konusunda bir tartışma başlattı. Yorumcular aynı zamanda (1600'lerde hali vakti yerinde Avrupalıların beslenme düzenlerinde yer almaya başlayan) çay, kahve ve çikolatayı da bu kapsamda tartışma konusu yapmışlardı ki bu tartışmalarda alkollü ve alkolsüz içkiler arasında keskin bir ayırım yapılmamış olması da dikkat çekiciydi. Yeni sıcak içeceklerin aktif olarak içerdiği maddeler arasında kafein ismen tanımlanmamış olsa da, bu içecekler alkol türlerinden çok da farklı olmayan bir şekilde uyarıcı etkilere sahip olarak tanınıyorlardı. Çay, şarap, kahve ve bira günümüzde birbirinin yerini tutabilecek içecekler olarak görülmemekle birlikte, bazı on yedinci yüzyıl yazarları çayın şarabın bütün meziyetlerine sahip olmakla beraber, sarhoşluk ve akşamdan kalma olmak gibi olumsuzluklara sebep olmadığını savunarak çayın şarabın yerini tutabileceğini iddia etmeyi o kadar saçma görmüyordu. Kahveye gelince, birçok yazar kahve kullanımını, alkolün aşırı kullanımıyla aynı şiddette kınamaktaydı. Bir Fransız doktora göre kahve ve çikolata “başlangıçta ilaç olarak kullanıldıklarında tatsızdılar ama şeker eklenip tatlandırıldıktan sonra zehir haline gelmişlerdi.” Bu doktor kahvenin uykusuzluğa sebep olduğunu, iştah kestiğini, çocukların büyümesine engel olduğunu ve “her iki cinsiyeti de daha az verimli hale getirdiğini” iddia ediyordu. En son yorumuna ilişkin olarak verdiği örnekte bir kadının, bir atın hadım edildiğini gördüğü zaman, “kısraklara karşı ihtirasını dindirmek için ona kahve içirmeniz yeterli olur,” dediğini aktarmıştı.³⁸

Alkollü ve alkolsüz içeceklerle ilgili tartışma en çok kullanılan içecek olan suyu da içeriyordu. Suyun tek başına ya da diğer içeceklerle karşılaştırıldığında sahip olduğu değer hakkında anlaşmazlıklar vardı. Bir Fransız doktor suyun “tüm içeceklerin en sağlıklı (...) Bizi yok edebilecek aşırı sığağa karşı tek önlem” olduğunu açıklamış ve “sudan başka bir şey içmeyen kişiler, şarap içenlerden doğal olarak daha sağlıklı ve uzun yaşarlar. İlk kez (şarap) içen Nuh'tan beri ... insan hayatı daha kısaldı ve hastalıklar her zamankinden sık görülmeye başladı,” iddiasında bulunmuştu.³⁹

Bu ses pek çok kişi tarafından bastırılmıştı. Bunlardan biri de on yedinci yüzyılda İngiltere'nin önemli doktorlarından olan Richard Short'du. Short'a göre su (“Libya ve Afrika” gibi) sıcak iklimlerde yaşayan insanlar için uygun olmakla birlikte İngiltere gibi soğuk iklim kuşağında olan ülkelerde yaşayanlar için öylesine tehlikeliydi ki, bu ülkelerde “pek çok insan su içerek kendini tehlikeye atmış, çoğu da hayatlarını kaybetmişlerdi.” Su onların, özellikle de vücutları zaten üşümekte olan ve ısıtmaya ihtiyaç duyan yaşlı kişilerin, doğal ısınısı bozarak, pek çok rahatsızlıklara yol açmıştı. Dr. Short “yeni

su içme tarzı hakkında çok endişelenmiş” ve akşam yemeğinden sonra su içmeyi “son günlerin icadı” olarak tanımlamıştı.

Short’un yorumunda günün modası biraz abartılmış olabilir ama suyun on yedinci yüzyıl masasındaki içecekler arasında daha sık yer almaya başlamış olma olasılığını da ortaya koymaktadır. Fakirlerin, büyük bir kısmı düşük kaliteli olan suları içtiği kesin olmakla birlikte, Short muhtemelen daha çok orta ve üst toplumsal sınıflardan bahsediyordu. Short, akşam yemeğinde şarap içtikten sonra bu şarabı seyreltmek amacıyla bir miktar su da içilebileceğini kabul etmekle birlikte biradan sonra su içilmesini “çılgınlık” olarak tanımlıyordu.

Short damıtılmış alkollü içeceklerin en iyi içki türü olduğunu iddia etmese de şarap (“kesinlikle sudan daha iyi”) ve bira (“lezzetli, sağlıklı ve besleyici”) içilmesini öneriyordu. Şarap ve biranın neden daha yararlı olduğu ve rahat sindirildiği konusunda sağlık açısından mantıklı sebepler öne süren Short, bir yandan da “bizler ülkemizde su içmeye alışık değiliz (...) eskiden kalan alışkanlık değiştirilmemeli (...) beslenme konusunda ulusal geleneklere uymak daha mantıklıdır,” diyerek gastronomik geleneği hatırlatıyor ve suya karşıt olan görüşü destekliyordu. Short su içme hakkındaki görüşleri konusunda okuyucuları hiç tereddütte bırakmayarak şöyle diyordu: “Narkotiğe haşhaş, afyon ve ülkemizin suyu gibi sersemletici etkisi olan uyuşturucuları vermememiz için hiçbir neden göremiyorum.”⁴⁰

Su konusundaki bu tartışmalar alkolün içme suyuna göre genellikle daha güvenli olduğu durumları anımsatıyor. Short sudaki kirliliği bu şekilde ele almamakla beraber, kuyulardan alınan suyun nehirlerden alınan sudan daha kötü durumda olduğunu yazmıştı. Onunla aynı dönemde yaşayan diğer yazarlar içme suyuyla ilgili endişelerini dile getirmişlerdi. On yedinci yüzyılda Londra’ya “iyi, temiz ve sağlıklı su” sağlanması amacıyla yapılan bir projede mevcut kaynakların kirli ve çamurlu olduğu “birçok şekilde kullanımının uygun olmayacağı” belirtilmekteydi. Bu projede, şehre “yıkama, pişirme, mayalama ya da içme gibi her amaçla rahatlıkla kullanılacak mükemmeliyette iyi su”⁴¹ sağlayacak kapalı bir su kanalı yapılması teklif ediliyordu. Belki de temiz suyun kullanım alanları listesinde içme eylemine en son sırada yer verilmesi önemlidir.

Aynı dönemde deniz suyunun tuzdan arıtılmasıyla ilgili projelerde patlama yaşanmıştı ki bu işlem donanma ve deniz ticaret filosu için paha biçilmez olabilirdi. Avrupalılar dünyanın diğer kesimlerini keşfettikçe; Amerika, Afrika ve Asya’da yerleşim birimleri oluşturdukça; Avrupa’dan morina balığı bol olan Newfoundland kıyılarına kadar balık avlamaya gittikçe uzun deniz yolculukları da giderek yaygınlaşıyordu. Bu seyahatlerde mürettebat için yeterli miktarda su bulundurmak ve tahta fiçilerde depolanmış olan suyun bozulmamasını sağlamak gibi problemlerle karşılaşılıyordu. Damıtılmış alkollü içeceklerle erişimin kolaylaşmasıyla fiçilere bu içecekler eklenerek suyun bozulması yavaşlatılabilir hale gelse de deniz suyunun tuzdan arındırılması daha çekici bir seçenektir.

On yedinci yüzyılda çok sık reklamı yapılan bir buluş sayesinde deniz suyundan her 24 saate 90 galon temiz su elde edilebileceği vaat ediliyordu. Bu buluşun destekçileri, bunun hem denizciler için bir nimet olduğunu hem de “deniz kıyısında yaşayıp iyi su isteyen (bulamayan) ya da ellerinde sadece tuzlu su olan” topluluklar için çok yararlı olduğunu iddia ediyorlardı. Deniz suyunun arıtılması projesine yirmi üç doktor destek veriyordu ve bunlardan biri de su içilmesine karşı sergilediği katı tutumuyla tanıdığımız Richard Short’tu. Muhtemelen İngiltere’de yaşayan İngilizler için tehlikeli olan su, Afrika ve Batı Hint Adaları gibi sıcak iklim bölgelerine gemiyle seyahat eden İngiliz denizciler için riskli değildi. Deniz suyunun arıtım işlemini onaylayan doktorlar “kıyı şeridinde bulunan tuzlu sular ve denizdeyken kullanılmak zorunda kalınan sular sebebiyle çok fazla hastaları olduğunu ancak artık bulunabilen sağlıklı sular sayesinde bu hasta yoğunluğunun azalabileceğini” belirtiyorlardı.⁴²

Bu tür temiz su sağlamaya yönelik proje önerileri Avrupalıların sadece alkolü içecekler tükettiğini düşünmenin yanlış olduğunu gösteriyordu. Ama suyun kalitesi konusunda endişe olduğu durumlarda, alkolün aşırı miktarda bulunması ve tüketilmesi konusunda daha da büyük boyutta endişeler oluşmaktaydı. On yedinci yüzyılın sonu ve on sekizinci yüzyılın başlarında Avrupa’da sarhoşluğun olağan karşılanan bir durum olduğu söyleniyordu. Bu dönemde İngiltere’de bira üretimi zirveye ulaşmıştı, öyle ki bir yorumcu, kısa zamanda tüm krallıkta “bira fabrikaları ve damıtma evlerinden başka bir şey olmayacağını ve tüm halkın da ayyaş olacağını” öngörüyordu.⁴³

Ancak damıtılmış alkolü içecekler (hem içki içenler hem de tüketimin aşırı artışını endişeyle izleyenler için) çok fazla baş ağrısına neden oluyordu. Cinin brendiye göre daha sert ve “sıcak” olduğu aynı zamanda kullanan kişiyi “aşırı derecede ısıttığı” düşünülüyordu. Brendinin sabah aşırı miktarda tüketilmesi öğleden sonraları bira ve şarabın aşırı tüketimine sebep oluyorsa, tahıl temelli damıtılmış alkolü içeceklerin tüketimi durumunda bu risk daha da büyük olabilirdi. Damıtılmış alkolü içeceklerin sebep olabileceği tehlikeler konusundaki uyarılar on sekizinci yüzyılın başında yaşanan ahlaki panik durumunu yansıtan birkaç olayla haklı çıkıyordu. Bu olayların arasında en üzücü ve yazıya en iyi şekilde dökülmüş olanı İngiltere’de bazı bölgelerde 1700 ve 1750 yılları arasında cereyan etmiş olduğu düşünülen “cin çılgınlığı” idi. (“Cin” damıtılmış alkolü içeceklerin tümü için kullanılan genel bir tanımdı ve burada bahse konu olan sadece ardıc ile tatlandırılmış damıtılmış alkolü içecek değil, tüm tahıl temelli damıtılmış alkolü içeceklerdi.)

Bu olayları incelerken gerçekte anlatılanları birbirinden ayırmak oldukça zor.⁴⁴ Büyük ihtimalle yaşanan olaylar, o dönem yorumcularının ve sonraki tarihçilerin anlattıklarından ortaya çıkan tablo kadar vahim değildi. Tarihçi Dorothy George 1925 yılında yaptığı bir tanımlamada şöyle diyordu: “1720 ve 1751 yılları arasında damıtılmış alkolü içeceklerin yarattığı taşkınlığın yıkıcı etkilerini abartmak pek de müm-

kün değildi.” Aslında bu ifadenin kendisi bile yeterince abartılıydı.⁴⁵ Cin içildiği için meydana geldiği ileri sürülen büyük ölçekli yıkım ve ölümler hakkındaki dönemsel yorumlar ise gerçekte, doğruluğu kanıtlanabilir olayların tutarsız bir şekilde aktarılması sonucunda oluşan ahlaki korkuların birer örneğiydi. Ne olursa olsun, on sekizinci yüzyılın ilk yarısında İngiltere’nin bazı bölgelerinde (özellikle Londra’da) damıtılmış alkollü içeceklerin üretimi ve tüketiminin belirgin şekilde artmış olduğu ve bu artışın, bireylerin sağlığını ve toplum düzenini etkilemiş olduğu açıkça görülmektedir. Ancak olayların boyutu ile sonuçlarını tam olarak tahmin etmek ve neden bir panik havası yaratmış olduklarını anlamak çok güçtür.

İngiltere’de cinin bir anda popüler olmasını teşvik eden şey, on yedinci yüzyıl sonlarına gelindiğinde Fransa’dan İngiltere’ye büyük miktarlarda ithal edilmekte olan, örneğin 1680’lerde yıllık ithalatı 2 milyon galonu bulmuş olan brendi pazarında oluşan temin güçlüğüydü. Hollandalı Protestan Prens William 1688 yılında İngiltere kralı olunca, koyu Katolik Fransız Kralı XIV. Louis ile İngiltere’nin ilişkilerinin sekteye uğraması sonucunda Fransız brendisi ithalatında birkaç yıllık dönemde ciddi ölçüde düşüş yaşandı (gelen brendiler için cezai vergiler uygulanıyordu). Ancak William’ın tahta çıkması Hollanda kökenli bir içecek olan cini popüler hale getirmişti. Başlangıçta Hollanda’dan ithal edilmekte olan cin çok geçmeden İngiliz damıtıcılar tarafından fazla miktarlarda üretilmeye ya da farklı içeceklerle karıştırılarak pazarlanmaya başlandı.

1690 ile 1720’li yıllar arasında İngiliz Parlamentosu, yararlı olduklarını düşündüklerinden değil de Katolik Fransa’dan ithal edilen şarap ve brendiye olan talebin düşmesine sebep oldukları için, damıtılmış alkollü içeceklerin üretimini teşvik etti. Cin İngiltere’nin milli içeceği olan biranın yerini alamasa da vatanseverlikle ilişkilendirilen bir içecek haline gelmişti. Parlamento galon başına 2 peni zorunlu vergi ödeyen herkesin damıtılmış alkollü içecek üretmesine izin veriyordu (oldukça düşük olan bu oran, biraya uygulanan vergilerin yüzde yüzlere varan oranlarda arttırıldığı 1710 yılına dek değişmeden uygulanmıştır). 1720’lerden önce damıtma faaliyetlerine zaman zaman sınırlamalar getirilmiş olsa da, bunların nedeni tahılın kıt olması ve yiyecek stoklarının alkol üretiminden olumsuz yönde etkilenmeyeceğinden emin olmak istenmesiydi. Gerçi sonuçta 1715 ve 1755 yılları arasında peş peşe iyi hasatlar yaşandığı için (sadece 3 yıl o kadar iyi değildi) damıtmak üzere tahıl çok bol ve nispeten ucuzdu.

Damıtmanın serbest bırakılmış olması 1736’ya kadar Londra içi ve civarında 1500’e yakın üretim tesisi kurulmasına yol açmıştı. Bunların çoğu (yaklaşık dörtte üçü), kullandıkları düzeneklerin değeri 100 sterlini geçmeyen küçük ölçekli damıtıcılar, muhtemelen sadece altıda birinin kullandığı gereçler 1.000 sterlinden fazlaydı.⁴⁶ Bu açıdan bakıldığında damıtma sanayisinin, 1700’lerin başına gelindiğinde, her geçen yıl daha az sayıda büyük ölçekli işletme barındıran mayalanmış içki üretiminden farklı bir gelişim gösterdiği söylenebilir.

Mayalanmış içki üretimiyle karşılaştırıldığında, damıtılmış alkollü içecek üretimi hem daha az vergiye tabii tutuluyordu hem de satışı daha avantajlıydı. Damıtılmış içki satıcıları ruhsat almak zorunda değillerdi. Ayrıca müşterilerine yemek ve konaklayacak yer sağlamaları gerekmediği için bira satan hancılara göre daha küçük mekânlarda satış yapabiliyorlardı. 1720’de yürürlüğe konulan bir başka teşvik uygulamasına göre, damıtılmış alkollü içecek üreten kişiler askerlere konaklama hizmeti sunma zorunluluğundan muaf tutulacaktı (bu zorunluluk han sahipleri, ahır sahipleri ve diğerleri için rahatsız edici bir yük oluşturuyordu). Bu elverişli ekonomik şartlar altında ve canlı bir piyasada meyhanelerin (damıtılmış alkollü içecek satan küçük işletmeler) sayısı hızla arttı. Tutarlı olsa da olmasa da o döneme ait açıklamalarda, 1725 yılında Londra’da on bir eve bir tane düşecek şekilde 8500 meyhane vardı.⁴⁷ Westminster ve St. Giles gibi daha fakir mahallelerde ise dört ev başına bir meyhane düştüğü söyleniyordu. Bu şaşırtıcı bir yoğunluk ve meyhanelerin sayısı abartılmış gibi görünüyor. Bir satıcının dükkânında oturup değil üç eve, ortalama on eve bile nasıl satış yaptığını anlamak zor.

Bu rakamlar o dönemlerde belirlenip halka duyurulmuştu ve doğru ya da değil, sadece damıtılmış alkollü içeceklere karşı duyulan doymak bilmez iştah konusundaki kaygıyı körüklemeye yaramış olabilirdi. Vergilendirilen cin üretimi 1688 yılında yarım milyon galondan, 1720 yılında 2,5 milyon galona çıkmıştı.⁴⁸ Bu miktarların yanında, kaçak olarak üretildiği için kayıtdışı olan damıtılmış alkollü içecekleri de hesaba katmak gerekiyor. Ancak damıtılmış alkollü içkilere uygulanan vergi oranı o kadar düşüktü ki, çok önem verilen karşılaştırmalı fiyat/sertlik hesaplarına göre vergilendirildiği zaman bile damıtılmış alkollü içecekler, biraya ek ya da alternatif olarak çekici bir seçenek olarak kaldı. Damıtılmış alkollü içeceklerin lezzeti çekiciliklerini artırmış olabilir. Birçoğu mısır kullanarak yapılıyor olsa da genellikle tatlandırılıyordu (bazen orijinal Hollanda cininde olduğu gibi ardıç meyvesiyle ve bazen de kişniş, sülfürik asit veya petrol yağı gibi katkı maddeleri eklenerek) ve sıklıkla da şekerle yumuşatılıyordu. Her ne kadar 1600’lü yıllarda şekerin Avrupa’ya girmesiyle duyuşal tercihler şekerli besinlere yönelmiş ve erkekler çoğu zaman şaraplarını şekerle tatlandırmış olsalar da, cinin şekerli tadının özellikle kadınlar arasındaki cazibesini arttırdığı düşünülüyordu.

1700’lü yılların başlarında şartlar İngiliz damıtılmış alkollü içecek sanayisinin yararına işlediyse de, pazardaki başarısı problem olmaya başlamıştı. Zira 1720’lerde damıtılmış alkollü içeceklerin kullanım miktarındaki artış ile sağlık ve sosyal düzen üzerindeki olası etkileri, üst ve orta sınıfta alarm zillerinin çalmaya başlamasına neden olmuştu. 1720 yılında yasal olarak üretilen 2,5 milyon galon, her bir Londra vatandaşına yılda 3 galon damıtılmış alkollü içecek sağlayacak kadardı ki, bu on beş standart modern şişeye denk geliyordu. Yani şehirli her erkek, kadın ve çocuk günde bir ons (yaklaşık 30 cc.) içebiliyordu.⁴⁹ Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, “erkek, kadın ve çocuk” denklemi, batı toplumlarında alkolün kişi başına tüketimini belirlemek açı-

sından yanıltıcı bir soyutlamadır, çünkü çocukların tarih boyunca yetişkinlerden çok daha az ve kadınların da erkeklere oranla daha az içki içtikleri bilinmektedir.

Yine de, “erkek, kadın ve çocuk” söylemi on sekizinci yüzyılda İngiltere’deki cin çılgınlığı kapsamında düşünüldüğünde özel bir anlam taşımaktadır. Çünkü o dönemde yaşanan endişenin büyük bir bölümü, cinin sadece geleneksel tüketicileri olan erkekler değil aynı zamanda (ve özellikle) kadın ve çocuklar tarafından da aşırı kullanımından kaynaklanmaktaydı. Cin için kullanılan “Anne Cin” ve “Ana Cin” isimleri de bir bakıma bu içeceği kadın ve çocuklarla ilişkilendiriyordu. Çok fazla cin içen kadınların çocuklarının açlıktan şikâyet etmelerini engellemek için onları cinle besledikleri ve bebeklerinin de anne sütü ile dolaylı olarak cin içtiği söyleniyordu. Cin çılgınlığının resimli anlatımlarının en önemlilerinden biri olan, William Hogarth’ın gravür eseri *Gin Lane*’de, emzirirken göğüsleri görünen bir kadın vardı. Sarhoşluktan kendini bilmez bir şekilde, kollarındaki bebeğin kayarak aşağıdaki sokağa kafa üstü düştüğünden habersiz, merdivenlerin başında sere serpe uzanmış yatıyordu.

Hogarth, cin çılgınlığının son dönemlerinin yaşanmakta olduğu 1751 yılında *Gin Lane*’i yaparken, o dönemde çok sayıda bulunan ve cin kullanımının kadınlar ve aileleri üzerindeki kötü etkilerini detaylı şeklide anlatan yazılı eserlerden etkilenmiş olmalıydı. Bir yazar “eğer hamile kadınlar tutuşturucu alkollü içeceklerle bağımlıysa, küçük ceninler de bu içeceklerden pay almalı ve alacaktır, bu nedenle onlar da talep edemedikleri ve hatta hiç görmedikleri bu sert içkilere karşı aşırı bir bağımlılık hissedeceklerdir,” diye yazmıştı.⁵⁰ Birçok annenin ve hemşirenin çocuklarını cinle beslediğini, süt talebinin azaldığını eklemişti. Bir başka yazar da içki bağımlısı bir kadının çocuklarını şu kelimelerle tasvir etmişti: “Biri çarpık bacaklı, ötekinin sırtı kambur, bir diğeri şaşlı göz, öbürü maymun suratlı ve tümü annelerinin budalalığının belirgin bir işareti taşıyor.”⁵¹

Bu çocuklar yukarıda tanımlandığı kadar korkunç durumda olsalar da, her biri en azından annelerinin alkolizm alışkanlığının etkilerinden sağ salim kurtulabilmişlerdi. Damıtılmış alkollü içeceklerin karşısında yer alan pek çok yazara göre bu öldürücü içecekler doğurganlık oranının düşmesine ve ölüm oranının artmasına sebep oluyordu. Zaten bu ölüm teması Hogarth’ın cinin yıkımı tasvirinde de yer yer göze çarpıyordu. Ölüm oranları ve çocuk sağlığı konusundaki endişeler sadece İngiltere’yle sınırlı değildi. Tüm Avrupa ülkelerinde sağlam yapıllı nesiller yetiştirme konusuna politik, ekonomik ve askeri yönden çok önem veriliyordu. Çocukların çektiği ve daha sonraları ceninlerde alkol sendromu olarak tanımlanacak olan sıkıntıları son derece detaylı olarak anlatan bir yorumcu bu çocukları tanımlarken alaycı bir ifadeyle şöyle diyordu: “Ataları hem denizi hem de karayı ele geçirmiş olan, vatanlarını seven ve koruyan yurtseverlerle İngiliz zaferinin destekçilerinden sonra gelen yeni kuşaklar insana ümit veriyor!”⁵²

Bunlara ek olarak damıtılmış alkollü içki kullanımına karşı bir dizi tartışma daha gündemde yer almıştı. Bu tartışmalardan biri cin kullanımının, besleyici besinlere

karşı şiddetli iştah kaybı duyulmasına yol açması konusundaydı. Aslında endişe kaynağı olan konu, bu besin eksikliği nedeniyle giderek gıdasız kalan alt sınıflardan çok, yiyecek üreticilerinin ve satıcılarının kazançlarında görülen azalmaydı. Aynı döneme ait bazı kaynaklara göre kasaplar hiç kimse satın almadığı için ellerinde kalan etleri ya atıyorlar ya da köpeklere veriyorlardı. Diğer bir kaynaktan alınan bilgiye göre çiftçiler satılmayıp elde kalan sütleri kanalizasyona döküyordu. Cin kullanımının iştahı çok ciddi şekilde etkileyerek, on sekizinci yüzyıl işçi sınıfının temel besin maddesi olan ekmeğe talebi azalttığı söyleniyordu. Bir broşür yazarı hükümetin devreye girmesi ve fakirlerin “ekmek, et ve biranın doğal tadına” geri dönmelerini sağlamak için cinin satış fiyatını artırması gerektiğini iddia etmekteydi.⁵³ Cin en basit anlamda sosyal açıdan da düzensizlik yaratıyordu. Aile birliğine zarar vermekle kalmıyor aynı zamanda toplumsal sağlığı ve refahı da tehdit ediyor, suç ve ahlakdışı hareketlere sebep oluyordu; kadın ve erkekleri içki masraflarını karşılamak için hırsızlık, fuhuş ve cinayete yönlendirdiği söyleniyordu. “Böylece umutsuz saldırılar, zaman zaman en acımasız ve duyulmamış cinayetlerle birlikte yapılan cadde ve sokak hırsızlıkları ortaya çıkmaya başladı.”⁵⁴

Damıtma faaliyetlerinin ve damıtılmış alkollü içeceklerin satışının sınırlandırılıp yasaklanması tartışmalarının karşısında, sosyal çöküş senaryolarının abartıldığı varsayımına dayanan ılımlı öneriler ve görüşler ortaya atılmaktaydı. Bu görüşte olan bazı yazarlar, belki de cin sanayisine duydukları ilgi sebebiyle, bira içenlerin de en az cin içenler kadar asi oldukları ve damıtılmış içki satılan meyhanelerdeki olayların bira hanelerde yaşanan karmaşanın yanında sönük kaldığı konusunda ısrar ediyorlardı. Damıtma sanayisindeki gelişmelerin tahıl üreticilerinin refah düzeyini artırdığını ve ayrıca, kullanılan gereçleri yapanların, kamyoncuların ve Londra’ya tahıl götüren kıyı taşımacılığı firmalarına insan gücü sağlayan denizcilerin de aralarında bulunduğu pek çok kişinin de bu durumdan fayda gördüğünü iddia ediyorlardı. Hükümetin de alkol işine ilgisi vardı: İngiltere’de 1730 yılına gelindiğinde, devletin topladığı verginin dörtte birinin çeşitli alkol türlerinden alındığı tahmin edilmekteydi.

Cin tüketimine ve bunun sosyal etkilerine ilişkin bu tür endişeler 1720’den 1750’ye kadar devam etmiş ve bu problemleri farklı yöntemlerle gidermek amacıyla çeşitli kanunların yürürlüğe konmasıyla sonuçlanmıştı. 1729’da kabul edilen ilk yasa satış bacağına etkilemiş ve damıtılmış alkollü içeceklere uygulanan vergi 30 kat artırılarak, 2 peniden 5 şiline çıkartılmış; ruhsat bedeli yıllık 20 sterline yükseltilmiş; sokakta cin satışına 10 sterlin ceza kesilmeye başlanmıştı. Ancak Londra’daki hâkimlerle doktorlarının lobi faaliyetleri sonucunda çıkarılan bu kanun sadece dört yıl uygulamada kalabilmiş ve yetkililerin engel olamadığı vergi kaçırma olayları sonucunda uygulamadan kaldırılmıştı. Yasal yollarla üretilen damıtılmış alkollü içeceklerin üretim hacmi artmaya devam etmiş, 1720 yılında 2,5 milyon galonken, 1730’da 3,8 milyon galona çıkmıştı. 1729 kanunu uygulamadan kaldırılınca rakamlar fırlamış ve 1735’de

6,4 milyon galona ulaşmıştı. Bu vergilendirilen toplamın yanı sıra bir de, miktarı bilinmemekle birlikte yasa dışı yollarla üretilen damıtılmış alkollü içkiler vardı.

1729 kanununun uygulamadan kaldırılmasının hemen ardından, hâkimler ve dini organizasyonlarca başlatılan bir başka mücadelede ise, sarhoşluğun ve suçların arttığı, bu durumdan damıtılmış alkollü içkilerin sorumlu olduğu ileri sürülüyordu. Middlesex Bölgesi Soruşturma Kuruluna göre fakirler “çok içki içmiş ve sarhoş olmuş şekilde, mantıklı yaratıklara dehşet veren bir halde sık sık sokaklarda görülüyordu(...) [ve] böyle yaparak kendilerine ve topluma yararı olmayan bir duruma düşüyorlardı.”⁵⁵ Bu tür şikâyetlerin artması sonucunda, 1736 yılında cin için yıllık 50 sterlin ruhsat bedeli ödenmesini zorunlu kılan bir kanun çıkarıldı. Bu noktada cin taraftarları yine tepki gösterdiler ve Londra sokaklarında isyan tehlikesi baş gösterdi. En az 1929 yılında çıkarılan kanun kadar işletilemez olan bu kanun da ancak üç sene yürürlükte kaldıktan sonra kaldırılarak, damıtılmış alkollü içeceklerin üretim, satış ve tüketimi yeniden serbest kaldı. Tüketime tep noktasına ulaştığı 1743 yılında 8,2 milyon galon içki vergilendirilmişti. Bu rakam İngiliz halkının tamamı için, kişi başına bir galondan fazla tüketime denk geliyordu. Ancak kayıt dışı üretim, yaşa ve cinsiyete göre değişen tüketim miktarları ve damıtılmış alkollü içeceklerin daha çok Londra’nın merkezinde, biraz da diğer limanlar ile sanayi merkezlerinde tüketildiği göz önüne alındığında, yetişkin bir erkeğin yılda 10 galon, yani haftada bir modern şişe kadar tüketimi olduğu söylenebiliyordu. Toplumun zengin azınlık kesimindeki yetişkin erkeklerin düzenli ve yüksek miktarlarda tüketimini karşılamaya yeterli miktarda damıtılmış alkollü içecek sürümü olduğu kesindi.

Ancak 1740’ların ortalarından itibaren damıtılmış alkollü içeceklerin üretimi düşmeye başlamış ve 1751’de başka bir kanun çıkarıldığında, tüketimde çılgınlık olarak nitelendirilen durum yatışmaya başlamıştı. 1751 tarihli kanuna göre üreticilerin kendi ürünlerini satması yasaklanıyor ve satıcılara 2 sterlin gibi düşük bir oranda ruhsat ücreti getiriliyordu. Bu durumda önceleri cazip olan damıtılmış alkollü içeceklerin zamanla cazibesini yitirmesi daha anlaşılır bir hal almıştı. Her ne kadar uygulanmaları zor ve kısa vadeli olmuşsa da, çıkartılan bir dizi kanun sonucunda üretim düzeninin bozulması, tedarikçilere olan güvenin azalmasına sebep olmuş olabilirdi. Belki de içki içenler yeniden biraya dönüş yaparak yeni ve daha sert bir tür olan “porter” tarzı bira kullanmaya başlamışlardı. 1750’lerin sonlarında da otuz yıl süren verimli tahıl hasatları da sona ermiş ve 1757, 1759 ve 1760 hasatları o kadar kötü geçmişti ki yiyecek stoklarının etkilenmemesi için damıtma yapılması tamamen yasaklanmıştı. O zamana kadar zaten damıtılmış alkollü içecek üretimi düşüş eğiliminde olduğundan, bu yasaklama sadece düşüşün daha hızlı olmasına sebep olmuştu.

Cin panîği alkol ve iktidar arasındaki bazı ilişkileri de su yüzüne çıkartmıştı. Bu Avrupa çapında alkol tüketimini kontrol etmek için devletin tüm gücünün kullanıldığı

ilk durumdu. İçki içerken oturulması, şerefe kadeh tokuşturma ve içki ikram etmek gibi konularda on altıncı yüzyılda getirilmiş olan içki karşıtı sınırlamalar, İngiltere parlamentosunun popüler bir alkollü içkiyi piyasadan kaldırma hedeflerinin yanında sönmük kalmıştı. Daha önceden bu boyutta bir düzenleme yapılmamış olduğundan hatalar da yapılmıştı. 1729'da çıkartılan ve satış ruhsatlarına fiyat artışı öngören ilk kanunla muhtemelen birçok satıcının işi bırakması, kalanlarınsa bu artışı ürün ücretlerine yansıtması sonucunda talebin düşmesi hedeflenmişti. Parlamento bundan sonra satıştan çok üretim konusuna yoğunlaşmıştı. Ancak hükümet mensupları bu kanunların uygulanması konusunda gönülsüz davranıyordu. Yasal olarak yürüyen bir içki sanayinin sağladığı vergi gelirlerini dikkate aldıklarında, damıtma ve cin satışlarının yeraltına inmesine taraftar değillerdi.

Cine karşı yürütülmekte olan bu mücadele aynı zamanda bir sınıf ve cinsiyet savaşıydı. Orta ve yüksek sınıflara göre bu sanayi büyük ölçüde yoksul, asi ve tehlikeli olan avam tabakası içindi ve onlar tarafından desteklenmekteydi. Cin satılan dükkânlar ayak takımının buluşma noktası olan sefil mekânlar, buralardaki satıcılar ise en iyi tanımlamayla sünepe, en kötü tanımlamayla da cani olarak nitelendiriliyordu. Damıtılmış alkollü içecekler ve ahlak arasındaki bağlantılar dikkatlice sınıfsal olarak ele alınıyordu. Hali vakti yerinde olan vatandaşların ölçülü bir şekilde bira, şarap, brendi ve likörlerinin (tatlandırılmış damıtılmış alkollü içecekler) keyfini sürmesine olumlu bakılıyordu. Alt sınıf mensupları ise, ailelerini fakirliğe ya da daha kötüsü ölüme sürüklemeksizin adi bir likörü bile alamayacak ya da ailelerini ahlaksızlığa veya suça yönlendirecek kadar içmeden duramayan kişiler olarak gösteriliyorlardı. Kadınların içki kullanımının sebep olabileceği kötü durumların gündeme getirilmesi, kadınların doğa tarafından anne olmak için yaratıldıkları ve ailelerine karşı sorumlulukları olduğu görüşünün o döneme bir yansımasıydı. Kadınların aşırı içki tüketimi sadece acınacak bir durum değil, aynı zamanda doğaya aykırı bir durumdu.

Çok da olumlu bir yanını görmedikleri hayatta hoş bir deneyim olarak, güçleri yettiğince cin içmek, Londra'daki birçok işçiye çekici geliyor olmalıydı. Kentlerde rastlanmayan, rastlansa da çok etkili olmayan ve gayri resmi sosyal mekanizmalarca kontrol edilen içki şölenlerine alışık olan fakir işçilerden pek çoğu memleketlerinden yeni ayrılmış göçmenlerdi. Daha iyi durumda olan kişilerin, halka açık yerlerde içki içip sarhoş olmayı, sosyal karmaşa ve çöküşün bir göstergesi olarak kabul ettiği düşünülebilir. Aslında kritik nokta, belki de çalışan kesimin evde içki içmesi değil, kamuya açık yerlerde içki içilmesiydi; tarih boyunca yasalar evde sarhoşluğu değil, kamuya açık yerlerde sarhoş olmayı cezalandırmıştı. Londra'nın cin içen fakir kesimini tenkit edenler ise hiç de ılımlı değillerdi, kendi evlerinde şüursuz bir şekilde cin içebiliyorlardı. O dönemde yazılmış bir şiirde şair bu çifte standarda şöyle dikkat çekmektedir:

Şimdi açgözlü büyükler, ezer altlarındakileri
Türlü ahlaksızlıkla kontrol altına alıp her şeyi
Bu pahalı sefahat için hazırdır tüm servetini harcamaya
Fakirler ise razı olmalıdır içkisiz sağlıklı yaşamaya.⁵⁶

Meyhaneler kargaşa ve suç yuvaları olarak dikkatleri üzerine çekiyorlardı ama aslında damıtılmış alkollü içecek satıcıları da diğer yiyecek ve içecek satıcılarıyla aynı sosyal gruptan geliyorlardı. Kullandıkları mekânların da diğer küçük ölçekli tüccarların mekânlarından hiçbir farkı yoktu.⁵⁷ Ancak bazı açılardan cin ticareti diğerlerinden değişikti ve bunun yine kadınlarla bağlantısı vardı. Bu bağlantılardan ilki Avrupa genelindeki damıtıcılar arasında kadınların baskın olması gibi, İngiltere’de kadınların cin satıcıları arasında yoğun şekilde yer almasıydı. Ruhsatlı cin satıcılarının yaklaşık dörtte biri ve muhtemelen ruhsatsız satıcıların üçte biri kadındı. 10 sterlin cezayı ödemedikleri için 1738-1739 yıllarında hapis yatan cin satıcılarının dörtte üçü de kadındı. Yetkililerin kadın tacirleri hedef almış olmaları mümkün olsa da bu rakamlar kadınların, örneğin yiyecek satıcılarına göre (bu alanda çalışanların %10 ile %15 kadarı kadındı) cin ticaretinde daha yüksek oranda temsil edildiklerini gösteriyordu. Ayrıca kadınlar özellikle daha fakir bölgelerde ve muhtemelen de sokaklarda küçük dükkân veya seyyar arabalardan cin satışı yapıyorlardı.⁵⁸ Bu durum da cin paniğinin kadınları kapsamasına katkıda bulunmuş olmalıydı.

Kadınların birahanelerden çok cin satışı yapılan meyhaneleri işletmiş olmaları da mümkündü. Kadınlar, daimi müşterileri sadece erkeklerden oluşan birahanelere nadiren uğruyordu ama kadınlarca işletilen bir meyhaneye damıtılmış alkollü içki içmek için rahatça gidebiliyorlardı. Cin genel olarak ve özellikle de tatlandırıldığı durumda bir kadın içkisi olarak tanımlanıyordu. Eskiden erkeklerin heyecan kaynağı olan meyhaneler, pek çoğunun kadınlar tarafından işletilmesinin de etkisiyle artık kadınların bir araya gelip sosyalleşmesi için uygun yerler halini almıştı. Damıtılmış alkollü içeceklerle karşı düzenlenen kampanyalarda sık sık cin ve kadınların ilişkilendirilmesi, muhtemelen kadınların kamuya açık yerlerde bulunmasına olduğu kadar alt sınıfların içki içme alışkanlığının toplumda yarattığı olumsuz etkilere duyulan tepkileri yansıtıyor olabirdi.

Toplumun alt tabakaları açısından bakıldığında, cini kontrol altına alma girişimleri (ki bu, cinin pahalı ve erişilemez hale getirilmesi demek oluyordu) cin içmeyi bir tür kültürel karşı koyma haline dönüştürmüştü. Öyle anlaşıyor ki, kanunların ihlal edilmesine ve hatta bazı durumlarda ödenmiş olan cezaların iadesine göz yumarak, yoksul kesime destek veren adliye ve vergi dairesi yetkilileri mevcuttu.⁵⁹ Damıtıcılar ürettikleri içkilere “parlamento cini” ya da “parlamento brendisi” gibi isimler koyarak kanunların etkisizliğini alaya alıyorlardı. Her çıkan cin yasası toplumsal tepkilerle karşılaşıyordu.

1736 yılının zalim yasası çıktığında “Madam Cin”in ölümünü sembolize eden temsili cenaze törenleri düzenlenmişti. Büyük olasılıkla, bu baskı altına alma girişimleri cazibesini daha da arttırarak cini bir sınıfsal çatışma konusu haline getirmişti.

Cin çılgınlığı, damıtılmış alkollü içeceklerin ve genel anlamda alkolün tarihçesinde kısa bir dönem olmakla beraber, içten içe oluşmakta olan önemli problemlerin açığa çıkmasını sağlamıştır. Belki de bu dönemin en önemli tarafı, bazı üst sınıfların toplumsal düzen açısından tehlikeli olarak nitelediği alkol kullanımının zararlı etkilerine karşı kararlılıkla mücadele edilmiş olmasıydı. Cin tüketimini azaltmak için küçük işletmelerin kapanmaya zorlanması ve cin fiyatının yükseltilmesi gibi hedeflerle yapılan kanuni düzenlemeler daha önce hiç denenmemişti. Bu kanunlar toplumsal direnişler ve yürütme mekanizmalarının zafiyeti nedeniyle uygulanamadı. Bunlara ek olarak hükümetin alkolden alınan vergilere dayalı gelirlerden vazgeçmek istememesi ve ucuz cine erişimin kesilmesi durumunda toplumda oluşabilecek tepkilerden endişe etmesi de bu konuda etkili olmuştu. Cin kanunlarında kullanım yasağını zorla kabul ettirme yoluna gidilmemiş olsa da, bu kanunlar yirminci yüzyılda alkol üretimini ve kullanımını azaltmaya yönelik çabalarla benzer özellikler taşıyordu.

1700’lerdeki kontrol çabalarının merkezinde damıtılmış alkollü içeceklerin olması tesadüfi değildi. 1500’lerin başlarından itibaren bu içeceklerin piyasanın genel tercihleri arasına girmeye başlaması endişeyle karşılanmış ve bu tür içeceklere mahsus bir dizi düzenlemenin yapılmasına sebep olmuştu. Bu düzenlemeler yargı çevrelerinin çoğunda normalleştirilerek, damıtılmış alkollü içecekler de bira ve şaraba uygulananlara benzer kurallara tabi tutulmuş olsalar da, bu içecekler toplumsal kaygı kaynağı olmaya devam etmişlerdir. 1800’lerde alkol karşıtı hareketler sergilenmeye başladığında temel hedefleri damıtılmış alkollü içecekler olmuştur. Anlaşıyor ki, alkolün tarihçesinden bahsederken, her tür alkollü içeceğin kendine özgü bir tarihçesi olduğunu da akılda tutmamız gerekmektedir.

Avrupa Alkolünün Dışa Açılması, 1500-1700

Avrupa Dışındaki Dünyalar

Alkollü içeceklerin kökeni Avrupa olmamakla birlikte, 1500 yılına kadar geçen bin yıl içinde bu tür içkiler dünyanın başka bir yerinde eşi benzeri görülmemiş bir şekilde Avrupa'nın popüler ve seçkin kültürlerinde değişmez bir yer edinmişti. Her ne kadar Avrupa'da yaşayan çok sayıda kişi günlük olarak sadece (basit ekonomik sebepler yüzünden) su içebiliyor olsa da, 1500 yılına gelindiğinde bira ve şarap bölgenin temel besin maddeleri arasında sayılabilecek kadar yoğun şekilde tüketiliyordu. Avrupalılar, on altı ve on yedinci yüzyıllarda, sistematik olarak Amerika, Afrika ve Asya bölgeleriyle temasa geçerek fetihler yapmaya ve sömürgeler kurmaya başladıklarında alkol gündelik, sosyal ve kültürel yaşamlarının o kadar ayrılmaz bir parçası olmuştu ki, alkolsüz kalmak ekmeksiz kalmak kadar kabul edilemez bir durumdu.

Avrupalıların Amerika, Afrika ve Asya'ya giderken, haftalar aylar süren deniz yolculuklarında hayatlarını devam ettirebilmek için, yanlarına aldıkları besin maddeleri arasında alkol de yer alıyordu. İlk gezginler Avrupa'da misafirlerine ikram ettikleri gibi, gittikleri yerlerde de yerli halktan birilerine rastladıklarında yanlarında bulunan alkolü veriyorlardı. Belli bölgelerle ilişkiler güçlendikçe ve bu bölgelerde Avrupalılara ait yerleşim yerleri oluşturuldukça buralarda ikamet etmeye başlayanlar ve tacirler birbirinden, çok farklı olan Peru, New England ve Hindistan gibi yerlerdeki yerli halka al-

kolü tanıtmak için daha sistematik çalışmalara başladılar. Örneğin, Kuzey Amerika'da kunduz kürkü, Güney Asya'da baharat, Batı Afrika'da köle ve her yerde seks karşılığında alkolü takas aracı olarak kullanıyorlardı. Zaman içinde, Avrupalılar bu bölgelerde kalıcı düzene geçtikçe bağlar dikip, bira fabrikaları ve daha sonra da damıtma tesisleri kurarak Avrupa dışında birçok yerde de alkol açısından kendilerine yeter duruma gelmeye başladılar.

Fakat ana vatanlarından çok uzak bölgelerde yaşamaya başlayan Avrupalılar burada eski alkol tüketim alışkanlıklarını devam ettirmediler. Tarih boyunca alkol tüketimi daha çok genel sosyal ve kültürel durumları yansıtmaktayken sömürgeler söz konusu olduğunda koşullar Avrupa'dakinden çok farklılık gösteriyordu. Sömürge topluluklar genellikle (özellikle ilk zamanlarda) Avrupa'da en fazla içki içen nüfusu teşkil eden yetişkin erkeklerden oluşuyordu. Bu demek oluyordu ki, Avrupa'da kadın ve çocuklar erkekler kadar çok içmediği için, sömürgelerde kişi başına düşen alkol tüketim miktarı Avrupa'ya göre daha fazlaydı. Avrupalı göçmenlerin alkolünü kullanmaya başlayan yerli halk kendi içki içme tarzını oluşturmuştu ve bu iki tarz arasındaki etkileşim sık sık problemli durumlara yol açmıştı.

Bu ilişkiler gelişmeye başlamadan önce, Avrupalıların zamanla sömürge haline getirecek oldukları uzak ülkelere ulaşmaları gerekiyordu. Uzun mesafeli seyahatlerde alkolün önemi çok iyi biliniyordu. Gemi tayfası az da olsa düzenli olarak alkol kullanmak istiyordu ve alkol denizde diğer içeceklerden daha uzun süre dayanıyordu. Haftalar, aylar boyunca tayfayı beslemek için gemiye yüklenen yiyecek ve içecekler arasında genellikle fiçılar dolusu bira, şarap ve brendi oluyordu. *Arabella* 1630 yılında Püritanları İngiltere'den Massachusetts'e getirirken 10.000 galon şarap, 42 ton bira, 14 ton su ve 12 galon brendi taşıyordu. Kıyı şeridi boyunca yapılan ve okyanus geçişine göre daha uzun süren deniz yolculuklarında yeniden besin maddeleri ve içme suyu depolamak için molalar verilebiliyordu. Ama alkol depolarının eksikliğini tamamlama imkânı nadiren bulunabiliyordu. Uzun seyahatler daha çok alkol ihtiyacı doğuruyordu. 1500 yılında Hindistan'a yapılan Portekiz seferinde tahminen 250.000 litreten fazla şarap taşınmış ve bu seferde bulunan 1200 kişi günde yaklaşık 1,2 litre şarap tüketmişti. Şarap hem tayfaların beslenmesinin hayati bir parçasıydı, hem de onlara bilmedikleri sularda seyahat etmekten kaynaklanan korkuyu giderme imkânı tanıyordu. Ayrıca tüketildikçe etkisi azalsa bile, alkol fiçıları gemiler için yararlı bir dengeleyiciydi.¹

Besin maddelerini yenilebilir şekilde muhafaza etmek genellikle güç oluyordu. Suyu içilebilir ve güvenli şekilde saklamak da aynı derecede zordu. Tahta fiçılarda tutulan su haftalar geçtikçe kirleniyor, tadı ve kokusu kötüleşiyordu. 1600'lü yılların sonlarında gemilerde tuz arıtma tesisleri kurularak deniz suyunun tayfaların içebileceği hale getirilmesi konusunda projeler vardı. Ancak etkili ve verimli tuz arıtma tesisleri uzaktaydı ve suyu içilebilir durumda tutmanın o zamanki tek yolu su fiçılarına brendi

eklemektir. Seyreltik durumda bile olsa yoğunlaşmış alkol bazı bakterileri öldürüyor ve tümüyle önleyemese de, geminin su stoklarının kullanılamaz hale gelmesini yavaşlatıyordu. Gemilere birayla şarap da yükleniyor ve tayfalara (genellikle seyreltilerek) veriliyordu ama bunlar da zaman geçtikçe, özellikle gemiler sıcak iklim kuşağında seyahat ederken bozulabiliyorlardı. Sadece damıtılmış alkollü içecekler bu seyahatlerde iyi durumda kalabiliyorlardı.

Örneğin Avrupa'dan Afrika'yı dolaşarak Asya'ya geçmek gibi çok uzun seyahatlerde kendilerine has problemler çıkarıyordu. On yedinci yüzyılda Hollandalılar Güneydoğu Asya'daki sömürgeleri olan Hollanda Doğu Hint Adalarıyla (Endonezya) kazançlı bir baharat ticareti başlattıklarında, gemilerinin her yöne altı aydan fazla süre seyir halinde olması gerekiyordu. Gemilerdeki stoklara vergi uygulanan bu seyahatlerde gemiler Afrika ve Hindistan kıyılarında bazen mola verip yiyecek ve su ikmal yapıyor olsalar da alkolü zar zor yetiştirdiği için genellikle seyreterek kullanmaya devam ediyorlardı. Hollandalılar sırf gemilerine yarı yolda şarap temin etmek amacıyla, günümüzde Cape Town olarak bilinen bölge yakınlarında yer alan sömürgelerinde asma bahçeleri kurmuşlar ve böylece Güney Afrika şarap sanayinin temellerini atmışlardı. Jan van Riebeeck adında bir doktorun ilk asma bahçesini kurduğu 1658 yılından bir yıl sonra ilk şarap üretimi yapılmıştı. Cape şarabı hem orada yerleşmiş göçmenlerce hem de gemilere yüklenip denizde seyir halindeyken kullanılıyordu. Ayrıca bir bölümü de Asya'daki kolonilere yerleşmiş olan Hollandalılara gönderiliyordu ancak bu göçmenler gönderilen şarabın Avrupa'dakilerden çok daha düşük kalitede olmasından yakınıyorlardı.²

Avrupalıların on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda ilişki kurmaya başladığı topluluklar için alkol kesinlikle bilinmeyen bir şey değildi. Van Riebeeck Sahra Altı Afrika'da ilk kez üzümden şarap üreten kişi olabilirdi ama Afrika'nın birçok bölgesinde yaşayanlar uzun yıllardır tahıl, bal, meyve, palmye özsuğu ve süt gibi maddeleri mayalandırarak düşük alkollü içecekler elde etmekteydiler.³ Bu içecekler, örneğin evlilik törenleri gibi, çeşitli kutlamalarda sosyal ve ekonomik ilişkileri güçlendirmek ve ataları saygıyla yâd etmek amacıyla kullanılıyordu. Bu içkiler aynı zamanda birer konukseverlik göstergesiydi: 1491 yılında ilk Portekiz özel temsilcisi Kongo Krallığı'nı ziyaret ettiğinde kendisine palmye şarabı ikram edilmişti.⁴ Sonraki Portekizli ziyaretçiler muhtemelen ara sıra şarap hediyeleri götürerek buna karşılık vermişlerdi. On altı ve on yedinci yüzyıllarda Portekizli gezgin ve tacirler şarabı ticari bir değişim aracı olarak kullanmaya başladıktan sonra Avrupa alkolü Güney Afrika'ya istikrarlı bir şekilde ulaşılmaya başlamıştı. Bu dönemde şarap Portekiz'in önemli ihraç ürünlerinden biriydi ve Afrikalılar kendileri de mayalanmış içecekler üretiyor olsalar da daha yüksek oranda alkol içerdiği için şaraba daha çok değer veriyorlardı. Yerel olarak üretilen tahıl temelli bira % 2 oranında alkol içerirken palmye şarabında %5 oranında alkol vardı. Ancak Portekiz'den

ithal edilen şarap muhtemelen en az %10 alkol içeriyordu ve yerel içeceklere göre çok daha sertti.

Tabii ki damıtılmış alkollü içecekler daha da sertti ve 1700’lerde Afrika’nın çeşitli bölgelerine doğru bol miktarda rom ve tahıl temelli damıtılmış alkollü içecek akımı başladı. Alkol ve ateşli silahlar tercih edilen takas malları haline geldi. Tahıldan yapılan damıtılmış alkollü içeceklerin çoğu Avrupa’nın Londra’dan sonra ikinci büyük limanı olan Hamburg’da üretiliyordu. Afrika’nın batısına gönderilen romun bir bölümü New England’dan gelirken, bir İngiliz limanı olan Liverpool’da da özellikle Afrika’ya ihraç etmek için cin üretmek üzere damıtma tesisleri kuruluyordu.⁵

Çoğu Kanarya Adaları’nda aktarma yapılarak nakledilen Portekiz şarabı, 1500’lü yılların ortalarından itibaren Angola’dan Brezilya’ya yapılmaya başlanan köle ticaretinde etkin bir rol oynamıştı. Yerli ve Portekizli köle grupları arasındaki şiddetli anlaşmazlıklar, Portekiz köle ticaretinin merkezinde yer alan Luanda yönetiminin, iç kısımlardaki köle pazarlarına alkol taşınmasını yasaklamasına sebep olmuştu. Ama o zamana gelindiğinde şarap değerli bir takas aracı olarak kabul görmüştü ve bazı durumlarda da kölelere karşılık yapılan ödemelerde ana ödeme yöntemi halini almıştı. Hollandalılar 1640’larda Luanda’yı yıllarca zapt ettiğinde şarabın önemi iyice ortaya çıkmıştı. Buldukları yaklaşık 70.000 litre şarap kısa zamanda kullanılarak ya da satılarak tükenmiş ve Hollandalılar yerli köle tacirlerinin, ödemenin bir bölümünün şarapla yapılmadığı durumda köle satışına istekli olmadıklarını fark etmişlerdi. Bu durumda İspanya’dan şarap sipariş etmek zorunda kalmışlardı.⁶

Hollandalılar, Küçük Antillerde (ve Güney Amerika’ya yakın bölgelerde) yaşayanların manyok bitkisinin kökünden mayalanmış bir içecek yaptıkları Karayip bölgesinde de aktiflerdi.⁷ *Oüicou* veya *perino* olarak adlandırılan bu içkiyi hazırlamak için, Karayip kadınları önce manyok kökünü rendeleyip suya koyuyorlardı ve koyu, kahverengi, et suyu benzeri bir hal alana kadar bu suda bekletiyorlardı. Sonra bu karışımı süzüp, elde edilen ıslak hamuru kalıplar halinde pişiriyorlardı. En son olarak da bu kalıpları çiğneyerek oluşturdukları macun kıvamındaki sıvıyı bir kaba tükürüp mayalandırarak alkol düzeyi bira gibi olan bir içecek elde ediyorlardı.⁸

Çiğneme esnasında tükürükteki enzimler manyok kökündeki nişastanın şekere dönüşmesini sağlıyordu, bu da mayalanmanın oluşmasına imkân veriyordu. Bu işlem Avrupalıları hem hayran bırakıyor, hem de tiksindiriyordu. Özellikle de, manyok kökünün son derece zehirli bir madde olduğunu ve sindirim sistemine girdiğinde siyanür oluşumuna sebep olabileceğini biliyor olmaları da bu hislerini körüklüyordu. 1600’lü yılların ortasında Barbados’da yapılmış olan bir yorumda bir içkiden bahsediliyordu: “*Manyok* kökünden yapılıyor ki söylediğim gibi bu çok kuvvetli bir zehir ve dişleri dökmüş olan yaşlı eşleri bunu çiğneyip suya tükürüyorlar. Bu özsu üç dört saat içerisinde görevini yapıp (mayalanıp) zehirli özelliğinden kendini arındırıyor.” Bazı Avrupalı-

lar bu içeceği deneyip “iyi” ve “nefis” bulduklarını belirtmişlerdi; bunlardan en az biri içeceğin lezzetinin “sevimsiz yapım yöntemini” maskeleydiğine dikkat çekmişti.⁹ Charles Darwin, Terra del Fuego’daki deneyiminden “tiksindirici” diye bahsetmişti.¹⁰ Ama Avrupalılar Karayipler’de tatlı patatesten yapılan ve on sekizinci yüzyıla dek beyazlar arasında popüler olan bir alkollü içecek olan *mobbie* (ya da *mabi*) hakkında benzer endişelere kapılmamışlardı.¹¹

İspanyollar Orta ve Güney Amerika’yı fethettikleri zaman, bir yandan yanlarında götürmüş oldukları ve sürekli getirttikleri şarabı kullanırken, diğer yandan da İspanya’dan genellikle kötü durumda gelen bu şaraba bağımlı kalmamak adına üzüm bağları kurmaya başlamışlardı. Ama zaten orada rastladıkları yerliler ellerinde bulunan hammaddelerle yapılan çeşitli alkol türlerine aşinaydılar. Bu bölgede fetihten önce yaşamış olan Mayalar, toplumsal törenlerde bal ile ağaç kabuğunun mayalanması sonucunda elde edilen ve dini açıdan çok önemli olan *balche* adlı bir içki içiyorlardı. Alkol oranı düşük olan bu içkiden sarhoş olmak için oldukça fazla miktarda içilmesi gerekiyordu.¹² Halk bu içkiyle sarhoş oluyordu ve sonuçta ritüel haline gelen bir şekilde şiddete dönüşen bu durumun sosyal düzeni bozmayıp, aksine güçlendirdiği söyleniyordu.¹³

And bölgesinde halk günlük beslenmelerinin bir parçası olarak mısırdan (aynı zamanda avize ağacı yani yuka ve diğer meyvelerden) yapılan bir içecek olan bir tür bira (*chicha*) içiyordu ve bu alışkanlık İspanyollar geldiğinde muhtemelen, bin yıldan fazla zamandır devam ediyordu. Mısırdan yapılan bira İnkaların da beslenmesinin bir parçasıydı ve ayrıca dini ayin ve törenlerde de kullanılıyordu. Örneğin cenaze törenlerinde ölümlere *chicha* sunuluyordu. İnka İmparatorluğu’ndaki tüm topluluklarda kadınlar tarafından üretilen bu içecek merkezi olarak da kontrol ediliyor; kanal, yol ve bina yapımı gibi büyük projelerde toplu olarak çalışan işçilere dağıtımı devlet tarafından yapılıyordu. Başlangıçta *chichaya* karşı tutum sergileyip üretimini yasaklamış olan İspanyollar kısa süre sonra bu içeceğin bir değişim aracı olarak İnka ekonomisinin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul ederek bu yasağı kaldırmışlardı.¹⁴

İspanyollar Meksika’da da çeşitli türlerde mayalanmış içecekleri binlerce yıldır kullanmakta olan insanlara rastlamışlardı. Bunlardan en çok tanınmış olanı, takriben %5 oranında alkol içeren ve sabır otu (ya da çöl zambağı) özsuyunun (tekila üretiminde kullanılan farklı bir tür sabır otu) mayalanmasıyla üretilen süt renginde bir içecek olan *pulque* idi. Büyük bir sabır otu canlı kaldığı sürece günde 4 ila 7 litre özsu verebiliyor ve bin litre kadar sabır otu şarabı üretilebiliyordu. Yani bir tarladan epeyce miktarda *pulque* elde edilebiliyordu. Sabır otu şarabı beslenme ve sağlık açısından yararlı bir içektir (zengin bir B1 vitamini deposuydu) ve dizanteri gibi çeşitli hastalıkların da görülme sıklığını düşürmek konusunda önemli bir rol oynamış olabilirdi. Aynı zamanda su kaynaklarının kirli ve kıt olduğu durumlarda güvenli bir içecek olarak kullanılabilirdi.¹⁵ Buna rağmen sabır otu şarabı bekletildiğinde bileşimi çabuk bozul-

duğu ve kötü bir koku salgıladığı için, yapıldıktan sonraki bir ya da iki gün içerisinde tüketilmeliydi. 1552 yılından bir yorumcuya göre bu koku ölü bir köpekten gelen koku kudan betedi.¹⁶

Sabır otu şarabı Meksikalıların günlük besin maddeleri arasında yer almıyordu ama dini törenlerde kullanılıyordu. Dini törenlerdeki kullanım şekli ile Orta Doğu ve Çin'deki şarap kullanımı benzerlik gösteriyordu. Meksika yerlilerinin genel olarak Ometochtli (İki Tavşan) diye adlandırılan pek çok şarap tanrısı vardı. *Aynen şarabın keşfedilmesinde kadınların oynadığı önemli role dikkat çeken Babil ve diğer eski uygarlıklarda olduğu gibi, sabır otu şarabının kökeniyle ilgili bir Huastec (Aztek) yorumunda da sabır otundan özsu çıkarmayı ilk keşfedenin bir kadın olduğundan bahsedilmektedir. İlk sabır otu şarabı ziyafetinin betimlendiği bir öyküde, ziyafete katılan herkese sadece dört kadeh şarap verilerek sarhoş olmamalarının sağlandığı ancak bir Aztek kabile reisinin beş kadeh içtiği anlatılıyordu. İncil'de, Nuh Peygamber'in sarhoş olup çırucıplak soyunduğundan bahsedilen bölümü çağrıştıracak şekilde, bu Aztek reisi de sarhoş olup soyunarak diğerlerini rahatsız ettiği için cezalandırılmasına karar verilmişti.*¹⁷

İspanyollar on altıncı yüzyılda Latin Amerika genelinde, özellikle Şili ve Peru'da, şarap üretiminde hayranlık verici bir başarı elde etmiş olsalar da, Meksika'da bağıcılık başarılı olamamıştı. Sabır otu şarabı alkol kaynağı olarak önemini sürdürmekle kalmamış, aynı zamanda yirminci yüzyılın ilk yarısında Meksika'nın ulusal içkisi olarak tanınmaya başlanmıştır. Üretim artıp şaraba göre çok daha ucuz olan sabır otu şarabı sadece yerli halk değil fakir İspanyol göçmenlerce de tercih edildikçe, konu İspanyol yetkililerinin dikkatini çekmeye başlamıştı. Yetkililere göre sade, beyaz sabır otu şarabı (*pulque blanco*) problem yaratmıyordu ama ot, kök ve diğer katkı maddeleriyle karıştırıldığında (*pulque mezclado*), çok şiddetli etki göstererek kişiyi sanrı sınırına getiriyordu. Sömürge yetkilileri bu katkı maddelerinin ne olduğunu anlamaya çalıştıklarında, portakal kabuğu, çeşitli ağaç kökleri, biber, et ve hayvan dışkısı gibi maddelerden oluşan anlamsız bir listeyle karşılaşmışlardı.¹⁸ İspanya'dan göç başladıktan yalnızca on sene sonra 1529 yılında, sabır otu şarabının katkı maddeleriyle karıştırılmasını önleyici kuralları konulmuş olmakla birlikte, saf sabır otu şarabı serbestçe üretiliyor, satılıyor ve tüketiliyordu. 1500'lerin sonunda dini ve laik yetkililer artan kullanım konusunda endişelenmeye başlamışlardı.¹⁹ Ayrıca 1608'de İspanyol genel valisi sabır otu şarabı konusunda yargı yetkisini yerli yöneticilere vermişti. 1648'de de içeceklerle ilgili düzenlemeler yapmak üzere, yargıçlardan oluşan bir komisyon kurulmuştu.²⁰

1650 senesinde verilen bir izinle, sömürge hükümetinin sabır otu şarabına vergi uygulamaya başlaması kararı sonucunda bu şaraba gösterilen hoşgörü pekiştirilmiş ve vergi gelirlerinde ciddi miktarda artış olmuştu. 1663 senesinde İspanya'ya gönderilen bir rapora göre, sabır otu şarabından alınan vergi yılda 150.000 pezoya ulaşıyordu. Maddi getirisinin yüksek olması bu içkiye verilen değeri de artırdı. Kraliyet yönetimine gön-

derilen bir raporda, bu içkinin “sağlık için yararlı ve tedavi edici” özelliklerine dikkat çekilerek aşırı kullanım durumunda sorunun, içkinin kendisinde değil kullanan kişilerde olduğu iddia ediliyordu. Aynı raporda, eğer aşırı kullanım sebep gösterilerek sabır otu şarabı yasaklanacaksa, aynı şekilde şarabın da yasaklanmasının gündeme gelmesi gerektiği belirtiliyordu. Yine de sabır otu şarabının yerli halk üzerindeki etkilerinden endişe duyuluyordu. Meksika genel valisinin, bu içkinin yerlileri “şaraba göre daha çok sarhoş edip etmediği” ve onları “toplumsal günahlara ve Tanrı’ya hizmet etmelerine engel olacak davranışlara” sürükleyip sürüklediği konusunda bilgi vermesi istenmişti.²¹

Sabır otu şarabı, bu içkiden alınan vergi gelirlerinden memnun olan İspanyol Hükümeti ile bu içkinin satıldığı ve kalabalık bir tüketici kitlesine sahip olan *pulquerías* tabir edilen mekânların, ahlaksızlık ve suç yuvası olduğunu söyleyen Meksika’daki İspanyol genel valisi arasında tartışma konusu olarak kalmıştı. Sömürge yöneticileri, 1692 yılının haziran ayında Meksiko şehrindeki kraliyet sarayı ve hükümet binalarının yıkılmasıyla sonuçlanan şiddet olaylarını, sabır otu şarabının körüklediğini iddia ediyorlardı. Aslında toplumsal hayal kırıklığı ve yiyecek kıtlığının yansıması olan bu isyanlar sonucunda, İspanyol genel valisi önce Meksiko’da, on gün sonra da tüm sömürge topraklarında sabır otu şarabının tüketimini yasakladı. Ama bundan iki hafta sonra, sabır otu şarabı, ot ve kök karıştırılmamış saf haliyle kullanılmak şartıyla, yeniden yasallaştı. Bir tarihçi, “iyi, sağlıklı” (saf) şarap ve “kötü, tehlikeli” (karışık) şarap ikiliği ile İspanya sömürgesindeki etnik toplulukların birbirleriyle karışmasına engel olma isteği arasındaki benzerliğe dikkat çekiyordu: İsyandan üç hafta sonra vali Meksiko’yu başlangıçta olduğu gibi, İspanyol ve yerli olarak iki ayrı bölgeye ayırmak konusunda önerge vermişti. Sabır otu şarabını karışık kullanmanın tehlikeli olması, etnik grupların karışmasının tehlikesi konusuna bir metafor oluşturunuyordu.²²

Ancak İspanyollar Amerika’yı ilk fethettiğinde, sabır otu şarabından çok şarap üretimini geliştirmekle ilgilenmişlerdi. 1500’lerin başlarında, İspanyollar imparatorluğun sınırlarını Güney Amerika’nın batı kıyılarına kadar genişlettiklerinde, İspanyol toplumunun her kesiminde şarap tüketiliyordu. Müslümanların topraklarından çıkarılması İspanyol bağcılığının ve şarap üretiminin yolunu açarak, tüketimin artmasını sağlamıştı. İspanyolların çoğu her gün şarap içmeye alışık olduğu için Amerika’ya yerleştiklerinde de ilk önceliklerinin bağlar kurmak olması şaşırtıcı değildi. 1519’da İspanya kralı, Yeni Dünya’ya özellikle de su kaynaklarının kıt olduğu bölgelere giden her gemiyle, asma fidan ve köklerinin yollanmasını emretmişti.²³ *Şarap aynı zamanda dini yönden de gerekli olduğundan, Latin Amerika’daki Cizvitler ve diğer misyonerlik heyetlerinin bağcılıkla yakın ilişkisi olmuştu. Buna rağmen o dönemde sadece rahipler komününde şarap içtiği için dini törenlerde fazla şarap gerekmiyordu; demek ki kısa sürede İspanyol Amerikan sömürgelerinde üretilmeye başlanan yüksek miktarlardaki şarap kilise için değildi. Bunlar, daha çok dini olmayan topluluklarda tüketiliyordu.*

İspanya'dan Yeni Dünya'ya şarap gönderilebilir olsa da (ki bir süre gönderilmişti), şarabın dayanıksız olması ve Atlantik Okyanusunun diğer kıyısına ulaşana kadar bozulabilmesi nedeniyle, bu hem pahalı hem de riskli bir uygulamaydı. Buna rağmen, İspanyol şarap üreticileri, kârlı pazarlar olarak gördükleri bu sömürgelerde şarap üretimini sınırlamaya çalışıyorlardı. 1595'te İspanyol üreticilerin baskısıyla II. Philip, Amerika sömürgelerinde, Cizvit misyonierleri dışındaki kişilerce, asma bahçeleri kurulmasını yasakladı. Ama bu emre genellikle uyulmadı ve her şeye rağmen İspanyol göçmenler ve misyonierler tüm bölgede bağcılığı yaygınlaştırdılar. Latin Amerika'daki ilk asmalar 1520'lerin başında Meksika'da dikilmiş, 1540'lara doğru Peru'da, 1540'larda Şili'de, 1550'lerde Arjantin'de ve sonraki on yılda da Bolivya ve Kolombiya'da ilk bağlar kurulmuştu. Kısacası, İspanyol sömürgeleri kurulmaya başladıktan sonraki elli yıl içerisinde bağcılık büyük ölçüde kıta genelinde (ve günümüzde kaliteli şarap üretimi ile tanınan birçok özel bölgede) yaygınlaşmıştı. Bununla karşılaştırıldığında, bağcılığın Mezopotamya'dan Mısır'a ve oradan da Yunanistan'a bin yıl süren yolculuğunun çok yavaş gerçekleştiği anlaşılıyordu.

Kilise birçok bölgede bağcılığın desteklenmesi konusunda öncü bir rol üstlenmişti. Bunun yanında Cizvitler ve St. Augustine'in öğretilerine inananların asma dikimine uygun yerleri bulma konusundaki yetenekleri de önemliydi. Fakat yöneticiler dini olmayan grupların da şarap üretimine katılımını teşvik etmekteydiler. 1524'de Yeni İspanya'nın önderi Hernan Cortes, sonraları Meksiko olarak tanınacak olan bölgede yerleşenlerin asma dikmesini emretmişti. Buraya yerleşip, kendilerine arazi ve bu araziyi işlemek için yerli işçiler verilen göçmenler, sahip oldukları her yüz işçiye karşılık en kalitelisinden bin tane asma dikmek zorundaydı. Ancak bu bölgede şarap üretme çabaları boşa çıkacaktı çünkü iklim uygun değildi. Ama Meksika'nın kuzey bölgeleri farklıydı ve 1500'lerin sonuna gelindiğinde, şimdiki Teksas sınırı yakınında da şarap üretiliyordu. 1597'de Kral II. Philip'in verdiği arazi üzerinde kurulmuş olan bir şarap fabrikası, günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir. Günümüzde Meksika'nın ana şarap üretim merkezi olan Pasifik Okyanusu yakınındaki Baja California'da ilk asmalar ise, yaklaşık yüz yıl sonra 1700'lerin başında dikilmişti.

Asma dikili alanları korumak ve genişletmek eski sömürge yönetimlerinin uğraşı alanı olarak kaldı ve Peru kısa zamanda, Latin Amerika'da şarap üretiminin kilit noktası haline geldi. Peru'da ilk asmalar 1540'da dikilmiş ve 1567'de Peru'nun güneyine ziyarete gelen bir resmi görevli, Titicaca Gölü yakınındaki bir bağa daha fazla asma dikilmesini talep etmişti. Amaç kısa zamanda anlaşılmıştı: Göçmenleri İspanya'dan ithal edilen şaraba bağımlılıktan kurtarmak için yerel stok bulundurmak. Peru nehir vadilerinde yetiştirme koşulları o kadar iyiydi ki, ilk asmaların dikilmesinden sadece yirmi yıl sonra, 1560'larda bağlık alanların toplam yüzölçümü 40.000 hektara ulaşmıştı. En önemli bölgelerden biri, Peru'nun güneyindeki Moquegua Vadisiydi. Vadinin en önemli avan-

tajlarından biri de önemli pazarlar haline gelen gümüş madenlerine yakınlığıydı.²⁴ Peru şarabı ve daha sonraları da brendisi, sadece yerel pazarlarda satılmakla kalmamış, Latin Amerika'nın diğer bölgelerine de pazarlanan önemli ticari mallar olarak Peru ekonomisinin gelişmesinde, gümüşten sonra en önemli katkıyı sağlamışlardı.²⁵

Peru şarap sanayi 1500'lerin sonlarında artan şarap talebiyle birlikte bir refah dönemi yaşamış ve şarap fabrikalarının sayısı hızla artmıştı. Belki de fazla hızlı artmıştı çünkü on yedinci yüzyılın başlarında, piyasadaki şarap bolluğu nedeniyle fiyatlar düşmeye başlamıştı. Birkaç doğal afetle birlikte (1600'de bir yanardağ patlaması ve 1604'de bir deprem) bu fiyat düşüşü üretimin azalmasına sebep olduysa da, on sekizinci yüzyılda brendi kullanımının yaygınlaşması sonucunda üzüme artan taleple birlikte sanayi yeniden canlandı. 1700'lerin sonunda çılgınlık derecesindeki dikimler sonucunda Moquegua Vadisi'nin verimli topraklarında diğer ürünlerin yerini bağlar aldığından, yerliler daha önce kendilerinin yetiştirdiği fasulye, mısır, buğday ve patatesleri satın almak zorunda bırakmıştı. O dönemde bu bölgede üretilen büyük miktarlardaki şaraplar damıtılarak, ihraç edilmek amacıyla brendiye dönüştürülüyordu. 1786 yılında bu amaçla yaklaşık olarak 7 milyon litre şarap üretilmişti.²⁶

1500'lerde Latin Amerika'daki İspanyol sömürgelerinde asma bahçelerinin geniş alanlara yayılması ve üretilen yüksek miktarlarda şarap, bir sonraki yüzyılın başında Kuzey Amerika'da sömürgeler kurmaya başlayan İngilizlere ilham kaynağı ve model olmuştur. İngilizler, Kuzey Amerika'nın doğu kıyısında üzüm yetiştirip, İngiltere'yi şarap ve brendi konusunda Fransa'dan bağımsız hale getirmek isterlerken, Amerika'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki iklim ve diğer koşulların farklılığını ya bilmiyorlardı ya da göz ardı etmişlerdi. Virginia'da İngilizlerin ilk kalıcı yerleşim alanı olan Jamestown'da 1607'den sonraki 2 yıl boyunca üzüm yetiştirilmeye çalışılmış ve her seferinde başarısız sonuçlar alınmış olsa da yerleşik halk devamlı olarak şarap üretme baskısı altındaydı. 1619'da her ev sahibine her yıl 10 asma dikmek ve bakımını yapmak konusunda eğitim verilerek nasıl bağ yetiştirileceği öğretilmişti. Herhalde sonuçlar pek etkileyici olmamıştı ki, bundan üç yıl sonra kralın emriyle, her eve asma dikimi ve şarap yapımı ile ilgili el kitapçıkları yollanmıştı. Amerika'da hiç bulunmamış olan bir Fransız yazar, yerel olarak yetiştirilen üzümlerin kullanılması öneriyordu; iyimser bir yaklaşımla, tavsiyesine uyan kişilerin "Virginia'da her zaman içecek şarap bulabileceklerini" ileri sürmüştü.²⁷

Virginia'da asma dikimine ilişkin kanunlar 1623 ve 1624 yıllarında yürürlüğe girmeye devam etse de resmi politikalar aynen bir asır öncesinde İspanyolların Meksiko'da yerleşen göçebelere asma dikmeye yönlendirdikleri durumdaki gibi, iklimsel ve diğer şartlar sebebiyle başarısız oldu. Avrupa'dan Virginia'ya ithal edilen asmalar alışık olmadıkları soğuk kış şartları ve hastalıklardan etkilenecek kurudu. Bu arada yerel olarak üretilen üzümlerden yapılan şaraplar hoş olmayan tatları nedeniyle kabul görmü-

yordu. Birkaç kişi yerli üzümlerden harika şaraplar yaptıklarını iddia ederek, ürettikleri birkaç fıçı Virginia şarabını sömürgecinin potansiyelini sergilemek amacıyla 1622 yılında Londra'ya gönderdiler. Ancak bu şaraplar yolda bozulduğu için, sömürgecinin bir şarap ülkesi olarak edinmeye çalıştığı itibar açısından yararlı olacağına muhtemelen zararlı oldu. Ne zaman ki, Virginia'da tütün üretiminden başarılı sonuçlar alınmaya başlandı, o zaman İngilizler burada şarap üretmek konusundaki ısrarlarından vazgeçtiler.

Kuzey Amerika'daki diğer göçmenler için de şarap üretimi denemeleri başarısızlıkla sonuçlandı. 1640 yılında Hollandalı göçmenler New York'ta, İsveçliler Delaware Nehri boyunca ve Almanlar Pennsylvania'da bağlar kurmayı denediler.²⁸ Daha sonraları, 1680'lerde eyalete ismini vermiş olan William Penn bağcılığı şiddetle destekleyerek kendi ülkesinin de en yakın zamanda "aynı enlemde yer alan diğer Avrupa ülkelerinin üretmekte olduğu kadar kaliteli şarap" üreteceği konusundaki ümidini dile getirmişti.²⁹ Penn'in, Pennsylvania'nın doğusunda İspanyol ve Fransız asmaları diktiği bilinmekle birlikte, üretilmiş olan şarabın başarısı konusunda herhangi bir kayıta rastlanmamıştır. Ama Penn'in Fransız, İspanyol ve Portekiz şarapları ithal eden birinden yaptığı alımlara ilişkin birkaç kayıta rastlanmıştır ve muhtemelen bu satıcılar da onun bağlarının kalitesiyle ilgili olumlu yorumlar yapmıştı.

Virginia'ya yerleşenler zaman içinde yerli mısırları kullanarak bira yapımına başladılarsa da, genel olarak Hollandalı göçmenlerinin 1613'de Yeni Amsterdam sömürgesinde ürettikleri bira Amerika'daki ilk Avrupa tarzı bira olarak bilinmektedir. On yedinci yüzyıl boyunca Kuzey Amerika'daki Avrupalılar için bira başlıca alkol türüydü, zira (göçmenlerinin çoğunun anavatanı olan Kuzey Avrupa'daki üst tabakanın içeceği olan) şarabın üretilmesi konusunda çetin şartlarda bir mücadele verilmesi gerekmişti. İngiliz göçmenlerin bir kısmı, Püritenler, 1621 yılında *Mayflower* gemisiyle Plymouth Körfezi'ne geldiklerinde "her yerde asma bahçeleri" gördüklerini söylemişlerdi. Bunlar o dönemde Virginia'da yeterli talep görmeyen şarapların üretiminde kullanılan üzümlerin elde edildiği yerel asma bahçeleriydi. Ama bu asma bahçeleri sadece dini toplanmalarla sınırlı kalmayacak şekilde tüketebilecekleri bollukta şarap stoku bulunduğunu hayal eden Püritenlerin gözlerini kamaştırmıştı.

Püritenler her yerde ırmaklar ve dereler de olduğunu görmüşlerdi ama İngiltere'deki deneyimleri onları yerel suları içmekten alıkoymuştu. Plymouth'a yerleşen ilk göçmenler bira kalmadığı için, çok çekinerek ve son çare olarak bir süreliğine bu suları kullandılar. Buradaki şaşırtıcı durum ise (Avrupalıların bir süre sonra keşfettiği gibi) burada mevcut olan su kaynaklarının aslında Avrupa'dakilerin aksine içmek için oldukça güvenilir durumda olmasıydı. William Wood 1635'de bu konudan bahsederken "dünyada bundan daha iyi su bulunamazdı ama ben bunu, başkalarının yaptığı gibi iyi bir biraya tercih etmezdim. Tabii ki herkes bu suları kötü bir bira ya da yayık ayrıntı yerine kullanmayı tercih edebilir. Bu suları içenler, bira içince olduğu gibi sağlıklı,

dinç ve neşeli olacaklardır.”³⁰ Massachusetts’te yaşadıkları için Püritenler Virginia’daki hemşerilerine göre daha şanslıydılar. Daha 1625’lerde Virginia’daki sular “bizim insanlarımızın da vermiş olduğu zarar neticesinde aşırı tuzlu, sığ, balçık ve kir dolu” diye anlatılıyordu.³¹ Birçok Virginia kuyusu, hem aşırı tuzluydu, hem de sıcak iklim yüzünden oluşan bakteriler 1657-1659 yıllarında, 1680’ler ve 1690’larda uzun süren salgınlar meydana gelmesine sebep olmuştu.

İçme suları dönemin Avrupa’sında neredeyse hiçbir tıbbi tavsiyede önerilmese de Püritenler içecek olarak düzenli şekilde su kullanıyorlardı. Ama kültürel olarak, belki de zevk için ve duygusal sebeplerle, alkolü özellikle de birayı tercih ediyorlardı. Gemi-leri bol miktarda alkol taşıyordu. *Mayflower* ile bira ve brendi getirilmişti. 1628’de gelen *Talbot* 45 fıçı (yaklaşık 10.000 galon) bira tedarik ederken, Püritenleri 1630 yılında Boston’a getiren *Arbella* bira, şarap ve brendiden oluşan binlerce galon alkolle gelmişti. 1630’larda sayıları hızla artan Massachusetts göçmenlerine gelirken yanlarında (bira üretimi için temel gereksinimler olan) arpa, şerbetçiotu kökleri ve bakır su ısıtıcılar getirmeleri tavsiye ediliyordu. Aynı dönemlerde çavdar, arpa ve buğday ekimine de başlanmıştı ve Massachusetts’te yaşayanlar 1630’ların ortalarına gelindiğinde kendilerine yetecek kadar bira üretimi yapar hale gelmişlerdi.³²

Bir ya da iki asır öncesinde İngiltere’de olduğu gibi, bira üretimi çoğunlukla ev hanımları tarafından evlerinin mutfaklarında yapılıyordu. 1656’da Chesapeake’teki hanımların bira üretimi konusunda tembel oldukları yönünde eleştiriler vardı: “Bazı bölgelerde bira devamlı içiliyor ama başka bölgelerde sadece su, süt ya da diğer içecekler içilebiliyor; buralarda iyi hanımlar (böyle tanımlayabilir miyiz bilmem) ihmalkâr ve tembel; bunun nedeni, malt için mısır olmaması değil (ülkede yeterince bulunuyor) ama onlar miskin ve beceriksiz.”³³ Bu açıdan bakıldığında, Amerika’da bira üretimi, aynı dönemde ev hanımlarının yaptığı bira üretiminin yerini, erkeklerin egemen olduğu ticari bira üretiminin almış olduğu Avrupa’ya göre daha yavaş gelişmişti. Ancak 1637’de yürürlüğe giren bir kanunla, satış amaçlı bira üretimine getirilen 100 sterlin ruhsat bedeli (birçok kadın için çok fahiş bir miktardı) Amerika’daki sömürgelerde de gelişmelerin benzer yönde olacağını işaret etmekteydi. Biranın fiyatını ve alkol oranını kontrol etmek için ek düzenlemeler de yapıldıysa da iki yıl gibi kısa bir sürede işletilemez hale geldi. Ancak bu düzenlemeler, daha sonra Kuzey Amerika’daki İngilizlerin bu konuya ilişkin olarak getireceği karmaşık kurallar zincirinin temelini teşkil etti.

1637 kuralları lağvedildikten kısa bir süre sonra Massachusetts’te bira üretimi düzensiz bir hal alarak, evlerde kadınların dört beş günde bir ürettiği birer parti birayla sınırlı kalmaya başladı. Üretilen bu biranın çoğu evde kullanılıp kalan kısmı da ya satılıyor ya da balık ve değirmen taşı gibi çeşitli mallar karşılığında takas ediliyordu. Üretil-diği evlerde kullanılmadığı zamanlarda bayramlar, cenaze törenleri ve bina projelerinin açılışları gibi toplumsal birlikteliklerde tüketiliyordu. Biranın besleyici değerinin far-

kında olan kadınlar hamilelikleri süresince ve doğumda, yaşlılar ise hasta olduklarında bira satın alarak içiyorlardı. Ancak bira bu dönemde, büyük ölçüde sadece ihtiyaç duyulduğu yer ve zamanda düzensiz ve kurlsız bir şekilde üretiliyordu.

Püritenler biray ı sağııkly bir içecek olarak benimsemişlerdi. “Püritenizm” genel olarak içki ve seks konularına mesafeli duruşuyla tanınıyordu ve püritenler on yedinci yüzyılda kumar, şans oyunları, dans gibi aktivitelere karşı tavır sergilemişlerdi ama beslenme amaçlı ve ölçülü miktarlarda olmak kaydıyla günlük olarak alkollü içecek kullanımını ekmek yemek kadar doğıal karşılıyorlardı. Püritenler şarabın kültürel ve dini olarak diğıer içeceklerden daha önemli bir yeri olduğunu kabul ediyorlardı ama şarabın Atlantik ötesine ulaşımı ve yerel üzümlelden şarap üretimi konusundaki tek tük girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Tanınmış bir vaiz olan Increase Mather, şarabı “tanrının yarattığı iyi bir varlık” olarak tanımlamıştı ama “kimsenin ihtiyacı olandan bir kadeh bile fazla şarap içmemesi gerektiğı” konusunda da uyarıda bulunmuştu.³⁴ İngiltere’deki Anglikan mezhebi mensuplarının yerleşmiş olduğı bölgelerden kaçarak gemiyle gelen Püritenler genellikle, John Calvin’in takipçileriydiler. John Calvin 1500’lerin ortalarında cin kullanımı konusunda çok sert kurallar koymuştu. Calvin ölçülü bir şekilde içki kullanmanın bir sakıncası olmadığını kabul ediyordu ancak herhangi bir alkol tüketiminin sadece bir zevk kaynağı olduğı noktada ince bir çizgi çekerek içki içen kişinin bu çizgiyi kolayca açıp sarhoş olabileceğıne de dikkat çekmişti.

Sarhoş olmak başlı başına bir günahtı ama kutsal şeylere karşı saygısızlık, ahlakdışı hareketler ve şiddetle birleştiğinde günah katmerleniyordu. Bu tüm Hristiyan mezheplerde genel kabul görmüş bir yaklaşım biçimiydi ve 1600’lerde Amerika’daki İngiliz sömürgelerinde alkole karşı uygulanan politikaların temelini oluşturmuştu. Ancak hiçbir yetkili bunu Massachusetts’teki Püriten liderler kadar uygulamaya çaba sarfetmemişti. Onlar, İngiltere’deki Katolik ve Anglikan kiliselerinin Tanrı’nın buyruklarını uygulatmak konusunda gevşek davrandıklarına ve alkolün sosyal düzen ve ahlak kurallarının temellerinin sarsılmasına izin verdiklerine inanıyorlardı. Aynı şeyin Massachusetts’te de olmasına izin vermemek konusunda kararlıydılar ve on yedinci yüzyıl boyunca aşırı alkol kullanımına karşı devamlı bir savaş halinde oldular.

Yapılan düzenlemelerin odak noktası genellikle alkol satılan yerlerdi: Tavernalar, hanlar ve “ordinary” tabir edilen ve evlerde komşulara aile fertleri tarafından ev yapımı bira sunulan küçük odalardan oluşan Amerikan türü birahaneler. Ev halkına küçük de olsa ek gelir kaynağı olan bu mekânlar, sadece birkaç tanesinde masa örtüleri, sandalyelerde minderler, mumlar gibi daha lüks eşyalara rastlanabilen genelde basit, mütevazı yerlerdi. Massachusetts’in Essex County bölgesinde bir ekonomik kaynakta Samuel Bennett’in 1657 yılı Haziran ayından 1658 Eylül ayına kadar Thomas Clark’ın “ordinary”sinde on dokuz kez içki itiğı ve her seferinde (¼ galonu 2 peniden) üç tane ¼ galonluk bira tükettiğı belirtiliyordu. Tabii üç haftada bir uğraması onun daimi müş-

teri olduğunu göstermiyordu ve on beş aylık sürede toplam 9 şilin, 6 peni ücret ödemiş olması da Thomas Clark'ı zengin etmemişti. Sömürgeadaki diğer kamuya açık içki içilen yerlerde (tavernalar ve hanlar) servis şekilleri değişiyordu. Bazılarında yemek servisi varken bazılarında yatacak yer de temin edilebiliyordu ve yürürlükteki ruhsat kurallarına göre kimisinde bira, elma şarabı ve damıtılmış alkollü içecekler de satılabiliyordu.

Her şey kurallara bağlanmıştı ve belli bir düzen içinde yürütülüyordu. 1630'larda yemek ve bira için alınabilecek ücretler, bir tavernada kaç gece kalınabileceği ve neredeyse devamlı bir müşterinin taverna ya da birahane de en fazla kaç saat bulunabileceğine kadar her şey kanunlarla belirlenmişti: "Evet, yarım saatlik bir yer."³⁵ Daha 1637 yılında, Massachusetts Adli Mahkemesi içki satış yerlerindeki davranışlar konusunda içinde bulundukları dehşeti şu sözlerle dile getirmişti: "Pek çok kişinin şikâyetleri var, aşırı derecede sarhoşluk sebebiyle Tanrı'nın sevgili kulları bu yerlerde çok fazla karmaşa içinde değerli zamanlarını harcıyorlar, Tanrıya karşı saygısızlık yapılıyor ve dini inanç lekeleniyor, toplumsal refah bu davranışlardan çok zarar görüyor"³⁶ Sulh hâkiminin bulduğu çözüm, tüm alkollü içki ücretlerin ¼ galon başına 1 peni ile sınırlamak oldu. Polis memurları şüphe uyandıran her türlü alkol suçlarını araştırmak ve gerektiğinde kovuşturma açmak konusunda görevlendirildi.

Kanuni düzenlemeler tavernalarda içki içmeye odaklanırken, sömürge halkının asıl alkol tüketimi (özellikle bira ve elma şarabı, ama damıtılmış alkollü içecekler de) üretimin yapıldığı yerlerde yani evlerde gerçekleşiyordu. 1636 ve 1654 yıllarında, Massachusetts kanunlarına göre sadece ev halkı (yabancılar değil) evde yapılan alkolü aşırıya kaçmamak şartıyla tüketebilirdi. 1675'de Massachusetts'te her on veya on iki hanelik bölgeye, kolonide alkol yasalarının ihlali bildirmekle yükümlü birer görevli atandı.³⁷ Bu "ciddi ve sağduyulu" kişiler halka açık toplantılarda atandıklarından, incelemeleri altındaki herkes onların kim olduğunu biliyordu ve bu nedenle, muhtemelen çok da etkin görev yapamıyorlardı, ancak orada bulunmaları bile aslında aşırı içki içilmesini önlemekteydi.

Massachusetts kanunları aynı zamanda bira üretimini de kontrol altına alıyordu. Pazar günleri bira yapımı yasaklanmıştı. 1651 yılında bira imalatçılarının üretimde daha ucuz olan mısır yerine, sadece arpa kullanması zorunlu hale getirilmişti. Bu düzenlemelere göre bira fiyatı, kullanılan malt miktarına göre belirleniyordu ve malt miktarı arttıkça üretilen biranın fiyatı da yükseliyordu. Daha yüksek alkol dereceli içeceklerin yaygınlaştığı 1670'lerde bu tedbirler daha da sıkılaştırılarak uygulanmaya devam etti. 1672'de Boston'daki birahanelerden yüzde yetmiş beşi sadece bira satmaktayken 1679 yılına gelindiğinde tümü bira ve elma şarabı, 2/3'ü şarap, yarısı damıtılmış alkollü içecekler de satıyorlardı. Benzer şekilde *ordinary* sayısını çoktan geçmiş olan likör satıcılarının sayısında da düzenli bir artış görülüyordu. Alkolün giderek yaygınlaşması karşısında önlem olarak Massachusetts'te 1680 yılında çıkarılan bir kanunla her şehir

de bulunabilecek içki içilen mekânların sayısına sınır getirildi. 4500 nüfuslu Boston'da sadece on altı içkili mekân (on han ve altı taverna) bulunabilecekti. Böylece içkili mekan sayısı yarıya düşürülmüş oluyor ve bunlara ek olarak “ev dışında sekiz şarap ve likör satıcısı” açılmasına izin veriliyordu.³⁸ Diğer belli başlı şehirlerde iki ila altı içkili mekan işletilmesine izin verilirken daha küçük yerleşim yerleri sadece birer işletmeyle sınırlı kalıyordu. Bu uygulamanın sonuçlarından biri küçük ölçekli üretim tesislerinin sayıca azalması ve daha az sayıda ama daha büyük olan ve her biri bir *ordinary* ile bağlantılı olan ticari üretim tesislerinin artmaya başlamasıydı.

Birçok modern hükümetin günlük olarak servis edilebilecek alkol miktarını sınırlamış olması gibi, Massachusetts kanunlarının kurallara bağladığı bir başka konu da içilen içkinin miktarıydı. 1645’de Adli Mahkeme’nin açıklamasına göre “bir kişi için bir seferde ¼ galon şarap, aşırı kullanım olarak kabul edilecekti” ve “yarım saatten fazla boş boş oturup içki içmeye devam edenlere” 2 şilin 6 peni ceza uygulanacaktı.³⁹ Daha sonra çıkarılan kanunlar da 9:00’dan sonra ya da “uygun olmayan zamanlarda” içki içmek için 5 şilin ceza öngörüyordu. Ayrıca devamlı müşterilerinin, yarım saatten fazla süreyle ve gece geç saatlerde aşırı alkol almasına izin veren satıcılar için de cezai uygulamalar getirilmişti. Belirtmeye gerek yok, tavernalarda kumar, kart oyunları ve dans da yasaktı. Tüm bunların sonucunda, alkolün üretimi, satışı ve tüketiminin etrafında, Massachusetts yöneticilerinin dine, ahlaka ve sosyal düzene zarar verdiğini düşündükleri aşırı içki kullanımına engel olmak amacıyla tasarlanmış karmaşık bir kontrol mekanizması oluşmuştu.

Sarhoşluk durumunda ceza uygulanması konusu tekrar tekrar gündeme geliyordu. Bu durum, kurallara pek uyulmadığı anlamına geliyordu ve defalarca suç işleyen sabıkalılara artan oranlarda ceza veriliyordu. 1670’lerde ve 1680’lerde, aşırı içki içenlere 3 şilin 4 peni ceza verilirken, sarhoş bulunanlar 10 şilin ceza ödüyordu. Aynı suç ikinci ve üçüncü kez işleyenler, 2 ve 3 katı ceza öderken, ödeyemeyenler “on kere kırbaçlanıyordu” ve üç saat boyunca teşhir direğine konulabiliyordu. Dördüncü kez aşırı içmekle veya sarhoş olmakla suçlanan biri, iki kişi iyi davranacağına kefil oluncaya kadar hapse atılıyordu.⁴⁰

Aşırı içme konusundaki kaygılara rağmen, Amerika’ya ilk yerleşenler için alkole erişim öncelikli bir meseleydi, öyle ki 1733 yılında Georgia kurulduğu zaman, yerleşmek için gelen her yeni insana 44 galon bira verilmişti.⁴¹ Günde yarım galondan hesaplandığında, bu miktar kişiye yaklaşık üç ay yetebilirdi (tabii bira o kadar süre dayanırsa). Bu süre insanın kendi ihtiyacını karşılayacak kadar bira üretmesi için yeterliydi. Plan, kolonide bira içmeyi teşvik etmekte ama valinin cömertliği daha da ileri gitmiş ve planı baltalamıştı çünkü yerleşenlere, 65 galon melas (romun hammaddesi) da vermişti. Yerleşenler kısa sürede melası fermente edip damıtmışlar ve kendilerine, Georgia’nın ikliminde biradan çok daha sert, çok daha uzun süre dayanan bir içki yapmışlardı.

Kara iznine çıkmış olan denizcilerin yoğun şekilde bulunduğu, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın liman şehirlerindeki tavernalarda, rom çok popüler olmuştu. İngiltere ve Avrupa'nın iç kesimlerindeki şehirlerde hiçbir zaman yaygın bir şekilde tüketilmeyen rom Kuzey Amerika'da çok popüler bir içecek halini almıştı. On yedinci yüzyılın ortalarından itibaren, rom ile melas ve tabii şeker Karayipler'den Kuzey Amerika'daki sömürgelere ihraç edilen malların başında geliyordu. Melas yiyecekleri tatlandırmak için ve Amerika'da bulunan sömürgelerdeki pazarların yakınındaki damıtma tesislerinde rom üretiminde kullanılıyordu. Karayipler'deki şeker üreticileri bu hammaddeyi Kuzey Amerika'ya ihraç etmekten ve bu şekilde, rom üretilip göndermenin masrafı ve riskinden kendilerini kurtarmış olmaktan memnundular. 1600'lerin sonlarına gelindiğinde İngiliz sömürgelerinde, özellikle Massachusetts ve Rhode Island'da çok fazla sayıda damıtma tesisi bulunuyordu.

Amerikalılar mısırdan viski üretmeye başladıktan sonra bile rom en çok tercih edilen "sert" içkiydi ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı nedeniyle Karayipler'deki İngiliz sömürgeleriyle yapılan şeker ticareti kesilene dek biraya tek alternatifti. Bu açıdan değerlendirdiğimizde, Kuzey Amerika'ya yerleşen Avrupalı (özellikle İngiliz) göçmenlerin Atlantik Okyanusu'nun diğer yakasında bıraktıklarından farklı içki içme alışkanlıkları benimsemiş oldukları söylenebilir. İngiltere'de ve geniş bir alana dağılmış olan sömürgelerinde bira en çok tüketilen alkol türüyken Kuzey Amerika'da damıtılmış alkollü içecekler (özellikle rom) çok daha yaygın şekilde kullanılıyordu. Rahatça temin edilebilen ham maddesi ve birim alkol oranının daha düşük olması nedeniyle, daha kolay sevk edilebiliyordu. Kuzey Amerika'nın giderek daha da iç kesimlerinde oluşmakta olan yerleşim merkezlerine gerekli malzemenin kara yoluyla taşındığı göz önüne alındığında bu gerçekten önemli bir avantajdı.

Kuzey Amerika'ya yerleşen Avrupalı göçmenler sadece kendi içki içme alışkanlıklarını değiştirmekle kalmamışlar, aynı zamanda kıtanın yerlilerini de alkolle tanıştırmışlardı. Huş ağacı kabuğu ile yapılan biraya ilişkin bazı bilgilere rastlanmıştı ama Avrupalıların gelmesinden önceki dönemde, Kuzey Amerika'nın yerli kültürlerinde, törensel amaçlar için bile mayalama işleminin bilinmediği yönünde bir görüş birliği vardı. Bunun tek istisnası, Amerika Birleşik Devletleri'nin güneybatısında kaktüsü mayalandırarak alkol üretilen dini amaçlarla kullanan birkaç kabileydi. Kıtanın diğer bölümlerinde, kafein içeren içeceklerin yanında, uyarıcı etkisi olan bazı içeceklere de rastlanmaktaydı. Bu etki alkol kullanımından kaynaklanıyor olabilir ama alkolün garip bir dizi oluşturan etkileri (büyük bir coşku hali ve risk alma konusundaki rahatlık da dahil olmak üzere) Avrupalılardan önce bilinmiyordu. Amerikan yerlilerinin alkolü, olası kullanım tarzlarını ve bıraktığı duygusal etkileri tanımlamak için uygun kelimeleri yoktu. Bu yüzden kendi dillerinde bunlara karşılık gelecek yeni kelimeler eklediler.⁴²

İlk Avrupalı gezginler Amerikan yerlilerine bazen kutlama için, bazen ikram ya da

ticari amaçlı olarak, birçok nedenle şarap ve brendi (aynı zamanda yiyecek, ateşli silahlar ve diğer malzemeler) vermişlerdi. Avrupalıların, Amerikan yerlilerini alkol içmeye alıştırmak, sarhoş olmadan kabul etmeyecekleri alışverişleri yapmaya ikna ettikleri söylenmektedir.⁴³ 1600'lerin başlarında İngiliz araştırmacı Henry Hudson karşılaştığı kişilere "içlerinde haince düşünceler olup olmadığını anlamak için" alkol içiriyordu. Bunu yaparken amacı muhtemelen, yerlilerin Hudson'ın ekibine karşı bir saldırı planları varsa alkolün etkisiyle bunu belli etmelerini sağlamaktı. Araştırma gezisini kayda geçiren kişinin, bir yerlinin sarhoşken yaptıkları hakkında "Onlar için çok garip bir durumdu, nasıl başa çıkacaklarını bile bilmiyorlardı," şeklinde almış olduğu not, o toplulukta alkolün bilinmediği yönündeki inancı güçlendiriyordu.⁴⁴

Avrupalılar ve Amerikan yerlileri arasında alkolü de içeren ilişkiler on yedinci yüzyılın ilk yarısında her geçen gün artan bir hızla yaygınlaşmıştı. Avrupalıların yerleşim bölgeleri Kuzey Amerika'nın doğu kıyılarından aşağıya ve iç bölgelere doğru genişledikçe ve yerel olarak üretilen bira ve rom bollastıkça yerlilerin alkole erişimi de giderek kolaylaştı. Bu içkiler, ücra yerlerdeki pazar yerlerinde kâşifler ve tacirler tarafından satılıyordu öyle ki 1630'lara geldiğinde, alkol ve kunduz postu arasında bir alışveriş kuru oluşturulmuştu. Maine'de 4 libre deri 7 galon brendi ve baharatla takas edilebiliyorken, 2 libre deri avcılara 6 galon bal likörü kazandırıyorlardı.⁴⁵ Yerli halklar aynı zamanda Avrupalıların yerleşim merkezlerinden de alkol temin edebiliyorlardı. Bazıları evde bira yapan kadınlar gibi üreticilerden doğrudan alkol satın alırken, bazılarına da Avrupalılar için yaptıkları işler karşılığında ödeme olarak alkol veriliyordu. Nadir de olsa bazı yerliler de Avrupalılarla birlikte şehir tavernalarında içki içiyorlardı.⁴⁶

Giderek artan bu ilişkiler sömürge yönetimlerinde endişe uyandırmaya başlamıştı ve on yedinci yüzyılın ortalarından itibaren sömürgelerde birbiri ardına çıkarılan kanunlarla Amerikan yerlilerine alkol satışı yasaklanmaya başladı. 1643'de Yeni Hollanda'daki Hollandalılar ve 1687'de Connecticut da aynı yasağı uygulamaya koydu.⁴⁷ Genel kaniye göre, Amerikan yerlileri alkol kullanırken nerede duracaklarını bilmeden, genellikle de sarhoş olmak için içki içiyor ve toplumsal düzeni bozacak şekilde davranıyorlardı. 1684 yılında bir kadın "Kızılderili bir gruba" alkol satmakla suçlanmıştı. Kadın savunmasında kocasının denizde olduğunu ve küçük çocuklarına bakması gerektiğini belirterek, "Kızılderililer bana 1,5 peni teklif ediyordu ve ben kendimi ve çocuklarımı kurtarmak için 1 peniye razıyım, bu nedenle bu suçu işledim," demişti.⁴⁸

Avrupalıların bu ilişkilerden elde ettiği avantajlar ne olursa olsun, yerliler alkolü ticari açıdan değerli bir mal olarak görüyorlardı. Ancak Kızılderililer içecek olarak Amerikan sömürgelerinde bolca bulunabilen suyu tercih ettikleri için, alkol günlük besinlerinin arasına girmemiş, sadece kutlamalarda içtikleri içecekler arasında yer almıştı. Güneybatıdaki Amerikan yerlileri dini törenlerde "siyah içecek" olarak adlandırdıkları, kutsal funda ağacının yapraklarından yapılan ve teobromin ile kafein içeren bir çay

içiyorlardı.⁴⁹ Kusma, dini törenin bir parçası olarak ya oruç tutmakta olan kişinin içtiği fazla miktarda içki nedeniyle meydana geliyor ya da suni yöntemlerle başlatılıyordu. Amerikan yerlileri alkolle tanıştıktan sonra alkolü sadece zevk için değil aynı zamanda misafir ağırlama, evlilik merasimi, danslı kutlamalar ya da yas törenlerinde de kullanmaya başlamışlardı.⁵⁰ Kısacası, Amerikan yerlileri de Avrupalıların alkolü kullandığı tüm durumlarda alkol kullanmaya alışmışlardı.

Alkolün Avrupalıların günlük beslenmesinde yer almasının sebebi artık eskiden olduğu gibi temizlik açısından suya göre daha güvenli bir içecek olması değildi çünkü Kuzey Amerika'da yeterince temiz su kaynağı vardı. Avrupalılar alkolü daha çok kültürel nedenlerle (alkol, günlük beslenme sistemlerinin bir parçasıydı) Avrupa'dan bu kıtaya kadar taşımış oldukları karşılıklı alışveriş ile sosyal ilişkilerini geliştirmek ve keyif almak için kullanıyorlardı. İşlevsel olarak denilebilir ki, hem Avrupalılar hem de Kızılderililer alkolü aşağı yukarı aynı sebeplerle tüketiyorlardı: Kişisel tatmin, çeşitli kültürel alışverişler ile toplumsal ve etnik gruplar içi ve arasında sosyalleşmeyi sağlamak. Kuzey doğudaki Amerikan yerlilerinin alkolü, dini açıdan önem arz eden hayalle gerçek arası, ruhani duygu durumuna ulaşmak için kullandıkları da iddia edilmekle birlikte bu tartışmaya açık bir kavramdı.⁵¹ İki toplumun alkol kullanım şekilleri arasındaki temel fark, alkolün, Avrupalılarda olduğu gibi Amerikan yerli halkının günlük beslenme alışkanlıklarının ayrılmaz bir parçası olmamasıydı.

Amerikan yerlilerinin alkolü çok farklı durumlarda kullanmalarına rağmen, Avrupalıların onların içki tüketimi hakkındaki aktarımları genellikle aşırı derecede sarhoşluk ve bu sebeple meydana gelen toplumsal karmaşa ve şiddette odaklanıyordu. İrokua Birliği'ne ilişkin bazı kaynaklardan eğer bir suç, faili sarhoşken işlenmiş ise sarhoşluk durumu hafifletici sebep olarak kabul edilerek ceza uygulanmadığı anlaşıyordu. Bir tarihçi ise İrokua erkeklerinin zevk için değil, sarhoş olmak için içtiklerini ve eğer sarhoş olmaya yetecek miktarda alkol varsa içmeye başladıklarını yazmıştı. Sarhoş oldukları zaman da çevreye zarar verip, birbirlerine saldırıp cinayetler işliyorlardı. Bu hareketleri kesinlikle problem olarak kabul eden İrokua yerel yöneticileri, tacirler ve siyasi yetkililerin yerli halka alkollü içecekler satmamasını istemişlerdi. Ama aynı zamanda, İrokua halkına göre "faili sarhoş olduğu durumda en tüyler ürpertici davranış bile affedilebilirdi."⁵²

Amerika yerlilerinin, Avrupa ile ilişkilerinin başladığı dönemlerdeki alkol tüketim alışkanlıkları söz konusu olduğunda, sarhoşluk ve bundan kaynaklanan şiddet konuları devamlı olarak gündeme geliyordu. 1630'larda St. Lawrence Vadisi'nde bir Cizvit misyoneri olan Paul Le Jeune bir yorumunda "barbarlar her zaman doyumsuz olmuşlardır ama Avrupalılar geldikten sonra hepsi sarhoş gezmeye başladılar(...) içmekten geri duramıyorlar, sarhoş olmaktan ve başkalarını sarhoş etmekten gurur duyuyorlar." Yeni Fransa'da (Québec) yerli halkın brendi içerek "domuz gibi sarhoş olup" birbiriyle

kavgaya tutuğu ve sömürgecileri öldürdüğü söyleniyordu. 1660'lara gelindiğinde, Québec piskoposu yerel halka alkol satan tacirlerin aforoz edilmesini emretmişti.⁵⁴ Misyonerlerin alkolle ilişkilendirdikleri sorunların başında Amerikalı yerlilerin Hristiyanlığa geçmesine yönelik çalışmaları zorlaştırması geliyordu. Yeni Fransa'da bir Cizvit misyoner "Burada sarhoşluğun yaptığı en büyük kötülük, sonuçta vahşileri bütün Hristiyanlıktan uzaklaştırmasıdır," diye yazmıştı.⁵⁵

Sarhoş yerliler hakkında yapılan bu tür yorumlar sonucunda, Amerikan yerlilerinin doğaları gereği sarhoş olmaya Avrupalılardan daha meyilli olduğu ve sarhoşluğun yerli halk arasında göçmenlere göre daha hızlı yayıldığı şeklinde tanımlanan bir "sarhoş Kızılderili" imajı oluşmuştu. Tabii ki bazı Amerikan yerlileri sarhoş oluyordu ve bazıları da sarhoşluk nedeniyle şiddet olaylarına karışıyordu. Ama her ne kadar, aktarılan olayların görgü tanıkları varmış gibi gösterilmekteydi de bu yorumların kesin olarak doğru olup olmadığının ve sarhoşluğun ne sıklıkla şiddete yol açtığına bilinmesi mümkün değildi. Tanıklığın rivayetlere dayalı olma ve ayrı ayrı olaylardan oluşma durumunu göz önüne aldığımızda, o dönemde Avrupalıların ne kadarının sarhoş olacak miktarda içki kullandığını hesaplamak mümkün olmadığı gibi, Amerikan yerlilerinin bu konudaki davranışlarını değerlendirmek ya da ölçmek de mümkün değildir. Alkol kaynaklı şiddet olayları ve cinayetlere ilişkin rivayetlerin çoğu muhtemelen, aynen her yerde yerli halkın yamyamlığından bahsediliyor olması gibi o dönemdeki Avrupalıların konuya bakış açılarına uyacak şekilde kurgulanmış olaylardı.⁵⁶

Alkol kullanan Amerikan yerlilerinin genel olarak aşırıya kaçtıkları şeklindeki varsayımdan yola çıkan bazı bilim adamları genetik bir iddiada bulunarak Amerikan yerlilerinin alkole Avrupalılardan farklı şekilde tepki verdiklerini ileri sürmüşlerdi. Ama bu konuda ortaya koyabilecekleri herhangi bir kanıt yoktu. Ayrıca Amerikan yerlileri arasında da bu konuda farklılıklar gözlemlenmesi bu iddiayı çürütüyordu. Aynı şekilde Avrupalılar arasında da aşırı içki ve sarhoşluğa ilişkin farklı tarzlar olması da başka bir antitez oluştuyordu.⁵⁷ Bazı tarihçiler konuyu kültürel açıdan yorumluyordu: Amerikan yerlilerinin bazıları aşırı içki kullanmayı, onları bu içkiyle tanıştıran tacirlerden öğrenmişlerdi. Tabii bu yorum bir varsayım daha içeriyor, o da tacirlerin aşırı içki içen ve sarhoş dolaşan kişiler olduğu. Bu genel olarak gerçekçi bir yorum olabilir çünkü tacirler gözlerden irak ülkelerde çalışan yetişkin erkeklerdi ve aynı kökenden geldikleri kişilerin sosyal kontrol alanının çok dışındaydılar. Mississippi Vadisi'nde bir Fransız gezgini olan Jean Bossu, on sekizinci yüzyılın ortalarında şöyle yazmıştı: "Sarhoşluk(...) Fransızlar arasında bile güçlükle engellenmiştir. Kızılderililer, hemen beyaz adamları örnek alarak, kendilerine *ateş suyu* (brendi) içmeyi onların öğrettiklerini söylüyorlar."⁵⁸

Burada akılda tutmamız gereken bir başka önemli konu daha var: Avrupa toplumları alkol tüketim kültürlerini binlerce yıl içinde geliştirmişlerdi. Önceleri sınırlı miktarda alkol bulabilirken, zaman içinde alkol tüketimi yaygınlaştıkça buna ilişkin ku-

rallar oluşturmışlar ve aşırı kullanımın sonuçlarını, her zaman gerekli önemi vermemiş olsalar da irdilemişlerdi. Bazı kişiler kurallara karşı çıkmışlar ve bazıları bu konuda cezaya çarptırılmışlardı. Kuzey Amerika'daki yerliler ise tam tersine, Avrupalılar onlara rom ve diğer alkollü içecekleri tanıtana kadar hiçbir içki kültürüne sahip değillerdi. Ayrıca alkolün toplumlarına nüfuz etmesi de yıllarca süren, kademeli bir süreç içerisinde olmamıştı. Sadece kürk ticareti yapan yerliler, Avrupa ile on yıllar süren ilişkiler sırasında adeta alkolle yıkanmışlardı. Avrupalı tacirler ve perakende satıcılar onlara rol model olmuş olsa da olmasa da, aktif toplumsal engellerin eksikliği durumunda aşırı içki içmek onların içki kültürü haline gelmiş olabilirdi.

Aşırı içki ve sarhoşluğun, Avrupalı sömürgeciler arasında son derece yaygın olduğunu biliyoruz. Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi daha 1637 yılında Massachusetts Genel Mahkemesi yaygın sarhoşluk olduğunu düşündüğü durumu engellemek için tedbirler almıştı. Sarhoş kişi şöyle tanımlanıyordu: “Çok içtiği için ya peltek konuşur ya da kekeler, yürürken yalpalar veya aşırı içkiden kusar, kendini kontrol edemez hale gelir,”⁵⁹ ya da “kavrama yeteneğindeki zayıflık konuşma ve mimiklerinden anlaşılır.”⁶⁰ Sarhoşlukla suçlanan sömürgeciler bazen bir sarhoşun hayvandan farksız olduğunu göstermek istercesine yere yatırılıp kırbaçlanıyordu.

Doğabilecek çok ciddi sonuçlara rağmen, ithal edilmekte olan alkolün yanında yerel olarak da alkol üretmeye başlayan eski sömürgelerde sarhoşluk gittikçe artmıştı. Bir püriten lider olan John Winthrop gençlerin genellikle “kendilerini aşırı derecede sıcak sulara (damıtılmış alkollü içeceklere) verdiklerini” yazmıştı.⁶¹ Daha 1622’de Virginia firması, sömürge yönetimine “Virginia’nın sadece adını duymuş olanların bile haberdar olduğu” aşırı içki kullanımıyla ilgili önlem alma çağrısında bulunmuştu.⁶² Her ne kadar yöneticiler oluşmasına engel olmaya çalışmış olsalar da, Amerikan’daki bütün sömürgelerin mahkeme tutanakları sarhoşluk nedeniyle verilmiş cezalarla doluydu. Gençler ve göçmenlerin genellikle problem yarattıkları söylenmiş olsa da, alkole ilişkin konularda suçlanan tüketiciler üzerinde demografik bir çalışma yapıp yapılmadığı net olarak bilinmemektedir. Hancılar ve diğer satıcılar zaman zaman ceza almıştır (örneğin sarhoşluğa izin verdikleri için ya da kapatma saatlerinden sonra içki servisi yaptıkları için) ama bunlar farklı bir gruptur.

Şimdi gelelim sarhoşluğun görülme sıklığı ve ölçüsü açısından yerli halk ve Avrupa’dan gelenler arasında belirgin bir fark olup olmadığı sorusuna. Avrupalı yorumcuların yerlilere özgü bir tür sarhoşluğun varlığı konusundaki ısrarı, Avrupa’daki orta sınıf yorumcuların, alt ve orta sınıfların içki içme davranışları hakkındaki görüşlerini ya da her toplumsal grubun kendisi dışındaki grupların aşırı içki içtiğini ve toplumsal düzeni bozduğunu iddia etmesini anımsatmaktadır. Amerika’daki sömürge yöneticileri kesinlikle bu iki grubun içki kültürlerinin farklı olduğunu düşünmüş olmalı ki, bu konuda iki topluma farklı kurallar uygulanmıştı. Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, yöneticiler

sömürgecilerin içki içilebilecekleri yerlerin sayısını azaltmak için, sömürge kentlerinde alkolün dağıtımı konusunda sınırlayıcı düzenlemeler yapmışlardı. Tabii asıl amaç sömürgecilerin içtiği alkol miktarını kısıtlamaktı. Buna karşın Amerikan yerlilerine uygulanan düzenlemelerle, her türlü alkole erişimleri engellenmeye çalışılmıştı.

Yöneticilerin yaklaşımlarının farklılığının sebebi iki toplumun ölçülü içki kullanmak konusundaki yeterlilikleri arasında fark olduğu düşüncesi olmalıydı: Bunun Amerikan yerlileri için mümkün olmadığını ama sömürgeciler söz konusu olduğunda mümkün olabileceğini zannediyorlardı. Diğer taraftan, farklı uygulamalar daha pragmatik yargıları da ortaya koyuyor olabilirdi. Amerikan yerlileri için alkol hâlâ bir yenilik olarak kabul edilebileceği için alkol temininin kesilmesi problem olmayabilirdi ama alkolün besinsel ve kültürel olarak vazgeçilmez olduğu Avrupa'dan gelen sömürgeciler için bunu düşünmek mümkün değildi. 1600'lü yıllarda ve sonrasında Amerikan yerlilerine içkiyi yasaklayıcı önlemler uygulamaya çalışan yöneticilerin kendileri de alkol tüketiyordu ve ne kendilerini ne de sömürgeci dostlarını bu temel alışkanlıklarından mahrum bırakmaya niyetli değillerdi. Yasaklama ancak üç yüz yıl sonra etnik değil evrensel boyutta anlam ifade eden bir politikaydı.

On yedinci yüzyıl Amerikan yerlileri, Avrupalılar ve alkol arasındaki karmaşık ilişkinin başlangıcına şahit olmuştur. Neredeyse en başından beri, Avrupalılar Amerikan yerlilerinin hastalıklı bir içki içme alışkanlığı olduğunu öne sürmüşler ve içkiye karşı koyamayan, sonunda kendini kaybedip şiddete başvuracak kadar çok içen "sarhoş Kızılderili" hakkında çeşit çeşit hikâyeler anlatmışlardı. Bu tanımlama bir klişe halini alarak yirminci yüzyıla kadar Amerika ve Kanada'da yönetimlerin yerli halka karşı uyguladığı politikaları destekleyen bir unsur olmuştu. Bu da, birçok klişe gibi, değerlendirilmeden genelleştirilmişti. Alkol kullanımının bölgeden bölgeye ve toplumdan topluma değiştiğini gösteren deneyimler göz ardı edilerek Amerikan yerlileri birbirinden farklı olmayan homojen bir grup olarak ele alınmıştı. İleride göreceğimiz gibi, birçok Amerikan yerlisi vatanlarından, alışık oldukları kültürel ortamdan uzaklaştırılacak, aileleri ile sosyal çevrelerini terk etmek ve Avrupa dinlerini benimsemek zorunda bırakılacaklardı. Diğer toplumlar ve sosyal sınıflarda haklarından mahrum edilmiş olan kişilerin yaptığı gibi, bazıları alkol ve diğer uyuşturuculara yöneleceklerdi. O halde, alkolle tanışmalarının, Amerikan yerlilerinin karşı karşıya bırakıldıkları köklü dönüşümün bir cephesini oluşturduğu söylenebilir. Dünyanın diğer bölgelerindeki yerli halklar için de benzer süreçler yaşanmış olsa da, sadece Kuzey Amerika'da kalıcı bir içki kullanım klişesi oluşmuştur.

Avrupa ve Amerika, 1700-1800

Alkol, Aydınlanma ve Devrimler

1797’de üzüm bağları sahibi, içki karşıtı ve Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’nde imzası bulunan bir doktor olan Benjamin Rush, Amerikan alkol tarihinin en çok bilinen dokümanı haline gelen “Ahlaki ve Bedensel Termometre: İçki Karşıtlığı ve İçki Düşkünlüğünün Gelişim Ölçeği – Alışlagelmiş etkileri ile içkiler” adlı eserini yayımlamıştı. Bu “termometre”, içecekleri “İçki Karşıtlığı”nı destekleyenler ve “İçki Düşkünlüğü”nü destekleyenler olarak iki gruba ayırıyor ve bu iki gruptaki içkilerin olası etkilerini gösteriyordu. Rush, içki karşıtlığı grubunda listenin başına suyu yerleştirerek etkilerini de “sağlık ve varlık” olarak belirlemişti. Bunu süt ve su (birlikte tüketiliyordu) ile “hafif bira” takip ediyor ve tümü “zihin berraklığı, itibar, uzun yaşam ve mutluluk” veriyordu. Sonraki sırada elma şarabıyla armut şarabı, şarap, siyah bira ve “sert bira” yer alıyor ve bunlar, yemeklerde az miktarda kullanıldıklarında “neşe, güç ve besin” sağlıyordu.

Rush, içki düşkünlüğü ile ilişkilendirdiği gruptaki içkilerden bahsederken bu olumlu özellikler dramatik bir şekilde değişiyordu. Bunlardan en az zararlı olanı, tembellik, kumar, hastalık ve borca sebep olan pançtı. Diğer içkilerin çoğu, örneğin “karanfil şerbeti ve yumurta romu”, “sulu brendi” ve “sabahları cin, brendi ve rom yudumları,” kavga, dövüş, at yarışı, yalan, küfür, yalancı şahitlik ve hırsızlık gibi kötü alışkanlıklara; sabahları ellerin titremesi, kusma, göz iltihabı, bacaklarda ağrı, şişkinlik, akıl yitimi,

depresyon gibi hastalıklara ve sonuç olarak hapse girme, mor gözler, hırpani elbiseler, hastaneye yatmak, fakir bir ev, ömür boyu ağır ceza hapishanesi ve idam gibi sonuçlara sebep oluyordardı.¹

“Ahlaki ve Bedensel Termometre” iyi ve kötü alkol arasındaki fark ile her birinin olumlu ve olumsuz sonuçlarını hiç olmadığı kadar net bir şekilde ortaya koyan dikkat çekici bir grafikti. Her ne kadar burada kullanılan dil garip ve komik, belirtilen bazı sonuçlar da biraz yapmacık genellemeler olsa da, sarhoşluğun genellikle günah ve suç zincirinin ilk halkası olduğu yönündeki yaygın görüşü yansıtıyordu. On yedinci yüzyılın sonlarında, Owen Stockton’un yazdığı *A Warning to Drunkards – Ayyaşlara Uyarı* adlı metinde, sarhoşluk “bütün kötülüklerin kökü ve tüm iyiliklerin kokuşması” diye tanımlanarak “kişiyi hırsızlıktan cinayete kadar pek çok büyük ve iğrenç günaha sürüklediği” belirtiliyordu.² Her türlü hastalıklı davranışın kökeninde alkol olduğu şeklindeki bu bakış açısı, on dokuzuncu yüzyıldaki alkol karşıtlığı ve alkol kullanımının yasaklanması gibi politikalara temel oluşturarak, yirminci yüzyılda doruğa ulaşmıştı.

Ama Rush, bazı ilginç kavramları ortaya koyarak içki karşıtlığı alkolleri (elma şarabı, şarap ve bira) ile içki düşkünlüğü alkolleri (damıtılmış alkollü içecekler) arasında önemli bir ayırım yapmıştı. İlk grup, yemeklerle az miktarda tüketilmek şartıyla, iyi ve sağlıklı olarak tanımlanırken, viski ve romun ölçülü kullanımına bu tür bir müsamaha gösterilmiyordu. Aksine Rush’a göre şarap, elma şarabı ve bira az miktarlarda kullanıldığında zevk verirken, aynı durum damıtılmış alkollü içecekler için söz konusu değildi. Rush’ın alkolden kaynaklandığını belirterek listelediği sonuçlar (suçlar ve cezaları) diğer kişilerin sarhoşluğa bağladığı sonuçlardı. Bu demek oluyor ki, Rush’ın yaklaşımına göre içilen bir yudum alkol bile kaçınılmaz olarak daha fazlasını getiriyor ve sarhoşlukla sonuçlanıyordu. “İçki Karşıtlığı” ve “İçki Düşkünlüğü” insana özgü davranışlar olduğu halde Rush bunları alkol türleriyle ilişkilendirmişti (ancak o dönemde tüm bu içeceklerin içinde alkol olduğu konusu dikkate alınmamıştı). Anlaşılan Rush cin, brendi, rom ve diğer damıtılmış alkollü içeceklerin yapısal olarak bağımlılık yapıcı özellikte olduğunu ve bu nedenle ölçülü miktarlarda tüketilmesinin mümkün olmadığını düşünüyordu. Başka bir deyişle, sarhoşluk (ve daha sonra “alkolizm” olarak adlandırılacak şey) sadece içkiyi içen kişiyle değil, içilen alkollü içkinin türüyle de ilişkilendiriliyordu.

Benjamin Rush 1740’lı yılların ortasında dünyaya gelmiş ve 1790’ların sonunda yazmaya başlamıştı. On sekizinci yüzyılın toplumsal görünümünü gözlemleme olanağına sahip olduğu için onun alkolle ilgili çalışmalarının bir doktor ve sosyal bir karakter olarak elde etmiş olduğu tecrübelerle dayandığını varsayabiliriz. Şüphesiz ki Rush, Amerika’da ihtilal döneminde alkol tüketiminin tarz ve boyutları ile ilgileniyordu. Ama o dönemde Amerika ya da başka yerlerde alkol tüketiminin ne durumda olduğunun tespit edilmesi çok zor. Elimizde olan az miktarda (6. bölümde bahsedilen bazı İngiliz şehirlerinde cin içilen dönem gibi) bilgi dışında, on sekizinci yüzyılda alkol

tüketim miktarının ne yönde değiştiği (arttı mı ya da azaldı mı) konusunda herhangi bir sağlam kanıt bulunmamaktadır. Zaman zaman toplumun seçkin tabakasının alkole düşkünlüğü konu olduysa da, bir sonraki yüzyılda bu konunun odak noktası çalışan kesim olmuştur. (9. Bölümde incelenecek.)

On sekizinci yüzyılda Portekiz'den getirilen iki tür takviyeli şarap (brendi veya damıtılmış üzüm suyu katılarak alkol oranı yükseltilmiş şarap) Amerikan ve İngiliz üst sınıflarında popüler olmuştu. Bunlarda biri adını Atlantik Okyanusu'nda Portekiz'e ait bir adadan ve yapıldığı yerden alan Madeira idi. Günümüzde genellikle şeri tarzında üretilen tatlı bir şarap olan Madeira aslında on sekizinci yüzyılda bulunmuştu. 1700'lerin başlarında alelade ve pahalı olmayan bir sofraya şarabiyken yüz yıl içerisinde sadece zenginlerin alabildiği, pahalı bir takviyeli şarap haline almıştı.

Madeira şarabının başlangıçtaki cazibesi duyumsal olmaktan çok stratejikti. Madeira adası Avrupa'dan Afrika'ya, Hindistan'a, Karayipler'e ve Kuzey Amerika'ya seyahat etmekte olan gemilerin uğrak noktası olan popüler bir limandı. 1500'lerde bu gemilerin çoğu, genellikle kargo olarak ama bazen de seyir sırasında mürettebatın içmesi için fıçılarca şarap alıyorlardı. 1700'lerin başlarına dek Madeira şarabı yapılırken beyaz üzüm kullanılıp içerisine siyah üzüm suyu eklenerek pembe ve kırmızı tonlar alması sağlanıyordu. Ama yaz sıcağı ve zor deniz koşullarına maruz kalınca çoğunlukla bozulduğu için, on sekizinci yüzyıl ortalarında Madeira'lı şarap üreticilerinden bazıları daha dayanıklı olması için şaraba damıtılmış üzüm suyu ilave etmeye (takviye etmeye) başlamışlardı. Bir seferinde, bu şekilde takviye edilmiş birkaç fıçı dolu olarak Madeira'ya geri geldiğinde, üreticiler şarabın zorlu deniz yolculuğuna dayanmakla kalmayıp, daha da güzelleştirdiğini fark etmişlerdi. Yüzyılın ortasından itibaren bazı üreticiler şaraplarını satmadan önce Atlantik Okyanusu boyunca hatta bazen Hindistan'a kadar gönderip geri getiriyorlardı ve *vinha da roda* (gidiş dönüş yolculuğu yapmış şarap) etiketli bu şaraplar yüksek fiyatlara satılıyordu. Sonunda, üreticiler Madeira şaraplarını sıcakta yıllandırmak için fabrikalarının çatı katlarında ya da özel seralarda depolar yapmaya başladılar. Fıçılar dalga etkisi yaratmak için ileri geri sallanıyordu ve bu amaçla daha sonraları buhar güçlü makineler de kullanılmaya başlanmıştı.

Bir sonraki yüzyılda pazara girecek olan şampanya gibi, Madeira da piyasanın taleplerine göre değişkenlik arz eden çok çeşitli tarzlarda üretilirdi. Karayipler'deki büyük çiftlik sahiplerine ihraç edilen Madeira bazen takviye edilmeden ama yanında kırmızı üzüm şırası (mayalanmamış üzüm suyu) ve brendi ile birlikte yollanarak, müşterilerin kendi zevklerine göre renk ve tadını ayarlayarak takviye etmelerine imkân veriliyordu. Güney Carolina ve Virginia'daki müşteriler sek, beyaz ve epeyce takviye edilmiş Madeira tercih ediyordu; Philadelphia'lılar daha az brendiyle tatlı, altın renginde Madeira isterlerken, New York'lular daha kırmızı renkli çok daha az brendi katılmış ve daha tatlı Madeira seviyorlardı.³

Madeira popüler olmaya başladıkça, zenginlerin içeceği olarak pazarlanmaya başlamış ve fıçıda yıllanmış Madeira on sekizinci yüzyılın lüks ürünleri arasında yer almıştı. 1780'lerden itibaren bir tarihçinin "şarap ne kadar yıllanmışsa, içen kişi de o kadar seçkindir,"⁴ diye yorumladığı gibi "akıllı" müşterilerine yıllandırılmış (on yaşından fazla) şaraplar satıyorlardı. Lüks statüsüne paralel olarak fiyatı da devamlı bir artış göstermişti. On sekizinci yüzyılın ilk on yılında bir fıçı dolusu (yaklaşık 435 litrelik bir fıçı) Madeiranın adadan ihraç fiyatı 5 sterlinken 1720'lerde bu fiyat 8 sterlin, 1740'larda 22 sterlin ve 1800'lerde de 43 sterline yükselmişti. Enflasyon da göz önüne alındığında Madeiranın fiyatının Kingston (Jamaika), Boston ve Londra pazarlarında en ucuzdan en pahalıya çıkmasına şahitlik edilen 100 yıl içinde üç kat arttığı söylenebilir.⁵ Çok fazla taklidinin üretilip, piyasanın Madeiraya benzetilmeye çalışılarak üretilmiş şaraplarla dolu olması, ürünün lüks statüsünün bir göstergesidir.

Britanya ve imparatorluk topraklarında çok popüler bir içki olmakla beraber Madeiranın asıl başarısı, zengin sömürgecilerin alkol tercihi olduğu, Kuzey Amerika ve Karayip pazarlarındaydı. Barbadoslu bir şeker kamışı tarlası sahibinin on sekizinci yüzyıl sonlarına ait olduğu düşünülen bir kahvaltı menüsünün içeceklerle ilişkin bölümü "bir kupa çay, bir o kadar kahve, ağzına kadar dolu bir kadeh kırmızı Bordeaux şarabı, biraz daha büyükçe bir kadeh ren şarabı; sonrasında Madeira, baharatlı şerbet" içeriyordu. ⁶ Madeiranın saygınlığı o kadar yüksekti ki, 1775 yılında ilk kez toplanan Birinci Kıta Kongresi'nin sonunda ve 1797'de Amerikan Donanması'nın ilk firkateynlerinden olan *Constitution*'ın suya indirilmesinde kadeh kaldırılırken Madeira içilmişti.

On sekizinci yüzyılda çok talep gören takviyeli şaraplardan biri de yine Portekiz'den, ama bu kez ana karadan gelen Port idi. İlk kez üretildiği 1600'lü yıllarda, Douro Vadisi'nde kırmızı şaraplar deniz yoluyla gönderilmek üzere içlerine damıtılmış alkollü içecekler eklenerek takviye ediliyordu. Ama alkol, şaraba en son aşamada değil, mayalanma sürecinde eklenerek, alkol seviyesi mayayı öldürüp mayalanmanın tamamlanmadan kesilmesini sağlayacak düzeye getiriliyordu. Böylece arda kalan mayalanmamış şeker şaraba tatlılık verirken modern port şaraplarının genel karakterini oluşturuyordu: Takviye edilmemiş şaraplar arasında yaygın olan alkol oranından daha yüksek alkol oranına sahip, kırmızı, tatlı bir şarap.

On sekizinci yüzyıl boyunca alkol oranı konusunda bir standart oluşmamıştı ama şaraba eklenen damıtılmış alkollü içeceklerin miktarı giderek artmıştı. 1700'lerin başlarında üreticiler, her 435 litrelik şarap fıçasına 10 ila 15 litre (yaklaşık olarak yüzde 3 oranında) brendi eklerken, bu oran yüzyılın sonlarına doğru önce yüzde 10'a daha sonra da yüzde 17'ye kadar yükselmişti. 1820'ye geldiğinde bu oran yüzde 22'de sabitlendi.⁷ Günümüzde port şarabı üreten Taylor Fladgate gibi üreticilerin her 435 litre fıçıya 115 litre (hacminin yüzde 26'sı kadar) alkol eklediği göz önüne alındığında, on sekizinci yüzyılın büyük bir bölümünde üretilmiş olan port şarapla-

rının, bugün üretilenlere göre daha düşük oranda (genellikle yüzde 20) alkol içerdiği söylenebilir.

İngiltere ve Portekiz arasında 1703'te imzalanmış olan Methuen Antlaşması, Fransa ve İngiltere savaş halinde olduğu için düşen şarap ve brendi ithalatını dengeleyecek şekilde port şarabının ithalat vergisinin düşürülmesine olanak sağlamaktaydı. İngiltere'ye port akışı hızla artmış ve 1728 yılında 116.000 hektolitreye (15 milyon standart şişeye karşılık gelen bir miktar) şarap ülkeye giriş yapmıştı. Port şarabı Douro Vadisi'nin sadece bir bölümünden geldiğinden sınırlı miktarda üretilebildiği için talep fazlalığı tedarik problemi yaratıyordu. Madeira için de yapıldığı gibi, Douro Vadisi'nin girişimci üreticileri, farklı bölgelerden gelen şarapları da kullanarak sahte port yapmaya başladılar. Daha sonra değersiz şarapları en kaliteli şaraplarla karıştırıp, tatlandırmak için şeker ve alkol ekleyip, renk vermesi için ezilmiş mürver meyvesi katıp, tarçın, biber ve zencefil gibi baharatlarla lezzetini arttırıp "geliştirerek" İngiliz pazarında beklenen tat ve kaliteye getirdiler.

Bu karışımlar İngiliz ithalatçılar ve tüketiciler tarafından kısa zamanda fark edilip sağlığa zararlı oldukları yönünde şiddetle eleştirildiler. Talep hızla azalırken ithalat da 1728'deki 116.000 hektolitreden 1744'de 87.000 hektolitreye ve 1756'de 54.000 hektolitreye düştü. Port Londra pazarında hızla değer kaybetti, 1730'ların sonlarında 16 sterline alınabilen bir fıçı port için 1756'da sadece 2 sterlinin biraz üstünde bir tutar ödemek yeterli oluyordu. Portekiz Hükümeti felaketle karşılaşınca, port üretimini düzenlemek için dünyanın ilk geniş kapsamlı şarap kanunlarını yürürlüğe koydu. Bu kanunlarla Douro Vadisi'nde port üretimi için uygun olan bölgenin sınırları belirlenerek dünyanın ilk resmi olarak sınırlanmış şarap bölgesi oluşturulurken, aynı zamanda şarap yapım yöntemleri de düzenlendi. Renk ve lezzet katmak için katkı maddeleri eklenmesi yasaklandı ve hükümet, üreticilerin hileye yönelmesine engel olmak için bütün mürver bitkilerinin kökünden sökülmesini emretti.⁸

Hileli uygulamaların tamamen önlenmesi mümkün olmasa da, bu kararlı tutumlar İngiliz pazarının güvenini yeniden kazanmalarını sağlamış ve ithalat miktarları ile fiyatlar eski düzeyine dönmeye başlamıştı. 1770'lerde İngiltere'ye yıllık 160.000 ila 180.000 hektolitreye port girerken, 1799'da ithalat 440.000 hektolitreye yani aşağı yukarı 60 milyon şişeye ulaşmıştı. İngiltere'nin nüfusu 9 milyon kadaydı yani o sene her kadın, erkek ve çocuğa 6'şar şişe vermeye yetecek kadar port vardı.

Ancak çocuklar port içmiyordu ve kültürel olarak bir erkek içeceği olarak tanınıyor olsa da (böylece kadınlar da tüketim pazarının dışında tutuluyordu) erkeklerin çoğunun gelir durumu port almaya müsait değildi. İçebilenler, kesinlikle yılda altı şişeden fazla port tüketiyordu ve aslında birçoğu haftada 6 şişe içebilecek durumdaydı. O yüzyıl "3-şişelik adam" (3 şişe Portoyu bir oturuşta bitirebilen adamlar) olarak biliniyordu. Günümüzde "aşırı alkol alma" diye kınanan durum on sekizinci yüzyıl İngil-

tere'sinde üst tabaka erkekler arasında hayranlıkla karşılanıyordu ve aşırı miktarlarda port içebilmek dönemin erkeksi davranışları arasında yer alıyordu. "6-şişelik adam" unvanını alanlar arasında piyes yazarı Richard Sheridan ve başbakan Genç William Pitt vardı. Oxford Üniversitesi'nin klasik bilim adamlarından olan John Porter'ın bir oturuşta 13 şişe Porto içebildiği söyleniyordu, oturmak muhtemelen başarının bir bölümünü oluştuyordu.⁹

Porto, on sekizinci yüzyılın sonlarında İngiliz üst sınıf erkekleri arasında yaygın olan aşırı içki tüketim kültürüne katkı sağlamıştı. Aslında büyük ihtimalle aşırı içki tüketimi, on sekizinci yüzyılda açıkça tartışılmaya başlanan, içki alışkanlığının seçkin erkeklere özgü olduğu şeklindeki açıklamalar kadar yeni bir kavram değildi. İskoç yazar James Boswell'in içki kariyeri çok meşhurdur ve muhtemelen "Porto düşkünlüğü" ve diğer içkiler ile o kadar sarhoş oluyordu ki, *Life of Samuel Johnson – Samuel Johnson'un Hayatı* adlı ünlü eserini neredeyse bitiremiyordu.¹⁰ Seçkin erkekler aşırı içki kullanımıyla o kadar yakından ilişkilendirilmişti ki "lord gibi sarhoş" terimi oldukça gerçekçi bir etkiye sahipti. 1770'de *Gentleman's Magazine* dergisinde yayınlanan bir erkeğin 99 sarhoş olma şekli listesi, nazik bir şekilde "Adonis'in ruhunu yudumlamak" ya da daha kabaca "çırılçıplak soymak" gibi maddeler içeriyordu.

Porto erkeklerin tek içkisi değildi ve hepsi de sarhoş olmak amacıyla içki içmiyorlardı. Oxford Christ Church Kilisesi başrahibi Cyril Jackson 1799'da kendisine Fransız brendisi getiren tacire şöyle teşekkür etmişti: "Kendi adıma itiraf etmeliyim ki şimdiye kadar tattığım şeylerin çok üzerinde bir lezzete sahip olduğu için onu kutsal bir şeymiş gibi saklayıp hastalık durumunda kullanacağım."¹¹ Başrahip Jackson, mükemmel lezzetin daha güçlü bir iyileştirici etkiye sahip olduğuna gerçekten inanıyor olabirdi ama burada ilginç olan, birçok mevkidaşı hakkında iddia edildiği kadar çok içki içmediği konusunda kendini, şarap satıcısını ikna etmek zorunda hissetmesiydi.

Başrahip Jackson büyük ihtimalle 1700'lerde üretilmekte olan yüksek kaliteli brendinin keyfini çıkarıyordu. Yüzyılın ilk yıllarında, brendi Fransa'nın pek çok bölgesinde üretiliyordu ama Bordeaux'nun kuzeyindeki Atlantik kıyısı yakınındaki Charente bölgesi hızla adını duyurmaya başlamıştı. 1700'lerin başlarında Charente'den yılda yaklaşık 7000 fıçı brendi ihraç edilmekteyken bu rakam 1727'de 27.000, 1780'de 50.000 ve 1791'de de 87.000 fıçıya yükselmışti (bir yüzyıl içerisinde 12 kat artış yaşanmıştı). Madeira gibi, brendi de fakirlikten zenginliğe doğru yol almıştı. Başlangıçta en kötü artık şaraplardan damıtılan brendi denizciler, askerler ve fakirlerin kullandığı bir içkiyken sonraları üst tabakanın ilgisini çekmiş ve böylece bir brendi hiyerarşisi oluşmuştu. 1720'lerde Charente'nin Cognac yöresinde üretilen brendi diğer bölgelerde üretilen brendilerden yüzde 25 fazla satılıyordu.¹² Brendi de, Madeira ve Porto ile benzer süreçlerden geçti: Başarı sahteciliği doğurdu ve 1791'de Charente'deki üreticiler ürettikleri brendinin, özellikle de zengin müşterilere sevk edilmekte olan üst düzey

ürünlerinin, kalite ve kökenini garanti altına almak için gerekli düzenlemeleri yapmak üzere bir birlik oluşturdular.

1700’lerde atağa kalkmış olan bir diğer alkol sanayisi de İskoçya’daki viski damıtma sanayisiydi. İmalata öncelikle Kuzey İskoçya’nın dağlık arazilerindeki işçilerin evlerinde başlanmıştı ve İskoçya ovalarında 1780’lere kadar neredeyse hiç bilinmiyordu. Aslında söz konusu on yıllık dönemde birkaç tane büyük damıtma tesisi kurulmuştu. Bunlardan biri olan Kilbagie’de kurulan tesisin kuruluş ve donanım maliyeti toplam 40.000 sterlindi ve 300 işçiye iş olanağı sağlayan bu tesiste üretimde kullanılan hububat atıklarıyla 7000 sığır ve 2000 domuz besleniyordu.¹³ İngiltere’ye ihraç edilen İskoç viskisi şaşırtıcı bir oranda artarak 1777’de sadece 2000 galon karken, 1780’lerin ortalarında 400.000 galonu aşmıştı. Porto gibi viski de aşırı içki tüketimiyle ilişkilendiriliyordu.¹⁴

Bu dönemde de seçkin erkekler sahip oldukları şarap mahzenlerini gösteriş için kullanıyorlardı. Ferney’deki malikânesinde şaşıaali akşam yemeklerine ev sahipliği yapan Voltaire, yüksek miktarlarda *beaujolais* (favori içkisi), Burgonya şarabı (bunu *beaujolais* fiçılarının eksik kalan kısmını tamamlamak için kullanıyordu), Malaga’dan İspanyol şarabı satın alıyordu. Tavanès Dükü’nün şarap mahzeninde Beaune ve Medoc’dan getirilen yüzlerce şişe şarabın yanında Kıbrıs ve Macaristan’dan satın alınmış şaraplar da vardı. Dijon Parlamentosu’nun (kraliyet mahkemesi) ilk başkanı ise bulunduğu yöreye sadık kalmış görünüyordu: Kaliteli şaraplarının çoğu Chambertin, Vougeot ve Montrachet gibi bölgelerde üretilmişti.

Fransa’da kaliteli şarap üretimine yönelik ilgi giderek arttığı için, büyük ihtimalle brendi gibi şarabın da kalitesi bu yüzyıl içerisinde her geçen gün artış göstermişti. Bordeaux ve Dijon (Burgonya’yı temsilen) akademileri şarap yapım teknikleriyle ilgili birçok bilimsel çalışmaya ve yarışmaya destek vermişlerdi. Şarap üreticileri kullandıkları üzüm çeşitlerine, üzümlerin olgunluk derecesine, mayalanma ve yaşlandırma işlemlerine giderek daha çok dikkat etmeye başlamışlardı. Yüzyılın ortalarında, Bordeaux’nun Haut-Brion, Lafite, Latour ve Margaux gibi bazı büyük arazilerinde (henüz şato denmiyordu) üretilen şaraplar çoktan adını duyurmaya başlamıştı. Bu şaraplar ve Burgonya’nın Romanée ve Montrachet gibi kıymetli arazilerinde yapılan şaraplar yüksek bedellerle alıcı buluyordu. Bu, kalite referansı olmasa da her zaman iyi bir itibar göstergesiydi.

Günümüz şarap üreticilerince çok iyi bilinen yeni yöntemler de bu sırada uygulanmaya başlanmıştı. Bunlardan biri şerbete (üzüm suyuna) mayalanma öncesinde şeker ilave edilmesi ve böylece, üretilen şarabın potansiyel alkol oranının yükseltilmesiydi. Bu işlem günümüzde, 1801 yılında yayınlanan bir çalışmasında bu işlemi önermiş olan (bir kimyacı ve daha sonra da Napolyon hükümetinde bakan olarak görev yapmış olan) Jean-Antoine-Claude Chaptal’e atfen “chaptalization” olarak adlandırılmaktadır.

Aslında üzüm suyuna şeker ekleme işlemi bu tarihten çok daha önceki dönemlerde kullanılmış bir yöntemdi. *Encyclopedia*'da (1765) bulunan şarapla ilgili bir makalede şeker kullanılması öneriliyordu. Ayrıca bir grup Fransız bilim adamı da mayalanma sürecinin başlamasını hızlandırmak için şeker, bal ve şeker şurubu eklenmesi yönünde önerilerde bulunmuşlardı. Pierre-Joseph Macquer adında bir kimyacı yaptığı bir deneyde, 1776 hasadında olgunlaşmadan toplanmış üzümlerden yapılan ekşi üzüm suyuna şeker katmış ve sonuçta elde edilen ürünün o hasatta yapılan diğer üzümlerden üretilen şaraplarla aynı lezzette olduğunu açıklamıştı: Elde ettiği ürünün şurubu andıran bir tarafı yoktu ve yapay olarak tatlandırıldığı anlaşılmıyordu.¹⁵

Şarap konusunda, tümü kalitenin arttırılmasına yönelik olan ve çoğu farklı konularda uzmanlaşmış bilim adamlarının görev almış olduğu çalışmalar, *The Art of Making Wine according to the Method of Chaptal – Chaptal Metoduna Göre Alkol Üretim Sanatı* adlı bir kitapta özetlenerek, 1803 yılında Napolyon Hükümeti tarafından Fransa'daki üzüm yetiştiren çiftçilere dağıtılmıştı. (Bu, İhtilal döneminde sekteye uğramış olan Fransız ekonomisini ve ihracatını güçlendirmek için yapılan çalışmaların bir parçasıydı.) Bu kitapta bilimsel araştırmaların yanında bağcılarının da deneyimlerinden yararlanılmıştı çünkü Chaptal önde gelen bağcılara anketler göndererek topladığı görüşleri de bu kitaba yansıtmıştı. Bu kitapta toprak (Bordeaux'nun en verimli bölgelerinde bulunan gözenekli, hafif toprağın faydalarına dikkat çekilmekteydi), iklim ve şarap yapım tekniklerine ilişkin bilinenler özetlenmişti. Eğer bu yaklaşım ve prensipler 1700'lerde Fransa'da yaygın şekilde uygulandıysa, üst sınıf şarapların kalitesinde hızlı ve düzenli bir gelişme gözlemlenmiş olmalıydı.

Fransız toplumunun, çoğunun bulabildiği içme suyundan başka içecek seçeneği olmayan fakir kesiminde tüketilen şaraplara bu kalitenin ulaşmamış olduğunu belirtmeye gerek yok tabii. Voltaire bir yandan sahip olduğu *beaujolais*, Burgonya şaraplarının tadını çıkartırken diğer yandan da kendi bağlarını kurarak ürettiği ve “Benim kendi kötü şarabım, hiç de zararlı değil,”¹⁶ diye bahsettiği bu ev yapımı şarabı hizmetkârlarına veriyordu. Hizmetkârlarının ara sıra onun iyi şarabından çalması (ki Voltaire bundan şikâyet ederdi) hiç şaşırtıcı değildi. Fransız nüfusunun üçte birinden fazlasını oluşturan fakirlerin tükettiği şarap hafif, tatsız ve asitli yapıda olmalıydı. 1794'de Paris'te yetkililer altmış sekiz restorandan ve bardan numuneler alarak, bunlardan sadece sekizinin şarap olarak nitelendirilebileceği sonucuna vardıklarını açıklamışlardı. İhtilal döneminin önemli zorluklara ve mücadelelere sebep olduğu kabul edilmekle beraber, muhtemelen İhtilal öncesinde piyasada dolaşan şarapların büyük bir bölümü de aynı derecede zan altındaydı. Tarih boyunca şarabın hep değişik tür ve kalite seviyeleri olmuş olsa da (ki kalite göreceli bir kavramdır), on sekizinci yüzyılda şarap yapımındaki gelişmeler sonucunda, en iyi ve en kötü şarap arasındaki uçurum hiç olmadığı kadar büyük boyutlara ulaşmış olmalıydı.

Şarabın ve diğer içkilerin kültürel anlamı on sekizinci yüzyılda toplumsal sınıf ve cinsiyete göre farklılıklar arz etse de, alkol yaygın cazibesini hep korumuştur. Sadece zevk almak için keyifle yudumlasa da ya da hayatın ve işin güç koşullarına göğüs gerebilmek için bir tür uyuşturucu olarak kafaya dikse de (ki bunlar alkol kullanım tavrı ve motivasyonuna sadece iki örnektir), özellikle on sekizinci yüzyıl erkekleri bütün benlikleriyle içerdi ve görülüyor ki, sarhoşluk o dönemde yaygın olan bir durumdu. Daha önce gördüğümüz üzere, kulüpler gibi karışık sosyal topluluklarda içki içmek ve bir kişiye içki ısmarlamak üst sınıflara özgü bir erkeklik göstergisiydi. Dr. Johnson'ın ünlü eserinde bu konu şöyle özetlenmişti: "Bordeaux şarabı oğlan çocukları içindir; Porto erkekler için; ancak kahraman olmak isteyenler brendi içer."¹⁷ Burada ne kadar brendinin kişiyi kahraman yapmaya yeterli olduğu belirtilmemekle beraber bunun sadece bir yudum olması düşük bir ihtimaldi. Bu tür tavırlar yorumcuları ürkütmüştü. Örneğin Benjamin Rush ölçsüz içki tüketimini, Yahudilerin Sebt'e aykırı davranıp cumartesi günü çalışması gibi günahları, kutsal şeylere karşı saygısız davranışları ve hırsızlıktan cinayete kadar çeşitli suçları içeren bir hareketler zincirinin ilk halkası olarak tanımlıyordu.

Ancak on sekizinci yüzyıl süresince, en azından Avrupa'da, üst sınıftaki eleştirmenler zengin kesim ile fakir kesimin sarhoş olma durumunu birbirinden ayıran bir çizgi çekmeye başladılar. Bu sınıfsal ayırım, sarhoşluğun günah olması, ahlaksızlığa ve suçlara giden ilk adım olarak, fark gözetmeden kınanması konusunda bir sapmaya işaret ediyordu. On sekizinci yüzyılın ortalarına gelindiğinde, seçkin kişilerin sarhoşluğu toplumsal etkisi olmayan (yani toplum ve kanunların göz ardı edebileceği) bireysel bir kusur olarak değerlendirilirken, çalışan fakirlerin (zaten çok fakirler ve düşkünler, bırakın sarhoş olmayı içmek için alkol alacak durumda değillerdi) aşırı içki tüketimi suç ve toplumsal karmaşayla ilişkilendiriliyordu.¹⁸

Bu bakış açısı, 1700'lerin ilk yarısında yaşanan ve cin çılgınlığı olarak tanımlanan dönemle aşağı yukarı aynı zamanda meydana gelen, sarhoşluğun yasal sonuçlarına ilişkin şiddetli bir tartışmadan sonra ortaya çıkmıştı. İnsanları içki içmeye yönlendiren durumlara karşı bir ölçüde onaylama ve belki biraz da sempati hissi oluşmaya başlamıştı. Hollandalı filozof Bernard Mandeville yoksulluğun vurduğu zavallıları, "büyük acı veren kaygılarını bastıran ve aklı, yiyecek için ağlayan çocuklar, dondurucu kış ayazı ve ürkütücü durumda boş olan evi hakkında endişelerle dolu olarak derin düşüncelere dalan" kişiler olarak tanımlıyordu. Dönemin hemen hemen tüm diğer yorumcuları gibi Mandeville de toplumun fakir kesimine yoğunlaşmıştı. Sulh hâkimi olarak yaptığı çalışmalar sayesinde, Londra'da suç konusunda ayrıcalıklı ve önemli bir bakış açısı edinmiş olan Henry Fielding adlı yazar, "toplumun ayak takımı" tarafından işlenen suç oranlarının artışı konusunda alkollü içecekleri suçluyordu.¹⁹

Birçok yorumcu, hali vakti yerinde olan kesimde yaygın olduğu söylenen sarhoş-

luğun farklı sonuçlar doğurduğunu düşünüyordu. Fakirler sarhoş olduklarında toplumsal olarak sakıncalı görülüp, yetkililerin müdahalesine maruz kalırken, zengin kesim mensupları sarhoş olduklarında, ne derece kötü olursa olsun sadece ahlaki zafiyet olarak değerlendirilip yasal işlem yapılmasına gerek duyulmuyordu. Buradaki temel konu bir suç işlenip işlenmediği değil (bir lord tarafından da işlense, sarhoş bir işçi tarafından da işlense cinayet cinayetti) sarhoşluğa yüklenen anlamdı. Zengin kişilerin aşırı içki içmesi ahlaki açıdan eleştirilebilse de kişisel bir problemdi. Fakir insanların sarhoşluğu ise teşhis edilebilen bir sosyal tehlikeydi: Sarhoş erkekler iş ve evdeki sorumluluklarını, (sarhoşluğa karşı çok dayanıksız oldukları bilinen) kadınlar ise eş ve çocuklarını ihmal ediyorlardı. Açıkça görülmektedir ki, 1700'lerin başından ortasına kadar devam etmiş olan cin çılgınlığı döneminde ortaya çıkmış olan bu tez, kadınlar ve çocuklara vurgu yaparak yineleniyordu. (bk. Bölüm 6)

Suç konusu da önemliydi ve hukukçular bir suç esnasında sarhoş olan bir kişinin cezai sorumluluğu hakkında tartışma halindeydiler. Tartışma sebebi, bir taraftan sarhoşluğun bir insanı mantığından uzaklaştırarak karakterine uygun olmayan davranışlara ittiğini kabul etmek, diğer taraftan da sarhoş bir insanın bile yaptıklarından sorumlu tutulması gerektiğine inanmanın yarattığı gerilimdi. İngiliz kanunlarında sarhoşluğun, birinin işlediği suçu hafifletici neden olarak kabul eden resmi bir hüküm yoktuysa da bazı sanıklar davranışlarını bu sebeple affettirmeye çalışmışlardı. Hukukçular genellikle mahkemenin bu tür talepleri reddetmesi gerektiği konusunda hemfikiridiler: Matthew Hale, “gönüllü olarak oluşturduğu deliliğin bir sanığa üstünlük sağlayamayacağını” savunurken, on sekizinci yüzyılın en önemli hukukçusu William Blackstone ise sarhoşluğu “zayıf bir bahane” olarak nitelemekteydi. John Locke ise kendi açısından, sadece akıl hastalığının sorumluluk kuralını ortadan kaldırıcı bir unsur olabileceğini iddia ediyordu çünkü herhangi bir hâkim ya da jüri heyeti sarhoş kişinin akli durumunun suç işlerken nasıl olduğunu ispatlayamazdı.²⁰

Uygulamada, çok az sayıda sanık sarhoşluğunu hafifletici durum olarak kullanmaya çalışmıştı. 1680 ve 1750 yılları arasında Londra'daki merkezi ağır ceza mahkemesindeki (Old Bailey) sanıkların yüzde ikisinden daha azı böyle bir talepte bulunmuştu ve sadece birkaç davada sarhoşluk savunması suçlunun beraat etmesinde ya da verilen cezada indirim yapılmasında rol oynamıştı.²¹ Ancak yüzyılın sonraki dönemlerinde bazı sanıklar içkinin normal karakterlerinde değişime sebep olduğunu ve aslında kötülük yapma niyetleri olmadığı halde suç işlemelerine sebep olduğunu bahane etmeye çalışmışlardı. Bir taverna kavgasında bir arkadaşın öldürülmesi bu tür bir savunmaya en önemli örnekti. Diğer bazı sanıklarsa sarhoşlukla deliliği birlikte kullanmaya çalışmışlardı. Örneğin kesilmiş bir kuzuyu çalmakla suçlanan Elizabeth Lawler isimli şahıs “kafasının karmakarışık olduğunu ve delirdiğini, bu nedenle ne yaptığını bilmediğini belirterek kendini savunmuştu.”²²

1790’larda Fransa’da bazı boşanma davalarındaki sanıklar sarhoşken cezai sorumluluklarının olmadığını iddia etmişlerdi. Bir sanık mahkemeye “karısının davranışlarından şikâyeti olmadığı halde ona kötü davrandığını kabul ettiğini, ama tüm bu kötü muamele, kaba kelimeler, tehditlere sarhoşluğun sebep olduğunu” belirtmişti.²³ Davacı kadınlar genellikle erkeklerin eve sarhoş geldiğinden ve kendilerine saldırdıklarından şikâyet ediyorlardı. Birçok kadın bu kötü davranışların en yoğun şekilde yaşandığı dönemlerin, erkeklerin gün boyu içki içtikleri Paskalya Yortusu ve Hamsin Yortusu gibi dini bayramlar olduğunu belirtmekteydiler. Diğer yandan Rouen’de bir kadın boşanma mahkemesine “kocasının her gün sarhoş olduğunu ve sarhoşluğunu kullanarak onu taciz ettiğini” anlatmıştı. Evli kadınların sarhoş olduğu iddia edildiği yerlerde ise kocaları, bunu şiddetle değil cinsel olarak iffetsizlikle ilişkilendiriyorlardı. Bir kadın için, “Sarhoş olup o kadar kendinden geçmişti ki kendisini olabilecek en büyük iffetsizliğe bırakmıştı,” deniliyordu.

Aile ortamı sarhoşluğun etkilerinin yaygın olarak sergilendiği bir mekân olduğu gibi, ordu da alkol tüketimine özgü ve çok sayıda toplumsal tabakanın bir araya geldiği bir ortamdı. Orada sarhoşluk sadece ahlaksızlık, şiddet ve suça sebep olmakla kalmayıp ayrıca askerliğe has itaatsizlik, disiplinsizlik ve etkinlik azalması gibi problemlere de yol açıyordu. Rütbesiz bir askerin bile gerek orduya içki sağlayan satıcılardan, gerekse tavernalardan ve hatta subaylarından istediği kadar alkol satın alabildiği, anında erişim olanağına sahip olduğu İngiliz ordusunda, aşırı içki kullanımı konusunda belirgin bir endişe duyulması hiç de şaşırtıcı değildi. Savaşlardan önce, zaferlerden sonra ve kraliyet ailesindeki doğumlar ve yıldönümleri gibi özel günlerde orduya ekstra alkol (genellikle rom) servis ediliyordu.²⁴ Alkolün resmi olarak temini 1700’lerde artmıştı. İngiliz ordusu Amerikan Bağımsızlık Savaşı’nda savaşırken rom payları özel günler için saklanmayarak günde neredeyse 0,1 litre ya da aylık 1 galona varan miktarlarda veriliyordu. Ancak bu konuda kurallar çok katı değilmiş gibi görünüyordu, örneğin bir subay askerlerine günlük çeyrek litre rom veriyordu.²⁵ Rom, Kuzey Amerika’da o kadar ucuzdu ki orada en çok tercih edilen içki olmuştu. Ama diğer ülkelerde farklı içkiler popüler olmuştu: İngiltere’de bira ve ale türü biranın (fiyata bağlı olarak) yanı sıra viski ve cin; Hindistan’da ise çok çeşitli meyvelerden ve hububattan damıtılan ya da hindistancevizi çiçeklerinin özsularının mayalanmasıyla elde edilen ve biradan daha pahalı olmayan *arak*.

Ama İngiliz ordusunun alkol payları, denizde seyir halindeki denizcilerin istihkakları yanında sönük kalıyordu. Standart günlük payları ½ litre şarap veya ¼ litre brendi ya da rom (suyla servis ediliyordu), kısa seyahatlerde ise bir galon biraydı. Bu miktarlar askerlere verileden fazlaydı çünkü denizcilerin başka şekilde ek içecek bulma olanağı yoktu (gerçi gemiye kaçak yollardan içki sokuyorlardı) ve gemideki durumları kaptanların sıkı gözetimi altındaydı. Diğer taraftan askerler nadiren kontrol ve gözetim altında

tutuluyordu. Uzun süreli seferlere çıkmaları gerekebilse de çoğu zaman müstahkem mevkiilerde veya garnizonlarda görevli oluyorlar ve nadiren kışlada kalabiliyorlardı. Ambarlar, özel evler ve tavernalarda konakladıkları zaman da subayların kontrol eden bakışlarından uzakta oldukları için istedikleri kadar içki içebiliyorlardı.

On sekizinci yüzyıl İngiliz ordusundaki aşırı içki tüketiminin boyutları tartışma konusudur. Sınırsız kaynak genellikle mevcuttu ve erişimi sınırlayan ana sebep maliyetti. Rütbesiz askerler çok az nakit para alıyordu ama çalarak ve diğer erzakları ile eşyalarını (bazen de meslektaşlarınınkileri) takas ederek alkol temin ediyorlardı. Batı Hint Adalarında askerler eskiden almış oldukları rom paylarının verip, karşılığında daha yeni ve sert rom satın alıyorlardı.²⁶ Bazı askerler sahip oldukları sorumluluk bilinciyle, okuyabilen bazıları da on sekizinci yüzyılda askerlere yaygın bir şekilde dağıtılan *The Soldier's Monitor – Askerin Denetimi* isimli dini makalenin etkisiyle kullandıkları içki miktarını azaltmış olabilir. Anglikan kilisesine mensup bir sosyal reformcu olan Josiah Woodward tarafından yazılan bu makalede, askerlere alkol konusunda alışıl-gelmiş uyarılar hatırlatılıyordu. “İçkiye aşırı düşkünlük,” diyordu Woodward, “cesur bir askeri güçlü ve asil karakterinden uzaklaştırır. Bir çocuktan bile daha güçsüz kalır, muhakemesi aptalların düzeyine iner.”²⁷

Kendinden geçercesine ve sık sık içki kullanan İngiliz askerlerine ilişkin çok sayıda rapora rastlanmaktadır. Bir cerrahın eşi 1744’de, Flanders seferine giden askerler hakkında, “Bruges’den getirmiş oldukları cin, brendi gibi içkilerle devamlı sarhoş olarak etrafta yalpalıyorlardı,” diye yazmıştı. İngiliz ve İrlandalı askerlerin sarhoşluk hallerinin karşılaştırıldığı tartışmalar yapılıyordu. Lord Castlereagh İngilizlerin viskiden daha kötü etkilendiğini iddia ederken, orduda görevli bir cerrah ise aşırı alkol alımından kaynaklı bacak yaralarının İrlandalı askerlerde İngiliz askerlere oranla çok daha fazla görülebileceğini belirtiyordu.²⁸

Askerlerin aşırı içki kullanımının sonuçları sağlık, ahlak, suç ve askeri yeterlilik dahil geniş bir yelpazeye yayılıyordu. Askeri doktorlar aşırı alkol kullanımının fiziksel zararlarına ilişkin uyarılarda bulunuyor, hatta (askerlere dağıtılan eski romdan farklı olarak) yeni rom kullanımının ölümlere de sebep olabileceğini, çünkü yeni romların içine kurşun karışmış olma ihtimali olduğunu belirtiyorlardı. Bir subay 1762’de Martinik’ten bildiriyordu: “Buraya vardığımda askerlerin hasta olduğunu ve birçoğunun da ölmüş olduğunu gördüm. Özellikle kıyıda içtikleri kötü rom yüzünden hasta listesi her gün uzuyordu.”²⁹ Aynı şekilde kaygı yaratan bir başka konu da alkolün etkisiyle disiplinde yaşanan çöküntüydü. 1758’de General Wolf, “Çok fazla rom doğal olarak ordunun disiplinini etkiliyor. Her an bu kötü sonuçları bariz şekilde yaşıyoruz. Çavuşlar nöbette ve iki gözcü görev başında sarhoş haldeler, diğerleri de pislik içinde yerlerde sürünüyor,” diye not etmişti.³⁰

Anlaşıyor ki on sekizinci yüzyıl, askeri kuvvetlerde alkolle mücadele halinde

geçmişti. Kanada'nın Cape Breton Adasındaki Loisbourg garnizonunda ikamet eden askerler ilk yıllarda sınırsız brendi ve şarap kullanabiliyorlardı. Ancak artan hastalıklar, askeri disiplin sorunları sonucunda ve 1717'de yapılan bir valilik açıklamasında "hancıların sömürgeye çok fazla zarar verdikleri" belirtilince, yetkililer alkol politikalarını gözden geçirmek durumunda kaldılar.³¹ 1750'lerde sömürge uygulaması sona erinceye kadar, askerleri alkolden uzak tutmak için pek çok önlemler alınmaya çalışıldı. Bazı düzenlemeler işgünlerinde askerlere alkol satışını yasaklarken; bazıları sömürge'deki içki satış yerlerinin sayısını sınırlıyor, bazıları da askerlerin ve denizcilerin içki almak için giysilerini satmalarının yasaklanması gibi doğrudan askerlerin kendilerine yönelik oluyordu.

Askerlerin sarhoş olmasını engelleyici genel bir politika olmamakla beraber, komutanların bireysel olarak uyguladığı pek çok yerel çözüm vardı. Bazıları alkollü içeceklerin bulunabilirliğini tamamen kısıtlamaya çalışırken, bazıları yalnızca nöbetçiyken içki içilmesini yasaklamıştı. Hatta bazı komutanlar, ordu tarafından askerlere verilen alkol payları dışında içki bulmalarını önleyen, yeri geldiğinde kışlalardan çıkmalarını yasaklamaya kadar giden, daha zalim tedbirler almışlardı. 1759 yılında İngiliz ordusunun Québec'teki komutanı askerlere alkollü içecek satışına izin veren tüm lisansları iptal ettirerek, sarhoş olan askerlerin nereden içki temin ettiğini açıklayınca kadar geçen her gün için yirmi kırbaça cezalandırılmasını emretmişti. Buna ek olarak cezalı askerin altı haftalık rom istihkakı da kesilecekti. Sarhoşluk tek başına, itaatsizlik ve saygısızca davranışlarla ağırlaştırılmadığı halde bile İngiliz ordusunda cezaya tabii bir suç olarak kabul edilmekteydi. Cezalar genellikle ek talim ya da ek nöbet süresi şeklinde uygulanıyordu. Ama disiplin kurallarının ihlali ya da alkollüyen işlenen diğer suçların karşılığında ciddi cezalar devreye giriyordu. Ucuz romun kolaylıkla bulunabilmesi sebebiyle Amerika kıtasındaki birliklerde bu tür olaylara daha çok rastlanıyordu.

Bu düzenlemeler neredeyse sadece tamamen rom, cin ve brendi gibi damıtılmış alkollü içeceklere yönelik olarak hazırlanmıştı. Yeterli miktarda içildiğinde sarhoşluğa sebep olsalar da, bira ve ale çok az dikkate alınmış, şarap ise hemen hiç dikkate alınmamıştı. Genel olarak askerlere alkollü içecek istihkakı verilmesine karşı olan askeri doktor John Bell, şarabın sağlık açısından yararlı olduğunu savunan tıbbi Ortodoks yaklaşımını bile sorguluyordu ama şarap ve biranın günlük kullanımına nispeten olumlu bakıyordu. Hastalıklara karşı koruyucu olması sebebiyle, askerlere düzenli olarak şarap istihkakları verilebileceğini düşünüyordu ve bira ona göre "canlandırıcı, mikroplardan arındıran, sıhhi ve yüksek oranda besleyici bir içecekti." Likörlere gelince, Bell sadece üşümüş ve yorgun askerlere verilmesinin uygun olacağını, diğerlerine verilmemesi gerektiğini düşünüyordu.³²

Askerler su ihtiyaçlarını gidermek için herhalde bira (sadece damıtılmış alkollü içeceklerle bunu yapamazlardı) veya su içiyorlardı. İngiliz ordusunda sarhoşluğa yapı-

lan tüm atıflarda biranın değil, damıtılmış alkollü içeceklerin aşırı derecede tüketilmesinden bahsedilmesi dikkat çekiyordu. Ancak muhtemelen on sekizinci yüzyıl askerleri tarihçilerin genelde düşündüğünden daha çok su içiyorlardı. Batı Hint Adaları'nda askeri doktor olan Hector McLean askerlerin sağlık açısından ölçülü düzeylerde şarap tüketmesini tavsiye ediyordu ancak yoğun görevde olan askerlerin sadece su veya limonata içmelerine izin verilmesini öneriyordu.³³ 1780'de Charleston'daki Kraliyet Topçu Birliği'nin komutanı, bazı askerlerden rom istihkaklarının kesilmiş olduğundan yakınan bir dilekçe aldı. Bu dilekçede, "rom, bizim naçizane düşüncemize göre bu bunalıtıcı iklimde çalışan işçilerin sağlığı için kesin olarak gerekli bir ihtiyaç maddesidir(...) Sabah 6'dan akşam 6'ya kadar sadece kentin kötü durumdaki sularını içerek, bu ağır iş yükünü kaldıracabileceğimiz düşünülmemelidir," deniliyordu.³⁴ Bu dönemde içtikleri damıtılmış alkollü içkileri giderek artan oranlarda sulandırıp, onları sonuçta sadece su içer duruma getirerek birçok kişiyi içki bağımlılığından kurtarmış olan ünlü bir doktora ilişkin bir rapora da rastlanmıştı.³⁵

Yönetimlerin ülke halkına düzenli içme suyu sağlamak için sistemler oluşturmaya başlamasından onlarca yıl öncesinde Benjamin Rush, "Ahlaki ve Bedensel Termometre" adlı kitabında su içmenin önemini vurgulamıştı. Ama Rush diğer yerlerde sıcak ortamlarda soğuk su içmenin ya da çok fazla su içmenin olası zararları konusunda da uyarılarda bulunmuştu. "Philadelphia'da pek çok kişinin soğuk su içmekten kaynaklanan sıkıntılar yaşamadığı çok az yaz yaşanmıştır. Bu sebepten bazı dönemlerde günde dört beş kişinin öldüğü görülmüştür," diye not düşmüştü. Bu ölüm vakaları genellikle halka açık tulumbalardan su içmekte olan ve "bu suların korkunç, öldürücü etkilerine karşı gerekli önlemleri alamayacak kadar sabırsız ve ihmalkâr" olan "toplumun çalışan kesiminde" meydana gelmişti.³⁶ Rush'a göre, çok soğuk içilen su sıcak vücutta bula-nık görme, sendeleme, bayılma, nefes almada güçlük, boğazda hırıltı, el ve ayaklarda soğukluk gibi arazlar ortaya çıkarıyordu. Bu durum dört beş dakika içinde ölümlle sonuçlanabilirdi. Daha az ciddi durumlarda, terliyen çok soğuk su içenler göğüs ve mide ağrılarına maruz kalabilirdi.

Ama Rush'ın bakış açısına göre asıl sorun, suyun kendisinde değil, içen kişinin vücut ısıyla içilen suyun sıcaklığı arasındaki farklılıkta ve içilen suyun miktarındaydı. Aynı şartlar altında panç ya da bira içilse bile, sonucun yine aynı olacağını belirtiyordu. Rush'ın bahsettiği "tedbirler" soğuk suyun yarattığı şoku hafifletmeye yönelikti. Eğer bir kâse ya da kupayla içiliyorsa, içmeden önce ellerin arasında bir süre tutulup içeceğin ısınması sağlanmalıydı. Doğrudan doğruya bir kaynaktan ya da tulumbadan içiliyorsa, içmeden önce suyu ellere alıp yüzlerine çarparak vücudun suyun ısısına alışması sağlanmalıydı.³⁷ Ama her şeye rağmen Rush, aynı dönemde yaşayan meslektaşlarının aksine, hiçbir yerde su içmeme tavsiyesinde bulunmamıştı.

Her ne kadar su içmek vücudun su ihtiyacını gidermek için uygun bir yöntem olsa

da, alkol kültürel olarak o kadar kökleşmiş bir içecekti ki, onu askerlerin elinden almak sivillerin elinden almak kadar zordu. 1791’de Jamaika’da konuşlanmış bir ordu cerrahı, rom bir gün için bile ellerinden alınsa “askerler arasında hemen bir hoşnutsuzluk baş gösteriyor. Belirli bir süre mahrum kaldıkları takdirde şikâyetler bazen isyana dönüşüyor ve firarlar artıyor,” demişti.³⁸ Aslında, bazı subayların münferit girişimleri dışında hiç kimse askerlerin alkolden mahrum edilmesiyle ilgilenmiyordu. İçki kültürü subaylar arasında olduğu kadar askerleri arasında da kök salmıştı ve alkolün sağlıklı özellikler taşıdığı, sıcak ve soğuk havalarda olduğu kadar askerler güç koşullarla karşılaştıklarında yararlı olduğu görüşü hâkimdi.

Aşırı içki yüzünden görevlerini aksatan ve itaatsizlik eden askerler olursa gereği yapılıyordu. Ama içki içilmesi (aşırı da olsa) anlayışla karşılanıyordu çünkü pek fazla alternatifleri yoktu. Bu açıdan bakıldığında askeri düzen sivil düzenden farklıydı. On sekizinci yüzyılın ortalarına gelindiğinde, toplumun elit tabakasına göre fakir işçi kesiminin en ufak bir ölçüde bile alkollü içecek içmesi ahlaki bir sorundu. Askeri hiyerarşi içinde subaylar askerlerinin içki içmelerini kabul ediyorlardı ancak içki sebebiyle askeri disiplinin ihlaline yönelik herhangi bir davranış olursa gereği yapılıyordu.

On sekizinci yüzyılın iki büyük ihtilali alkolü, birbirinden oldukça farklı iki yönden etkilemişti ama hem Amerika’daki, hem de Fransa’daki örneklerde vergilendirme uzlaştırmacı etmemdi. Yeni kurulan Birleşik Devletler’in karşılaştığı ilk zorluklardan biri Bağımsızlık Savaşı’nda uğradığı zarardan oluşan borçlardı. Kendinden önce ve sonra gelen birçok politikacı gibi, ilk hazine sekreteri Alexander Hamilton da alkole uygulanan vergileri zengin ve kalıcı bir gelir kaynağı olarak görüyordu. Tüketim miktarını kesin olarak belirtmesek de, bütün yorumlar Amerikalıların o dönemlerde çok içki içen kişiler olduğundan bahsediyordu. Güvenilir bir kaynağa göre 1790-1800 yılları arasında içki içme yaşını geçmiş olan Amerikalıların tüm kaynaklardan (damıtılmış alkollü içecekler, şarap ve bira) tükettiği saf alkol kişi başına 6 galondur. Aynı kaynakta tüketim düzeyinin yüz yıl sonra bunun üçte biri olduğunu (1890’da 2,2 galon)³⁹ ve bir yüzyıl daha sonra bunun yarısından biraz az (2003–2005 arasında 2,5 galon)⁴⁰ olduğunu iddia ediliyordu. Bu hesaplar doğru ise, Hamilton’ın vatandaşlarının içki alışkanlıklarına mali açıdan iştah kabartıcı bir bakışla bakıyor olması hiç de şaşırtıcı değildi. Alkolün vergilendirilmesi İngiliz hükümetinin çayı vergilendirme girişimi kadar çok tepki çekmeyecek gibi görünmüş olmalıydı ve belki de Hamilton ve diğerleri alkol karşıtlığı fikirlerine olan yatkınlıklarının etkisi altındaydı.

Aynı zamanda Hamilton, İngiliz Hükümeti’nin Amerikan Bağımsızlık Savaşı nedeniyle girmiş olduğu buhranda alkol gelirlerini artırmayı denediğinde yaşadığı problemlere de dikkat etmiş olmalıydı. Yaygın olarak yaşanan kaçakçılık ve diğer türlü vergiden kaçma yöntemleri sebebiyle ödemelerin belirsizliği herkesçe bilinen bir gerçektir ve başbakan William Pitt, İskoçya’dan İngiltere’ye giriş yapan viskinin düzenli akışına

yeni vergiler ekleme girişiminde bulunmuştu. Viski konusunda basit ruhsat verme ya da mayalanma sonucunda oluşan, damıtılmaya hazırlanan sıvı maddenin miktarına göre vergi koymak gibi birçok vergilendirme sistemi denendi. Ama denenilen bu çeşitli vergilendirme yöntemleri İskoçya ovalarındaki damıtıcıları Kuzey İskoçya'daki damıtıcıların aleyhine çevirdi ve her ikisi de İskoç viskisinin İngiltere'de barınmasını istemeyen Londra damıtıcılarına düşman oldu. Ayrıca İngiltere'nin İskoçya'yla arasındaki yapısal ilişkinin tartışılmaya başlanmasına sebep oldu.⁴¹

1791 yılının Mart ayında Kongre, Federal Hükümet'in damıtılmış alkollü içeceklerden vergi almasına olanak sağlayan bir kanun çıkarttı. İthal ürünler kullanılarak (örneğin rom, Karayipler'den ithal edilen melastan yapılıyordu) Amerika Birleşik Devletleri'nde üretilen damıtılmış alkollü içeceklere uygulanan vergi oranı, ithal edilen damıtılmış alkollü içeceklere (Fransız brendisi gibi) uygulanan vergi oranından daha düşükkken, Amerika Birleşik Devletleri'nin yerel ürünlerinden yapılan damıtılmış alkollü içecekler daha da düşük oranda vergilendiriliyordu. Büyük ve küçük ölçekli damıtma tesisleri arasında da ayırım yapılıyordu. Birçok eyalette zaten damıtılmış alkollü içeceklere vergi uygulanmaktaydı (bazıları üretim değil satış aşamasında vergilendiriliyordu) ancak bu vergilerin tutarsız bir şekilde uygulandığı düşünülüyordu. Viskinin (açık arayla en temel damıtılmış içki türü) büyük bir bölümü uzak sınır bölgelerinde mısır yetiştiren çiftçiler tarafından küçük miktarlarda üretilmekteydi. Nüfus yoğunluğunun fazla olduğu merkezlerden uzaklarda bulunan bu çiftçiler mısırı alkole dönüştürerek daha etkin ve ucuz olan karayoluyla naklediyorlardı ama viskinin çoğunu yerel olarak satın ya da takas edip kendi ihtiyaçlarını temin ediyorlardı. 1791 vergisi sadece bu tür ticari viski üretimine konulmamıştı, çiftçilerin kendi kullanımları için ürettikleri viski de vergilendirilmişti. Dahası, viskinin satışından elde edilen gelir vergilendirilmiyor, vergi satış öncesinde de konulabiliyordu. Kırsal kesimdeki üreticiler damıtma tesislerinin kapasitesine göre yıllık bazda ücret ödemek zorundaydılar ya da damıtılan her galon için 9 sent ödemeleri gerekiyordu. Pek çoğu orta gelirli çiftçiler olan bu üreticiler, ürünlerinin bir bölümü sevkیات sırasında (sızma ve dökülme nedeniyle) zayı olup satış noktasında elde edilen gelirlerinin düşmesine sebep olsa da ürettikleri her ürün için vergi ödemek durumundaydılar.⁴²

Hükümet vergiyi zorunlu ve haklı bir uygulama olarak görüyordu. Diğer ülkelerde uygulanan vergilerden çok daha düşük düzeydeydi ve tümüyle Amerikan yerli üretimi olan damıtılmış alkollü içeceklere uygulanan vergi oranının ithal ürünlere uygulanan vergi oranından düşük olması yerli damıtıcılara rekabet avantajı sağlıyordu. Ancak çiftçiler damıtma işine ticari bir operasyon olarak bakmayıp sadece geçinip gitmek için yaptıklarından, konulan yeni vergileri büyük ölçüde haksız buluyorlardı. Hayatta kalabilmeye çalışan çiftçileri hedef alan bu uygulama, zaten kaynakları kıt olan sınır bölgelerini sağlam paradan yoksun bırakmakla tehdit ediyordu. Vergiden kaçınmak daha

fazla problem yaratıyordu, çünkü bu konuda suçlanan kişiler evlerinden uzakta Philadelphia'da yargılanıyordu. Sonuçta doğulular tarafından batılılara konulan damıtılmış alkollü içecek vergisi, daha önceki yıllarda İngilizler tarafından sömürgelere konulmuş olan vergileri andırıyordu.⁴³

Vergilere karşı tepkiler önceleri sadece gazetelere yazılan yazılar ve dilekçelerle yansıtılmaktayken, 1791 yılı sonbaharında (hükümetin galon başına aldığı vergiyi 9 sentten 7 sente düşürme tavizine rağmen) itirazlar artarak Viski İsyanı olarak bilinen ayaklanma boyutuna ulaştı. Vergi ödemeyi reddetme olayları yaygınlaştı, ilk tepkiler vergi toplamak için çiftçilerin arazilerine gelen vergi memurlarını tehdit etmek, dövme ve hatta katran sürüp kuştüyüne bulamak oldu. Tüm eyaletlerde ve özellikle de Batı Pennsylvania'da 1792'den itibaren vergi memurlarına karşı hareketler şiddetlendi. Hükümetin bir grup damıtıcıya vergi kesmek için bir mareşal ve askeri kuvvet gönderdiği 1794 yılında federasyon askerleri ve yerel milisler arasındaki muharebe her iki taraftan da ölümle sonuçlandı. Vergi direnişçilerine davalarından vazgeçip ABD hükümetine ve kanunlarına bağlılıklarını bildirme şansı verildi ancak bu reddedilince, Başkan George Washington 13.000 kişilik bir askeri gücü harekete geçirdi. Hamilton ve bizzat Washington'un da eşlik ettiği askerler viski vergisine karşı direnişin en yoğun olduğu bölgeye girdiler ve silahlı kuvvetlerin gücü karşısında kalan asiler dağıldılar. Onlarcası yakalandı ve iki tanesi de vatana ihanet suçundan mahkûm olarak ölüm cezasına çarptırıldıysa da Washington tarafından affedildiler.

Viski İsyanı, Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk zamanlarındaki bölgeler ve sınıflar arası anlaşmazlıkları su yüzüne çıkartmakla kalmayıp, o dönemde damıtmanın ne kadar önemli olduğunu da göstermişti. 1800 yılı civarında içki içme yaşını geçmiş olan Amerikalıların tükettiği saf alkolün kişi başına yılda 6 galon olduğu iddia edildiği kaynakta, alkolün yarısının damıtılmış alkollü içeceklerden temin edilmekte olduğu belirtilmekteydi. Bira ikinci sıradayken, şarap ise üçüncü sırada kalmıştı. Örneğin 1800'deki 6,6 galon saf alkolün 3,3 galonunu damıtılmış alkollü içecekler; 3,2'sini bira ve 0,1'ini şarap oluşturunuyordu.⁴⁴ Alexander Hamilton, 1791 viski vergisini kısmen içkiden caydırıcı bir unsur olarak haklı göstermeye çalışıyordu; çünkü üreticiler vergiyi tüketiciye yansıtabilir ve yükselen ücretler de tüketimin azalmasına sebep olabilirdi. Hamilton, damıtılmış alkollü içeceklerin kullanımının adeta "başka sebeplerden çok, alkole aşırı düşkünlük ve alkol karşıtlığı arasındaki göreceli ilişkiye bağlı" olduğuna dikkat çekiyordu.⁴⁵

Hamilton'un viski vergisinin bir gerilimi somutlaştırdığı söylenebilir: ABD hazinesine destek olacak yeterlilikte gelir beklentisi, aslında taraftar olmadığı içki kullanımına dayanıyordu. Sonuçta vergiler, yerli ve ithal, tüm damıtılmış alkollü içeceklerin fiyatının artmasına sebep olsa da talep artmaya devam ediyordu. İsyanın merkezindeki eyalet olan Pennsylvania'nın viski vergi gelirleri 1794-1795 (66.401 \$) ve 1797-1798

(123.491 \$) yılları arasında iki kat artmıştı.⁴⁶ Bu artışın bir kısmı daha etkin toplama yöntemleri nedeniyle oluşmuş olsa da talep ve tüketimde artış olduğu görülmüyordu.

Fransa'da reformcuların ilgisini damıtılmış alkollü içeceklerden çok şarap çekiyordu. 1789 Fransız İhtilali şarabı belirgin şekilde etkilemiş ve modern Fransız şarap sanayisine zemin oluşturmaya başlamıştı. Önemli bir adım olarak, eski yönetim tarafından konulmuş olan vergilerin çoğu kaldırılarak tüketim teşvik edilmişti. 1789 İhtilali öncesinde düzenlenen şikâyet listelerinde her türlü vergiye, özellikle de şarap gibi tüketim maddelerine konulan vergilere karşı şiddetli eleştirilere yoğun şekilde yer verilmişti. Loire Vadisi'nin Monetou bölgesinde yaşayan halk, şaraba uygulanan bu vergi "şimdiye kadarkiler içinde halk için en zararlı olanı, kral içinse en az kâr getireni" diye şikâyet ediyordu. Bir diğeri de hararetli bir vergi memurunun vergilendirme teşebbüsüne maruz kalmaksızın, bir yardımseverin "talihsiz" bir insanın evine bir şişe şarap göndermesinin bile mümkün olmadığını belirtiyordu. Bu vergilerin halkı suç niteliğinde davranışlara sürüklediği söyleniyordu: "Ülkede çok fazla sayıda gizli çalıştırılan şarap dükkânı var! Aşırı içki içmekten akli dengesini yitirmiş halde, bir hayvandan daha düşük seviyeli hareketlerde bulunan insanlar buralarda barınıyor... Saygıdeğer insanlara yönelik hakaretler, saldırganlık, şiddet, sağlık sorunları, karakter bozuklukları buralardan kaynaklanıyor."⁴⁷

En ağır vergiler şarap şehre girerken kesilen vergilerdi. Yarım milyon kişilik nüfusuyla Fransa'nın o döneme kadarki en geniş kentsel tüketim pazarını oluşturan Paris'te, şaraba vergi ya şehre giriş kapılarında veya Sen Nehri kıyısındaki vergi dairelerinde uygulanıyordu. Şaraba uygulanan vergiler başlangıçta oldukça düşük oranlardayken giderek artarak 1789'a gelindiğinde şarabın fiyatının, üretim maliyetinin 3 katına yükselmesine sebep olmuştu. Ayrıca vergi, fiçı bazında uygulanmakta olduğu için şarabın kalitesi ve değeri göz önüne alınmıyordu. Bu durumda daha ucuz ve nispeten düşük kaliteli şarap tüketen kişiler ister istemez hali vakti yerinde olan vatandaşlarının içki tercihlerini desteklemek durumunda kalıyorlardı. Şehirde yükselen fiyatların bir sonucu olarak Paris'te yaşayanlar, özellikle de pazarları ve diğer tatil günlerinde kentten, şehir surları dışında bulunan tavernalar ve barlara doğru kaçmaya ve vergisiz alışverişin tadını çıkartmaya başlamışlardı. Bu tavernaların en ünlülerinden biri olan Le Tambour Royal'in yıllık şarap satışının 1,3 milyon litre olduğu söyleniyordu.

Paris halkı bu vergilerin şehir içindeki etkisini azaltmak için çeşitli hilelere başvuruyorlardı. Tacirler şehir kapılarından geçirdikleri yüksek alkol dereceli şarapları, şehre soktuktan sonra seyrelterek verginin fiyata etkisini azaltmaya çalışıyorlardı. Bir miktar şarap da (kesin olarak bilinmemekle birlikte, muhtemelen büyük miktarlarda) şehir kapılarından geçerken fiçılar yük arabalarındaki başka malların altına saklanarak, şehre kaçak yollarla sokuluyordu. Daha küçük hacimlerdeki brendiler ise kadın kaçakçıların elbiselerinin kabarık eteklerinin altına saklanabiliyordu. Ayrıca şehir surlarını delerek

yapılmış (odun, demir, deri veya kurşunla kaplanmış) kaçak tünel ve kanallar da vardı. 1784 yılında yöneticiler, surların dışında oluşan nüfusu şehir nüfusuna katabilmek için şehir surlarının çapını genişletmeye karar verdiler. Ama bu proje (özellikle, ucuz tavernaların şehir merkezinden daha da uzağa taşınmasını gerektireceği için) çok kabul görmedi ve görevliler 1788 yılında yeni surların içine kazılmış 80 tane şarap tüneli bulup kapattı.

Fransa'da 1780'lerin sonlarında şaraba ve diğer ürünlere uygulanan vergilere tepkiler gün geçtikçe artarken, fiyatlar artmış, istihdam azalmış ve nüfusun büyük bir çoğunluğu üzerinde giderek artan bir baskı oluşmuştu. İçinde bulunulan on yılın sonuna doğru zirve yapan politik, ekonomik ve toplumsal krizler sonucunda Paris'te şiddet olayları patlak verdi. 1789 yılı Temmuz ayının 12'sini 13'üne bağlayan gece şehir girişlerindeki gümrük bariyerlerinin çoğu öfkeli kalabalıklar tarafından yakılıp yıkıldı. Bu yaşananlar sebepsiz ve tesadüfi şiddet olayları değildi, sade vatandaşın yaşam standardına, üzüm üreticilerinin geçim kaynağına ve hatta tacirlere tehdit oluşturan kurumlar açıkça hedef alınmıştı. Normalde Fransız İhtilali'nin başlangıç tarihi olarak, 14 Temmuz 1789'da Bastille Hapishanesi'ne yapılan saldırı kabul edilmektedir ama gümrük bariyerlerinin yıkılması da aynı ölçüde önemliydi. Kraliyet Hapishanesi Bastille, büyüklüğü sebebiyle önemli bir simgeydi ancak gümrük bariyerlerinin yağmalanması, sıradan Paris halkının, kendilerini her geçen gün daha çok fakirliğe sürükleyen kurumları yok etme amaçlı direnişini temsil ediyordu.

Fransız İhtilali'nin ilk yılları, Paris ve diğer yerlerdeki şarap tüketicileri için hayal kırıklığı yaratmıştı. Şehrin şaraptan elde edilen vergilere ihtiyacı olduğu için, 1790 yılında yeni duvarlar tamamlanarak yeni vergi hukuku oluşturulana kadar ulusal vergilerin uygulanmasına devam edilmişti. Fakat 1791 yılında devrim hükümeti şarap için uygulanan vergileri de kapsayan tüm dolaylı vergileri kaldırdı ve 1 Mayıs'ta gece yarısı kanun yürürlüğe girer girmez, yüzlerce yük arabasından oluşan konvoy 2 milyon litre şarap taşıyarak Paris'e girdi. Vatansever Paris halkı gece boyunca ½ litresi 3 *sous* ücretle satılan şarapla kutlamalar yaptı. Büyük miktarlarda brendi de aynı şekilde satışa sunulurken Fransa'nın her yerinde aynı görüntüler hâkimdi. 1790'larda büyük ölçüde hasatların kötü olması nedeniyle fiyatlarda artış olduğu halde ve 1798'de gelir kaynakları azalan hükümet tarafından dolaylı vergiler yeniden uygulanmaya başlamış olsa da şarap, İhtilal süresince, önceye oranla daha ucuz fiyatlarla satılıyordu.⁴⁸

Fiyatının ucuz olmasının yanı sıra, ülkedeki bağların sayısının ve şarap üretiminin artması sebebiyle ihtilal döneminde şarap tüketimi artmış olabilirdi. İstatistikler kesin değil ama yapılan bir tahminde İhtilal öncesinde 27,2 milyon hektolitreden 1805-1812 döneminde ortalama olarak 36,8 milyon hektolitreye çıktığı, yani yirmi yılda üçte biri oranında artış olduğu öngörülmektedir. Bu, çoğalan üzüm bağlarının, artan mahsulün ya da her ikisinin de sonucu olmalıydı ve bu artış hızının, nüfus artış hızının

çok üzerinde olması, kişi başına düşen tüketim miktarının da artmış olduğu anlamına geliyordu. Bu dönemde Fransa ihracat yaptığı pazarlarla uzun süre savaş halinde olduğu için ihracatı da en dip noktadaydı.

Genel olarak değerlendirildiğinde, on sekizinci yüzyıl ayrıntılarıyla açıklanmış, sınıf tabanlı içki kültürünün ortaya çıkmasına ve toplumun üst ve alt tabakalarının içki alışkanlıklarının büsbütün farklılaşmasına tanıklık etmişti. İster Kuzey Amerika’da olsun ister İngiltere ya da Avrupa’da, nerede olursa olsun, toplumun zengin kesimi sosyal statü göstergesi olan Porto, Madeira ve çeşitli türde şaraplar içmekle kalmamış, aynı zamanda içki alışkanlıklarını açıkça ve sıklıkla sıradan halkın içki alışkanlıklarından ayırmışlardı. Seçkin tabakadakiler, içilen miktarlarla ilgilenmeyip, içilen içkinin ne olduğu ve nasıl içildiğini vurgulayarak, yüzyıllar önce yaşamış olan Yunanlıların ve Romalıların, bira içen kişilerin “barbar” olarak kınandığı alkol ideolojilerini çağrıştırıyorlardı. Bu arada toplumun daha alt kademelerindeki kişiler, uygun bir ücretle alkol alma hakkı olarak algıladıkları şeyleri savunuyorlardı. Bu açıdan bakıldığında, 1789 Temmuz ayında Paris’teki gümrük bariyerlerinin yakılması ve bundan beş yıl sonra Amerika Birleşik Devletlerinde meydana gelen “Viski İsyanı”nın aynı ilham kaynağına sahip olduklarını görebiliriz.

Alkol ve Şehir, 1800-1900

Sınıf ve Sosyal Düzen

On dokuzuncu yüzyılda Batılılar arasında genel bir alkol tüketim modeli yoktu (yalnız bazı ülkelerde bölgesel ve demografik farklılıklar içeren modeller oluşmuştu ve bazılarında artarken bazılarında azalmıştı) ama Avrupa ve Kuzey Amerika'da sayıları giderek artan sanayi işçileri ile alkol bağımlılığı arasında bir bağlantı olduğu konusunda yaygın bir kanı vardı. Alkol toplumsal ve ekonomik değişiklikler veya değerler ile davranışlardaki değişim gibi birçok konudaki endişelerin odak noktası olmuştu. İçki içen kişilerin hastalık ve ölümleri, ailelerin yıkılması, fuhuş, intihar, cinnet ve cinayet gibi pek çok olaydan alkol sorumlu tutuluyordu. Daha önceki bölümlerde anlatıldığı gibi, tarih boyunca pek çok toplumsal rahatsızlıkta alkol suçlanmıştı. Ancak bu eğilim 1800'lü yıllarda daha da ileri gitmiş (bk. Bölüm 10) ve birçok yorumcu, kaçınma (alkolün ölçülü miktarlarda kullanılması) yaklaşımını terk ederek alkolden tamamen uzak durulması fikrini benimsemişti. Bu tutum değişimine temel oluşturan yeniliklerden biri, pek çok şehirde sağlıklı içme sularının halkın büyük bölümüne ulaşabilir hale gelmesiydi. Bu teknolojik ve fiziksel gelişme, halk sağlığına ilişkin endişeler, kişisel ve sosyal temizlik, dürüstlük görüşleri ile de desteklenerek on dokuzuncu yüzyılda oluşan alkol karşıtı radikal hareketlerin çıkış noktalarından biri olmuştu.

İstatistiksel devrim sayesinde yığınlarla güvenilir verinin Batılıların ellerine, on-

lardan da tarihçilere ulaştığı on dokuzuncu yüzyıla kadar, alkol üretim ve tüketimi hakkındaki görüşlerimiz, sadece birer algıydı. Ama 1800’lü yılların ortalarından, hatta bazı yerlerde daha da önceki tarihlerden itibaren, elimizde alkol üretimine ve vergilendirmesine ilişkin oldukça güvenilir rakamlar var ve bunlar bizi tüketim seviyelerinin de çok yüksek olduğu sonucunu ulaştırıyor. Bu rakamlar incelendiğinde Avrupa ve Kuzey Amerika genelinde ortak bir model olmadığı anlaşıyor. En genel anlamda, bölgesel farklılıklar göz önüne alınmadan, İngiltere’de alkol kullanımının 1800’lü yıllarda düzenli olarak artmış olduğu; Amerika Birleşik Devletleri’nde 1840’lardan itibaren düşüş yaşadığı; Almanya’da 1850’lerden itibaren artarak yirmi yıl sonra da düşmeye başladığı görülüyor. Almanya’daki en popüler içecekler bira ve brendiydi; birçok Fransız tüketici 1870’lerden itibaren şaraptan çok damıtılmış alkollü içeceklerle yönelirken, İngilizlerin bira ve damıtılmış alkollü içecek tüketimlerinde dengeli bir dağılım gözlenmekteydi. Tüm yorumcuların birleştiği ortak tez ise şuydu: Alkol tüketimi artsa da artmasa da (hatta düşüyor olsa da) şehirlerdeki çalışan kesim (burada sadece çalışan erkekler vurgulanıyordu, kadınlar değil) gereğinden fazla içki içiyordu ve bir şeyler yapılmalıydı.

Bu inanç, orta ve üst sınıfların 1800’lerdeki toplumsal ve ekonomik değişimlerin hızı ve boyutları hakkındaki endişelerini yansıtıyordu. Birçok ülkede nüfus hızla artıyordu ve ekonomiler sanayileştikçe büyük şehirlerin sayıları da belirgin bir artış gösteriyordu. Alkol aldıklarında ateşlenen toplumsal gırışkenlikleriyle, ev, kulüp ve içki içtikleri diğer mekânların sessiz isyan ve duyarsızlığı içinde içkiye sığınan zenginleri ürküten on binlerce işçi, şehirleri doldurmuştu. Kırsal bölgelerde ve kentlerde yaşayanların içki içme alışkanlıkları arasındaki farklılıklara ilişkin güvenilir bir istatistik olmamakla birlikte, çoğunluğu işçi olan şehir sakinleri muhtemelen daha fazla içki tüketiyorlardı. Şehirlerde kesinlikle daha çok bulunan taverna ve barlarda erkekler iş çıkışları ve hafta sonları bir araya geliyorlardı. Bu mekânlar birer kaba sosyalleşme ortamı gibi görünseler de aslında erkekleri yoğun çalışma hayatından bir süreliğine uzaklaştıran bir sığınak görevi görüyordu. Erkeklerle aynı güçlükte (hatta daha zor) hayatlar yaşamakta olan kadınlar ise, genellikle bu içkili mekânlardan men edildikleri için mahremiyet kabul edilen kendi evlerinde içki içiyorlardı. 1830’lerden önce alkol karşıtı gösteriler düzenleyenler sürekli olarak kadınların aşırı içki tüketimini gündeme getirmiş olsalar da, eve bağlılık kavramının giderek önem kazanması sonucunda kadınların içki içmelerinin kültürel olarak görünmez hale gelmiş olması dikkat çekiciydi. 1830’lardan sonra içki karşıtı kampanyalarda ısrarla erkek işçilerin içki kullanımına odaklanılıyordu.¹ Bir yorumcuya göre İngiliz soyluları “içki alışkanlıklarını fazlasıyla geliştirmişlerdi” ve alkol probleminin merkezi “hırçın sınıflar” yani alt sınıflardı.²

İşçi sınıfının alkol bağımlılığından mustarip olduğu şeklindeki genel kanı, Avusturyalı işverenlerin çalıştıracakları göçmenleri seçerken, “saygıdeğer” ve “iyi huy- lu” olmalarına dikkat etmelerine sebep oluyordu. Güney Avustralya’da çalıştırılmak

üzere göçmen aramak için hazırlanmış bir ilânda şöyle deniyordu: “Burada aylakları (ayyaşları) istemiyoruz. Ama ‘alının teriyle çalışmak isteyen’, dengeli ve ayık kişiler kabul edilecektir”. Göçmen adaylarının doldurması gereken form, başvuru sahibinin karakterine kefil olabilecek iki “saygıdeğer ev sahibi” tarafından imzalanacaktı ama bu kefiller “içki ticareti yapan ya da meyhane işleten kişiler” olmamalıydılar. İngiltere’den Avusturalya’ya göçmen taşınırken (dört ay süren çok yorucu bir yolculuk) kullanılan gemilerden bazıları, göçmenlerin doğru yolu bulmalarını sağlamak için “alkol karşıtı gemi” olarak adlandırılıyordu ve bu gemilerde hiç alkol bulundurulmuyordu. Diğer gemilerde ister birinci sınıfta yolculuk ediyor olsun, isterse ortalama ikinci sınıf ya da üçüncü sınıf kamaralarda, tüm yolculara içki satışı yapılıyordu. 1835’de bir gemiyle birinci sınıfta yolculuk eden bir bankacı, kendisiyle aynı gemide yolculuk eden kişileri tanımlarken, “sadece ceza sürgününe yakışacak en müzmin ayyaşları” ifadelerini kullanmıştı.³ Hangi kategorideki yolculardan bahsettiği net olmamakla beraber, hitap şekli (ve suçluluğu ima etmesi) aynen dönemin üst sınıf mensuplarının işçi sınıfının içki içme alışkanlığına karşı davranışları gibiydi.

Alkol kullanımındaki artış büyük ölçüde damıtılmış alkollü içeceklerle alakalıydı. On dokuzuncu yüzyılda şarap ve bira gibi “doğal” içecekler ile, “sanayi ürünü” mudadilleri olan damıtılmış alkollü içecekler şeklindeki ayırıştırma epeyce yaygınlaşmıştı. Onaylanması güç olan bu ayırım, Fransa ve diğer ülkelerdeki içki karşıtlarının şarabı savunup, damıtılmış alkollü içecekleri kınayan (Benjamin Rush’ın 1700’lerin sonunda söylediği gibi) yaklaşımlarını destekliyordu. Onlara göre şarabın doğal bir ürün olduğu çok açıktı. Köylerde üretiliyordu ve üzüm yetiştirmek bir tür tarımsal faaliyetti; şarap yapan kişi sadece üzümü ezip gerisini doğaya bırakıyordu. (On dokuzuncu yüzyılda Almanya’da şarabın potansiyel alkol derecesini arttırmak için üzüm suyuna şeker eklenmesi konusunda bir tartışma vardı. Bu işleme karşı çıkanlar kendilerinin şeker eklemekten yaptıkları şarabı “doğal” olarak nitelendirmeye başlamışlardı.)⁴ Diğer taraftan, damıtılmış alkollü içecekler şehirlerdeki fabrika görünümlü damıtma tesislerinde üretilmekteydi. Bacalarından duman tütüyordu ve at arabaları ham maddeyi (tahılı) getirip işlenmiş ürünü götürüyordu. Her ne kadar damıtılmış alkollü içecekler sanayi devriminden çok önce üretilmeye başladıysa da, artık sanayicilikte seri üretim alkol olarak değerlendiriliyorlardı ve birçok sanayi işçisinin bunları desteklemesi normal görünüyordu.

Fransız işçiler genellikle alkollü içecek olarak şarap tüketiyorlardı ama damıtılmış alkollü içecekleri tüketenlerin de yüzdesi artmaya başlamıştı. Kişi başına tüketime bakıldığında, Parisliler 1800’lerin başlarında damıtılmış alkollü içeceklerden 2,9 litre saf alkol alırken, 1840’larda bu rakam 5,1 litreye ve yüzyılın sonunda da 7,3 litreye yükselmişti.⁵ İngiliz işçi sınıfları on dokuzuncu yüzyıl başlarında damıtılmış alkollü içecekleri (“cin” olarak genelliyorlardı) kesinlikle benimsemişlerdi. Eğer İngiltere’nin

bir “milli içeceği” varsa o da biraydı ama nüfus yoğunluğunun üçte bir oranında arttığı 1800’lerin ilk 30 yılında bira fabrikalarının üretim miktarları neredeyse hiç değişmemişti. Diğer yandan, damıtılmış alkollü içkilerin tüketimi yaklaşık olarak iki katına çıkarak, 1820’lerin ilk yarısında yılda 3,7–4,7 milyon galondan 1826–1830 arasında yılda 7,4 milyon galona ulaşmıştı.⁶ Bu dönemlerde istatistiksel verileri toplamaya ve değerlendirmeye almaya başlamış olan hükümetler alkol tüketimindeki artış eğilimini tehlikeli buluyorlardı. 1830’da İngiliz Parlamentosu, kısmen işçileri daha besleyici milli içeceklerine geri döndürmek, kısmen zor ekonomik şartlarda çalışan işçileri yatıştırmak, kısmen de on iki büyük bira fabrikasının tekele yakın (üretimin yüzde 85’i) hâkimiyetini zayıflatmak amacıyla bir Bira Kanunu çıkardı.⁷ Bira Kanunu’na göre, 42 şilin (2 sterlinden biraz fazla) gibi küçük bir ücret ödeyen her ev sahibi bira üreterek kendi arazisinde satabilirdi. Tek kısıtlama, kilise saatleri dışında her zaman açık olan barların aksine, akşam saat 10’dan sonra satış yapılamamasıydı.

Altı ay içerisinde İngiltere ve Galler’de bu tarz bira evlerinden 24.000 tane ve sonraki yıl da binlercesi daha açılarak neredeyse her mahallede bir tane bar oldu. Herhalde alkol hiç bu denli kolay erişilebilir olmamıştı. Bira Kanunu’nun sert bira ve elma şarabı üzerindeki vergileri de kaldırmasıyla, biranın fiyatı hemen beşte bir oranında ucuzladı. Miktarı tam olarak hesaplanamasa da çok fazla üretim yapıyordu ve vergi uygulanmıyordu, bu şartlar altında tüketimin artmış olması beklenebilirdi. Ancak katı orta ve üst sınıfların, içki kullanımının arttığı konusunda hiç şüpheleri yoktu ve daha Bira Kanunu’nun çıkmasından sonraki birkaç saat içerisinde, bira yüzünden işçiler arasında artan ahlaksızlık, aylaklık ve suçlar konusunda şikâyetler dillendirilmeye başlanmıştı. Papaz Sydney Smith şöyle diyordu: “Herkes sarhoş. Şarkı söylemeyenler, naralar atıp yerlerde sürünüyorlar. Soylu insanlar birer hayvana dönüşmüşler.”⁸ Bazıları da kısa süre sonra, Bira Kanunu’nun ailelerde yarattığı tahribattan bahsediyor ve birahaneleri fahişeler, suçlular ve radikallerin sığınağı olarak tanımlıyorlardı. Tüm bunlar bir asır önce cin ve barlar hakkındaki iddiaların aynısıydı.

1830’ların sonuna gelindiğinde, neredeyse o zaman faaliyette olan ve sayısı 56.000’i bulan meyhaneler kadar (40.000’den fazla) birahane de İngiliz ve Galler kanunlarına göre ruhsat almıştı. Birahane açmak için ödenen düşük ücret göz önüne alındığında bu şaşırtıcı değildi. Ama gayelerden biri cin içen işçileri bira tüketir hale getirmek idiyse bu konuda sadece kısmen başarılı olunmuştu. Basit bir tefrişatla sadece bira servisi yapılan birahanelerle rekabet edebilmek için pek çok meyhane tefrişatını yenileyip bira yanında damıtılmış alkollü içecekler de satmaya başlamıştı. Rahat mobilyalar ve bazen de eğlence amaçlı canlı müzik eklenmesiyle bu mekânlar “cin sarayları” olarak adlandırılmaya başlamışlardı ve farklı bir cin tüketim dalgasını harekete geçirdikleri söyleniyordu.

Dikkatler dosdoğru işçi sınıfına yönlendirilmişti ve bir parlamento kurulu üyesi

bu durumu şöyle açıklıyordu: “Alkol bağımlılığı birkaç yıl boyunca orta ve yüksek sınıflarda düşme eğilimi gösterirken, aynı dönemde işçi sınıfında artış gösterdi”⁹ Sonuçta 1834 yılında Bira Kanunu’nda değişiklik yapılarak ruhsat bedeli yüzde 50 oranında artırıldı, polise birahaneleri arama yetkisi verildi, dükkân sahiplerine “iyi hal” kâğıdı alma zorunluluğu getirildi ve birahaneler iki sınıfa ayrıldı: Üretildiği yerde tüketilen bira satanlar ve başka yerde tüketilecek bira satanlar. Bunlardan ilkinde “üretim yerinde içilecek” yazılı bir tabela asılacaktı. 1869’da birahanelere ruhsat verme yetkisi yerel mahkemelere verilince sayıları hızla azaldı.

Birahaneler, on dokuzuncu yüzyılda işçilerin durumu hakkındaki daha büyük çaplı bir tartışmanın odak noktası olmuştu. Karl Marx ile beraber çalışan Friedrich Engels gibi polemikçiler, yaratılmış olan çalışma ve hayat şartları yüzünden hükümet ve işverenleri suçlayarak, işçilerin aşırı seks ve alkol tüketimi konusunda anlayışla karşılanması gerektiğini savunuyorlardı. Ancak tartışmaya katılanlar ister işçilere sıcak bakıyor olsunlar, isterse karşılarında yer alsınlar, herkesin genel kanısı alkol tüketiminin çok yüksek olduğu ve alkol bağımlılığının da fazlasıyla yaygın olduğu yönündeydi. İstatistikler kesinlikle alkol satışlarının nüfus artışını epeyce geride bıraktığını gösteriyordu. 1824’den 1874’e kadar, İngiltere nüfusu yüzde 88 artarken bira satışları yüzde 92, İngiltere’de damıtılan alkollü içeceklerin satışı yüzde 237, ithal damıtılmış içeceklerin satışı yüzde 152 ve şarap satışı yüzde 250 artış göstermişti.

İşçi sınıfı İngiliz nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturunuyordu ve damıtılmış alkollü içeceklerle şarap satışlarındaki artışa katkıda bulunmuş olmaları gerekiyordu ama bu rakamlar artışın daha çok işçilerden mi yoksa orta ve üst sınıflardan mı kaynaklandığını göstermiyor. 1800’lerin ortalarına gelindiğinde şarap, damıtılmış alkollü içecekler ve çay zenginlerin yaygın olarak kullandığı içecek haline gelmişti. Bir Fransız doktor, Fransız toplumunun her kademesinde aşırı içki kullanımı olduğunu ancak ortam ve kullanım şekillerinin sınıflara göre değişiklik arz ettiğini belirtmişti. İşçiler genellikle yetersiz besleniyorlar ve düzenli bir şekilde çok içki içiyorlardı ama belirli aralıklarla yapılan âlemlerde “inanılmaz” boyutlarda brendi tüketiyorlardı. Diğer taraftan, üst tabakalardaki aşırı içki düşkünleri ise daha iyi besleniyorlardı ve içki âlemlerinden uzak duruyorlardı. İşçi sınıfının modeli ona göre açıkça bir karaciğer rahatsızlığı olasılığını gösteriyordu¹⁰ ve bazı hastalık çeşitlerinin işçilerde daha sık görülüyor olması muhtemelen işçilerin, kendilerinden üst sınıftakilere göre daha çok içki içtiği fikrini güçlendiriyordu. 1872 yılında yapılan etkili bir çalışmada aşırı içki kullanımının dilenciler, göçebeler, suçlular ve işçiler etrafında yoğunlaştığı belirtiliyordu.¹¹

Fransa’da içki kullanım alışkanlıklarını etkileyen bir etmen daha ortaya çıkmıştı: *asma biti* olarak adlandırılan küçük sarı bir yaprak biti, 1860’lardan itibaren ülkenin bağlarını kaplayarak Fransız şarap üretiminde onlarca yıl boyunca devam eden belirgin bir düşüşe neden olmuştu. Asma bitleri Kuzey Amerika’da zaten bulunuyordu

ve yerli bağlar bu bite karşı dayanıklıydı. Ancak 1850'li ve 1860'lı yıllarda deneysel amaçla getirilen asma kütüklerinin kökleri üzerinde Fransa'ya girdiklerinde, çok geçmeden bu bite karşı dayanıksız Avrupa bağlarına bulaştılar. Bu bitlerden etkilenen ve kuruyan asmalar ilk kez 1860'ların başında Fransa'nın güneyinde görüldü ve 1890'lara gelindiğinde, Fransa'nın önemli şarap bölgeleri Bordeaux, Burgonya ve Rhone Vadisi gibi yerlerdeki bağlar asma biti sebebiyle perişan durumdaydı. Bu hastalık Fransa'dan Avrupa'nın diğer bağlarına da sıçradı: 1873'de İspanya'ya ve 1880'de İtalya'ya ulaşarak daha sonra da (ithal bağlarla) Kaliforniya, Peru ve Avustralya'ya kadar erişti. Bunun kökünü kazımakta başarısız olan Fransız bilim adamları zamanla asma bitinin icabına bakmanın bir yolunu buldular (Avrupa asma kütükleri dayanıklı Amerikan köklerine aşılanıyordu). Ancak geçen zaman içerisinde Avrupa şarap sanayisinde, geçici de olsa, ciddi bir gerileme yaşandı.

Fransız şarap üretimi, Fransız bilim adamlarının yıllarca uğraşarak geliştirdikleri aşılama yöntemini hızla uygulamaya başlayan diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha çok zarar gördü. Fransa genelinde asma dikilmiş arazilerin miktarı üçte bir oranında kadar azalırken bazı bölgeler bağlarının beşte dördünü kaybetmişti. 1860'lerle 1880'ler arasında Fransız şarap üretimi yarı yarıya azalarak 1900'lerin başına kadar tam olarak düzene giremedi. Bunun sonucu olarak, Fransa'nın Kuzey Afrika'daki sömürgesi Cezayir'deki üzüm bağlarının genişletilmesi konusundaki başarısı ve yaygınlaşan karıştırma, sulandırma uygulamalarına rağmen yirmi yıl kadar süren bir şarap kıtlığı yaşandı. İthal kuru üzümlerden yapılan ve sonra, Fransa'nın güneyinde üretilen kırmızı şarapla karıştırılan şaraplar, 1890'da Fransız şarap pazarının onda birini oluşturuyordu.

Asma bitinin Fransız şarap sanayi için hem yararı hem de zararı olmuştu. Kısa vadeli zarar vermiş olsa da aynı zamanda bağların daha makul şekilde yer değiştirmesini ve yeniden dikilmesini sağlamıştı. Bu arada, Fransız şarap pazarını yeniden kurmak ve asma biti döneminden kalma bir karışım değil, gerçek şarap aldıkları konusunda yerli ve yabancı tüketicilerin güvenini tazelemek için, şarap kalitesi ve kökenini garanti altına alan *Appellation d'Origine Contrôlée* (Kaynağını Doğrulama) sisteminin ilk örneklerinden biri uygulanmaya konmuştu.¹² Ancak kısa vadede Fransız şarabı tüketicileri diğer içeceklere yönelmişti (diğer alkollü içecekleri kastediyoruz çünkü birçok kişinin fırsattan yararlanarak su içmeye başladığına ilişkin bir bilgiye rastlanmamıştır). Britanya'da Fransız şarabının zor bulunuyor olması İskoçya'daki viski üretimini harekete geçirmişti. Amerika Birleşik Devletlerinde Fransa'daki asma kütükleri kurudukça Kaliforniya şarabı atağa kalkmış ve kıtasal demiryolunun tamamlanması, Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusunda kalan şehirlerde şarap içen kişilerin Fransız şarabının yerine Kaliforniya şarabını içmelerini sağlamıştı.

Fransa'nın kendisinde ise alkol tüketimi içinde bulunulan yüzyıl boyunca düzenli olarak artmaya devam etmişti. 1840'larda bir yetişkin tüm kaynaklardan (şarap, bira

ve damıtılmış alkollü içecekler) ortalama olarak yılda 19 litre alkol alırken, söz konusu tüketim 1870’lerde 25 litreye ve 1900 yılında 35 litreye ulaşmıştı. Takip eden elli yıl boyunca aynı seviyede devam eden tüketim, 1800’leri önemli bir büyüme dönemi olarak öne çıkartmıştır. Yine de, bu genellemeler başta cinsiyet faktörü olmak üzere önemli farklılıklar barındırmaktadır: Erkekler kadınlardan çok daha fazla içiyordu. Aynı zamanda önemli bölgesel farklılıklar da vardı ve ortalamanın üzerinde içki tüketilen bölgelerin tümü alkol üretimi yapılmakta olan yerlerdi: Bira ve damıtılmış alkollü içecekler üretilen kuzeydoğu ve şarap üretilen güney ve güneybatı bölgeleri.¹³

Şarap, Fransa’daki alkol tüketiminin önemli bir bileşeniydi ama üretim ve tüketicinin çok yoğun olduğu güneyde daha da önemliydi. Fransa’nın kuzey kısımlarında, bira ve damıtılmış alkollü içecekler daha önemli bir rol oynuyordu. Pazardaki alkol hacmi değişiyordu, yıldan yıla hasat durumuna bağlı olarak piyasanın çok canlandığı dönemler yaşıyordu. 1805 ile 1840 yılları arasında 37 milyon hektolitreye civarında olan ortalama şarap üretim miktarı 1852-1862 arasında 48 milyona ve asma bitisinin etkisi yaşanmaya başlamadan önce 1870’lerde 52 milyon yükselmışti. 1880’lerde önceki on yılın neredeyse yüzde altmışı kadar, yani yıllık 30 milyon hektolitreye şarap üretiliyorken, 1890’lardaki üretim 36 milyon hektolitreydi. Bu açıdan üretim asma bitisi öncesindeki seviyelere dönmüştü.¹⁴

Şarap kıtlığıyla karşı karşıya kalan birçok Fransız şarapçı da bira ve damıtılmış alkollü içeceklerle yönelmiş ve (hububat, pancar ve melastan yapılan) damıtılmış alkollü içeceklerin üretimi 1870 ile 1890 yılları arasında ikiye katlanmıştı. Bu damıtılmış alkollü içeceklerden biri de çıkar çıkmaz birçok ülkede tümüyle yasaklanmış ilk alkollü içecek olan apsentti. Apsent, pelin otu bitkisinin uç kısımları ve yapraklarını, anason ve rezene gibi katkı maddeleriyle birlikte damıtılmış alkol ile karıştırıp tekrar damıtılması yoluyla yapıyordu. En alışılmış haliyle parlak yeşil renkte bir sıvı olup, suyla karıştırıldığında rengi bulanık bir sarıya dönüşüyordu. Yaygın kullanımında, özel bir delikli kaşık üstünde duran küp şeker üzerinden akıtılarak içiliyordu.

Apsent Fransa’ya ilk kez 1840 yılında, dizanteri, sıtma ve humma gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmakta olduğu Cezayir’deki fetih savaşından dönen askerlerin sırt çantalarında girmişti. 1860 ve 1870’lerde Paris’in bistro ve barlarında popüler olmasıyla, insanların iş çıkışı apsent içmeye başladığı zaman olan öğleden sonra saat beş, “*l’heure verte*” yani “yeşil saat” olarak isimlendirilmeye başlanmıştı. Hızla elit kültürel tabakadaki kişilere kendini kabul ettiren apsentin ünlü tüketicileri arasında Vincent Van Gogh, Edouard Manet, Paul Verlaine, Guy de Maupassant ve Edgar Degas gibi sanatçılar yer alıyordu. Apsent, 1800’lere ait birçok Fransız tablosunda, özellikle de Henri Toulouse-Lautrec’in içkili eğlenceleri resmettiği tablolarında yer almıştı.

Apsentin bu kadar ünlü olmasının (dile düşmesinin) sebebi, sadece sarhoş edici bir içecek olmayıp (ki yüzde 40’dan fazla olan alkol oranıyla bu konuda oldukça etki-

liydi) sanrı da oluşturabildiğine olan inanıştı. Etken maddesi tujon diye bir pelin otu turevi olan apsentin içen kişi üzerinde bıraktığı etkinin, diğer alkol içeceklerden çok, kokain gibi uyuyturuculara benzediği söyleniyordu. Ressamlar, roman yazarları, şairler arasında tercih edilen bir içki olduğu için kültürel bir ilham kaynağı olarak kabul ediliyordu ama sanrı yaratıcı özelliği kesinlikle abartılmaktaydı. Bir kere apsentin içindeki alkol oranı genellikle çok yüksek; tujon oranı ise çok düşüktü yani içen kişiler aslında alkol yüzünden kendinden geçip tujonun etkisini hissetmiyorlardı bile.

Apsent karşıtları, apsent içen kişilerin uyuyturucu kullananlardan farksız olduğunu belirterek, onun bağımlılık yapıcı, zararlı etkileri üzerinde duruyorlardı. 1890 yılında yazılmış olan *Wormwood – Pelin otu* adlı romanda, bir apsent kullancısı olan ana karakter hayatını şu sözlerle özetliyordu: “Ben Paris sokaklarında sürünerek bir metelik için ağlayan adı bir dilenciden daha sefil bir yaratığım! İğrenç görünüşlü, vücudu hezeyanla sarsılan, gözleri ölüm saçan sinsi, kaypak bir hayvan, yarı maymun yarı insan... Geceleri yaşıyorum; Paris’teki diğer iğrenliklerle beraber geceleri ortaya çıkıp tüm varlığımla havadaki ahlaki zehirlere yeni pislikler ekliyorum.”¹⁵ Apsent bağımlılarının gırtlaktan gelen kısık sesleri, donuk bakışları ve soğuk, yapışkan elleri olduğu söyleniyordu.

Fransız bar, lokanta ve bistrolarının ekonomik dayanaklarından biri olan şarabın üretimi, asma biti salgını nedeniyle düşmeye başladığında Fransa’daki alkol tüketimi artmaya başlamıştı. 1850’ler ve 1860’lar boyunca İmparator III.Napolyon’un politikası, halkın bir araya gelerek siyasi konuları tartıştığı yerler oldukları için, mevcut barların sayısının azaltılması yönündeydi. Sadece 1851 ve 1855 yılları arasında Fransa’da içki satan barların ve bistroların sayısı 350.000’den 300.000’e düşürülmüştü. Ancak yerel yönetimler bu kanunu uygulayamadıkları için 1860’ların sonlarına doğru bu rakam yeniden 360.000’in üzerine çıkmıştı. Ama 1880’lerde şarap stokları azaldıkça, nc Cumhuriyet’in liberal hükümetinin bar amayı daha da kolaylaştırması sonucunda 1890’ların başında içki içilebilen yerlerin sayısı 450.000’e ulaşmıştı (her altmış yedi Fransız vatandaşına bir tane düşüyordu). Rekabet bazı işletmecileri, barların çoğunda sunulmakta olan basit servis kalitesinden daha fazlasını vermeye teşvik etmişti. Bu işletmeciler içki çeşitlerini artırmışlar, çinko tezghlar yaptırmışlar ve hatta bayan servis elemanları çalıştırmaya başlamışlardı.

Piyasadaki şarap miktarı azaldıkça, apsent üretimi artmış ve kısa sürede Paris’te ve diğer belli başlı Fransız şehirlerinde işçilerin favori içkisi haline gelmişti. Apsent tüketimi şaşırtıcı boyutlarda artarak, 1874’de 700.000 litre iken Fransız hükümetinin apsent üretimini yasaklamasından birkaç yıl önce, 1910’da 36 milyon litreye ulaşmıştı. Bu miktar o dönemde azalmış olan şarap üretimi miktarından bile daha az olmakla beraber, apsentin şaraba göre daha yüksek alkol derecesinde olduğu ve çok daha tehlikeli bir içki olduğu düşünüldüğünden, üretim ve tüketimindeki artış toplumsal eleş-

tirmenleri, tıp uzmanlarını ve din adamlarını endişelendiriyordu. Fransa'da saf alkolün kişi başına düşen tüketim miktarının 1850 ve 1890 yılları arasında üç katına çıktığını ve bunun büyük ölçüde, artan brendi, apsent ve cin kullanımından kaynaklandığını bildiren raporlar vardı.¹⁶

Çok geçmeden, apsent hakkında o güne değin hiçbir alkol türüne hatta 1700'lerde İngiltere'de cine bile uygulanmamış sertlikte yasaklama kampanyaları başladı. Apse-
sentin depresyon ve "sinir krizlerini" yatıştırmak için kullanılabileceğini iddia eden birkaç ufak tıbbi ses duyulduysa da ağırlıklı olarak apsentin tüketicilerin ahlakı ve fiziki sağlığı açısından tehlikeli olduğu ve toplum için de tehdit oluşturduğu yönünde görüşler hâkimdi. Alkolün kontrollü kullanımına ilişkin toplantılarda, yoğun şekilde apsent verilen hintdomuzu ve tavşanlar çırpınarak can veriyorlardı. 1901'de Pernod firmasının bir apsent imalathanesine yıldırım düştü ve bir fıçı patladı. Yanar haldeki alkol dışarı aktı ve yangınlar, apsentin yükseltilmiş alkol içeriğini açıkça gözler önüne serecek şekilde günlerce devam etti.

Ama apsentin yasaklanması hakkındaki kampanyayı asıl harekete geçiren şey dört yıl sonra İsviçre'de meydana gelen bir olaydı. Fransa'da doğmuş bir köylü olan ve aşırı içki içmesiyle tanınan Lanfray botlarını cilalamadığını iddia ettiği hamile eşini ve iki kızını öldürdü. Lanfray günde altı şişe şarap içiyor olduğu halde dikkatler onun apsentle olan eğilimi etrafında toplanmıştı. Lanfray yargılanırken avukatı, eşini ve çocuklarını öldürürken onun "apsentten kaynaklanan bir hezeyan" geçirmekte olduğunu iddia etti. Şarabın zararsız olduğu kabul edildiği için aşırı miktarlarda içtiği şarap dava konusuyla alakasız bulunmuştu. Ömür boyu hapse mahkûm olan Lanfray intihar etmiş ancak o zamana kadar bu dava politik boyutlar kazanmıştı. Yerel baskılar İsviçre hükümetini 1907 yılında apsent konusunda bir referandum yapmaya mecbur etti. Az sayıda kişinin katıldığı bu referandum sonucunda 23.000 kişi apsentin yasaklanması yönünde oy kullandı, 16.000 kişi ise buna karşı oy verdi. İsviçre'de satışının yasaklanması başka yerlerdeki apsent karşıtlarını da cesaretlendirmişti.¹⁷

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması apsentini yasaklamak için politik koşulları sağlamıştı. Savaşın ilk yılları her tür alkole getirilen yasaklamalara tanık olmuştu. Savaş zamanı üretkenliğini temin etmek için işçiler arasında sarhoşluğu azaltmak amacıyla biranın alkol oranının düşürülmesi emredilmişti. Aynı zamanda tahılın bira ve damıtılmış alkollü içecekler değil, ekmek yapılında kullanılabilmesi için alkol üretimi de azaltılmıştı. Savaş koşulları hükümetlerin barış zamanında uygulamakta tereddüt edeceği kanunları yürürlüğe koymasına için fırsat yaratmıştı. Fransız hükümetinin savaş sırasındaki ilk kanunlarından biri, 1915 yılı mart ayında çıkartılan ve popüler bir işçi sınıfı içeceği olan apsentin üretimini yasaklayan kanundu.

Gördüğümüz üzere, 1800'lerde yüksek alkol tüketiminin işçi sınıfıyla ilişkilendirilmesi Avrupa'ya özgü bir durum değildi. Amerika Birleşik Devletlerinde, 1790

ile 1830 yılları arasındaki dönem Amerikan tarihindeki diğer zamanlarla karşılaştırıldığında kişi başına en çok alkol tüketilmiş olan dönemdi: Bu dönemde on beş yaş üzeri her Amerikalının en az 6,5 galon saf alkol tükettiği tahmin ediliyordu ve bu rakam 1850 ile 1900'lerin başları arasında yarıya (2 ila 3 galon arasına) düşecekti.¹⁸ Eğer bu eğilim tahminleri genel olarak doğruysa 2 ayırımın açıklanması gerekiyordu: 1830'a kadarki yüksek tüketim seviyesi ile bunun aniden düşüşü ve takip eden 80 yıl boyunca sabitlenmesi.

1790'dan 1830'a kadarki dönemde alkol alımı genel olarak Amerikan viskisinin yoğun kullanımı ile ilişkilendirilmektedir. On yedi ve on sekizinci yüzyıllarda en çok tercih edilen içki rom iken, Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında İngilizler, Karayip-ler'deki sömürgelere rom ve melas tedarikini kesmişti. Amerikalılar yerel olarak üretilen mısır ve çavdardan yapılan viskiye yönelmişler ve çok geçmeden viski de aynen 1688'de İngiltere'de IV. William tahta geçtiğinde cinin olduğu gibi, ulusal içki haline gelmişti. Adeta viskinin statüsünü göstermek istercesine cumhuriyetin ilk başkanı George Washington'un, Mount Vernon'daki arazisinde beş tane mısırdan viski damıtma tesisi vardı. Mısırdan yapılan viski özellikle çok cazipti çünkü Amerikan Midwest'teki yerleşim mısıra öylesine doymuştu ki viskinin beşte bir galonu, yani modern standart bir şişesi, 5 sentten satılabiliyordu.

Amerikalılar elma şarabı ve bira (biraz da şarap) içiyorlardı ama cumhuriyetin ilk yıllarında viski en çok tercih edilen alkollü içecek haline geldiğinden, viski kullanımı ahlaki ve sosyal reformcuların dikkatini çekmişti. Bu reformcular suç, yoksulluk ve aile içi şiddet konusunda viskiyi suçluyorlardı. İşverenler işçilerin çalışmaya sarhoş halde geldiklerini ve pahalı aletlere zarar verdiklerini söylüyorlardı. 1829'da savaş bakanı John H. Eaton orduda aşırı içki içiliyor olmasından esef duyduğunu belirterek, "damıtılmış alkollü içeceklerle düşkünlük ülkede o kadar yaygın ki, çalışan kesimde dört kişide günlük olarak 1/8litreden (4 onstan) az içki içen bir kişi bile yok; orduya da bu sınıflardan asker sağlanıyor," demişti.¹⁹

Askere alınanlar orduya girmeden önce sağlam içiciler olabilirlerdi ancak ordu bu alışkanlıklarını pek değiştirmiyordu. İngilizlerin askerlere ve denizcilere alkol istihkakı verme uygulamasını örnek alan kongre, Devrim Savaşı öncesinde askere bira istihkakı verilmesini onayladı. 1782'de bu istihkak miktarı, kendisi de damıtma tesisi sahibi olan ve "Tüm ordularda bu sert içkinin uygun miktarlarda kullanımının yararları tartışma götürmez şekilde gözlemleniyor," diyen George Washington tarafından 1/8 litre viski olarak güncellendi.²⁰ Her askerin yıllık payı 13,6 galon (yaklaşık 4,5 galon saf alkol) kadardı. Yani askeri alkol istihkakı o dönemde yıllık olarak bir Amerikalının kullandığı tahmin edilen 6,5 galon saf alkolün üçte ikisine denk geliyordu. Kışla hizmetinde çalışıldığında ya da kötü havalarda askere verilen ekstra viski payları ile askerlerin sivil tacirlerden tedarik ettikleri içkiler bu hesaba katılmamıştı. Sonraki dönemlerde viski

paylarının bir bölümünü bira ve şarap olarak vermek konusundaki girişimler askerlerden gelen itirazlar sonucunda başarısız oldu ve askere viski istihkakı verilmesine 1832 yılına dek devam edildi.

Ama 1820’lerde, ordudaki alkol düşkünlüğünü azaltmak için çeşitli önlemler alınmıştı. Bunlar ikna yönteminden (alkolden kaçınma yanlıları askerleri alkole tövbe etmeye teşvik ediyorlardı), askeri mahkemeye ve hatta kırbaç cezasına kadar çok çeşitlilik arz ediyordu. Bazı ordu karargâhlarında viski istihkakı, yarısı kahvaltıda yarısı akşam yemeğinde olmak üzere iki seferde veriliyordu ve askerlerin, orduları takip eden sivil satıcılardan alabileceği günlük miktar ½litre ile sınırlandırılmıştı. Tüm bunlara karşın yine de orduda yaygın olan aşırı alkol düşkünlüğü konusu devamlı rapor ediliyor ve ordudaki askerler arasında yaşanan firar, isyan, hastalık ve ölümler konusunda alkol suçlanıyordu. Bir öneri dalgası sonucunda 1832’de yeni bir politika ortaya konmuştu. Kışla hizmetinde çalışanlara ve hastanede olanlara alkol verilmeye devam edilirken, bunların dışındaki askerlere verilen viski istihkakının yerine çay ve kahve verilmeye başlanmış, sivil tacirlerin askerlere damıtılmış alkollü içecek satması yasaklanmıştı. Bu yeni politika hakkında yorumlar değişiyordu. Bazıları disiplinin sağlamlaştığını söylerken, diğerlerine göre tacirler askerlere yasadışı yollardan eskisinden daha fazla alkollü içecek sağlamaya başladığı için ordudaki aşırı alkol kullanımı daha da yaygınlaşmıştı. Her şekilde 1832 yılında uygulamaya konulan bu politika batı dünyasında resmen içki yasağı uygulanan ilk orduyu yaratmıştı.

İngiliz, Rus, Fransız ve Alman askeri güçleri gibi diğer ordularda askerlere düzenli alkol istihkakı verilmeye devam ediliyordu ama politikaları eleştirilmiyor da değildi. Alkolün askeri verimlilik yanında (bk. 12. Bölüm), askerler ile denizcilerin sağlığı ve fiziki güçleri üzerindeki etkileri konusunda şiddetli tartışmalar yapılıyordu. Bazı donanmalarda denizcilere kara kuvvetlerindeki askerlerden daha fazla alkol payı veriliyordu çünkü onların karadaki askerlere nazaran ekstra alkol bulma şansları daha düşüktü. Kraliyet Donanmasında en çok tercih edilen içki “grog” olarak adlandırılan bir karışım olan suyla seyreltilmiş romdu. On sekizinci yüzyıl ortalarından itibaren istihkak miktarı iki partide dağıtılan ¼ litre rom ile 1 litre su (bir ölçek roma dört ölçek su) olarak belirlenmişti. Amerikan donanmasında da uygulanan ayakta tutan bu istihkaklar 1794’de ½ litre viski ya da bir litre bira olarak değiştirildi. Bira seçeneği (belki de denizde seyir halindeyken gereken hacim sebebiyle) kısa süre sonra kaldırıldı. 1805 yılına gelindiğinde donanmada bir yılda kullanılan damıtılmış alkollü içecek miktarı 45.000 galona ulaşmıştı. Bu rakamlar kendi aralarında problem teşkil etmese de bu konuyu eleştirenlere göre bu alkol payları denizcilerin daha çok alkol almak istemesine ve kaçak yollardan içki bulmaya yönelmesine sebep oluyordu.²¹

Birçok yerden gelen raporlara göre Kraliyet Donanması’ndaki denizcilerin çok azı içki krizine (içkiden mahrum kalındığında “titreme” ve çıldırma hali) giriyordu. Kra-

liyet Donanmasında (yaklaşık 750.000 kişilik bir deniz gücü) 1858–1872 yılları arasında bu konuda toplam 2033 vaka bildirilmiş ve bunların 112’si ölmüştü. En yüksek ölüm oranı Batı Hint Adaları, Bermuda, Kanada ve Güney Amerika’daki garnizonlarında olsa da, buralarda ölümle sonuçlanan içki krizlerinin sayısı bile askerlik hizmetini yapmakta olan kişilerin sayısı göz önüne alındığında çok düşük kalıyordu. Ayrıca bu ölüm oranları 1858–1888 yılları arasında düşmüştü.²² Bir tarihçi, “görülüyor ki ‘sarhoş denizciler’ olarak tanınsalar da o dönemdeki denizciler alkol krizine çok nadir giriyorlardı,” diyerek bu durumu özetlemişti.²³

Amerikan askerlerine ve denizcilerine verilen alkol paylarının azaltılması konusundaki politikalar, içinde bulunulan zamandan kaynaklanıyordu çünkü sivil toplumda da benzer sınırlamalar görülmeye başlanmıştı. İçkiden kaçınma hareketleri 1820’lerde başlamış (Bu konu 10. Bölüm’de detaylı olarak incelenmektedir) ve hızla başarıya ulaşmıştı. İçkiden kaçınma hareketinde önde gelen bazı gruplar diğerlerine örnek olup önderlik ediyorlardı: 1840’a gelindiğinde Protestan papazların yüzde 80’inin ve New York’taki doktorların yarıya yakınının alkol kullanmayı bıraktığı söyleniyordu. Eğer doğru ise (ki bu kanıtlanması zor bir iddia) bu durum, alkol tüketimindeki dramatik değişikliklerin öncüsüydü. Bazı raporlarda 1850 yılına gelindiğinde, küçük şehir ve köylerdeki nüfusun yarısının alkol kullanımını bıraktığı belirtiliyordu. Bu bilgi doğruysa, şaşırtıcı bir dönüm noktası olmakla kalmıyordu; alkolün 1600’lerin başından beri Amerikan sosyal hayatının değişmez bir parçası olduğu göz önüne alındığında, başka yerde eşi benzeri olmayan bir durum yaşanmıştı. Bildiğimiz bir şey varsa o da, ilk resmi yasaklama kanununun 1851’de Maine’de yürürlüğe konulmuş olduğudur ve bu da, 1800’lerin ilk yarısındaki alkol karşıtı görüşlerin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Alkolü bırakma kararlarının bu kadar ani ve yaygın şekilde benimsenmesi, alkolü bırakan Amerikalıların vücutlarının ihtiyacı olan suyu nerden karşıladıkları sorusunu akıllara getirmektedir. Sömürge döneminde rom ve cumhuriyetin ilk dönemlerinde viski başta olmak üzere damıtılmış alkollü içeceklerin baskın olduğu Amerikan içki kültürünün başka yerlerdekinden farklı olduğunu akılda tutmak önemlidir. Suyla seyreltildiklerinde bile damıtılmış alkollü içeceklerin susuzluğu giderici etkisi bira, elma şarabı ve hatta şaraba oranla daha düşüktü. Damıtılmış alkollü içecekler büyük oranda sudan oluşuyorlarsa da yüksek alkol dereceleri sebebiyle susuzluğu giderecek kadar içilmeleri durumunda hızla sarhoşluğa yol açabiliyordu. Eğer viski yeterli miktarda suyla seyreltilirse, suyu bir ölçüde arıtıp etkin bir susuzluğu giderici içecek haline dönüştürülebilirdi (viski–su oranına bağlı olarak) ama bu haliyle, alkollü içecek olarak çok da tatmin edici olmazdı.

Amerika kırsalında muhtemelen tüm nüfusun susuzluğunu gidermeye yetecek miktarda temiz içme suyu kaynakları bulunuyordu. Amerika’da kırsal kesim ve kü-

çük şehirlerde yaşayanların yarısının alkolü bırakmış olması olasılığı düşük görünmekle beraber, temiz içme suyu kaynaklarının varlığı, buna sahip olmayan şehirlilere oranla alkolü bırakmalarının daha kolay olacağını düşündürüyordu. Şehirlerdeki su ise çok daha büyük problem kaynağı olduğu için şehirli çalışanlar (ve diğerleri) alkolü bırakmak konusunda daha isteksiz olmalıydılar. Ayrıca güvenli bir şekilde susuzluğu gidermeyi sağlayan çay ve kahve gibi alkolsüz içeceklerin kullanımı da giderek yaygınlaşıyordu.

Alkol karşıtı hareketlerin Amerika'nın on dokuzuncu yüzyıldaki içki kullanım alışkanlığı üzerindeki etkisi 10. Bölümde ele alınacak ama o dönemde Amerika'nın göç dalgalarının etkisi altında olduğu ve bu durumun alkol kullanımını artırabilecek bir etmen olması dikkate değer bir konudur. 1820'lerde çok sayıda Alman göç etmeye başlamış ve bira içme alışkanlıklarını da beraberlerinde getirmişlerdi. 30 yıl sonra anavatanlarındaki kıtlıktan kaçan bira ve viski düşkünü İrlandalılar gelmişti. O dönemde Almanya ve İrlanda'da yaşayanların alkol tüketimi Amerika Birleşik Devletlerindeki kadar çok daha fazlaydı ve göçmenler kuşkusuz, yerleşik nüfustan daha fazla içki içiyorlardı ama yine de sayıları genel olarak Amerikan alkol tüketim seviyesini etkileyecek büyüklükte değildi. Bu iki grubun Amerikan içki kültürü üzerindeki etkileri farklı şekillerde hissediliyordu. Alman göçmenler 1850'lerden itibaren Amerika'da, aralarında Coors, Miller, Anheuser-Busch, Pabst ve Schlitz'in de bulunduğu, en büyük bira fabrikaları haline gelecek tesisleri kurmaya başladılar. İrlandalıların, İrlanda temalı barlar ile İrlandalı olan ve olmayanların birlikte kutladığı alkol merkezli bir festival olan St. Patrick's Day (Aziz Patrick Günü) ile Amerikan kültürüne kendilerince katkıda bulundular.

İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri örnekleri gösteriyor ki, on dokuzuncu yüzyılda alkol yaygın olarak tüketiliyordu ama eleştirmenler temel olarak kentlerdeki ve çalışan kesimin içki içme alışkanlıklarına odaklanmışlardı. Bu daha geniş anlamda da doğrudu. Almanya'da 1850'lerde ve 1860'larda sanayileşme hızla gelişmişti ve 1870'lerin ortasına gelindiğinde her altı çalışandan biri sanayide görev yapıyordu. Gelişen sanayinin ilk yıllarında reel ücretler arttıkça alkol tüketimi de artıyordu. 1855 ve 1873 yılları arasında Schnapps tüketimi (damıtılmış alkollü içeceklerin tümü için kullanılıyordu) yüzde elli artıp, bira satışları yaklaşık iki katına çıkarken, bu artış boyutları nüfusun büyüme hızını gerilerde bırakmıştı. 1870'lerin başlarında kişi başına düşen tüketim miktarı zirve yapmıştı ve her yetişkin ortalama olarak 10,2 litre saf alkol (bira ve damıtılmış içkiler eşit miktarda olmak üzere) tüketmişti. Ancak bu noktada Alman sanayisinin ekonomik bir çöküşe girmesi sonucunda brendi, işçilerin bütçelerini çok aşan fiyatlarla satılmaya başladı. 1900'lerin başında bira satışları giderek arttıysa da damıtılmış alkollü içecekler hızlı bir düşüş yaşadığı için, kişi başına düşen saf alkol kullanım miktarı da düştü.²⁴

Yüzyılın ortalarındaki Almanya'da iş günleri genellikle alkolle noktalanıyordu. İş-

verenler iş disiplinine ve üretkenliğe engel olduğunu fark edinceye kadar işçilere alkol de sağlıyorlardı. Göreceli olarak bakıldığında kişi başına düşen tüketim çok yüksek olmasa da düzenli alkol alımı, kentsel sanayi yaşamının yeniliğiyle bir araya gelince orta sınıf gözlemcilerini endişeye sevk ediyordu. İşçiler (İngiltere’de iddia edildiği gibi) eğlence düşkün ve sarhoş kişiler olarak görülüyordu ama içki içmek onları, içki karşıtı bir liderin dediği gibi “tembel, güvenilmez, yıkıcı ve tatminsiz” yapıyordu.²⁵ 1885’e gelindiğinde, gözlemlenen fabrikaların üçte ikisinde işçilerin işyerindeyken damıtılmış alkollü içki kullanımı yasaklanmış ama yarısında içeri kaçak olarak içki sokan işçilerin direniş problemiyle karşılaşıldığı bildirilmişti.²⁶

On dokuzuncu yüzyıl toplumsal bakışı, sanayi ekonomisinde eşi benzeri görülmemiş, hızla büyüyen ve genellikle tehditkâr bir sosyal sınıf olan kentlerdeki çalışan kesime sabit şekilde odaklanmıştı. Alkol küçük şehirlerde, kasabalarda ve ücra çiftliklerde küçük miktarlarda kullanılıyor olsa da gözden ıraktı. Küçük yerleşim yerlerindeki ve taşradaki içkili mekânlar tarım işçilerinin sosyalleşme ortamları olarak değerlendiriliyordu. Küçük kasabalardaki ve kırsaldaki toplumsal baskı ve âdetler büyük ihtimalle bu ortamlarda makul ve disiplinli davranılmasını garanti altına alıyordu. Ancak şehirlerde içkili mekân bolluğu yaşanılıyordu. İster Fransız gece kulübü, ister İngiliz birahanesi, isterse de Alman bira mahzeni ya da Amerikan barı olsunlar, bu işletmeler ahlaksızlık ve suç yuvası olarak tanımlanıyorlardı. Kent toplumu kırsal kesimde olduğu gibi otokontrole sahip olmadığı gibi, 1800’lerde kentlerde orta ve üst tabakaya güven verecek büyüklükte bir polis gücü de yoktu. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, çok farklı sınıfların mensuplarının barlarda dirsek teması kurması kavramı (eğer doğruysa), asi işçilerin gittikçe kalabalıklaşması sonucunda üst ve orta sınıf mensuplarının evlerine ve özel kulüplere çekilmesiyle ortadan kalkmıştı. Eğer alkolün kendisi problem olarak görülüyorsa o zaman kentlerdeki işçilerin ellerindeki alkol, sosyal ve ahlaki düzen için yaklaşan bir tehlikenin habercisi olarak kabul ediliyordu.

Büyük sanayi şehirlerinin sayısı giderek artmıştı. 1800 yılında Avrupa’da 100.000’den fazla nüfusa sahip yirmi iki şehir vardı. 1900’e gelindiğinde sayıları yetmiş dokuzu bulan bu büyük şehirler, çok daha fazla sayıdaki büyük nüfus merkezlerinin sadece en büyük olanlarıydı. Şehir, sadece daha fazla kişinin tıka basa yaşaması değil aynı zamanda sosyal düzen ve sağlık sorunları da demekti. Üst ve orta sınıflar kendilerine göre, yaşam tarzları, ilişkileri, temizlik alışkanlıkları ve sosyal tavırları hiç iyi durumda olmayan “tehlikeli sınıfların” (yani işçilerle fakirlerin) davranışlarından şikâyetçiydiler. Bir Fransız yorumcunun dediği gibi, “Bir şişe damıtılmış alkollü içecek için çocuklarını ve kendilerini satan Afrika’daki zenciler gibi, sadece barbarlar fakir sınıfın en aşağılık kesiminin coşkusuyla içmekten hoşlanırlar... Barbarlar için sarhoşluk yüce bir saadet kaynağıdır; büyük şehirlerdeki muhtaçlar için bu dayanılmaz bir tutkudur, onsuз yapamayacakları bir bağımlılık.”²⁷

Şehirlerdeki birçok hastalığın tedavisi ne olabilirdi? Su. Güvenilir ve temiz içme suyu.

Su insan hayatı için son derece gereklidir ama on dokuzuncu yüzyılda şehirlerde, su genellikle kirliydi, özellikle de çöp ve sanayi atıklarını nehirleri ve diğer su kaynaklarını içilmez hale getirecek şekillerde imha eden şehir halkı tarafından kirletiliyordu. Su kaynakları çok önceden kirlenmeye başlamıştı ama on dokuzuncu yüzyılda bu kirlilik tehlikeli boyutlara ulaşmıştı. Tarihçi Peter Mathias 1800'lerin ilk yıllarını, "su içmenin en tehlikeli alışkanlık olduğu çağ" şeklinde tanımlıyordu.²⁸ 1800'lerin ortalarına gelindiğinde, denizcilerin uzun gemi yolculuklarında kullanmaları için Londra'da Kraliyet Donanması'na ait gemilere, Thames Nehri'nden alınan suyun yüklenmesi hakkında ise şöyle deniliyordu: "Bu işlemi savunanlar, suyun kendi kendisini temizlediğini iddia ediyorlar, bir yere kadar temizliyor; ama fiçılardaki suyun temizlenme işlemi hızlı bir şekilde olmuyor ve bu süreçte, gaz fabrikaları ya da kanalizasyondan sızmış olan şeyler baskın çıkabileceği için fiçılarda çeşitli ayrışmalar, renk değişimleri oluşabiliyor."²⁹

Londra su problemi yaşayan tek şehir değildi. 1830'larda Boston Massachusetts'teki kuyuların dörtte birinin şehre sağladığı suyun kötü durumda olduğu, geri kalanlarının da son derece yetersiz olduğu söyleniyordu. "Şehirdeki kuyu suyunu içtiği için mide rahatsızlığı çeken en pek çok kişi var... Bu sular çoğu kişide kabızlık ve(...) hastalıklı davranış belirtileri gibi birçok soruna neden oluyor. Şehre iyi su getirilerek her konuta ulaştırılması ve herkesin kullanabilmesi konusunda çok talep var."³⁰ Bu, birçok yerde ihtiyaçtı. İngiltere'nin kuzeyinde bulunan Leeds'in nispeten fakir mahallelerinde yaşayanların bulabildiği en yakın içme suyu kaynağı evlerinden çeyrek mil mesafedeydi ve çok az kişide suyu taşımak için kaplar mevcuttu.³¹ 1830'lu ve 1840'lı yıllarda Belçika'nın Brüksel kentindeki içme suyunun "iğrenç bir lezzeti", "çürümüş odunu andıran dayanılmaz derecede kötü bir kokusu" ve "mide bulandırıcı bir tadı" olduğu anlatılıyordu. 1844'de Paris'te yapılan bir çalışma sonucunda halka açık kaynaklardan temin edilen suyun sadece yüzde 10 kadarının içilebilir nitelikte olduğu tespit edilmişti.³²

1800'lerin ortalarından itibaren merkezi ve şehir yönetimleri su problemini çözmek amacıyla şehirlere su taşımak için kanallar kurmaya başlamışlardı. Pek çok değişik faktörü göz önüne almaları gerekiyordu. Bu faktörlerden ilki, 1830'larla 1850'ler arasında yaygın olan kolera ve tifo gibi sudan kaynaklanan salgın hastalık dalgalarıydı. 1854 yılında Londra'nın Soho bölgesinde patlak veren kolera salgınında on gün içerisinde 500'den fazla kişi ölmüştü.³³ İkinci olarak yönetici sınıflar, kentsel kitlelerin kendilerini ve çevrelerini temiz tutmak için uygun ortamlara ihtiyaçları olduğuna ve bu amaçla temizlikte kullanılacak suyun da temin edilmesi, ayrıca atıkların bertaraf edilmesi için arıtma tesisleri kurulması gerektiğine inanıyorlardı. Üçüncüsü, suyun sadece mevcudiyetiyle bile ahlaki düzeni geliştirme gücü olarak değerlendirilmesiydi. Suyun

sesinin ve görüntüsünün gücünü kullanarak halkın hırslarını yatıştırıp, toplumsal erozyon ve karmaşanın giderilmesini sağlamayı amaçlayan, Boston ve diğer yerlerdeki şehir planlamacıları tasarımlarına gösterişli çeşmeler ve fıskiyele ekliyorlardı. Dördüncü olarak sosyal ve ahlaki düzensizliklerin sebebi olduğu düşünülen alkolün kullanımını sınırlamak için temiz içme suyu iyi bir alternatif olabilirdi. O halde su, şehirleri ve bu şehirlerde yaşayan kalabalık halk kitlelerinin vücutlarını sahip oldukları bedensel ve ahlaki hastalıklardan arındıracaktı. Londra Şehir Kilisesi rahibi John Garwood 1859'da yaptığı çalışmalarda suyun içki problemine çözüm olabileceği sonucuna varmıştı: "Londra'nın fakir kesimlerinin pek çoğunda aşırı içki kullanımının temel sebebi temiz içme suyu bulunmasının çok güç olmasıdır."³⁴

Garwood'un bu araştırmayı yaptığı dönemlerde İngiltere, İskoçya ve Galler'de onlarca yerel yönetim, şehirlerdeki halka açık kaynaklara ya da meskenlere arıtılmış su pompalamak için sistemler geliştirmeye başlamışlardı. Su depoları ve boru şebekelelerinden oluşan bu büyük çaplı bayındırlık işlerinin tamamlanması on yıllarca sürüyordu ancak 1800'ler boyunca giderek artan sayıda kent sakini içmeye, yemek yapmaya ve temizliğe uygun nitelikte suya kavuşturulmuştu. 1840'lardan itibaren yüzyılın sonuna doğru, 180 civarında İngiliz şehri ve kasabası temiz su kaynaklarına bağlanmıştı. 1911'e gelindiğinde ise Londra'daki meskenlerin yüzde 96'sının su kaynağına erişimi sağlanmıştı. Suyun çoğunun, hanelere değil de ortak kullanım noktalarına yönlendirilmekte olduğu Paris'le kıyaslandığında bu yüksek bir yüzdeydi.³⁵ Hollanda'da, 1854 yılında borular aracılığıyla nakledilen suyla öncelikle Amsterdam tanışmış, bu kanallar daha sonra 1860'da Rotterdam ile Lahey'e, 1870'lerde ve 1880'lerde de Leiden, Utrecht ve Arnhem'e bağlanmışlardı. Yüzyılın sonuna gelindiğinde Hollanda nüfusunun yaklaşık yüzde kırkının temiz içme suyuna erişimi sağlanmıştı.³⁶

Avrupa'da geliştirilen teknolojiler kısa zamanda tüm dünyaya yayılmıştı. 1887 yılında Yokohama'da tamamlanan su dağıtım şebekesinin denetimini yapan İngiliz mühendis bunu takip eden yıllarda Tokyo, Osaka ve Kobe gibi diğer Japon şehirlerinde su kaynaklarının kullanımı konusunda danışmanlık yapmıştı. Mumbai, Hong Kong, Kolombo, Karaçi ve Singapur gibi Asya şehirlerine içme suyu taşıma projelerinde pek çok Avrupalı aktif olarak görev almıştı.³⁷ Bu görevler sömürgecilik ruhuyla üstlenilmişti. Su reformu ile yakından ilgili olan İngiliz mühendis Henry Conybeare temiz içme suyunun, kötü suların neden olduğu hastalıkları iyileştireceğini belirtmişti: "Her ölüm vakasına karşılık(...) en az on dört hasta vardır(...) Bu süreçte hasta üretken olamadığı gibi, yük olduğu yakınlarının da üretkenliğine engel olur."³⁸

Amerika Birleşik Devletleri'nde temiz su temini biraz daha hızlı ilerlemişti. New York çeşitli yöntemler denemişti ama 1830'lara gelindiğinde mevcut olan şehir suyunun miktarı ve kalitesi kritik bir seviyeye gelmişti. 1830'da New York'un bilim merkezlerinden biri olan Doğa Tarihi Eğitim Merkezi'nin hazırladığı bir rapora göre şehir artık

kendi nehir ve kuyularından yeterli miktarda “iyi ve sıhhi” su elde edememe durumuna gelmişti. New York’un jeolojik altyapısı kuyular için uygun değildi. Sarnıçlardan kuyulara sızan idrar sert kuyu suyunu yumuşatıyordu ancak eğitim merkezinin bilim insanları “Müşkülpesentler masamıza gelen suyun bu şekilde yumuşatılıyor olmasına karşı çıkacaklardır,” diyorlardı.³⁹ Suyun kalitesi yeni bir su temin sistemi için yeterli gerekçe olabilirdi ama içkiden kaçınma yanlıları bunu, alkol yerine iyi bir alternatif olduğu için savunuyorlardı. Gariptir ki New York’ta yaşayanların, yerel suların yerel biraya verdiği kötü koku yüzünden Philadelphia birasına yöneldiğini savunan şehirdeki bira üreticileriyle kendilerini aynı safta bulmuşlardı. Alkol sanayi önemsiz bir lobi grubu değildi. 1835 yılında New York’ta 30.000 hane varken, şehir sınırları içerisinde 2656 taverna (12 haneye 1 taverna), 63 damıtma tesisi ve 12 bira fabrikası vardı.

Ama her yerde olduğu gibi, bir salgının (bu kez de 1832’de binlerce kişinin ölümlüyle sonuçlanan kolera salgını) patlak vermesi New York yöneticilerini harekete geçirdi. Üç yıl sonra, yetersiz su kaynakları nedeniyle bir türlü söndürülemeyen bir yangın felaketi durumun aciliyetini bir kez daha gözler önüne serdi. Buna rağmen, otuz mil uzaktaki bir nehirden Manhattan’a su taşıyacak bir su yolu ancak 1842 yılında tamamlanabildi. Suyun “sıhhi bir alkol karşıtı içecek” olduğu savunuluyordu ve temiz içme suyunun gelişinin törenlerle, resmigeçitlerle kutlanması bariz şekilde alkol karşıtı mesaj içeriyordu: “Alkol karşıtı cemaatler(...) rom fıçısını kovalayan bir çeşme ile zeminde ‘Doğru Taraf Yukarı’ yazan ters çevrilmiş bir içki şişesi olan vitrinle çok takdir topladılar.”⁴⁰

Reformcular ve sade vatandaşlar arasında yıllar süren tartışmalar sonrasında, Boston’da ilk şehir su şebekesi 1848 yılında tamamlanmıştı.⁴¹ Suyun alkole bir alternatif olarak dağıtılması, konunun sadece bir bölümüydü; temiz, sağlıklı, içilebilen, bedava su vatandaşın doğal olarak erişim hakkı olan bir kaynak olarak görülüyor, insan sağlığı, toplum ahlakı ve düzeni açısından da yararlı olduğu söyleniyordu. Öte yandan, Boston’ın su kaynaklarının yüksek oranda vergilendirildiği ve düşük kalitede olduğu konusunda hemen hiç kuşku yoktu. 1834’de yapılan bir anket sonuçları, tüketicilerin şehirdeki 3000 kuyudan 30’unun suyunun içilemez durumda olduğunu düşündüğünü ortaya koymuştu. Diğerlerinin çoğundan alınan suyun tadı kötüydü ve bazılarının da rengi o kadar bozuktaki ki içinde yıkanan çamaşırlarda leke bırakıyordu.

Alkol tüketimini azaltma isteği, Boston halkını iyi içme suyu ile buluşturmak için yürütülen kampanyanın sadece bir bölümü olsa da önemli bir tezd. Bazı kişilerin düşük kalitedeki suya alkol ekleyerek içilebilir hale getirmeye çalıştıklarından bahsediliyordu; bir sanatçı “suyu başka türlü içmeyeceği zaman içine damıtılmış alkol eklediğini” belirtmişti. Ayrıca Philadelphia’da kendine ait su tesisatı olan bir kişi de şöyle bir kanıt ileri sürüyordu: “Her gün düzenli olarak alkol alma alışkanlığım vardı ve neredeyse hiçbir zaman suyu içine alkol katmadan içmedim. Bu içme suyunu içmeye başladık-

tan sonra diğer içkileri içmeyi bıraktım, *artık onları istemiyorum.*” Büyük olasılıkla alkol karşıtı görüşte olanlar su hareketinin biraz gerisinde kalmış olabilirler. Suyu doğanın bir parçası olan saf bir içecek olarak yücelterek onu insan yapımı, uydurma alkollü içeceklerle kıyaslıyorlardı. Doğanın bir parçası olarak su tanrının bir armağanıydı diyordu bir yazar: “Kaynayan imbik içinde, dumanı tüten ateş üzerinde, zehirli gazlarla boğularak veya hastalık veren leş gibi bir kokuyla çevrelenmiş halde değil, Tanrı, hayatın bu değerli cevherini, saf temiz suyu, cennette yarattı.”⁴²

Bu eğilimlerle ilgili pek çok farklı örnek verilebilir. On dokuzuncu yüzyılda Avrupa ve Kuzey Amerika genelinde (ve diğer yerlerde) her geçen gün daha fazla şehirli nüfus, ahlak reformcularının alkolün yerini alacağını umdukları temiz ve tatlı içme suyuna kavuşmuştu. Amerikalılar Avrupalılara kıyasla çok daha fazla miktarlarda suyu (yıkama ve içmeyi de kapsayan) farklı amaçlarla kullanmaya başladılar. Yirminci yüzyılın başlarına gelindiğinde (Londra, Paris ve Berlin dahil olmak üzere) Avrupa’nın en büyük şehirlerinde yaşayanlar her gün kişi başına 86 litre su tüketiyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri’nin belli başlı şehirlerinde bu rakam 341 litreydi, yani Avrupa’daki kişi başına tüketim miktarının dört katı kadardı.⁴³ Daha küçük şehirler ve kırsal kesimdeki durum bu kadar net olarak bilinmiyor ama büyük ihtimalle çoğu yerel dereler ve nehirlerle artezyen kuyularından elde ettikleri, değişen kalitedeki suları kullanmaya devam ediyorlardı.

Boston gibi bazı yerlerde alkol karşıtı ve su yanlısı lobiler güçlerini birleştirerek, daha gelişmiş su kaynakları talep etmekle kalmamışlar, aynı zamanda alkol kullanmayan bir toplum oluşturarak toplumsal çıkarların da gözetileceğini savunmuşlardı. Yine de, su reformu konusunda ortaya atılan alkol karşıtı tezlere karşı gelenler de yok değildi. Bir hiciv yazarı, Boston’daki su reformcularının, alkol karşıtı davanın peşine takılma “küstahlıklarını” ve “ağızlarından çıkan her heceye brendi ve tütün karışımı pis bir koku eşlik ederken, saf ve tatlı su hakkında gevezelik etmelerini” kınamıştı. Suyun brendi yerine geçecek iyi bir alternatif olabileceği konusunda şüpheliydi: “Suyun kalitesinin, brendi içenlerin alışkanlıkları üzerinde ne kadar az bir etkisi var! Bunu bir bahane olarak kullanabilir ve milyonlarca kayba rağmen, şehir bu bahaneyi ortadan kaldırdırca hemen yeni bir bahane bulacaktır.”⁴⁴

Bu yazar, içki kullananlardan çok azının, sadece temiz içme suyu bulabildikleri için içkiyi terk etmeye razı olabileceği ya da hemen razı olacaktı gibi görüldüğü konusunda büyük ihtimalle haklıydı. 1870’de *British Medical Journal* – İngiliz Tıp Dergisi “su içilmesini destekleyen toplumsal hareket yaklaşık kırk yıldır devam etmekte olduğu halde” nereye bakarsak bakalım (hastaneler, hapishaneler ya da “cumartesi gecesi bir İngiliz şehrinin en fakir sokakları”) insanlığın felaketine sebep olan en büyük faktörün, sayısız farklı formuyla İÇKİ olduğu açıkça görülüyor,” diye feryat ediyordu.⁴⁵

Yine de büyük şehirlere içme suyunun getirilmesinin alkolün tarihçesi açısından

önemli sonuçları olmuştur. Dünyanın birçok bölgesinde, özellikle de alkol bağımlılığının çok ciddi boyutlarda olduğuna inanılan sanayi kentlerinde, artık alkolün su ihtiyacını gidermek için gerekli olduğu iddia edilemezdi. Aslında alkol neredeyse yalnızca bir eğlence içeceği olarak görülebilir, istenildiği zaman kullanılabilen bir içecek olarak, herhangi bir zararlı sonuç yaşamadan kolayca bırakılabilirdi. Gerçekten de alkolün suya göre üstünlüğü hakkındaki yüz yıllardır süren tartışmalar tepetaklak olabilirdi ve olmuştur: On dokuzuncu yüzyıldan itibaren su, güvenli seçenek olarak tasvir edilecek ve alkol zararlı olduğu gerekçesiyle kınanabilecekti. Ancak mademki su insan sağlığı için tehlikeli görülüyordu o zaman alkol de toplum ve ahlak açısından zararlı olarak tanımlanabilirdi. Yani güvenli içme suyu temin edilmiş olması, alkole karşı olan tavrın yön değiştirmesine sebep olmuş ve 1800'lerdeki alkol karşıtı ideolojilerin gelişmesine zemin hazırlamıştı.

Alkolün Düşmanları, 1830-1914

Alkol Karşıtlığı ve Yasaklama

Binlerce yıl boyunca alkolün insan sağlığı ve toplumsal düzene verdiği zarara ilişkin endişeler ortaya konmuştu ama bunlar, on dokuzuncu yüzyılda giderek artan alkol karşıtı saldırıların şiddetiyle karşılaştırıldığında sadece birer mırıltı gibi kalıyordu. 1830’larda ortaya çıkmış olan içki karşıtı topluluklar, bundan elli yıl sonra kitlesel örgütler halinde alkollü içeceklerle erişimi sınırlamak, tüketimini azaltmak ya da tümüyle ortadan kaldırmak konusunda özveriyle çalışıyorlardı. Çoğu dini bağlantılı olan içki aleyhtarı ve içkinin yasaklanması yanlısı hareketler özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İngiltere ve İskandinavya’da olmak üzere dünyanın pek çok yerinde yaygın destek görüyordu. Ulusal ve yerel arenalarda faaliyet gösteren ve uluslararası işbirlikleri kuran bu hareketler, mesajlarını gazete, broşür ve kitaplarda yayınlarak, konferanslar ve dersler vererek halka duyuruyorlardı. Birçoğu sokaklara dökülerek, alkol işinin kontrol altına alınması ya da alkolün işten tamamen uzaklaştırılması konusunda hükümetler üzerinde baskı yaratmaya çalışıyorlardı. Bu o zamana kadar, tek bir amaç uğruna gerçekleştirilen en büyük sivil insan ve kaynak seferberliği olup, Birinci Dünya Savaşı sırası ve hemen sonrasında birçok ülkede içkinin kısmen ya da tamamen yasaklanması ile sonuçlanmıştı.

Tarihçiler bu alkol karşıtı örgütlenmelere ve liderlerine, daha genel tanımlamayla

on dokuzuncu yüzyıldaki alkol politikasına çok önem vermişlerdi.¹ Ama alkol karşıtı hareketlerin siyasal kültür ve alkol politikaları üzerinde bu denli etkili olmasını sağlayan toplumsal, kültürel ve maddi koşullara çok daha az önem verilmişti. Bu koşullar arasında, 1800'lerde kentleşme ve sanayileşme sonrasında meydana gelen büyük değişimlerin yanı sıra, Hristiyanlık reform hareketleri ve cinsiyetçi politikalar gibi daha özel olaylar yer alıyordu. Maddi yönden ele alındığında, alkolsüz içeceklerin (özellikle içme suyunun yanı sıra çay ve kahve) çeşitlenmesi ve artan tüketimi, alkolün kültürel değerini etkileyerek, alkol kullanımını, alkol karşıtı örgütlü hareketlerin saldırıları karşısında savunmasız bırakmıştı.

1800'lerde ortaya çıkan bu örgütler genel olarak alkole karşı düşmanca bir tavır benimsemekle beraber, genel stratejileri ve anlık amaçları değişkenlik gösteriyordu. Öncelikle sadece alkol kullanımının ölçülü hale gelmesini isteyenler, tüketicileri gönüllü olarak alkolü bırakmaya davet edenler ve alkol üretim, tüketim ve dağıtımının kanunen tamamen yasaklanmasını isteyenler arasında önemli farklar vardı. Bazıları alkolün sağlık açısından tehlikelerine ağırlık verirken; diğerleri sebep olduğuna inandıkları toplumsal karmaşa üzerinde duruyor, başka bir grup ise o dönemde Avrupa'da yoğunlaşan milliyetçilik ortamında güçlenen bir görüş olarak, ulusların büyüme ve refahında alkolün yaratabileceği tehlikelere dikkat çekiyordu. Dini bağlantıları olan örgütler duruşlarını güçlendirmek adına kutsal kitaptan yararlanırken, diğerleri daha dünyevi ve pratik savlar ortaya koyuyorlardı. Son olarak da alkol karşıtı kadın örgütleri de içki içen erkeklerin kadınlar, çocuklar, cinsel ahlak ve aile birliği açısından tehlikelerine odaklanma eğilimindeydiler.

Genel olarak alkol karşıtı hareketlerin orta vadeli kazanımları etkileyici düzeyde olmakla beraber, hareketlerin kendileri gibi, onlar da bir yerden bir yere farklılık gösteriyordu. Rusya, Meksika, Kanada, Belçika ve Finlandiya gibi farklı coğrafyalarda çeşitli boyutlarda yasaklama politikalarına rastlanmış olsa da, bu konuda bilinen en büyük başarı Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ulusal yasaklamaydı (bk. Bölüm 13). İngiltere ve İskoçya gibi bazı ülkelerde ise bu tür sert politikalara karşı çıkmış, ancak alkol satışına yönelik düzenlemeler daha sıkılaştırılmıştı. Bu uygulamaların çoğunun, Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla birlikte oluşan ve hükümetlerin barış zamanında uygulamaya tereddüt ettikleri politikaları yürürlüğe koymasına imkân veren savaş ekonomisi sürecinde ortaya çıkmış olması dikkat çekicidir (bk. Bölüm 12).

Çeşitli örgütlerin benimsediği stratejiler kanunlar, politika belirleyici kurumlar ve karşı karşıya olunan alkol kültürüne göre farklılık gösteriyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nde, ilk baskılar eyalet hükümetlerine uygulanmış ve özellikle içki kullanımı konusunda problem kaynağı olarak görülen barlara odaklanılmıştı. Fransa'da ve Almanya'da ise alkol karşıtları ulusal yönetimlere damıtılmış alkollü içeceklerin yasaklanması konusunda baskı yapmışlardı. Ama bunlar arasında bazı ortak özellikler de yok değildi.

Her yerde çok sayıda örgüt olmakla beraber bir veya iki örgüt baskın durumdaydı. Ölçülü içki kullanımını savunanlar ile içkinin tamamen bırakılmasını savunanlar şeklinde gruplaşmalar vardı. Ayrıca içkinin gönüllü olarak bırakılmasını isteyenler ile tamamen yasaklama yanlıları da farklı gruplar oluşturuyordu. Protestan kiliseleri genel olarak alkol karşıtlığı davasını Katolik kiliselerinden daha coşkulu bir şekilde benimsiyordu. Kadınlar da pek çok alkol karşıtı harekette bazen lider, bazen de üye olarak önde gelen katılımcılar arasında yer alıyorlardı.

Tüm bu özellikler 1800'lerin başında Amerika Birleşik Devletlerinde ortaya çıkan geniş tabanlı alkol karşıtı kampanyada da mevcuttu. Yüzyılın başlarında orta sınıfın toplumsal düzen açısından alkolün tehlikelerine ilişkin endişelerinden güç alan birkaç devlet tabanlı alkol karşıtı cemiyet kurulmuştu. Bunlar içkinin gönüllü olarak tamamen bırakılması ya da yasaklanması konusunda değil, Massachusetts Aşırı Tüketimin Önlenmesi Derneği (1813 yılında kurulmuştu) gibi daha sınırlı olarak, o dönemde Amerikalıların alkol kullanımının büyük bir bölümünü oluşturan damıtılmış alkollü içeceklerin tüketimine karşı çalışma yürütüyorlardı. Ama 1830'lara gelindiğinde bazı örgütler üyelerinin tamamen alkölü bırakması (yani içki içmemeyi prensip edinme) konusunda ısrarcı tavır sergilerken, diğerleri nihai olarak herkesin içkiyi bırakmasını temin etmek üzere, tüm alkol kaynaklarını kesecek yasaklamaların getirilmesi konusunda baskı uyguluyorlardı. Bu örgütlerin baskısı, birkaç eyalette katı alkol düzenlemelerinin kabul edilmesi konusunda katkı sağlamıştı. 1838'de Massachusetts 15 galondan az miktarda (kişisel tüketim için perakende satışa engel olacak şekilde) damıtılmış alkollü içecek satışını yasaklarken, 1840'larda diğer eyaletler de alkollü içki satışını kısıtlamaya başladı. 1847'de bu sınırlamalara karşı yapılan yasal mücadelelere cevaben, Amerikan Temyiz Mahkemesi eyalet yönetimlerinin alkollü içecek satış ruhsatlarını reddetmeye yetkili olduğu yönünde karar verdi.

Maine'deki yasama meclisi üyeleri alkole karşı savaşı daha da ileri götürdüler. 1837'de bir yasama heyeti içki kullanımını kontrol etmenin en etkin yönteminin, alkollü içeceklerin satışını tümüyle yasaklamak olduğuna karar verdikten sonra, yapılan birkaç geçiş düzenlemesi sonucunda 1851 yılında Maine kendi sınırları içerisinde alkollü içki üretim ve satışını yasaklayan ilk eyalet oldu. Eyalet polisine, özel mülkiyetlerde alkol satış ihtimaline karşın (eğer üç vatandaş bir kişi hakkında şikâyetle bulunursa) arama yapma yetkisi verildi ve bu yasağa üç kez karşı gelinmesi durumunda zorunlu hapis cezası uygulanmaya başlandı.² Ancak Maine kanunu alkolün tüketimini ya da kişisel kullanım amaçlı olarak eyalete ithalini yasaklamıyordu. Bu da demek oluyordu ki, komşu eyaletlerde alkol mevcut olduğu sürece Maine halkı yeteri kadar alkole erişebiliyordu. Fakat 1855 yılında tüm New England eyaletleri, New York ve birkaç başka eyalet ile birlikte Maine de yasaklama kanunlarını yürürlüğe soktu. Bu eyalet bazlı ilk yasaklama kanunları 1850'lerde zirveye ulaştı ve sonra gerilemeye başladı. Maine ya-

sama meclisi 1851 kanununu 1856'da yürürlükten kaldırıp, 1858'de bir referandum sonucunda yeniden yürürlüğe koydu ve son olarak da 1884 yılında yasaklamalar eyalet anayasasına eklendi. Ama diğer birçok eyalet 1850'lerde yasalaştırmış oldukları yasaklamaları 1860'ların sonlarında yürürlükten kaldırdılar.

1870'lerde, iç savaş sonrasında, ikinci bir alkol karşıtı duyarlılık dalgası oluşmaya başladı. Bu dönemin en önemli örgütlerinden biri 1874 yılında on altı eyaletten kadınların bir araya gelmesiyle kurulan Alkol Karşıtı Hristiyan Kadınlar Birliği (WCTU)³ idi. Sadece alkol kullanmadığı bilinen kadınların üye olabildiği bu örgüt barların kötülükleri ile mücadele edip, alkol ticaretinin kongrede incelenmesi konusunda lobi çalışması yürüyordu. WCTU kadınların, aileyi ve evi alkolün tahribatından korumak konusunda daha ilgili olduğu görüşüne dayanarak kadınların politikaya katılmasını destekliyordu. Daha sonra (1881'de) kadınların oy hakkını gündemine aldığı da aynı tezi ortaya koymuştu. Ancak WCTU geniş çaplı destek bularak Amerika Birleşik Devletlerinde 1890 yılında 150.000 üyeye sahip olmuş ve birçok kadının ilk politika deneyimlerini kazanmasına zemin oluşturmuş olsa da, ulusal politika üzerinde beklenen etkiyi sağlayamamıştı.

WCTU'da Protestan kadınlar hâkimdi. Yahudi kadınlar biraz Hristiyan gündemine (veya WCTU'nun adına) karşı olmaları nedeniyle ama asıl cumartesi (Sebt) akşam yemekleri ile sosyal toplantılarda şarap içtikleri ve Yahudi toplumunda alkolü bir problem olarak görmedikleri için, kendilerini bu oluşumdan uzak tutmaya çalışıyorlardı.⁴ WCTU üye kabulünde bir "inanç testi" yapılmadığını açıkça ortaya koyduğu halde, birçok alkol karşıtı örgüt göçe ve bariz şekilde Katoliklerin, özellikle de İrlanda'dan göç etmesine karşı olduğu için, Katolikler de bu örgütten büyük ölçüde uzak duruyorlardı. WCTU'nun önde gelen lideri Frances Willard 1892 yılında Kongre'ye çağrıda bulunarak, "Ülkede mevcut olanlar yeterince eğitilmeden Eski Dünya'nın ayak takımının ülkeye akın etmesinin"⁵ yasaklanması gerektiğini belirtmişti. Amerika'da yaşayan bazı İrlandalı Katolikler Theobald Mathew'un ("Mathew Baba") İrlanda'daki alkol karşıtı görüşlerinden etkilenecek, bu davayı bağımsız olarak savunmuşlardı. Bu konudaki en önemli Katolik cemaati olan Katolik Alkolden Kaçınma Birliği 1872'de kurulmuş (WCTU'dan önce) ve 1900'lerin başına gelindiğinde, ortaklarıyla birlikte 90.000 üyeye ulaşmıştı. İçki karşıtlığı, bunu pazar günleri kurulan bira bahçelerine tehdit olarak gören Alman Katoliklere kıyasla, İrlandalı Katolikler arasında çok daha yaygındı. Ancak İrlandalı Katolikler alkol karşıtlığını, Amerikan kültürüne kaynaşmanın ve kendilerine yakıştırılan pis, asi ve kavgacı gibi klişelerden arınmanın bir yolu olarak görüyorlardı. Kendisi de göçmen olan ve 1882'de yurttaşlarının doğuştan sarhoş olmaya eğilimli olduğunu belirten Minnesota St.Paul rahibi John Ireland gibi destekçiler muhtemelen İrlandalıların davasına pek yardımcı olmuyordu: "Alkol onlara daha çok zarar veriyor çünkü sıcak yaradılışları nedeniyle onun ateşine daha kolay teslim oluyor-

lar.”⁶ Bu, vücut salgılarına ilişkin açıklamalar ve Amerikan yerlileri gibi bazı toplulukların sarhoşluk konusunda sahip olduğu “doğal” eğilim hakkındaki egemen görüşlerin garip bir birleşimiydi.

Zaman geçtikçe, Katolik örgütler dikkatlerini Amerika’da içki içmenin en kötü ifadesi olan, sadece erkeklerin girebildiği barlara yönelttiler. 1890’da bir rahip bu barları “gayrimeşru ve ahlaka aykırı iş yerleri” olarak tanımladı.⁷ Ama üç yıl sonra, cemaatleri bağımsız sayan kilise yanlısı bir bakan olan H.H.Russell, önceleri evlerde içki içilmesine karşı olmayıp sadece barların kapanması amacıyla çalışmalar yürüten ancak daha sonra kapsamlı bir şekilde yasaklayıcı politikaları benimseyen ve çok daha önemli bir kuruluş olan Bar Karşısı Amerikan İttifakı’nı (ASLA) kurmuştu. WCTU yönetim kadrosu yasaklama yanlısı partilerle yakın ilişkiler kurarak üyeleri arasında gruplaşmaya neden olurken, ASLA azimle tarafsızlığını devam ettirmiş ve gizli bir maksat gütmeksizin alkolün yasaklanması konusunda çalışmalarını sürdürmüştü. ASLA için bar (kaba adamların sarhoş olmak, küfür, kumar ve daha binlerce ahlaksızlığın tadını çıkarmak için bir araya geldikleri, aşırı gürültüsü ve pejmürdeliğiyle ün salmış, çalışan sınıf meyhanesi) alkol tüketimi konusundaki tüm yanlışların sembolüydü.⁸

Amerika Birleşik Devletleri’nde genellikle birbirinden farklı olan içki yasaklama hareketlerinin zirve yapmış olduğu 1900’lerin başında ASLA layık olduğu konuma ulaştı. Diğer gruplarla iş birliği yaparak, devlet seviyesinde içki yasağı lehinde aktiviteleri finanse etti, kendi kitap ve broşürlerini basabileceği bir matbaa sahibi olacak kadar zenginleşti (maddi desteği için içki yasağı taraftarı milyoner John D.Rockefeller’a teşekkürü de unutmamak lazım). İçki yasağı yanlısı mesajların bir kısmı, yüzyılın başında Doğu ve Batı Avrupa’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne akın eden göçmenlere de ulaşabilsin diye yabancı dillerde basılıyordu.

ASLA’nın kişisel içki içme tavrı üzerinde etkisi olup olmadığının ölçülmesi mümkün olamasa da politik belirleyenlerdeki etkisi ölçülebilirdi. Neredeyse tüm Amerikan eyaletleri, Birinci Dünya Savaşı öncesindeki yirmi yılda, alkol kullanımını sınırlayıcı yasal düzenlemeleri yürürlüğe koymuş ve çoğu da alkol kullanımını kesin olarak yasaklayacak kadar ileri gitmişti. Eyaletlerin “kuru” (alkolü yasaklayan) ya da “yaş” (alkol kullanımının serbest olduğu) olarak tanımlandıkları bu mozaik (aslında alkolü sıkı şekilde düzenleme altına alanları “nemli” olarak tanımlamak daha doğru olabilir) ASLA’nın en büyük başarısını doğurdu: 1913’de çıkan Webb-Kenyon Kanunu ile alkolün yaş eyaletlerden kuru eyaletlere hareketi yasaklandı. Bunu başarmış olan ve devlet seviyesindeki alkol yasağı rüzgârından güç alan ASLA, ülke çapında içki yasağını garantiye almak için anayasada değişiklik yapılması konusundaki gayretini ikiye katladı. 1916’da içki yasağına sıcak bakan Kongre, yaptığı 18.değişiklik kapsamında ulusal alkol yasağını kanunlaştırma sürecini başlattı. ASLA pek çok alkol karşıtı örgütten sadece biri olsa da boyut ve etkinlik yönünden bu örgütlerin en önemlisiydi ve Amerika Birleşik Devletleri’nde alkol yasağının yasalaşmasındaki katkıları inkâr edilemezdi.

İngiltere'deki alkol karşıtı hareketler ise, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki muadilleriyle hem benzerlikler hem de zıtlıklar içeren çalışmalardı. Alkol karşıtı hareket (İskoçya'daki örgütlerden ilham alarak) güneye doğru yol almadan önce, 1830'da Manchester ve Bradford gibi kuzeydeki sanayi şehirlerinde başlamıştı. 1831'de, damıtılmış alkollü içeceklerin aşırı kullanımını engellemek gibi nispeten ılımlı bir amaçla bir araya gelmiş otuz cemiyet vardı. Alkolün zararlı ve alkol tüketiminin yanlış olduğu düşüncesinden çok uzak olan bu ilk kuşak İngiliz alkol reformcularının çoğu şarap ve bira içiyorlar ve hatta damıtılmış alkollü içecekleri kullanan kişileri de cemiyetlerine üye olarak kabul ediyorlardı.⁹ İzledikleri politikalar, yüzyıllardır ölçülü alkol kullanımını destekleyenlerin ulaşmaya çalıştığından farklı bir amaca hizmet etmeyen bu cemaatler, bu noktada alkol düşmanı olarak tanımlanamazlardı. Zaman içinde "içki sorunu" olarak adlandırılmaya başlanacak olan bu yaklaşım sınırlı sonuçlar elde etti. Alkolün ölçülü kullanımı yaklaşımı olumlu sonuç vererek alkolü daha geniş ölçekte toplumsal reformun gündemine taşıdıysa da, orta sınıf reformcular ile en çok değişime ihtiyacı olduğunu düşündükleri kişiler (işçi sınıfı) arasındaki büyük toplumsal uçurum, daha başarılı uygulama sonuçları elde edilmesine engel oldu. Kaldı ki şarap ve bira kullanımına müsamaha gösterirken, cin ve diğer damıtılmış alkollü içkileri hedef alan bu orta sınıf mensuplarının, işçi sınıfının yaygın içeceklerini şeytanlaştırırken kendi alkollü içecek tercihlerini yücelten bir tavır ortaya koydukları söylenebilirdi.

Oldukça kısa bir süre zarfında, alkolün ölçülü kullanımını öngören yaklaşım, alkolün tamamen bırakılmasını da içeren daha radikal reform talepleriyle mücadele etmek zorunda kaldı. Alkol kullanmayan ve mevcut alkol karşıtı cemiyetlere üye olan kişilerin zamanla kendi cemiyetlerini oluşturmasıyla İngiltere'deki alkol karşıtı harekette kutuplaşmalar başladı. Bu kutuplaşmalar sadece farklı bakış açılarından kaynaklanmıyordu. Reformcular genellikle orta sınıftan, dindar kişiler olup güney illerden ve Londra'dan gelmekteyken, alkolün tümünden bırakılmasını destekleyenler sanayileşmiş kuzey bölgelerden, dinle ilişkisi olmayan, ıslah olmuş eski içkiciler olup işçi sınıfındandılar.¹⁰ İçki aleyhtarları, sosyal bağlarından yararlanarak, aşırı içki içenleri bu alışkanlıklarını terk etmeye teşvik için çalışırken, diğer yanda orta sınıf reformcular mevcut içki bağımlılarını kurtarmanın imkânsız olduğunu, asıl amacın başkalarının içki bağımlısı olmasını engellemek olması gerektiğini savunuyorlardı.

İşçi sınıfının başkasına muhtaç olmadan, kendi başına alkolü terk etme şekli, on dokuzuncu yüzyılda İngiltere'deki alkol karşıtı harekete has bir özellik olmuştu. Alkolün bırakılması işçi sınıfının ve ailelerinin yaşamlarını geliştirmenin bir yolu olarak tanımlanıyordu. Doğu Londra Alkolden Kaçınma Birliği gibi bazı örgütler kararlılıkla dinden bağımsız hareket ediyorlardı. Bu tür örgütler, kutuplaşmalara ve dikkatin ana amaçtan sapmasına sebep olacağı endişesiyle, her türlü dini tartışmayı yasaklıyorlardı.¹¹ Üyeler birbirlerine iş bulma konusunda yardım ediyorlar ve mümkün olduğunca

kendi aralarında ticaret yapmaya teşvik ediliyorlardı. Diğer taraftan alkolü bırakmak, işçilerin oy ve diğer politik haklarını kazanması için bir önkoşul olarak öne sürülmekteydi. İşverenlerin alkolle işçileri pasifleştirdiğini, birlik olmaya ve siyasal hareketlere ilgilerini azalttığını fark eden bazı sosyalistler, alkol aleyhtarlığını politik sebeplerden de savunuyorlardı.

Ancak alkolü tamamen bırakanlar çok çetin mücadelelerden geçmek zorunda kalmışlardı. İngiliz işçi sınıfında içki kullanımı, kültürün ayrılmaz bir parçası olup, meyhaneler de çalışan erkeklerin (nadiren de çalışan kadınların) bir araya geldiği yerlerin başında yer alıyordu. Doğum ve evlilik törenlerinden cenaze törenlerine kadar her türlü toplumsal olay birlikte içki içerek kutlanmaktaydı. Birçok toplumda meyhaneler temel veya tek buluşma ortamıydı. (Alkol karşıtı örgütlerin çoğu toplanmak için uygun mekân bulmakta zorlanmış ve nispeten zengin olan örgütler kendi alkol karşıtı toplantı salonlarını inşa etmişlerdi.)¹² Alkol aynı zamanda bir değiş tokuş aracı olup, küçük yardımlar karşılığında içki ısmarlanması âdet haline gelmişti; cenaze törenlerindeki kadın görevlilere geleneksel olarak bir kadeh rom verilirdi. Her şeyden önemlisi, arkadaşlarla birlikte içmek sadece bir sosyal kaynaştırıcı değil aynı zamanda sosyal birleştiriciydi.

Tabii içki kullanımının farklı bir yüzü daha vardı: Meyhanelerde söylenen kışkırtıcı sözlerin etkisiyle çıkan tartışma ve kavgalar ile içkiden kaynaklanan aile içi şiddet olayları sırasında, alkol sosyal bağları zayıflatıcı etki de yapabiliyordu. On dokuzuncu yüzyılda sayıları giderek artan boşanma davalarının kayıtlarında, alkol adeta kesintisiz bir ırmak gibi akıp gidiyordu. Sıklıkla kayıtlarda sarhoş bir kocanın karısını dövdüğünden bahsediliyordu ama aile içi şiddet konusunda bazı davalarda kadınların içki içmesinin erkekleri şiddete teşvik ettiği de savunuluyordu: “Bu olayların büyük bir bölümünde, acı çeken meleğin(...) daha çok, kocasının dünyasını cehenneme çeviren kazandıklarını içkiye yatıran, ahlaksız bir sınıfın meleği olduğu ortaya çıkıyordu.”¹³ On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru birçok batılı ülkede (ve Amerika Birleşik Devletleri’nin eyaletlerinde) boşanma kanunları, daimi sarhoşluk durumuna, boşanmaya zemin oluşturan nedenler arasında yer vermişti. Maine’de 1883 yılında bu nedenler arasına “bariz ve daimi alkol bağımlılığı” eklenmiş; Virginia’da “sarhoşluk alışkanlığı” 1891’de eklenirken, İskoçya’da (1903 yılında) aşırı içki kullanma alışkanlığı, kanuni ayrılık sebebi olan acı veren kasti hareketlerle eşdeğer görülmeye başlanmıştı.¹⁴

İşçi sınıfındaki erkeklerde egemen olan alkol algısı olumlu olup, pek çok İngiliz işçi, alkolü tamamen bırakanlara karşı düşmanca hisler besliyordu, çünkü onların sadece budala değil, aynı zamanda çekingen çay içiciler olduklarını ve işçi sınıfı kültürünü dolaylı olarak tahrip ettiklerini düşünüyordu. İşçilerinin alkole para harcamayı bırakmasını isteyen ve böylece onlara daha az maaş verebileceğini düşünen işverenlerin alkol aleyhtarlarına mali destek sağladığı konusunda şüpheler mevcuttu. Aslında, bazı işverenler alkolü bırakma sözü veren işçileri işten atıyordu çünkü onların içki

içmeye devam eden işçiler arasında bulunması kargaşalık yaratıp işyerindeki uyumu tehdit ediyordu.

İngiliz işçi sınıfı içerisinde bu tür dinamikler işlemeye devam ederken, orta sınıf reformcular alkol karşıtlığını daha büyük bir boyuta taşımaya başlamışlardı. Harekete geçmek için bir itici güç 1851'de Maine'de çıkarılan, herhangi bir örgütün öngörebileceğinden daha katı ve farklı bir modele sahip olan alkol yasağı kanunuydu. İçki karşıtları ahlaki değerlere bel bağlayarak, ışığı görüp içkiyi bırakmayı içki içenlere bırakıyorlardı. Ama Maine kanun yapıcıları, kabul edildiği takdirde, içki kullananlara içkiyi bırakmaktan başka seçenек tanımayan bir model ortaya koymuşlardı. Bu model, alkolün çok zararlı bir ürün olduğuna gönülden inanarak devletin onu tamamen piyasadan çekmesi gerektiğini düşünen kişilere çok cazip gelmiş ve bazı İngiliz alkol karşıtı hareketlerin dikkatlerini başka yöne çekerek, görev tanımlarının değişmesine sebep olmuştu. Alkolün bırakılması gerektiğini savunanlar, alkol kullananları yollarını değiştirmeye ikna etme konusundaki başarısızlıkları sonucunda hayal kırıklığına uğramış, bu nedenle alkol kullanımını ciddi anlamda sınırlayacak ve mevcudiyetine son verecek sert kanunları yürürlüğe koymaları için politikacıları ve hükümeti her düzeyde etki altına almak üzere çalışmaya başlamışlardı. Bu anlamda, alkol karşıtı eylemciler sosyal reform hareketinin yanı sıra politik bir harekete de dönüşmüşlerdi.

Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nde alkolün yasaklanması popüler bir politika halini almış olsa da, İngiltere'de alkolün baskı yapmak ve devlet zoruyla yasaklanması kavramı çok az destek görmüştü. Birçok alkol reformu örgütlerince karşı çıkılan bu uygulama, devletin kişisel özgürlükleri yok etmek yerine garanti altına alması gerektiğini savunan orta sınıfın liberalizm ideolojisiyle uyum sağlayamıyordu. Önde gelen liberal teorisyenlerden John Stuart Mill, alkolü yasaklamanın “korkunç” ve “bireyin meşru özgürlük hakkına yasadışı bir müdahale” olduğunu açıklamıştı. İçki içmek kişisel bir seçimdir, diyordu, hatta sarhoşluk bile “yasal müdahale konusu olmamalıdır.”¹⁵ Bu tür fikirler alkolü eleştirenler de dahil olmak üzere, İngiliz kanun yapıcıların çoğu tarafından paylaşıyor gibiydi. Örneğin, uzun dönem başbakanlık yapmış olan William Gladstone, “Aşırı alkol kullanımı yüzünden bizim zamanımızda yaşanan savaşlar, ölümcül salgın hastalıklar ve kıtlıkların toplamından daha fazla zarar gördük,” demiş ve alkol yerine çay içilmesini teşvik etmişti.¹⁶

Ancak pek çok İngiliz kanun yapıcı, pazar günleri içki içmenin sınırlandırılması gibi kısmi alkol yasaklarından bile rahatsız oluyordu. 1854 yılında çıkan kanun İngiltere'de içki içilen yerlerin pazar günleri öğleden sonra 2:30-6:00 arasında ve gece 10:00'dan sonra kapalı olmasını öngörmüş ancak (pazar günleri ticareti yasaklayan kanunla birlikte) büyük çaplı protestolarla karşılaşmıştı. İşçi sınıfı Londralılardan oluşan kalabalık bir grup, (orada bulunan) Karl Marx'a göre yaklaşık 200.000 kişi, 1855 yılı Haziran ayının bir pazar günü Hyde Park'da gösteri yapmışlardı. (Karl Marx, önce bunun işçi

devriminin başlangıcı olduğu fikrine kapıldıysa da, üst sınıftan bir grup insanın o sırada parkta haftalık gezintilerini yaparken öğlen yemeğinde içtikleri şarabın etkisinde olduğunu fark edince, bu düşüncesinin hatalı olduğunu anlamıştı.) Kanun daha sonra barların 3'ten 5'e kadar ve gece 11'den sonra kapalı olmasını öngörecektir şekilde, yani pazar öğleden sonraları eski kanundaki süreye ek olarak 90 dakika daha içki içilebilecek şekilde değiştirilmişti.¹⁷

Bu uzlaşma pazar günleri içkili yerlerin kapalı olmasını savunanlar açısından sadece kısmi bir zaferdi ve İngiltere'nin diğer bölgelerindeki meslektaşları daha da başarılı olmuşlardı. 1854'de İskoçya'da, 1878'de İrlanda'da (belli başlı şehirler hariç) ve 1881'de Galler'de barların Pazar günleri tüm gün kapalı olması kanuna bağlanmıştı. İngiliz alkol karşıtı örgütler politika ve (anlayabildiğimiz kadarıyla) içki tüketim tarzları üzerinde genel olarak etkin olamamışlardı ama 1860'larda ve 1870'lerde ikinci bir fırsat bulmuşlardı. Yeni örgütler de kurulmuştu ve daha da önemlisi, Protestan kiliseleri de bu amaç etrafında bir araya gelmişlerdi. 1863'de kurulan İngiltere Alkol Karşıtları Derneği Kilisesi, sahip olduğu 7000 şubesi ve 150.000–200.000 arasında kayıtlı üyesi ile yüzyılın sonuna doğru kendi türünün en büyük örgütü konumundaydı.¹⁸

İngiltere Alkol Karşıtları Derneği Kilisesi diğer örgütlerle birlikte, özellikle o güne değin alkole erişimleri yetişkinler kadar kolay olan çocukları etkilemekte olan alkol kullanımını sınırlayıcı kanunlar yapması için hükümete baskı uyguladı. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, modern alkol politikalarının ortak özelliği olan, içki içilebilecek en düşük yaş sınırını belirlemek için bir dizi kanun çıkarıldı. 1872'de on altı yaşından küçük çocukların içkili mekânlarda içmek üzere damıtılmış alkollü içecek satın alması yasaklanırken, 1886'da on üç yaşından küçük çocukların meyhanede bira satın alıp içmesi yasaklanmıştı. Ama her iki durumda da çocuklar alkollü içecek satın alıp başka yerde içebiliyorlardı. İşçi sınıfı mensubu anne-babalar çocuklarını içki almaya gönderiyorlardı ama çocukların bunu içki içmek için bir kaçamak noktası olarak kullanabileceği yönündeki endişeler de giderek artıyordu. Edinburg'daki tavernalarda inceleme yapan bir gözlemci "Testilerle likör almaya yollanan çocuklar, meyhaneden çıkar çıkmaz bunu yudumlamak için can atıyorlar,"¹⁹ diye not etmişti. Bu endişelere cevaben, 1901 yılında çıkarılan Kurye Çocuk Kanunuyla on dört yaşından küçük çocuklara kapalı şişede olmayan bira veya damıtılmış alkollü içecek satılması yasaklanıyordu.

Bu gibi yasal reformlar çocukları koruma konusundaki modern yaklaşımın birer parçasıydı ve alkol karşıtı hareketler enerjilerinin çoğunu, içki onları pençeleri arasına almadan önce, çocukların alkolün tehlikeleri hakkında eğitilmesini sağlamaya yönlendirmişlerdi. Hull'da (Yorkshire) alkol aleyhtarı işçiler ilkökul öğrencileri arasında "Alkolizm ve Fiziksel Zararları" konulu bir kompozisyon yarışması düzenlemişlerdi. Bu kompozisyonların içerdiği bazı görüşler şunlardı: "Günümüzde insanlar alkollüyen intihara teşebbüs etmekten hapse düşüyorlar"; "Denizciler seyahat sırasında içki iç-

meyi alışkanlık haline getirdikleri için başka gemilerle çarpışabilirler”; “Bu kadar çok alkol kullanmaya başlamadan önce İngilizler gözü pek, güçlü kuvvetli ve kalkık omuzlu erkeklerdi. Ama şimdi baktığımızda ne görüyoruz? Zayıf, güçsüz ve omuzları öne düşmüş adamlar.”²⁰

Reformcular alkolün çocukları pek çok yönden etkilediğini düşünüyorlardı. Öncelikle kadınların içki kullanımı ve erkeklerin kendilerini kullanmalarına izni vermeleri (bir yazar bu süreci veciz bir şekilde “gaddarlık, kadınları aşağılama ve pervasızca savurganlık davranışlarının bir araya geldiği bir durum”²¹ olarak tanımlıyordu) sebebiyle birçok planlanmamış doğum meydana geldiği söyleniyordu. İkincisi, içki alışkanlıkları bir nesilden diğerine geçiyordu;; gerçi bir yazar, “neyse ki, sarhoşluk doğrudan doğruya kısırlık sebebidir,”²² diye yazmıştı. Üçüncüsü, çocuklar (ve anneleri) genellikle barınma ve yemek için kullanacakları parayı alkol için heba eden erkekler yüzünden ihmal ediliyorlar ve yoksulluk çekiyorlardı. Avrupa’dan Kuzey Amerika’ya ve ötesine alkol karşıtı söylemlerin tümünün merkezinde ailenin korunması yer alıyordu.²³

Birçok neşeli aile birlikteliklerinin alkol yüzünden bozulduğu söyleniyordu. Bir dizi resimden oluşan bir çalışmada, 1800’lü yılların sonlarında kutlanmaya başlayan Noel bayramının alkol yüzünden nasıl berbat olduğu anlatılıyordu. “Ayyaşların Noel’i” adlı eserde erkeklerin içki içtiği, uyukladığı ve kustuğu bir bar sahnesi resmedilmişti. Bu adamlardan bir tanesi belli ki bir babaydı ve çocukları korkuyla tezgâhın altına saklanmıştı. Resmin yanındaki dizeler şöyleydi:

İşte karşınızda ayyaşlığın etkileri,
Yılın bu güzel zamanında bile rahat yok;
Çocuklar için ne puding ne oyun ne de ev,
Sadece meyhane var bu aziz Noel gününde.

Oysa “Alkol Kullanmayanların Noel’i” adlı eserde bol bol yemek etrafında mutlu bir aile resmediliyordu. Çocuklar yine yerdeydiler ama hevesle böreklerle dolu tabaklara bakıyorlardı.

Maharet ve itidalle yemek masası mükemmel hazırlanmış
Güzelce dekore edilmiş bir yuvada güvende bir aile;
Tanrının bahsettiği bolluk ve barış içinde,
Cin içmekten uzak duran herkesin sahip olabileceği şekilde.²⁴

Alkol karşıtı hareketler diğer yerlerde farklı stratejiler benimsemişti. Fransa’da, 1870 yılında Fransızların Prusyalılar karşısında aldığı yenilgi sonrasına kadar (ki bu yenilginin halkın ve özellikle de askerlik çağındaki delikanlıların damıtılmış alkollü

içecek kullanımı nedeniyle zayıf düşmesi sonucu gerçekleştiği söylenir) alkol karşıtı hareketlerin ciddi boyutta başladığı söylenemez. O güne dek, önde gelen Fransız politikacıları ve diğer yorumcular, Fransa'da sağlıklı bir içecek olan şarap tüketildiği için Amerika Birleşik Devletleri ve Britanya Krallığı'nda yaşanan alkol probleminin Fransa'da yaşanmadığı konusunda ısrar ediyorlardı. 1853'de Fransız Akademisi güvenle şunu iddia ediyordu: "Fransa'da sarhoşlar vardır ama işin mutluluk verici tarafı, alkolik yoktur."²⁵ Sarhoşluk tek başına bir problem olarak görülüyordu. Bu görüşü savunanlara göre Fransız sarhoşları diğer milletlerdekilere gibi görgüsüz ve vahşi olmayıp, aksine nüktedan, zeki ve hayat doluydular.

Bu görüş Fransa'da, damıtılmış alkollü içeceklerin aleyhinde olup şarap ve bira kullanımını sağlıklı bulan alkol karşıtı hareketin havasını belirliyordu. Bunlar ve diğer meyve bazı alkollü içecekler Fransa'da ülke çapında problem yaşamaya sebep olmaksızın yüzyıllar boyunca kullanılmaya devam edilmişti. Fransa-Prusya Savaşı'nda elde edilen korkunç yenilgi, işçi sınıfı arasında giderek daha çok tercih edilmekte olan, hububat ve şeker pancarından yapılan damıtılmış alkollü içecекlere atfedilebilirdi. 1890'lara gelindiğinde apsent, birayla brendinin yerini alarak Paris'te şaraptan sonra en çok tercih edilen içki olmuştu.²⁶

1870'lerin başlarından itibaren Fransız İçki Karşıtları Derneği tarafından yürütülmekte olan bir kampanya Fransızları brendi, apsent ve tahıldan yapılan diğer damıtılmış alkollü "sanayi içeceklerinden" kaçınmaya ve bunların yerine katışıksız şarap içmeye davet ediyordu. Ancak bu mesajın zamanlaması daha kötü olamazdı. Bu kampanya başlar başlamaz, Fransa'daki üzüm bağları asma bitinin etkisi altına girmiş ve şarap üretimi düşüşe geçmişti (bkz. Bölüm 9). Tüketici talebini karşılayabilmek için, Fransa çapında tüm üreticiler şaraplarının bileşimini değiştirmeye yönelmiş, kimi ellerindeki şarapları İspanya ve Cezayir şaraplarıyla karıştırma yoluna giderken, kimileri de şarap yapımında taze üzüm yerine kuru üzüm kullanmaya başlamışlardı. Fakat yine de şarap kıtlığı söz konusu olduğundan şarap kullanan kişilerden bazıları damıtılmış alkollü içekleri kullanmaya başlamışlardı. Fransız bilim insanlarının şarap, bira veya damıtılmış alkollü içecek olması fark etmeksizin, alkolün alkol olduğu ve belli bir miktar üzerinde kullanımın tehlike yarattığı yönündeki görüşlerinin yayılmasıyla birlikte, damıtılmış alkollü içki karşıtı saldırılar daha da zayıf düşmüştü.

Bu tartışma şarabın ayrıcalıklı yerinin temelini aşındırarak, limitsiz şarap içmenin uygun ama herhangi bir damıtılmış alkollü içecek içmenin zararlı olduğu şeklindeki görüşün saçmalığını gözler önüne sermişti. Ama 1890'larda hâlâ alkollerini birbirinden farklı değerlendiren bazı bilim adamları vardı. Önde gelen bir Belçikalı doktor sekiz farklı alkol türü olduğunu ve bunlardan sadece bir tanesinin zararsız olduğunu açıklamıştı: "Saf bira ve saf şarap bu iyi tür alkolden oluşmaktadır; ama tüm damıtılmış içecekler, düzgün şekilde damıtılarak arındırılmadığı sürece en öldürücü zehirleri içerir."²⁷

Fransız alkol karşıtı örgütler tökezledikçe, 1895’de yeni bir kurum olan Fransız Alkol Karşıtı Birliği (*Union Française Antialcoolique*, ya da UFA) onun yerini alarak, şarap da dahil tüm alkollü içeceklerin tamamıyla bırakılması konusunda çağrı yapan bir program oluşturduğunda, çok büyük güçlüklerle göğüs germesi gerekti. Çünkü yeni yüzyıla geçerken Fransa, dünyada alkol tüketiminin en fazla olduğu ülkelerden birisiydi. Yılda 15,9 litre kişi başı saf alkol tüketim miktarıyla, Büyük Britanya’daki tüketimi (8,2 litre) neredeyse ikiye, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki ve Rusya’daki tüketimleri (sırasıyla 5,8 litre ve 5,2 litre) üçe katlıyordu. UFA bir kitle örgütü olmayı amaçlıyordu ve yaygın olarak alkolik ve aşırı içki içen erkeklerin en yaygın kurbanları olarak tanımladığı kadınların örgüte katılımı konusunda özel çaba harcıyordu. Ama sadece alkol sanayisinin değil, hâlâ şarabın sağlık için yararlı olduğu konusunda ısrarlarını sürdüren birçok doktorun sert itirazlarıyla karşı karşıya kalıyordu. Birçok tıp profesörünün destek verdiği bir ilanda, bir litre şarabın besin değerinin 900 santilitre süt, 370 gram ekmek, 585 gram kaliteli (kemiksiz) et ve 5 yumurtaya eşit olduğu iddia ediliyordu. Bu ilanda ünlü Fransız nüfus bilimci Jacques Bertillon’un şu sözüne de yer verilmişti: “Alkolizm, şarap tüketimi ile kontrol altında tutulabilir.”²⁸

Hükümet bile, Fransız alkol sanayi (özellikle şarap sanayi) üretimi keserse, bunun yaratacağı olumsuz ekonomik sonuçlardan endişe ettiği için, şarap tüketiminin azaltılması konusundaki girişimlerin karşısında yer alıyordu. Şarap Fransa’nın dördüncü büyük ihraç ürünü olup 1,5 milyon kişi üzüm yetiştiriyordu ve nüfusun yaklaşık yüzde onu bir şekilde şarap sanayisinin içinde yer alıyordu.²⁹ Daha da fazla kişi damıtma ve bira yapımında istihdam ediliyordu. Ekonomi Bakanı Fransa’nın “alkolle savaşılabilecek kadar zengin olmadığını” beyan ederken Millet Meclisi de 1900 yılında aldığı bir kararla şarabı Fransa’nın milli içeceği ilan etmişti.³⁰

Şarabın korunması Fransa çapında büyük yankı yaptı. Bir yazar alkolden kaçınmayı şiddetle reddediyor ve coşkun milliyetçi bir söylemle şöyle diyordu: “Genç erkekler ve üzgün yaşlı adamlar suyun en sağlıklı içecek olduğunu savunup, bir kadeh şarap ya da iyi bir konyağın zevkle tadını çıkaranlara lanetler yağdırabilirler. Ama hayır! Şarap, eğlence, açık yüreklilik ve mutlu insanlar ülkesi olan güzel Fransa’mızda gelin alkolden uzak durmaktan hiç bahsetmeyelim. Sizin suyunuz, perhiz içecekleriniz, Seylan çayınız, incir ya da palamut kahveniz, limonatanız ve papatya çayınız yerin dibine batsın. Sizler hem kötü sağlık uzmanları hem de kötü Fransızlarsınız.” Bir başkası küçümser bir tavırla, İsviçre merkezli olup Fransa’da faaliyet gösteren alkol karşıtı Mavi Haç Örgütü’nü, “İçki içmemekten benizleri solmuş hâkim yakalı Cenevre din adamlarının” temsil ettiğini söylüyordu. Mavi Haç Örgütü 1903 yılında bira, şarap ve elma şarabının ölçülü miktarlarda kullanımı yönündeki ortak mesajı yaymak üzere çalışmalarına Fransız İçki Karşıtları Derneği bünyesine katılarak sürdürdü. Bu platform, alkolün tümüyle bırakılmasını öngören organizasyonlardan daha başarılı oldu ve hükümet tarafından

da desteklendi. Hatta hükümet, Fransız Ordusunda ve okullarda eğitim programları düzenlenmesine izin verdi. Damıtılmış alkollü içeceklerle, özellikle de apsent kullanımına karşı güçlü kampanyalar düzenleyerek Birinci Dünya Savaşının başlamasının hemen ardından 1915 yılında bu içkinin yasaklanmasını sağladı.

Almanya'da alkol karşıtı hareketler, yaygın olarak Protestanların yaşadığı kuzeydeki bölgelerde, Katoliklerin yoğun olduğu güneydeki bölgelere göre daha aktifti. Onlar da Fransa'daki gibi bira ve şaraptan ziyade damıtılmış alkollü içeceklerle odaklanmışlardı. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında bira yerine damıtılmış alkollü içkilerin kullanımı, özellikle kuzey ve kuzey doğu bölgelerinde ve onlar kadar çok olmasa da, bir miktar da güney bölgelerde artış göstermişti. Alkol karşıtı kampanyalar ucuz Schnapps (tahıl ve patatesten yapılan damıtılmış alkollü içecek) kullanımının suç, tanrıtanımazlık ve ahlaksızlığa sebep olduğunu iddia ediyorlardı. 1846 yılına gelindiğinde, çoğunlukla Protestan papazlarının liderliğinde ve genel olarak Kuzey ve Doğu Almanya'nın kırsal kesimi ile Prusya'nın Polonya yöresinde çalışmalarını yürüten 1200'den fazla yerel alkol karşıtı örgüt oluşmuştu. On binlerce kişinin içkiye tövbe etmiş olduğu söyleniyordu.³² Ancak bu gruplar yeterince etkili olamamıştı ve Almanya'nın hızla sanayileşmeye başladığı 1880'lere kadar alkol karşıtı görüşler politik tartışmalarda yer almamıştı. 1883'de kurulmuş olan Alman Alkol Bağımlılığından Korunma Birliği, Schnapps yerine biranın kullanılmasının daha uygun olduğunu ve fabrikalarda Schnapps üretiminin engellenmesi (*Schnappsboykott*) gerektiğini savunuyordu. Fransa'da olduğu gibi, her tür alkollü içeceğin aşırı kullanımının tehlikeli olduğu yönündeki bilimsel açıklamalar nedeniyle alkolün ölçülü kullanımı yönündeki mesajların temeli sarsılmış ve alkolün tamamen terk edilmesi görüşleri daha çok dillendirilmeye başlanmıştı. Bunlardan yaklaşık yetmiş tanesi güçlü bir birlik etrafında birleşerek, hükümete yöresel yetki tanınması (lobi faaliyetlerine karşı daha dayanıksız olan yerel yönetimlere kendi görev bölgelerinde alkol satışını kısıtlama yetkisi verilmesi) ve alkoliklerin zorunlu olarak kısırlaştırılması gibi konuların yasal olarak düzenlenmesi için baskı uyguluyorlardı.

1880'lerde Almanya'da alkolün tamamen terk edilmesi yanlısı hareketler oluşmaya başladığı zaman, Almanların 1870'lerin başında 10,2 litre saf alkolle (Schnapps ve bira neredeyse eşit miktarlarda) zirve yapmış olan alkol tüketimi de düşmeye başlamıştı. O tarihten itibaren bira kullanımı artarken daha yüksek oranda alkol içeren Schnapps tüketimi giderek düşüyordu. Buna rağmen, yeni bir yüzyıla geçilirken, Almanların beslenme düzenlerinde tüm alkollü içeceklerin kullanım seviyesi düşüyordu. 1896-1910 yılları arasında Almanların beslenme düzeninde dönüşümsel değişiklikler yaşanmıştı. Kullanılan besin maddeleri daha çok çeşitlenmiş, meyve, şeker ve pirinç daha yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştı. Kişi başı bazında bakıldığında, tropikal meyve tüketimi yüzde 92, meyve tüketimi yüzde 67, şeker tüketimi yüzde 52 artmıştı. Pirinç, balık ve yumurta da oldukça büyük tüketim artışları yaşamıştı. Bunların aksine

patates (tüketim miktarı yüzde 25 düştü) gibi daha geleneksel yiyeceklerin yanı sıra, tüketiminde yüzde 8 düşüş olan Schnapps ve bira da, Alman yemek masalarında daha az yer bulmaya başlamıştı.³³ Almanların patates tüketimindeki düşüş, tam da patates üretimindeki artışla aynı zamana denk gelmişti ve hasattan giderek artan oranlarda arda kalan patateslerden, buhar gücüyle çalışan büyük çaplı damıtma tesislerinde alkollü içecekler üretiliyordu. Aynı dönemde, Avrupa'daki tüketicilerin içki tercihlerinin patates yerine tahıldan üretilen damıtılmış alkollü içeceklere kaymaya başlaması, üreticilerin yeni pazarlar bulmasını zorunlu hale getirmişti. Üreticiler yeni pazarları, Avrupalıların, 1800'lerden beri Alman yapımı ucuz damıtılmış alkollü içecekleri ticari mal olarak kullanmakta olduğu Afrika'daki sömürgelerde buldular.³⁴

Alkol karşıtı mesajların Japonya'ya ulaşmasının, Avrupa alkolünün Japonya'nın içki kültürünü etkilemeye başladığı dönemle aynı zamana denk gelmesi bir rastlantı değildi. Biranın Japonya'da ticari olarak üretimi (Alman uygulamaları ve tarzına göre) 1870'lerde başlamıştı. 1890'lara gelindiğinde iç piyasasının büyük bir bölümünü ele geçirmişti: Yabancı bira ithalatı 1890'da 611 kilolitreten fazlayken 1900 yılında 100 kilolitreye düşmüştü. Aynı dönemde şarap ve damıtılmış alkollü içecek ithalatında güçlü bir artış görüldü.³⁵ 1899 yılında Tokyo'da ilk bira salonunun açılmasından kısa bir süre sonra bira bahçelerinde, restoranlarda ve çay evlerinde de bira satışına başlandı. Ama tüketim çoğunlukla, aşırı alkol kullanımıyla ilgili birkaç şikâyetle de maruz kalan zengin kesimle sınırlıydı. Tokyo'da yaşamakta olan bir batılının bulabildiği tek itiraz konusu, her ne kadar "Japonların bira tüketimiyle ilgili fazla bilgi almaları gerekmemiş olsa da(...) hâlâ birayı ne şartlarda bulundurması gerektiğini bilmediği için genellikle yazın çok sıcak kışın da çok soğuk olmasına izin verdiği" konusundaydı.³⁶

Batılıların alkol karşıtı çalışmaları Japonya'da bira üretimi ile aynı zamanda başlamış ve WCTU'nun oradaki ilk şubesi 1886'da açılmıştı. Batılılar WCTU ve diğer alkol karşıtı Japon örgütlerinde önemli görevler üstlenerek hem alkol hem de fuhuş aleyhinde kampanyalar düzenlemişlerdi. WCTU'nun genç nüfusa yönelik olarak yayınladığı, *Health for Little Folks – Küçükler için Sağlık* gibi kitaplar Japoncaya çevrilmiş, ancak özel ya da devlet okullarına ulaşamayıp, genellikle misyoner okullarında okutulmuştu.³⁷ Genel olarak alkol karşıtı hareketler Japon içki kültürü ve alkole ilişkin hükümet politikası üzerinde pek etki yaratmamıştı. Japonlar için alkol karşıtlığı yabancı bir ideoloji olmamakla beraber; WCTU'nun yaklaşımları fazlasıyla Hristiyanlık yanlısı bulunup, yirminci yüzyıl başlarında Çin ve Rusya ile savaşan Japon askerlere İncil kopyaları gönderilmesi gibi WCTU uygulamaları Japon yetkililerce hoş karşılanmamıştı.

WCTU'nun Japonya'da uğradığı hayal kırıklığı diğer Batı ülkelerinde yaşanmamış ve içki konusu yerel, bölgesel ve ülke çapında politik gündemde yer bulmaya başlamıştı. Bu konuda alkol politikalarının değiştirilmesi için itici güç olan geniş çaplı sosyal ve kültürel şartların da öneminin vurgulanması gerekmektedir. On dokuzuncu yüzyıl

boyunca Batılı toplumların ahlaki durumu ve kültürel yönelimi konusunda endişeler oluşmaya başlamıştı. Daha önce de gördüğümüz gibi (Bölüm 9) sanayileşme, büyük çaplı bir işçi sınıfının oluşmasını sağlayarak, fakir işçilerden oluşan büyük toplulukları kalabalık yeni şehirlerde güçlüklerle dolu yaşam şartlarına sürüklemişti. Bu şehirlerdeki orta sınıf gözlemciler, ahlaki ve toplumsal düzene karşı tehdit olarak gördükleri bu işçi sınıfının giderek daha da büyümesinden duydukları endişeyi dile getirmeye başlamışlardı. Gelişen orta sınıfın ortaya koyduğu ölçülülük ve kişisel disiplin, dindarlık, her şeyde ılımlılık, içkiden sakınma ve ailevi değerleri temel alan ideallere, şehirlerdeki işçi sınıfı ve fakirlerin kültürü adeta her yönüyle zarar veriyordu. İşçilerin boş zamanlarında yaptıkları şeyler, şehrin sokaklarında futbol oynamak, tavernaların içinde ve dışında içki içmek gibi aktiviteler son derece gürültülü ve rahatsız ediciydi. Erkekler ve kadınlar genellikle evlenmeden birlikte yaşamayı tercih ettiklerinden on dokuzuncu yüzyılda şehirlerdeki gayrimeşru ilişki oranında artış gözlemlenmişti. İşçiler orta sınıf mensupları kadar sık kiliseye gitmiyorlardı.

Tüm bu eğilimler, ahlaki ve sosyal düzen açısından tehlike arz ediyordu. Daha dindar topluluklar bu konuda şeytanı suçluyor olsalar da, diğer birçok on dokuzuncu yüzyıl gözlemcisi alkole odaklanıyordu (gerçi dini yorumcular alkolün şeytanın tercih ettiği silah olduğunu iddia ederek, bu durumun iyi bir ayırıştırma imkânı olduğunu söylüyorlardı). Alkol kullanan kişiler akıl ve bedenlerinin kontrolünü kaybederek mantıksız seçimler yaptıkları için kendilerini fakirlik, uyuşukluk, suçluluk, ahlaksızlık ve dinsizliğin kucağında buluyorlardı. Bu tartışma, alkol kullanımına son verilmeli, diye devam ediyor ve bu sayede mağdur işçilerin pek çok probleminin çözülebileceği iddia ediliyordu. Bir İngiliz reformcu olan Richard Cobden'e göre, "İçki aleyhtarlığı konusu tüm sosyal ve politik reformların temelinde yer alıyordu."³⁸

Batı toplumlarında sezilen yozlaşmaya tepki olarak, karakterin kalıtsal olarak oluşumu konusunu bilimsel bir yaklaşımla değerlendiren, ırkı iyileştirme hareketi de bu sırada doğdu. Bünyesinde pek çok farklı düşünce ekolünü barındıran bu hareketin temel ve ortak hedefi, genel nüfusun iyiliği için, doğuştan fiziksel, duygusal ve entelektüel kusurları olan kişilerin, üremelerine engel olmaktı. Alkol karşıtı harekette olduğu gibi bazı ırkı iyileştirme taraftarları ürememe seçeneğinin gönüllü olması gerektiğini söylerken, bazıları da daha zorlayıcı bir yaklaşımı benimseyerek zorunlu kısırlaştırmayı savunuyordu.

Genel bir adlandırma ile "alkolizm" olarak tanımlanan kalıcı ve aşırı alkol tüketimi, pek çok ırkı iyileştirme taraftarlarına göre (epilepsi, körlük ve "geri zekâlılık" olarak tanımlanan durum da dahil olmak üzere) kalıtsal özürlüler arasında yer almaktaydı. Alkol bağımlılığı nesilden nesile taşındığından, aşırı içki içenler de toplum sağlığı ya da beyaz Avrupalıların dediği gibi "soy" için tehlikeli oluyorlardı.

İrki iyileştirme yanlıları zaman içinde, 1800'li yılların sonlarında Avrupa'da gi-

derek yaygınlaşan milliyetçilik ve savaşçı politikalara yakınlaştılar. Bu sayede askeri verimlilik ve ulusal güç için tehlikeli bulunan alkol aleyhinde düzenlenen kampanyalar her iki politik yaklaşıma da nüfuz etti. İçki karşıtı kampanyalarda genellikle askeri metaforlar kullanılıyordu. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Birleşik Alkol Karşıtı Kardeşler üyelerini alkole karşı "savaşta" görevli "etkin askerler" olarak adlandırıyor ve "hiçbir ülkenin sadece askerlere bel bağlamaması gerektiğinin" altını çiziyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri'nde Bağımsızlık Günü'nde pek çok alkol karşıtı toplantılar düzenleniyor ve ortamda mevcut olan cumhuriyetçi hava "Kral Alkol'ün ordularına karşı(...) savaş" gibi söylemlerle daha da yükseliyordu.³⁹ Bir kralı yenerek bağımsızlıklarını kazanmış olan Amerikalılar, bir diğer kralı da yenerek alkol bağımlılığından da kurtulacaklardı.

Uluslararası gerilimin ve askeri hazırlıkların arttığı bu dönemde, askere gidecek olan erkeklerin sıhhati üzerinde alkolün yapabileceği etkilere çok dikkat ediliyor ve Avrupa silahlı kuvvetlerine alkol temin edilmesi konusunda çok şiddetli tartışmalar yapılıyordu. Her ne kadar subaylarının "bu kötü alışkanlıktan çok da uzak olmadıkları"⁴⁰ söylenmekteydiyse de Türk askerleri, alkol kullanmamaları sebebiyle övülerek, askeri verimlilik konusunda İngilizler tarafından örnek gösteriliyordu. Askeri yeterlilik konusunda yapılan sayısız gözlem, alkolsüz bir orduyu daha avantajlıymış gibi gösteriyordu. 1860'larda Hindistan'daki bir İngiliz alayında yapılan istatistiksel çalışma, alkolün serbest olduğu uygulamalardan, kısıtlandığı ve sonuçta yasaklandığı uygulamalara doğru gidildiğinde, yıllık sarhoşluk vakalarının sayısının otuz dörtten yediye ve askeri mahkemelerin sayısının da altıdan sıfıra düştüğünü gösteriyordu.⁴¹ İzlenimci yönden bakıldığında, bir İngiliz deniz subayının parlamento komisyonuna yaptığı açıklamada, "[Kırım] savaşı sırasında gördüğüm tüm kazalar sarhoşluk sebebiyle meydana gelmişti. Alkol baruttan daha tehlikeliydi,"⁴² demişti.

Damıtılmış alkollü içecekler, özellikle rom ve brendi, askerler ve denizcilere su-suzluklarını gidermeleri için değil (içecekler suyla seyreltiliyor olsa bile verilen miktarlar bunun için yetersizdi), sağlığa yararlı oldukları düşünüldüğü için veriliyordu. Askeri makamların bu tutumunda bir değişiklik olduğunda, bu alkolün tedavi edici özelliği olduğuna yönelik genel kanıda bir güçsüzleşme olduğunu gösteriyordu. Binlerce yıl boyunca, doktorlar ölçülü miktarlarda alkol (önceleri şarap ve bira, daha sonra damıtılmış alkollü içecekler) kullanılmasını sağlık açısından yararlı olduğu için önererek, her hastalık için farklı şekil ve miktarlarda alkol alınmasını salık vermişlerdi. Alkolün ölçülü kullanımının ilk savunucularının çoğu da mayalı içeceklerin tedavi edici özellikleri olduğu konusundaki inançları devam eden tıp mensuplarıydı. Kendisi de bağıcılığa yatırım yapmış olan Benjamin Rush tarafından icat edilen en tanınmış alkol kullanım barometresi, yemeklerle birlikte içilmesi sağlıklı olduğu için bira ve şarabın kullanımını uygun buluyordu.

Doktorlar tarafından tedavi amaçlı olarak kullanılan alkol miktarı yirminci yüzyıl başlarında azalmış gibiydi. Örneğin, Londra hastanelerinde 1884 ila 1904 yılları arasında alkol kullanımı yüzde 50 ile yüzde 90 oranında düşmüştü.⁴³ Salisbury Kliniği 1865 yılında şarap, bira ve damıtılmış alkollü içecekler için toplam 302 sterlin, 1885’de 142 sterlin ve 1905’de sadece 18 sterlin harcama yapmıştı.⁴⁴ Bu eğilim, 1800’lerin sonlarında ilaç tedavisindeki gelişmelerin (aspirinin bulunması gibi) bir göstergesi de olabilirdi. Bu tür patentli ilaçların bilimsel olarak test edilip etkili olduklarının kanıtlanması gerekiyordu. Şarap ve diğer alkol çeşitleri için iddia edilebilecek tek şey, bunların genellikle fiziksel ve zihinsel sağlığı güçlendirdiği ya da özellikle sindirimi rahatlatıktıydı. Yale Üniversitesi’nde yapılan ve 1896 yılında yayımlanan bir araştırma sonucuna göre, düşük miktarda alkol (araştırmacılar viski, brendi, rom ve cin denemişlerdi) alımı sindirimi hızlandırırken, “sadece ölçüsüz bir şekilde ve sarhoş edici miktarda kullanıldığında” sindirimi güçleştiriyordu.⁴⁵ Ancak doktorlar belirli bir tür şarabın özellikle belirli bir rahatsızlığa iyi geldiğini ya da brendinin bir hastalığı iyileştirebileceğini söylediklerinde, alkolün nasıl bu şekilde yaralı olduğunu açıklamakta güçlük çekiyorlardı.

Alkolün bir tür kuvvet ilacı olduğu yönündeki inanış 1903’de İsviçreli bir yazar tarafından alkol ve dağcılık hakkında yazılmış olan bir kitapta ele alınmaktaydı. Dağcılık kulüplerinin 1200 üyesinin alkol kullanımlarıyla ilgili bir ankete verdiği cevaplar değerlendirildiğinde katılımcıların yüzde 78’inin düzenli olarak alkol kullandığını, yüzde 72’sinin de dağa tırmanırken gerektiğinde kullanmak için yanında alkol götürdüğünü belirttiği görülmüştü. İsviçreli dağcı rehberleri beyaz şarabın canlandırıcı, kırmızı şarabın tırmanmaktan yorulmaya başlandığında kuvvet verici, brendinin cesaretlendirici ve sıcak kırmızı şarabın da hemen hemen tüm hafif hastalıkları iyileştirici özelliği olduğuna inanıyorlardı. Yazar, alkolün değeri hakkında yaptığı birçok yorum ve önerdiği (su, çay, limonata, meyveler ve kahve gibi) alternatiflerden sonra sonuç olarak, alkolün sadece ölçülü şekilde ve gerektiğinde kullanılması halinde bir kuvvetlendirici olarak yararlı olabileceği yorumunu yapmıştı.⁴⁶

Sadece Avrupa’dakiler değil, birçok doktor alkollü içeceklerin kesinlikle tıbbi tedavide yeri olduğuna inanıyordu. Yeni yüzyıla geçildiğinde, WCTU alkollü tamamıyla bırakmanın sağlık açısından yararları konusunda tıbbi araştırmacılarla bir tartışmaya girmişti.⁴⁷ 1921 yılında Amerika’da rastgele seçilmiş 53.900 doktora uygulanan bir anket sonucunda, katılımcıların yüzde 51’inin viskiyi belli hastalıklar için ilaç olarak tavsiye etmek taraftarı olduğu, yüzde 26’sının biranın tedavi edici özellikte olduğuna inandığı ve sadece küçük bir yüzdesinin şarabı savunduğu ortaya çıkmıştı. O dönemlerde çeşitli maddelerle karıştırılan “tıbbi” şaraplar da vardı. Bunlardan biri yeni yüzyıla girerken Amerika Birleşik Devletleri’nde satılmakta olan Tiner’in Amerikan İksiri Acı Şarap’tı. Esasen “kırmızı şarap ve şifalı otlar” kullanılarak yapılan ve “ailelerimizde sık görülen” kabızlık için kullanılan bir laksatifti. Hem otlar, etkinliği tartışılmaz bir

“bilimsel karışımı”, hem de kırmızı şarap “bağırsakları kuvvetlendirerek çalışmalarını düzene sokuyordu. Bu aynı zamanda iştahı artırarak vücudu uyarıp güçlendiriyordu.”⁴⁸

Alkol çeşitlerinin büyük çoğunluğunun, özellikle damıtılmış alkollü içeceklerin, düşük nitelikte maddelerle karıştırılarak, sağlık için alkol karışıtlarının tehlikeli bulduğu saf halinden bile daha tehlikeli bir duruma geldiği inancının oluşmasıyla, alkolün sağlık verici özellikleri hakkındaki tartışma daha da karmaşık bir hal almıştı. Yiyecek ve içeceklerin niteliksiz maddelerle karıştırılması konusundaki endişelerin uzun bir tarihçesi olmakla birlikte, analitik kimya konusunda 1800’lerdeki gelişmeler, zararlı katkı maddelerinin daha yüksek bir hassasiyetle belirlenmesine imkân sağlamıştı. Ale türü bira yapımında yeterli sertliği elde etmek için şerbetçiotu yerine kargabükten özü (striknin) kullanıldığı yönünde sık sık ithamlarda bulunuluyorduysa da, tüm bu suçlamalar İngiliz bira üreticilerince reddediliyordu.⁴⁹ Yine de 1800’lü yılların ortalarında yapılan bir analiz çalışmasında bir İngiliz birasından alınan numunelerin çoğunun çeşitli uygunsuz yöntemler kullanılarak niteliksiz maddelerle karıştırılmış olduğu tespit edilmişti.⁵⁰ Şarap ve damıtılmış alkollü içeceklerde ise renk, yoğunluk ve lezzet katmak için kullanılan katkı maddelerinin haddi hesabı yoktu. Bir Amerikan makalesinde, her yerde yaygın olarak alkollü içeceklere niteliksiz katkı maddeleri katılmakta olduğu konusunda uyarıda bulunularak, eğer ithal edilen alkollü içeceklerin hepsi saf hallerinde olsaydı, ülkemizde şu anda tüketilen miktarın yanında deveye kulak kalırdı,” deniliyordu. Yazara göre, New York’ta yıllık olarak tüm üretici ülkelerin ihraç ettiğinin üç katı kadar “saf, ithal brendi” ve dört katı kadar “saf ithal şarap” satılıyordu. Her yıl sadece Amerika Birleşik Devletleri’nde yaklaşık olarak 12 milyon şişe “şampanya” satılıyordu ancak bu miktar ihraç edilen toplam şampanya miktarı olan yıllık 10 milyon şişeden fazlaydı.⁵¹

Alkollü içkilere katkı maddeleri ekleyerek saflıklarını bozmak için kullanılan yöntemlerden biri de şaraba toz alçı (alçıtaşı ya da kalsiyum sülfat) katılmasıydı. Alçı asit oranını yükselterek koruyucu gibi davranıyor ve aynı zamanda şarabın rengini daha parlak ve şeffaf hale getiriyordu. Bu yöntem Güney Fransa’da, İtalya’da ve İspanya’da yapılan toptan şarap üretimlerinde yaygın şekilde kullanılıyor ve bu şekilde genellikle uzak mesafedeki pazarlara gönderilen şarapların bozulmaması için alçının koruyucu özelliğinden yararlanılıyordu. Ancak alçı 1880’lerde birçok “kaliteli” şarabın içine eklenmeye başladı. Bordeaux’daki üreticiler bu alçı eklenmiş şarapları kendi şaplarıyla birleştirerek asma biti sebebiyle uğradıkları kayıpları giderme yoluna gidiyorlardı. (1880’lerin sonlarına doğru piyasada, bölgede üretilen miktarın iki katı kadar Bordeaux şarabı vardı.)

Katkı maddesi olarak alçı kullanımı 1800’lerin ikinci yarısında yoğun şekilde tartışılmıştı. Birçok komite ve bilim insanı alçı katılmış şarapların kullanımı sonrasında oluşan hastalıkları gördükleri halde, bir türlü onun zararlı olduğu konusunda görüş

birliğine varamamışlardı. 1857 yılında Fransa'nın güneyindeki Aveyron bölgesinde insanlar, alçı karıştırılmış şarap içtikten sonra "bastırılamayan bir susuzluk ve dayanılmaz derecede boğaz kuruluğu" ile lezyonlar yaşadıklarını bildirmişlerdi.⁵² Fransız kanun yapıcılar 2 litre şaraba eklenecek 2 gram alçının sağlık açısından problem yaratmayacağı konusunda karar almış olsalar da, şarap üreticilerinin tartma ihtiyacı duymadan mayalanma fiçilerine attıkları alçı konusunda şikayetler geliyordu. 1880'den 1891'e kadar, asma biti krizinin en yoğun döneminde, bu maksimum 2 gramlık sınırlama da şarap kıtlığı nedeniyle askıya alınmıştı.

Su ile karıştırmak gibi bazı katkı maddesi kullanım yöntemleri, kesinlikle zararsız olup sahip oldukları alkol miktarı azaldığı için alkollü içecekleri gerçekten de daha sağlıklı hale getiriyor olabilirdi. Aynı şekilde, bir bölgede üretilen şarapları başka bir bölgenin etiketiyle satışa sunmak (Bordeaux'lu tüccarlar, özellikle asma biti nedeniyle üzüm üretiminin düşük olduğu dönemlerde, şaraplarında genellikle İspanya ve Rhone Vadisi'nde üretilmiş üzümleri kullanıyorlardı) sağlık yönünden bir tehlike oluşturmuyordu. Ancak bu tür uygulamalar giderek endişeleri daha çok artırıyor ve yetkilileri, şarapların belirli bölgelere bağlayacak ve tüketicilere, satın aldıkları şarabın menşei hakkında daha kesin bilgi sağlayacak, bir adlandırma sistemi arayışına sokuyordu.

Ancak sağlığa zararlı olmayan uygulamalar bile (şarabı suyla karıştırmak ya da yerli ve yabancı şarapları birleştirmek gibi) giderek içkilere yapılan uygun olmayan müdahaleler olarak değerlendirilmeye başlamıştı. Bu uygulamalar şaraba alkol oranını artırmak için şeker (chaptalizasyon), renk verici maddeler ve alçı eklenmesiyle aynı kefeye konuluyordu. Artık otoriteler tüketici sağlığına önem verdikleri kadar tüketici haklarına da önem vermeye başlamış gibi görünüyorlardı. Alkol satın alan tüketicilerin bazı beklentilerinin olması, bu şaraba su veya alçı katılmadığı gibi konulardan emin olmak istemeleri doğal haklarıydı. Fransız temsilciler meclisinin bir üyesi alkole katkı maddeleri eklenmesi konusunda verdiği bir beyanatta, bu alkollerin "zehirli" olduğunu ve "tumarhanelerin dolmasına neden olduğunu" belirtirken, tarım bakanı buna cevaben "biz halk sağlığı konusunda değil, sahtekârlığı önleyici yasa üzerinde tartışıyoruz(...) Bu yasa önerisinin belli bölümleri dolandırıcılığa karşı savaşırken aynı zamanda halk sağlığını da güvence altına alabilirse çok mutlu olacağız," diyordu.⁵³

Alkol aleyhtarı kampanyalar alkole katkı maddeleri karıştırmak suretiyle tüketicinin kandırılması konusuyla ilgilenmiyorlardı. Ancak bu konuyu kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak içki kullananların içine ölümcül derecede zararlı maddeler karıştırılmış olan bu içkileri içmekle karşı karşıya kalacakları risklerin, bu alkollü içecekleri saf halleriyle içtiklerinde göze aldıkları risklerden daha fazla olduğunu belirtiyorlardı. Bazı doktorlar ısrarla "katkı maddeli olsun olmasın, her türlü alkollü içkinin ölüme sebebiyet verebileceğini" savunuyorlardı.⁵⁴ Bu yeni bir iddia olmamakla birlikte, on dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru bu tür tezler istatistiki araştırmalara

(genellikle sahte olsa bile, yine de istatistiki bilgilere) dayandırılıyordu. 1800’lü yıllarda hükümet ve ilgili kurumlar farklı amaçlarla kullanılmak üzere düzenli toplumsal istatistiki bilgiler toplamaya başlamışlardı. Bu bilgiler, en çok alkol kullanımına karşı kampanya düzenleyenler tarafından büyük bir hevesle sömürülüyordu. Ölüm oranları hakkındaki istatistiki bilgiler bu gruplar için en belirgin hedefti, çünkü alkol hakkında ortaya konulabilen en ikna edici tez öldürücü olduğuydu. Burada üzerinde durulan konu ölüme yol açan unsurlar değil, aynı zamanda belli meslek gruplarının alkol kullanımına maruz kalmasıydı. Örneğin, 1900’lerin başlarında han sahipleri ve hanlarda çalışanların ölüm oranları kurşun işçilerinden çok fazla, kömür madencilerinin ölüm oranının da iki-üç katıydı.⁵⁵

İstatistikler kaynaktan kaynağa değişiklik arz etmekle birlikte, ortaya konulan rakamlar alkolün insanları ve toplumları harap ettiği yönündeki görüşleri destekler nitelikteydi. Bir tanesi tüm suçların beşte dördü, fakirliğin üçte ikisi, intihar girişimlerinin yarısı, deliliğin üçte ikisi, gemi kazalarının onda dokuzu, yanında ayrıca “tembellik, Sebt’e uymama, yalan, küfür, kirlilik, kazalar vs” konusunda alkolü suçlu gösteriyordu.⁵⁶ Bir başka yazar ise farklı tahminlerde bulunmuştu: Alkol işlenen suçların dörtte üçüne, fakirliğin onda dokuzuna, intihar girişimlerinin üçte birine, deliliğin üçte birine, gemi kazalarının üçte birine ve tüm hastalıkların yarısı ile “gençlerin yozlaşmasının” dörtte üçüne sebep olmuştu.⁵⁷ Açıkçası bunlar ciddi bir istatistiki çalışmalarının sonucunda değil, bir izlenimcilik aleminde ortaya konulmuş olan sonuçlardı ama yine de, bu iddiaları okuyan kişiler onları görünürdeki değerlerine göre yorumlamış olmalıydılar (ki bu iki veri setinden düşük değerler içereni bile incelendiğinde fazlasıyla endişe verici olabilirdi).

Zaman zaman daha güvenilir istatistikler de ortaya atılmıştı. Alkolün delirme vakalarının üçte biri ile üçte ikisinden sorumlu tutulduğu görüşlerin aksine, farklı akıl hastanelerinde yapılan istatistikler delilikle alkol kullanımı arasında o kadar da yakın bir ilişki olmadığını göstermişti. Edinburgh’daki Kraliyet Akıl Hastanesi’nden yapılan bir açıklamada, 1870’lerin başlarında kendilerine yapılan başvuruların yüzde 13’ünde “içki bağımlılığı” delirme sebebi olarak belirlenmiş ve delirme sebebinin ne olduğunun bilindiği vakaların yüzde 20’sinde sebebin alkol olduğu saptanmıştı.⁵⁸ Bu rakamlar Paris’teki büyük bir akıl hastanesince açıklanan rakamlarla karşılaştırıldığında yüzde 25 daha düşüktü ama yine de alkol karşıtlarının uydurmuş olduğu üçte bir ya da üçte iki oranından çok uzaktı.⁵⁹ On dokuzuncu yüzyıldaki istatistik devrimi, politik açıklamalarda istatistiklere yer verilmesini ve itibar edilmesini sağlamış olmalıydı ve alkol karşıtı yazarlar da bu istatistikleri coşkuyla benimsemişlerdi.

Tıbbi uzmanlar alkolden tam anlamıyla vazgeçmemişlerdi ama artık alkolün tedavi edici özelliği sorgulanıyordu, hatta onun kendisi bir hastalık sebebiydi: Alkolizm. Bu durumun çok çeşitli tanımlamaları olmakla birlikte genel olarak patolojik

şekilde devamlı ve aşırı miktarda alkol kullanımıyla kendini gösteren, alkol bağımlılığı olarak yorumlanmaktadır. Bu tanım ilk kez 1849'da İsveçli bir doktor olan Magnus Huss tarafından, düzenli olarak aşırı alkol kullanımının yol açtığı olumsuz etkinin, bireyin kendi hayatını ve işini yürütmesine engel olması şeklinde açıklanmıştır. Alkolizm bir "irade hastalığı" olarak tanımlanmıştı ve irade eksikliğinden kaynaklanan bu hastalığın tedavisi için de hastanın iradesini kullanması gerekiyordu. On dokuzuncu yüzyılın sonunda alkolik olduğu teşhis edilen kişilerin çoğu, irade gücü ve özdenetimi zayıf olduğuna inanılan toplumsal gruplardan geliyordu: Fakir kadın ve erkekler ile orta ve üst sınıf mensubu kadınlar.⁶⁰ Fransa'da, bir doktor işçilerin iradelerinin iş ortamları, barınma durumları, beslenmeleri ve gelir durumları nedeniyle bozulduğunu iddia etmiş ve içki probleminin çözülmesi için geniş çaplı toplumsal reformlara gerek olduğunu vurgulamıştı.⁶¹

Her düzenli ve çok içki içen kişinin alkolik olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı net olmadığı için alkolizm çerçevesi ve sınırları belli olmayan bir kavramdı ve öyle de kaldı. Alkolizm konusunda devam eden tartışmalar arasında, bunun bir hastalık olarak kabul edilip edilemeyeceği ve tamamıyla tedavisinin mümkün olup olmadığı da yer alıyordu.⁶² Bu konular on dokuzuncu yüzyılda bazı alkol karşıtlarının ve alkolün yasaklanmasını savunanların ilgisini çekmiş olsa da, genel olarak alkol karşıtı yazarlar bir kez alkolizm kelimesini duyduktan sonra bu tanıma, her gün ya da ortalamanın üzerinde içki içen hemen herkes için kullanmaya başlamışlardı. Şaşırtıcı şekilde bu kelimenin aşırı kullanımı ya da anlamının esnetilmesi gücünü azaltmamıştı. Birçok alkol karşıtı örgüt, aşırı alkol kullanımıyla mücadele ederken bu durumu alkolizm olarak isimlendirmişti.

On dokuzuncu yüzyılda alkollü içeceklerin sağlık açısından yararlı olduğu inancında azalma olduğu gibi, şaraba dinen verilen değer de azalma görülmüş, alkollü içeceklerle karşı giderek artan antipati nedeniyle, şarabın Hristiyan ayinlerinde kullanımını da sorgulanmaya başlanmıştı. Neredeyse 2000 yıldır şarabın Hristiyan tasvirleri ve törenlerinin merkezinde yer almış olması, alkolün tamamen bırakılmasını savunanlar için problem oluştuyordu. Bazı içki karşıtları, kutsal şaraptan zaman zaman bir yudum alıyor olsalar da, onlar bile "hafif" bir alkollü içecek olan şarabın, daha kuvvetli türlerle bir geçiş kapısı olabileceği kavramıyla mücadele etmek zorunda kalıyorlardı.

Sabit bir fikir halinde alkolün terk edilmesini savunanlar ise Tanrı'nın herhangi bir tür alkolü kutsadığı, özünde kötü olup, birçok üzüntü ve ahlaksızlığa yol açan bir alkollü içkinin İsa'nın kanını temsil ettiği iddiasını dehşetle karşılıyorlardı. Bunlar, hayali bir şarap teolojisi olan ve İncil'de "şarap" olarak iki farklı içecekten bahsedilmekte olduğu görüşüne dayanan, iki-şarap teorisini geliştirmişlerdi. Birincisi "iyi şarap" üzüm suyuydu (alkol karşıtı lügatte "mayalanmamış şarap" olarak geçiyordu ve bir tür oksimoronu); bu İsa'nın Cana'nın evlilik töreninde sudan dönüştürdüğü ve havarilerin

Son Yemek sırasında içtiği içecekti. İkincisi ise gerçek, mayalanmış, alkollü, sarhoşluk veren içki olan “kötü şaraptı”.⁶³ Bu, Nuh’un sarhoş olana kadar içmiş olduğu ve Lut’un kızlarının babalarına içirerek onunla ilişkiye girmelerine yardımcı olan içkiydi. Diğer bir deyişle, İncil’de iyi şeylerden bahsedilirken kullanılan “şarap” kelimesi üzüm suyu-na karşılık gelirken, ahlaksız konulardan bahsedilirken kullanılan “şarap” kelimesi ise gerçek şaraptı.

İçkiye tövbe etmiş kişiler İsa’nın şarapla temsil edilmesinin dinen saygısızlık olacağını düşündükleri için Komünyon şarabının üzüm suyuyla değiştirilmesini sağlamak amacıyla kiliseleri ikna etmek için bir kampanya düzenlediler. Yapısal bir gelişme de içkiye tövbe etmiş kişilerin bu çabasına destek oldu. Fermantasyon konusunda araştırma yapan Louis Pasteur ve diğer bilim adamları üzüm suyunun ısıtıldığında (bu işlem daha sonraları pastörize etmek olarak adlandırıldı) şekerli alkole çeviren mayaların öldüğünü keşfetmişti. Bu işlem mayalanma tehlikesi olmayan dayanıklı bir meyve suyu elde edilmesini sağlıyordu. Üzüm suyu daha sonra ticari olarak üretilmeye başlandı ve kilise yetkilileri bu “mayalanmamış şarabı” Komünyon’da kullanmak amacıyla satın alma konusunda ısrarlara maruz kaldı.

Metodist Piskoposlar Kilisesi’nin 1880 yılında üzüm suyunu kullanmayı kabul etmiş olduğu Amerika Birleşik Devletleri’nde, bu kampanya bazı yerlerde başarılı oldu. Etkili bir Metodist ilahiyatçıya göre üzüm suyu “merhamet ve kurtuluşun simgesi” ve bir “kutsanma ve hayat sembolüydü” ancak şarap “kutsal kitap ve bilim tarafından bir zehir olarak gösteriliyordu.”⁶⁴ Diğer yandan İsa Mesih’in Son Zaman Azizler Kilisesi (Mormon Kilisesi) 1830’lardan beri Komünyon’da şarap kullanıyordu, hatta kiliseye ait üzüm bağları da vardı. Yüzyılın ilerleyen zamanlarında, kilise faaliyetlerini düzenleyen topluluk üzüm suyunu atlayıp Komünyon’da su kullanılmasına karar verdikten sonra, 1912 yılında su Mormonlar için kural haline geldi. İngiltere’de Anglikan Kilisesi şarabı üzüm suyuyla değiştirmek yönündeki tüm girişimlere karşı direndi.⁶⁵ On dokuzuncu yüzyıldaki alkol karşıtı kampanyalara sadece dışarıdan katılan Katolik Kilisesi, şarap kullanmaya devam etti.

Pastörize edilmiş meyve suları on dokuzuncu yüzyılda bulunan alkolsüz içecekler arasına katılarak çay, kahve, çikolata gibi sıcak içecekler ve en önemlisi suyun yanında yer almaya başladı. Bu içecekler yaygın olarak kullanıldıkça ve içilebilir tatlı su Avrupa ve Kuzey Amerika halkının kullanımına sunuldukça alkolün kültürel anlamı da kökten değişti. On dokuzuncu yüzyılda alkollü içkilerin eğlence amacıyla kullanılması batılıların kültürünün değişmez bir parçasıydı. Ama buna paralel ve öncelikli olarak mevcut su kaynaklarına göre daha güvenilir durumda olmaları sebebiyle beslenmeye ilişkin amaca da hizmet ediyorlardı. 1800’lerin başlarında bu durum hâlâ birçok yerde geçerli olduğu için, açıkçası alkol kullanımının sınırlandırılmasını (hatta alkolün tamamen bırakılmasını) amaçlayan kampanyalar alternatif içecekler bulunmadan başarılı olamazlardı.

Avrupa ve Kuzey Amerika'ya on yedinci yüzyılda gelmiş olan kahve ve çay on dokuzuncu yüzyılda yaygın olarak kullanılmaktaydı. Her ikisi de susuzluğu gidermek açısından alkolün yerini tutabilirdi; çay aslında bir idrar söktürücü olsa da genel olarak susuzluğu giderici etkisi vardı. Her ikisi de kaynamış ya da kaynamaya yakın derecede su ile yapıldığından, içerdikleri suyun kullanımı açısından daha güvenli bir çözüm yöntemiydiler. Bu iki sıcak içeceğin de tüketimi on dokuzuncu yüzyılda artarak, bazı ülkelerde toplumun tüm tabakalarına nüfuz etmişti. Çay özellikle Büyük Britanya'da (kişi başına tüketim miktarı 1850-1875 yılları arasında iki katına çıkmıştı) ve sömürgeleri ile Rusya'da popüler olurken Fransa, İtalya ve Kuzey Amerika'da kahve daha çok tercih ediliyordu. Bütün bunlara rağmen alkolsüz bir toplumun gerçekçi olarak tasarlanabilmesi ve savunulabilmesi için güvenilir su kaynakları gerekmektedir. Bir İngiliz doktor 1898'de şöyle yazmıştı: "Alkolü tam olarak bırakmak için ilk ihtiyaç duyulan şey(...) temiz sudur."⁶⁶ İçilecek sular bu kadar kötü koku ile tada sahip olduğu ve kullananların hasta olacağına inanıldığı sürece, kim bira ve şarabın güvenilirliğinden vazgeçerdi ki? Avrupalılar ve Kuzey Amerikalıların içme suyu kaynaklarına düzenli olarak erişiminin sağlanması konusunda ciddi çabalar sarf edilirken, aynı dönemde alkol karşıtı kampanyaların hızlı adımlarla ilerlemiş olması kesinlikle tesadüf değildi. Daha önce de gördüğümüz gibi, 1860'lardan sonra Avrupa, Kuzey Amerika ve başka yerlerdeki şehir ve kasabalara içme suyu ulaştırılmaya başlanmış ve Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı tarihlerde döşenen borularla kent nüfusunun çoğunluğunun evlerine ve ortak çeşmelere içme suyu iletilmişti.

İki eğilim aynı baskılar sonucu meydana çıkmamıştı. Alkol karşıtlığı, giderek kö-tüleşmekte olan toplumsal şartların ve bunların sonuçlarının yorumuyla oluşmuş bir hareketti. Ama su konusundaki endişelerin sebebi şehirlerin hızla büyümesi ve artan salgın hastalık tehditleriydi. 1830'lar ve 1850'lerde batı dünyasındaki birçok yerde yaşanan ölümcül kolera ve dizanteri salgınları tüm yerel yöneticilerin dikkatlerini güvenilir içme ve kullanma suyunun tedarik edilmesi konusuna yönlendirmişti. Alkol kullananların çok azı içme suyu bulabildiği için alkol kullanmaktan vazgeçirilebilirdi ama diğer yandan, güvenilir içme suyu bulamamak alkol kullanımına devam etmek için geçerli bir neden olabilirdi. İçme suyu güvenli ve temiz bir şekilde sağlanana dek alkolü tamamen bırakma tezi da bir çekim gücüne sahip olamayacaktı. Ancak ne zaman alkolün sağlık ve beslenme açısından yararlı olduğuna artık savunulamazsa, o zaman alkol sadece eğlence amaçlı, istenildiği zaman kullanılabilen ve zarar görmeden bırakılabilecek bir içecek olarak görülebilirdi. Aslında alkolün sudan daha yararlı bir tercih olduğu şeklindeki yüzyıllar süren tartışma tepetaklak olabilirdi ve olmuştu da: On dokuzuncu yüzyılın ortasından itibaren, su güvenilir bir seçenek olarak tasvir edilebilir, alkol ise zararlı olarak tanımlanabilirdi. Su sadece tüketicilerin sağlığı açısından tehlikeli olmuştu, ama alkol hem toplum hem de ahlaki değerlere zarar veriyordu.

Kısacası, on dokuzuncu yüzyıldaki ve yirminci yüzyılın başlarındaki alkol karşıtı hareketler, kültürel ve toplumsal açıdan geniş kapsamlı olarak değerlendirilmelidir. Bazı eğilimler alkolün tıbbi ve dini bağlantılarını temelden sarsmış, sınıf farklılıkları alkolün büyük kitleler tarafından kullanımı açısından endişeler, kadınlarla çocuklar hakkında hassasiyet ve erkeklerin sarhoşluğuna ilişkin ailelerin şiddetlendirdiği kaygılar oluşturmuştu. Milliyetçilik ve ırkı iyileştirme yaklaşımları da konuya kendilerine has boyutlar getirmişti. Bu arada, alternatif alkolsüz içeceklerin mevcudiyeti, alkollü içeceklerin, beslenmenin zorunlu ve cazip bir parçası olmaktan çıkıp, isteğe bağlı olarak kullanılan bir ürüne dönüşmesine destek olan önemli bir unsurdur. Alkolün kültürel anlamındaki bu değişim, bin yıllık tarihçesindeki en önemli olaylardan biriydi ve yirminci yüzyılda alkole ilişkin tutum ve politikaların çerçevesini yeniden oluşturmuştu.

Alkol ve Yerli İnsanlar, 1800-1930

İrk, Düzen ve Kontrol

Alkol Avrupa'da ölçüyü aşmamayı ve yasaklamayı savunanların saldırısı altındayken, Avrupalılar büyük miktarda alkolü, tekstil, boncuk ve silahla birlikte ticaret malı olarak kullanıldığı deniz aşırı imparatorluklarına yönlendiriyorlardı. Alkol akışı on dokuzuncu yüzyılda, özellikle o zamana kadar Avrupalı güçler tarafından sahiplenilmemiş topraklar 1884 Berlin Konferansı ile aralarında paylaşıldıktan sonra çok artmıştı. Avrupalılar 1800'lü yıllarda egemenliklerini Kuzey Amerika'nın tamamına yayarken alkol de töhmet altında kalıyordu çünkü içkiler yerli halka satılıyordu. Avrupalı yöneticiler ve hükümetler hem Afrika'da, hem de Kuzey Amerika'da yerli halkın içki içmesinin etkileriyle boğuşmuş ve çoğu, Avrupalılara bu tür politikalar her yerde yaygın bir şekilde uygulanmadan çok önce, yasaklama politikaları uygulamıştı. Avrupa'da ve başka yerlerdeki alkolden kaçınma hareketi, Afrika kolonilerinde yürürlüğe konulan ve Kuzey Amerika yerlilerine uygulanan bilinçli politikalardan nasıl haberdar olduysa, alınan derslerin Avrupalı, Amerikalı ve Kanadalı hükümetler tarafından, kendi ülkelerinde daha sıkı alkol düzenlemeleri talepleriyle uğraşırken benimsenmiş olma olasılığı da bulunmaktadır.

Avrupalılar beraberlerinde alkollü içkilerini, tutumlarını ve tüketim tarzlarını da getirmişler ve Afrika'da kendi alkollü içkileriyle tüketim yöntemleri olan yerlilerle kar-

şlaşmışlardı. Karşılıklı etkileşim karmaşık olmuştu ve bazen beklenmeyen sonuçlar doğmuştu ama alkol, sömürge toplumlarında hep güç ilişkileriyle yönetilmişti. Bu çerçevede, her koloni bir diğerine benzemeyen kültürel, politik ve ekonomik koşullar sunuyordu. Avrupalı ve Afrikalı nüfus arasındaki ilişki derecesi değişiyordu ve demiryollarının kıtanın iç kesimlerine uzatıldığı yerlerde bile minimum düzeyde olabiliyordu. Alkol ticaret ağlarını bazı kolonilerde diğerlerinden daha çok kullanıyordu ve misyonerler yerli halkı tamamen uzak duramıyorlarsa da ölçülü içmeye ikna etmeye çalışırken, anlaşılan yerel alkol tüketimi üzerindeki etkileri azla çok arasında değişiyordu. Bazı koloni yöneticileri kolonilerine büyük miktarlarda alkol girmesinden memnundu çünkü alkol hazinelerine düzenli bir vergi geliri getiriyordu. Bazıları da, ekonomik ya da ahlaki kaygılarla yerli halkın alkole erişimini kontrol altında tutmaya çalışıyordu. Afrika'da sömürgecilik karmaşık bir meseleydi ve alkol sürekli olarak gündemdedi.

Alkol kıtanın her yerinde önemli bir iletişim nedeni haline gelmişti (Kuzey Afrika'daki Müslüman toplum arasında güneye göre daha az) ve bazen tek başına, bazen de ticareti yapılan başka ürünlerle birlikte, Avrupalılar tarafından talep edilen malların (palm yağı, kauçuk, fildişi, altın, elmas ve köle) alımında kullanılıyordu. 1895 yılında Nijerya'ya gönderilen bir İngiliz ticaret temsilcisi Koloni Bakanlığı'na alkol olmadan ticaretin imkânsız olduğunu, çünkü içkinin en popüler para birimi olduğunu bildirmişti.¹ Alkol, köle alımında son derece önemli bir rol oynuyordu; bazen gerçek fiyatın parçasıydı, bazen de Avrupalıların alabileceği köleler olmasını sağlamaları amacıyla yerel liderlere verilen bir hediye idi. Örneğin 1724 yılında Fransız tüccarlar kumaş, boncuk, silah, barut, kurşun bilyesi ve konyak karşılığında elli köle almıştı.² Alkol ayrıca toprak imtiyazlarında ödeme olarak da kullanılıyordu. 1843 yılında Assinie Kralı (Fildişi Sahili'nde küçük bir devlet) kumaş, silahlar, tütün, şapkalar, bir ayna, bir org, boncuklar, altı tane 200 litrelik konyak varili ve 4 kasa damıtılmış alkol karşılığında hükümdarlığını Fransa Kralı Louis-Philippe'e vermişti. 1894 yılında, nehir kenarındaki cephesini altı metre genişletmek isteyen bir İngiliz ticaret şirketi yılda 20 kasa cin ödemeyi kabul etmişti.³ Kamerun'da kıyıdaki şefler kendilerini İngilizlerin değil de Almanların "koruması altına" alan bir anlaşmayı kabul etmişlerdi çünkü Alman yetkililer onlara alkol sağlıyordu.⁴

On dokuzuncu yüzyılda Avrupa'dan gelen alkolün tüketimi tüm yerli toplumlar arasında çok daha fazla yaygınlaştı. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Avrupa'da işçi sınıfında yaygın aşırı alkol kullanımı olduğuna ilişkin inanç yüzünden çalan tehlike çanları kolonilerde de çalmaya başladı. Avrupalı misyonerler alkolün yerli kültürler üzerinde yarattığı karmaşayı bildiriyor ve Avrupa'da alkolden kaçınmayı savunanlar, alkolün kendi ülkelerinde neden olduğu zararları abartan hikâyeler yayımlıyorlardı. Eleştirmenler Afrika köylerinin sarhoş kadınlarla ve erkeklerle dolu olduğunu ve Cape Coast, Accra ve Lagos gibi toplumlarında koşulların, Londra'nın, Manchester'in ve Glasgow'un

arka sokaklarındakinden beter olduğunu varsayıyordu.⁵ İngiltere’de 1880’lerde kesin bir ifadeyle, Yerli Toplumlar da Alkol Trafığı Nedeniyle Ahlak Bozulmasını Önleme Komitesi kuruldu ve diğer büyük sömürgeci güçler Fransa ve Almanya’da da benzer lobi grupları oluşturuldu. Alkolün Afrika’daki henüz uygarlaşmamış yerli halk üzerindeki etkilerinin kınanması, alkol bağımlılığının (genellikle alkolizm denilir) irade ve özdisiplinden yoksun toplumlar da daha yaygın olduğu görüşünü güçlendirdi.⁶

Birkaç yerli lider Avrupa ülkelerine dilekçeler yazarak alkol akışını durdurmalarını istedi. 1880’lerde orta Nijerya’da bir emirlik olan Bida’nın emiri Etsu Maliki, Nijerya Piskoposuna mektup yazarak “Rom ülkemi mahvetti; halkımı mahvetti. Hepsinin delirtti,” dedi. Piskopostan “İngiliz kraliçesine, ülkesini berbat etmek amacıyla rom getirilmesini önlemesi için” yalvarmasını istedi.⁷ Emir, Kraliçe Victoria’nın harekete geçmesini beklemek yerine, ithal edilen içkilerin satışını yasakladı ve Avrupalıların cin stoklarını götürmelerini emretti. Bu konu, 1889-1890 yıllarında, köle ticareti ile silah ve alkol alışverişini ele almak üzere toplanan Brüksel Konferansı’nda ele alındı. Konferans 20 derece kuzey ve 22 derece güney enlemi arasında alkol trafiğinin genişletilmesini ve henüz alkol bulunmayan yerlerde alkol damıtılmasını yasakladı. O tarihte artık önemli bir alkol üreten koloni haline gelmiş olan ve kendi içişlerini düzenleyen Güney Afrika ile Fransa’nın esasen Müslüman olan ve konferansın düzenlendiği tarihte şarapları, Fransızların filoksera yüzünden Fransız şarabında yaşadığı eksikliği telafi etmekte kullanılan Kuzey Afrika kolonileri (Cezayir ve Tunus gibi) bu yasağın dışındaydı. Diğer taraftan, konferansın kararı alkol ticaretinin Afrika’nın neredeyse tamamına daha fazla yayılmasını önleme niyetini taşıyordu.

Olayları bu noktaya getiren şey, 1800’lerin sonunda Avrupa alkolünün Afrika’nın büyük bir kısmında hızla yayılmasıydı. Avrupalılar temasa geçmeden önce (ve sonrasında, iç bölgelerde Avrupalıların pek dokunmadığı pek çok yerde) Afrika’nın birçok yerinde düzenli olarak alkol üretiliyordu ve çeşitli bağlamlarda tüketiliyordu. Bazı bölgelerde her gün tüketilecek kadar alkol üretiliyordu. Bazı bölgelerde ise esas olarak festival ve cenaze gibi etkinliklerde içiliyordu. Örneğin doğu Afrika’da, bugünkü Tanzanya’nın kuzey doğusu olan bölgede yaşayan Hayalar, Avrupalılar gelmeden önce beslenme sistemlerinin en önemli ürünü olan muzdan bira yapıyorlardı. Muzlar ocağın üstüne asılarak veya toprağa gömülerek günlerce bekletiliyor ve yapay olarak olgunlaştırılıyordu, nişastaları şekere dönüşene kadar bekleniyordu. Sonra eziliyorlardı, suyu çıkarılıyordu ve aynı miktarda suyla karıştırılıyordu. Sonra bu karışımın fermente olması bekleniyordu. Sadece erkekler tarafından gerçekleştirilen bu işlemin sonucunda oldukça düşük alkollü (yüzde 4-5), kutlamalarla, evlilik pazarlıkları ve atalara adak dahil her türlü törenlerde kadınlar ve erkekler tarafından içilen bir içecek ortaya çıkıyordu. Yetişkin erkeklerin gündüz muz birası içmesi bekleniyordu ve bunun sonucunda “mutlu” olmaları hoş görülse de Hayalar sarhoşluğu onaylamıyordu. Uygulanan bir

ceza türü, kişiyi sarhoş oluncaya kadar içmeye zorlamak ve yarattığı utançla yaşamalarını sağlamaktı.⁸

Kıtanın Atlantik tarafında, yani Orta Batı Afrika'da Avrupalılar gelmeden önce, yaygın bir şekilde iki alkollü içecek yapılıyordu. Palmiye'nin özünden yapılan ve yaklaşık yüzde 5 oranında alkol içeriği olan sütlü şarap (Angola'da *malavu* adı verilen) ve darı, sorgum veya mısırdan yapılan, alkol oranı da bunun yarısı kadar olan bira (*walo*) (Muhtemelen bu içeceklerin bu kısmı daha yüksek alkol seviyesine ulaşabiliyordu). Anlaşılan palmiye şarabı oldukça küçük miktarlarda yapılabilirdi zira her ağaç günde en fazla bir litre öz veriyordu. Ayrıca şarap galiba yapıldıktan sonra yirmi dört saat içinde çok asitleniyordu. Bu şarap birçok amaca hizmet ediyordu: Yaygın bir şekilde yemeklerde tüketilen bir içecek, kutlama ve diğer etkinliklerde içiliyor ya da sosyal olarak üstün olanlara ikram ediliyordu. Nispeten daha az işçilik gerektiren palmiye şarabı erkekler tarafından yapılıyordu ama bir dizi mayalama süreci isteyen bira, Afrika'da genellikle olduğu gibi, kadınların sorumluluğu altındaydı. Beklendiği üzere, tahıllar palmiye ağaçlarından daha çok ve yaygın bir şekilde yetiştigi için, bira daha çok üretiliyordu ve daha çok kişi tarafından tüketiliyordu. Halkın büyük bir bölümü tarafından içiliyor gibiydi ama tüketimi pek belgelenmemişti çünkü ilk Avrupalı kâşifler sıradan kadınlarla erkeklerin beslenme sistemlerinden çok yerli elitlerle ilgilenmişlerdi.⁹

Avrupalılar Afrika'nın sahil bölgelerinde yerleşim birimleri kurmaya başladığı zaman, birçoğu yerel içecekleri denemiş ama anlaşılan pek etkilenmemişlerdi. Avrupalılar bunun yerine kendi içki stoklarını getirmişler ve yerleştikten sonra kendi tüketimleri ve ticaret malı olarak düzenli bir şekilde getirilmesini sağlamışlardı. Portekizliler Angola'da sadece köle almak için (daha doğrusu, satın alınacak köle bulundurmalarını sağlamak için yerel liderleri ikna etmek amacıyla) değil, yerli liderler tarafından topraklarında iş yapmak isteyen Avrupalılara uygulanan çeşitli vergileri ödemek için ve Portekizlilerle yerli liderlerin arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla diplomatik hediye olarak da şarap, konyak ve *gerebita* (şeker üretiminin artıklarından yapılan ucuz rom) kullanıyordu. 1807 ve 1810 yıllarında Luanda valisi, önemli bir köle kaynağı olan Kasanje kralına kişisel tüketimi için 59 litre gerebitayla 56 litre konyak, meclis üyeleri arasında paylaşılacak üzere de 30 litre daha gerebita vererek ilişkileri yumuşatmaya çalışmıştı.¹⁰

Alkol on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Nijerya'nın güney bölgelerinde, kölelerin yanı sıra altın ve fildişi almak amacıyla da kullanılmıştı. Alkol, boncuk, tekstil, silah ve barut gibi diğer ticaret mallarından daha değerliydi ve 1800'lerin ilk yarısında köle ticaretinin sona ermesinden sonra konumunu korumuştur. Avrupalı tacirler kaçuk, palm yağı, altın, fildişi ve başka malların İngiltere, Almanya ve başka ülkelere sevk edilmesini sağlamak amacıyla Nijerya sahillerinde ticaret merkezleri kurmuşlardı. Doğrudan Nijeryalı araçlarla pazarlık ediyorlardı ve bunun karşılığında, ürünlerini iç

kısımlardan sahile getiren tedarikçilere aracılık yapıyorlardı. Aracılara cinle (İngiltere’de tahıl kökenli tüm içkilere verilen genel isim) ve romla ödeme yapılıyordu. Tedarikçilerine de aynı şekilde ödeme yapılıyordu. Tedarikçiler bundan sonra iç kesimlerdeki köylerine dönerek alkolün bir kısmını içiyor, geri kalanını kendi toplumlarında ticaret malı olarak kullanıyordu. Bu şekilde alkol, koloniler arasında fiilen para birimi haline geldi ve yirminci yüzyılın başına gelindiğinde Güney Nijerya’nın ihracatının üçte biriyle beşte ikisi arasında bir bölümü alkol karşılığında satılıyordu. Takas oranları sabitti ama ürün fiyatları inip çıktıkça değişebiliyordu. 1890’larda 60-75 kasa cin karşılığında bir adet 180 galonluk palm yağı varili alınabiliyordu, yani (75 kasa cinde) neredeyse bir galon cinle bir galon yağ takas ediliyordu. Ancak cinin fiyatı yükseldikçe talep azaldı ve 1925 yılına gelindiğinde bir varil yağ yalnızca 20 kasa cin ediyordu.¹¹

Güney Nijerya’daki İngiliz sömürgelerine bu alkol akışı Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla azaldıysa da, 1800’lü yıllarda o kadar önemliydi ki, vergi gelirleri koloni yönetiminin giderlerinin çoğunu karşılıyordu. 1860’lardan sonra bu kolonilerde alkol tek başına, değer ve hacim olarak, en önemli ithalat maddesiydi ve buna uygulanan vergi ve harçlar koloninin bütün gelirlerinin dörtte üçüne denk geliyordu. Vergiler takas yapılırken alkolün fiyatına eklendiğinden, Nijeryalı üreticiler ve tüccarlar tarafından etkin bir şekilde ödeniyordu. Koloni yönetimi bu vergileri para olarak asla toplayamazdı zira yerli halk para denince ürküyordu. Alkol, sömürge Nijerya’sının ekonomisini o kadar tetiklemişti ki, Batı Ekvator Afrika’sının Anglikan piskoposu ve alkol kontrolünü şiddetle savunan Herbert Tugwell 1901 yılında şu gözlemde bulunmuştu: “Demiryolu nasıl yapılıyor? Cinle. Carter–Denton Köprüsü nasıl yapıldı? Cinle. Kent nasıl aydınlatılıyor? Cinle. Şimdi, şehri nasıl temizleyeceğiz veya temiz şehir suyunu nasıl sağlayacağız, diye sorulsa, cevabı yine cinle olacak.”¹²

Alkol Güney Nijerya’da para birimi olarak kullanıldığından çoğu hiç içilmeden sürekli olarak el değiştiriyordu. Bazı sahiplerinin şişeleri açıp içinden bir miktar içtikten sonra üstünü suyla doldurduğu ve özenle yeniden mühürlediği biliniyordu. Bu işlem yeterince sıklıkta olduğu takdirde, sonunda bir alıcı, bir şişe içki fiyatına bir şişe su satın almış oluyordu. Yine de ve bir kasa alkolün ağırlığına, şişelerin kırılma riskine rağmen damıtılmış içkiler ideal takas birimiydi çünkü şarap, bira veya tekstil ve tütün benzeri diğer ticaret malları gibi bozulmuyorlardı. Bu “cin para birimi” o kadar yayılmıştı ki takas oranları mahkemelerde belirleniyor, bazı suçlardan mahkûm olan insanların cezalarını nakit parayla ödemeleri için cinlerini paraya çevirmelerine olanak sağlanıyordu. Ayrıca, bir kasa içki değişken bir para birimiydi zira bütün olarak veya içerdiği on iki şişeye bölünerek de kullanılabilirdi. İngilizler Nijerya ekonomisine parayı getirdikleri zaman, yerli halkın bir şilinde 12 peni olduğu ilkesini kabullenmeye hazır olduğunu görmüşlerdi.¹³

Buna rağmen, halk cin yerine para kullanılmasına karşı koydu. Cin o kadar ucuzdu

ki küçük şeylerin ödemesinde işe yarıyordu. Oysa başlangıçta piyasaya sürülen paraların değeri çok yüksekti. (Yetkililer sonunda peninin onda biri değerinde bir madeni para bastılar.) Alkol, görünen bir piyasa değeri olan maddi bir varlıktı; belli bir değeri olduğu iddia edilen ve kolaylıkla kaybedilebilecek veya çalınabilecek bir madeni disk veya kâğıt parçası değildi.¹⁴ Bir anlamda, alkolün para birimi olması, alkol tüketiminde caydırıcı bir rol oynayabilirdi. İçmek için parayla içki satın almak ve parayı dolaylı olarak tüketmek bir şeydir, cin şeklindeki “para”yı tüketmek başka bir şey. Piskopos Tugwell’in eleştirilerinin esas olarak alkolün Nijerya ekonomisindeki rolüne yönelik olması ve bunu ahlaksızlık olarak değerlendirmesi dikkat çekmekteydi. Başka yerlerdeki meslektaşlarının aksine, muhtemelen alkolün Güney Nijerya’da para birimi rolünü üstlenmiş olması nedeniyle, sarhoşluk ve genellikle sarhoşlukla bağdaştırılan diğer ahlaksızlık türleri konusunda çok kaygılanmıyordu.

Genel bir kural olarak, çoğu koloni, yönetimleri alkole uyguladıkları vergilerden gelen gelirlere bağlı olduğundan, ölçülülük veya yasaklama politikaları uygulama çağrılarını diremiyorlardı. 1911 yılında Fildişi Sahili’nde tüm ihracat vergilerinin yüzde 46’sını ve ertesini yıl Altın Sahil kolonisinde (bugünkü Gana) toplam hükümet gelirlerinin yüzde 38’ini alkol oluşturmuştu.¹⁵ Bu tür gelirler, kendine yeten kolonilerle finansal olarak koloni iktidarına bağımlı olan koloniler arasındaki farkı gösteriyordu. Bütün koloni yönetimleri kolonilerinin kârlı olmasını istiyordu, maddi olanaklarını tüketmelerini değil. Bu nedenle alkole uygulanan vergilerle sağlanan düzenli gelir akışını azaltacak her politikaya karşı çıkmalarını şaşmamak gerek.

Bunun bir istisnası Fransız sömürgesi Fildişi Sahili’ydi. Burada bir vali yirminci yüzyılın ilk yıllarında bir alkolden kaçınma kampanyası başlatmıştı. Gabriel Angoulvant 1908 yılında vali olmuş ve kısa sürede alkolün kolonisinin ekonomik kalkınmasına engel olduğunu görmüştü. Önemli saygı meseleleri vardı. Örneğin yerli liderler Fransız Batı Afrikası’nın genel valisiyle buluştukları zaman başlarında şapkaları ve ağızlarında pipolarıyla içki içiyorlardı. Fransız işverenler, demiryolunu yapanların Afrikalı göçmen işçilere yaptıkları gibi, çalışanlarına alkolle ödeme yaptıkları zaman sarhoşluk sorunu ortaya çıkıyordu. Ama en büyük sorun, Angoulvant’ın alkolün ekonomik kalkınmada yarattığını düşündüğü tehlikeydi. Fransızların, alkolün üretkenliği azalttığı, düşük kalitede çocuklara ve çeşitli hastalıklara neden olduğu yönündeki görüşlerinden yararlanarak, Afrika’nın işgücü sarhoş olduğu takdirde istikrarsız ve verimsiz olacağını, içki içen Afrikalıların güvenilirmez vergi mükellefleri olacağını savunmuştu.¹⁶ Kısacası alkol, Fransız kolonilerinin ekonomik kalkınmasında ve halklarının ahlaki gelişiminde bir engeldi.

Fildişi Sahili, Fransız Sömürgeleri Federasyonu’nun bir parçasıydı ve 1912 yılında Abgoulvant, alkolün daha pahalı olmasını sağlamak ve tüketimi azaltmak amacıyla, diğer valileri ve federasyonun genel valisini alkole uygulanan vergileri arttırmaya ikna etti.

Alkol tüketiminin tehlikelerini azaltmak için, bu kolonilere apsent ithalatı yasaklandı ve sağlık uğruna, yerli halk tarafından tüketilen alkolün büyük bir kısmını oluşturan Hollanda ve Alman içkileri analiz edildi. Bunların genel olarak insanlar tarafından tüketilmeye uygun olmadıkları anlaşıldı. Valiler daha fazla şarap ithal etme olasılığını tartıştılar; alkolden kaçınmayı savunan Fransızlara göre şarap güvenli bir içkiydi. Bu arada Fildişi Sahili'ndeki koloni yöneticileri, Afrikalı nüfusa yeni alkol politikalarını açıklamakla görevlendirildiler. Alkolün bağımlılık yapan özellikleri konusunda uyardılar, özdisiplinin önemini vurguladılar ve içki içmenin kısa vadeli zevkinin ötesini düşünmelerini, sağlıkları, verimlilikleri ve toplumlarının refahı üzerindeki uzun vadeli etkilerini değerlendirmelerini tavsiye ettiler. Ayrıca Avrupa'dan gelen içkilerin azalmasını telafi etmek için daha fazla palmiye şarabı üretmemeleri de önerildi. Burada koloni ahlakıyla ekonomik çıkarların paralel olduğu görülüyordu: Palmiye ağaçlarından şarap yapmak için çok fazla öz almak ağaçları öldürüyor ve ağaçlardan elde edilip, Fransızlar açısından sanayi yağı ve sabun üretiminde çok önemli olan palm yağı miktarı azalıyordu.¹⁷

Alkolü sorun olarak gören tek koloni yöneticisi Angoulvant değildi. Angoulvant Fildişi Sahili'ne alkol akışını azaltmaya çalışırken, yakındaki Alman sömürgesi Kamerun'un valisi Theodor Seitz alkolü tamamen yasaklamak istiyordu ama komşu kolonilerden kaçak yollarla getirilmesine ve kontrol olanağının daha da azalmasına yol açacağı korkusuyla bunu uygulayamıyordu. Onun yerine, koloninin birçok yerinde içki satışını sınırladı ve sadece sahil kenarında küçük bir alanda sınırsız satışa izin verdi. Bunun sonucunda içki ithalatı azaldı ama alkol içeren ürünlerde (kozmetik, patent ilaçlar ve yüzde 47 alkol içeriği olan lavanta suyu dahil parfüm) artış oldu. Bu ürünler alkol kısıtlamasını alt etmekle kalmamıştı, Kamerun'a girerken vergiden muaflardı. Tüccarlar bunlardan çok para kazanıyordu ve koloni hükümetleri vergi gelirlerini kaybetti. Ancak bira yasalardan etkilenmedi ve ithalat arttı. Diğer içkilerden kaybedilen vergi gelirleri biraya uygulanan vergilerle kısmen telafi edildi. Avrupalılar kolonilerde alkol dağıtımına ve satışına uygulanan her türlü yasadın muafı zira onların istedikleri kadar içmeye ihtiyaçları veya hakları olduğu düşünülüyordu. Misyonerler haricinde (misyonerlerin tamamı da değil) kolonilerde yaşayan Avrupalıların düzenli ve bazen çok içtikleri düşünülmemekteydi.

On dokuzuncu yüzyılda kolonilerin ekonomileri geliştikçe, Avrupalı işverenler yerli işçilere, bazen yevmiyelerinin parçası olarak, bazen de yevmiyeleriyle satın alabilecekleri şekilde alkol vermeye başladı. Bu durum modern Avrupa'nın ilk zamanlarındaki uygulamaya benzemektedir (gerçi yevmiyelerin alkolle ödenmesi on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde sona ermişti), ama önemli bir fark vardı. Avrupa'da alkol (özellikle şarap ve bira) günlük beslenmenin parçasıydı, bu nedenle işçilere alkolle ödeme yapınca ihtiyaçları karşılanıyordu. Oysa Afrika'nın büyük bir kesiminde alkolle ödeme genellikle işçilerin normal şartlarda tüketiceği miktarın çok üzerindeydi. Yerli içkile-

rin, çoğunlukla bira ve palmiye şarabının alkol seviyesi düşükken Avrupalı işverenlerin verdiği damıtılmış içkilerininki çok daha yüksekti, genellikle biradan ve şaraptan on kat fazlaydı (Kolonilerdeki işverenler, alkol-hacim oranlarının yüksek olması nedeniyle diğer içeceklerden daha ucuza nakledildiği için damıtılmış içkileri tercih ediyordu). Avrupalılar bu tür içkileri sadece işçilerine enerji vermek için değil, çalışma ve yaşama koşullarının etkilerini hafifletmek ve kendilerine itaat etmelerini sağlamak amacıyla da kullanıyorlardı. Avrupalı sosyalistler alkolün, fabrika sahiplerinin işçileri uysallaştırmak amacıyla kullandıkları bir silah olduğunu düşünmekte haklıysa, bu durum ırkçılığa dayalı koloni ekonomilerinde çok daha doğrudu.

Ancak bazı yerlerde alkol Avrupa sömürgelerinde daha küçük bir rol oynuyordu. Gana'da alkol ithalatı on dokuzuncu yüzyılın sonunda kesinlikle artmış, 1879'dan 1895'e kadar yüzde 107 artış göstermişti. Ancak bu artış diğer ürünlerdeki artışın (yüzde 206) yarısı kadardı. Tüm ithalatla içkinin payı düşüş göstermişti: 1879'da yüzde 19, 1894'te yüzde 15 ve 1910'da yüzde 7.¹⁸ Yaşlı Ganalıların hatırladıkları kadarıyla yüzyılın bitiminde alım ve tüketim açısından alkol, diğer ürünlerin epey gerisindeydi (pamuklu tekstil, tuz, tütün ve barut). Oldukça nitelikli bir kişi başına alkol tüketimi hesabı 1895 yılında tüketimin 1,83 litre civarında olduğunu göstermektedir. Bu rakam Avrupa'daki oranların oldukça altında, diğer Batı Afrika sömürgelerinin olası oranlarından kesinlikle düşüktür.¹⁹ Gana'da egemen toplum olan Akanlarda kadınlar ve gençler (yirmili yaşlarında bile) ender olarak içki içerlerdi ve çocuklar asla içmezdi. Bu nedenle tüketim yaşlı erkekler arasındaydı ve sonuçta bu insanlar daha fazla alkole erişebiliyorlardı.

Kültürel açıdan bu kadar duyarlı davranışlara güvenebildiğimiz ölçüde, anlaşılan sarhoşluk pek rastlanan bir şey değildi. İçki içme konusundaki toplumsal kontrol mekanizması güçlü olmalıydı. On dokuzuncu yüzyılda bu baskı zayıflamış olsa bile, kayıtlar sarhoşluğun ne kadar ender görüldüğünü yansıtmaktaydı. 1880'lerde ılımlı görüşlü ve içki içmeyen bir Metodist misyoner, "Hiç tereddüt etmeden, Cape Coast sokaklarında sarhoşluğun nispeten ender görüldüğünü söyleyebilirim," demişti. Ayrıca, yine alkolden kaçınma yanlısı kaymakamın yorumunu da aktarmıştı: "Bu görevdeki ilk 12 ayımda bu mahkemede yargılanan yüzlerce davanın bir tanesi bile aşırı içmekle bağlantılı değildi." İngiliz bölge müdürlerinden biri 1897'de, "Koloniye ithal edilen çok büyük miktarlardaki içkiye rağmen, sarhoş bir yerliye rastlamak olağanüstü bir olaydır(...) Yerliler arasında sarhoşluk olduğunu inkâr etmek saçma olur ama sarhoş olma alışkanlığı diye bir şey bilinmemektedir," diye yazmıştı.²⁰ Çoğu Avrupalının özellikle alkolden uzak durma veya yasaklama politikalarını destekleyenlerin, Afrikalı toplumları nasıl bir kültürel bakış açısıyla değerlendirdiği dikkate alındığında bu yorumlar olağanüstüydü. Aşırı içme olayları olduysa bile (genellikle tartışma ve kavga ile sonuçlanır), anlaşılan bunlar belirli kutlamalarla bağdaştırılmıştı.

Kıtanın kuzey yarısında yoğunlaşmış bulunan Müslüman bölgelerdeki Avrupa sömürgeciliğinde alkol bu kadar yaygın bir ürün değildi. Ancak alkol ticareti bu alanlara bile girmişti çünkü Müslümanların hepsi alkolden uzak durmuyordu ve Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu nüfuslarda bile, Müslüman olmayan ve alkol tüketen insanlar vardı. Alkolün büyük bir kısmı serbestçe bulunabildiği kolonilerden yasaklı alanlara kaçak olarak sokuluyordu ama bir kısmı, demiryolları iç kesimlere mal ve insan taşımayı kolaylaştırdıktan sonra trenle taşınmıştı. Nijerya’da alkol karşıtı kuruluşlar 1901 yılında, yerel olarak “ateş suyu” olarak bilinen alkolün trenle taşınmasını yasaklamaya çalıştı. Yeni demiryolunun para kazanmasının kaygısı içindeki vali (1900’lerin başında alkol nakledilen yükün yüzde 8-13 arasında bir oranını oluşturuyordu), onları tersleyerek eğer alkol trenle taşınmazsa, demiryolunun en büyük rakibi olan nehir taşımacılığıyla nakledilmek durumunda kalınacağını belirtti.²¹ Daha sonra, 1913 yılında, farklı bir vali alkolü demiryoluyla taşıma fiyatını artırdı ama alkolün sürekli olarak yasaklı bölgelere ulaştığına dair kanıtlar vardı. Birçok rapora göre her sosyal sınıftan Müslüman alkol içiyordu ve bazen sarhoşluk sınırına ulaşıyorlardı. Sonuçta, diyordu bir tarihçi, bu alanlarda “hiçbir dış yönlendirme olmadan” içki içiliyordu.²²

Birinci Dünya Savaşı, Afrika’daki sömürgelere yapılan Avrupa içkisi ithalatını azalttı. Afrika’ya gönderilen alkol yığınının yerini ucuz Hollanda ve Alman içkileri aldı. Savaş patlak verince Alman içkileri de kesildi. Savaşta tarafsız kalan Hollanda’da damıtılmış içki üretenlere gelince, onların sevkiyatı ciddi şekilde azaldı çünkü şişe konusunda Almanya’ya güveniyorlardı. Savaş sırasında Fransız sömürgelerinde bu içkilerin yerini Fransız şarabı da almadı. Oysa “zararlı” içkilerin yerine “sağlıklı” şarap gönderilmesi konusu dile getirilmişti. Fransız hükümeti batı cephesindeki ordularına büyük miktarlarda şarap gönderdi (1917 yılına kadar 1200 milyon litre). Sivillerin yüksek düzeydeki tüketimleri de dikkate alınınca, ihraç edecek şarap kalmıyordu. Alman içkileri ortadan kalkınca İngiliz sömürgeleri de aynı etkiyi yaşadılar ve Afrika’nın hemen her yerinde birçok koloni yönetimi, alkolden aldıkları vergilerin yerine, gelirlerini artırmanın yolunu buldular (genellikle Afrikalılara doğrudan vergiler uyguladılar).²³

Savaş sırasında ve hemen sonrasında, Avrupa’da olduğu gibi, bazı sömürgelerde alkolü kısıtlamak için çeşitli yasalar yürürlüğe kondu. 1917 yılında Nijerya, yerli halkın ithal içkileri içmelerinin yasaklandığı “yasak” bölgelere; alkolün sadece lisanslı bayiler tarafından satılabildiği “lisanslı” bölgelere ve Afrikalıların, lisansları olduğu takdirde ithal içki satabildikleri “kontrollü” bölgelere ayrılmıştı. Ancak 1919 yılında İngiliz koloni hükümetlerine, yerli nüfusa satılmak amacıyla yapılan her türlü damıtılmış içki ithalatının yasaklanması talimatı verildi.²⁴

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, 1880’lerde yapılan ve Afrika’yı Avrupalı güçler arasında paylaştırarak alkol ithalatını kontrol altına alan konferansların koşullarını gözden geçirerek değiştirmeyi değerlendirmek amacıyla uluslararası bir komisyon

kuruldu. Bunun sonucunda 1919'da imzalanan ve Afrika'da "alkolizmin tehlikelerine karşı mücadele"ye devam etmek amacıyla alkol trafiğini kontrol etme anlaşması ortaya çıktı. Bu anlaşma Güney Afrika ve Kuzey Afrika'nın Müslüman ülkeleri dışında bütün Afrika'da "ticari içkiler"in ithalatını yasaklıyor ama hangi damıtılmış alkolün "ticari içki" olarak tanımlanması gerektiğine karar verme yetkisini her kolonideki hükümete bırakıyordu. Buna ek olarak, içkinin kullanılmadığı yerlerde yasak uygulamaya karar verdiler, ama "yerli olmayanlar" kişisel tüketimleri için bu bölgelere alkol getirebilecekti. Son olarak, yerel damıtma işleminin yanı sıra her türlü damıtma teçhizatının ithalatı ve satışı da yasaklanıyordu. Tabii buradaki boşluk, hangi damıtılmış içeceğin ticari içki olacağına her hükümetin karar verecek olmasıydı. Bu nedenle anlaşma doğru dürüst yürütülemedi ve uygulamada kolonilerde alkol bulunmasında pek fark yaratmadı.

On dokuzuncu yüzyılın sonuyla yirminci yüzyılın başında, Avrupa sömürgeleri en az Avrupa'daki kadar değişik alkol politikaları ve tüketim modelleri sergilediler. Ancak politikalar, genellikle Avrupa'da benimsenen politikaların basit bir yansıması olmuyordu. Olay yerindeki misyonerler, alkol karşıtı kuruluşlar ve bazı koloni yöneticileri sürekli olarak alkolün yerli insanlar ve kültürleri üzerindeki etkileri konusunda kaygılarını dile getiriyorlardı. Bunların hepsi neredeyse bütün hükümetlerin (birçok alkol karşıtı grubun istediği düzeyde olmasa bile) alkol politikalarını sıkılaştırdığı Avrupa'daki duyguları yansıtıyordu. Ancak kolonilerde çok daha ileri gittiler. Avrupalı güçler kısıtlamaları uygulamada yetersiz kalsalar da, yasağın geçerli olacağı bölgeler hakkında, en azından yerli halkın ithal içkilerden yoksun kalacağı ölçüde pazarlık ediyorlardı. İngiltere, Fransa ve Almanya asla kendi ülkelerinde bu tür politikalar kabul etmezdi ama bunları sömürgelerde yapıyorlardı çünkü direnişle karşılaşmıyorlardı. Alkolün yasaklandığı alanlar, Avrupa içkilerinin ulaşmadığı yerlerdi, bu nedenle yasak mevcut ürünleri toplatmayı değil, gelişlerini engellemeyi gerektiriyordu. Bunun ötesinde, Avrupalı hükümetler kolonilerindeki tebaalarına kısıtlayıcı tedbirleri kolaylıkla uyguladılar, zira onlara doğrudan hesap vermeleri gerekmiyordu. O halde bütün bu alkol politikalarının, birçok değerlendirmenin etkileşimi sonucunda ortaya çıktığını anlamak gerekmektedir: Alkol karşıtlığı iddialarının tepkileri, ekonomik kayıp ve kazanç hesapları, koloni nüfuslarına karşı babacan yaklaşım ve koloni bağlamında güç algısı.

Afrika'da sömürgeciliğin son dönemlerinde ve sömürgecilik sonrasında, Güney Afrika'nın kendine özgü bir alkol tarihi vardı, çünkü 1910 yılında Güney Afrika Birliği kuruluncaya kadar çeşitli zamanlarda özerk cumhuriyetlere bölünmüştü. Ayrıca beyazların egemenliği orada, Afrika'daki diğer yerlerin hepsinden daha uzun sürmüştü, ancak 1994 yılında ırk ayrımı politikasının yıkılmasıyla sona ermişti. Alkolün temel kullanım alanlarından biri, yevmiyelerin alkolle ödendiği "tot" veya Afrikalıların dilinde alkollü içki anlamına gelen "dop" sistemindeydi. Bu sistem on yedinci yüzyılda Hollandalıların Cape bölgesine ilk yerleşimlerine kadar uzanmaktadır ve yirminci yüzyılın sonuna

kadar devam etmiştir. Sistem yasayla 1960 yılında yürürlükten kaldırılmış olsa da, bu yasak ırk ayrımcılığı (apartheid) sona erinceye kadar ciddi bir şekilde uygulanmadı. 1800’lü yıllarda Avrupalılar bölgeden ticari olarak altın ve elmas çıkarmaya başladığında, Güney Afrikalı işçilere alkol vermek çok yerleşmiş bir uygulamaydı. 1891 yılında Kimberley maden ocaklarında çalışan Afrikalı işçilere alkol vermenin maden sahiplerine faydası şu şekilde tanımlanıyordu: “İçki kadehine aşına olmak siyahlara ılımlı olmayı öğrettiyse de, uzun bir iş gününün sonunda kadeh tokuşturma olasılığının onun daha iyi çalışmasını sağladığı da kabul edilmektedir. Çok sayıda iş yerinde yerlilere içki sağlamak için düzenli olarak alkol izinleri verilmektedir. Susuzluğunu giderme isteği, bu şekilde hoş tutulan ve ferahlayan ‘çocuk’ daha iyi çalışır, gerekçesiyle nezaketle karşılansaktadır.”²⁵

Güney Afrika’daki diğer sanayilerde de siyahi işçilere büyük miktarlarda ucuz içki sağlanıyordu. Transvaal Altın Madeni bölgesinde, 1880 yılından itibaren siyahilere tahsis edilen kantinlerde damıtılmış içki satılmaya başlanmıştı. Bu içkilerin bir kısmı yerli tahıllardan, günde binlerce galon alkol çıkaran devasa damıtma tesislerinde yapılıyordu. Bir kısmı da Mozambik üzerinden Almanya ve Hollanda’dan getirtilen ithal içkilerdi. Alman içkileri 1902 yılında analiz edilmiş ve “dahili kullanım için uygun olmadığı” açıklanmıştı. Yerel olarak yapılan içkilerin çoğu “Kaffir Brendisi” (Kaffir genelde siyahiler için kullanılan aşağılayıcı bir terimdi), “Kaffir Viskisi” ve “Kaffirler için Hollanda Cini” gibi isimlerle anılıyordu. Bunlardan ilki aynı oranda saf alkolle su, kırmızıbiber boyası, ezilmiş kuru erik ve az miktarda sülfürik nitrik asitten oluşuyordu. Diğer içkiler portakal kabuğu, rezene, yeşil çay, katran ruhu ve terebentin gibi katkı maddeleri içeriyordu. Beyaz işçilere hemen hemen aynı içecekler veriliyordu (ama belirleyici bir tat vermek için meşe talaşı ekleniyordu) ama daha çok ücret alan işçilerden bekleneceği gibi, onların daha çok ödemeleri gerekiyordu. Bir düzine “Zencefilli Kaffir Brendisi” şişesi 16 şilin, 6 pense satılırken, “Beyaz” versiyonunun fiyatı 22 şilin 6 pensti.²⁶

1893-1896 yılları arasında, Witwatersrand’daki altın madenlerinin yakınındaki bir damıtma tesisi, bu içkilere dönüştürülmek üzere, yılda ortalama 318.000 galon (1.203.760 litre) alkol satmıştı ve yüz binlerce litre kalitesiz cin, rom ve diğer alkol türleri Mozambik sınırından içeri girmişti. Maden bölgesindeki pazar çok büyüktü, (1899 yılına gelindiğinde Transvaal’da 100.000 siyahi madenci vardı) alkol maden sahiplerinin çok işine yarıyordu. Siyahi madencilerin çoğu Mozambik’ten gelen göçmen işçilerdi ve alkole para harcadıkça, daha az biriktirebiliyorlardı ve evlerine dönemeyip daha uzun süre madenlerde kalmaları gerekiyordu. Beyazlar alkol satışından kâr ettikleri gibi, maden sahipleri düşük personel değişim oranları sayesinde daha istikrarlı bir işgücüne sahip oluyordu. Kalitesiz içki nedeniyle bir miktar personel değişimi oluyordu çünkü siyahi ya da beyaz, yüzlerce işçi bu içkiler yüzünden hayatını kaybediyordu. Bir rapora göre “Vcdansız satıcılar tarafından satılan adi içkilerin etkisi yüzünden ‘ço-

cukları' bozkırlarda ölü bulmak olağan bir şeydi." Johannesburg Mezarlığı'nın müdürünün, cesetlerden birine bakarak, "Her hafta kaç tane lanetli içki içlerini yakıyor ve bir içki krizinden sonra asla düzelemiyorlar," dediği ileri sürülmüştü.²⁷

Bunlar, işçilere verilen alkolün en kötü etkileriydi ama sonsuz işçi kaynakları varmış gibi görünen maden sahipleri için bunlar çok önemli değildi. Onları birkaç ölümden daha çok kaygılandıran şey, alkol tüketiminin verimliliği ne kadar etkilediğiydi. Her gün işgücünün ortalama olarak yüzde 15'i içki yüzünden çalışamaz duruma düşüyordu. Alkolün, hem işgücünün uysal ve istikrarlı olmasını sağlarken, hem de madencilik sanayisinin verimliliğini azaltması büyük bir çelişki oluşturuyordu. (Aynı şey tarım için de geçerliydi; işçiler tarlada çalışmak için alkolle kandırılıyorlar, ama uzun vadede alkol çiftlik işletimini engelliyordu.)²⁸ İlk başta lisansı olmayan tedarikçileri yakalayarak, alkol satışını kısıtlayarak fiilen işçilere yasal olarak içki verebilecek tek işletme haline gelen Transvaal maden sahipleri radikal bir adım atarak maden bölgelerinde alkol satışının tamamen yasaklanmasını kabul ettiler. 1896 yılında parlamentodan bu doğrultuda bir yasa geçirmeyi başardılar ve böylece Güney Afrika'da neredeyse yasaklı bir ada oluşturdular (Zengin beyazlar alkollü içkilerini daha uzaklardan alabiliyordu.)

1899-1902 yılları arasındaki Güney Afrika Savaşı sonrasında İngiliz kontrolü olacağı varsayımıyla yeni alkol politikaları yürürlüğe konulmuştu ama siyahiler için alkol hâlâ tamamen yasaktı ve yasağın ihlalinde ağır cezalar uygulanıyordu. Alkol, beklendiği üzere, maden kamplarına gizlice sokuluyordu – yasaklama her yerde direnişe neden olmuştu, ancak 1880'lerde ve 1890'larda maden sahiplerinin verdiği miktarın yanında kaçak sokulan içkinin çok az olduğu anlaşılmaktaydı. Aynı maden sahipleri, yasak sonucunda günde sadece yüzde 1 işçinin çalışamaz hale geldiğini, bunun yalnızca on yıl önce norm olarak kabul edilen yüzde 15'ten büyük bir düşüş olduğunu belirtmişlerdi.²⁹

Görüldüğü gibi, sonunda Afrika kolonilerinde, ideolojik, kültürel veya ekonomik nedenlerle, birbiri ardına yerli halka bir tür yasaklama konulmuştu. Çoğu köle olarak Amerika kıtasına götürülen Afrikalıları da benzer politikalar uygulanmıştı. Ta 1692 yılında New Jersey'de çıkarılan bir kanun Afrikalı-Amerikalılara rom veya her türlü damıtılmış içki satılmasını veya verilmesini yasaklıyordu ve on sekizinci yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Amerikan yerlilerinden alkolü uzak tutma girişiminde bulundukları gibi, birçok kolonide benzer kurallar kabul edilmişti. Aynı şekilde, köle sahipleri de, kısmen sarhoş oldukları takdirde düzeni bozacakları korkusuyla, kölelerinin alkole erişimini engellemişti. Bu uygulamaların istisnaları, içki ayrıcalıklarının genişletildiği Noel gibi tatillerdi. Raporlara göre, işçilere bir hafta işten izin verilen bu dönemde tesis sahipleri onları açıkça teşvik ederek, sarhoş olup sızincaya kadar içmelerini tavsiye ediyorlardı.³⁰ Belli ki, sosyal düzen için tehdit oluşturan şey, kölelerin düşüncelerini ve hareketlerini koordine edebildiği ölçülü sarhoşluk noktasına kadar içmekti. Tamamen ayık veya körkütük sarhoş olmak tehdit oluşturmuyordu.

On dokuzuncu yüzyılda Kuzey Amerika'nın yerli halkı üzerindeki kontrollerini genişleten Avrupalıların izlediği politikalar arasında alkolün yasaklanması da vardı. Avrupalıların yerleşim alanları batıya kaydıkça, Avrupalı Amerikalılar ilk kez on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda karşılaştıkları sorunlarla yüz yüze geldiler: Yollarına çıkan Amerikan yerlilerine alkol verip vermemek. Amerikan yerlilerinin ölçülü bir şekilde içemediklerine, doğuştan bağımlı olmaya meyilli olduklarına ve sarhoşluğun çoğu zaman şiddetle sonuçlanan fevri kararlar almalarına neden olduğuna inanıyorlardı. Bu ürkütücü senaryoya rağmen Avrupalılar, kısa vadeli yararları yüzünden Amerikan yerlilerine alkol temin etmekte ısrar ettiler. Alkol çok kârlı bir perakende üründü, özellikle de fiyatlar şişirebilirken ve viskiyle rom sulandırılabilirken. Alkol önemli bir ticaret ortamıydı ve yerli araçların ayıkken kabul etmeyecekleri tavizler vermelerini sağlamak amacıyla kullanılarak, arazi pazarlıklarının bir parçası haline geldi. Bazı Amerikan yerlisi liderleri bu stratejiyi anladılar ve 1801 yılında Choctaw temsilcileri Fort Adams'da federal yetkililerle yaptıkları toplantı öncesinde, sırasında ve sonrasında alkol içmeyi reddettiler.

Diğer Amerikan yerlileri alkolün toplumları üzerindeki kapsamlı etkinin farkındaydı. 1802 yılında Miami halkından Şef Küçük Kaplumbağa, Başkan Thomas Jefferson'a (o zaman âdet olduğu üzere başkana "Baba" diye hitap ederek ve kendi halkından "çocuklar" diye bahsederek) yalvarmıştı. "Çocukların sanayiye muhtaç değil, ama onları yoksul kılan şey bu ölümcül zehir. Baba! Çocukların kendilerine senin gibi hâkim olamıyorlar, bu nedenle yararlı bir şey yapılmadan önce bu kötülüğün düzeltilmesi gerekiyor. Baba! Beyaz kardeşlerimiz bu topraklara geldiği zaman atalarımız çoktu ve mutluydu ama beyaz insanlarla ilişkilerinden beri sayıları ve mutlulukları azaldı."³¹ Küçük Kaplumbağa yerlilerin bağımlılığa Avrupalılardan daha yatkın olduğuna inanmış olabilir de, olmayabilir de. Ancak yerli nüfusun sayısını sadece alkol değil, Avrupa hastalıkları ve kültürel işgal de azaltmıştı. Fakat yerlilerin hiçbir bağımsızlığı olmadığı hastalıklara karşı yapılacak bir şey yoktu ve Avrupa hegemonyasını destekleyen yayılmacı güçlere direnmek de faydasızdı. Ancak halkın kültürel bozulmasında belirgin bir rol oynayan alkolün akışını durdurmak herhalde olası gibi görünmüştü.

Şef Küçük Kaplumbağa'nın başkana erişmesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşturulması sonucunda yaşanan önemli bir değişikliğin göstergesiydi. Sömürge döneminde Amerikan yerlilerine alkol tedarikinin kısıtlanması girişimleri büyük ölçüde başarısız olmuştu zira bunu yapacak merkezi bir otorite bulunmuyordu. Ama bağımsızlıktan sonra kongre, Amerikan yerlileriyle ticareti düzenleme yetkisini kazanmıştı ve bu, ticareti durdurma hakkı anlamına geliyordu. Jefferson sempatiyle yaklaşmış ve kongreye, "hayırseverlik ve liberallik adına" ve dostluklarını kazanmak amacıyla, Amerikan yerlilerinin içki yasağı çağrılarını dinlemelerini söylemişti. Ancak kongre Amerikan yerlilerine içki ticareti veya satışı yapılmasını tamamen yasaklamak yerine

başkana, federal topraklar içinde “adı geçen Kızılderili kabilelerinin tamamına alkollü içki satışını veya dağıtımını önleme ya da kısıtlama yetkisi” verdi.³² 1805-1815 yılları arasında bazı eyaletler (Indiana, Illinois, Michigan, Mississippi ve Louisiana) Amerikan yerlilerine içki satışını yasaklayan kanunlar geçirdiler, ama para ve hapis cezalarına rağmen alkol ticareti gelişmişti. Politika tutarsızdı. 1817 yılında bir gün, Michigan’da Kızılderili bir aracı, valiye Amerikan yerlilerine satılması planlanan bütün içkileri yasakladığını bildirmişti ama ertesi gün bir satıcının, 6 galona kadar viski karşılığında mersin balığı almasına izin vermişti.³³ Uygulamadaki zayıflık, tüccarların satma ve bazı liderlerinin alkol muhalefetine karşın Amerikan yerlilerinin alma arzuları altında kolaylıkla ezilmişti.

1815 yılında çıkarılan bir federal yasayla, yetersiz bir şekilde tanımlanan “Kızılderili Ülkesi”nde damıtma tesislerinin işletimi yasaklanmış ama bu da etkili olamamıştı çünkü aynı dönemde Afrika’da yapıldığı gibi damıtılmış içkilerin etkin ve ucuz bir şekilde nakledilmesi zor değildi. Buna rağmen, kongrenin çıkardığı bu yasalar, Amerikan yerlilerinin alkole, özellikle de 1800’lerde kolayca ve ucuz bir şekilde üretilen viskiye erişimini sınırlamak ya da kesmek için harcanan uzun süreli çabanın başlangıcıydı. Viski (üçte bir oranında sulandırıldığı zaman bile) yüksek alkol oranı yüzünden daha sarhoş edici bir içki olmakla kalmıyor, biradan bile daha etkili oluyordu. Avantajlı alkol oranı su kanallarında ve karada etkin bir şekilde nakledilmesini sağlıyordu. Amerikan yerlilerinin alkole erişimini yasaklama çabaları 1892 yılında açık bir yasaklama politikası yasası yürürlüğe girinceye kadar sürdü. O zamana kadar Amerikan yerlilerini alkolden yoksun bırakma girişimlerinin başarısız olmasının nedeni, yirminci yüzyılda Birleşik Devletler’de ve başka yerlerde uygulanmaya çalışılan yasağın başarısız olma nedenleriyle aynıydı: Alkol üretimi ve satışı kârlıydı ve üreticilerle tüccarları işin içinde tutmaya fazlasıyla yetecek kadar tüketici talebi vardı.

Amerikan yerlilerinin içki içmesini engellemeye yönelik olarak federal hükümetin tavırları değişkenlik gösteriyordu ve hükümet bazen alkollü toprak ve antlaşma görüşmelerinde yardımcı olarak kullanıyordu. 1819 yılında imzalanan Saginaw Chippewa Antlaşması’nın görüşmeleri sırasında yaklaşık 662 galon viski tedarik edilmişti ve iki yıl sonra Chicago’da imzalanan Ottawa, Chippewa ve Potawatomi antlaşmaları sırasında 932 galon kullanılmıştı.³⁴ Yine de, Kızılderili Ülkesi’ne giren alkolün çoğu özel tüccarlar tarafından iletiliyordu. Alkol, başta Missouri Nehri olmak üzere su kanalları üzerinden ve karadan naklediliyordu ve tüccarlar burada çeşitli hilelere başvuruyordu. Kürk ticareti yapan şirketler, haklı olarak, ısrarla beyaz işçilerinin, ücra bölgelerde çalışırken ve işlenmemiş deri satın alırken viskiye ihtiyaç duyduğunu belirtiyordu. Böylelikle onlara çalışan sayısı ve tahmini uzakta kalma sürelerine bağlı olarak hesaplanan miktarda viski götürmeleri için ruhsatlar veriliyordu. İkisini de abartmak ve Amerikan yerlilerine satmak amacıyla viski götürmek çok kolaydı. Fort Leavenworth askeri tesisi-

sinin komutanı 1831 yılında Missouri Nehri'nden, yasal olarak izin verilenin iki katı kadar viski nakledildiğini tahmin ederken, Kızılderili aracı karadan Kızılderili Ülkesi'ne aktarılan viskinin sadece yüzde 1'inin ruhsatlı olduğunu bildirmişti.³⁵ Bunlar kesinlikle izlenimci değerlendirmelerdi ama yetkililerin, önemli miktarda yasadışı alkol akışı olduğuna inandıklarını göstermekteydi.

Amerikan yerlilerinin içki içmelerinin zararlı sonuçları hakkındaki raporlar artmaya başlamıştı. 1831 yılında Yukarı Missouri temsilcisi, Missouri bölgesinin eski valisi ve o dönemde Kızılderili ilişkilerinden sorumlu yetkili olan ünlü kâşif William Clark'a şunları yazmıştı: "Alkol burada Missouri kadar serbest bir şekilde akıyor(...) Tanrı aşkına, insanlık adına, bu maddenin bu ülkede durdurulması için elinizden geleni yapın." 1831 yılında aynı gün Clark, Kızılderili Ülkesi'nde içkinin "tamamen ve külliyen yasaklanmasını" tavsiye etmenin görevi olduğunu düşündüğünü yazıyordu. Amerikan yerlilerine alkol satışı hakkındaki düzenlemelerin, bu şekilde, "Hükümete, en özündeki yasaları ihlal edecek ve Kızılderililerin kendilerine hiç insanlık göstermeyecek, korunmaları için gereken en kutsal unsurları göz ardı edecek kadar saygısızlık eden" tüccarlar tarafından kötüye kullanıldığının belli olduğunu belirtmişti. Clark'ın kararı, Amerikan yerlilerinin alkolü dayanılmaz derecede cazip bulduğu inancına dayanıyordu: "Bin tane Kızılderili arasında (birinci içkiden sonra) ikinci kadeh için atını, silahını veya battaniyesini satmayacak, hatta içki tutkusunu gidermek için cinayet işlemeyecek bir tane bile Kızılderili bulunamayacağını herkes bilir."³⁶

1832 yılında, Kızılderili Ülkesi'ne "herhangi bir bahaneyle" damıtılmış içki götürmeyi yasadışı kılan yeni bir federal yasa kabul edildi. Kısa bir süre sonra, 1834 yılında "Kızılderili Ülkesi" tanımlanarak, Mississippi Nehri'nin batısında kalan Birleşik Devletler toprağının neredeyse tamamını (Missouri, Louisiana eyaletleriyle Arkansas Bölgesi dışında) kapsadığı ve bu bölgeye alkol getiren her tüccarın alkolüne el konulacağı belirtildi. Bu yasalar Amerikan yerlilerinin hakları ve egemenliklerinin ihlali olarak değerlendirilse de, federal hükümetin onları alkolden yoksun bırakma konusundaki kararlılığını göstermektedir.³⁷ Afrika'daki koloni hükümetlerinin aksine, Birleşik Devletler'deki federal hükümet Amerikan yerlileriyle alkol ticaretini sürdürmekte hiçbir yarar görmüyordu (hükümete vergi geliri sağlamıyordu) sadece toplumların istikrarını ve kamu sağlığını etkileyerek zarar veriyordu. Amerikan yerlilerine alkol temin etmek, hükümetin açıkladığı ve onları üretken vatandaşlar olarak Amerikan toplumuna kazandırma amacına ulaşmasında engel oluştuyordu.

1834 yılında daha batıda yeni eyaletler oluşturma düşüncesi yoktu ve Kızılderili Ülkesi denilen geniş alanın daima alkolsüz kalacağı beklentisi vardı. Ancak ağır ceza tehdidine rağmen, birçok tüccar Kızılderili Ülkesi sınırının hemen ötesinde dükkânlar açtıkça, alkol ticareti devam etti. Yasa sonradan, Amerikan yerlilerine alkol satışının yasak olduğunu belirtecek şekilde değiştirildi, zira Avrupalı Amerikalılar askeri perso-

nele alkol satabilmek istiyordu. Ama bu, görünüşte sadece beyazlar tarafından tüketilmesi hedeflenen alkolün, Amerikan yerlilerine satılmasının yolunu açtı. Garnizonlardaki askerler mallarının bir kısmını sattılar ve batıya yolculuk yapan göçmenler kendi tüketimlerine yetecek kadar viskinin yanı sıra yanlarına, güzel bir kârla Amerikan yerlilerine satabilecekleri miktarda fazladan içki aldılar.

Amerikan yerlilerinin liderleri ve dini duyguları canlandıran vaizler, alkolden uzak durmayı kültürel ve manevi uyanışa bağladıklarından, ticareti durdurmak için büyük bir mücadele verdiler. Amerikan yerlileri arasında, 1829 yılında Cherokee Alkol Karşıtlığı Derneği ile başlayarak, çeşitli alkol karşıtı organizasyonlar kurulurken bazı Amerikan Yerlisi kadınlar WCTU'ya yani Dünya Alkol Karşıtı Hristiyan Kadınlar Birliği'ne katıldılar.³⁸ Ancak alkol akışı neredeyse hiç kontrol edilmiyordu. Kızılderili Ülkesi, Avrupalıların yerleşim birimlerinin sürekli genişlemesi sonucunda giderek küçüldü; hatta "Kızılderili" tanımı bile gündeme getirildi. 1860'lara gelindiğinde, diye yazmıştı bir yazar, "Kimin Kızılderili olduğunu veya aslına bakarsanız, Kızılderili alkol yasalarını uygulamak amacıyla Kızılderili Ülkesi'nin neresi olduğunu anlamak neredeyse imkânsızdı."³⁹ Sonunda "Kızılderili Ülkesi" deyimini bile yararlı olamayacak kadar istikrarsız hale geldi ve mevzuattan çıkarıldı. Bu aşamada artan sayıda eyalet, sınırları içinde alkol satışını ya yasaklayan, ya da ciddi şekilde kısıtlayan yasalar kabul ediyordu. Alkol karşıtlığı veya yasaklama kuruluşları eyalet ve federal düzeylerde o kadar popüler ve politik destek alıyordu ki, sonunda ulusal boyutta yasaklama geldi. Alkolün Avrupalı Amerikalılara zararlı olduğu belirtiliyorsa, Amerikan yerlileri üzerinde korkunç etkileri olduğu gösterilebilirdi.

1867 yılında Alaska, Rusya'dan satın alındığı zaman, Amerikan hükümetinin yetki alanına daha fazla sayıda yerli insan girmişti. Bu aşamaya gelindiğinde, Rus, İngiliz ve Amerikan hükümetlerinin her gücün kontrolü altındaki bölgenin kuzeybatı sahilindeki alanlarda yaşayan yerli halka damıtılmış içki ve silah satılmamasını kabul ettiği 1824 ve 1828 antlaşmalarına rağmen, bu insanlar yıllardır alkole maruz kalmışlardı. Her ülkenin tüccarları yerli avcılardan deri alma yarışına girdikçe sistem çökmüştü. 1835'te Hudson's Bay Şirketi büyük bir kunduz derisine karşılık bir galon içkiyle bir battaniye ya da 3 galon içki veriyordu.⁴⁰ 1842 yılında, ithal içkilerin yerli toplumlar üzerindeki etkisi konusunda duyulan kaygı Hudson's Bay Şirketiyle Rus meslektaşları Rus–Amerikan Şirketinin onlara içki temininin yasaklanmasını kabul ettiler. O yıl, iki yerli toplum arasında alkolün ateşlediği bir tartışma yaşanıp, bir grubun şefi diğer grubun bir üyesini öldürdüğünde, Hudson's Bay Şirketinin müdürüyle Alaska valisi de oradaydı. Ancak bu yasak da Avrupalı tacirler tarafından sık sık göz ardı ediliyordu ve 1860 yılına gelindiğinde, Hudson's Bay Şirketi alkolü ticari mal olarak kullanmaya yeniden başlamıştı. Rusların yerli halka yasak uygulama politikası arada sırada yürürlüğe sokuluyordu; 1862 yılında, Rus–Amerikan Şirketinin bir idare memurunun iki Aleut'a

içki sattığı tespit edilince, maaşı 1000 rubleden 600 rubleye indirilmişti.⁴¹ Ancak Rusların Alaska üzerindeki kontrolü en iyi durumda kısmi olduğu için, yetkililerinin getirdiği her kısıtlama, ister Rus olsun, ister İngiliz ya da Amerikalı, bağımsız veya organize tüccarlar tarafından göz ardı ediliyordu ya da kolaylıkla geçiştiriliyordu.

1867 yılında Alaska'nın yönetimi Birleşik Devletler'e aktarıldığında, düzeni kurmak amacıyla gönderilen gümrük muhafaza gemisinin kaptanı, talimat olmadığı için, bölgeyi Kızılderili Ülkesi olarak değerlendireceğini ve hangi ülkeden olursa olsun herhangi bir taşıtla getirilen her türlü alkolü yok edeceğini açıklamıştı. Bu politika ertesi yıl kongre tarafından da onaylanmıştı.⁴² Birleşik Devletler'in diğer yerlerinde olduğu gibi, yasadışı alkol üretimini bastırmak için yapılmış gibi görünen tüm sert girişimlere rağmen, alkol yerli ve beyaz toplumlara serbestçe ulaşmıştı. Federal ajanlar Aleut'ların evlerinde damıtma cihazları aramış, içki içenlere para ve zorunlu çalışma cezaları uygulamış, insanları halkın içinde sarhoş oldukları için zincire vurmuş, hatta taze ürünün yeterli olmadığı durumlarda alkol üretiminde gerekli bir malzeme olan şekerin satışını bile yasaklamıştı.⁴³

1892 yılında kongre, Amerikan yetki sınırları içindeki tüm Amerikan yerlilerine yasak getiren kesin ve kapsamlı bir yasa çıkardı. Bu yasa sadece tarih boyunca asıl sorunlu alkollü içecek olarak görülen ispirotoyu değil, birayla şarabı da kapsıyordu. Bu Amerikan yerlilerinin artık Avrupalı Amerikalı nüfusun şehir merkezlerinden uzakta, ücra yerlerde yaşamadığının kabulü anlamına geliyordu. 1800'lerin sonuna gelindiğinde, eyalet yasaklama yasalarının önlemediği yerler dışında, bira Birleşik Devletler'deki toplumlarda yaygın bir şekilde imal edilmeye başlanmıştı ve Indiana, Ohio ve California'da önemli şarap sanayileri gelişmişti. 1892'den itibaren bu alkollü içkilerin veya "sarhoşluk yaratan" her türlü içeceğin herhangi bir Kızılderili'ye "satılması, verilmesi, atılması, değiştirilmesi veya takas edilmesi" yasaklanmıştı. 1920'de bu yasa fiilen gereksiz oldu zira ulusal yasak aynı kuralların bütün Amerikalılara uygulanmasını gerektiriyordu. Ancak diğer Amerikalılara uygulanan yasağın aksine, Amerikan yerlilerine uygulanan yasak 1933 yılında feshedilmedi ve 1953 yılına kadar yürürlükte kaldı.

Kanada'daki yerli halk da, kronolojide farklılıklar olsa bile, Amerikan yerlilerininine benzer bir deneyim yaşadı. Onların da doğuştan alkolü kötüye kullanma eğiliminde olduklarına inanılıyordu ama on dokuzuncu yüzyılın başına kadar rom karşılığında kürk alan tüccarlar onlara bolca içki temin etmişti. 1700'lerin sonuna doğru, bir açıdan Amerikalıların saldırılarına karşı İngilizlere yardım ederken etkin olmalarını sağlamak amacıyla, ilkel yerlilere (Aborjinlere) rom satışını önleme girişimleri olmuştu. 1812 Savaşı'ndan sonra askeri tehditler sona erince Aborjinler askeri otoriteden, önce İngilizlere, sonra da Kanadalılara olmak üzere sivil yetkililere aktarılmış ve "uygarlaşma" sürecinden geçmeleri planlanmıştı. Bunun anlamı, korumaya alınmış bölgelere (Aborjin toprakları olarak belirlenmiş) gönderilmeleri ve buralarda tarım öğrenip Hristiyan-

lığı kabul etmeleri idi.⁴⁴ 1777-1860 yılları arasında yerli halka alkol satışını kısıtlayan veya yasaklayan birkaç yasa çıkarılmıştı. Bunların bazıları Aborjin liderlerinin taleplerine yanıtı; bazıları da Avrupalıların, Aborjin toplumlarında çok içildiği konusundaki kaygılarını yansıtıyordu. Birleşik Devletler’de olduğu gibi, Kanadalı Yerliler beyazlar tarafından genellikle tembel, ahlaksız, sarhoşluk ve alkolle tetiklenen şiddet eğiliminde insanlar olarak tanımlanıyor ve topraklarına el koymalarını haklı göstermek amacıyla ortaya attıkları özellikleri kullanıyorlardı.⁴⁵

1867 yılında Kanada’nın federal devlet olmasıyla, Aborjinler üstündeki yetkiler federal hükümete aktarıldı ve 1876’da çıkarılan Kızılderili Yasası’yla, yasal “Kızılderili statüsünde” bulunanlara ve “Kızılderili yaşam tarzını benimseyenlere” içki satışı tamamen yasaklandı. Alkol bulunduran veya satan bir Aborjin altı aya kadar hapis cezası alabilirdi. Bir Aborjin’in yasal olarak içki içebilmesinin tek yolu vatandaşlığa kabul edilmesi idi, yani Kızılderili statüsünden vazgeçip Kanada vatandaşı olmasıydı. Amerika Birleşik Devletleri’nde olduğu gibi, bir yerlinin vatandaş olabilmesi için iyi bir insan olduğunu göstermesi, yani alkolden uzak durması gerekiyordu.⁴⁶ 1876 yılında çıkan Kızılderili Yasası’nın önemli maddeleri 1985’e kadar yürürlükte kaldı. Bu tarihten sonra özel bölgelerde alkolün ve sarhoş edici diğer maddelerin tüketilmesine izin verme veya yasaklama yetkisi Kızılderili kabilesi meclislerine bırakıldı.

Afrika kolonilerindeki yerli halkla Kuzey Amerika’daki yerlilerin maddi ve kültürel koşulları arasında çok büyük farklar vardı ancak on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında yetkililer tarafından kabul edilen politikalarda önemli benzerlikler bulunuyordu. Hepsi de Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da yayılan alkol karşıtlığı ve yasaklama duygusunun etkisinde kalmıştı ama Avrupalı yetkililer kendi ülkelerinde halklarından çok, yerli halklara yasak uygulamaya dünden hazırды. Amerika’daki durum, yerli halklara uygulanan ırkçı politika olarak daha karmaşıktı ve kesin çizgileri bulunmamaktaydı çünkü 1800’lü yıllarda, 1892’de Amerikan yerlilerine tamamen uygulanan yasaktan önce, birçok beyaz halk da zorunlu yasaklamaya maruz kalmıştı. O tarihe gelindiğinde, bir düzine eyalet bütün sakinlerine yasak uygulamıştı ve 1920’de ulusal yasak yürürlüğe girinceye kadar birçok eyalet daha uygulayacaktı.

Afrika ve Kuzey Amerika’nın ötesinde, Avrupa alkolü Asya ve Pasifik bölgesinde kültürel temaslarda önemli bir etken idi. Afrika’da olduğu gibi, Asya’nın bazı yerlerinde de koloni politikaları vergilerle yürütülüyordu. Örneğin, Çin’inde Fransızlar 1890’larda, Vietnam halkı tarafından en yaygın şekilde tüketilen alkollü içecek olan pirinç içkisini vergilendirmeye başlamışlardı. Vergiye başlangıçta karşı konulmuş ve uygulanması zor olmuştu çünkü içkinin büyük bir kısmı el altından üretiliyordu. Ancak 1902 yılında bir Fransız şirketi pirinç alkolünü saflaştırma yöntemi geliştirdi. Bu içki hem Vietnamlılar arasında yaygın olan küçük çaplı üretimden daha ucuzdu, hem de ondan kolaylıkla ayırt edilebiliyordu. Hükümet gelir artışı beklentisiyle şirkete üre-

tim tekeli verdi.⁴⁷ Oysa Avrupa tarzı pirinç içkisi üretme girişimi, çoğu zaman duyuşal açıdan ifade edilen şiddetle itirazlara neden oldu. 1907’de koloninin yürütme meclisinin Vietnamlı üyeleri Fransızların “yerlileri zevklerine uygun olmayan, Asya yöntemleriyle yapılan içkinin aromasından yoksun olan bir içki içmeye zorladığını” belirterek şikâyetle bulundular.⁴⁸

Fransız içkisi gerçekten Vietnamlılar için duyuşal anlamda küçük düşürücü bir simge olsa da olmasa da, ya da vergili içkiye para ödemek istemiyormuş gibi görünmekten kaçınmak isteseler de istemeseler de, Vietnamlılar önemli tavizler kazandılar. İçki fiyatının yanı sıra buna uygulanan vergi oranı düşürüldü ve damıtma şirketinden, ürününün saflığını iyileştirmesi (İçkiyi yüzde 40 alkol içerecek şekilde sulandırmak için kalitesi kuşkuolu olan bir su kullanmıştı) ve geleneksel içeceklerin aromasına ve tadına daha yakın hale getirilmesi istendi.⁴⁹ Bu, koloni iktidarının tebaasına müşteri gibi davranışının ender rastlanan bir örneğiydi. Kuşukuluğu bir yana bırakabilen bir tarihçi, Fransız yetkililerin, şarapla kültürel bağları nedeniyle, Vietnamlı tebaasıyla empati kurabildiklerini düşünebilirdi.

Japonya, Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilmediği için bambaşka bir hikâyedir. Asırlar boyunca, 1600’lü yılların ortalarından itibaren, Japonya’yla düzenli irtibatı olan yabancılar sadece Nagazaki’ye erişebilen Hollandalılardı. Hollandalılar kendileri için bira getirmişlerdi ve bira zamanla Japon toplumunun küçük kesimlerine girmişti. Ancak Japonların tükettiği temel alkollü içecek yine de, açık farkla sake ve erik şarabıydı. Ulusal tecrit 1854 yılında Japon hükümeti Birleşik Devletler’le diplomatik ilişkiye girmeye karar verdiği zaman sona ermişti. Amerikalılar adına anlaşmayı imzalayan Tuğamiral Matthew Perry Amerika’nın modernliğini sergileyen hediyeler getirmişti: Küçük ölçekli çalışan bir buharlı lokomotif, bir telgraf ve üç fıçı bira. Japonlar birayı, “sihirli su” ile “buruk at-idrarı şarabı” arasında değişen karmaşık ifadelerle tanımlamışlardı.⁵⁰ Japonya ticarete açıldıkça, her türlü alkollü içki ithal edilmeye başlanmış ve yirmi yıl içinde yerli mayalama sanayi üretime başlamıştı. Ancak bu arada Amerikalı alkol karşıtı kuruluşların Japon içki talebini köreltme girişimleri özünde başarısız oldu (10. Bölüm’e bakınız.)

Avrupalılar Asya’nın birçok kesiminde alkolle uğraşsalar da Çin’deki asıl işleri, alkolle atfedilen çoğu özelliği taşıyan afyonlaydı: Bağımlılık yapıyordu, coşku yaratan, uyarıcı ve sarhoş edici etkileri vardı ve ayrıca tıbbi ve terapik özellikleri olduğuna inanılıyordu. Ancak ironik bir şekilde, afyonun sarhoşluğa karşı etkili bir tedavi olduğuna söyleniyordu. 1856’da yazılan raporda olduğuna gibi, Çin’deki misyonerlerin yorumlarında “afyon” kelimesinin yerine rahatlıkla “alkol” kullanılabilirdi: “Burada herkesin elinde gördüğümüz afyonun yarattığı tahribat(...) Elimde olmadan büyük ölçüde, insanı tuzağa düşüren bu yıkıcı uyuşturucuyu suçlamadan edemiyorum.” En az bir Batılı yorumcu, bir botanikçi, afyonu eleştirenlere itiraz ediyordu: “Son zamanlarda afyon

konusunda bu kadar yaygara koparan iyi niyetli insanlara, kendi [rom sarhoşu] vatandaşlarını ıslah etmelerini tavsiye ederim.”⁵¹

Pasifik bölgesinde Avrupalılar gelmeden önce de bazı alkollü içecekler biliniyordu ama Avrupalılar başka yerlerde yaptıkları gibi, kendi çeşitlerini tanıtmışlardı. Ancak on dokuzuncu yüzyılın büyük bir bölümünde Avrupa içkilerinin uzak ve nispeten ücra kolonilere nakli hiç düzenli sayılmazdı ve bu durum çok içen misyonerlerin hayıflanmalarına neden oluyordu. 1800’lerin başında Tahiti’deki misyonerler balık, ekmekağacı ve suyla besleniyordu ve alkollü sadece arada sırada adaları ziyaret eden gemilerden alabiliyorlardı.⁵² Alkol kısıtlı olmasına rağmen, yerli toplumlara ulaşmıştı ve sonuçları misyonerleri kaygılandırıyordu. 1800’lerin başında Tahitililerin cin (“İngiliz suyu”) içmekten keyif almaya başladığı ve Kral II.Pomare’nin (gemilerine malzeme almalarını kolaylaştırma yolu olarak gelen kaptanların getirdiği içkilerde boğularak) sadece içme alışkanlığı değil, sarhoş olma alışkanlığı da edindiği söyleniyordu.

Tahitililer 1820’lerden itibaren kendi içkilerini damıtmaya başlamışlardı ve Avrupalı misyonerler arasında olduğu kadar yerli halk arasında da sarhoşluk görüldüğüne ilişkin raporlar bulunmaktaydı. 1833 yılında Tahiti Alkol Karşıtlığı Topluluğu kurulmuştu (kurucusu çok içmekle tanınan bir misyonerdi) ve ertesi yıl Tahiti Meclisi adalarda damıtılmış içki ithalini ve kullanımını yasakladı. “Yanında bir bardak bile alkollü içki bulundurmaktan” suçlu bulunan bir yerliye on domuz cezası uygulanacak; bir yabancı 10\$ para cezasına çarptırılacak ve Tahiti’den sürülecekti.⁵³ Bunun sonucunda adaya uğrayan gemi sayısı azaldı, zira artık alkol karşılığında gemilerini dolduramıyorlardı. Amerika’dan gelen ve mürettebat için içki bulundurmayan “alkol karşıtı gemilerin” sayısı da dikkati çekecek kadar azdı. Ancak mürettebat kıyıda içmekle ün salmıştı ve sonuçta misyonerlerden biri şu gözlemlerde bulunmuştu: “Alkol karşıtı” deyimi sadece gemiler için geçerli, mürettebat için değil.⁵⁴

Avrupalılar Pasifik bölgesinin başka yerlerinde de alkolle uğraşmışlardı. Fiji’ye giden misyonerler halkın *kava* denilen ve kava biberinin kökünden yapılarak hafif bir coşku ve rahatlama veren bir içki tükettiğini görmüşlerdi. 1862’de Papaz Joseph Waterhouse kavayı içkilerle aynı kefeyle koymuştu: “Coşturan içkilere ek olarak kava kökü de Fiji’nin lanetidir. 12 yıldır vaazlarımda ölçülü olmayı tavsiye ediyorum ama nafiye. Bugünkü Fijililer ya hep ya hiç diyor, sersemlik ya da sağduyu.”⁵⁵ Avrupalılar kava törenlerine katılmışlardı ve bazıları, 1845’ten kalan raporda belirtildiği gibi, bunların onurlu ve düzenli etkinlikler olduğunu söylemişti: “Kavanın kutsal olduğu düşünülüyor ve bu adalarda halledilmesi gereken hemen her şey, son derece düzenli olan kava toplantılarında görüşülüyor.”⁵⁶

Bu tür anlatılar, uç konumdaki birçok Avrupalının 1800’lü yılların ortalarında yerleştiği Mikronezya’daki (Hawaii ile Filipinler arasında binlerce küçük ada) durumla tezat oluşturmaktadır. Bir gemi kaptanı onları, “sınıflarındaki insanlardan beklenecek

tavırlarla, kanun veya eğitim denetimi olmadan, hindistancevizi ağacından çıkan özü damıtarak elde ettikleri sınırsız miktarda içkiyle” yaşayan “kaçak hükümlüler, ağır hapis cezaları bitmiş mahkûmlar veya balina avcısı gemileri terk edenler” olarak tanımlanmıştı.⁵⁷ Ticaret gemileri düzenli olarak adaları ziyaret etmeye başlayınca, içki (ve silah ve tütün gibi başka ürünler) takas aracı olarak kullanılarak epeyce ticaret yapılmıştı. Genelde ucuz cin kullanılıyordu ve yerli halklardan kurutulmuş hindistanceviziyle başka ürünler karşılığında veriliyordu. Tuamotu adalarında inci avcılarının viski veya romla ödeme yapılıyordu ve arazilerin içki ve silah karşılığında el değiştirdiği söyleniyordu.

Bu tür takaslar ve genelde alkolle tütün kullanımı 1850’lerden sonra Mikronezya’da yayılmaya başladıkça Hristiyan misyonerler karşı çıkıyordu. Şiddet, suç ve cinsel serbestlik düzeyi karşısında dehşete düşüyorlardı ve bu tür davranışların sebebi olarak alkolü gördüklerinden, içkiyi adalara getiren Avrupalıları suçluyorlardı.⁵⁸ Alkol Avrupa’dan ilk gelip yerleşenlerle misyonerler arasında yerli elitleri etkilemek açısından çok önemli bir konu haline geldi. Kendi konumlarının tehdit altında olabileceğini öngören Avrupalı sakinler yerli liderleri, misyonerlerin yönetimi ele geçirmeye çalışacağı konusunda uyarmışlardı ve birkaç yerde şefler misyonerlerin karaya çıkmalarına izin vermemişti. Ancak çoğu memnuniyetle kabul edilmiş ve zamanla yerli halkın çoğu hem Hristiyanlığı, hem de alkolden uzak durmayı kabul etmişti. Caroline Adaları’nda bulunan Kiti’de 1876 yılında misyonerler Hristiyan şefleri, alkolden uzak durma politikasını uygulamak üzere polis görevlendirmeye ikna edince bir tür yasak yürürlüğe girmişti.⁵⁹ Mikronezya’da, alkolden uzak durmak, Hristiyanlığın belirleyici özelliği, Hristiyanı Hristiyan olmayandan ayırt eden bir nitelik haline gelmişti. (Alkol bulunmayan Truk adasında olduğu gibi ender rastlanan bir durumda, Hristiyanlar tütünden uzak durmalarıyla tanınıyordu.)

Avrupalılar üçra köşelerdeki sömürgelerinde alkolle karşılaştıklarında izledikleri belirli bir yol yoktu. Her olayda uyguladıkları politikalar, müdahale etmemekle yasaklama arasında değişiyordu ve çoğu zaman politikalar, her biri farklı bir baskı ve sertlik düzeyini simgeleyen çeşitli aşamalardan geçiyordu. Hiç kuşku yok ki kolonilerdeki alkol politikası, çıkar çatışmalarıyla belirleniyordu. Bunların arasında en belirginini sömürge yönetimlerinin kendi kolonilerinde alkolü vergilendirerek elde edebildikleri gelirlerdi. Aynı zamanda, kendi ülkelerinde bulunan ve çoğu zaman kolonilerindeki misyonerlerin bilgi verdiği alkol karşıtı kuruluşlarla uğraşmaları gerekiyordu. Ayrıca birçok politika (Afrika’da alkolle ilgilenen uluslararası konvansiyonlarda ortaya çıkan sahte politikalar gibi), mevcut maddi avantajları güvence altına alırken alkol sınırlamasını dengelemeye çalışan uzlaşmalardı.

Birinci Dünya Savaşı, 1914-1920

Alkolle Mücadele

Birinci Dünya Savaşı (1914–1918) hem Avrupa tarihinin ve hem de küresel tarihin dönüm noktasıydı. Büyük imparatorlukların yıkılmasına neden olmuş, Avrupa'nın sınırlarını yeniden çizmiş, küresel güç dengesini alt üst etmiş, hükümetleri devlet gücünü seferber etmeye zorlamış ve yeni toplumsal politikalar oluşmasına yol açmıştı. Uzayan askeri çatışmanın baskısı altında, alkolle ilgili kaygılar belirginleşerek artmış ve birçok hükümet, katılımı ve kapsamı açısından daha önce örneği görülmemiş düzenlemeler getirmişti. Bu politikaların çoğu acil savaş önlemleri olarak benimsenmiş olsa da, savaş sona erdikten sonra büyük ölçüde korunmuş, hatta genişletilmişti ve iki dünya savaşı arasındaki dönemde, alkol karşıtlığı ve yasaklama politikalarının Batı dünyasının her yanına yayıldığı görülmüştü. En iyi bilinen olay 1920'de ulusal yasaklama getiren Amerika Birleşik Devletleri'ydi ama Birinci Dünya Savaşı sırasında ve hemen sonrasında sadece bir ülke alkolün sözde kötülüklerinin kökünü kazımaya çalışmıştı.

On dokuzuncu yüzyılda oluşmaya başlayan alkolün sağlık ve toplumsal düzen üzerindeki etkileri konusundaki kaygılar, 1914 yazında savaşın patlak vermesiyle iyice şiddetlenmişti. Alkol sağlığı olumsuz bir şekilde etkiliyorsa, askerler söz konusu olduğunda daha da ciddi olabilirdi. Askerlerin alkol karşıtı kaynakların genellikle içenleri tanımladığı gibi zayıf, çökük gövdeli ve ruhsal açıdan yetersiz örnekler değil, erkekliğin

sağlıklı ve zinde modelleri olmaları gerekiyordu. Alkol sivil toplumun ahlaki düzenini ve istikrarını bozuyorsa (ki bu savaş sırasında “sivil cephe” kadar önem kazanmıştı) askeri toplumda karmaşa ve yenilgi tehdidi oluşturunuyordu zira askerlerin fiziksel ve duygusal formlarının zirvesinde, sorgusuz sualsiz vatansever ve sonuçları ne olursa olsun emirlere itaat etmeye hazır olması gerekiyordu.

Alkol konusu 1914’ten itibaren daha da şiddetlendi çünkü savaş koşulları alkol karıştılgını savunanlara, davalarını daha etkili bir şekilde savunup baskı yapmaları için olağanüstü fırsatlar sağlamıştı. Alkol karşıtı olanlar ve yasakçıların söylemleri uzun zamandır askeri metaforlar içeriyordu: Onları alkol düşmanına karşı mücadelede ordu kurmayı gerektiren bir savaştı. Bu söylem, 1914’te başlayan düşmanlık öncesinde ve sırasında normal hale gelen milliyetçi savaş diline kolaylıkla uyum sağlamıştı. Alkol karşıtı ve politik liderler kendilerini, aynı anda iki savaşta tek dille savaşıacak şekilde donatmışlardı: Birisi sınırlarının ötesindeki yabancı düşmana karşı, diğeri ise kendi sınırları içinde alkole karşı. Bu tür açıklamalar arasında en açık seçik olanı 1915’te İngiliz başbakanı David Lloyd George tarafından yapılmıştı: “Almanya’yla, Avusturya’yla ve içkiyle savaşıyoruz ve gördüğüm kadarıyla bu ölümcül düşmanlar arasında en büyüğü içki.”¹ İngiliz ordusunun o aşamada Almanların elinden yüz binlerce ölü ve yaralı verdiği düşünülüğünde, bu çok şaşırtıcı bir açıklamaydı. Daha önceki başbakanlardan biri, William Gladstone alkolün bütün savaşlardan, salgınlardan ve kıtlıklardan daha feci olduğunu iddia etmişti ama en azından bunu İngiltere ölümcül bir salgının eşigindeyken söylememişti.

Savaş içki için iki farklı ve belirgin nüfusa odaklanmıştı (askerler ve siviller) ve bunların her birine gösterilen değişik tepkiler günün alkol karşıtı söylemlerinde belirgin olan çelişkiyi sergiliyordu. Askerlerin içmesi söz konusu olduğunda, alkol karşıtları asırlardır süregelen askerlere ve denizcilere karneyle günlük alkol verilmesi uygulamasıyla yetinmek durumunda kalmıştı. Fermente içecekler genellikle suyun çoğu zaman insan artıkları ve ölümlerle (insan ve hayvan) kirlendiği, dolayısıyla kolera ve tifo gibi salgın hastalık kaynağı olabildiği savaş bölgelerinde en güvenli içkilerdi. Denizde çoğunlukla bira sunuluyordu ve birçok denizciye günlük karneyle rom veya başka damıtılmış içki veriliyordu.

Alkol karşıtı hareketler orduda içki kullanımına odaklanmış ve ordu aracılığıyla genç erkeklerin içki içmeye teşvik edilmesini devletin günahı olarak gördükleri için bu konuya dikkatleri çekmişlerdi. Alkol karıştılgını savunan bazı kişiler, birçok genç askerin orduya katılınca kadar hiçbir alkol deneyimi olmadığını savunuyordu. Aralarında görevde ve emekli subaylar olan bazıları da, alkolün sağlığa yararlı olduğu konusundaki geleneksel varsayımlara meydan okuyarak, alkol tüketiminin kesinlikle disiplin sorunlarıyla ilintili olduğunu iddia etmişti. Bazıları içki içmenin askeri verimlilik üstündeki etkisi sorununu gündeme getirmişti. Eski İngiliz donanma subayları savaş gemilerin-

deki kazaların çoğunun alkol yüzünden olduğunu açıklamıştı (Bir tanesi alkolün tartışmasız bir şekilde baruttan daha tehlikeli olduğunu ileri sürmüştü). Ordu subayları da alkolün, hem piyade erlerinin hem de topçuların nişancılığını olumsuz etkilediğinde ısrar etmişti.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce birkaç devletin askeri yetkilileri birbirinden bağımsız olarak, alkolün çeşitli askeri faaliyetler üzerindeki etkilerini incelemişlerdi. Birbiri ardına on altı gün boyunca yaklaşık 36.000 kere ateş eden Alman askerler arasında yapılan araştırma, normal günlük alkol haklarının nişancılıklarını etkilemediğini göstermişti.² Fransız askeri yetkililer askerlerin elinden alkolü uzak tutma olasılığı konusunda daha gerçekçi görünüyorlardı; içen askerlerin başarısıyla içmeyenlerinkini karşılaştırmak yerine, şarap içen askerlerle bira içenlerin nişancılığını karşılaştırmışlardı. İki içkinin de isabet oranını bozduğu, ama şarabın daha az etkilediği sonucuna varmışlardı. Savaş sırasında da alkolün askeri yetkinlik üzerindeki etkinliklerine ilişkin başka tahminler yürütülmüştü. Bir anlatıya göre, bir İngiliz askerinin günlük rom hakkının yarısı bile tüfekte atış isabet oranını yüzde 40–50 azaltırken, donanmadaki rom hakkı, topçu isabetinin yüzde 30 azalmasına neden oluyordu.³

Ancak bildiğimiz ahlaki eleştirilere ve alkol tüketiminin askeri beceri üstündeki pratik etkileri hakkındaki daha anlamlı uyarılara rağmen, Avrupa'daki orduların çoğu cephedeki askerlerine alkol ve şarap temin etmeyi sürdürdüler. On altı ay savaştan sonra Kasım 1915'in sonuna gelindiğinde, İngilizler Fransa'daki askerlerine 250.000 galon rom göndermişti.⁴ Bu genellikle azık olarak kullanılmış, her asker alçakgönüllü bir şekilde haftada iki kez içki almıştı. Bu miktar hendeklerdeki askerler için artırılıyor, hava çok kötü olduğunda daha da artırılıyordu. Bunun gerekçesi 1914 yılında çıkan yönetmelikte şu şekilde belirlenmişti: “Çok olağanüstü durumlarda, askerler manevralarda veya eğitimlerde açık havada kalarak sıırsıklam olduğunda veya soğuktan donduğunda, kıdemli tabip subay askerlerin sağlığını korumak için kesinlikle gerekli olduğunu onaylarsa, ilave birer pay rom (...) verilebilir.” Uzun zaman önce alkolün sağlığa yararlı olduğu görüşünü terk etmiş olan alkol karşıtı eylemciler rom azığını kınamışlar, bunun yerine gerçekten besleyici sıcak süt veya çorba verilmesi gerektiğini belirtmişlerdi.⁵

Rom aynı zamanda uyarıcı olarak da veriliyordu ve askerlere, hendeklerinden “dışarı” çıkıp sürünerek tehlikeli bölgeyi aşip düşman hattına doğru gönderilmeden önce ekstra pay veriliyordu. Bir askerın hatırladığı kadarıyla, “Rom etkiliydi ama her askere verilen miktar son derece sınırlıydı ve etkisi, kötü bir şok sonrası içilen viskininkinden biraz fazlaydı. Askerlerin çoğu yapacakları saldırı yüzünden gergin olduğundan, alkol duyularını sakinleştirmek yerine iyice şiddetlendiriyordu.”⁶

Yine de, alkolle askeri hizmeti karıştırma konusunda kaygılar vardı. Mevzuat, savunulan limanlara yakın yerlerde alkolün satılabileceği saatleri düzenleme, askeri amaçlarla kullanılan her türlü mekândaki içkilere el koyma ve gemisine bindiğinde

sarhoş olan denizciler hakkında gereğini yapma yetkisini askeri otoritelere vermişti.⁷ İngiltere'deki reformcular, anakarada askerlik hizmetini yapmakta olan milyonlarca genç İngilizin uzun süre Avrupa kıtasında yaşadığında alkolün yaratacağı ahlaki etkileri düşündükçe dehşete kapılıyordu. Onların kaygıları İngiliz üst tabakasının Avrupalılar (özellikle de Fransızlar) hakkında ahlaki açıdan serbest ve özdisiplinden yoksun olduklarını düşünme eğilimini yansıtıyordu. Askerlerin acımasız askeri çatışma durumunda olup, iğrenç yaşam koşullarına katlanmak zorunda olması ve en korkunç kayıpları yaşaması önemli değildi; alkol karşıtlığını savunanlar -başbakan dahil- gelen şarapnellerden çok, günlük rom hakkının etkileri hususunda kaygılanıyordu.

Ancak azık olarak içki verilmesini eleştiren İngiliz alkol karşıtları hassas bir çizgi- de yürüdüklerini biliyorlardı. Alkollü içkilerin askerlerin morallerine, disiplinlerine ve verimliliklerine zarar verdiğini vurgulamak istiyorlardı ama savaşan güçlerinin disiplinsiz, motivasyonsuz ve beceriksiz olduklarını ileri sürerek vatansever olmayan birileri olarak görünmek istemiyorlardı. Bu zorluktan çıkmanın bir yolu İngiliz askerleriyle günlük alkol hakkı olmadan savaştığına inanılan diğer ordular arasında üstü kapalı bir karşılaştırma yapmaktı.

Birkaç İngiliz yorumcu, İngilizlerin Almanya'ya karşı müttefiki olan Rusya'yı işaret etmişti çünkü Rus hükümeti Ağustos 1914'te milyonlarca asker seferber edilirken ülkenin 26.000 votka dükkânının kapatılmasını emretmişti. Bu, geleneklerle bağı koparmada önemli bir adımdı çünkü toplumlar genç erkeklerini askere normalde votka içerek gönderirdi. Daha önce seferberlik olarak görünen sarhoşluk krizlerinin aksine bu kez, devasa Rus orduları düzenli ve etkin bir şekilde gönderiliyordu. Bunun sonucunda (ve ayrıca tahıl birikimlerini yiyecekler için saklamak amacıyla) ertesi ay çarın hükümeti içki dükkânlarının savaş süresince kapatılmasını emretti. Rus ordusunun emri aktif görevdeki askerlerin her türlü alkollü içkiyi tüketmesini yasaklıyordu ve bu da geleneklere aykırıydı. O zamana kadar Rus askerlerine yıl boyunca dokuz bayram sırasında ve komutanların belirlediği özel etkinliklerde votka verilirdi. Savaş sırasında, geleneksel olarak askerlere haftada üç kez votka dağıtıldı (Ayrıca başarılı performans sergileyenlere ödül olarak ekstra içki verilirdi.) Rus denizcilere, denizde oldukları sürece her gün belirli miktarda votka veriliyordu.⁸

Batılı alkol karşıtı kuruluşlar Rusya'nın içkisiz savaş politikalarını hem inanılmaz hem de öngörülebilir olarak tanımlamıştı. İngiltere Başbakanı Lloyd George Rusya'nın sivil cephesinde verimliliğin, "işgücüne milyonlarca işçi eklemiş gibi" yüzde 30-50 arasında arttığını söylemişti.⁹ Savaş alanına gelince, Rus askerlerin ayıkken, alkol almış diğer askerler kadar savaşıma hevesli görüldüğü söyleniyordu; ama Ruslar daha disiplinliydi ve en az onlar kadar iyi savaşıyordu ve yaralananlar daha hızlı iyileşiyordu. "Savaş alanında, şu anda Cermen sürüsünün karşısında durandan daha ayık veya akli başında bir ordu görmemişim," diye haykırıyordu bir yazar. Rusya "en demokratik ül-

kelerden biri” olduğu için (bu iddia Rusların çoğunu çok şaşırtırdı), “köylü votkadan yoksun kalınca, zengin sınıfların şampanyayla eğlenmesi yakışık almayacaktı,” diye sürdürmüştü yazar. Bunun sonucunda Rusya’da alkol tüketimi bütün savaş boyunca durdurulmuştu.¹⁰

Bu türden, içki içmeyen bir Rus ordusu anlatıları, savaş sırasında doğu cephesinde aşırı alkol tüketildiği bilgileriyle çelişmektedir. Alkol Rusya’da siviller arasında da aynı şekilde önemliydi. Hazırda bekleyen pazara hizmet etmek üzere yasadışı damıtma tesisleri oluşmuştu ve köylülerle işçiler büyük miktarlarda *samogon* (ev yapımı alkol) üretmişti. Moskova yakınlarındaki Tushino’da 1916 yılına gelindiğinde yasadışı votka o kadar bol ve ucuzdu ki, köylüler artık kendileri yapma zahmetine girmekten vazgeçmişlerdi ve savaş süresince verilen bilgilerden, hükümet düzenlemelerine rağmen alkolün yaygın bir şekilde ve kolaylıkla bulunduğunu gözleniyordu.¹¹ Batıda alkol karışıklığını destekleyenler, İngiliz hükümetinin iradesiz bir şekilde askerlere içki dağıtma politikası olarak sergiledikleri şeyi vurgulamak için Rusya’nın savaş sırasında koyduğu yasağın başarısızlığını göz ardı etmiş ve onun yerine, Rus hükümetinin belirgin kararlılığının altını çizmişti.

Rusya’daki üst sınıflar da savaşın, on dokuzuncu yüzyılda onları en büyük şampanya pazarı haline getiren yaşantılarına karışmasına izin vermemişti. İthalat devam ediyordu ama savaş malların gelişini engelleyebiliyordu: St.Petersburg’daki imparatorluk sarayına özel mahsul şampanya getiren bir gemi (Heidsieck 1907) 1916 yılında Finlandiya Körfezi’nde bir Alman denizaltısı tarafından batırılmıştı. (Şişeler 1998’de çıkarıldı ve şampanyanın mükemmel durumda olduğu anlaşıldı.) Rus elitlerin şampanya kaynağını kesen şey savaş zamanında kendilerini sorumlu hissetmek veya köylülerle işçilere örnek olmak değil, 1917’deki Bolşevik İhtilali oldu.

Rusya’nın savaş yasağında en çok kaybedenler tüketiciler değil (gerçi çoğu muhtemelen eskisinden daha kalitesiz içki içmişlerdi), hükümetti. Savaştan önce, içki satışından elde edilen vergiler, Rusya devletinin gelirlerinin dörtte birinden fazlasını oluşturuyordu ama yasadışı üreticiler, tabii, vergi vermekten kaçınıyordu.¹² Devlet bütçesinin bu en önemli kaleminin kaybı Rusya’nın savaşı sürdürme becerisini baltaladı ve 1917 ihtilaliyle sonuçlanan huzursuzluğu pekiştirdi.

Fransızlar, askerlere azık olarak alkol verilmesine o kadar katı bakmıyordu ve savaşın başından itibaren buna olanak sağladı. Ancak onlar askerlere rom değil, şarap vermişti ki, şarap, Fransız alkol karşıtı hareketin bile sağlıklı bulduğu bir içkiydi. Genç erkekler askere çağırıldığından çocuklar, kadınlar ve yaşlı erkekler tarafından toplanan 1914 üzüm hasadı özellikle çok bereketliydi ve bir önceki yıldan yüzde 50 fazlaydı. Çalışan sınıf tarafından tüketilmek üzere çok büyük miktarlarda ucuz şarap üretilen güney bölgesindeki Languedoc’ta bulunan şarap üreticileri, askeri hastanelerde dağıtılmak üzere orduya 20 milyon litre şarap bağışladı. Bu hediye vatansever olduğu kadar

kârlıydı çünkü Fransız ordusundaki yetkililerin savaş boyunca askerlere azık olarak verilen içkinin miktarını artırmak amacıyla çok daha fazla Languedoc şarabı satın almasına yol açtı.

1914 yılında Fransız askerlerine dağıtılan içki miktarı günde ¼ litre olarak belirlenmişti ama 1916'da savaş uzayıp cephedeki koşullar bozuldukça, bu miktar ½ litreye çıkarıldı. 1918 yılında subaylara ¼ litre daha ekleme yetkisi verildi ve askerlere sübvansiyonlu fiyatla ¼ litre daha satın alma seçeneği sunuldu. Yani savaşın sonuna gelindiğinde Fransız askerleri yasal olarak günde bir litre şaraba erişebiliyordu. Ayrıca hiç kuşkusuz çok hareketli bir yasadışı şarap ve başka alkollü içecek ticareti de vardı. Değişik içki türlerinin etkileri hakkındaki görüşleri değerlendiren yetkililer içkilerin Fransız askerlerinin eline geçmemesi için sürekli olarak mücadele ediyordu ve cömert miktarda verilen şarap daha sert içkilere duyulabilecek talebi azaltma amacını taşıyordu. 1916 yılında Paris'teki Tıp Akademisi askerler için, çeşitli efsanelerden, örneğin alkolün güç verdiği ve sıcak tuttuğundan bahseden bir açıklama yayınladı. Açıklamada askerler damatılmış içkilere karşı uyarılıyorlardı ama bir insanın yemeklerle birlikte olduğu sürece, günde bir litre şarap içebileceği belirtiliyordu.¹³

1917 yılında Fransız ordusu 1200 milyon litre şarap tüketmişti ve eğer savaş 1918 yılının sonuna kadar devam etseydi, o yıl 1600 milyon litre tüketileceği tahmin ediliyordu. Binlerce demiryolu tankeri Fransız askerlerine şarap taşımak amacıyla kullanılmıştı. Askerlere azık olarak şarap verilmesinin sürdürülmesi Fransız şarap endüstrisinin savaş boyunca ayakta kalmasını sağlamıştı; ordudaki askerler istatistiklere göre ana içki içen gruptaydı ve bu pazarın yıllarca kaybedilmesi, şarap üreticileri açısından felaket olurdu. Hükümetin askerler için şarap alması, güneydeki ucuz şarap üreticileri için büyük bir nimetti; gerçi ödenen ücretler, Bordeaux ve Burgonya gibi bölgelerdeki daha pahalı şarap üreticilerinin barış dönemindeki piyasa fiyatlarının çok altındaydı.

Fransız askerleri kırmızı şarap içiyordu, çünkü bunun daha erkeksi ve erkeğin kanını kaynatma olasılığının beyaz şaraptan daha yüksek olduğu düşünülüyordu. Başka uyruklu askerlerin benzer kaygıları yok gibiydi. Avustralyalı askerlerin ucuz (ve kesinlikle iğrenç tadı olan) beyaz şarap içtikleri söyleniyordu ve beyaz şarabı *vin blanc* yerine “van blonk” diye telaffuz ediyorlardı. Bu deyim zamanla yozlaşarak “plonk” oldu ve her türlü ucuz, kalitesiz şarabı tanımlamak amacıyla kullanıldı. Ancak Fransızlar kırmızı şarap içiyordu ve bir tanesi, Fransızların içki alışkanlıkları konusunda yapılan eleştirilere yanıt olarak 1917'de *London Times*'a yazdığında, “Fransız askerlerinin Gelibolu'da ve Fransa'da sağlıklı olmaları büyük ölçüde kırmızı şarap (hafif Burgonya ve Burdeaux şaraplarını) tüketmelerine bağlanmaktadır,” demişti.¹⁴ Bu yorum askerlere gönderilen şarapların Burgonya ve Bordeaux gibi prestijli bölgelerden değil, Güney Fransa'dan geldiği gerçeğini göz ardı ediyordu. Yine de savaşın sonunda şarabın hakkı teslim edilmiş, Fransız askeri gazetelerinden birinde şöyle diyordu: “Hiç kuşkusuz muhteşem general-

lerimiz ve kahraman askerlerimiz zaferin ölümsüz mimarlarıydı. Ama onların sonuna kadar dayanmalarını sağlayan, canlılık, cesaret, azim ve tehlikeyi küçümseme duygusu veren ve kırılması mümkün olmayan bir inançla ‘Yeneceğiz!’ diye tekrarlamalarını sağlayan sıradan şarap [*pinard* – kırmızı şarap] olmasaydı böyle olabilirler miydi?”¹⁵

Fransızlarla müttefiklerinin alkol sayesinde mi, alkole rağmen mi kazandığını merak etmenin anlamı yok. Eğer az miktarda şarap veya rom koşulları dayanılabilir hale getirmeye yardımcı olduysa, içki içmenin askeri mücadeleyi etkilediği durumlar da olmuştu. Ernest Hemingway savaşta yaşadığı bir olayı şöyle anlatmıştı: “Herkes sarhoştı. Bütün batarya sarhoştı ve karanlıkta yol kenarında ilerliyordu. Champagne bölgesine gidiyorduk. Teğmen atını tarlalara sürüp duruyordu ve ‘Ben sarhoşum, size söylüyorum, moruklar. Ah, o kadar sarhoşum ki...’”¹⁶

Sonuçta cepheelerde alkolün, sivil cephe de teminini ve tüketimini düzenlemenin yanında daha az tartışılan bir konu olduğu ortaya çıktı ve Avrupalı hükümetler savaş sırasında, daha önce göstermedikleri bir aciliyet ve kararlılıkla alkol kısıtlamalarını yürürlüğe soktu. Kısıtlamaların çoğu bira ve damıtılmış içkilerin üretimini ve satışını hedefliyordu. Bazıları, bira üretimini sınırlayarak tahılları ekmek yapımına saklamak veya sanayi üretkenliğini maksimuma çıkarmak amacıyla sarhoşluğu azaltmak gibi, savaş koşullarını yansıtıyordu. Bazı durumlarda da, savaş koşulları acil durum yarattığı için değil; savaş, barış döneminde kabul edilmesi mümkün olmayan kuralları uygulama fırsatı verdiği için belirli politikalar benimsenmişti.

Savaşla bağlantılı politikalar arasında, İngilizlerin 1914 yılında çıkardığı ve alkol üretimiyle satışı da dahil olmak üzere geniş çaplı acil durum önlemleri içeren Krallığı Koruma Yasası da vardı. Sonra, hükümet 1915 yılı ortasında Merkezi Kontrol Kurulunu kurdu. Bu özellikle alkol politikasını oluşturmak ve denetlemek amacıyla tasarlanmış ilk bürokratik kuruldu. Mevzuat ve bakanlar kurulu kararları, belediyeler ve askeri yetkililerce çıkarılan yerel kurallarla birlikte, alkolün savaşı engellemesini önlemek amacıyla tasarlanan bir kısıtlamalar ağı oluşturmuştu. Bunlar, başbakanın dile getirdiği kaygıları yansıtıyorlardı: “İşçilerin önemli bir yüzdesi pazartesi sabahı işe gelemedi. Salı sabahı geldiklerinde de hafta sonu ayyaşlığından daha beter durumdalar (...). Bir uzun hafta sonu tatili sonrasında çok sayıda işçi bütün hafta işe gelmedi. Sonucun kötü olmasına şaşmamalı.”¹⁷

Alınan ilk önlemler arasında her türlü alkollü içkinin fiyatını artırıp, biranın sertliğini azaltmak yer alıyordu. Biranın sertliğinin azaltılması kısmen bira imalathanelerinin tahıl tüketimini azaltmak, kısmen de çok önemli savaş sanayinde çalışan işçiler arasında sarhoşluk sıklığını düşürmek amacını taşıyordu. İngiltere’de başlangıçta bira üretimine kısıtlama getirilmediyse de, 1915 yılında üretim miktarı düşmüştü ve 1916 Temmuz’unda hükümet emriyle üretim, savaş öncesi miktarın dörtte üçüne düşürülmüştü. Ertesi yıl kabine içinde iki konuda yaşanan şiddetli tartışmalar arasında ilave

kısıtlamalar yapılmıştı. Tartışılan iki konu, savaş sırasında bira imalatının kamulaştırılması veya sadece denetlenmesi ile üretimin tamamen yasaklanıp yasaklanmaması ya da yalnızca seyreltilmiş ürünün üretiminin sınırlandırılması hakkındaydı.¹⁸

İngiltere’de maksimum ekonomik savaş verimliliğini sağlamak amacıyla alınan diğer önlemler arasında barların açık kalabileceği saatler konusundaki kısıtlama da vardı. Sadece öğle yemeği saatlerinde ve akşamları alkollü içki sunabileceklerdi. Böylece içkinin yemekle tüketilmesi teşvik edilecek, normal çalışma saatlerinde içilmesi önlenecekti. *British Medical Journal*’da “Glasgow’da viski içildiği için kritik mühimmat ve silah temininin tehlikeye girdiğinin” yazılması üzerine mühimmat üretiminin yine de alkolden etkilendiğine ilişkin kanıtlarla karşı karşıya kalan hükümet 1915 yılında biraz daha kısıtlama getirdi.¹⁹ Barların günde o zamana kadar izin verilen 16–19,5 saat yerine (saatler mahallelere göre değişiyordu) sadece beş buçuk saat (12.00–14.30 ve 18.00–21.00 arası) içki satmasına izin verildi. Diğer düzenlemeler arasında mekân dışında tüketilmek üzere içki satışının saatlerinin kısıtlanması (hafta içinde her gün iki buçuk saat satılabilirken, hafta sonlarında hiç satılamayacaktı) ve krediyle, ikram veya ödül olarak içki satışının yasaklanması yer alıyordu. Ayrıca tersanelere ve mühimmat fabrikalarına yakın askeri açıdan hassas yerlerde ilave kısıtlamalar uygulanacaktı. Bu tür önlemler içki içme fırsatlarını sınırlıyordu ama işçilerden kendilerini tutmaya çalışmaları da isteniyordu. Kraliyet ailesi, savaş süresince alkolden uzak durarak örnek olmaya ikna edilmişti

Bu politikaları eleştirenler de vardı. Etkili bir yayın olan *British Medical Journal* mühimmat teminindeki başarısızlığın alkolden kaynaklanmadığını, sağlık açısından alkolün özünde çaydan, kahveden, şekerden veya egzersiz eksikliğinden daha beter olmadığını ve üretimdeki başarısızlığın kötü hava, gürültü, işçilere baskı ve monoton iş yükleyen fazla çalışma stresi ve kötü çalışma koşullarına bağlanması gerektiğini savunuyordu. Editörler içki içmeyi açıkça çevreye bağlıyordu: “Aşırı içki tüketimi ülkede, atmosferin dumanla kirlendiği ve dünyanın doğal güzelliğinin insanların el işleri ve beceriyle tamamen gizlendiği yerlerde (Londra’da, Lancashire’de, Glasgow’da, Tyneside’da) görülmektedir.” Bir dağın ardından güneşin doğduğunu gösteren bir resim gören küçük bir kızın, “Ah, bir bar kadar güzel!” diye haykırdığını yazmıştı. Editörün başyazarı, savaşta üretkenliği artırmak için hükümetin çalışma koşullarını iyileştirmesini ve içkileri maksimum alkol oranı yüzde 4 olanlarla sınırlamasını önermişti. Viski zaten, bir ons (28 ml) viskiye ¼ litre su oranında sulandırılarak veriliyordu.²⁰

İngiltere gibi savaş sırasında hükümetler tarafından uygulanan çeşitli alkol politikalarının özünde tuhaf bir ironi yatıyordu. Bu politikalar, ülkenin içki içen ana nüfusunun önemli bir oranı (yetişkin erkekler) yokken uygulanmıştı. 1917 yılına gelindiğinde, içki içme çağındaki yaklaşık 4 milyon İngiliz erkeği yurtdışında askerlik hizmetini yapıyordu ve İngiltere’de on sekiz yaşını doldurmuş kadınların erkeklere oranı

61'e 39'du. Bu rakam 1914'teki 52'ye 48 oranından çok farklıydı.²¹ Yani alkol karşıtı kuruluşların uzun zamandır savundukları türde acımasız alkol politikaları aslında tarih boyunca nispeten az içki tüketen iki geniş demografik gruba uygulanmaya başlamıştı: Kadınlar ve çocuklar.

Savaş zamanında sivil toplumda cinsiyet oranlarının böylesine değişmesi, bazı açılardan kadınlarla erkekler arasında bulunan sınırları bulandıran daha kapsamlı bir kültürel hareketi de desteklemişti. Yüz binlerce kadın savaş sanayisinde, oldukça iyi maaşlarla işe alınmış ve yeni içki içme kurallarından yararlanarak (kısıtlı saatler ve içkilerdeki alkol seviyesinin düşürülmesi), daha önce örneği görülmemiş sayılarla barlara giderek müşteri olmuşlardı. Bu, "saygın" kadınların (özellikle fahişelerle karıştırılmak istemeyen bekâr kadınların) o güne kadarki barlardan uzak durma davranışlarıyla karşılaştırıldığında, radikal bir değişimdi. 1916'dan itibaren orta sınıf ve iyi durumdaki çalışan sınıf mensubu çok sayıda kadın publara ve barlara düzenli olarak gitmeye başlamışlardı ve bir tarihçi bu olayı "bir yüzyılı aşkın süredir halkın içki içme alışkanlığında görülen ilk önemli değişiklik" olarak tanımlamıştı.²²

İngiliz pub/barlarında kadın-erkek dengesindeki bu değişiklik, her şeyden önce, içki içmeyi her yönüyle kontrol altına almak amacıyla hükümet tarafından kurulan düzenleyici kurum tarafından teşvik edilmişti. Kadınların barlara girmesini tamamen yasaklayabilecek bazı donanma ve garnizon kasabalarında askeri yetkililer tarafından uygulanan kuralları (askere alınan erkeklerin eşlerinin çok içtiğinin fark edilmesi üzerine yürürlüğe konulan kuralları) geçersiz kılıyordu. Resmi cinsiyet eşitliği ruhu tam olarak ilkeleşmemişti. Kadınların oy kullanma hakkı hareketi, savaş süresince kadınların huzursuzluğunu askıya almıştı ama liderleri, hükümet herhangi bir ortamda kadınların aleyhine eşitsizliği teşvik ettiği takdirde faaliyetlerine yeniden başlamakla tehdit etmişti.

İngiltere'nin yaşadığı demografik değişime rağmen, kişi başına alkol tüketimi azalmıştı. 1915'te yüzde 2 arttıktan sonra, on sekiz yaş ve üstündeki insanların içki tüketimi 1916 yılında yüzde 6 ve 1917 yılında yüzde 39 düşmüştü. Ancak damıtılmış içki ile bira tüketimi arasında farklılıklar vardı (İngiltere'de çok az şarap içiliyordu). Damıtılmış içki tüketimi 1915'te yüzde 18 artmış, 1916'da biraz azalmış (yüzde 1) ama sonra 1917'de daha hızlı bir şekilde azalarak yüzde 30 oranında düşmüştü. Bira tüketimi her yıl azalmıştı; sırasıyla yüzde 6, 7 ve 44 oranında düşüş göstermişti.²³ Biranın bulunmasında yaşanan zorluklar ve kalitesi, bazı içenleri (belki de çok içenleri) daha pahalı olmalarına rağmen, damıtılmış içkiye dönmeye ikna etmiş olabilirdi. İngiltere'de savaş boyunca gelir ve yaşam standartlarının yüksek olmayı sürdürmesi (Avrupa'nın her yerinden çok daha yüksek) bazı insanların nasıl damıtılmış içki alabildiğini açıklamaktaydı.

Genelde alkol tüketiminin azalması, kamu alanlarında sarhoş olmak yüzünden

tutuklanan insan sayısına da yansiyarak düşüş göstermişti. 1915 yılında (1914’le karşılaştırıldığında) ¼ oranında düşmüş, 1916 ve 1917’de yine ⅓ azalmıştı. Savaş sona erdiğinde, İngiltere’de ve Galler’de bu tür tutuklama sayısı yılda 33.000 olup, 1914’teki 212.000 tutuklamanın altıda biriydi. Bunun nedeni, büyük ölçüde, içki içen nüfusa çok fazla katkıda bulunan 24-40 yaş grubundaki erkeklerin çoğunun aktif görevde olmasıydı.²⁴

İçkinin savaş sırasında pazarda giderek artan bir paya sahip olmasına rağmen, bira İngiliz işçi sınıfının sabit alkollü içeceği olarak kalmıştı ve hükümet varlığını kısıtlama konusunda fazla ileri gitmek istemiyordu. 1917 yılında, iki yıl sonra ülke çapında alkol yasağı uygulamasına geçecek olan Amerikan hükümeti, Avrupalı müttefiklerini, daha katı karne programının parçası olarak, içki yapımını tamamen yasaklamaya ikna etmeye çalıştı. İngilizler, “özellikle korkunç zorunlu karneler yürürlüğe girmek üzereyken işçi sınıfına genel yasaklama önlemleri uygulamanın zorluklarını ve tehlikelerini” anlatarak reddetti.²⁵ Bira artık İngiliz beslenme sisteminin vazgeçilmez ögesi olmasa bile, yerel barda birkaç bardak içmek, İngiliz işçi sınıfı kültürünün içine işlemişti. Teminini engellemek, savaşın son iki yılında Almanya’da ve başka yerlerde yaşanan gıda kıtlığının yarattığı türde huzursuzluklara yol açabilirdi.

İngiliz savaş hükümeti nüfusuna alkollü kısıtlama konusunda temkinli davranıyorsa, Fransızlar daha da dikkatli hareket etmişlerdi. Alkol, Fransız işçilerinin büyük bir bölümünün bağlarda çalıştığı ve şarapla brendi ihracatının ticaret dengesine ciddi katkılarda bulunduğu Fransa’da özel bir ekonomik ve kültürel öneme sahipti. Sadece bu etkenler bile yasa koyucuları alkolün üstüne gitme konusunda huzursuz ediyordu. Ayrıca bir de damıtılmış içkilerin ve şarabın, Fransız toplumunda kültürel bir öneme sahip olduğu gerçeği vardı.

Savaştan önce Fransa’da içme düzeyi konusunda yaygın bir kaygı vardı (şarap ve damıtılmış içkilerle kişi başına alkol tüketimi 23 litreyi buluyordu). Oysa İngiltere’de 10 litre, Almanya’da ise 7 litreydi. Ama hükümetler ciddi kısıtlamalar getirme konusundaki baskılara direnmişlerdi. Yasa gereğince barların halkın içinde sarhoş olmanın cezaları konusunda uyaran posterleri asmaları gerekiyordu, ancak alkol karışıklığını destekleyenler bu önlemleri, yaygın alkol istismarı ve alkolizm olduğunu düşündükleri olay karşısında devede kulak olarak görüyorlardı. Özellikle apsent tüketiminin düzeyi konusunda kaygılar vardı fakat bu konuda bile savaş öncesi hükümetler, kısmen tüketicilerden ve üreticilerden gelecek tepkilerden korkarak ayaklarını sürümüşlerdi.

Savaşın patlak vermesi her şeyi değiştirdi. Çatışmaların başlamasından sonraki iki hafta içinde, içişleri bakanı sadece apsentin değil, marka adları Pernod ve Pastis olarak bilinen anasonlu içkiler (pelin otu koymadan yapılan) gibi benzeri içeceklerin satışını yasaklayan bir yasa çıkardı. Temsilciler Meclisi, hükümetin vergi geliri kaybına uğrayacağı ve üreticilerle çiftçilere yüklü miktarda tazminat ödemek zorunda kalacağı tar-

tışmalarına rağmen ve sağlığa asıl zararlı olan şeyin ucuz, katkılı versiyonların olduğu iddialarını göz ardı ederek, Mart 1915'te bunların üretiminin ve satışının yasaklanması yönünde oy kullandı.

Apsent kolay bir hedefti. Sadece alkol karşıtları tarafından değil, alkole aslında hiç de karşı olmayan gruplar (örneğin ordu) tarafından da özellikle tehlikeli bir içecek olarak belirlenmişti. Savaş süresince apsentin yasaklanması, birçok açıdan, hükümetlerin savaştan önce yasaklamamayı başaramaması kadar şaşırtıcı değildi. Ancak apsent konusunda kararlı bir şekilde hareket eden Fransız savaş hükümeti diğer alkollü içeceklerle çok sınırlı kısıtlamalar getirmişti. Yasa yapanlar askerlere her gün cömert miktarda şarap verilmesini pek sorun etmemişti ve sivillerin alkole erişimini düzenleme girişimleri gayet ılımlıydı. Alınan önlemler arasında, mevcut barların ve kafelerin açılış saatleri ile savaş süresince başka alkol satış lisansı vermeme kararı bulunuyordu.

Bu tür politikalar bazı Fransız alkol karşıtları tarafından savaş boyunca resmedilen göz alıcı senaryolara verilen oldukça hafif tepkilerdi. Alkol karşıtları genç erkekleri alkole alıştırdıkları için orduyu suçluyordu ve bazıları, askerlerin çatışmaya girmeden önce aşırı içki içtiklerine ilişkin raporlar taşıyordu. Önde gelen bir kamu sağlığı dergisi alkolün, “iyi bir askeri(...) disiplinsiz, tembel ve sapkın” yaptığını iddia eden bir makale yayınlamıştı. Makale devamında, “Cepheden döndüğü zaman nasıl davranacak? Bu içkicilerin istilasının sonuçları ne olacak?” diye soruyordu.

İngiliz meslektaşları gibi bazı Fransız yorumcular da içkiyi Almanya kadar tehlikeli bir düşman olarak tanımlamış ve ikisine karşı savaşın birbirinden ayırlamayacağını belirtmişti. Ancak Fransız alkol karşıtlığı lobisi özellikle aşırı içki içmenin ve alkolizmin doğurganlık, üretkenlik üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamıştı. Bu Fransızların nüfus azalması konusundaki kronik kaygılarına tepkiydi. Bu korku Prusya'nın 1871 yılında Fransa'yı yenmesinden sonra artmış ve Birinci Dünya Savaşı sırasında, Fransa daha kalabalık Alman İmparatorluğu'yla karşı karşıya gelince iyice şiddetlenmişti. Nüfus artışını engellediği düşünülen alkolün Fransa'yı içeriden zayıflattığı ve Almanya tarafından mağlup edilmeye yatkın duruma getirdiği söylenebilirdi.

Fransa'nın savaş hükümeti alkole ilgili bu kaygılara tepki vermediyse de, bazı askeri ve bölgesel sivil otoriteler verdi. Bir Fransız generali kendi kontrolü altındaki bölgede her türlü içkinin tüketimini yasakladı. Bu düzenleme sadece Fransız askerlerini değil, İngiliz ve Belçikalı meslektaşlarıyla askerlerin ailelerini de kapsıyordu. Bazı yerlerde, sivil yetkililer on sekiz yaşın altındaki kızların tavernalarda çalışmasını yasakladı (taverna sahiplerinin çocukları hariç), içenlerin dışarıda sokaktan görülmesi sağlamak amacıyla barların pencere yaptırımlarını şart koştu (muhtemelen gizlice içilmesini önlemek için) ve apsent reklamlarını yasakladı (zaten artık yasal olarak bulunmuyordu).²⁷ Ancak bu tür önlemler sadece yerel boyutta kalmıştı ve o zaman bile, sadece damıtılmış içkileri hedef almış, Fransızların daha yaygın alkole dolu kültürlerine dokunmamıştı.

Fransız sivillerin içki bulma açısından karşılaştıkları zorluklar çoğunlukla hükümetin koyduğu engellerden değil, savaş dönemindeki fiyat enflasyonundan kaynaklanıyordu. Atlantik kıyısında bulunan ve brendi yapmak amacıyla damıtılmak üzere büyük miktarlarda ucuz şarabın üretildiği Charente bölgesinde bile şarabın fiyatı 1914'te 20 frankken, ertesı yıl 60 frank olmuş, 1918'e gelindiğinde 110 franga ulaşmıştı. Şarabın fiyatı beş katı artarken ekmeğin fiyatı ikiye katlanmış, et fiyatı üç kat, süt ve peynir fiyatı dört kat artmıştı.²⁸

Savaşın diğer tarafında, Alman hükümeti de alkolü kısıtlamak için önlemler almıştı ama bu önlemler de genelde ılımlıydı. Verimliliği maksimuma çıkarmak ve tahılları yiyeceklere saklamak amacıyla bira üretiminin ¼ oranında azaltılması emredilmişti ve 1914-1917 yılları arasında her türlü alkol tüketimi 2/3 oranında azalmıştı.²⁹ Ancak genel olarak bakıldığında, tüketimdeki düşüş hükümet düzenlemelerinden çok üretim sorunları yüzündendi çünkü bira ve damıtılmış içkiler için gereken tahıl bulmak giderek zorlaşıyordu.

Savaşta yapılan düzenlemeler Avrupa'nın epey dışına da taşmıştı zira dünya savaşını adını, dünyanın her yerinden ülkeleri, özellikle Avrupa'da savaşan devletlerin sömürgelerini içine çekerek almıştı. Kanada, Güney Afrika ve Yeni Zelanda kadar uzak ülkelerde bile alkol üretimine ve satışına kısıtlamalar getirilmişti. Kanada'da federal hükümet Nisan 1918'de, savaşın bitmesinden yalnızca yedi ay önce, neredeyse tamamen yasaklama getiren bir sistemi yürürlüğe koydu. Sistemin süresi 1919 sonunda dolmuştu ama bir tanesi hariç tüm eyaletler tarafından uygulanan savaş kısıtlamaları 1920'lere kadar devam etti. Bu kısıtlamalar savaşı alkolü sınırlama yolu olarak kullanmaya çalışan alkol karşıtı kuruluşlar tarafından teşvik edilmişti. Örneğin 1916 yılında Montreal Antialkolizm Derneği birayı "sağlığa aykırı ve zararlı bir içecek" olmakla suçladı ve kanıt olarak, bira tüketimiyle tanınan "Alman halkının barbarlığını" gösterdi. Bira üretimi sanayi, tam sayfa gazete ilanlarıyla cevap vererek, "biranın gerçek gıda maddesi" olduğunu belirtti. Alman referansını göz ardı eden ve hafif bir Amerikan karşıtlığı tonu benimseyen Québec imalatçıları, İngiliz Tıp Derneği'nin başkanının sözlerinden alıntı yaptılar: "Öğün olarak ekmek, peynir ve bira, ekmek, çay ve reçelden oluşan Amerikan öğününden çok daha fazla bilimseldir."³⁰

Québec savaş sırasında alkolü denetleme konusunda diğer Kanada eyaletlerinden geride kalmıştı zira 1917 yılına gelindiğinde diğer tüm eyaletler bir şekilde yasaklama politikalarını yürürlüğe koymuşlardı. Ontario, (yerel üzüm yetiştiricilerini korumak amacıyla) eyalet içinde yetişen üzümlerden yapılan şarap hariç alkol satışını yasaklayan alkol karşıtı yasayı 1916 yılında kabul etmişti. Yasa uyarınca şarap sadece şaraphaneden ve muhtemelen şarabı büyük miktarlarda almaya gücü yetmeyen yoksulların satın almasını azaltmak amacıyla en az 5 galonluk miktarlarda satılabiliyordu. Başka istisnalar da vardı: Papazlar kutsal şarap alabiliyordu; doktorlar ilaç niyetine damıtılmış

içki, bira veya alkolün başka türlerini reçeteyle yazabiliyordu; dış hekimleri “uyarıcı veya güçlendirici” olarak alkol verebiliyordu ve veterinerlerin, insanlar tarafından tüketilmek amacıyla kullanılmadığı sürece ¼ galon içki bulundurmalarına izin veriliyordu.

Buna karşılık Yeni Zelanda’da yeni oluşmaya başlayan şarap endüstrisi, şarabın kendisine yapılan itirazlar yüzünden değil, öncü şarap imalatçılarının çoğunun, 1914 yılında düşman Avusturya İmparatorluğu’nun parçası olan Adriyatik sahilindeki Dalmaçya’dan gelen göçmenler olması nedeniyle neredeyse savaş kurbanı oluyordu. Dalmaçyalıların savaşta Avusturya’yı tuttuklarına ilişkin hiçbir kanıt bulunmamaktadır (aslında Dalmaçya’nın Avusturya’dan ayrılıp bağımsızlığını kazanmasını desteklemeleri daha muhtemel) ancak Yeni Zelanda hükümeti onlara düşman yabancı muamelesi yapıp bağlarına el koymuştur.

1917 Rus İhtilali’nden sonra Bolşevik yetkililer de çok daha katı alkol düzenlemeleri getirmişlerdi. Çar tarafından 1914 yılında yürürlüğe konulan yasaklama politikasını sürdürdükleri gibi, alkol endüstrisini de kamulaştırdılar ve mevcut tüm içki stoklarının devlet malı olduğunu ilan ettiler. Bunları, bir dereceye kadar, Karl Marx’ın kapitalistlerin işçilerin uysal olmasını sağlamak amacıyla kullandığı bir araç olarak eleştirdiği alkole ideolojik olarak itirazlarının etkisiyle yapmışlardı. Marx daha çok, “din insanların afyonu” diye yazmasıyla tanınmıştı ama alkolü de dine ekleyebilirdi çünkü savaş sırasında resmi olarak uygulanan yasağa rağmen, ihtilal sırasında tüketim düzeyi oldukça yüksek görünüyordu. Daha pratik bir deyişle, yeni Bolşevik otoritesi alkolün toplumsal olarak yıkıcı etkileri konusunda kaygılanıyordu. 1917’de Petrograd’da çıkan çok sayıda isyanda alkol suçlanmış, Lenin burjuvazi için “iğrenç topluma ve mevkilerinden düşmüş unsurlarına rüşvet veriyor, onları katliamlar yapmak için sarhoş ediyor,” demişti. Ertesi yıl, Kızıl Muhafız birliklerinin devletin içki depolarını yağmaladığına ilişkin raporlar ortaya çıktı, oysa Kızıl Muhafızların “özgürlüğün ve ihtilalin şaraba boğulmasını önlemek için sarhoşlukla mücadele etmesi” gerekiyordu.³¹ Bunun ötesinde, tahıl stoklarını içki üretmeye değil, yemek pişirmeye ayırma konusunda kararlılardı.

Bu tür kaygılar alkolü yasaklamak gerektiğini doğruluyordu ama hükümet yaygın bir şekilde yapılan yasadışı üretimle karşı karşıyaydı ve bunun, nispeten zengin köylüler tarafından, yoksul köylüleri Bolşevik karşıtı tarafa çekmek için yapıldığı iddia ediliyordu. Yeni Sovyet devleti olacak ülkede alkol üretimi ve tüketimiyle ilgili bir dizi yönetmelik çıkarıldı. Aralık 1919’da hükümet içki politikasını bir sisteme bağlayarak evde bira ve damıtılmış içki yapımını minimum beş yıl hapisle ve araziye el konulmasıyla cezalandırılabilir bir suç olarak tanımladı. Ayrıca yasadışı üretilen içkiyi içene minimum bir yıl hapis cezası öngörülüyordu.³² Bu olağandışı bir maddeydi çünkü yasaklama yasalarının çoğu genellikle tüketicileri suçlu olarak değerlendirmiyordu. Bu olay değiştirilmesi neredeyse imkânsız olduğu anlaşılabilecek olan içki kültürlerine (çoğunlukla erkekler) karşı gelen bir dizi politikanın başlangıcıydı. 1920’lerin ortası-

na gelindiğinde başka bir değerlendirme aciliyet kazandı: Devletin, alkolün yarattığı vergilere duyduğu ihtiyaç. Birbiriyle çelişen baskılar peş peşe gelen Sovyet hükümetlerinin, Sovyetler Birliği'nin kalıcı sorunu haline gelen alkol hakkında değişen politikalar benimsemelerine yol açtı.

Birinci Dünya Savaşı'nda savaştan bir ülkeden daha bahsetmemiz gerekiyor: 1917 yılında yani, çatışmalar sona ermeden bir yıl önce savaş ilan eden Amerika Birleşik Devletleri. Amerikan ordusunda aslında içki içilmiyordu çünkü azık olarak alkol verilmesini yıllar önce bırakmıştı. Ama Amerikan seferi kuvvetlerinin komutanı General Pershing içki içilmemesi konusunda emir çıkarırken hafif şarapları ve birayı muaf tuttu. Anılarında, “bizim ordularımızda zaten nispeten az içiliyordu ve sert içkilerin yasaklanmasından sonra gözle görülür şekilde azalma oldu,” yorumunu yapmıştı.³³

Başka açılardan Amerikan hükümeti savaş sırasında daha kapsamlı bir alkol karşıtı politika izledi. Tahıl temini için yapılan görüşmelerde Amerikalı yetkililer İngiltere ve ortaklarını, tahıl stoklarını ekmeğe saklamak amacıyla mayalamayı tamamen yasaklamaya ikna etmeye çalışmıştı. Amerikan ordusuyla birlikte Fransa'ya giden kuruluşların birçoğu, oradaki alkol karşıtı kampanyaları desteklemişlerdi. YMCA⁸ orada genç erkeklerle kadınların sağlıklı, alkolsüz bir ortamda buluşabilmeleri için tesisler kurarken, Rockefeller Vakfı Fransız çocukları için iki hayatı (şiddet ve yoksulluk içeren alkollü hayatla, mutluluğa ve bolluğa yol açan alkolsüz hayatı) karşılaştıran broşürler bastırmıştı.³⁴

Birleşik Devletler hükümetiyle Amerikan kuruluşlarının Avrupa'da geliştirdiği alkol karşıtı politikalar Amerika Birleşik Devletleri savaşa girdiğinde yaygın bir şekilde kabul edilen yasaklama politikalarını yansıtıyordu. Koşulları ve katılımı değişse de, 1916 yılına gelindiğinde kırk beş eyalet yasaklama yasalarını yürürlüğe koymuştu. Yani, Avrupalı devletlerle Birleşik Devletler arasında önemli bir fark vardı. Birinci Dünya Savaşı, Avrupa'daki alkol politikaları için önemli bir dönüm noktasıydı çünkü savaş sırasında uygulamaya konulan daha katı düzenlemeler, büyük ölçüde, savaştan sonra on yıllar boyunca yürürlükte kalmıştı. Ancak Birleşik Devletler'de alkol politikalarının izlediği yolun savaşa pek ilgisi yoktu. Savaş patlak verdiğinde, yasaklama durdurulamayacak bir güç gibi görünüyordu ve Amerika'nın yirmi ay süreyle Avrupa'daki savaşa katılmasının yasaklamayla sonuçlanan süreci yavaşlatmış veya hızlandırmış olması mantıklı değildi.

8 * YMCA: Young Men's Christian Association – Genç Hristiyan Erkekler Birliği (ç.n.)

Yasaklar, 1910-1935

Soylu Deneyler, Rezil Başarısızlıklar

“Yasak” kelimesi genellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde uygulanan yasağı, 1920-1933 yılları arasında bütün ülkede alkollü içecek üretimini ve satışını yasaklayan ulusal politikayı anlatmakta kullanılan bir kısaltma haline gelmiştir. Amerikan alkol tarihine bu dönemle birlikte, buna yol açan alkol karşıtı hareketler egemen olmuştur. Ancak Amerika’daki içki yasağı sadece alkol ve Birleşik Devletler’in kültürel tarihi açısından değil, küresel anlamda da önemlidir. Amerikan yasağı tartışmasız İslamiyet, Müslümanların (ve Müslüman egemenliğindeki topraklarda yaşayanların) alkol üretmesini ve tüketmesini tamamen yasakladığından beri ulusal bazda uygulanan en kapsamlı ve katı politika olsa da, yürürlüğe konulduğu dönemde kesinlikte tek örnek değildi.

Birçok ülkede Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında alkollü tamamen yasaklayan yasalar yürürlüğe girmişti. Bu ülkeler arasında, 1914 yılında savaş patlak verince yasağı uygulamaya koyan Rusya ile, onun ardından çarlık yasağını 1920’lere taşıyan Sovyet devleti de vardı. Bazı İskandinav ülkelerinin yanı sıra Meksika ve Kanada eyaletleri de yasaklayıcı kanunlar çıkarmıştı. İngiliz hükümeti 1919 yılında Afrika’daki sömürgelerinde yaşayan yerli halka yasakçı politikalar uygulamıştı. Bu örnekler genelde aynı döneme rastlamıştı ama daha önce de ırk kökenli uygulamalar vardı: ABD hükümeti 1800’lerde Amerikan yerlilerine ve Transvaal Cumhuriyeti ile ardından ku-

ruhan Güney Afrika hükümetleri de 1896'dan 1960'lara kadar yerli Afrika nüfusuna yasak uygulamıştı.

Yasakçı politikalar ender olarak mutlak ve kapsayıcı olabilmıştı ve yasaklamayı ne kadar katı bir şekilde tanımlamamız gerektiği hep bir soru işareti olmuştu. Bazı yasaklama politikaları, light bira ve şarap gibi düşük alkollü içkileri hariç tutarken, bazıları üretimle satışı yasaklamış ama tüketimi serbest bırakmıştı; bazıları ise tüketimi de yasaklamıştı; kimileri de dini ve tıbbi amaçlarla kullanıma izin vermişti. Bazı yorumlara göre, İslam yasasına göre bile, başka alternatif olmadığı zaman tıbbi tedavi olarak alkole izin verilebiliyordu.¹ İngiltere'nin Afrika'daki kolonilerinde yerli halkın, genelde zarar-sız olduğu düşünülen geleneksel tahıl kökenli biralarını ve palmiye şaraplarını yapmalarına ve tüketmelerine izin veriliyordu ama daha sert Avrupa içkilerini tüketmeleri yasaktı. Bütün bu örnekler yasaklamanın nitelikli versiyonları olsa da, hepsi de belirli halkları alkolden yoksun bırakmaya da en azından erişimlerini ciddi şekilde kısıtlama girişimlerini gösteriyorlardı.

Rusya'da ilk ulusal yasak Çar II.Nikolas, Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, alkolün savaş boyunca üretilmeyeceğini ve satılmayacağını karara bağladığı zaman uygulanmıştı. Bu politikanın temelinde de, diğer savaş hükümetlerini alkolü kısıtlamaya yönlendiren değerlendirmeler yatıyordu: Alkolün, cephelerde askeri disiplini bozacağı ve ülke içinde sanayi verimliliğini olumsuz etkileyeceği korkusu. Ancak savaşa katılan diğer ülkeler sonuçta, İngiltere'nin yaptığı gibi, biranın alkol oranını düşürmek ve alkolün satılabileceği saatleri sınırlamak gibi önlemler almış olsalar da, Rusya doğrudan yasaklamayı tercih etmişti. Çar hükümeti bunu, votka üretiminin devletin tekelinde bulunması nedeniyle yapması kolay olduğundan değil, dikta rejimi olduklarından, demokratik hükümetlerin korktuğu politik tepkilerle karşı karşıya kalmayacağına inandığı için yapabiliyordu. Örneğin İngiltere'de, Lloyd George hükümeti alkol sınırlamalarını çok ileri götürmeye çekiniyordu çünkü barda temel gıda maddeleri olan ½ litre (veya daha çok) birayı içen erkekler sadece işçi değil, aynı zamanda seçmendi.

Daha önce gördüğümüz gibi (12. Bölüm), Rusların alkol üretimine uyguladığı yasağa, Birinci Dünya Savaşı sırasında hemen hiç uyulmamıştı. Gizlice ve pek de gizlemeden üretilen votka kısa sürede yasal alkolün yerini almıştı ve tüketim sadece sivil-ler arasında değil (çarlık ailesi dahil), Rus askerleri arasında da devam etmişti. Ayrıca çarlık hükümeti, yasaklama dahil olmak üzere, savaş politikalarına karşı politik tepkiler olmayacağına inandıysa da, hoşnutsuzluk Çar'a muhalefeti artırmış ve 1917 ihtilalinin yolunu açmıştı.

Garip bir şekilde, yasaklama uygulaması Çar hükümetini (farklı nedenlerle olsa da) sosyalist karşıtlarından bazılarının on yıllardır savunduğu konuma getirmişti. Hükümetin politikasının temelinde, savaş sırasında verimlilik olsa bile, zaten birçok sen-dika ve sosyalist kuruluş uzun zamandır işçi içmenin işçi sınıfının aleyhine olduğunu

savunuyordu. Alkol sorunu Ağustos 1914'te yapılacak İkinci Enternasyonel'de ele alınacaktı ve en büyük sorun, aşırı alkol kullanımının işçiler üzerindeki etkisiydi (sadece sağlıklıları üzerinde değil, politik olarak organize olma becerileri üzerindeki etkisiydi).² Rus sosyalistler iki ideal işçi türü arasında ayrım yapıyordu: Entelektüel ve kültürel karakterden yoksun gelişmemiş işçiler ve kapitalizmle mücadeleye katılan ilerici işçiler. Bu kategorilerin önemli ayrım noktası alkole dayanıyordu. Gelişmemiş işçiler aşırı içki içtikleri gibi, kadın peşinde de koşuyordu, terbiyesizdi ve genellikle kaba sabaydı; oysa ilerici işçiler ayıktı, temiz giyiniyordu ve cinsel açıdan kendilerine hâkimdi.³

Bu açıdan bakıldığında, Ekim 1917'deki Rus Devrimi'nden sonra yasağın devam etmesi, devrim öncesinde çeşitli işçi organizasyonlarının benimsediği alkol karşıtı görüşle tutarlıydı. Yeni Bolşevik hükümeti tarafından alınan ilk önlemlerden biri (Kasım 1917) mevcut tüm damıtma tesislerini ve şarap imalathanelerini kapatmak ve tüm alkollü içeceklerin üretimini ve satışını yasaklamak olmuştur. Bir "Alkolizmle ve kumarla mücadele" komiserliği kurulmuş ve Kızıl Ordu'da alkolizm, ölüm cezası verilebilecek suçlar arasına eklenmişti. Bir yıl sonra, bütün mevcut alkol stoklarının, devletin malı olduğu açıklandı. St.Petersburg'daki 700 depoda milyonlarca ruble değerinde alkol saklandığı ve Çar'ın sarayında 5 milyon dolarlık içki bulunan bir mahzen olduğu tahmin ediliyordu.⁴

Bu politikaların amacı, içki içmeyen bir nüfus yaratmaktı ama yetkililer kısa sürede, işçilerin çoğunun içki içtiği ve alkolün kültürlerinin bir parçası olduğu gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştı. İçki içmek sosyal bir hareketti ve işçiler arasında içmeyi reddetmek, doğrudan düşmanlık olmasa bile, kabalık olarak yorumlanıyordu. İlk Sovyet fabrikalarında müdürler, yeni işçi alma bedeli olarak bir şişe votka istiyordu ve yaşlı işçiler de yeni gelenlere işi öğretmek için aynı şeyi bekliyordu.⁵ Sovyet yetkililer alkolden uzak durmayı teşvik etmek ve aşırı içmekle sarhoşluğu ahlaki açıdan kınamak gibi pragmatik bir yol benimsemek yerine, alkolü kesinlikle bırakmakta ısrar etmişti. (Anlatılanların aksine, ilk Sovyet lideri Vladimir Lenin şarap, bira ve votka içiyordu ama ihtilal dönemine gelindiğinde, politik amaçlarla kendini içki içmeyen biri olarak tanıtmış olabiliirdi.)⁶

Sovyet yorumcular içki içmenin olumsuz sağlık ve toplumsal sonuçlarını belirtmenin yanı sıra, konuya politik bir boyut eklemişti: Sarhoşluk karşı devrimle özdeşleştiriliyordu ve çok içenler vatan haini olarak tanımlanıyordu. Bir Sovyet gazetesi 1929 yılında, içki içen bir işçinin, "kendisine, ailesine, üretime ve devlete karşı suç işlemiş olduğunu" belirtmişti.⁷ Özel yaşam kavramını fiilen yok eden bu duruş, devlete, işçilerin bedenlerini ve beslenmelerini kontrol etme hakkı veriyordu.

Fabrika içindeki gerçek, resmi emirden çok farklıydı. Sovyetlerdeki yasak döneminde, eskiden olduğu gibi, işçilerin vardiyalarına sarhoş geldiği sayısız olay olmuştu ve mahkemelere çıkarılan işçiler hararetle bir şekilde, geleneksel içki içme haklarını

savunmuştu. İşçiler karaborsada bolca bulunan yasadışı alkolü tüketiyorlardı ve yeni ihtilal bayramlarında, eskiden Çar'ın bayramlarında davrandıkları gibi davranıyorlar, bunları şenlik ve bazen de aşırı içme fırsatı olarak görüyorlardı. Kendi alkollerini yapmadıkları zaman (1920'lerde, taşradaki üç evden birinde votka yapıldığı söyleniyordu), on binlerce yasadışı bira imalathanesinde ve damıtma tesisinde yaygın bir şekilde yapılan içkilerden yararlanıyorlardı. 1918 yılında Voronezh ilinde (Rusya'nın güneybatısında) bulunan bir köyde, nüfusu 9.000–12.000 arasında olan bir kenti bir yıl beslemeye yetecek miktarda tahıl damıtılmıştı. 1918 baharında Sibirya'da, Ural'a gıda olarak gönderilen tahılın iki katı damıtılarak votkaya dönüştürülmüştü.⁸

Tahıl stoklarının bu denli büyük çapta başka amaçla kullanılması yetkilileri, yasadışı damıtma kadar kaygılandırdı ve hükümet bunu için *kulakları* (sonradan Stalin'in baskıcı politikalarının hedefi olan zengin köylüleri) suçladı. Ancak yasadışı alkol üretimine uygulanan ciddi cezalara (1918 yılında yürürlüğe girip, en az beş yıl ağır hapis cezası öngören) rağmen, anlaşılan birçok vatandaş risk almaya değdiğini düşünüyordu. Sadece 1922 yılında Rusya'da alkole bağlı suçlar nedeniyle beş yüz bini aşkın ceza davası açılmıştı ki bunlar da katı yasaklama kuralları bir miktar gevşetildikten sonra olmuştu.

Sovyet hükümeti, tüketicilerin direnişiyle karşı karşıya kalınca, yasadışı üretimi durduramayınca, tahıl stoku tehlikeye girince ve alkolden gelen vergi gelirleri azalınca, taktik değiştirdi ve yasağı yavaş yavaş kaldırdı. Ağustos 1921'de, yedi yıl tamamen yasak olduktan sonra (bunun dört yılı Sovyet döneminde), hükümet şarap üretimine ve satışına izin verdi ve 1922'nin başında bira satışına yetkilendirdi. Ocak 1923'te alkol oranı düşük (yüzde 20) olan votkaya izin verildi ve Ekim 1925'te normal sertlikte votkaya (yüzde 40) izin çıktı. Bütün alkol üretimi devlet tekelindeydi. Halkın alkole erişimine tekrar izin verilmesine ve alkolün getirdiği vergi gelirlerini maksimuma çıkarma isteğine rağmen, Sovyet hükümeti alkol karşıtı kampanyalarına devam etti. Yine de, alkol tüketimi yüksek seviyelerde olmayı sürdürdü. Leningrad'da 1923 yılında 2000 kişi sarhoşluktan tutuklanmıştı ama bu rakam 1927'de 113.000'e çıkmıştı yani şehirdeki her dört yetişkinden biri tutuklanmıştı.⁹ (Muhtemelen birçoğu aynı suçu birden fazla kez işlemişti.) Böyle bir artışın sadece polis faaliyetleri ve uygulamayla açıklanması mümkün değildi. Tüm bunlar, aşırı içki tüketiminde artış olduğunu gösteriyordu.

Çar hükümeti ve Sovyet hükümetleri tarafından benimsenen katı politikalar yedi yıl sürmüştü (1914–1921), bu süre Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yasak süresinin yarısıydı. Çoğu zaman “Soylu Deney” olarak adlandırılan Amerikan yasağı sadece Amerikalıların içki içmesini önlemek arzusuyla uygulanmamıştı. Alkolün içki yapımı amacıyla üretimini, satışını, nakliyesini ve ithalini yasaklayan Sekizinci Anayasa Değişikliğini düzenleyenler, toplumlarını geliştirme güdüsüyle hareket etmişlerdi. Alkol tüketilmeyen bir Amerika'nın vatandaşlarının daha sağlıklı, daha

ahlaklı ve yasalara daha çok uyan insanlar olacaklarına inanıyorlardı. Alkolle bağlantılı ölüm oranları düşeceği için, ömür uzayacaktı, alkole bağlı suç oranları dibe vurdukça kişilere ve mal-mülke saldırılar azalacaktı; daha az yoksulluk olacaktı ve insanlar alkole harcadıklarını gıdaya ve konuta harcayacağı için daha sağlıklı yaşayacaktı. Alkolle bağlantılı boşanmalar azalacağı için evlilikler daha istikrarlı olacaktı. Eğer Amerika'nın tüm toplumsal sorunlarının temelinde alkol varsa, bunun tedavisi yasaklamaydı. Bu eylemi soylu yapan şey de buydu.

Ulusal çapta yasaklama, politikacıların, kilise gruplarının ve sıradan vatandaşların on yıllarca süren lobi faaliyetlerinin sonucuydu ve eyaletlerin teker teker kendi yasaklayıcı yasalarını yürürlüğe koymaya başlamalarından çok sonra gerçekleşmişti. 1919 yılına gelindiğinde, yirmi yedi eyalet alkolü tamamen yasaklamış, yirmi bir eyalette alkol kullanımına devam edilmişti. Yasaklamayı en çok güney ve batı eyaletleri desteklerken, en fazla direnenler kuzeydoğudaki eyaletler olmuştu. Eyalet yasaklama politikaları, federal yasalarla desteklenmişti. 1913 yılında çıkan Webb-Kenyon Yasası alkolün, yasaklama politikası uygulanan eyaletlere nakliyesini yasaklıyordu. Federal hükümet 1917 yılında Birleşik Devletler Birinci Dünya Savaşı'na girince, bu konuda ilave adımlar attı. Savaş döneminde verimliliği artırmak ve tahıl depolamak amacıyla damıtma tesisleri kapatıldı; sonra bira imalathanelerine tahıl nakliyesi sınırlandırıldı ve biradaki alkol oranı maksimum 2,75 olarak belirlendi. Aynı yılın sonunda kongre, On Sekizinci Anayasa Değişikliğini kabul ederek onaylanması için eyaletlere gönderdi. Ancak kongre içki akışını durdurmaya o kadar hevesliydi ki, 21 Kasım 1918 tarihinde, savaş bittikten on gün sonra, Savaşta Alkol Yasağı Yasasını onayladı. Bu yasa, 1 Temmuz 1919'dan itibaren alkollü içeceklerin satışını yasaklıyordu. Bu tarihten önce, On Sekizinci Anayasa Değişikliği olağanüstü bir şekilde, kırk sekiz eyaletin kırk altısından destek gördü. Ulusal yasağın 1 Ocak 1920'de yürürlüğe girmesi öngörülüyordu.

Ulusal yasak o tarihte yürürlüğe girdiğinde, birçok insanın tahmin ettiğinden daha kapsamlı olmuştu. Yasağın ve uygulamasının özel koşulları Volstead Yasası'nda belirlenmişti. Bu yasa, birçok kişinin beklediği ve umduğu gibi, damıtılmış içkilere odaklanıp, birayla şarabı muaf tutmak yerine, yüzde 1'den fazla alkol oranına sahip tüm alkollü içecekleri yasaklamıştı. Savaşta olduğu gibi, düşük alkol oranına sahip bira üretmeye devam etmeyi uman bira üreticilerinin itirazları başarısız olmuştu ve yasak, Amerika'nın alkollü içki endüstrisini adeta yok ederken onlar da zarara uğramışlardı.

Normal alkol oranına sahip bira üreten imalathanelerin sayısı 1916'da 1300 civarındayken, on yıl sonra sıfıra inmişti; damıtma tesislerinin sayısı yüzde 85 azalmıştı (ayakta kalanlar sanayi alkolü ve ilaç amaçlı alkol üretmişlerdi). Şaraphanelerin sayısı 1914'te 318'ken, 1925'te 27'ye inmişti (ayakta kalanlar dini amaçlı şarap yapıyordu ve sofralık taze üzüm yetiştiriyordu) ve içki toptancılarının sadece yüzde 4'ü, perakendecilerin yüzde 10'u iş hayatlarını sürdürebilmişlerdi.¹⁰ Yasağın hükümetle-

re ve bireylere maliyeti çok büyük olmuştu. Sadece vergi kayıpları olarak değil, alkol endüstrisinin neredeyse kapanması binlerce kişiyi işsiz bırakmıştı. Ayrıca alkolle bağlantılı diğer sektörlerdeki, örneğin cam üretimi, nakliye ve ikram sektöründeki (barlar ve meyhaneler) işçiler de etkilenmişlerdi. Gerçi çoğu stratejik olarak kentlerdeki sokak köşelerinde bulunan meyhanelerin yerine perakende satış dükkânlarının açılması yeni iş olanakları yaratmıştı.

Tamamen yasaklamaya birkaç istisna olması normaldi ve bunlar, yasağın sadece *içecek* olarak kullanılan alkol için geçerli olduğu ilkesine dayanıyordu. Yani sanayi amaçlı alkol yapılabilirdi ve içilmemek kaydıyla, küçük miktarlarda alkollü içecek (mayalanmış ve damıtılmış) üretilebilirdi. Örneğin, doktorlar şarap ve damıtılmış içki tavsiye edebilirlerdi; rahipler, vaizler ve hahamlar şarap temin edip, dini törenlerinde kullanabilirlerdi. Çok küçük miktarlarda alkollü simgelemesi beklenen bu istisnalar dışında, birahaneler, şaraphaneler ve damıtma tesisleri işi bırakacaklardı ve barlar, meyhaneler ve tavernalar kapanacaklardı.

Sonuç olarak, Amerikalıların evlerinde, aile bireyleri ve gerçek konukları tarafından tüketilmek üzere alkol bulundurmalarına izin verildi. Bunun amacı, mevcut stokların kullanılmasını sağlamaktı. Yapabilenlerin çoğu muhtemelen alkol stoku oluşturmuştu. Virginia'da bir gazete editörü, eyaletteki yasaklama oylaması öncesinde 16 galon viski ısmarlarken, "İleriye bakmak gerektiğine inanıyorum. Bu yasakçıların Eylül ayında ne yapacağını bilmiyorum ama her durumda hazırlıksız yakalanmak istemiyorum," demişti.¹¹ Şişelerindeki son yudumu tüketirken -ki, yerine yenisini almaları mümkün değildi- Amerikalıların alkol içme alışkanlıklarından vazgeçmeleri ve hep birlikte, ölüm oranları, suç, ahlaksızlık ve toplumsal düzensizlikle hiç ilgisi olmayan süt, su, meyve suyu, kahve ve çay gibi sağlıklı içeceklerle dönmeleri bekleniyordu.

Yasağın *The Untouchables – Dokunulmazlar* gibi filmler ve dizilerle desteklenen halk arasındaki görüntüsü, bu idealden çok uzaktı. Gizlice içki satılan yerler (kadınların ve erkeklerin el altından içki içmeye devam ettiği gizli barlar), kaçak içki üreten yasadışı damıtma tesisleri, her türlü alkol kaçakçılığı, yasak uygulama görevlileriyle yasağı delenler arasında silahlı çatışmalar ve Al Capone gibi gangsterler önderliğinde organize suçların artışından oluşan bir manzara ortaya çıkmıştı. Bu olağanüstü görüntüler Birleşik Devletler'de yasakla ilgili karmaşık resmi bozuyordu ama önemli bir konuyu vurguluyordu: Askerler, işçiler, köylüler, orta ve üst sınıftaki halk Rusya'da ve Sovyetler Birliği'nde yasağa nasıl direndiyse, ister kadın olsun, ister erkek, ister şehirli olsun ister taşralı, ister işçi olsun, ister çiftçi, profesyonel ya da işadama, milyonlarca Amerikalı da aynı şekilde direnmişti.

Direniş çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştı. Kimi, büyük çoğunluğu On Sekizinci Anayasa Değişikliğini onaylamış olmasına rağmen, birbirinden bağımsız olarak çeşitli eyaletlerde belirmişti. 1920 yılından önce yasaklama yasalarını yürürlüğe koyan eya-

letler, yasağın federal olarak benimsenmesini mutlulukla karşılarken (bir kere, başka eyaletlerden alkol ithalini sona erdirmişti) bazı eyalet meclisleri kısa bir süre sonra federal içki rejiminin içine çekildikleri için isyan etmişlerdi. Birçoğu Volstead Yasası'nı çiğnemeye çalışmış, Massachusetts, New York ve New Jersey meclisleri 1920 yılında, kendi eyaletlerinde şarap ve light bira satışına izin veren yasaları onaylamıştı. Ancak her durumda Anayasa Mahkemesi eyalet yasasını hükümsüz kılarak, bütün ülkede yasak uygulamasının devamına karar vermişti.

Bazı eyaletler yasağa pasif bir şekilde direnmişler, böylece yasağın eyalet ve federal devlet tarafından ortaklaşa uygulanmasına engel olmuşlardı. Maryland uygulama düzenlemelerini hiçbir zaman onaylamamıştı ve 1923 yılında New York başta olmak üzere çok sayıda eyalet, onaylamış olmalarına rağmen, yasalarını iptal etmişlerdi. 1927 yılına gelindiğinde, kırk sekiz eyaletin yirmi yedisi, yasağı uygulamak için bütçelerine ödenek koymamıştı. Ancak bu tür kanunlar (daha doğrusu başarısız kanunlar) yasağın etkisini zayıflatmış olsa da, vatandaşların yasal alkole erişim hakkını geri verememişti.

Şaraphaneler ve gizlice işletilen damıtma tesisleri de direnmişti. Birkaç şaraphane, suyu çıkarılmış üzüm ve konsantre üzüm suyu satmaya başlamıştı. Bunların ikisi de normal üzüm suyuna dönüştürülüp, maya eklenip fermente edilerek şarap haline getirilebiliyordu. Bu koşullarda yapılan şarap, bırakın kaliteli olmayı, ticari açıdan uygun bile olmayabilirdi ama yine de şaraptı ve alkol içeriyordu. Çok sayıda küçük ölçekli ve birkaç büyük ölçekli yasadışı damıtma tesisinde alkol üretimi devam ediyordu. Karaborsada satılan tek içki viskiydi çünkü yüksek alkol oranı sayesinde stoklanması ve nakledilmesi çok daha kolay oluyordu. Bu açıdan bakıldığında, bu dönemde biradan ve Birleşik Devletler'de tarih boyunca alkol popülerliği sıralamasında ikinciyle epey farkla üçüncü durumda olan şaraptan bile dramatik bir kayma yaşanmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yasadışı üretilen alkolün ötesinde, ülkeye litrelerce kaçak alkol sokuluyordu. Bir kısmı Kanada'dan, 1915 yılından kalan yasaklama politikalarını uygulamaya başlamış olan eyaletlerden geliyordu. Ancak Kanada hükümeti ülkedeki alkol üretimini ve eyaletleri arasındaki alkol hareketini düzenlerken, damıtma tesislerinin, bira imalathanelerinin ve şaraphanelerin, ihraç edilmek üzere alkollü içecek yapmaya devam etmesine izin vermişti ve bu şekilde üretilen içkilerin büyük bir kısmı gizlice Birleşik Devletler'e sokuluyordu. Bir kısmı Ontario Gölü'nden gemiyle New York'un kuzey kıyısına ulaşırken, doğu yakasında rom New England'dan Nova Scotia'ya naklediliyordu. 1920'lerde balıkçılık endüstrisinde ciddi bir kriz yaşandığından, kaçakçılık memnuniyetle karşılanan bir gelir kaynağıydı. 1925 yılında Lunenburg'da (Nova Scotia) bulunan 100 teknelik balıkçı filosunun yarısının rom ticaretiyle uğraştığı ve birçoğunun ayda 2500 dolara Amerikalı şirketlere kiralandığı bildirilmişti.¹² Yine de Amerika Birleşik Devletleri'ne en çok alkol Avrupa'dan geliyordu. Şarap ve damıtılmış alkollü içkilerle dolu gemiler Amerikan karasularının dışında, yasak uygu-

lama görevlilerinin ve Amerikan Sahil Güvenlik kuruluşunun erişim alanının ötesinde bekliyor, alkol geceleri küçük kayık filolarıyla kıyıya taşınıyordu.

Amerika Birleşik Devletleri'ne Meksika sınırından da alkol giriyordu. Birçok Meksika ilinde 1910 Devrimi'nden sonra yasak uygulanmaya başlamıştı ama halk tarafından da, hatta resmi olarak da desteklendiği söylenemezdi. 1920'lere gelindiğinde, tam da Birleşik Devletler'de yasak uygulanmaya başlamışken, Meksika'daki yasaklama politikalarının çoğu terk edilmeye başlanmıştı ve alkol üretimi tüm hızıyla yeniden başlamıştı. Meksika'da üretilen alkolün bir kısmı, sayıları hızla katlanarak alkol turizmi adı verilen yeni bir olaya hizmet veren meyhanelerde içki içmek amacıyla Meksika'ya yolculuk yapan Amerikalıların midelerinde sınırı geçerken, çoğu basit bir şekilde sınırdan kaçak geçiriliyordu. Bu içkilerin büyük bir bölümü biraydı ve Meksika bira imalatı endüstrisi, artık Amerikan biralarıyla rekabet etmek zorunda kalmadığından, Amerika'daki yasak sırasında çok gelişmişti. Ayrıca birkaç Amerikalı, Birleşik Devletler'e kaçak içki sokmak amacıyla Meksika'nın sınıra yakın illerinde damıtma tesisleri kurmuşlardı. Meksikalılarla Amerikalıların ortaklaşa kurduğu viski damıtma tesisi 1920'de Piedras Negras'ta açılmış, altı yıl sonra da Colorado'lu birkaç girişimci Ciudad Juarez'de bir tane daha kurmuşlardı.¹³

Yasak sırasında Birleşik Devletler'e sürekli olarak akan alkol (daha sonraki narkotik akışının habercisiydi) sadece çok fazla talep olduğunu değil, federal uygulamanın etkili olamadığını da göstermekteydi. Yasağın uygulanması Maliye Bakanlığı'na düşmüştü ve yetkililerine, yasadışı alkol yapımında, satışında veya naklinde kullanılan her türlü mal mülke (evler ve arabalar dahil) el koyma, kapatma veya satma yetkisi verilmişti. Yasaları ilk kez ihlal edenlere 1000 dolar para ve altı aya kadar hapis cezası uygulanırken, tekrarlanan suçlarda 10.000 dolar para ve beş yıla kadar hapis cezası verilebiliyordu.

Volstead Yasası bütün uygulamanın federal ve eyalet hükümetleri arasında paylaşılmasını öngörüyordu ama yükün büyük bir kısmını eyalet polisiyle mahkemelerinin taşıyacağı biliniyordu. Aslında, birçok eyalet uygulamaya katılmakta isteksizdi ve daha önce gördüğümüz gibi, çoğu 1927 yılına gelindiğinde uygulama ödeneklerini iptal etmişlerdi. Bunun sonucunda sorumluluk federal uygulama yetkililerine kalmıştı ve onların da yeterli ödenekleri yoktu. Bütçeleri 1920'lerde 3 milyon dolardan 15 milyon dolara yükselmişti ama yine de uygulama zayıf kalmıştı ve hiçbir zaman, herhangi bir anda sahada 3000'den fazla görevli olmamıştı. Bir başka sorun da, uygulama görevlilerinin değişme oranının çok yüksek olmasıydı, yani deneyimli görevli sayısı azdı. 1920-1930 yılları arasında 18.000 kişi atanmıştı ve çoğu, kovulan görevlilerin yerine gelmişti. Çoğunlukla sarhoş oldukları veya rüşvet aldıkları için, on iki görevliden biri kovuluyordu ama 1920'lerin sonuna doğru eğitimde ve profesyonellikte gelişme görülmüştü.

Uygulama düzensiz ve birçok gözlemciye göre, rastgele ve değişken görünse de, muhtemelen yasakçı politikaları federal yasa yürürlüğe girmeden önce uygulamaya koyan eyaletlerde çok daha etkili olmuştu. Kansas eyalet yasağını 1881’de yürürlüğe koyduğu zaman, bir yorumcunun tanımladığı gibi, (“etrafi tamamen sıvı alanla çevrili bir adada” yaşayan) birçok Kansalı komşu eyaletlerden içki getirtmişti ama ulusal yasak başladığı zaman, Kansas’ın her yerinde yasadışı alkol üretimi başlamıştı. Yasak görevlilerine göre, bu içkilerin büyük bir kısmı eter, kloroform ve füzal yağı gibi zehirli maddeler içeriyordu. Görevliler Kansas’ta alkol akışını neredeyse tamamen yok ettiklerini iddia etmişlerdi ama muhtemelen başarılarını abartıyorlardı çünkü etkili ve becerikli görünmekte çıkarları vardı.

Yasadışı alkol üretimini tespit etme ve cezalandırma işlemi genellikle görevlilerin dikkatine bağlıydı ve çoğunlukla tutarsızdı. Birçok durumda görevliler küçük ölçekli üreticileri belirlemede ve soruşturmada başarılıydı ve etkileyici sayıda tutuklama gerçekleştirmişlerdi ama yasadışı alkolün önemli kaynaklarını tespit etmek amacıyla araştırma yapacak ödenekleri yoktu (veya kullanamıyorlardı). İhbarcılar da önemliydi. Bazı durumlarda bu ihbarcılar yasadışı damıtma tesislerini yetkililere bildiren içki karşıtı vatandaşlardı ama bazı ihbarcılar, başka nedenlerle hareket eden, pek uygar olmayan insanlardı. Kimi yasadışı alkol üreticileri, kendi pazar paylarını artırmak amacıyla rakiplerini ihbar ediyordu, kimi müşteriler kendilerine kredi açmayan üreticileri ele veriyordu ve Florida’da bir kadın kocasını ihbar etmişti çünkü aşırı içki içmesi aile düzenini bozuyordu.

Açılan davaların sayısı bazı mahkeme sistemlerini bile hayrete düşürüyordu. Florida’nın güney bölgesinde 1921 yılında federal mahkemeler 551 ceza davasına bakmıştı, bunların 463’ü federal içki yasasının ihlaliydi. 1928 yılına gelindiğinde, yüzde 85’i alkolle ilgili, 1319 dava görülmüştü. Florida’nın uzun sahil şeridi, alkol kaçakçılığı için bariz bir hedef olmasına neden oluyordu ve mahkemelerde alkole bağlı davaların sayısının yüksek olmasının nedenlerinden biri buydu. Birikmiş yaklaşık 3000 davayı temizlemek amacıyla 1928 yılında güney bölgesine üçüncü bir yargıç eklenmişti.¹⁵

Birleşik Devletler genelindeki yasak davalarının çoğu küçük üreticilerle ilgiliydi ama birçok insan organize suçların, alkol üretimi ve dağıtımıyla ilgilenmesi yüzünden kaygılıydı. Suça karışmış şirketlerin alkol yasağıyla ilişkileri tarihçiler tarafından tartışılmaktadır. Organize suçlar, alkol yasağıyla ortaya çıkmamıştı ve yasak kalkınca ortadan kaybolmadı. Organize suçlular tarih boyunca yasadışı olan ama talep bulunan mallardan ve hizmetlerden yararlanmışlardı ve yasak süresince buna sadece alkol değil, fuhuş, kumar, silah ve narkotik uyuşturucular da dahil olmuştu. Yine de, suçlu şirketlerin eylemleri ve çıkarları 1920’lerde medyada epeyce yer bulmuştu. En sansasyonel olaylardan biri, Chicago’da Şubat 1929’da yaşanan ve kentin çetelerinden biriyle bağlantılı yedi erkeğin, gangster çetesi lideri Al Capone için çalıştığı anlaşılan

adamlar tarafından vurulduğu “Sevgililer Günü Katliamı”ydı. Bölge hâkimiyeti konusunda yaşanan anlaşmazlığın parçası olarak, kurbanların şirketinin Capone’un naklettiği içkileri kaçırdıkları düşünülüyordu. Bu cinayetler vatandaşları dehşete düşürmüş ve dikkatleri, organize suçların, özellikle yasadışı içki olmak üzere alkol teminindeki rolüne çevirmişti. Suçlu şirketlere duyulan öfkenin artmasına neden olan bu katliam aynı zamanda, bu haliyle suç dalgasına yol açtığı görülen alkol yasağının kaldırılması ya da en azından politikaların rahatlatılarak düşük alkol seviyeli içeceklerle izin verilmesi taleplerini tetiklemişti.

Yasak halkın sarhoşluğuna odaklandıkça tüketiciler de yasanın gücünü hissediyordu. Philadelphia’da sarhoşluk, sarhoşluk ve düzeni bozan davranışlar ve sarhoş olma alışkanlığı nedeniyle tutuklamalar 1920’lerde büyük bir artış göstermişti. 1919’da toplam sayı 23.740’ken, 1922’de 44.746’ya yükselmişti (1921’de eklenen bir kategori olan sarhoş sürücüler de dahil) ve 1925’te 58.000’i aşkın kişi tutuklanmıştı.¹⁶ Başka bir deyişle, 1920’lerin ortalarında, nüfusu yaklaşık 1.3 milyon olan Philadelphia’da haftada 1000’den fazla kişi halkın içinde sarhoş dolaşmak nedeniyle tutuklanmıştı. Tabii, bu istatistiklerin, sarhoşluğun arttığını göstermeyebileceğini; daha katı uygulamaların tutuklamalardaki artışı kısmen açıklayabileceğini unutmamamız gerekir. Ama yasak sırasında evlerde eskisinden daha çok alkol tüketilmiş ve tüketim tarzlarıyla sosyalleşmede yaşanan bu değişikliğin, halk arasında sarhoşluğu bastırmış olması da mümkündür.

Alkol yasağının planlı olmayan sonuçlarından biri de, herkesin içinde içki içmenin normalleşmesiydi. On dokuzuncu yüzyılda, alkol karşıtı hareket, içki içmeyi patolojik bir davranış olarak sergilemekte oldukça başarılı olmuştu. Yüzyıllardır olduğu gibi, bayramlarda veya başka etkinliklerde paylaşılan bir sosyal faaliyet olan birlikte içki içmek zamanla meyhanelere ve erkeklere özgü bir hareket haline gelmişti. Bunun ardından meyhaneler, erkeklerin, alkolün etkisiyle küfür ettikleri, kumar oynadıkları, ailelerini ihmal ettikleri ve genellikle kaba saba, ahlaksız davranışlar sergiledikleri ve suç işledikleri mekânlar olarak kötülenmeye başlamışlardı. Alkol yasağı meyhaneleri kapatmıştı ama farkında olmadan, alko merkezli yeni sosyalleşme mekânlarının, gizlice içki satılan yerlerin açılmasına neden olmuştu. Sürekli olarak basılma ve içki stoklarına el konulması tehdidi altında olmalarına rağmen bu mekanlar, birçok şehirde gelişmişlerdi. Yasağa muhalefetin önde gelen merkezlerinden biri olan New York’taki polisler 1931 yılına gelindiğinde, şehirde gizlice alkol satılan 32.000 mekânın bulunduğunu tahmin ediyordu.

Bu gizlice içki içilen mekânlar arasında, yalnız erkeklerin içmesini teşvik eden bodrum katlarındaki kasvetli barlar da vardı, kokteyller sunulan ve müzik gruplarıyla şarkıcıların müşterileri eğlendirdiği şaşıla kulüpler de...¹⁷ Tuhaf bir şekilde, gizlice içki satılan yerler orta ve üst sınıf müşterileri çekiyordu ve buralarda, saygınlıklarını riske atma korkusuyla asla meyhanelere gitmeyecek kadınlar da vardı. On dokuzuncu

yüzyılda Amerika’da kadınlar görünmez içicilerdi. Fiziksel olarak görünmezlerdi çünkü fiilen meyhanelerden dışlandıkları için, evlerinin mahremiyetinde içiyorlardı. Kültürel olarak da görünmüyorlardı çünkü alkol karşıtı hareketin söylemleri, erkeklerin ayyaş olduğu ve kadınların içki içmediği izlenimi yaratıyordu. Kulüp türü gizlice içki içilen yerler kadınlara çok daha cazip geliyordu çünkü oralarda ahlaksız olarak değerlendirilmeden içebiliyorlardı (oysa içerek suça ortak oluyorlardı). Bazı kadınların yasadışı içkileri evde içmeyi sürdürmek yerine, sık sık kulüplere gitmeleri, yasak sırasında yeni bir içme kültürünün doğduğunu göstermekteydi.

Amerika Birleşik Devletleri’ndeki küçük toplumlarda ve kırsal bölgelerde yasadışı alkol tüketiminde, ortak sınıf müşterileriyle ve müziğiyle 1930’ların ve 1940’ların kulüplerinin ve kabarelerinin öncüsü olan gizlice alkol satılan yerlerin romantizmine pek rastlanmıyordu. Taşrada yasak deneyimi, beş galonluk süt tenekeleriyle, 50 galonluk çelik varillerle veya işe yarayacak her türlü kapta, evlerinde, ahırlarda veya ormanlarda ve bataklıklarda gizli saklı kulübelerde viski yapan küçük çaplı üreticilerden oluşan bir şebeke şeklindeydi. Üreticilerin çoğu yoksuldu (en azından haklarında dava açılan üreticilerin çoğu yoksuldu). Florida’da mahkûm olan yasadışı alkol üreticilerinden oluşan bir örnek grup, dörtte üçünün ortalama net değerlerinin 74,50 dolar olduğunu; çoğunun kadın olduğunu ve bazılarının, yasak yasadışı alkol üretimini düzenli gelir vaat eden bir faaliyet haline getirince üretime başlayan Afrikalı Amerikalılar olduğunu göstermişti. Müşterileri, tadı ve kalitesi hayal bile edilemeyecek ve tüketilmesi muhtemelen tehlikeli olan bir içeceğin ½ litresine 50 sent veya bir galonuna 3 dolar ödüyorlardı.

Ancak yasağın uygulama yöntemlerini belirleyen Volstead Yasası’na göre, içmek için alkol üretimi ve satışı suç olmasına rağmen yasada, “alkolün” tıbbi amaçlarla, “belirli bir hastalığa karşı(...) rahatlatmak için” tavsiye edilebileceği belirtiliyordu. On günlük bir dönemde ½ litreyle sınırlıydı ve reçete sadece bir kere yazılabiliyordu. Bir doktorun içki reçetesi yazabilmesi için bir federal yetkiliden izin alması gerekiyordu. Birçok doktor, yasağa karşı olduklarından değil (tıp dünyası bu konuda bölünmüştü), yasa hükümete, doktorların mesleklerini nasıl yapacaklarına karışma yetkisi verdiği için bu hükümlere karşıydı.

Yasanın sadece “içki”den bahsetmesi ama biradan söz etmemesi bir başka soruna neden olmuştu, zira birçok doktorun yanı sıra meslekten olmayanlar bile biranın iyileştirici nitelikleri olduğuna inanıyordu. Hükümetin reçete düzenlemesi aleyhine başlatılan kampanyayı yürüten önde gelen doktorlardan biri olan New York Tabipler Birliği Genel Sekreteri John Patrick Davin biranın, anemiden şarbon zehirlenmesine kadar çeşitli hastalıkları tedavi edebildiğinin görüldüğünü savunmuştu.¹⁸ Yasağın başlamasından sonraki aylarda doktorlar reçeteyle bira yazmak amacıyla yetkilileri başvuru yağmuruna tutmuşlar ve başsavcı, amaç doktorları düzene sokmak olmadığı için, her doktorun tedavi için gereken bira miktarını belirlemede özgür olması gerektiğini kabul

etmişti. Hükümet tarafından yapılan bir araştırmada, “birçok doktorun, iyileşmelerine yardımcı olması için günde 1-3 şişe bira içmesi gereken hastaları olduğunu söylediği” ve biranın özellikle “kadınların belirli rahatsızlıklarına” iyi geldiği ortaya çıkmıştı.

Bu doktorlar şarlatan değildi; belli ki, yirminci yüzyılın neredeyse ortalarına kadar Amerika’daki doktorlar alkolün tedavi edici özellikler taşıdığına inanmıştı. 1921 yılında rastgele seçilmiş 53.900 doktor arasında yapılan bir araştırma, yüzde 51’inin reçeteyle viski yazma yanlısı olduğunu ve yüzde 26’sının, biranın “gerekli bir tedavi etmenleri” olduğuna inandığını göstermişti. Çok daha küçük bir doktor yüzdesi ise şarabı savunmuştu, zira Avrupa’da uzun zamandır tedavi geleneği olan şarap Birleşik Devletler’de viski ve bira kadar tüketilmiyordu. Yine de, Teksaslı bir doktor, kızıl hastalığının bazı belirtilerinin tedavisinde şampanya kullanımının başarılı sonuç verdiğini söylemişti. Tıbbi amaçlı alkolü savunan bu görüşler, kapsamlı bir yasak karşıtı duruşun parçası değildi. Birçok doktor, araştırmaya katılan birinin görüşünü paylaşıyordu: “Viski ilaç olarak iyi ama içecek olarak son derece gereksizdi.” Bazı doktorlar Volstead Yasası’nı “devlet tıbbı” yaratmakla suçlarken, bazıları da alkolden yoksun bırakılan hastaların gereksiz yere acı çektiğini, hatta öldüğünü söylemişti.²⁰

Nisan 1921’de, ilk yasayı hazırlayan Andrew Volstead, biranın tıbbi amaçlarla reçeteyle verilmesini yasaklamayı ve tedavi amaçlı alkol kullanımını daha da kısıtlamayı içeren bir yasa değişikliğini onaylatmaya çalışmıştı. Tedavi amaçlı bira kullanımına izin veren yasal boşluk alkol yasağını bozma tehlikesi yaratıyordu. Doktorların her hastaya üç şişe bira yazabileceği tahmin ediliyordu ve bu koşullarda “bari hükümet, bira yapımını yasal hale getirsin,” deniliyordu. Doktorları kızdırmanın politik sonuçlar doğuracağı -zira doktorlar toplumlarında etkili olabilirlerdi- kaygılarına rağmen kongre Kasım 1921’de biranın reçeteyle yazılmasını sağlayan yasal boşluğu kapatan değişikliği onayladı. Bunun sonucunda, 1917’de yasağı destekleyen ve tedavi amaçlı alkol aleyhine tavır sergileyen Amerikan Tabipler Birliği, görüş değiştirerek tersini savunmaya başladı. Doktorlar reçeteyle alkol yazma mücadelelerini Anayasa Mahkemesi’ne kadar taşıdılar ama hâkimler 1926 yılında oy çokluğuyla hükümetten yana karar aldılar.

Eczacılar da yasak uygulamasında oynadıkları rol konusunda, doktorlardan daha mutlu değillerdi. Birçok reçeteli ilacın en önemli malzemesi alkoldü ve alkol bulundurma lisansları olduğu için, ülkedeki 50.000 eczacıya doktor tarafından reçeteye yazıldığı zaman viski halindeki alkolü dağıtma sorumluluğu verilmişti. Bunu yapabilmek için 25 dolar maliyeti olan lisansı almak için başvuru yapmaları gerekiyordu ve birçoğu bunu yapmak istememişti ama ek gelir kaybına uğramamak için yapmışlardı. Eczacılar, kendi gözlerinde, içki bayisi olmaya içerliyorlardı ama girişimciler alkol dağıtımından kazanabilecekleri parayı fark edince, eczanelerin sayısı hızla artmıştı. Hükümet, bu eğilimle başa çıkabilmek için alkol reçetelerinden elde edilen geliri eczanenin toplam satışının maksimum yüzde 10’uyla sınırlayan yönetmelikler çıkardılar.²¹

1933 yılında yasak iptal edildiğinde, kapsamı ve uygulaması hâlâ gelişme aşamasındaydı. 1932 başkanlık seçimindeki demokrat aday Franklin D.Roosevelt, halkın 1920’lerdeki düşüncelerinde oluşan değişikliği yansıtan bir iptal platformu oluşturmuştu. Başkent Washington’da yasağa desteğin azalmasının yanı sıra, eyaletlerden gelen baskılar da giderek artıyordu. Bu baskıların özünde, Amerika Birleşik Devletleri’ni 1929 yılında vuran “Büyük Kriz”in ekonomik ve mali gerçekleri yatıyordu. Endüstriyel ve tarımsal üretim düşüp işsizlik arttıkça, federal, eyalet ve belediye bütçeleri kısıtlanmıştı ve politikacılar alkolün yasaktan önce sağladığı vergi gelirlerini özlemeye başlamıştı. Damıtılmış alkollü içkilerden alınan federal vergi gelirleri 1929 yılında 13 milyon doların biraz altındaydı ve bu rakam 1919 yılında toplanan 365 milyon dolar dan çok azdı. Bira ve şaraptan alınan vergi 1929’da neredeyse sıfırdı, oysa on yıl önce 117 milyon dolar vergi alınmıştı.²² Alkol üretiminin yeniden canlanması yönetimleri zenginleştirmekle kalmayacak, dolaylı ve dolaysız olarak milyonlarca Amerikalıya istihdam sağlayan bir endüstriye tekrar hayat verecekti.

Ayrıca, yasak deneyimi, başka şeylerin yanı sıra devletin, Amerikalıların özel yaşamları olarak değerlendirdikleri şeye müdahalesini simgeliyordu. Yasağı destekleyenler, bazı hastalıkların azalması, daha az sayıdaki trafik kazaları ve cinayet sayısının düşmesi gibi somut örneklerden bahsediyordu ama yasak, milyonlarca Amerikalıyı ceza hukukuna bulaştırmıştı. Küçük ölçekli kaçak içki üreticilerinin sayısı ekonomik kriz/ yasak sırasında artmış gibi görünüyordu zira işsizler hayatlarını kazanmak için yasadışı alkol üretimine ve satışına yönelmişlerdi. 1932 yılında iş aramak için Georgia’dan Florida’ya giden bir adam, iş bulamayınca, “zencilere ½ litresi 50 sente viski satmaya” başlamıştı.²³

Ekonomik kriz, kendi başına, alkol yasağına desteği baltalamış olmalıydı. İçki içilmeyen Amerika’nın huzur, mutluluk ve refah cenneti olması gerekiyordu ama 1930’ların başında ülke sefillerle ve yoksullarla dolmuştu. Tabii, ekonomik kriz için alkol yasağı suçlanamaz ama umutsuzluk ortamında kaybolmuş olmalıydı. En banal anlamda, alkol yasağı sıradan, ölçülü içen Amerikalıları, o kasvetli ortamda biraz keyif verebilecek bir şişe biradan veya bir kadeh viskiden yoksun bırakmıştı.

Yeni eylem hareketleri oluşmaya başlamıştı. Bunlardan biri, 1929 yılında kurulan ve kadınların hepsinin, alkol yasağını desteklerken hiç de aynı fikirde olmadıklarını gösteren Women’s Organization for National Prohibition Reform – Kadınların Ulusal Alkol Yasağı Reformu Derneği (WONPR) idi. Kurulduktan sonraki iki yıl içinde, 300.000’i aşkın üyesi olmuştu ve yasak 1933 yılında kaldırıldığı zaman, 1,3 milyon üyesi olduğunu iddia etmişti. Yasağın savlarını tamamen değiştiren WONPR alkol yasağının, ölçülü içme eğilimini durdurup, aşırı alkol kullanımını kamçılayarak ve suç işlemeyi, politik yozlaşmayı ve yasalara saygısızlığı teşvik ederek ailelere, kadınlara, çocuklara ve evlere zarar verdiğini savunmaya başlamıştı. WONPR’nin üyelerinin çoğu

orta ve üst sınıftandı, önemli toplumsal ve ahlaki konuları hafife alacak türde insanlar değildi. Çalışmaları, yasağı savunmaya devam edenler tarafından meyhanelerde kontrollsüz içki içtikleri eski, kötü günlere dönmekten başka bir şey istemeyen eski kafalı erkeklerden oluşan fesih hareketinin saygınlığına yeni bir boyut katmıştı.

Alkol yasağına muhalefet ve yasağın yarattığı hayal kırıklığının, daha genel bir değişim arzusuyla birleşmesi, 1932 yılında Roosevelt'in başkan seçilmesine katkıda bulunmuştu. Roosevelt'in Ocak 1933'de göreve başladıktan sonra yaptığı ilk işlerden biri Volstead Yasası'nı, alkol seviyesi yüzde 3,2'ye kadar olan içeceklerin üretimine ve satışına izin verecek şekilde değiştirmek oldu. Bira imalathaneleri açılmaya başladı ve kısa sürede Amerikalılar "neredeyse bira" dedikleri içkinin tadını çıkarmaya başlamışlardı. Alkolle bağlantılı davaların sayısı hızla düştü. Aynı yılın sonuna doğru kongre, On Sekizinci Yasa Değişikliğini fesheden Yirmi Birinci Anayasa Değişikliğini kabul etti ve ulusal alkol yasağı sona erdi. Alkol politikalarını belirleme sorumluluğu yani federal gözetim yetkisi (alkolün eyaletlerarası nakli dahil) Alkol, Tütün ve Silah Bürosu'na verilerek yeniden eyaletlere aktarıldı.

Amerika Birleşik Devletleri'nde alkol yasağının başarılı olup olmadığını belirlemek zor, özellikle de başarı veya başarısızlığın nasıl tanımlanması gerektiği bilinmediği için. Basit bir ölçüt, içki içmenin azalması olabilir ama güvenilir tüketim oranları oluşturmak mümkün değil. Yasak süresince tüketilen alkolün büyük bir kısmı yasadışıydı ve doğal olarak, resmi düzenlemelerden ve kayıtlardan kaçırılmıştı. Bunun tek istisnası, yetkililer tarafından el konulan içkilerdi ancak bunların piyasadaki tüm yasadışı alkole oranını bilme şansımız yok. Alkol yasağının etkileri hakkında yapılan bir araştırmada, alkol tüketimindeki değişimi hesaplamak için dolaylı eğilimler kullanılmıştı: Siroz ve alkolizm nedeniyle ölümler, alkol psikozu nedeniyle hastaneye yatırılanlar ve sarhoşluk yüzünden tutuklananlar. Yazarlar, alkol yasağı yürürlüğe girdikten hemen sonra alkol tüketiminin, yasak öncesi dönemdekini yüzde 20-40'ına düştüğü, ama kısa sürede tekrar yükselmeye başladığı ve 1920'lerin sonuna gelindiğinde yasak öncesi dönemdeki tüketimin yüzde 70'ine ulaştığı sonucuna varmışlardı.²⁴ Yasadışı üretim tesislerinin kurulması ve yabancı alkol kaynaklarının oluşturulması, dağıtım kanallarının ve satış noktalarının organize edilmesi belirli bir zaman aldıği için bu sonuçlar mantıklı olabilir.

Alkol yasağı sırasında tüketim oranlarını tam olarak bilemesek de, bütün kanıtlar içki içme seviyesinin yasak öncesine göre düşük ama yine de epeyce yüksek olduğunu göstermektedir. Daha düşük tüketim çok net bir şekilde açıklanabilmektedir. Alkole artık halk kolayca erişemiyordu, el altından satın alınması gerekiyordu; tüketicilerin satın alabilecekleri birilerini tanıması veya tüketebileceği bir yer bilmesi gerekiyordu. İster arka bahçede üretilen kaçak içki olsun ister gizli meyhanelerde içilen viski, alkol satın almak suç işlemek anlamına geliyordu, oysa alkol tüketmek suç değildi. Ayrıca

alkolün fiyatı, üreticiler ve satıcılar maliyetlerini karşılayıp risk faktörlerini de ekleyerek fiyatlarını satıcı tekelindeki piyasaya göre belirlediği için, genellikle yasak öncesine göre çok daha pahalıydı (bazılarının yüzde 500 pahalı olduğu söyleniyordu). Kültürel ve finansal açıdan kısıtlayıcı olan bu koşullar altında, Amerikalıların içmeye devam etmesine ve hatta oldukça yüksek tüketim düzeyi olmasına şaşmamak gerek.

Alkol yasağı kaldırıldıktan sonra da devam eden tüketim seviyelerindeki değişimin ötesinde, Amerika'nın içki kültüründe de değişiklikler olmuştu. Birçok gizli bar erkeklerle hizmet etmiş ve yasak öncesindeki tavernaların sunduğu temel ihtiyaçları karşılamıştı. Ancak daha kaliteli barlar, yasadışı ve el altından içki içmeye halka açık denilebilirse, yeni bir halka açık içki içme tarzı geliştirmişti. "Saygın" kadınlar ve erkekler bu mekânlarda bir araya geliyordu ve bu barlar esas olarak alkol bulunan yerler olsalar da, alkol yemek ve eğlence eşliğinde sunuluyordu. Bu aşamada alkolün cinsiyet ayrımı olmaksızın, halkın sosyalleşmesiyle bütünleştiğini görüyoruz ve bu, Birleşik Devletler'de yeni bir olaydı. O halde, alkol yasağının yarattığı genel görünüm karmaşıktı ve hemen genelleştirilemiyordu. Amerikalıların bu dönemi nasıl yaşadığı, nerede yaşadıklarına, maddi durumlarına, cinsiyetlerine, ırklarına ve yaşlarına bağlıydı. Ama sonuçta giderek artan sayıda Amerikalı alkolden yoksun kaldıklarını anlayıp, etkin bir şekilde yasağın feshedilmesi yönünde oy kullanmışlardı.

Birleşik Devletler'de alkol yasağının eyalet ve federal düzeyde ilerlemesinin, ülkenin sınırlarının ötesindeki gelişmelerle benzerlikleri vardı. Meksika'da 1910 devrimi çeşitli illerde alkol yasağı dönemleri yaşanmasına neden olmuştu. Bunun nedeni genellikle, Amerika'da olduğu gibi halk baskısı değil, Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi bunu yeni politik liderin istemesiydi. Meksika'da yeni politik elitler, ülkenin yoksulluğu ve geri kalmışlığının ardında yattığına inandıkları içki içme seviyesi konusunda endişeliydiler ve alkol yasağını toplumsal yenilenmenin ayrılmaz bir parçası olarak görüyorlardı. Alkolün kontrol altına alınması gerektiğini coşkulu bir şekilde önerenlerden biri, başarılı bir rom endüstrisi bulunan Yucatán valisi Salvador Alvarado'ydu. 1915 yılı boyunca Alvarado *La Ley Seca* – Kuruluk (İçkisizlik) yasası olarak bilinen bir dizi, giderek sertleşen düzenleme çıkardı. Kadınlara ve çocuklara alkol satışını yasaklayan yasayla başladı, sonra kadınların *cantinalarda*, yani barlarda veya alkol satılan dükkanlarda çalışmasını ve içki içmesini yasakladı, daha sonra da restoranlarda alkol satışı yasaklandı. Artık alkolün tek satılabildiği yer olan cantinalar, okullara yakın oldukları takdirde, yer değiştirmek zorunda bırakılmışlardı. Kabul edilemez düzeyde alkol tüketiminin devam ettiğini gören vali, siesta (öğle uykusu) sırasında, gece 22.00'den sonra, pazar günleri ve ulusal bayramlarda (içki içmek için tercih edilen etkinliklerde) alkol satışını yasakladı. Aşırı içki tüketimi ısrarla devam edince, alkol seviyesi yüzde 5'i aşan her türlü içkinin üretimini ve satışını yasakladı.²⁵

Bu alkol seviyesi, beş yıl sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde kabul edilen yüzde

1 sınırıyla karşılaştırıldığında oldukça cömertti ama Yucatán'da yaşayanlar daha da sert içkiler istiyordu. Alkol yasağı uygulandığı zaman çok tanınmış bir senaryoyla, susamış ve alıcı bir pazara hizmet etmek üzere gizli bir alkol endüstrisi oluştu. Ama aynı zamanda birçok kadın, kısmen rom içmenin yaygın toplumsal sorunların (erkeklerin cinsel ihanetleri de dahil) kaynağı olduğu inancından, kısmen de toprak sahiplerinin romu kullanarak zorla çalıştırma sistemi kurmasından güç alan alkol karşıtı eyleme başlamıştı. Zavallı köylülerin cantinalara borçlanmalarına izin veriliyordu; sonra işverenler, köylülerin toprak sahibinin arazisinde kalıp çalışarak ödemeleri koşuluyla borçlarını üstleniyorlardı.

Ekonomik sömürü ve alkol arasındaki bağlantı, Meksika'daki sosyalistler arasında alkol yasağının tercih edilmesi duygusunu kuvvetlendirmiş ve 1918 yılında yapılan Birinci Sosyalist İşçiler Kongresi'nde kadın delegeler alkol yasağını gündemin ilk sırasına oturtmuşlardı. Ancak alkol yasağı Meksika'da sadece düzensiz bir şekilde uygulanan bir politika olmuştu ve uygulama belirli koşullara ve belli bölgelerdeki yöneticilere bağlıydı. Yucatán'ın yeni sosyalist valisi 1918'de bir köyü ziyaret ettiğinde, "bu mekânlarda kocaları tüm yevmiyelerini kaybettikleri, kendilerini ve çocuklarını üst başsız ve aç bıraktıkları için" tüm cantinaların kapatılmasını isteyen kadınların hışmına uğramıştı. Vali cantinaları kapatmış ve köyün erkekleri, misilleme olarak, köydeki papazı kovmuş, böylece dindar karılarını komünyondan yoksun bırakmıştı. 1922 yılına gelindiğinde, ildeki yedi köyde daha alkol (ve papazlar) yasaklanmıştı.²⁶

Buna rağmen, sosyalistler Yucatán'da alkol yasağını katı bir şekilde uygulamamışlardı. İdeolojik olarak kendilerini adanmış olsalar da, partinin erkek liderleri aslında uzun zamandır süregelen sosyal içme alışkanlıklarına karşı gelme konusunda isteksizdiler. Ayrıca alkol ikram etmenin, erkekleri Sosyalist Parti'ye katılmaya ikna etmek için etkili bir yöntem olduğunu fark etmişlerdi. Adaylar cantinalarda toplantılar düzenliyordu ve birçok sosyalist yetkili, seçildikten sonra, yasadışı alkol ticaretinden para kazanmıştı. 1923 yılında askeri darbe oldu ve darbe hükümetinin ilk yaptığı şeylerden biri, alkol üzerindeki kısıtlamaları kaldırmak oldu. Sosyalistler ertesi yıl iktidara döndüğünde, etkin bir şekilde alkol tüketimindeki kontrolü kaldırdılar ama birçok politik lidere kazanç sağlayan ve içinde alkolü gizlenen bir yozlaşma sistemi kurdular. Yucatán'da alkol yasağı başlangıçta ili ve kadınları, bir halk hareketiyle bir araya getirmişti ama on yıl sonra dağıldı.

Meksika'nın diğer yerlerinde, 1910 Devrimi'nden sonra, Durango ili alkol üretimini ve tüketimini yasaklamış ve Meksiko'daki bütün tavernalar kapatılmıştı. Hatta Chihuahua'da ve Sinaloa'da, alkol yasağı yasalarını ihlal etmek ölümle cezalandırılıbiliyordu. Yine de genel değerlendirmeye göre, Meksika'da alkol yasağı pek sıkı uygulanmamıştı ve yasağa pek uyulmamıştı. Yönetimlerin alkolden alınan vergilere ihtiyacı vardı ve yasak kanunları yaygın bir yozlaşmaya ve karaborsaya yol açmıştı.²⁷

Meksika'daki içki yasaları, daha önce gördüğümüz gibi Amerikalı yetkililer için önemliydi ve Amerika'da alkol yasağı uygulandığı zaman Meksika yasadışı alkol kaynağı haline gelmişti. Ancak, Amerika'da yasak öncesinde bile, Meksika'da alkolün çok bol olması, Birleşik Devletler'deki alkol karşıtları arasında kaygı yaratıyordu. 1915 yılında, Imperial Valley California'daki WCTU şubesinin üyeleri, toplumlarının kullandığı içme suyunun kaynağının Amerikan sınırına yakın Meksika kasabası Mexicali'den çıktığını anlamışlardı. Suyun Mexicali'deki barlardan kirle- neceğinden korktukları için, yasağın sadece California'yı değil, Meksika köyünü de kapsayacak şekilde genişletilmesi için lobi faaliyetlerinde bulundular. Imperial Valley'deki musluklardan algılanabilir miktarda alkol içeren su akması inanılmaz görünse de, Amerika Devlet Bakanı bu fikri, Meksika hükümetiyle görüşmelere başlayacak kadar ciddiye aldı.²⁸

Benzer nedenlerle Kanada'daki alkol politikaları da Amerikalı yetkilileri ilgilen- diriyordu. Kanada ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki uzun ve (o dönemde) pek denetlenmeyen sınır, Birleşik Devletler'e kaçak içki sokmak için çok fazla olanak sunuyordu ve alınabilecek en iyi önlem, Kanada'da alkolün yasaklanmasıydı. Orada yasak sırasında üretilecek her türlü yasadışı içki yerel olarak satılacaktı çünkü üreticiler, denetimler gevşek de olsa, ürünlerini uluslararası sınır ötesine geçirme riskini almak istemeyecekti. Kanada'daki sorun, alkolün esas olarak eyalet hükümetlerince kontrol edilmesi idi ve hepsinin yasağı benimseyeceği kesin değildi. 1800'lerin sonunda itibaren hepsi, belediyelerin alkol satışı hakkında oy kullanmasına izin vermişti ve Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, birçok ilçede alkol yasaklanmıştı. Yasak yanlısı kuruluş- lar daha kapsamlı kısıtlamalar yapılması için baskı yapmıştı ve savaş sırasında birçok hükümetin yaptığı gibi, Kanada'nın eyaletleri baskıya dayanamadı, gerçi çok azı alkolü tamamen yasakladı.

1915 yılında Saskatchewan içki içilen tüm tesisleri kapattı ve içki yasağı uygula- mayan belediyelerde içki satışını, devlet elindeki dükkânlarla sınırladı. Ertesi yıl, bir referandum sonrasında, bu dükkânlar bile kapatıldı. Ayrıca 1916 yılında, Alberta, Mani- toba ve British Columbia'daki seçmenler yasak lehinde oy kullandılar ve Ontario, Nova Scotia ve New Brunswick yönetimleri referandum yapmadan yasağı uygulamaya karar verdiler. Hâlâ İngiliz sömürgesi olan Newfoundland aynı yıl yasak lehine oy kullandı ve federal hükümet belirleyici olamayan bir referandum sonrasında 1918 yılında yasak politikasını Yukon bölgesinde de uygulamaya karar verdi. Tek dışarıda kalan, yönetimi ve nüfusu yasak konusunda isteksiz olan Québec'ti. 1918 yılının başlarında yönetim, Mayıs 1919'dan itibaren perakende alkol satışını yasaklamayı planladı ve işlerin ara dö- nemde her zamanki gibi yürümesine izin verildi. Ancak alkolün tamamen yasaklanma- sından bir ay önce, yönetim geri adım attı ve yasağı sadece damıtılmış içkilere uyguladı. Eyalette şarap, light bira ve elma şarabı satılabilecekti.²⁹ Ontario'da da yasak seçmeliy-

di; üzüm ve şarap üreticilerinin baskısı sonucunda yönetim, sadece şaraphanelerden ve minimum 5 galonluk hacimlerle şarap satışına izin verdi. Bu izin, yoksulların yasal alkol piyasasından tamamen silinmesine neden oldu.

Kanada'da eyaletlerde yamalı bohça gibi uygulanan değişik yasak politikaları, eyaletlerin yetki alanında olmayan yönleri kontrol altına alan federal düzenlemelerle birleştirilmişti. 1918 yılında Kanada'ya alkol ithalinin yanı sıra üretim ve eyaletler arası ticaret yasaklanmıştı. Bunların hepsi savaş sona erdikten bir yıl sonra, yani Kasım 1919'da yürürlükten kalkacaktı. Yaklaşık 18 ay süreyle Ontario ile Québec hariç diğer tüm eyaletlerde yaşayan Kanadalılar, eyalete bağlı olarak, alkol oranı yüzde 1,5-2'den fazla olan içeceklere yasal olarak ulaşmadan yaşadılar. Ancak ihraç edilmek üzere daha sert alkollü içecekler üretiliyordu ve çoğu, kargo manifestoları başka varış noktaları gösterse de, gizlice Birleşik Devletler'e naklediliyordu.

Savaş bitip Kanada'nın federal düzenlemeleri iptal edilince, eyaletler savaş dönemindeki alkol politikalarını sürdürmek, değiştirmek veya terk etmek konusunda karar vermek durumunda kalmışlardı. Ontario ve New Brunswick'te yapılan referandumlar mevcut politikaları onaylamıştı ama British Columbia ve Québec alkol satışının serbest bırakılması yönünde oy kullanmıştı. 1919-1923 yılları arasındaki düzenleme telaşı içinde, federal bölge ve eyalet yöneticileri alkol hareketine kısıtlamalar getirdiler ve alkole uygulanan vergileri çok artırdılar. Ulusal bağlamda Kanada alkol yasağını hiçbir zaman Amerika Birleşik Devletleri kadar kapsamlı bir şekilde uygulamamıştı ama alkol karşıtı güçler, ülkenin küresel bir hareketin parçası olduğuna inanıyorlardı. 1925 yılında Kanada WCTU başkanı "dünya alkölü bırakıyor," açıklamasında bulundu.³⁰

1925 yılına gelindiğinde bile bu iddia çok aldatıcıydı zira birçok eyalet alkol yasağını kaldırmıştı ve eyaletin sahip olduğu dükkânlarda alkol satışına izin vermişti. Québec bunu 1919 yılında yapmıştı; onu 1925 yılında British Columbia, Manitoba, Alberta ve Yukon; 1927 yılında da Ontario izlemişti. 1930 yılına gelindiğinde alkol yasağını kaldırmayan tek eyalet Prens Edward Adası'ydı ve burada yasak 1948'e kadar devam etti. Alkolün perakende satışına izin veren eyaletler bundan sonra hemen barlarda, tavernalarda ve diğer lisanslı tesislerde halkın içki içmesine izin verme adımına geçti ve 1920'li yıllarda hemen hepsi bunu gerçekleştirdi.

Atlantik'in karşı yakasında birkaç Avrupa ülkesi alkölü yasaklama girişiminde bulunmuştu. Yasak, alkol tüketiminin çoğu yetişkin erkeğin günlük yaşantısının parçası olduğu İngiltere'de, Fransa'da, İtalya'da, Almanya'da veya İspanya'da hiçbir zaman olası bir öneri olmamıştı. Ancak kuvvetli sosyal reform gelenekleri olan İskandinavya'da belli belirsiz etkili olmuştu. Finlandiya 1919 yılında hükümet, alkol düzeyi yüzde 2'nin üzerinde olan tüm içecekleri yasakladığı zaman en katı kuralları benimsemişti. Bu uygulama 1932 yılına kadar sürmüş ve bu tarihte, yaygın direniş karşısında feshedilmişti. Finlandiyalılar yerel üretilmiş içkilerin yanı sıra kıyı sınırlarından ülkeye kaçak olarak

sokulan büyük miktarlarda yabancı içkiyi de içtiklerinden, alkol tüketiminin yasak sırasında arttığı bildirilmektedir.

Norveç'te vatandaşlar yerel referandumda alkol yasağını oylamışlardı ve 1916 yılına gelindiğinde, sadece dokuz şehirde alkol satışına izin veriliyordu. O yıl savaş nedeniyle gıda kıtlığıyla karşı karşıya kalan hükümet damıtılmış alkollü içecekleri, ertesi yıl da birayı (light bira dahil) yasakladı. 1919 yılında alkol yasağı konusunda referandum yapıldı ve Norveçlilerin yüzde 62'si damıtılmış alkollü içeceklerle takviyeli şarabın satışının yasaklanması, ama sofraya şarabıyla biraya erişime izin verilmesi yönünde oy kullandı. Ancak takviyeli şarap üreticileri (özellikle İspanya ve Portekiz), Norveç balıklarını ve deniz ürünlerini ithal edeceklerse, Norveç'in kendi ürünlerini alması gerektiğinde ısrarcı oldular. Bu ve doktorlarla veterinerlerin reçeteyle alkol yazmasının önemli olduğunun düşünülmesi, doğal olarak, uygulama değişikliğine neden oldu. Takviyeli şaraba uygulanan yasak 1923 yılında kaldırıldı ve dört yıl sonra, 1916 yılında izin veren şehirlerde damıtılmış alkollü içeceklerin satışı serbest bırakıldı.³¹

İsveç'te alkol düzenlemeleri yaygın denetleme desteğini esas almıştı. 1900'lerin başında, tüm İsveçlilerin yüzde 10'u alkol karşıtı derneklerin üyesiydi. Kadın kuruluşları, aile hayatının gelişmesinin yolu olarak gördükleri için ölçülü içmeyi veya içmemeyi benimsemişti. İşçi hareketinin önde gelen kesimleri, alkolün burjuvazi tarafından işçileri kontrol etmek amacıyla kullanıldığını savunuyordu. Bunların yerel düzeydeki çabaları, belirli toplumların, perakendecilerin alkol satışını teşvik etmesine neden olduğuna inanılan kâr motivasyonunu kaldırmak amacıyla, alkol satışının idaresini ele geçirmesine yol açmıştı. Bu "tarafsız yönetim" sistemi hissedarlarına, az miktarda kazanç (yüzde 5 civarında) garanti ediyordu ve kârın geri kalanı topluma dağıtılıyordu. Bunu benimseyen ilk topluluklardan birinin yaşadığı şehirden esinlenilerek "Göteborg Sistemi" adını verdiği bu sistem 1905 yılında bütün İsveç'te zorunlu hale getirildi.³²

Bu uygulama alkol tüketimini azaltmış olabilirdi ama İsveç halkının görüşü, alkolün tamamen yasaklanmasından yanaydı. Yasak yanlıları, alkolün işçi mücadelesini kızıştıracak gerekçesiyle hükümeti ikna etmeyi başararak 1909 yılındaki genel grev boyunca alkol yasağı uygulamasını sağlamıştı. Ancak beş haftalık yasak süreci bittikten sonra, alkol karşıtı kuruluşlar, yasağı sürekli hale getirme konusunda resmi olmayan bir referandum düzenlediler. Bir tarihçinin belirttiği gibi, "sonuçlar çok şaşırtıcıydı": İsveçli yetişkinlerin yüzde 55'i referandumda oy kullanmış ve bunların yüzde 99'u alkol yasağı lehine oy vermişti.³³ Ancak İsveç Parlamentosu'ndan böyle bir karar çıkarmak çok daha zor olmuştu. Avam Kamarası yerel yetkililerin kendi bölgelerinde yasağı uygulamalarına izin verecek ve alkolün serbest olduğu yerlerde bireylerin içme düzeylerini kontrol edecek karne sisteminin kurulmasını sağlayacak yasaları kabul etmişti. Ama Lordlar Kamarası, istihdam ve ekonomi açısından sonuçlarından korkarak yerel seçeneği reddetmişti.

1913 yılında Gothenburg’da bireysel alkol alımlarını kontrol etmek amacıyla karne sistemi kurulmuş ve her birey, üç ayda bir 5 litre alkollü içeceklerle sınırlandırılmıştı. Bu sistemin başarısı, ulusal ve yerel yasak yetkilerini baltalamıştı. 1917 yılında parlamentoda uzun zamandır beklenen alkol yasası onaylandığı zaman, kısmen yerel yasak yüzünden kısmen de devlet gelirlerinde ciddi bir etki yaratmasından korkulduğu için, karne sistemi tercih edilmişti. 1922 yılında ülkede yapılan referandumda alınan sonuç, 1909’daki resmi olmayan görüşten çok farklıydı: İsveçlilerin sadece yüzde 49’u alkol yasağı lehine oy kullanmıştı ve bu rakam gereken üçte ikinin çok altındaydı.³⁴

“Yerel yetki” yani belediyelerin veya bölgelerin, alkol üretimi ve dağıtımıyla ilgili kısıtlayıcı kurallar veya yasak uygulama gücü, ulusal hükümet bütün nüfusuna bu tür politikalar uygulayamadığı veya uygulamak istemediği zamanlarda genellikle bir uzlaşma yolu oluyordu. Hindistan’da da böyle olmuştu ve parlamento 1921’de yerel yetki sistemini oluşturmuştu. Alkol karşıtlığı, sarhoş edici maddelerden uzak durulması gerektiği yönündeki Hint kuralına dayanarak, Hindistan’ın birçok kesiminde destek bulmuştu. Alkol aynı zamanda yirminci yüzyılın başında Hintli milliyetçilerin emperyalizmle ilgili eleştirilerinin de parçasıydı ve Mahatma Gandhi gibi milliyetçiler alkol yasağını benimsemişlerdi. Gandhi 1937 yılında alkolden elde edilen gelirin eğitimde kullanılmasını eleştirmişti: “En acımasız ironi... Çocuklarımızı eğitebilmek için tek çaremizin alkol geliri olması, elimizde başka hiçbir şey olmaması... Bu sorunun çözümü, ideal alkol yasağından taviz vermek olmamalı, bedeli ne olursa olsun.”³⁵

Alkol yasağı Madras ilinde 1937 yılında başlatılmıştı. Yasa sadece alkol üretimini ve satışını yasaklamakla kalmıyor, “alkol veya herhangi bir sarhoş edici uyuşturucu alan” herkesi kapsıyordu. Cezalar altı aya kadar hapis ve 1000 rupi para cezası kadar yüksek olabiliyordu. Ayrıca, alkollü içecek tanımı çoğundan daha kapsamlıydı: “Hurma içkisi, damıtılmış şarap, denatüre (doğal yaspısını kaybetmiş) alkol, şarap, bira ve alkolden oluşan ya da alkol içeren tüm sıvılar.”³⁶ Alkol yasağı Hindistan’ın diğer bölgelerinde de uygulanmış ve sömürge 1947’de bağımsızlığını kazanınca, alkol yasağı ilkesi anayasasına eklenmişti.

Çok daha küçük ve nüfusu çok daha az bir ülke olan Belçika 1918 yılında kısa bir süre için (sadece damıtılmış alkollü içeceklere olmak üzere) ulusal alkol yasağı uygulamıştı. Buna, yasak için kampanya yapan Belçika İşçi Partisi parlamenterlerinden birine atfen, “Vandervelde Yasası” denmişti. Ancak bu sınırlı yasak (yalnızca şarap ve bira satışına izin veriyordu) ertesi yıl değiştirilerek, yirminci yüzyılın neredeyse tamamında yürürlükte kalan daha kalıcı bir sisteme dönüştürülmüştü. Yasa bu haliyle, yoksulların erişimini engellemek amacıyla, perakende satıcılardan minimum 2 litrelik satış yapılmasına izin veriyordu. Ancak barlarda ve kafelerde sert içkilerin (alkol oranı yüzde 22’den fazla olan içecekler) satışına uygulanan yasak devam ediyordu.³⁷

Diğer ülkeler de alkölü yasaklamayı düşünmüşlerdi ama uygulamaya en çok yak-

laşan, Yeni Zelanda olmuştu. Burada, yirminci yıl boyunca her genel seçimle birlikte, alkol politikası hakkında referandum yapılmıştı. 1911 yılında oyların yüzde 56'sı yasak lehine kullanılmıştı ama alt sınır yüzde 60 olarak belirlenmişti. 1919 yılında yasak lehine kullanılan oy sayısı, gerekenin yalnızca 3000 altındaydı ve savaştan dönen yasak karşıtı askerlerin oyları sayesinde ülke yasaktan kurtulmuştu. Bundan sonra, yasağa verilen destek düzenli olarak azaldı ve 1930'ların ortalarında yapılan referandumda yüzde 30'a, yüzyılın ilerleyen yıllarında daha da düştü.³⁸

Meksika, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Hindistan ve Rusya/Sovyetler Birliği, hepsi de 1914-1933 yılları arasındaki dönemde olmak üzere, yasağı ciddi olarak denemişlerdi. Diğer ülkeler alkol üretimi, dağıtımı ve tüketimiyle ilgili çeşitli kısıtlamalar uygulamışlardı. On yıllarca süren alkol karşıtı eylemlerden sonra, yasağın modası hızla geçti. Ancak ulusal uygulamalar, uluslararası alkol karşıtı hareketle birbirine bağlıydı ve bir tarihçi yasak dalgasını, dünya savaşının “uluslararası boyutta paylaşılan alkol karşıtı fikirlerin, kapsamlı ulusal kurumsal politika belirleme kanallarıyla dramatik bir şekilde karşılıklı aktarımı için ortak bir platform oluşturduğu kusursuz fırtına” olarak tanımlamıştı.³⁹

Alkol yasağıyla yapılan deneyler ve yaşanan deneyimler bazı ülkelerde, alkol politikalarında ve içki kültüründe kalıcı etkiler yaratmıştı. Alkol yasağı başarısızlıkla sonuçlanan bir politika olarak göz ardı edilse de, alkol Batı dünyasında sıkı bir şekilde denetlenmeye devam etti. Bazı ülkelerde ve bölgelerde (özellikle Kanada'da ve İskandinavya'da), yasaktan önce serbest alkol piyasası olan yerlerde, alkol yasağının yerini alkol üzerindeki devlet tekeli aldı. Belki daha da önemlisi, yasak döneminde alınan dersler, daha genel uygulamalara dönüşürken birçok insanı, önemli ölçüde tüketici talebi olan herhangi bir ürünü (örneğin uyuşturucu) veya hizmeti (örneğin fuhuş) yasaklama girişiminin boş olduğuna ikna etti.

Alkol Yasaklarının Ardından, 1930-1945

Alkolün Normalleşmesi

Yirminci yüzyılın ilk yirmi yılı, alkol üretimi ve tüketimi konusunda önceki iki bin yıla göre daha sistematik yasaklamalara sahne oldu. Bunlar arasında, Rusya/Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tamamen yasaklama ve Kanada, İskandinavya ve Meksika'nın kimi bölgelerindeki kısmi yasak uygulamaları gibi dikkate değer olan ve bazıları da pek o kadar da dikkati hak etmeyen içki yasağı denemeleri vardı. Aynı zamanda, Birinci Dünya Savaşı sırasında birçok ülkede, başlangıçta sadece belli problemlerin giderilmesi amacıyla yasalaştırılan ama uzun zaman yürürlükte kalan, karmaşık bir kurallar ağı (üretim, içki kullanma yaşı, bar ve tavernaların açılış kapanış saatleri konusundaki yasal düzenlemeler) vardı. Sonraki yıllarda, 1920'lerin ortalarından 1960'lara kadar geçen sürede, birçok ülkedeki kanun koyucular, bir yandan toplum sağlığı ve düzenini sağlamak adına tüketimi sınırlamaya çalışırken, diğer yandan da daha özgürlükçü alkol politikalarına dönmekten kaynaklanan kaçınılmaz gerilimlerle mücadele etmişlerdi. Üretim ve tüketim, kimi zaman bu kanunlarla uyumlu olsa da, ekonomik kriz ve refah döngülerinden, otoriter devletlerin sınıf ya da ırk temelli politikalarından ve İkinci Dünya Savaşı'ndan da etkilenmişti.

1933 yılının Aralık ayında, Başkan Franklin D.Roosevelt, Amerika Birleşik Devletleri'nde alkol yasağını sonlandıran Yirmi Birinci Anayasa Değişikliği'nin yürürlüğe

konulabilmesi için gerekli olan otuz altı eyalet onayının alındığını ilan etti. Ancak alkolün yeniden özgürce kullanılabilecek olması konusunda çok coşkulu görünmek istemeyen Roosevelt, bir yandan alkol konusunda bireysel özgürlükleri yeniden temin eden değişikliği överken ve diğer taraftan da sorumsuzca ortaya konulabilecek alkol uygulamaları konusunda uyarılarda bulunmaya özen göstererek orta yol bulmaya çalıştı. Anayasa değişikliğinde, eyalet ve ülke içi kanunlara aykırı şekilde alkol ithalatının yasak olduğu ve her eyaletin kendi sınırları içerisindeki alkol politikaları hakkında tam yetkiye sahip olduğu kesin bir şekilde belirtiliyordu. Ama Roosevelt alkol karşıtı yöneticileri, lobicilerin eski kurallarda gördüğü aksaklıkların yeniden uygulamaya almamaları konusunda da uyararak, “Özellikle rica ediyorum, hiçbir eyaletin, kanunla ya da başka şekilde, barların ister eski haliyle ister modernize edilmiş halde yeniden açılmasına yetki vermesini istemiyorum,” demişti. Roosevelt, alkol yasağı yanlılarına bir başka jest olarak da, vatandaşların sorumluluklarını bilerek içki içmeleri konusunda eğitilmelerini, alkol yasağı öncesinde yaşanan “uygunsuz durumların” yeniden yaşanmaması konusunda önlemler alınmasını istemişti.¹ Bu, alkol yasağı yanlılarının endişelerini haklı bulurken, bir yandan da çözümlerini reddettiğini ortaya koyan dikkatli bir ifade tarzıydı.

Her ne kadar alkol politikası doğrudan doğruya eyaletlerin elinde bulundurmaktaysa da federal hükümet, eyaletler arası alkol ticareti, şarap ve bira fabrikalarına ruhsat verilmesi gibi konularda yetkilerini muhafaza etmişti. Bu ve benzeri konularda yetkili olan Federal Alkol Kontrol İdaresi’ni (FACA) kurmuş ancak bu kurumun (ve haleflerinin) kontrolü yeterince etkin olamamıştı. Alkol yasağı deneyimleri kuşkusuz federal hükümetin alkol politikasını yönlendirme konusundaki isteğini azaltmıştı. FACA’nın ilk yöneticisi, alkole olan toplumsal ilginin hızla yok olacağı konusunda gerçekten ümitliydi. Yasak sürecindeki alkol kullanımının, genellikle içkinin yasa dışı olmasının yarattığı çekicilikten kaynaklandığını ve alkol yasağı kalktığında bu kullanım miktarının büyük ihtimalle düşeceğini beyan ediyordu. Ancak hükümet yetkilileri bu düşüşün çok büyük boyutta ve hızlı olmamasını içten içe ümit ediyor olmalıydılar. Çünkü Roosevelt yönetiminin ülkeyi ekonomik krizden kurtarmak vaadiyle ortaya koymuş olduğu bayındırlık projeleri için kullanılmak üzere alkolden aldıkları vergi gelirine hükümetin çok ihtiyacı vardı. Amerikan vatandaşlarının damıtılmış alkollü içecekler için galon başına 2.60\$ ve bira için fıçı başına 5\$ vergi ödeyerek sağlamış olduğu vergi geliri toplam olarak 1936 vergi gelirlerinin yüzde on üçünü oluşturuyordu.

Yirmi Birinci Anayasa Değişikliği giderek alkol yasağının yürürlüğe girmesi öncesinde mevcut olduğu gibi bir kurallar karmaşası oluşturmaya başlamıştı. Kuru olarak tanımlanan bazı eyaletlerde içki içilmezken, ıslak tabir edilen diğerlerinde içki kullanımı serbestti ama her eyalet kendi ruhsat verme ve tüketim kurallarını oluşturma yetkisine sahipti. 1920’den önce alkol yasağı uygulanmış olan birçok eyalet alkol yasağı

kalktıktan sonra alkolü serbest bırakmayı tercih etmişlerdi. Alkol yasağıyla geçen on üç kuru yılın deneyimleri birçok eyaletteki kanun koyucuları alkol kaynaklarını tümüyle kesmek yönündeki düşüncelerinden bariz şekilde uzaklaştırmıştı. Kuru eyaletlerin birçoğu güneydoğudaydı: Kuru kalan en son eyalet olan Mississippi ancak 1966'da alkol kullanımını serbest bırakarak ıslak eyaletler arasına katılmıştı. Bazı eyaletlerdeki kanun koyucular alkolün kullanımının yeniden serbest bırakılması konusunda hiç tereddüt etmezken, diğer eyaletlerden bazılarında alkol yasağının kalkması tartışmaları yeniden alevlendirmişti çünkü alkol karşıtı organizasyonlar bu eyaletlerde alkolün yeniden serbestçe kullanılabilir duruma gelmesine engel olmak için kampanyalar düzenlemeye başlamışlardı.

İçki kaçakçılığına en çok maruz kalan eyalet olan ve mahkemeleri alkolle ilgili davalarla dolup taşmış olan Florida buna iyi bir örnektir. Alkol yasağının sonuna gelindiği iyice hissedilmeye başlayınca, alkol yasağı yanlısı olanlar ve alkol yasağının kalkmasını savunanlar Florida eyaletinin kanun koyucularına baskı yapmaya başlamışlardı.² Anket sonuçları vatandaşların bu konuda ikiye ayrılmış olduğunu gösteriyordu. Ancak 1933 yılının Nisan ayında kongre aldığı bir kararla alkollü içecek tanımındaki alkol oranını 0,5'ten yarımdan yüzde 3,5'e çıkarınca, bir ay içerisinde eyalet meclisi "biraya yakın", hafif şarap ve buna benzer tanımlamaları olan yeni alkollü içki türlerinin üretimi, dağıtımı, satışı ve reklam şartlarını düzenleyen kanunları yürürlüğe koydu. Böyle sınırlı şekilde de olsa, alkol sanayinin yeniden canlandırılmasının, binlerce kişi için istihdam olanağı yaratacak ve eyalet bütçesinin çok ihtiyacı olan vergi gelirinin de artmasını sağlayacak olması, yasağın devamı konusunda ısrar eden grupların kalan dirençlerini de kırıyordu. Alkol reklamlarından kâr elde etmeyi ümit eden (ve elde etmiş olan) eyalet gazeteleri de eyalet meclisinin bu kararlarını destekliyorlardı. 1933 yılı sonlarına doğru Yirmi Birinci Anayasa Değişikliği onaylanmak üzere eyaletlere yönlendirildiğinde, Florida Meclisi üyelerinin tümü olumlu oy kullanarak Florida'yı, onay için gerekli olan otuz altı eyaletin otuz üçüncüsü yapmışlardı.

Alkol yasağına son verildikten sonra, Florida federal mahkemeleri alkol kaçakçılığına ilişkin kalan davaları reddetmeye başladı. Reddedilen davalardan birinde, davalılar 1935 yılında tazminat davası açarak, 1933 yılında el konulmuş olan 75 galon içkinin iadesini talep ediyordu. Tahakkuk edilen vergilerinin ödenmesi kaydıyla bu içkiler davalılara iade edilmişti. Ama bir federal mahkeme yargıcı, yasal olarak alkole erişim kolaylaşınca, bu kez de mahkemelerin ruhsatsız alkol üreticileriyle yasaklı dönemden daha yoğun şekilde uğraşmaları gerekeceği konusunda uyarıda bulunuyordu. 1934'de yasadışı içki üretimi yapmakla suçlanan kişiye "artık alkol yasağı yok(...)" Bu damıtma tesisini vergi ödemededen işletmen haksız bir uygulama(...) Bu tesis kapatılmalı," denilmişti. Buna rağmen Florida eyaletinde uygulanmakta olan alkol yasağı ancak 1934 yılı Kasım ayında, Yirmi Birinci Anayasa Değişikliğinin yürürlüğe girmesinden yaklaşık

bir yıl sonra kaldırılmıştı. Florida eyaleti sakinleri ikiye karşı bir oranıyla, alkole ilişkin konularda her bölgenin kendi kontrolünü sağlaması yönünde oy kullanmışlardı. Bu uygulama pek çok eyalette benimsenmiş ve eyaletler arasında olduğu gibi eyaletler içerisinde de pek çok farklı kuralın ortaya çıkmasına sebep olmuştu.

Onlarca yıldır, alkollü içki kullanımının saygıdeğer insanlara yakışmayan, ahlaka aykırı bir davranış olduğu yönünde yürütülmüş olan propagandalardan sonra, alkole karşı bakış açısının değişmesi sonucunda ortaya konulmaya başlayan olumlu görüşlerin, Amerikan orta sınıf kültürünün temel yaklaşımları arasında kabul görmesi hiç zor olmamıştı. Bira, şarap ve damıtılmış alkollü içecek reklamları kısa sürede gazete sayfalarını doldurmuş ve 1935 yılında *New York Times*'da yayınlanan görüntülü reklamların beşte biri bira ve şaraba ayrılmıştı. Şehirlerin ışıklı reklam panolarında alkol devamlı halkın gözü önünde tutuluyordu. Film yapımına ilişkin olarak 1930 yılında uygulamaya konulmuş olan yasal düzenlemeler, muhtemelen alkolün beyaz perdeye yansıtılmasına ilişkin konulara yer verilmesi beklentisiyle 1934 yılında güncellenmişti (bu düzenlemeler 1960'lara kadar uygulanmaya devam etmişti). Ancak bu yeni düzenleme daha çok cinsellik ve cinsiyet farklılıklarının beyaz perdeye yansımalarına ilişkin konuları içermektedir. Yöneticiler *Casablanca* filmi (1942) çekilirken müdahale ederek, iki başrol oyuncusu Rick ve Ilsa'nın cinsel ağırlıklı sahnelerinin kesilmesini istemiş, ama filmde olayların büyük kısmının (filmde "cin mekânı" denilen) gösterişli bir barda geçiyor olması ve alkollü içecek kullanımı, kumar gibi çeşitli bar faaliyetlerini yansıtan çok fazla sayıda sahne içermesi konusunda hiçbir müdahalede bulunmamıştı.

Amerikan kentlerinde evler ya da gizli meyhanelerde gözlerden uzak bir şekilde gelişen yeni alkol kültürü, yasağın kalkmasıyla birlikte su yüzüne çıkmıştı. Alkol yasağı dönemindeki içkilerin düşük kalitesini örtbas etmek amacıyla ortaya atılan kokteyller sonraki zamanlarda da (özellikle saf içkileri uygunsuzluk derecesinde sert olduğu düşünüldüğü için tercih etmeyen kadınlar arasında) popüler olmaya devam etmişti. (Damıtılmış alkollü içeceklerin sek ya da buzlu olarak içilmesi erkeksi bir davranış olarak kabul ediliyordu.) Gizli meyhaneler tüm karmaşıklıklarıyla birlikte, kokteyl salonu ya da küçük gece kulübü gibi isimler alarak (oldukça seyrek şekilde) halkın arasına karışmıştı. Bu yeni içkili mekânlar, barların alışılmış kaba ve erkeksi kültürel yükünü hiçbir şekilde taşıyamıyordu ama herhangi bir skandala meydan vermeden kadınlarla erkeklerin bir araya gelmesine olanak sağlıyordu. Gizlemeye gerek duymaksızın evlerde içki içilmesi de toplumda oldukça sık rastlanan bir durum haline gelmişti. Kadın dergilerinde, akşam yemeklerinde kokteyl ve şarap sunumuna ilişkin makaleler ve alkollü içkilerle ilgili görgü kuralları hakkında tavsiyeler yayınlanıyordu.

Amerika Birleşik Devletleri'nde sınıf, cinsiyet, ırk, din ve bölgesel olarak farklılık arz eden çok çeşitli alkol kültürlerine rastlanabildiğinden, alkol yasağının kalkması nedeniyle oluşan kültürel değişim bir miktar abartılmış olabilir. Amerikan toplumunun

büyük bir kısmı alkolü tamamen terk etmişti; birçok kişi alkolü ahlaki ve toplumsal dü-zen açısından bir tehdit olarak değerlendirdiği için ya da (Mormonlar gibi) dini ilkeler doğrultusunda alkole tövbe etmişti. Alkollü içki kullanımının avcılık ve ata binme gibi erkeklere özgü uğraşlarla ilişkilendirildiği alkollü içki reklamlarının büyük bir kısmının hedef kitlesi erkeklerdi. İçki içmek genel olarak ya da büyük ölçüde lüks bir ihtiyaç sayılmıyordu. Civardaki tavernalar, barlar ve meyhaneler (“salon” kelimesini kullan-maktan özellikler kaçınılıyordu) işçi sınıfındaki erkeklerin buluşup görüştüğü mekân-lar haline gelmişti ama bunlar genel olarak 1920’lerde yaygın olduğundan bahsedilen içkili mekânlar gibi derbeder yerler değildi. 1930’ların değişik içki içme alışkanlıkları da alkol yasağı öncesindeki seleflerine göre farklı özelliklere sahipti.

1930’lardaki, alkollü içki kullanımının lüks bir ihtiyaç olduğuna ilişkin görüş daha çok Amerika Birleşik Devletleri’nde kentlerdeki orta ve üst sınıflardan kaynaklanı-yordu. Ama alkol yasağı sonrasında sınırın kuzeyindeki Kanada topraklarında bu bakış açısına pek rastlanmıyordu. Tüm bölgeler Birinci Dünya Savaşı’ndan kalmış, içkinin az kullanımı ya da terk edilmesi yönünde kurallar getiren kanunları değiştirerek yeni bir perakende içki satış sistemi oluşturmuşlardı. Bu yeni sistem alkol üretimini denet-leme ve içki satış yerlerine ruhsat verilmesine ilişkin işlemleri düzenleme yetkisini bölgesel yönetimlere veriyor ve bu yönetimlerin alkol satışı konusunda tekel olmasını sağlıyordu. Kanada’nın en büyük ilinde 1927’de kurulan Ontario İçki Kontrol Kurulu (LCBO) alkole erişimi düzenleyen bir izin belgesi onay mekanizması üzerinde çalış-malar yapmış ve bu sistem bazı değişiklikler yapılarak 1960 yılının başlarına kadar yü-rürlükte kalmıştı. Ontario’da yaşayan yirmi bir yaşından büyük kişiler alkol satın almak istediklerinde LCBO mağaza görevlilerince tüm alımlarının kayıt edileceği (pasaport benzeri) bir izin karnesi almak zorundaydılar.³ Mağaza müdürleri bu alkol karneleri-ni zaman zaman gözden geçirme ve herhangi bir aksaklık olduğunu düşündüklerinde (bir müşteri çok fazla alkol satın alıyorsa ya da alkol karnesinde kayıtlı olan mesleğin-den -ki karnelerde meslek belirtiliyordu- elde edeceği düşünülen gelire göre aşırı alkol harcaması yapıyorsa) müşteriyle görüşme yetkisine sahiptiler. Müdürler bu tür şüpheli müşterileri uyatabildikleri gibi, gerekli durumlarda alkol karnesinin kullanımını sade-ce bir LCBO mağazasından alkol alabileceği şekilde sınırlandırabiliyorlardı (görevlile-rin daha etkili bir izleme yapabilmesi için). LCBO tarafından alkol kullanımı sakıncalı bulunan kişiler “yasaklı listesine” işlenip, bir yıl süresince alkol almaktan men edilebili-yordu. Bir yılın sonunda durumlarının yeniden değerlendiriliyordu. “Yasaklı listesi”n-deki kişilerin isimleri polis teşkilatına ve tüm LCBO mağazalarına dağıtılıyordu.

Ontario sakinlerinden bazılarının alkolle bağlantılı davranışları yüzünden alkol ayrıcalıkları kesilebildiği gibi, bazıları da sadece statüleri nedeniyle yoksun bırakılıyor-lardı. Sadece “iyi huylu” kadın ve erkeklere izin belgesi veriliyordu. Alkolik olduğu veya aşırı içki içtiği bilinen ya da öyle kabul edilen kişilerin bu izni alması mümkün değildi.

Yerli halk ise bu konuda farklı yasalara tabi oldukları için bu belgeyi alamıyordu. Evli ve çalışmayan, dolayısıyla da kendi geliri olmayan bir kadın, ancak kocasının işi hakkında bilgi verdiği takdirde izin belgesi alabiliyordu. Öte yandan, turistler ve belli bir süre oturma izni olanlar ise sadece Ontario'da bulunacakları süreyle sınırlı geçici alkol karnesi için başvuru yapabiliyorlardı.

Avrupa'da sadece birkaç ülke katı alkol politikaların gevşetilmesi sonucunda oluşan zorluklarla uğraşmak zorunda kalmıştı. İsveç, Norveç ve Finlandiya'da devlete ait içki satış yerleri kurulmuş ve bu satış yerleri günümüzde de faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. İngiltere'de, Fransa'da ve İtalya'da Birinci Dünya Savaşı sırasında nispeten katı alkol politikaları hüküm sürmüş ve İngiltere'de satış saatlerinin sınırlandırılması ya da Fransa'da apsent üretiminin yasaklanması gibi pek çok kural iki dünya savaşı arasındaki dönemde ve sonrasında da yürürlükte kalmıştı. Tüketim şekilleri, işsizliğin artmasına ve buna bağlı olarak harcama gücünün düşmesine sebep olan Büyük Buhran gibi ekonomik dalgalanmalara paralel olarak değişkenlik göstermişti.

İngiltere'de, 1929 yılında hükümet, ruhsat verme kuralları ve alkol tüketiminin sosyal ve ekonomik etkileri konusunda çalışmalar yapmak üzere bir kraliyet komisyonu kuruldu. Bu, hissedilmekte olan toplumsal buhrana bir tepki değildi, zira 1929 yılında kişi başına düşen alkol tüketim miktarı otuz yıl öncesindeki dönemin çok altında seyrediyordu. 1899'dan beri, damıtılmış alkollü içeceklerin tüketimi bir galondan çeyrek galona kadar düşmüş, bira tüketimi de yarıya inmişti. Bu önlemlerle alkol karşıtı görüş, İngiltere'nin popüler içki alışkanlıklarında önemli bir yer edinmişti.

Komisyonun 1932'de yayımlanan raporunda endişe edilecek fazla bir konu yoktu. Barların (öğlen ve akşam yemek saatleri arasında kapatılmayarak) öğlenden sonraları açık kalmasının toplumsal olarak bir sakıncası olmayacağını savunan Londra emniyet müdürünün ve başkalarının itirazlarına rağmen, alkol satışı yapılan yerlerin açılış kapanış saatlerine ilişkin olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında getirilmiş olan kuralların devam etmesi öngörülmüyordu. İngilizlerin içki alışkanlıkları konusuna gelince, bu polis müdürleri, "Sarhoş edici maddelerin kullanımındaki azalmayla birlikte, toplumdaki içki düşkünlüğü de fark edilir şekilde azaldı," diyorlardı. Genç nüfusun içki kullanım şeklini de daha güvenilir bulduklarını belirtiyorlardı. Vergilerin yükseltilmesi, içkilerdeki alkol oranının düşürülmesi, sanayideki makineleşme talepleri ve buhran döneminde artan işsizlik oranı gibi etmenlerle alkol kullanım oranının düştüğünü gözlemleyen komisyon, "Sarhoşluk artık moda olmaktan çıktı,"⁴ açıklamasında bulunmuştu. Onlar konuya iyimser yaklaşıyor olsalar da, polis müdürleri o kadar da saf değillerdi; aşırı alkol kullanımından büyük ölçüde uzaklaşan bir kültürel ortam oluşmuş olsa da hâlâ çok sayıda sarhoşluk vakasına rastlanıyordu. Polis müdürleri ruhsatlı içki satışı yapılmakta olan yerlerin sayılarının azaltılması, barlardaki ortamın iyileştirilmesi ve alkol konusunda daha çok eğitim verilmesi konularında düzenlemeler yapılmasını öneriyorlardı.

Bazı açılardan bu öneriler zaten uygulanıyordu. 1920'lerin başlarından itibaren, İngiliz bira üreticileri genellikle Tudor veya Georgia tarzında, daha rahat ve büyük meyhaneler yaparak içki alışkanlıklarını yeniden şekillendirmeye başlamışlardı.⁵ Çoğunda, belli başlı Londra otellerinden getirilen yetişmiş şeflerin hazırladığı kaliteli yemekler servis edilen, şaşıla yemek salonları ve alkol satışı yapılamayan uzun öğlenden sonralarında alkolsüz içeceklerin sunulduğu çay salonları vardı. Yenilenen meyhanelerdeki en önemli farklılık salonlardı. Duvardan duvara halılar ve rahatlık ön plana alınarak çeşitli döşemelik kumaşlarla bezenmiş mobilyalar, duvarlarda asılı tablo ve resimler ile bu salonlara adeta, biraz da kasvetli olan orta sınıf oturma odalarının görüntüsü verilmişti. Bu salonlar evde güvenle içki içilen ortamları andırıyor ve topluluk içerisinde içki içilmesinin saygın bir davranış şekli olduğu konusunda kadınlar açısından güven oluştuyordu. Ortamın kadınlaştırılması, İngiltere'nin en büyük bira fabrikalarından biri olan Whitbread'in talimatlarında özenle açıklanıyordu: "Ancak ankastre mobilyalar, duvar kâğıtları, ağır perdeler ile duvarlara asılan ünlü yarış atları, ödüllü boks maçları, eski devlet adamlarının yıllık fotoğrafları gibi 'sanat eserleri' ile köklü bir değişim mümkün olabilirdi."⁶

Bu yenilenmiş meyhanelerin çoğu, kullanılan otomobil sayısının hızla artması sonucunda kalabalıklaşan trafiği rahatlatmak amacıyla açılan otobanlar ve çevreyollarının kenarındaydı. İngiltere'de otomobil sahibi olanlar 1925 yılında 580.000 kişiye, bu rakam İkinci Dünya Savaşı arifesinde iki milyonu geçmişti. Otomobil sahibi oldukları için hareket kabiliyeti artan bu müşteri kitlelerinin etkisiyle, içkinin yerel meyhanelerde içilmesi geleneği de yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştı. Otomobillerin yaygınlaşması sonucunda yeni bir içkili mekân türü olan şehirden uzak dinlenme tesisleri oluşmuştu. Zengin, motorize bir sınıfa hitap eden bu tesisler, meyhanelere göre daha lüks, hatta çok daha gelişmiş düzenleriyle boş zamanları değerlendirmek için çeşitli aktivitelere uygun hoş ortamlardı. Çoğu tesiste, yüzme havuzu, lüks bir restoran ve popüler dans müzikleri çalan orkestraları olan, gece elbisesi ve frak gibi resmi kıyafetlerle giriş yapılan dans salonları mevcut oluyordu. Her köşesinde alkol servisi yapılan bu kulüplerde bira, damıtılmış alkollü içecekler ve şarap yanında ayrıca çeşitli kokteyller de satışa sunuluyordu. Aynı dönemde Berlin'de faaliyet göstermekte olan açık saçık gece kulüplerinden çok farklı ama Amerikan kokteyl salonlarına yakın özellikte olan bu tesislerde, alkol ve dans eşliğinde ortaya çıkan gayri meşru yakınlaşmalar, bu mekânların biraz tehlikeli ortamlar oldukları yönünde bir algı oluşturmıştı. Bu mekânlar oldukça kasvetli olan küçük burjuva içki kültürünün hüküm sürdüğü meyhane ortamlarından çok farklıydı.

İçki içtikten sonra fazlasıyla coşkulu olan kişilerin direksiyon başına geçmeden önce uyuyarak alkolün etkisini üzerlerinden atmaları için konaklama imkânı verilmeden, bu yeni tür meyhane ve kulüpler kaçınılmaz olarak içkili araba kullanımı konu-

sunda soru işaretleri oluşmasına sebep olmuştu. Kraliyet Komisyonu 1929 yılında yayınladığı raporunda bu konuya on beş satırlık küçük bir yer ayırmış ve sadece otobüs, kamyon ve diğer ticari araç sahiplerinin görev başındayken içkiden kaçınmaları yönünde ufak bir uyarıda bulunmakla yetinmişti. Bu gösteriyor ki, en azından İngiltere’de, içkili araba kullanımı çok da önemli bir problem olarak görülmemekteydi. Alkollü araba kullanımını yasaklayan kanunlar Birinci Dünya Savaşı sonunda yürürlüğe konulmuştu ancak 1930’lara kadar standart bir sarhoşluk ölçümü olmadığı için, kanıt olarak polisin sağduyuya dayalı tespitleri kabul ediliyordu. Düz bir çizgide yürüyememek, konuşurken dili dolanmak ya da parmağıyla burnunun ucunu gösterememek gibi durumlar sarhoşluk belirtisi olarak kabul ediliyordu.

1929 yılındaki Kraliyet Komisyonu raporunun temel önerilerinden biri olan alkol eğitimi konusu, o dönemdeki pek çok ülkenin alkol politikalarında yer almaya başlamıştı. Topluların eski dönemlerdeki aşırı içki kullanım alışkanlıklarına geri dönmeleri konusundaki endişelerin sonucu olarak ortaya çıkan bu yaklaşıma göre, alkol konusunda verilecek olan erken eğitim sayesinde gelecek nesiller alkol bağımlılığından korunabilirdi. İngiltere’de yapılmış olan, alkol eğitimi konusundaki ilk resmi müfredat, 1909 yılından kalan bir çalışmaydı ve alkol karşıtı öğretilerin etkisiyle oldukça katı bir yaklaşımla hazırlanmıştı. 1922’de yenilendiğinde bu müfredatta alkol daha geniş açılardan ele alınmış ve aşırı alkol kullanımı aşırı yemek yemekle ilişkilendirilmişti; ölçülü bir şekilde içki içilmesi genel olarak, daha sağlıklı bir yaşam sürmek için gerekli olan kişisel disiplinin bir parçası olarak tanımlanmıştı. Bu konuda yazılan ilk resmi ders kitabı 1918 yılında yayınlanan ve iki dünya savaşı arasındaki dönemde birçok İngiliz okulunda yaygın olarak kullanılan *Alcohol: Its Action on the Human Organism – Alkolün İnsan Organizması Üzerindeki Etkileri* adlı kitaptı. Son derece teknik ve sıkıcı bir ifadeyle yazılmış olan bu kitapta daha çok alkolün fizyolojik etkileri ele alınmıştı. Bu kitapta alkolün bir besin maddesi olmadığı, besin değerinin çok düşük olduğu ve sinir sistemi üzerindeki etkilerinin azaltılması için sulandırarak ya da yemeklerle birlikte tüketilmesinin uygun olacağı belirtiliyordu.⁷

Genç okurların o dönemde alkolle ilgili yazılmış olan pek çok kitapta daha az detaylı ve sarıh bilgiye ulaşmaları mümkündü. Örneğin 1930’larda yayımlanan bir Amerikan kitabında alkolün aşırı kullanımı aşırı yemek yemekle aynı şekilde değerlendirilmişti: “Bazı oğlanlar ve hatta kızlar sirke, tuz, karanfil, kahve, baharat gibi maddelere yönelik anormal bir iştah geliştirerek bedenlerini güçsüzleştirip hasta ediyorlar(...) Bu tür alışkanlıklar, erken zamanda önlenemezlerse, gizliden gizliye gelişen bir sosyal tehlike halini alarak, bu alışkanlıklara sahip olan kişilerin aşırı içki kullanımına yönelmelerine sebep olup, kalıcı hasarlara, hatta toptan çökmelerine ve enkaza dönüşmelerine yol açıyorlardı.” Karanfilin uyuşturucu maddelere bir geçit olarak tanımlandığı bu kitapta konuya ilişkin anlatım şöyle devam ediyordu: “Yiyeceklerle ilgili söylenen her

şey içecekler içinde geçerlidir. Sadece sağlığınıza iyi gelecek içecekleri tüketin. Kaynağından çıktığı sıcaklıktaki saf su, gençler ve yaşlılar için en iyi içecektir(...) Sarhoş edici içeceklerin hiçbir türünü kullanmayın. Etrafinıza bakın ve romun insanların hayatında oluşturduğu tahribatın farkına varın.”⁸

İki dünya savaşı arasında hükümetlerin uyguladığı politikalar (vatandaşları eğer tümüyle bırakamıyorlarsa da daha az alkol kullanmaya teşvik etme) ile bu kitapların ortaya koyduğu görüşler, 1931 yılında Fransız Hükümeti’nin alkolün tarihinde olağan dışı bir uygulamayı daha başlatmasıyla (Fransızların daha çok şarap tüketmesi yönünde başlattığı kampanya ile) daha da dikkat çekmişti.⁹ Amerika Birleşik Devletleri’nde hâlâ yürürlükte olan alkol yasağı, diğer yerlerde yaşanan ekonomik buhran ve artan işsizlik oranları sebebiyle Fransız şarap üreticileri, peş peşe iyi hasatlar elde etmiş olmalarına rağmen, yurt dışına şarap ihraç edemiyorlardı. Birinci Dünya Savaşı ve Rus Devrimi’ni izleyen dönemde, savaşın İngiltere’deki orta ve üst sınıflar üzerindeki olumsuz ekonomik etkileri sebebiyle, aristokrat Alman, Avusturya ve Rus piyasalarını kaybeden Bordeaux, Burgonya ve Champagne bölgelerindeki seçkin şarap üreticileri de aynı durumdaydı. Fransız şarap ihracatı 1924 yılında 2 milyon hektolitreyken, bu rakam 1932 yılında sadece 700.000 hektolitreydi ve eğer birkaç iyi hasat daha olursa iyice artacak olan büyük bir ihtiyaç fazlası birikim oluşmuştu. İhtiyaç fazlası ürün arttıkça fiyatlar da düşüyor ve buna paralel olarak (milyonlarca küçük ölçekli üzüm üreticisi de dahil olmak üzere) üreticilerin ve şarabın taşınması, satışı ile ilgili iş yapan herkesin kazançları da hızla azalıyordu.

Kriz o kadar geniş bir tabana yayılmıştı ki, hükümetin bunu görmezden gelmesi mümkün değildi. 1931–1935 yılları arasında ihtiyaç fazlası şaraplar konusunda önlem olarak çıkartılan ve uzun süre yürürlükte kalan bir kanunla 1920’li yıllarda iyice artan üretime sınırlama getirildi. Yüksek kazanca faiz uygulanmaya başlandı, on yıl süreyle yeni bağ kurulması yasaklandı ve şarabın damıtılarak yakacağa dönüştürülmesi zorunlu hale getirildi. Son kanuni düzenleme, “Château d’Yquem incilerinin ve Chambertin yakutlarının(...) Arabaların yakıt deposunda kullanılmasını” bir tür “saygısızlık” olarak tanımlayan protestoculara rağmen yürürlüğe konmuştu. Fransız hükümeti arz miktarını azaltmakla birlikte, vatandaşları artan şarap stoklarından doğan problemlere karşı şarap içmeye teşvik ediyordu. Bu iyimser bir hedefti. 1931’de Fransa’da bir yetişkinin yıllık şarap tüketimi 206 litreydi ve bu rakam Fransa’yı şarap tüketiminde dünya birincisi yapıyordu. Bunun daha da artarak Fransa’nın her yerini kaplamış olan fiçılarda ve varillerde bekleyen şarap konusuna çözüm olmasını beklemek çok da anlamlı olmayacaktı.

Herhangi bir tür alkollü içeceğin kullanımını artırmak için yapılan girişimler güncel yönelimlere de aykırı düşüyordu. Gerçekten de Amerika Birleşik Devletleri alkol yasağını kaldırmak üzereydi ama ne orada ne de başka bir yerde kimse alkol kullanı-

mının artırılmasını talep etmiyordu. Sadece İngiliz Bira Üreticileri Birliği başkanı Sir Edgar Sanders bira tüketiminin arttırılması yönünde bir kampanya başlatmıştı. Bu kampanyanın bu tür bir lobi grubundan beklenebilecek bir uygulama olmak dışında bir amacı olamamakla birlikte, alışılmışın dışında bir açıklıkla ortaya konulmuştu. Sanders'in amacı "henüz ağzına bira koymamış olan binlerce hatta milyonlarca genç adam için bira içmeyi bir alışkanlık haline getirmektir."¹¹ Bira üretim sanayisi biranın sağlıklı özelliklerini ön plana çıkartan bir kampanya düzenlemeye başladı. Bu kampanya, 1920'lerde Guinness'in koyu biranın besleyici özelliklerinin altını çizmek üzere yaptığı propaganda çalışmalarını çağrıştırıyordu.

Fransa'da bira değil, şarap sağlıklı içecek olarak biliniyordu. Fransızlar yıllar boyunca şarabı (doğal ve sağlıklı bir içecek) ve "alkolü" yani damıtılmış alkollü içecekleri (ki bunların sağlık ve toplumsal düzen açısından zararlı olduklarına inanılmaktaydı) birbirinden ayrı tutan bir içki kültürü oluşturmuşlardı. Diğer yerlerdeki güncel eğilimlerin aksine, Fransız doktorlar şarabın sağlık için yararlı olduğunu belirtmekte ısrar ediyordu ve şarabın sözde faydaları şarap kullanımının artırılması amacıyla düzenlenen kampanyaların merkezinde yer alıyordu. Zamanın önde gelen doktorları *Médecins amis du vin* (Şarabın Doktor Arkadaşları) isimli bir birlik oluşturarak, hükümetin şarap tüketim kampanyasına destek olmak için gazetelere makaleler ve mektuplar yazıyorlardı. Şarabın sağlık açısından yararlarını ön plana çıkaran reklamlar hazırlanıyordu; bunlardan birinde, su içenlerin ortalama ömürleri 59 yılken, şarap içen bir kişinin ortalama yaşam süresinin 65 yıl olduğu ve yüz yıl yaşamış olan kişilerin yüzde 87'sinin şarap içtiği belirtiliyordu.¹²

Bu düşüncenin paralelinde Fransızların milli içeceği ilan edilmiş olan şarabın, köklerini (zaman zaman şehitlerin kanlarıyla sulanmış olan) Fransız toprağından aldığı için, şarap içmek sadece sağlık için yararlı olmakla kalmayıp aynı zamanda vatanseverler için bir yükümlülük olduğu mesajı geliştiriliyordu. Eğer şarap içmek vatansever bir hareketse, çok şarap içmek kişinin daha çok vatansever olduğunu göstermekteydi. Bir doktorun konuyla çok da ilişkisi olmayan seçkin bir ortamda dile getirdiği gibi, şarap aslında Fransa'nın varlığının mutlak sebebiyle ilişkiliydi: "Şarap binlerce yıldır Fransa'nın milli içeceği olmuştur. Çevrelerindeki devletlerle diğer milletlerden daha çok savaşımlara girdikleri halde, Fransızlar varlıklarını sürdürmeyi başarmakla kalmamışlar, dünyadaki ilk iki ya da üç önemli ulustan biri olmuşlardır."¹³

"Daha çok şarap iç" kampanyasının mesajını yaymak için (posterler, istasyonlardaki ilan panoları, gazete ilanları, yerel festivaller ve konferanslar gibi) birçok değişik yayın organı kullanılmıştı. Paris'te "Tercihiniz şarap olsun", "Şarapsız bir yemek güneşsiz bir güne benzer" gibi mesajlar taşıyan dört yüz tane yanıp sönen ışıklı reklam panosu dikilmişti. Fransız filmlerinde şaraba atıf yapılması, adeta ürün yerleştirmenin ilk örnekleri olarak, teşvik ediliyordu. 1934-1937 yılları arasında devlet radyosu, Fran-

sa tarihinde şarabın yerini konu alan bir program dizisi yayınlamıştı. Dinleyiciler XVI. Louis'nin sadece ülke ekonomisini iyi yönetemediğinden Fransız Devrimi'ne neden olduğu için değil, şarabını su katarak içtiğinden, yeterince derin düşünemediği için başarısız bir kral olarak tanındığını bu programlardan öğrenmişlerdi. Aydınlanma döneminin büyük düşünceleri hep şarabın etkisi altındayken ortaya konulmuştu.

Kampanyada, toplumda daha fazla şarap tüketeceği düşünülen grupların hiçbiri ihmal edilmemişti. Genç delikanlılar şarap içmeyi askerdeyken öğreniyorlardı. Bazı öğretmen gruplarının (ve tabii içki karşıtı organizasyonların) itirazlarına rağmen kampanya Fransız okullarında da yaygınlaşmıştı. Öğrenciler imlâ derslerinde Louis Pasteur'ün şarabın sağlık açısından avantajlarını anlattığı metinleri yazıp, coğrafya derslerinde Fransa'nın önemli şarap bölgelerinin yerlerini öğreniyorlardı. Matematik derslerinde ise denklemler, "On derecelik [alkol seviyeli] bir litre şarap, besin değeri olarak 900 gram süte, 370 gram ekmeğe, 585 gram ete ve 5 yumurtaya eşdeğerdir," gibi tanımlamalar içeriyordu. Öğle yemeği ve ders aralarında çocuklara şarap servis edilmesi bile öneriliyordu. 1932 yılında Los Angeles Olimpiyat Oyunları sırasında Fransız Olimpiyat Komitesi, Fransız atletlerin "aynen Amerikan limanlarındaki Fransız denizcilere yapılan uygulama gibi, günde bir litre şarap istihkakları olmasını" talep etmişti. Takımın aşçısı Fransız olsa da, "şarap olmayınca yemeğin tadı çıkmıyordu."¹⁴

Fransa'nın büyük şehirlerinin dışında, özellikle Fransız sömürgelerinde yeterli miktarda alkol tüketimi olmadığı düşünülüyordu. Şarap yanlısı kampanyalar düzenleyenler sadece sürgündeki sömürgecileri değil, Fransa'nın özellikle Kuzey Afrika'da sahip olduğu geniş topraklarda yaşayan yerli halkı gözlemleyebiliyorlardı. Tabii, bunların çoğu içki kullanmayan Müslümanlar olduğu için, sadece daha fazla Fransız üzümü yiyip, mayalanmamış içecekler tüketerek, bu milli davaya katkıda bulunabilecekleri düşünülüyordu. Amaçlanan hedefe ulaşabilmek için 1936 yılında Tunus'ta yapılan bir konferansta konuşmacılar üzüm suyu yapımı ve saklanması gibi konuları ele almışlardı. Ama kampanyanın asıl gücü bizzat Fransa'da ve zaten şarap içen kişiler üzerinde hissedilmişti. Lokantalarda yemek ücretinin içine bir miktar şarap eklenmesi ve şarabın uygun ücretlerle satışı teşvik ediliyordu. İlave perakende satış mağazaları açılması (meydanlarda kamyonetlerden şarap satışını da içerecek şekilde) önerilirken, barlarla ilgili uygulanmakta olan kısıtlayıcı kurallar da gevşetilmişti.

İki dünya savaşı arasındaki dönemdeki genel eğilimlere ters düştüğü halde şarap tüketimini artırmaya yönelik kampanya (öğrencilere şarap verilmesi ve her yıl düzenlenen Fransa Turu sırasında yarışırken şarap içen bisikletçilere para ödenmesi gibi) bazı kabul edilemez öneriler dışında şaşırtıcı sonuçlar vermişti. Başkan Roosevelt alkol yasağının kalkmasıyla eski kötü günlerin geri dönmesi konusunda uyarıda bulunurken ve Kanada eyaletlerinde halkın alkol tüketimi sıkı şekilde gözlemlenip sınırlandırılırken, Fransız hükümeti vatandaşlarını şarap içmeleri, çok içmeleri ve daha çok içmeleri

konusunda teşvik ediyordu. Tüm çalışmalara ve harcamalara rağmen, diğer ülkelerden kısa bir süre sonra 1931 yılında Fransa'yı da etkisi altına alan buhrandan kaynaklanan ekonomik gerçekler sebebiyle, kampanya başarısızlığa uğradı. 1920'lerde kişi başına düşen ortalama alkol tüketimi 224 litreyken, yürütülen geniş çaplı kampanyaya rağmen 1930'larda bu rakam 203 litrede kalmıştı. Bu çok belirgin bir düşüş olmamakla beraber, yine de hükümetin artış beklentilerine karşın bir düşüşü gösteriyordu.

Fransa'daki şarap krizi daha fazla tüketim sağlayamamış olsa da, Fransız şarabının değişimine katkıda bulunmuştu. Üzüm bağlarını sökmek için bir plan uygulamaya konulmuştu ve 1934 yılında çıkarılan bir kanunla ticari şarap yapımında melez üzüm çeşitlerinin kullanımı yasaklanmıştı. Bu tür üzümler sadece aile içi kullanım amacıyla üretilen şaraplarda kullanılabilir; ama bu kanunun gerekçelerinden biri, melez üzümlerden yapılan şarabın deliliğe neden olabileceği konusuydu. Daha da önemlisi şarabın kökeninin korunması konusunda alınacak önlemlerdi çünkü düşen fiyatlar sebebiyle bazı tacirler, düşük fiyatlı şarapları sanki daha seçkin ve pahalı şarapların üretildiği bölgelerden geliyormuş gibi etiketleme yoluna gidiyorlardı; bir tacir İspanya'nın La Mancha bölgesinde üretilen bir şarabı sanki Burgonya'nın kuzeyindeki Chablis'ten almış gibi etiketleyerek satışa sunmuştu. 1935 yılında onaylanan bir kanun, şarabın kökenini garanti etmek için Appellation d'Origine Controlée (Kaynağını Denetleme) sistemi adlı bir yöntem öngörüyordu ki bu yöntem halen Fransız kanunlarının merkezinde yer alır ve diğer pek çok ülkeye örnek teşkil etmiştir. Daha 1905 yılında, asma biti krizinin etkisiyle oluşan kıtlığa karşılık olarak çıkarılan kanundan sonra, takip eden yıllarda, Fransa'da çok çeşitli kanunlar yapılmıştı. Ama 1935 kanunu isimlendirme sistemine genişletilmiş sistematik bir düzen getirerek, oluşturulacak olan yüzlerce isimlendirmenin yolunu açmıştı. Düzenleme gereğince her bir isimlendirme, kullanılacak üzüm çeşitleri, bu çeşitlerin karıştırılma oranları, en düşük alkol sınırı ve bir hektar asmadan alınabilecek en fazla ürün miktarı gibi konuları içeriyordu.

Avrupa ve Kuzey Amerika'nın demokratik ülkelerinde içkinin yarattığı düşünülen zorluklara karşı çeşitli yasal düzenlemeler yapılırken, iki dünya savaşı arasında Avrupa'da oluşan pek çok otoriter rejimde de alkole ilişkin endişeler mevcuttu. Örneğin Almanya'da Birinci Dünya Savaşı sonrasında meydana çıkan Liberal Weimar Cumhuriyeti, 1933 yılında Nazi rejimine boyun eğdiği zaman, uygulanmakta olan politikada hissedilir bir değişim yaşanmıştı. 1920'li yıllar boyunca ortanın solundaki partilerin çoğunlukta olduğu Weimar Hükümeti Almanya'nın savaş zamanındaki alkol üretimi konusundaki sınırlamaları devraldıysa da, ülkedeki yaşam koşullarını iyileştirmek adına bunları hemen devre dışı bırakmıştı. Alkol her yerde bulunabiliyordu ama gariptir ki alkol tüketimi, neredeyse yılda kişi başına 3 veya 4 litre saf alkol düşecek şekilde tarihin en düşük seviyelerinde seyrediyordu. Bunun sebeplerinden biri muhtemelen, öncelikle savaş sonrası fakirleşmeyi, sonra 1923 yılındaki yüksek oranlı enflasyonun

feci sonuçlarını ve ardından da ekonomik buhran ve işsizlik oranındaki artışı yaşamış olan Almanların alım gücünün büyük ölçüde zayıflamış olmasıydı. Alman bira üretimi 1914'den önceki yirmi yılda düzenli bir şekilde yıllık 70 milyon hektolitreye ulaşırken, 1919'dan 1933'e kadarki dönemde ortalama olarak 41 milyon gibi rakamlara inerek, yüzde 40 oranında bir düşüş yaşamıştı.¹⁵

Weimar Cumhuriyeti'nin liberal politikalarının tersine Nazi rejimi, uyguladıkları radikal politikaların temelinde yatan, insan ırkının ıslah edilmesine yönelik ırk ıslahı teorilerine dayanarak, genelde alkol karşıtı bir tavır sergilemişti. Irkı iyileştirme teorilerini destekleyenler sıklıkla alkolün birey ve toplum sağlığına olumsuz etkilerini vurgulayarak, geniş anlamda "alkolizm" olarak tanımlamakta oldukları durumu (genellikle, düzenli olarak ortalamanın üstünde alkol tüketiminden başka bir anlamı olmasa da) cinnet, suç, ahlaksızlık ve epilepsi gibi açık bir yozlaşma göstergesi olarak görüyorlardı. Pek çok Alman alkol kuramcısı alkol bağımlılığının çevresel ve sosyal şartlardan kaynaklandığını görmek yerine, (herhangi bir tür) bağımlılığın sadece bu alışkanlıklara doğuştan meyilli olan kişilerde kök salabildiğini öngören ırk iyileştirme prensiplerini benimsiyorlardı. Örneğin alkolizm, kendi başına bir hastalık olarak değil, birçok vakada, daha temel bir patolojinin belirtisi olarak kabul ediliyordu. Bu yaklaşıma göre ulaşılan en önemli sonuç, medikal ya da tedavi edici yöntemlerle alkolizmi önlemenin ya da tedavi etmenin mümkün olmayacağıydı.

Olağan içki kullanımı (düzenli olarak ve sınırlı miktarlarda rahatlamak ya da sosyalleşmek amacıyla veya bayram, evlilik gibi toplantılarda ara sıra alkol almak) ise tamamen farklı bir konu olarak değerlendiriliyordu. Naziler, bira ve Schnapps (bunlara göre çok az tüketiliyor olsa da, üçüncü sırayı alan şarap) içmeyi Alman kültürü ve sosyalleşme yeteneğinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul ediyorlardı. Nazilerin ilk politik hareketi, 1923 yılındaki "bar ayaklanması" içkili bir mekânda patlak vermiş olduğundan, Hitler'in yandaşlarını sokaklara sürmesinden önce bir miktar bira içilmiş olduğunu tahmin etmek güç değildir. (Hitler kendisi nadiren içki içerdi. Kendisini alkole, ete ve cinselliğe tövbe etmiş bir kişi olarak gösteriyor olmasının sebebi, bedensel arzularına gem vurarak kendini tamamen ülkesinin ve halkının refahına adanmış bir lider görünümü yaratmak istemesiydi.)

Naziler genelde bireysel ve sosyal zararları (iş devamsızlığı, hastalık, aile içi şiddet, suç ve trafik kazaları gibi) sebebiyle içki kullanımı konusunda tenkitçi olsalar da, alkolü yasaklamanın, gereğinden fazla karmaşa ve isyana sebep olacağını bilecek kadar pragmatik kişilerdi. Naziler, Amerika Birleşik Devletleri'nde alkol yasağı kaldırıldığı yıl iktidara gelmişlerdi ve bu uygulamanın sonuçlarını gözlemleme şansına sahip olmuşlardı. Ayrıca Nazi liderleri, alkolün Yahudilerce Alman halkını zayıf düşürmek amacıyla kullanılan bir madde olduğu şeklinde parti içinde dolaşan radikal yorumları da pek dikkate almamışlardı.

Aksine, Naziler alkole karşı başlangıçta ılımlı bir yaklaşım sergileyerek, aynı dönemde Avrupa'da hüküm süren yönetimlerle benzer uygulamalar ortaya koymuşlardı. Getirilen kurallar açısından bakıldığında, alkole erişimin sınırlandırılması, vatandaşların alkolün tehlikeleri hakkında eğitilmesi, reklamlara sınır getirilmesi, içkili mekânlarda polis kontrolü ve içkili araba kullanımı konusunda caydırıcı önlemler alınması gibi yeni düzenlemeler yapıldığı görülmüyordu. Alkol sanayisinin meyve suyu gibi alkolsüz içecekler de üretmesi istenirken, bir yandan da içki kullanmayanlar için alkol satışı yapılmayan lokantalar açılıyordu.

Baskıcı yönden ise, sarhoş olup huzuru bozan kişiler barlara ve tavernalara alınmıyor ve bu kişiler günlük gazetelerde yayınlanan "sorumsuzca içki içenler" listelerine eklenerek toplum önünde itibarsız bir konuma düşürülüyorlardı. Daha ciddi suçlular kanunen çalışamaz kabul edilerek sanatoryum, çalışma kampı veya toplama kamplarına (o dönemde aslında çalışma kamplarıydı) gönderiliyorlardı. Sarhoşken suç işleyen kişiler yasaların tüm gücünü üzerlerinde hissediyorlar, hapishane, ıslah evi veya "güvenli bir şekilde nezaret altında tutulacakları" diğer yerlere (bu, çoğunlukla toplama kampı anlamına geliyordu) kapatılmak suretiyle kanunen en ağır şekilde cezalandırılıyordu. İçkili araba kullanımı konusunda (ki Naziler arabalara aşırı derecede düşkünlüler) özel dikkat sarf ediliyordu. 1938 yılında Alman Polis Teşkilatı, sadece altı yıl öncesinde İsveçli bilim adamı Eric Widmark tarafından geliştirilmiş olan, kanda alkol testini ilk uygulayanlar arasındaydı.¹⁶

Nazilerin tanımına göre sıradan ve sağlıklı olan Alman vatandaşlarının aşırı alkol kullanmaya başlaması nedeniyle ortaya çıkan problemleri çözmek amacıyla, bu kanuni düzenlemeler yürürlüğe konulmuştu. Alkolizm ise tamamen farklı bir konu olarak daha ciddi önlemler alınmasını gerektiriyordu. Temel politika, Kalıtsal Hastalıkları Olanların Soylarının Önlenmesi Hakkındaki Kanun'da ortaya konulmuştu. Bu kanun 1933 yılında, Naziler iktidara geldikten kısa bir süre sonra yürürlüğe girmişti ve alkolizmi delilik, şizofreni, sakatlık, körlük ve kalıtsal hastalık kabul edilen diğer vakalarla aynı temele oturtuyordu. Bu kanun tüm alkolikleri tedavi etmek yerine (ki Naziler bunu boşuna bir çaba olarak değerlendiriyordu), gelecekte alkolizm vakalarını en aza indirmek amacıyla düzenlenmişti. Kullanılacak yöntem olarak, alkolik olduğu tespit edilen kişileri kısırlaştırmak öneriliyordu. 1933 Kanunu ile ilgili bir yoruma göre "ayyaşların kısırlaştırılması ile gelecekte zekâ geriliği olan insan sayısı azalacağı için, kalıtsal hastalık taşıyanlar arasındaki sarhoşların sayısı da düşürülebilirdi."¹⁷

Alkoliklerin kısırlaştırılması konusunda genellikle yetkili doktorlar veya alkol-den kaynaklanan problemler konusunda çalışan kurumların yöneticilerince başvuru yapılıyor ve bu başvurular bir yargıç ve iki doktordan oluşan bir heyet tarafından incelenip karara bağlanıyordu. Alkolizm vakasının temelinde herhangi bir kalıtsal neden aranmaksızın, aşırı içki kullanımı ile bundan kaynaklı suç işleme, aileye ve ülkeye karşı

sorumlulukların ihmali, çalışma alışkanlıklarında oluşan bozukluklar, kısırlaştırma kararını vermek için yeterli sebep sayılıyordu. Bu konudaki başvuruların yaklaşık olarak yüzde 90'ının kabul edildiği ve alkolik teşhisi konulan 15.000 ila 30.000 kişinin bu kanun kapsamında kısırlaştırılmış olduğu tahmin edilmektedir.

Kalıtsal kökenli alkolik olamayan kişiler kısırlaştırılmıyorlarsa da evlilikten men ediliyorlardı. 1935 yılında çıkarılmış olan Evlilik Sağlığı Kanunu “akli dengesi yerinde olmayan” kişilerin evlenmesini yasaklarken, alkolizmin “hem evli çiftin hem de çocuklarının toplum içerisinde yararlı bir birliktelik oluşturmalarına engel olduğunu” vurguluyordu. Kanuna göre alkolikler “çocukların düzgün bir şekilde yetiştirilmesini ve ailenin ekonomik durumunu tehlikeye sokuyordu.”¹⁸ 1938’de çıkarılan bir Alman boşanma kanunu, alkolizmin boşanma nedenleri arasında yer almasını sağladı.

Naziler her ne kadar alkol karşıtı görüşler ortaya koymuş olsalar da, alkol üretimi ve tüketimine çok ciddi müdahalelerde bulunmadıkları için, yönetime gelmelerini takip eden dönemde Almanya’daki alkol tüketiminde düzenli bir artış gözlemlenmişti. Damıtılmış alkollü içeceklerin tüketimi, 1933 ile 1939 yılları arasında iki katına çıkmış ve bira üretimi 1920’lerdeki düşüşünü ters yöne çevirmişti. Bu durum büyük olasılıkla, Nazi rejiminin bayındırlık ve savunma teçhizatı konusunda büyük yatırımlar yapması sebebiyle iyileşen ekonomik durum ve istihdam artışından kaynaklanmaktaydı.¹⁹ Buna ek olarak, hükümet kanadı alkol sanayisinin bazı kollarına, örneğin şarap fabrikalarına (şarap üretimi 1930’larda düşmeye başlamıştı) ve tavernalara destek oluyordu; çünkü bu işletmelerin istihdamı artırdığının ve ülkenin alkolden gelecek her türlü kazanca ihtiyacı olduğunun bilincindeydiler.

Sovyetler Birliği’ndeki Komünist Parti de kendilerine özgü zamanlama mantığı ve güdülerle, alkol sorunlarına çözüm bulmaya çalışıyordu. Çarlık döneminden miras kalmış olan ve Sovyetler Birliği’nin ilk yıllarında da hüküm süren yasaklama politikalarından yavaş da olsa uzaklaşan Stalin hükümeti, devlete ait tesislerde üretilen alkole daha kolay erişim sağlanmasına olanak veren uygulamalar yürürlüğe koymuştu. Ancak 1920’li yıllar kanunışı yollarla üretilen bir votka türü olan *samogona* karşı mücadeleyle geçmişti. Çok fazla miktarda tahılın bu alkollü içkiyi üretmek için kullanıldığı bildiriliyordu. 1922’de Adalet Bakanlığı yaptığı bir açıklamada “[samogon] üretiminin(...) cumhuriyetin birçok bölgesinde büyük ölçekli bir girişim haline geldiğini; ülke sağlığına zarar verdiğini, tahıl ve diğer maddeler açısından anlamsız bir savurganlık ve israfa sebep olduğunu” belirtmişti.²⁰ Hükümete göre bu içkiyi üretenlerin çoğu, ellerinde kalan ihtiyaç fazlası tahılı hükümete vermektense, her şeyi yapmaya hazır olan rejim karşıtı kişilerdi. Samogon üreticileri genellikle Rusya’da ücretle işçi çalıştıran aşırı zengin köylüler (kulak) olarak biliniyorlardı. Bu zengin köylü sınıfı, daha sonra, Stalin tarafından tarımın kolektifleştirilme kampanyası sırasında, işkence ve sürgüne maruz kalacaklardı.

Alkol Sovyetlerin politik konuları arasında önemli bir yere sahipti. Kaçak alkol üretimi sadece kanundışı olmayıp, toplumu tahıldan mahrum bırakıyor ve antisosyal davranışlara sebep oluyordu. 1922 yılında devlet kontrolünde olan *Pravda* gazetesi samogon karşıtı kampanyaları destekleyerek, kesinlikle politik kelimelerle şöyle yazıyordu: “[Samogon] karşıtı mücadele işçilerin davasının bir parçasıdır(...) İçki kaçakçısı işçi sınıfı arasına giren asalaktır. Ona karşı acımasızca savaşılmalıdır!” Bu dönemde yüz binlerce kaçak üretici yakalanıp yargılanmış (1923 yılında sadece Rus Cumhuriyeti’nde 191.000 kişi) ama bunların büyük çoğunluğu mahkemeye çıktığında, (Amerika Birleşik Devletleri’nde alkol yasağı yürürlükteyken olduğu gibi) ufak tefek kaçakçılık vakaları olarak işlem görmüştü. 1923 yılı Mart ayının ilk yarısında, Sovyetler Birliği’nde polis 13.748 kişiyi tutuklayarak, tutuklanan kişi sayısı başına 2 galondan az bir miktara denk gelen 25.114 galon samogona el koymuştu.²¹ 1926 yılında yöneticiler samogonun kişisel kullanım için üretilmesine izin vermek durumunda olduklarını kabullenerek daha büyük ölçekli ve ticari üretimleri kontrol etmeye yönelmişlerdi.

Sovyetlerin kaçak içkiye karşı düzenlemiş olduğu kampanyalar alkol yasağı zamanında değil, alkol kullanımı serbestken ortaya konuldukları için farklılık arz ediyordu. 1923 yılının sonundan itibaren sek alkol tüketimi serbest bırakıldıktan sonra, alkolün mevcudiyeti ve tüketimi kendi başlarına sorun olmaktan çıkmıştı. Asıl problem devletin, yasal yollardan üretilen alkol fiyatının büyük bir kısmını oluşturan vergi gelirlerini kaybetmesiydi. Sovyetler Birliği’nin bir sanayi ekonomisi oluşturabilmesi için paraya ihtiyacı olduğunu fark eden ve yabancı ülkelerden yüksek faizli borç alma fikrini reddeden Stalin, 1925 yılında seçenekleri sert bir şekilde ortaya koyarak şöyle demişti: “Borç köleliği ya da votka arasında bir seçim yapmalıyız.”²² Her şeye rağmen, votka konusunda devlet tekeline geri dönülmesinin, hükümete destek olmak için yapılan geçici bir düzenleme olduğu zannediliyordu. Farklı gelir kaynakları bulunur bulunmaz votka üretimi azaltılıp, sonunda tamamen bırakılacaktı.

Bu durumda Sovyet alkol politikaları amaç (alkolü bıraktırmak) ve araç (alkolün piyasada serbest dolaşımı) arasında bir tezat içeriyordu. Yani bir yandan sağlık ve toplumsal düzene olumsuz etkileri göz önüne alınarak üretimin azaltılması desteklenirken, diğer yandan devlet gelirlerinin istenilen düzeye çıkması için bazen üretim artışını tercih etmelerinden kaynaklanan bocalamalar şaşırtıcı değildi. Örneğin, 1929 yılında yapılan Komünist Parti kongresi aşırı alkol kullanımının kapsamı konusundaki endişelere cevaben, “ekonominin alkolden arınması” hakkında ortaya konulan bir programı onayladı. Ancak birkaç ay sonra, partinin merkez teşkilatı kararı feshetti ve bir sonraki yıl da Stalin “votka üretiminin en üst düzeye çıkartılmasını” emretti.²³

Önce alkol yasağının kaldırılması ve sonra da, saf alkol üretimine dönüşün temeline, Sovyetlerin alkol tüketimi hakkındaki görüş değişikliği yatıyordu. Komünistler iktidara geldiklerinde, işçilerin, kapitalistlerin uyguladığı katı politikalara katlanmak

için bulabildikleri tek çözüm olan alkol kullanımına sığındıklarını iddia etmişlerdi. Kapitalistler de daha uyumlu çalışmalarını temin etmek amacıyla, işçilerin içki tüketimlerini teşvik etmişlerdi; çok fazla içki içilmesi devamsızlığa sebep oluyor olsa da, bol içki bulan işçiler ihtilal eylemlerine daha az meyilli oluyorlardı. Ancak, Çarlık yönetimin karşılaştığı gibi, yasaklamaya karşı geniş çaplı direnişle karşı karşıya kalan ve vergi gelirine ihtiyacı olan Sovyet hükümeti giderek alkole dönüşe izin vermeye başlamıştı. İdeolojik açıdan, işçilerin Sovyet toplumunun gelişmiş iş ve yaşam koşullarına alışmasıyla birlikte alkol kullanımının da kendiliğinden yok olacağı tahmin ediliyordu. Ancak aynı zamanda, aşırı alkol kullanımı konusunda kapitalist baskıları mazeret göstermelerine olanakları kalmamış olan işçiler, alkolün etkisiyle yaptıklarının sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalıyorlardı. Bu durum sarhoşluk ve sarhoşken işlenen suçlara daha sert cezalar uygulanmasını haklı çıkartıyordu.

Muhtemelen kolektif üretime geçirilen çiftliklerin, bireysel işletmeye imkân vermemesi ve sosyal gözlem yapılmasını kolaylaştırılması sebebiyle, 1920’lerde yasal olarak üretilen votkadan çok daha popüler olan samogonun üretiminde 1930’larda belirgin bir düşüş eğilimi gözlemlenmişti. Buna karşılık, 1930’lu yıllarda devlet destekli votka üretimi düzenli bir artış göstererek 1932 yılında 36,5 milyon dekalitre iken 1939 yılında 94,5 milyon dekalitreye ulaşmıştı. 1940 yılına gelindiğinde Alman istilasının arifesinde Sovyetler Birliği’nde et, meyve ve sebze satış yerlerinin toplamından daha fazla sayıda perakende votka satış noktaları olduğu söyleniyordu.²⁴

Yüksek alkol kullanım seviyeleri yıllarca Sovyetler Birliği’ni olumsuz yönde etkilemiş, hatta ekonomik olarak zayıflamasına ve 1980’lerde çöküşüne sebep olmuştu. Ancak alkol tüketiminin tamamen sonlandırılmayacağını anlaşılmaması üzerine, her yerde “alkolizm”i (genel tanımıyla düzenli ve aşırı miktarlarda içki kullanımı) tedavi için daha öncelikli bir hedef haline gelmişti. İki dünya savaşı arasındaki dönemde alkol reformu konusunda çalışmalar yapan en önemli kuruluşlardan biri, alkol karşıtı ve yasaklama yanlısı tezlere temel teşkil eden ahlaki yaklaşımı terk ettiği için farklı olan Adsız Alkolikler grubuydu. Ana hedefi alkoliklerin “daha uzun sürelerle ayık kalarak, diğer alkoliklere az alkol kullanmaları konusunda yardımcı olmalarını temin etmek” olan bu grup, 1935 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde kurulmuş ama asıl 1940’da atağa kalkmıştı. 1945 yılına gelindiğinde Amerika Birleşik Devletleri genelinde 556 yerel grupta faaliyet gösteren 12.986 üyeye sahip olan bu birlik, beş yıl sonra 96.000 üye ve 3500 gruptan oluşan bir büyüklüğe ulaşmıştı.

Adsız Alkolikler’in hesaplarına göre, faaliyete başladıkları ilk yıllarda ortaya koydukları metodu uygulayanların yüzde 75’inde olumlu sonuç alınmıştı. Bu metodun temelinde alkolün tamamen bırakılması vardı. Çünkü içilecek bir kadeh alkollü içeceğin bile alkolik bir kişiyi yeniden kronik ve aşırı içki kullanımına sürükleyecek kaygan bir zemin olabileceğine inanıyorlardı. Bu düşünce alkolik kişinin her zaman alkolik kaldı-

ğı, bu kişilerin sadece ya içki içen ya da içki içmeyen alkolikler olduğu şeklindeki varsayma dayanıyordu. Üyelerin katılması gereken düzenli toplantılarda konuşmacılara ve tartışmalara yer verilirken, yeni üyelerin de kendi alkolizm hikâyelerini anlatmaları isteniyordu. Her üye, alkol alma ihtiyacı hissettiğinde arayarak yardım ya da tavsiye alabileceği bir başka üye ile eşleştiriliyordu. Adsız Alkolikler, her üyenin manevi ve kişilik gelişiminin önemi üzerinde durmakla birlikte, herhangi bir din ile ilişkili olarak değerlendirilmemek konusunda özen gösteriyordu.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce çok etkili olan alkol karşıtı hareketlerin giderek hem sayısının hem de etkinlik gücünün azalmakta olduğu bir dönemde kurulan Adsız Alkolikler kesinlikle alkol karşıtı değildi. İkinci Dünya Savaşı alkolün tarihçesinde yine bir duraklamaya sebep olmuşsa da, bu asla Birinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu sert kesinti kadar etkili olmamıştı. Alkol karşıtı hareketlerin hızlanmış olduğu bu dönemde savaşla alkol karşıtlığı ve alkol yasağının şiddeti birleşerek alkole erişimi yasaklayan ya da güçleştiren sayısız kuralların ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Ancak 1930'ların ortalarında bu uygulamaların terk edilmesi ya da hafifletilmesi hem toplumsal ve politik yaklaşımlarda bir değişimin göstergesi olmuştu, hem de bu alkol karşıtı kuruluşlara bir tür başarısızlık lekesi bulaştırmıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920 yılında 2 milyon olan WCTU üyelerinin sayısı yirmi yılda yarım milyonun altına inmişti. Bu, alkol karşıtı kuruluşlara verilmekte olan desteğin zayıflamasına ilişkin örneklerden sadece bir tanesiydi.

İkinci Dünya Savaşı bazı ülkelerdeki alkol üretim ve tüketimi üzerinde, Birinci Dünya Savaşı'ndan çok daha az etkili olmuştu. Büyük Britanya'da vergideki aşırı artış nedeniyle alkol fiyatları da artmıştı; 1939 yılında 49 şilin olan bir fıçı biranın vergisi 1943 yılında 138 şiline çıkmıştı. Alkol oranı yüksek olan biranın vergisi de yüksek olduğu için bira üreticileri ürettikleri ürünün ekonomik olarak mümkün olduğunca rahat temin edilebilir olması için alkol derecesini düşük tutuyorlardı. Bira tüketiminin artış gösterdiği İkinci Dünya Savaşı, birincisinden farklıydı. Toplumdaki (demografik olarak esas içiciler olan) genç erkeklerin nüfustan topluca eksilmesi, Müttefiklerin Kıta Avrupa'sına taarruz ettikleri 1943 yılına kadar gerçekleşmemişti. O zaman bile İngiltere, savaş boyunca sürekli olarak diğer ülkelerden gelen ve alkol kullanan askerleri, hatta 1942 sonrasında Amerikan askerlerini bile memnuniyetle kabul ediyordu.

Aynen 1914 ve 1918 yılları arasında olduğu gibi, savaş süresince kadınlar da sık sık meyhanelerde içki içmeye başlamışlardı. Ama bu kadınların çoğu, 1930'lu yıllardaki emsallerine göre daha gençtiler. Birçoğu daha önceleri erkek işi olarak bilinen işlerde çalışan bu kadınlar, elde etmiş oldukları ekonomik özgürlükleri sayesinde ailelerinin kontrolünden kurtulmuşlardı. Bu sayede erkeklerle meyhanede buluşmaları daha kabul edilebilir bir hal almıştı.²⁵ 1940'lı yılların başlarında yapılmış olan barlarla/ meyhanelerle ilgili bir araştırmaya göre meyhane sahiplerinin beşte biri kadındı ve bu

meyhanelerde hafta sonlarında, hafta içi günlerden daha fazla içki içiliyordu. Yazar ayrıca kadınlar genellikle salonlarda bulundukları için “yarıdan fazlası kadın olan içkili mekânlara da rastlamak mümkündü,” diye ekliyordu.²⁶ (Yazar sarhoşluk nedeniyle tutuklanan sayısında kadınların, tersine orantısız bir şekilde daha az bir yüzde oluşturduğunu da belirtmişti).

Tüm bunlardan 1939’dan 1945’e kadarki dönemdeki savaş ortamının alkol üretimine ve tüketimine etki etmediği sonucu çıkarılmamalıdır. Bu yıllarda, Almanlar tarafından işgal edilen geniş Avrupa topraklarındaki günlük yaşam şekilleri ve ekonomik şartlar yerle bir edilmişti. Alman, İtalyan, İngiliz, Sovyet ve diğer ülke ekonomilerinin tüm kapasitesi tüketim ürünleri yerine savaş malzemeleri üretmek için kullanılıyordu. Alkol üretiminin ve tüketiminin bu şartlardan etkilenmemesi ya da hükümetlerin savaş ihtiyaçlarını temin etmek için uygulamaya koydukları kısıtlayıcı kuralların dışında tutulması mümkün değildi.

1939 yılında savaşın patlak vermesiyle birlikte, Alman silahlı kuvvetleri ile tarım ve sanayiyle uğraşan sivillerin daha sıkı bir disiplin altına alınması gerektiğinden, Nazi yönetiminin alkole karşı gösterdiği hoşgörü de azalmıştı. Almanya’nın Polonya’yı işgal ettiği 1939 yılında, Alkol ve Tütünün Tehlikeleriyle Savaş Örgütü kurulmuş ve bu örgüt Almanya’da alkolün kontrolüyle ilgili bir kurallar ağı oluşturmuştu. Alkol üretim ve tüketimine yeni sınırlamalar getirilirken, alkole uygulanan vergiler de artırılmıştı. Alman askerlerine ve polisine hükümetin insanlık dışı politikalarına dayanabilmeleri için alkol ve uyuşturucu ilaçlar verilmesine rağmen, savaş sırasında uygulanan katı kurallar arasında, silahlı kuvvetlerde hizmet eden herhangi bir kişinin alkol tüketimine de yer verilmişti. Polonya’da on binlerce Yahudi erkek, kadın ve çocuğu yakın mesafeden vurmakla görevli olan polis taburlarına, işlem sırasında ve sonrasında yaptıkları uygulamaların dehşetiyle başa çıkabilmeleri için özel alkol tahsisatı yapılıyordu.²⁷

Alman sivil cephesinin gerisinde, içki kullanımıyla ilişkilendirilen herhangi bir antisosyal davranış (işin aksatılması, verimlilik düşüşü, sığınakta itaatsizlik, karartma sırasında bir trafik kazasına karışmak) artık ülke açısından, barış zamanına oranla, daha da zararlı olarak değerlendiriliyordu. “Hiçbir tehlikeli alkolik, alkolün etkisi altındaki hiç kimse(...) hükümet ve partinin bilgisi dışında kalamaz,” diyordu yönetim. Doktorlar, sendika memurları, fabrika hemşireleri de dahil olmak üzere, yetki sahibi kişilerin “alkol hastaları” ya da “tehlikeli alkolikleri” polise bildirmeleri isteniyordu. Verilen cezalar arasında toplama kampında alıkoyma da vardı.

Avrupa’nın Alman ordusu tarafından istila edilmiş olan birçok yerinde, özellikle de Doğu Avrupa ve Rusya’da daha önce mevcut olan üretim, alışveriş, tüketim alışkanlıkları mahvolmuştu. Yerel nüfusun ihtiyaçları göz ardı ediliyordu. İyimsen bir yaklaşımla, savaş öncesindeki alkolle ilintili beslenme sistemleri ve toplumsal bağlardan geriye pek bir şey kalmadığını varsayabiliriz. Kuzey ve Batı Avrupa’da ise Yahudi

olmayan topluluklar daha az dram yaşamaktaydı. Alman ordusu Alsace (Almanya'ya bağlanmıştı) ile Bordeaux, Burgonya ve Cognac gibi önemli alkol üretim merkezlerini ele geçirmişlerdi.

Almanya'ya bağlı ama Alman kuvvetlerince istila edilmemiş bir işbirlikçi devlet olan Vichy Fransa'sında alkolle karşı tavırlar farklıydı. Bu devletin başkenti olan Vichy (*Casablanca* filminin son sahnesinde gördüğümüz gibi) şifalı sular ve içime elverişli maden suları ile tanındığından, alkol tüketimi açısından çok ümit vaat etmediği düşünülebilirdi. Diğer taraftan, Vichy yönetiminin başında olan Mareşal Philippe Pétain, Birinci Dünya Savaşı'nda 1918 yılında kazanılan zaferde Fransız şarabının önemli rolünü överek şöyle demişti: "Askerler için, şarap hem manevi hem de fiziksel güç sağlayan bir alkollü içkiydi. Kendi yöntemleriyle bizim zafer kazanmamıza yardımcı oldu."²⁹

Ancak 1940 yılında Pétain'in uyguladığı sağ eğilimli otoriter yönetim genel olarak alkol ve özellikle de şarap konusunda karmaşık bir düzen getirmişti. Pétain'e göre şarap Fransız toprağından çıkan bir ürün olarak değerli olup, bağıcılık da, Fransız karakterinin iyi yönlerini yani çok çalışmayı ve ülkeye, geleneğe bağlılığı ortaya çıkaran bir değerli uygulamaydı. Pétain'in şaraba verdiği değerin fark edilmesi sonucunda Burgonya'nın şaraplarıyla ünlü Beaune kentindeki şarap üreticileri ona, saygın ve pahalı Hospices de Beaune bölgesinde kendine ait bir bağ (Clos du Maréchal Pétain) takdim etmişlerdi.³⁰ Mareşalin şarap hakkındaki görüşleri olumlu olsa da, onu kullananlar hakkında problemleri vardı. Şarap stokları iyi seviyede olmasına rağmen, Vichy'de şarap vesikaya bağlanan ürünler arasındaydı (oysa Birinci Dünya Savaşında hiçbir ürün için tüketim kısıtlamasına gidilmemişti). Vichy hükümeti büyük miktarlarda şarabın damıtılmasını, üzüm suyunun üzüm şekerine dönüştürülerek kıtlık zamanında kullanılabilir durumda olmasını istiyordu. Üzüm çekirdekleri ise sıkılarak yağ elde ediliyordu.³¹

Vichy hükümetinin Fransa için bile önem arz eden şarap sanayisine müdahalesi (bu yönetimin dört yıllık kısa ömründe şarapla ilgili elliden fazla buyruk, kanun ve kararname çıkarılmıştı) yetiştiricileri, üreticileri ve tüketicileri şaraptan uzaklaştırmıştı. Buna ek olarak, yeni kurallar üreticilerin vergiden muaf olarak aileleri için alıkoyduğu şarap miktarının da azaltılmasına sebep olmuştu. Aynı şekilde yönetimin içki konusunda uyguladığı baskıcı politikalar da başarısız olmuştu. Pétain alkolizmi Fransa'nın çöküşünün bir alameti olarak görüyor ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında şarap lehinde söylediği sözlerin aksine, şimdi de, 1940 senesinde Fransa'nın aldığı yenilgi konusunda şarabı suçlu buluyordu. O yıl ve sonraki yıl içerisinde Vichy'deki Pétain yönetimi, kafeler ve diğer içki içilen mekânlara yeni sınırlamalar getirdi.

Fransızların Vichy hükümetini desteklememeleri için birçok başka sebep olsa da, şaraba erişim konusundaki mutlak müdahalesi (birkaç yıl önce daha çok şarap içilmesi için yapılan çalışmalardan belirgin bir kaymaya işaret ediyordu) popüler olamaması yönünde büyük katkı sağlamış olmalıydı. Aksine şarap, Vichy rejiminden önce yöne-

timde olan, genel olarak sol eğilimli Üçüncü Cumhuriyet’le olan güçlü ilişkisini devam ettiriyordu. Savaş zamanındaki direniş hareketi sık sık Vichy Hükümeti’nin halkın elinden şarabını çalmış olduğunu ifade ediyordu.

Amerika Birleşik Devletleri’nde, savaşın patlak vermesi, yasaklama yanlılarının görüşlerini, Birinci Dünya Savaşı’nda yaptıkları gibi, güçlü bir şekilde ortaya koymalarına olanak sağlamıştı. Amerika Birleşik Devletleri 1941’de Japonya ve Almanya’ya savaş açınca Colgate Üniversitesi Rektörü yaptığı bir açıklamada “Alkol ve savaşın, alkol ve benzin gibi birleşmesi mümkün değildir(...) Ayık bir ulus sahip oldukları açık görüşlülük, kararlılık ve cesarettten doğan iyi ahlak sayesinde Hitleri ve Japonları dize getirebilir. Ama sarhoş bir ulus umutsuzluk batağına saplanarak, karşı konulması mümkün olmayan bir yenilgiye mahkum olacaktır,” demişti.³² Ordudaki alkol dağıtımının kanunen kontrol altına alarak yasaklama yönündeki girişimlere rağmen, askeri liderler alkolden mahrum bırakılmayı kabul etmeyeceklerini ve bu eksikliği gidermenin bir yolunu mutlaka bulacaklarını kararlı şekilde ifade etmişlerdi. Sonuç olarak (bir sanayi liderinin göstermelik bir ifadeyle ile dile getirdiği gibi, “bir tür yatıştırma içeceği olarak ve ulusun maneviyatına destek amacıyla”) evlerde ve deniz aşırı ülkelerde tüketilmek üzere, fabrikaların bira üretimi yapmasına izin verilmişti.³³ 1942’de damıtma tesisleri sanayi tipi alkol üretmeye yönlendirilmiş olsalar da, 1944–1945 yıllarında bu tesislerde kısa dönemler halinde alkollü içki üretilmesine de izin verilmişti. Büyük ihtimalle damıtılmış alkollü içecek kaynaklarının azalması sebebiyle, 1940–1945 yılları arasında Amerika Birleşik Devletlerinde bira tüketimi yüzde 50 artmıştı.

Bu dönemde, Amerika Birleşik Devletleri’nde, uygulanan nispeten liberal alkol politikaları ile ulusal alkol yasağından çıkılmış olduğu için, Amerikalılar alkol satın alma ve kullanma konusunda çok az sınırlamayla karşılaşıyorlardı. Daha önce bahsedildiği gibi, bu kurallar eyaletten eyalete değişkenlik arz etmekte olsalar da, 1933 yılı sonrasında ulusal alkol yasağı sürecine oranla çok daha az sayıda eyalet, alkol yasağını uygulamayı tercih ediyordu. Yasaklama dönemi sonrasındaki ulusal politikaların öncekilere oranla daha liberal olduğu şeklindeki bakış açısına göre değerlendirildiğinde, Amerika Birleşik Devletleri bir istisnaydı: Norveç, İsveç, Sovyetler Birliği, Finlandiya ve Kanada’da alkol yasağının kalkmasından sonra ülke yönetimleri alkol satışının kontrolünü doğrudan ellerine alarak alkol tüketimini düzenleme yoluna gitmişlerdi. Hiç alkol yasağı uygulanmamış olan ülkeler bile, alkol konusunda yirminci yüzyılın büyük bir bölümünde önceki dönemlere oranla daha kısıtlayıcı yaklaşımlar ortaya koymuşlardı. Örneğin, Büyük Britanya ve Yeni Zelanda’da Birinci Dünya Savaşı sırasında alkolle ilgili olarak getirilmiş olan (içkili mekânların açık olabileceği saatlerin belirlenmesi gibi) sınırlamalar, 1900’lerin sonlarına kadar yürürlükte tutulmuştu. Bu tarz uygulamalarla, alkol yasağı sonrasındaki yaşam, uzun süre yasaklama dönemindeki uygulamaların ve alkol karşıtı fikirlerin etkisinde kalan bir dönem olmuştu.

Modern Dünyada Alkolün Yeri

Tüketim ve Kontrol Mekanizmasındaki Gelişmeler

Savaş sonrası dönemde, alkol tüketimi ve bu konuda uygulanan politikalar, geniş çaplı toplumsal, kültürel ve ekonomik değişimleri olduğu kadar, özel ulusal ve yerel şartları da yansıtıyordu. Bu değişimler arasında, doğum oranının yüksek olduğu bir nesilden sonra, hemen hemen tüm batı toplumlarında doğurganlık oranlarının düşmesiyle, nüfus yapısındaki yaş gruplarında gözlemlenen farklılaşma da vardı. Farklı içki kullanma ya da kullanmama tarzları olan milyonlarca kişinin Avrupa dışından gelmesini de içeren nüfus hareketleri, birçok Avrupa toplumunu etkilemişti. 1960’lardan itibaren alkol tüketimine ilişkin resmi yaklaşımlar genel olarak daha liberal bir gelişme göstermekle birlikte, aşırı alkol kullanımı, içkili araba kullanımı gibi belli başlı konularda, karşıt görüşler de ortaya atılabiliyordu. Sonuçta, bazı toplumlar alkol konusunda önemli mücadeleler vermek durumunda kaldıkları için daha katı bir tutum sergilemişlerdi. Sovyetler Birliği hükümetleri ve onun halefi olan Rusya devleti, halkın alkol tüketimini azaltmaya çalışmak ve alkolün toplumsal ve ekonomik etkilerini en aza indirmek konusunda ortaya koydukları destansı mücadeleyi yüz yıl sürdürmüşlerdi.

Savaşın bitimini takip eden 1945 ve 1960 yılları arasındaki dönemde alkol, birçok Batı toplumunun günlük hayatının değişmez bir parçası olmuş ya da olmaya devam etmişti. Alkol yasağı döneminin öne çıkan içeceği olan kokteyller, en çok Amerika Birleşik Devletleri’nde popüler olmaya devam etmişti. Orta sınıf mensubu erkekler (ve daha az sayıda kadın) gün sonundaki “kokteyl saati”nin tadını çıkartıyorlardı. En popüler kokteyller (martini, manhattan ve old fashioned gibi) iş yerlerinde ve banliyö-

lerde oturan kişilerin bir araya geldiği toplantıların vazgeçilmez içkileriydi. Orta sınıfın içki içtiği (bar, salon ve kulüpler gibi) mekânlar evlerden pek farklı değildi. Reklam-larda viski ve diğer damıtılmış alkollü içeceklerin konukseverliğin bir parçası olduğu söyleniyordu.¹ Genel bir kanı olarak, on dokuz ve yirminci yüzyıllar boyunca Ame-rikalıların evde içki içtikleri varsayılsa bile, 1800'lerin ortalarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde baskın olan tezlere göre alkol kullanımının hastalık sınırında bir davranış olarak kabul edildiğini de akılda tutmamız gerek. Toplu olarak içki içilmesinin ve kadınların içki içmesinin normalleştirilmesi, alkol yasağının planlı olmayan iki so-nucu olarak kabul edilebilirdi. Ancak evlerin, gözlerden uzak, mahrem ortamında alkol kullanımının değişik tehlikeleri mevcuttu.

Kiliseler ve alkol karşıtı organizasyonlar, kadınların toplum ve aile düzenini koro-yup gözeten kişiler olduğu şeklindeki yerleşik inanca dayanarak, evlerde alkolün kont-rollü kullanımı konusunda sorumluluğu kadınlara yüklüyorlardı. Anne olarak çocuk-larının alkollü deneme merakıyla yanlış yollara sapmalarına engel olmaları; eş olarak iş stresinin evin erkeğini alkol kullanımına yönlendirmemesi konusunda uyanık olma-ları; ev sahibesi olarak evlerinde ikram ettikleri alkolün ölçülü şekilde kullanılmasını temin etmeleri gerekiyordu. Tabii ki bu mücadelede her yerde aynı düzeyde başarı elde edilemiyordu: 1950'lerde yapılan araştırmalar, genç nüfusun büyük bir kısmının, yasal olarak içki içilmesine izin verilen yaşın çok altındaki yaşlarda ve çoğu kez ailelerinin onayıyla, alkol almaya başladığını gösteriyordu. 1953 yılında yüksekokul öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırma sonucunda, yüzde 79-92 erkek ve yüzde 40-89 kız öğ-rencinin belli aralıklarla alkol kullandığı, bu kullanım oranının da aile gelirin paralel olarak artış gösterdiği gözlemlenmişti. Ertesi sene Long Island'ın Nassau County ke-siminde yapılan bir çalışmada 14 yaşındaki gençlerin yüzde 68'inin ailelerinin alkol kullanmalarına izin verdiği, yüzde 29'unun ise ev dışında zaman zaman alkol almasına izin verildiği tespit edilmişti.² Ölçmek ve tanımlamak zor olsa da, 150 yıldan sonra ilk defa 1950'lerde içki kullanımının kültürel açıdan kabul görmüş olduğu söylenebilir. Tabii, devamlı olarak aşırı içki kullanımı ve alkolizm konusundaki uyarılar yapılıyordu ama bunların en kötü sonucu olarak ortaya çıkan davranışlardan (kadına uygulanan aile içi şiddetten) 1970'lere kadar hemen hiç bahsedilmemişti.

Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'nın alkole karşı tavırları genellikle birbirine zıttı. Amerikalıların alkole karşı şüpheyle yaklaştıkları, alkol yasağını gönülden destek-ledikleri (daha sonra caymış olsalar da) ve temkinli politikalar ortaya koydukları düşü-nülürken; Fransızlar endişeden uzak, yaşama sevinciyle dolu, alkollü iş ve özel yaşam-larının bir parçası yapmış olan, aşırı ama mutlu içicilerdi. Alman işgalinden ve faşist Vichy yönetiminin ardından gelen savaş sonrası Fransız hükümetlerinin vatandaşları-nı, Mareşal Pétain tarafından savaş süresince alkol tüketim ve üretimi konusunda uy-gulanan sıkı uygulamalardan kurtarmış olması beklenebilirdi. Oysa, General Charles

de Gaulle yönetiminde kurulan geçici hükümet de Vichy politikalarını benimseyerek barların sayısını sınırlayarak (1940 yılında bu barların sayısı 455.000 iken 1946 yılında 314.000'e düşmüştü) Fransa'nın en önemli alkol karşıtı kuruluşuna maddi destek sağlamıştı.³ Ama Parlamento hükümetinin ve genel seçimlerin geri dönüşüyle birlikte Fransız yönetimleri liberal politikalar uygulamaya başladı. 1951 yılında, 1941'de getirilmiş olan temel Vichy politikaları yürürlükten kaldırılarak alkol reklamı yapılmasına (damıtılmış alkol tabanlı pastis gibi içkiler için bile) yeniden izin verildi. Şarap üreticilerinin bağlarını genişletmelerine de müsaade edildi ve her türlü alkollü içki üretimi devlet tarafından desteklenmeye başladı. Şarap yeniden Fransa'nın ulusal içkisi konumuna geri dönmüştü. O kadar ki, Coca-Cola'nın Fransız pazarına girmesi şaraba rakip olacağı endişesiyle birkaç yıl geciktirilmişti.⁴

Bu tür düzenlemelerin savaş sonrası Fransız ekonomi ve ihracatının yeniden canlandırılması için son derece önemli olduğu düşünülse de (her yerde Fransız şarabının en iyi şarap olduğu kanısı yaygındı), hükümet aynı zamanda aşırı içki kullanımının da bir bedeli olduğunu kabul ediyordu. 1954 hükümeti bir yandan alkol tüketimini desteklerken, diğer yandan kendileri veya toplum için tehlikeli olan alkoliklerin zorunlu olarak tedavi edilmesini öngören bir kanun çıkarttı. Şarabın sağlık açısından yararlı bir içki olduğunu gösterme konusunda Fransız tıbbi uzmanlarının kararlı girişimlerine rağmen yeni hükümet, alkol üretimi, tüketimi ve eğitim programlarını da içeren kapsamlı bir düzenlemeyi onayladı.⁵ (Başbakan Pierre Mendès France kışkırtıcı bir tavır sergileyerek Millet Meclisi kürsüsüne bir bardak süt getirmişti.) 1950'li yıllar boyunca Fransız alkol politikaları hiç olmadığı kadar alkol karşıtı prensiplerle doluydu. Barların ve kafelerin sayısı devamlı olarak düşse de Fransa'da kişi başına düşen saf alkol tüketiminde fark edilir derecede bir değişim gözlemlenmemişti. Tüketim miktarı 1951 yılında 26,7 litreyken 1955 yılında 28,8 litreyle tavan yaptıktan sonra 1961'de 27,7 litreyi görmüştü ve 24,8 litreye indiği 1971'e kadar 26 litrenin altına düşmemişti.⁶

İngiltere'de bira üretimi 1940'lı yılların zirve noktasına 1945 yılında eriştikten sonra, 1950'ler boyunca düzenli olarak azalmış ama 1960'larda yeniden sıçrayışa geçmişti. Ancak 1970'lerde, 1945'deki seviyenin üzerine çıkabilen üretim miktarı tabii ki çok daha büyük bir nüfusu besliyordu. Aynı zamanda, 1950'lerde ve 1960'ların başlarında İngiltere'de toplumdaki aşırı içki kullanımının ve sarhoşluğun arttığı yönünde giderek yaygınlaşan bir kanı vardı. 1955-1957 yılları arasında, toplum içinde sarhoşluk nedeniyle verilen mahkûmiyet kararlarının sayısı yüzde 27 artmış, 1960-1962 yılları arasında ise bu sayı yüzde 23 artış göstermişti. Bu dönemlerin her birinden sonra (az da olsa) düşüşler gözlemlenmişti. Artışın temel nedeninin, savaş sonrası artan doğum oranı sebebiyle rekor seviyeye gelmiş olan genç nüfus olduğu düşünülüyordu.⁷

1960'larda Batı toplumlarındaki cinsel davranışlar ve genelde toplumsal hayata ilişkin kanuni düzenlemeler gibi, alkol politikaları da liberalleştirilmeye başlamıştı.

İçinde bulunulan ve takip eden on yıl içerisinde birkaç ülkede minimum yasal içkiye başlama yaşı düşürülmüş ve geçmişten gelen alkole ilişkin önyargılar yok olmaya başlamıştı. Alkol kullanım şekilleri konusundaki endişelerin temelinde 1970’lerde ve 1980’lerden beri dünyanın birçok yerinde, toplam alkol tüketimini belli bir seviyede tutmak yatıyordu. Bazı ülkelerde birbirine aynı güçle karşı koyan ve sonuçta birini yok eden eğilimler (örneğin şarap tüketimini artırırken, bira ve damıtılmış içki tüketimini azaltmak gibi) sonucunda, tüm alkol türlerinin tüketiminde yok sayılabilecek ufak tefek değişimler meydana geliyordu. Aslında, ulusal ve bölgesel bazda bakıldığında uygulamalar arasında büyük farklılıklar vardı. Bazı politikalar (birçok Müslüman ülkede olduğu gibi) alkolün tamamen yasaklanmasını öngörürken, bazıları da alkol kullanımına hemen hiçbir sınırlama getirmiyordu. Çok genel anlamda, yetişkinlerin alkol tüketiminin en düşük olduğu bölgeler (yıllık 7,5 litrenin altında saf alkol tüketilen) Afrika, Orta Asya, Güney ve Doğu Asya’ydı. Kuzey Amerika, Brezilya ve Güney Afrika’da ortalamanın altında (7,5-9,9 litre arası) tüketim yapılmaktaydı. Ortalamanın üzerinde (10-12,5 litre arasında) tüketim yapılan ülkeler Arjantin, Nijerya, Avustralya, İspanya, İtalya ve İsveç’ken, en fazla alkol tüketilen (her yıl yetişkin kişi başına yılda 12,5 litreden fazla) ülkeler ise Rusya, Portekiz, Fransa ile Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin neredeyse tamamıydı.⁸

Bu tür istatistikler alkol tüketim tarzlarının dünya genelindeki kümelenme şekli hakkında fikir vermekle birlikte, ülkelerde bölgeye, sınıfa, cinsiyete ve nesle göre ortaya çıkan önemli farklılıklara açıklık getirmemektedir. Örneğin İtalya’da 1960’larda kişi başına 20 litre olan alkol tüketimi, devamlı bir düşüş göstererek 2006 yılında bu rakamın yarısına inmişse de, alkol tüketimi yaşlılar arasında gençlere oranla daha fazlaydı. Genç tüketicilerin yaşları ilerledikçe kullandıkları alkol miktarını yükseltmemeleri durumunda İtalya genelinde alkol tüketim miktarının düşmeye devam edeceği öngörülebilirdi. Her yerde olduğu gibi, İtalya’da da kadınlar erkeklere oranla çok daha az miktarda alkol tüketmekteydi. İtalyan kadınların dörtte birine karşılık İtalyan erkeklerin onda biri son on iki ayda alkol almadıklarını bildirmişlerdi.⁹ 2010’da İngiltere’de 45-64 yaş arası erkeklerle diğer yaş gruplarındaki erkekler karşılaştırıldığında, en düzenli ve çok alkol tüketen grup oldukları anlaşılmış, yani benzer bir durumla karşılaşmıştı. Kadınlarda da aynı durum geçerliydi.¹⁰

Amerika Birleşik Devletleri’nde alkol tüketimi, aynı dönem boyunca İtalya’daki tüketimin altında bir seyir izlemişti ama 1961 yılında 8 litre saf alkol tüketilirken bu rakam 1981’de 10 litreye yükselip 2006’da 9 litreye gerilemişti. Alkol kullanmayan Amerikalıların oranı İtalyanlara göre çok daha yüksekti: Amerikalı kadınların beşte ikisi ve erkeklerin de dörtte birinden fazlası bir önceki yıl hiç alkol kullanmadıklarını belirtmişlerdi.¹¹ Yani genel olarak yetişkin İtalyanların beşte birine karşın, yetişkin Amerikalıların yaklaşık üçte biri alkol kullanmıyordu.

Ulusal, dini ve demografik yönden farklılıklar hakkında yapılan bazı açıklamalar gayet açık görünüyor. Birçok Müslüman ülkede alkol yasağı olduğu için hiç alkol kullanılmadığı belirtilmektedir. Bu ülkelerde alkol kullanılıyorsa bile gizli bir şekilde yapıldığı için istatistiklere yansımamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde de alkol kullanmayan kişilerin oldukça çok olmasının nedeni muhtemelen, 6 milyon mensubu olan İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi (Mormonlar) gibi birçok alkol karşıtı mezhebin bulunmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki düşük miktarda tüketim yanlısı etnik grubun da, alkol kullanmayan kişilerin sayısındaki artışta etkili olduğu düşünülebilir. Düşük miktarda alkol tükettikleri bilinen "Asyalı" ve "Latin Amerikalı" büyük halk kitleleri aslında, gelenekleri, tarihi gelişimleri ve içki kültürleri çok farklı olan nüfus gruplarından oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, bazen azınlık halklar baskın kültür gruplarına kaynaştıkça içki kullanım alışkanlıklarının da değişebildiği gözlemlenmiştir. 1960'lerden beri Kuzey Afrika'dan Fransa'ya göç eden Müslümanlar da (66 milyon kişinin yaşadığı bu ülkede, üçte biri aşırı dindar olan 5-6 milyon Müslüman vardır) Fransa'da kişi başına düşen alkol tüketiminin giderek azalmasına neden olmuştur. Fransa'da tüm alkol türlerinin kullanımına bakıldığında, 1961 yılında kişi başına düşen 25 litrelik tüketim miktarının 2006 yılında 14 litreye düştüğü görülmektedir. Bu düşüşün neredeyse tamamının, azalan şarap tüketimine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bunun sonucunda on binlerce kafe ve bar yok olmuş, alkol merkezli sosyal birliktelik tarzlarında önemli değişimler oluşmuştur.¹²

Pek çok ülkede alkol tüketimi sabitlenip diğerlerinde düşerken, sadece az sayıda ülkede artış gösterince, birçok hükümet alkol politikalarını gevşetmişti. Katı kuralların yumuşatılmasının amacı, zaten artık eskisi kadar çok alkol tüketilmediği için toplumların o kadar tetikte olmasına gerek duyulmaması değil, muhtemelen vatandaşların özel hayatlarının daha az kontrol edilmesi yönündeki eğilimdi. 1960'lerden beri, cinsel tavır ve eğilimler hakkındaki kanun hükümleri ve bu konularda uygulanan sansür hafifletilmiş, etnik köken ve cinsiyete göre ayırım yapan kanunlar yürürlükten kaldırılmıştı.

Alkole ilişkin olarak yapılan değişikliklerden birisi, alkol satışında devlet kontrolünün azaltılmasıydı. Bir grup ülke ve bu ülkelerin yetki sınırları içerisindeki bölgelerde (eyaletler ve illerde) alkol satışı, alkollü içki tekel mağazaları olarak adlandırılan devlete ait perakende satış noktalarında yapılmaktaydı. 1960'lerden sonra bu sistem, genellikle pek çok toplumsal tartışma sonucunda ya değiştirildi ya da kaldırıldı. Perakende satışın el değiştirmesinin önemli sonuçlarından biri, alkol satış yerlerinin sayısında epeyce artış olmasıydı ve bu durumun, nispeten kolay erişilebilmesi nedeniyle, alkol kullanımında artışa sebep olduğu konusunda kanıtlar bulunmaktaydı. Ancak genel olarak bakıldığında, perakende içki satışının özelleştirilmesinin alkol kullanımında artışa sebep olduğu şeklinde katı bir kural konulamamaktadır. Bazı ülkelerde bu kural işlemiş olmakla beraber, diğer yerlerde tüketimin ya aynı kalmış olduğu ya da

özelleştirmeden sonra düştüğü gözlemlenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, bir dizi eyalet alkol satışını özel satıcılara bırakmıştı. Kanada'da 1994 yılında Alberta (bu şekilde davranan ilk ve tek eyalet) kendi perakende satış rolünü tamamen özel satıcılara devretmiş, diğer eyaletler ise bölgesel alkol satış sistemlerini devam ettirirken, özel satıcıların da alkol satış işine girmelerine de izin vermişlerdi.

1960'lardan itibaren yaşanan başka bir liberalleşme de yasal içki kullanma yaşının yaygın bir şekilde düşürülmesiydi. O zamana kadar alkol kullanımının serbest olduğu ve alkol kullanımına izin verilen en küçük yaşın yasal olarak belirlenmiş olduğu hemen her yerde bu sınır 21 yaş olarak belirlenmişti (Müslüman ülkelerde, alkol kullanımı yasak olduğu için içkiye başlama yaşının belirlenmesi anlamsız olurdu). Amerika Birleşik Devletleri'nde hemen tüm eyaletlerde alkol yasağının kalkmasından sonra alkol kullanma alt sınırı 21 yaş olarak belirlenmişti. Ancak, Birleşik Devletler Anayasası'nda 1971 yılında yapılan bir değişiklikle oy verme yaşı 18'e düşürüldükten sonra birçok eyalette yasal olarak içkiye başlama sınırı da bu yaşa indirilmişti. 1975 yılına gelindiğinde, yirmi dokuz eyalet (yarıdan fazla) bu sınırı uygulamaya başlarken birkaç eyalette yasal sınır sadece 19 ve 20'ye indirilmişti. Bu durum yasal içki içme yaşının düşürülmesi sonucunda trafik kazalarının arttığını öne süren alkol yasağı savunucularının tepkisine sebep oldu. 1976 ile 1983 yılları arasında 19 eyalette yasal içki içme yaşı yeniden 21'e çıkartıldı. Bu yaş sınırının belirlenmesi eyalet yönetimlerinin yetki çerçevesinde olduğu halde, gençlerin başka eyaletlere geçerek yasal yollarla içki temin etmesinden endişe eden federal hükümet bu konuya müdahale etmek durumunda kaldı. 1984 yılında çıkarılan İçki İçme Yaş Sınırının Sabitlenmesine İlişkin Yasa, 21 yaş sınırına uymayan eyaletlerin federal otoyol fonlarının yüzde 10'unun kesilmesini öngörüyordu. Bu kanunla tüm aykırı uygulamalar engellenmiş oldu.

Amerikan eyaletlerinin her biri yasal içki içme yaşı konusunda farklı yollar izlemişlerdi. Örneğin Virginia'da alkol yasağının kaldırılmasından sonra 1934 yılında alkol satın alma ve içme yaşının alt sınırı 21'ken, 1974 yılında bu sınır bira satın alınmasına ilişkin olarak 18'e düşürülmüştü. 1981 yılında bira kullanma yaşının alt sınırı, biranın satın alındığı yerde (örneğin barda) içilmesi kaydıyla 18 yaşta tutulurken, bira başka yerde tüketilmek üzere satın alındığında alt sınır 19 yaşa çıkarılmıştı. 1983 yılında ise her şekilde bira satın alma yaşının alt sınırı 19 yaşa çıkartıldı. 1985 yılında İçki İçme Yaş Sınırının Sabitlenmesine İlişkin Yasa'nın çıkmasından sonra bu yaş sınırı 21'e yükseltildi. Ancak daha önce yaşı bira satın almaya uygun olan ama 21 yaşından küçük olan kişilerin bu yasayla bira satın alamaz duruma düşmelerini engellemek için, 19 ya da 20 yaşında olup bu gruba giren kişilerin bira satın almaya devam etmesine izin verildi. 1987 yılında Virginia'da her türlü alkollü içki için tüketim yaşının alt sınırı, 50 yıl öncesinde olduğu gibi, yeniden 21 yaş olarak belirlendi.¹³

Dünya genelinde yasal içki içme yaşının alt sınırı konusu yanında alkollü içkinin

tanımı hakkında da farklı yaklaşımlar vardı. Birkaç ülke bu konuda herhangi bir tanım yapmazken, birçok ülke bu tanımlı yapmayı gerekli görerek, genelde içecek hacmindeki alkol yüzdesine göre bir kıstas belirliyorlardı. Çoğu ülkede en az yüzde 4,5 oranında alkol içeren içecekler alkollü içki olarak kabul edilirken, birçoklarında bu seviyenin daha da düşük olması tercih edilmektedir. Örneğin Almanya ve Fransa'da bu oran yüzde 1,2; Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve İngiltere'de yüzde 0,5 iken İtalya bu konuda daha sınırlayıcı davranarak yüzde 0,1 oranında alkol içeren içecekleri de alkollü içki sınıfında değerlendirmektedir. Diğer ülkelerde ise daha yüksek oranlar eşik değer olarak kabul edilmektedir. Bu ülkeler arasında Macaristan ve Eritre (yüzde 5), Beyaz Rusya (yüzde 6), Dominik Cumhuriyeti (yüzde 9) ile Nikaragua (yüzde 12) bulunmaktadır.¹⁴ Bu ülkelerde bira gibi nispeten düşük oranda alkol içeren içecekler, satış, tüketim ve kanuni düzenlemelerde alkollü içecek olarak değerlendirilmemektedir. Tabii bu durumda alkol tüketiminin ülkeler bazında karşılaştırılmasının çok güçleştiğini belirtmeye gerek yok.

İçki içme yaşının yasal alt sınırı konusundaki tartışmalar ve değişiklikler toplumun sadece küçük bir kısmına odaklanmaktadır. Yasal alt sınırın 21'den 19'a düşürülmesi, 19 ve 20 yaşındaki kişilerin alkol kullanacak olgunlukta olduklarının kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Birçok yerde, eğer bir genç araba kullanıp, oy verebilecek ve askere gidebilecek olgunlukta kabul ediliyorsa, alkol satın almak ve içmek için de yeterli olgunluğa gelmiş olduğunun kabul edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Ancak genel eğilim (Amerika Birleşik Devletleri dışında) alkol kullanım yaşının alt sınırının düşürülmesi yönünde olsa da, gençler ve alkolün ilişkisi hakkında toplumsal ve politik pek çok tartışma gündemdedir. Bunun alkol tarihinde yeni bir olgu olduğu tartışılabilir. Özellikle iki konu genç tüketicilerle ilişkilendirilmektedir: İçkili araba kullanma ve genel olarak dört ya da beş standart alkollü içkinin bir oturuşta içilmesi olarak tanımlanan aşırı alkol tüketimi.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hemen her yerde araba satışlarında hızlı bir artış görülmüştü ve 1970'lere gelindiğinde, sakatlık ve ölümle sonuçlanan trafik kazalarının sayısı endişe verici boyutlara ulaşmıştı. Örneğin İngiltere ve Galler'de alkolle ilişkili trafik suçlarının (araba kullanmaya uygun durumda olmamak ve alkollüyken araba kullanmak gibi) sayısı 1953'de 3.257'ye 1963'de bu rakam 9.276'ya; 1973'de ise 65.248'e yükselmişti.¹⁵ Bu artış bir ölçüde trafikteki araç sayısının artışıyla veya daha katı uygulamalarla açıklanabilir olsa da, aynı zamanda alkolün etkisindeyken araba kullanma tanımının daha net bir şekilde ortaya konulmasının da bir sonucuydu. 1962'de yürürlüğe girmiş olan bir kanun polisin yaptığı kanda alkol tarama testlerinin sonuçlarının mahkemelere delil olarak sunulmasını mümkün kılmalı ve 100 ml kanda 150 mg alkol bulunması, alkollü olma kanıtı sayılıyordu. (Bu eşik değer daha sonraları 1967'de 80 miligramla düşürülmüştü.) Ama kan testine sadece bir kaza olduğu zaman izin veri-

liyor, bunun dışında polis yine diğer izlenimsel kanıtları (parmakla buruna dokunmak ya da düz bir çizgi üzerinde yürümek) kullanmak durumunda kalıyordu. Daha katı kurallar konulmuş olması, direksiyon başına geçmemesi gereken daha fazla kişinin yakalanmasını sağlamıştı ama birçok kişi alkollüyken araba kullanmanın bir salgın halini aldığını düşünüyordu. 1984 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde federal hükümetin tüm eyaletlerde yasal alkol kullanma yaşının 21 olarak sabitlemesini mecbur tutmasının temelinde yatan düşünce de buydu.

Alkollün etkisinde araba kullanmaya karşı endişeleri yansıtan ve yoğunlaştıran savunma gruplarının başında gelenlerinden biri olan Sarhoşken Araba Kullanmaya Karşı Anneler (MADD) halen etkinliğini sürdürmektedir. 1980 yılında Kaliforniya'da, kızı sarhoş bir sürücü tarafından öldürülen bir kadın tarafından kurulmuş olan MADD, Amerika Birleşik Devletleri'nde yasal olarak alkol kullanım yaşının alt sınırının sabitlenmesi konusunu destekleyen temel güç olmasının yanında, neredeyse tüm eyaletlerde alkollü araba kullanma konusundaki kuralların da katılaştırılması konusunda etkili çalışmalar yapmıştır. Çoğunda sarhoş sürücülere karşı fazlasıyla hoşgörülü davranıldığı fark edilen Amerikan eyaletlerinden bazılarında, (MADD'in kurucusunun kızının ölümüne sebep olan sürücüye 2 yıl hapis cezası verilmişti), ilk defa bu suçu işleyen kişilere hapis cezası verilmeye başlanmıştı. 2000 yılında, MADD'in ve diğer örgütlerin baskısı ile federal hükümet yeniden alkol politikasına müdahale ederek eyaletlerin, sürücülerin kanında ölçülen alkolün en fazla yüzde 0,08 olması için gereken düzenlemeleri çıkarmasını istedi. Bu dönemde yaygın olan kandaki maksimum alkol oranı, çok az yetişkinin güvenli bir şekilde araba kullanmasına imkân verecek bir alkol seviyesi olan yüzde 0,15'di. Yeni üst seviye değeri bunun yarısıydı ve federal hükümet yine otoyol fonlarını kesmekle tehdit ederek eyaletlerin bu yeni seviyeyi uygulamasını sağlamıştı. Eyaletler ne kadar geç razı olursa, o kadar çok otoyol fonu kaybedeceklerdi.

MADD, özellikle gençlerin alkollüyken araba kullanmasını engellemek amacıyla, 1980'lerde ve 1990'larda başlatılmış olan genel mücadelenin bir parçasıydı. Bu kampanyada eğitim vurgulanıyor ve sarhoşken araba kullanmak konusunda kişisel sorumluluğun altını çiziliyordu. MADD, okullar ve polisle işbirliği yaparak çeşitli projelerde yer almış olduğu Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da oldukça saygın bir konuma sahiptir. Ancak 2000 yılından itibaren çalışmalarının odak noktasını alkollü araç kullanımından çok yalnızca içki kullanımına yöneldiği ve araba kullanmaktan hiç bahsetmeden, küçük yaşta alkol kullanımına karşı yürütülen hareketin sözcüsü haline geldiği için eleştiriler almaktadır.

Alkollü araba kullanımı ve otobanlardaki yüksek ölüm oranları diğer ülkeleri de önlem almak zorunda bırakmıştır. Çoğu ülkede kandaki alkol yüzdesine 0,05 ile 0,08 arasında bir sınıra getirilmiştir. Ama bazı ülkeler (Norveç, İsveç, Rusya ve Brezilya dahil olmak üzere) araba kullanırken kanda çok küçük oranda alkolün bulunmasının

bile dava konusu olabildiği sıfır tolerans sistemini benimsemektedir. Brezilya'da 2008 yılında çıkarılan alkol yasağı kanunu (Lei Seca) kanunda yüzde 0,02 alkol olduğu tespit edilen sürücülerin tutuklanıp cezalandırılmasına izin vermektedir. Verilen cezalar 3 yıla kadar hapis, ehliyetine 1 yıl el konulması ve ağır para cezası şeklindedir. Bu kanunla ayrıca federal karayolu ve otobanların yakınında alkol satışını yasaklamaktadır.¹⁶

Alkollüyen araba kullanım sıklığı konusundaki endişeler, alkol konusunda en hoşgörülü ülkelerden biri olan Fransa'yı bile 1990'larda daha katı kanunlar çıkartmaya yöneltmiştir. Sağlık Bakanı'nın adıyla anılan, tütün ve alkolle ilgili Evin Kanunu Fransa'da alkol tüketiminin sürekli olarak düşmekte olduğu dönemde çıkartılmıştı. Bu kanun direkt olarak alkol reklamlarına hücum etmektedir. Televizyonda ve sinemalarda bu reklamların yayını yasaklamış, mesajlara ve görüntülere çok sıkı kontroller getirilmiş ve tüm reklamların alkolün sağlığa zararlarını göz önüne serecek mesajlar içermesi zorunlu hale getirilmiştir. Alkol reklamlarının doğrudan gençlere yönelik olması ve alkolü içecek üreticilerinin sportif faaliyetlere sponsor olması yasaklanmıştır. Reklam panoları ile şarap fuarı gibi organizasyonlarda alkol reklamı yapılmasına hâlâ izin verilmektedir. 2009 yılında kanunda yapılan bir değişiklikle, Fransız kaynaklı web sitelerinde hedef kitlesi gençler olmamak kaydıyla alkol reklamı yapılmasına izin verilmiştir.

Gençlerle bağlantılı ikinci önemli alkol sorunu ise, aşırı içki kullanımı ya da sarhoş olmak amacıyla kısa bir sürede önemli miktarda alkol tüketimiydi. Aşırı içki kullanımı konusundaki endişe bazı yönleriyle, on sekizinci yüzyılda İngiltere'deki cin çılgınlığı döneminde de olduğu gibi, bir davranışın abartılı şekilde değerlendirildiği ahlaki bir paniği çağırıyordu. O dönemde orta ve üst sınıf erkekleri evlerinde veya kulüplerde düzenli olarak alkol alıp kendilerinden geçerken, kadınların, işçilerin ve yoksulların toplum içerisinde içki içmesini kınıyorlardı ve bunu kesinlikle abartılı bir şekilde yapıyorlardı.

Aynı şekilde, gençlerin aşırı derecede (Amerika Birleşik Devletleri'ndeki genel tanımlamasıyla, bir oturuşta erkekler için 5, kızlar için 4 standart alkollü içki) içmesine yoğunlaşan modern yaklaşım, genellikle birçok yetişkinin bu miktarda alkolü bir akşam yemeğinde tüketmeyi alışkanlık haline getirmiş olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir; bu miktara ulaşmak için akşam yemeği yanında yüzde 14,5 alkol içeren şaraptan yaklaşık yarım şişe içmek yeterli olmaktadır. İngiltere'de daha yüksek bir eşik değeriyle, erkekler için sekiz, kadınlar için altı standart içki kullanılmaktadır. Ama bazı kuruluşlar aşırı içkiyi tanımlamak amacıyla, araç kullanımı için genelde uygun görülen kanda yüzde 0,8 alkol oranına ulaşıp ulaşılmadığına bakılmasının yeterli olacağını belirtmektedir. Bu son tanımlama ile alkolün tüketildiği süre, içen kişinin durumu ve alkolün yiyeceklerle beraber içilip içilmediği de daha etkin bir şekilde hesaba katılmaktadır. Bazı tanımlarda bir oturuşta belirli sayıda içkinin tüketimine atıfta bulunulurken, bu oturuşların bir-iki saat mi yoksa tüm bir gece boyunca mı sürdüğünü dikkate almamaktadır.

Nasıl tanımlanmış olursa olsun, aşırı içki kullanımı 2000’li yıllarda birçok ülkede gençleri etkisi altına alan bir problem olarak ortaya konmaktaydı. Pek çoğu yasal içki içme yaşının altında olan öğrencilere ve 20’li yaşlarının başlarındaki gençlere özellikle dikkat ediliyordu. 2004 yılında yapılan öğrenci sağlığına ilişkin uluslararası bir araştırma, birçok ülkedeki on üç-on dört yaşındaki öğrencilerin büyük bir kısmının son otuz gün içerisinde en az bir kez alkol almış olduğunu göstermişti. Bunlar Senegal ve Myanmar’da kadın ve erkeklerin yüzde 10’undan azı ile Seyşeller, Uruguay, Arjantin ve birçok Karayip ülkesinde yüzde 50’den fazlası arasında değişiyordu.¹⁷ Avrupa’da oranlar Çek Cumhuriyeti’ndeki yüzde 75’le, İzlanda’daki yüzde 17 arasında değişiyordu. Aşırı içki kullanımı açısından bakıldığında, 1995 yılında yapılan bir araştırmada, Avrupa’da on beş, on yedi yaşları arasındaki öğrencilerin yüzde 29’unun son otuz gün içerisinde bir oturuşta 5 ya da daha fazla alkollü içki içmiş olduğunu belirttiği görülmüyordu. Aynı araştırmaya göre 2007’de yüzde 41’lik bir artış olduğu ve 2011’de ufak bir düşüş göstererek yüzde 38’e indiği tespit edilmişti. Sadece bir ülkede, İsveç’te, aşırı içki kullanımında kadınlar erkekleri geride bırakmışlardı.¹⁸

Aşırı içki kullanma salgını olarak tanımlanan bu duruma verilen tepkiler farklılık arz ediyordu. Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’nde, üniversite yetkilileri, öğrenim yılının özellikle alkol tüketimin çok yüksek olduğu belli dönemlerinde (ilk hafta gibi) alkol kullanımını sınırlamaya çalışmışlardı. İngiltere’de hükümet 2011 yılında yüzde 2,8 ve daha düşük alkol içeren biranın vergisini düşürüp yüzde 7,5 ve daha fazla alkol içeren biranın vergisini arttırmıştı. Buradaki amaçları, çoğunluğu orta sertlikte birayı tercih eden tüketicilerin tepkisini çekmeden problem yarattığı düşünülen yüksek alkol oranlı biranın kullanımına engel olup, düşük alkol oranlı biranın kullanımını teşvik etmektir. Fransa’da da gençlere yönelik haberleşme ortamlarında alkol reklamı yayınlanması Evin Kanunu kapsamında yasaklanmıştı.

Savaş sonrası dönemde alkol politikalarına ilişkin olarak yapılan yeni düzenlemeler ulusal ve bölgesel şartlara göre değişkenlik gösteriyordu. Yeni Zelanda’da Birinci Dünya Savaşı’nda yürürlüğe konulan kanunlar hafta içinde öğleden sonra saat 6:00’da, hafta sonu da tüm gün barların kapatılmasını zorunlu kılıyordu. Başlangıçta amaç, gece içtikten sonra gündüz savaş işlerinin eksiksiz olarak yerine getirilmesini temin etmektir ama sonraki yarım yüzyılda bu politika başka amaçlarla sürdürüldü. Bir kere, kurumsal atalet söz konusuydu ve ayrıca, erkekler akşamları arkadaşlarıyla içki içmektense evlerine ve ailelerine gitmeye teşvik ediliyordu. Daha az olumlu taraftan bakılırsa, bu sınırlama yerel olarak “saat altı yudumu” olarak adlandırılan duruma, yani içki içenlerin (hemen hepsi erkek) iş çıkışından akşam 6’ya kadarki yaklaşık bir saatte içebildikleri kadar çok bira içmelerine sebep oluyordu. Bu uygulamanın etkisiyle yetişkinler arasında aşırı içki tüketimi çok yaygınlaşmıştı.

Ancak 1960’lara gelindiğinde, artık bu politikanın modası geçmişti ve destek gör-

memeye başlamıştı. Yeni Zelanda'da oluşmaya başlayan restoran kültürü, akşam yemeklerinde geç saatlere kadar alkol alınabileceği anlamına geliyordu ve özel kulüplerde akşam 6'dan sonra da alkol servis edilmesine de izin verilmeye başlanmıştı. Sayıları giderek artan yabancı turistler akşam 6'dan sonra barların kapalı olmasını sinir bozucu ve anlamsız buluyorlardı. İçki içilebilen saatlere getirilecek olan bir dizi uzatmanın ilk örneği olarak, 1967 yılında yapılan referandumda, oy kullananların üçte ikisi içki içilebilen saatlerin gece 10'a kadar uzatılmasını desteklemişti.

Sovyetler Birliği'nde yirminci yüzyılın sonuna doğru alkolle ilgili daha ciddi konular gündeme gelmişti. Toplum sağlığı ve ekonomiye büyük zararlar veren kişi başına yüksek alkol tüketim oranı, 1980'lere gelindiğinde Sovyet ekonomik ve politik sisteminin çöküşüne sebep olan etkenlerin başında geliyordu.¹⁹ Bildiğiniz gibi, bu yeni bir kavram değildi. Aşırı içki tüketimi yüzyıllar boyunca Rusya/Sovyetler Birliği'nin karakteristik bir özelliği olmuştu. Tabii bu denli dağınık ve çok uluslu imparatorlukta büyük bölgesel ve etnik farklılıklar vardı. Müslümanların ve Yahudilerin yoğun olduğu bölgelerde alkol tüketimi oldukça düşükken, temel içkileri votka olan Letonyalılar şarap kullanımı yüksek olan Gürcüleri toplam alkol tüketiminde kolayca geride bırakıyorlardı. Genel olarak değerlendirildiğinde ise Sovyet vatandaşları dünya üzerindeki en yüksek alkol tüketim oranlarından birine sahiplerdi. Daha da önemlisi bu oran 1950'lerden 1980'lere kadar çok hızlı bir artış göstermişti. Alkol tüketimi konusunda (14 yaşındakilerde kişi başına düşen miktar) yasal ve yasa dışı kaynaklardan elde edilen en iyi tahmin 1955'de 7,3 litre olan saf alkol tüketiminin 1965'de 10,2 litreye çıkıp 1975'de 14,6 litre ve 1979'da 152 olduğunu gösteriyordu.²⁰

1953 yılında Stalin'in ölümü ardından yönetime geçen tüm Sovyet liderleri tüketim konusunda dizginleri ele almak için küçük çaplı bazı girişimlerde bulunmuşlardı. 1958 yılında Nikita Krusçev alkolizme karşı bir kampanya çağrısında bulunmuş, alkolle ilişkin eğitim çalışmaları başlatmış, mağaza ve restoranlarda alkol satışına sınırlama getirmişti. 1960 yılında ceza kanununda yapılan bir değişiklikle birden fazla kez sarhoş olduğu için tutuklanan kişilere zorunlu tedavi şartı getirilmişti. Leonid Brejnev (1964'den 1982 yılına kadar Sovyetler Birliği'nin yöneticisi olan ve alkol tüketimiyle bilinen) yönetimi altındaki hükümet toplum içerisinde sarhoşluğa verilen cezaları ("Holiganlık" konu başlığı altında) artırmış ve ısrarlı içki kullanımı dolayısıyla tutuklu olanları, oluşturulan rehabilitasyon kamplarına göndererek, zorunlu çalıştırmayı da içerecek şekilde, tedavi ettirme yoluna gitmişti. Hükümet 1972 yılında votka üretiminin azaltılmasını ve daha sert votkaların üretimine kademeli olarak son verilmesini emrederek, şarap, bira ve alkolsüz içeceklerin üretimini artırarak bunların yerini almasını temin etmeye çalışmıştı.

Brejnev'i takip eden, kısa ömürlü 1982 ve 1985 hükümetleri (bunlardan birinin başkanı olan Konstantin Çernenko'nun kronik içki düşkünlüğü sebebiyle kara-

ciğerinde meydana gelen siroz hastalığından öldüğü tahmin ediliyordu) aşırı alkol kullanımının yarattığı toplumsal problemlere karşı daha radikal yaklaşımlar sergilenen bir dönemin başlangıcına tanık olmuşlardı. Sovyet toplumunun durumunun tartışılmaya açılması ve Marxistlerin kapitalist toplumlarla ilişkilendirdiği cinsiyet eşitsizliği ve alkolizm gibi sorunlardan, devrimden altmış yıl sonra bile hâlâ çıkılamamış olduğunun fark edilmesi, bu dönemin başlamasına sebep olmuştu. Aşırı alkol kullanımı ile mücadele, göreve devamsızlık durumlarını azaltma ve daha sistematik bir alkol karşıtı hareket gibi önlemler içeriyordu. 1980'lere gelindiğinde alkol, ortaya çıkan yaygın sağlık sorunlarına ve Sovyet ekonomisinin giderek güç kaybetmesine sebep olan etmenlerin başında gelmekteydi. Sovyetler Birliği'nde ilk kez, kıtlık ya da savaş gibi büyük afetler dışında bir sebeple, ölüm oranlarında böylesine büyük bir artış görülmüştü. 1965'den 1989'a kadarki dönemde kırk yaş üzerindeki erkeklerde ölüm oranı yüzde 20 ile 25 artmış, elli yaş üzeri kadınlardaki ölüm oranı da, daha az olmakla birlikte, artış göstermişti. Alkol bu değişikliklerin tek sebebi olmamakla birlikte (sigara kullanımı ve sağlık hizmetlerinin kötü olması da diğer etkenlerden bazılarıydı) bu sebeplerin başında yer alıyordu.

1985'de iktidara gelen Sovyetler Birliği'nin son başkanı Mihail Gorbacov bazı başarılı adımlar atılmış olan (alkol kullanımı ve bundan kaynaklanan suç oranlarında küçük çaplı düşüşler gözlenmişti) alkol karşıtı mücadeleyi devralarak, bunu yönetiminin öncelikli konuları arasına aldı. Alkolün tamamen yasaklanması yönünde zaman zaman ortaya atılan radikal önerileri savuşturan Gorbacov bu konuda hem baskı uygulayan, hem de destekleyen karmaşık bir politik yaklaşım sergiledi. Eğitim açısından bilim ve pedagoji akademileri gibi çeşitli kuruluşlara, alkolün sağlık, toplum düzeni, ahlak ve ekonomiye verdiği zararlar konusunda çalışmalar yapma görevi verilmişti. Özellikle gençlerin alkole alternatif uğraşlar edinebilmesi için, eğlence ve spor tesislerinin yapımı konusunda büyük çaba sarf ediliyordu. Gazeteler, radyo ve televizyon kanalları alkol karşıtı mesajları artırmaya yönlendirilirken, film yapımcılarının da aşırı içki kullanımına olumlu yaklaşımlar sergileyen filmler yapmaları yasaklanmıştı.²¹

Bu mücadelenin baskıcı tarafında ise, yeni düzenlemelerle içki satış saatleri (hafta içinde sadece öğleden sonra 2'den sonra), bir kişinin satın alabileceği alkol miktarı ve içki içilebilecek mekânlar sınırlanıyordu. Kamuya açık alanlarda içki içenlere, aynen işyerinde içki içenlere olduğu gibi, para cezası uygulanıyordu. Çok sarhoş olduğu için gözetiminde tutulan kişiler geceleme ücreti ödemek zorunda bırakılıyordu. Ulusal bir alkol karşıtı hareket yeniden canlanmış ve 1986 yılının ortalarında Sovyetler Birliği genelinde 350.000 şubede hizmet veren 11 milyon destekçiye ulaşılmıştı. Komünist Parti, devlete ait ve diplomatik ortamları da kapsayan kamusal etkinliklerde alkol kullanımını yasaklayarak ve aşırı alkol kullanan veya buna hoşgörülü davranan parti üyeleriyle yetkililer hakkında daha sert politikalar (partiden ihraç gibi) uygulayarak örnek

teşkil etmişti. Bu kampanya ivme kazandıkça partiden ihraç edilen kişilerin sayısı binleri bulmuştu.²² Bu geniş çaplı kampanyanın temelinde alkole ulaşımın güçleştirilmesi yatmaktaydı. 1985 yılı ortasında atılan ilk adım, şarap ve bira gibi düşük alkol dereceli içkiler dışında kalan votka ve diğer alkollü içkilerin fiyatında yapılan artışı. Bir yıl sonra bu fiyatlara ilave zamlar yapıldı. 1988 yılına gelindiğinde, devletin votka üretim miktarı 1985 yılındaki 23,8 milyon litreden 14,2 milyon litreye düşmüş ve şarap üretimi yaklaşık olarak yarıya indirilmişti.²³

1986 yılının sonuna gelindiğinde, Sovyet hükümeti etkileyici sonuçlar aldıklarını yayınlamıştı: Votka ve şarap tüketiminin azalması sonucunda, işe devamsızlık vakaları üçte bir oranda azalmış, suç işleme oranında dörtte bir oranında düşüş gözlemlenmişti. Ama ülke genelindeki açıklamalar karışık. Bazı bölgelerden alınan raporlara göre, alkol kullanımını azaltma konusundaki başarısız çabalara karşın aşırı alkol kullanımı devam ederken, bazı bölgelerden yapılan inanılması güç açıklamalarda ise, son derece başarılı sonuçlar alındığı, örneğin tüm madenci grupların içkiyi bıraktığı belirtiliyordu. Bu tür bölgelerde üretimin arttığı ve üretim kotalarının aşıldığı söyleniyordu. Demografik alanda asıl gelişmeler 1980'lerin sonlarında kaydedilmişti. 1970'lerden itibaren giderek artan ölüm oranları tersine dönmüş, işyeri kazalarından kaynaklanan ölüm vakaları azalmıştı. Ölümcül kalp hastalıklarının görülme sıklığı seyrelemiş, alkol zehirlenmesi ya da daha genel olarak alkole bağlı sebeplerle ölüm vakaları yarıya düşmüştü. Doğurganlık oranı artmış, bebek sağlığı konusunda ve 1 yaşına kadar hayatta kalma oranında fark edilir derecede gelişmeler gözlemlenmişti.²⁴

Ancak yasadışı alkolün el altından yapılan üretimi, alkole karşı mücadeleyi güçleştiriyordu. Alkolün kolayca erişilebilir olduğu zamanlarda, kırsal kesimde yasa dışı yollarla üretilen içki olan samogon tüketiminin, Sovyetler Birliği genelinde tüketilen alkolün üçte biri kadar olduğu tahmin ediliyordu. 1988'de bazı tahminlere göre bu içkinin tüketimi devletin ürettiği (azaltılmış) içki miktarının yarısına yakındı. Piyasada bulunabilen yasal alkol miktarı azaltıldıkça, yasa dışı üretim, Letonya gibi yasağın fiilen tanınmadığı bölgelere ve şehirlere yayılıyordu. Bu geniş çaplı yeraltı sanayi, Sovyetler Birliği'nde pancardan büyük miktarlarda üretilen şeker stoklarına dayanıyordu. Tahminlere göre 1987 yılına gelindiğinde, ülkede üretilen şekerin onda biri samogon üretiminde kullanılmıştı. Yasadışı içki elde edemeyen çaresiz vatandaşlar (kolonya, saç güçlendirici ve pencere temizleme sıvısı da dahil olmak üzere) alkol içeren diğer maddeleri kullanmaya yönelerek genellikle ciddi ya da ölümcül sonuçlarla karşılaşıyorlardı.

Hükümete gönderilen raporlar detaylı bir şekilde hem gerçek başarıları, hem de önemli başarısızlıkları içeriyor olmalıydı. Belki de bu ikisi birbirini dengeliyordu, çünkü 1988'e gelindiğinde bu kampanyanın, "toplumda daha sağlıklı bir ahlaki ortam" oluşturduğu ama "radikal değişiklikler" yaratmak konusunda başarısızlıkla sonuçlandığı yargısı hâkimdi. Ancak hükümet bu hızla ilerlemek yerine kampanyanın çapını

daraltmayı tercih etmişti. Toplum desteğinin azalmakta olduğu, alkol üretiminin başlangıçta düşünülenenden daha düşük seviyelere çekilmesi sonucunda alkole talebin arttığı ve yasadışı üretimin artmakta olduğu hissediliyordu. Aynı zamanda devletin alkol vergisi kaybindan dolayı tahminen 2 milyar rubleye el koymuş olduğu gerçeği de ortadaydı. Kampanya çalışmaları zorlama yöntemiyle değil eğitim ve teşvik yöntemlerini vurgulayacak şekilde yön değiştirerek devam edecekti. Baskı önlemlerini 1930'lardaki zorunlu kolektifleştirme programlarıyla karşılaştıran yorumlarda, polisin samogon konusunda aldığı sıkı tedbirleri, insanlara karşı savaş açmak olarak tanımlanıyordu. Esas itibarıyla bu karşı çıkışların ardında, Rus devletinin bir kez daha alkole karşı kaybedeceği bir savaşa girmiş olması vardı.

Kampanya çalışmalarına ilişkin yapılan ilk düzenleme, şarap, bira ve brendinin yeniden besin maddelerini satıldığı dükkânlarda satılmasına ve hemen sonrasında da alkollü içki ve şarap üretiminin artırılmasına izin verilmesiydi. 1988'den 1990'a kadarki dönemde votka ve diğer damıtılmış alkollü içeceklerin üretimi yüzde elli oranında artmıştı. Tüketimde bir miktar artış görüldüyse de kampanya öncesindeki seviye yakalanamamıştı. 1985 yılında Ruslar kişi başına 8,8 litre alkol tüketmişti. 1987 yılında 3,9 litreye düşen bu rakam 1990 yılında sınırlamaların azaltılması sonrasında sadece 5,6 litreye çıkmıştı.²⁵ Kampanyanın etkin olduğu süreçte bildirilen sağlık ve diğer kazanımlar kısa sürede tersine döndü. Ölüm oranları arttı, doğurganlık oranı düştü ve 1991 yılına gelindiğinde, Sovyetler Birliği gerçekten gerileme sürecine girdi.

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla, Rus Federasyonu daha özgür bir içki pazarıyla tanıştı. 1992 yılında üretimdeki devlet tekeli kalktı ve evde bira üretimi suç olmaktan çıktı. İthal alkol daha sık rastlanır oldu ve çok geçmeden, ithal votka Rus Pazarının yüzde 60'ını ele geçirdi. Bu şartlar altında alkol üretim ve tüketiminde artış gözlemlenmeye başlanmıştı. 1991'de yasal saf alkol tüketimi 7 litre iken 1995'de 11 litreyi bulmuş ve 2006 yılında 10 litre dolaylarında seyretmişti. Yasal alkolün yanında, bunun yaklaşık üçte biri ile yarısı arasında olduğu düşünülen, yasadışı yollarla üretilen alkolün de göz önüne alınması doğru olacaktır. Bu, 2000'li yılların başında bir Avrupa'nın tükettiği ortalama 12 litre alkole karşın, bir Rus yetişkinin yaklaşık olarak 16 litre saf alkol tüketmekte olduğu anlamına gelmektedir.²⁶ Başka bir deyişle içki kullanan ortalama bir Rus 2 günde bir şişe votka tüketmektedir.²⁷ Ancak alkol kullanmayanların yüzde 40 oranında olduğu düşünüldüğünde, içki kullanan ortalama bir Rus'un günde yaklaşık olarak 1 şişe votka içtiği söylenebilir. Alkol sebebiyle oluşan suçların ve boşanmaların eski yüksek oranlarına dönmesi, sarhoşluğa bağlı trafik kazalarının ise hızla artması şaşırtıcı değildir.

Vladimir Putin liderliğinde (2000 ve 2008 yılları arasında ve 2012'den sonra) alkole karşı yeni bir kampanya başlatıldı. Alkol üretim ve satışını yasaklama konusu tartışıldı ama aynı zamanda alkole uygulanan vergi oranları yükseltildi. 2012 ile 2014

yılları arasındaki dönemde alkol vergileri dört kat arttı. Alkol tüketimini azaltmak amacıyla düzenlenen ve daha önce başarısız olan kampanyalarda edinilen tecrübelerden yararlanan Putin, alkole uygulanan verginin birdenbire değil de, kademeli olarak artırılmasının yasa dışı alkol üretiminde daha az artışa sebep olacağını iddia etmişti.²⁸ Rusya’da, 2012 yılında internet üzerinden ve 2013 yılında ise gazetelerde her türlü alkol reklamının yayınlanması yasaklandı.

Hükümet bu yasaklamalar konusunda küçük ve büyük ölçekli perakende satıcıları da kapsayan birçok kaynaktan karşı koymalarla karşılaştı. 2013 yılında yol kenarı ve kaldırımlarda yapılan satışlardan elde edilen gelirin yüzde 40’ını oluşturan biranın bu tür yerlerde satışı yasaklandı. Teoride bu durum büyük mağazalar için yararlı gibi görünse de, onların alkol satışları da (toplam gelirlerinin yaklaşık beşte birini oluşturuyordu), aynı kanun yarım litre votkanın minimum satış fiyatına yüzde 36 zam uyguladığı ve birayı yiyecek sınıfından tekrar içecek sınıfında değerlendirmeye aldığı için olumsuz şekilde etkilenmişti.²⁹ Bu durumda bira 11’den akşam 20’ye kadar hiçbir dükkanda satılamayacaktı.

Bu reformlar uzun yıllar süren destansı Rus alkol politikalarının son dönemlerini oluşturuyordu. Ancak Rus yöneticiler, alkol kullanım tarzları ve yoğunluğu konusundaki endişelerinde yalnız sayılmazlardı. Alkolle bağlantılı tavırlarla ilgili endişe (ister içkili araç kullanma, ister gençlerin içki içmesi ya da alkolün ekonomik üretkenliğe etkileri olsun) ulusal ve ideolojik sınırları aşmaktadır. James Nicholl’un İngiltere için yaptığı yorum (ona göre 1940’dan sonra “içki sorunu” önemini yitirmeye başladıysa da, “yirmi birinci yüzyılın başına gelindiğinde içki politik gündeme intikam hırsı ile geri dönmüştü”) aslında daha geniş bir coğrafik anlamda geçerliydi.³⁰

Aynı zamanda, ölçülü miktarda kullanılan alkolün sağlık açısından yararları olduğu görüşü de yeniden gündeme gelmeye başlamıştı. Yirminci yüzyıldaki sağlık uzmanları alkole geçmiş zamanlara nazaran daha şüpheyle yaklaşıyorlar ve genel olarak alkolün yararlarından çok, sebep olduğu problemleri ortaya koyuyorlardı. Çeşitli şarap ve damıtılmış alkolü içeceklerin belirli hastalıklara çare olarak kullanıldığı günlerden çok farklı olarak, alkol kullanımı, mümkün olabildiğince, günlük hayatın stresini hafifletici bir zevk kaynağı olarak tavsiye ediliyordu. Ancak giderek artan sayıda doktor, hastalarının alkolden uzaklaşmasını öneriyordu.

Alkole ilişkin tıbbi (ve toplumsal) yaklaşımları değiştiren en büyük olaylardan biri “Fransız paradoksunun” keşfedilerek, 1991 yılında Amerikan televizyonlarında açıklanmasıydı. Bu paradoksa göre, Fransızların beslenme alışkanlıkları ve hayat tarzları kalp krizine uygun bir ortam oluşturmakla beraber, istatistiklere göre Fransızların kalp hastalığına yakalanma oranı Amerikalıların sadece üçte biri kadardı. Fransızlar Amerikalılardan çok daha fazla sigara içiyorlardı; fiziksel olarak daha hareketsizlerdi; yağ, peynir ve kızartma ağırlıklı bir beslenme düzenleri vardı. Aynı zamanda daha

fazla alkol kullanıyorlardı ama en önemli farklılıkları, kullandıkları alkollü içeceklerin büyük oranda şarap ve özellikle kırmızı şaraptan oluşmasıydı. Önde gelen Fransız tıp uzmanlarına göre, yüksek miktarda kırmızı şarap tüketenlerin kalp hastalıklarına daha dayanıklı olmasının sebebi, siyah üzüm kabuklarında bulunan ve çeşitli kırmızı şarap bileşimlerinde kullanılan bir fenol olan *resveratrol*du.

Bu bulguların 1991 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde popüler bir televizyon şov programı olan *Sixty Minutes - Altmış Dakika*'da yayınlanması kırmızı şarap satışlarını arttırmıştı (Ertesi yıl Birleşik Devletlerdeki satışlarda yüzde 40 artış görülmüştü). Bu etki diğer ülkelere de yayıldı. Birçok kişi koruyucu bir sağlık önlemi olarak, düzenli şekilde kırmızı şarap tüketmeye başladı. Alkol almak istemeyenler için piyasaya sürülen, toz haline getirilmiş şaraptan yapılan hapların her birinin, iki kadeh kırmızı şarap kadar fayda sağladığı iddia ediliyordu.³¹

Fransız paradoksu, alkolle ilişkin tıbbi yaklaşımla fazlasıyla ters düştüğü için, üzerinde çokça tartışılan bir konuydu. Fransa'da gözlemlenen kalp rahatsızlıklarının sayısının ciddi anlamda düşük gösterildiği, aslında ortada bir paradoks olmadığı iddia ediliyordu: Fransızlar kızartılmış besinleri tüketmeye yakın bir geçmişte başladıkları için, bunların toplum üzerindeki etkileri daha ileriki dönemlerde hissedilecek ve kalp rahatsızlıkları da daha sık görülmeye başlanacaktı. Ayrıca, karmaşık bir kavramın da, sadece bir elemente, bu kapsamda *resveratrol*a, dayandırılarak açıklanması mümkün değildi. Amerika Birleşik Devletleri'nde alkol konusundaki ulusal düzenlemeleri yapan federal ajans olan Alkol, Tütün ve Ateşli Silahlar Bürosu, Fransız paradoksunu ilk kez bir televizyon programında tanıtan ünlü Fransız bilim adamı Serge Renaud'nun kırmızı şarap hakkındaki iddialarını ispat etmesini istemişti. 1994 yılında Renaud'nun saygın bir İngiliz tıp dergisi olan *Lancet*'ta yayımladığı bir araştırma raporunda, günde 20 ila 30 gram (2 ya da 3 kadeh) kırmızı şarap içilmesinin kalp krizinden ölme riskini yüzde 40 oranında düşürdüğü belirtilmekteydi. Renaud'ya göre şarap, kanda pıhtılaşmayı sağlayan küçük parçacıkları (trombositleri) etkisi altına alarak, pıhtı oluşumunun engellenmesine yardımcı oluyordu. Renaud'nun daha sonraki dönemlerde Fransa'da bir grup orta yaşlı erkek üzerinde yaptığı çalışmada, Fransız paradoksu desteklenmekle kalmamış, birçok kanser türünden korunmak için de, ölçülü miktarda şarap tüketilmesinin yararlı olduğu sonucuna varılmıştı.

Günümüzdeki tıbbi görüşe göre de, ölçülü miktarlarda düzenli şarap kullanımı pek çok kişinin kalp krizi ve birçok kanser türünden korunmasını sağlamaktadır. Diğer tüm değişkenler sabit tutulduğu durumda ölçülü miktarda alkol tüketiminin, alkolden tamamen uzak durmaya oranla daha sağlıklı olduğu düşünülmektedir. Ancak normal ölçülerin üzerinde alkol kullanımı bu olumlu etkileri ortadan kaldırmakla kalmayıp, pek çok farklı sağlık problemine de zemin hazırlamaktadır. Bu bilgiler ışığında, alkol (özellikle şarap) hekimler tarafından hem belirli hastalıkların tedavisinde, hem de ge-

nel anlamda kuvvet ilacı olarak önerilmekte olduğu on dokuzuncu yüzyıldaki itibarını geri kazanmıştır.

Birçok açıdan, modern dünyada alkole ilişkin tartışmalar, geçen yüzyıl ve binyılda gözlemlenmiş olanların birer yansımasıdır. Ama bazı yerlerde daha sert bir şekilde ortaya konulsa da, her dönemde mevcut olan tüketime ilişkin alışlagelmiş endişeler hâlâ dile getirilmektedir. Günümüzde alkolün tehlikeleri daha açık ve bazen de değişik şekillerde ortaya konulmaktadır: Karaciğer ve kalp için oluşan riskler gibi, içkili araba kullanımının zararları da net bir şekilde gösterilebilmektedir. Kadınların içki içerek toplumdaki saygınlıklarını kaybetmelerinden duyulan endişeler azalırken, aksine erkeklerin içkinin etkisi altındayken kadınları cinsel olarak taciz etmesi konusunun üzerinde daha çok durulmaktadır. Alkol kullanımının en çok endişe uyandıran yönü, gençlerin alkol tüketimidir. Konuyla ilgili en olumlu gelişmelerden biri ise, yaklaşık olarak bir yüzyıllık aradan sonra alkolün eczacılık alanına geri dönmesidir. Fransız paradoksu Pandora'nın kutusunun açılmasını sağlamış ve çok geçmeden, sadece kırımızı şarabın değil tüm alkol içeceklerin, ölçülü miktarlarda kullanılmaları durumunda sağlık için yararlı olduğu görüşü hâkim olmuştur. Aşırı ya da kötüye kullanımla ilgili herhangi bir söylem, alkol kullanımının kabul edilebilir bir seviyesi olduğunu göstermektedir. Alkolü tamamen yasaklamayan hemen tüm politikalarda mevcut olan ölçülülük arayışları ile "ölçülülüğün" tanımına ve kişileri ölçülü içki tüketimine yöneltecek yaklaşımlara ilişkin arayışlar, alkolün tarihi gelişiminin esasını oluşturmaktadır.

Sonuç

Yüzlerce, binlerce yıl boyunca birçok bölgede alkol kültürleri üzerine yapılan ve alkolün algılanma, değerlendirme ve tüketilme şekillerini içeren bir araştırmada, zamandan ve mekândan bağımsız olarak görünen tek sabit, alkolün epeyce tartışılan bir ürün olmasıdır. Alkol bir taraftan iyi bir şey olarak tanıtılıyordu; o, bazen tanrı tarafından sunulan, çoğu zaman olumlu bir şekilde dinle bağdaştırılan, sağlığa yararlı olma potansiyeli olan, sosyal olmayı ve toplumu her düzeyde destekleyen bir içecekti. Diğer taraftan da alkolün, ahlaksızlık, dinsizlik, saygısızlık, toplumsal yozlaşma, fiziksel ve ruhsal sağlığın bozulması ve suç şeklinde kendini gösteren bireysel ve toplumsal facialara neden olma potansiyeli vardı.

Bu çeşitli potansiyelin nasıl gerçekleştiği, alkolün nasıl tüketildiğine bağlıydı. Alkol tarihinin muhtemelen en önemli boyutu yöneticilerin ısrarlı bir şekilde, ölçülü ve güvenli içmenin aşırı ve tehlikeli olmaya başladığı noktayı tanımlamaya çalışmalarında yatmaktadır. Birçok durumda bu nokta ancak gerçekleşikten sonra, yani tüketici o noktayı geçip sarhoş olduktan sonra tanımlanmıştır. Aşırı alkol tüketimi sarhoşlukla bağlantılı olduğu düşünülen konuşmalarda, fiziksel koordinasyonda ve davranışlarda kendini göstermektedir. Bazı durumlarda birçok ülkede kamu sağlığı yetkililerinin günde alınabilecek maksimum alkol miktarı konusundaki önerilerinde belirttiği gibi, belirli maksimum miktarlar tanımlanmaktadır. Bazı durumlarda, Müslümanlar ve Mormonlarda olduğu gibi, yetkililer evrensel yasak politikaları uygulamıştır veya sömürge toplumlardaki yerli toplumlar gibi, belirli nüfuslar hedeflenmiştir.

Bu değişik politikalar, o dönemde alkol hakkında geçerli olan iyi ve kötü değerlendirmeleri esas almaktadır. Alkol yasağı politikaları, alkolü kötüye kullananların yarattığı tehlikenin, başka tüketicilerin alkol tüketebilmek için sahip olduklarını düşündükleri haklardan daha baskın olduğu varsayımına dayanıyordu ve hâlâ dayanmakta. Çok katı olmayan düzenleme politikaları insanlara alkol kullanma izni verip, kişisel veya

toplumsal yararlar sağlarken, alkolle erişimi yaşı, cinsiyete veya etnik kimliğe göre kısıtlayarak ve alkolün satın alınabileceği ya da tüketilebileceği etkinlikleri sınırlandırarak, tehlikelerini hafifletmeye çalışmalarını hedeflemektedir.

Alkolle ilgili olarak, önceki bölümlerde, antik Mezopotamya ve Afrika'daki İngiliz kolonileri veya modern Fransa'da ve on dokuzuncu yüzyıl Amerika'sı kadar değişik bağlamlarda ifade edildiğini gördüğümüz genel kaygılar esasında toplumsal düzen hakkındaki geniş kapsamlı kaygılardır. Alkol tüketmek bireylerin konuşma ve bedenleri üzerindeki kontrolü kaybetmelerine neden oluyorsa kitlelerin alkol tüketimi toplumda daha geniş bir disiplin kaybıyla sonuçlanabilir. Bu kaygılar hemen tüm kültürlerde görülmektedir. Ancak ısrarcı temalarda yer alan farklılıklara odaklanmamızda yarar var.

Ortak kaygılardan biri erkeklerin, kadınların içki içmesine karşı tavırlarıdır. Tarih boyunca erkekler, genellikle kadınların alkolün etkisindeyken kendilerini cinsel olarak daha az kısıtladıklarına veya duygularını dışa vurduklarına inandıkları için kadınlar içki içtikleri zaman kaygılanmışlardır. Bu mantıklı bir varsayım olabilir, zira alkolün etkilerinden biri, her türlü çekingenliği azaltmasıdır. Ancak kadınların vücutları alkolü erkeklerinkinden farklı bir hızda özümseyip sindirse de, etkileri cinsiyet ayrımı yapmamaktadır. Bir aksilik olmadığı takdirde, kadınların alkolün etkisi altındayken, cinsel ya da değil, riskli davranışlarda bulunma olasılığı erkeklerden daha yüksek değildir. (Kültürel etkilerin çoğu zaman kadınların erkekler kadar cinsel risk almasını engellediği iddia edilebilir.) İçki içen erkeklerin kadınların içki içmesine karşı çıkması, aslında, cinsel ahlakta çifte standart ifadesidir.

Ancak, tarihsel açıdan değişmez olarak görünse de, erkeklerin, kadınların alkol tüketmesi konusunda hissettiği kaygı, farklı zamanlarda farklı şekiller almıştır. Antik Roma'da, muhtemelen sarhoş bir kadının zina yapıp hamile kalması ve kocasının doğacak bebeği, bilmeden kendi çocuğu gibi yetiştirmesi korkusuyla, evli kadınların şarap tüketmesinin ciddiyetine dikkat çekilmiştir. Kadınların içki içmesi karşısında uygulanan ceza (bazen ölüm, bazen de boşanma) zina yapan kadınlarla uygulanan cezayla aynıdır. Oysa on sekizinci yüzyılın başında İngiltere'de cin tüketimi konusundaki panik eş olarak değil, anne olarak kadınlara odaklanmıştır. Daha önce gördüğümüz gibi, cin "Anne Cin" ve "Annenin Çılgınlığı" olarak bilinir ve Hogarth'ın ünlü *Gin Lane* eserinin odak noktasında emziren bir anne vardır. Doğurganlık ve nüfus artışının on sekizinci yüzyılın en büyük kaygıları olması ve o dönemde basılan çok sayıda broşürde, cinin çocuklar ve doğum oranı üzerindeki zararlı etkisinin vurgulanması tesadüf olabilir mi?

Birinci Dünya Savaşı sırasında ve hemen sonrasında, genç kadınların içki içmesi konusundaki kaygının farklı bir şekilde vurgulandığı görülmektedir. Savaş sırasında yeni iş olanaklarından ve gelir artışından yararlanan kadınların, sık sık barlara gittiği gözlemlenmiştir. O zamana kadar büyük ölçüde erkeklerle bağdaştırılan bu davranış, kadınların kıyafetlerindeki ve saç biçimlerindeki değişikliklerle aynı döneme rastlamış ve

bu yeni tarzın erkeksi olduğu düşünölmüştür. Savaşın sonunda, kadınları tekrar kadını hale getirmek için çeşitli girişimlerde bulunulmuş, özellikle de, terhis olan askerlere yer açmak amacıyla, çalıştıkları sanayi işlerinden atılmışlardır. Bu dönemde kadınların içki içmesi konusundaki kaygılar, savaş koşullarında bozulduğu düşünölen cinsiyet sınırlarını yeniden oluşturma ihtiyacını yansıtmaktadır.

Bu ve başka durumlarda esas itiraz konusu kadınların alkol tüketmesidir. Ancak her dönemde, yapılan itirazın kesin tanımı, kadınların alkol tüketmesiyle tehdit edildiğı düşünölen cinsiyete dayalı düzenin bazı yönleri hakkındaki kapsamlı kültürel kaygıları yansıtır. Kanıtlar derme çatma ve bu kitapta ele alınan dönemin büyük bir kısmında zayıf olsa da, kadınların alkol tüketmesine izin verilen yerlerde hangi döneme, bölgeye veya sınıfa bakarsak bakalım, alkolü genellikle erkeklerden daha az tükettikleri anlaşılmaktadır. Bu yargı bugün için de kesinlikle doğrudur, erkeklerden çok daha fazla sayıda kadın içki kullanmadığını söylemektedir (Amerika Birleşik Devletleri'nde erkeklerin yüzde 30'una karşı, kadınların yüzde 40'ı; İtalya'da yüzde 25'e karşı yüzde 10 ve Çin'de yüzde 45'e karşı yüzde 13'ü).¹ Çocukların alkol kullanmadığı eskiden çok daha doğrudu ama unutmamalıyız ki zaman içinde çocukluk tanımının değışti. Gençler modern Avrupa'nın ilk yıllarında 13-14 yaşlarında çıraklığa veya tam zamanlı işlere başladıklarında, alkol içmeye de başlamış olmaları muhtemeldir.

Yani alkol tüketiminde tarihsel eğilimlere ilişkin genellemeler yapmak çok tehlikelidir. Ancak bunu belirttikten sonra, birçok bölgeden ve dönemden kalan belgeleri dikkatle incelediğimiz zaman, dünyadaki bazı önemli bölgelerin "alkol sonrası" denilebilecek, alkol tüketiminin tarihteki en düşük seviyesine düştüğü bir döneme girdiğı sonucuna varabiliriz.

Yüzlerce yıl boyunca alkollü içecekler Avrupa'da, Asya'da, Amerika kıtasında, Avustralya'da, Yeni Zelanda'da ve Güney Afrika'da yetişkinlerin önemli bir bölümünün günlük beslenmesinin parçasıydı. Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da, gördüğümüz gibi, temiz içme suyuna düzenli erişim, büyük içme suyu projeleri on dokuzuncu yüzyılda tamamlanıncaya kadar ele alınmayan bir sorundu. O zamana kadar bira ve şarap, mevcut suyun yanında daha güvenilir alternatifler olarak değerlendiriliyordu ve insan sağlığına zararlı olduğu düşünölen bakterilerin bir kısmını öldürmek amacıyla suya damıtılmış alkollü içki eklenebiliyordu.

Ancak tarihçiler alkollü içeceklerin, kirli suyla karşılaştırıldığında daha güvenilir alternatifler oldukları için önemli olduklarında ısrar etmiş olsalar da, kültürel ve maddi değerlendirmelerin çoğu zaman, sağlıkla ilgili zorunluluklardan daha önemli göründüğünü unutmamamız gerekir. İnceleyebildiğimiz dönemlerin çoğundaki kültürlerin hemen hepsinde, yetişkin erkeklerin düzenli olarak ölçölü miktarda alkole erişiminin olması son derece normaldi. Ancak önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, kadınların içki içmesi konusunda kaygılar vardı ve çocukların alkol tüketimine karşı çıkılıyordu.

Bu durum geçerli olan öncelikler sorusunu gündeme getirmektedir. Alkolün mevcut içme suyundan daha güvenilir olduğu yaygın bir şekilde kabul görmüştü; Amerika’da bira ve su stokları tükenmeye başladığı zaman Püritenlerin içme suyu olasılığıyla karşı karşıya kaldıklarında yaşadıkları kaygı ve telaşı hatırlayalım. Ancak alkol politikasını oluşturan erkekler, kadınlarla çocukların (en azından ergenlik yaşına kadar erkek çocukların) alkolden uzak durmalarını ve ima yoluyla, hastalık, hatta ölüm riskini göze almalarını önerirken gayet rahat görünüyorlardı.

Alkolün çocuklar için uygun olmadığı düşünülüyordu çünkü on sekizinci yüzyılda Batı tıp dünyasına egemen olan görüşe göre, ısıtma özelliği onların zaten sıcak vücutlarında olumsuz etki yaratırdı. Ancak gördüğümüz gibi, yetişkin kadınların içki içmesine karşı geliştirilen savların en yaygın kullanılanı, alkolün kadınların cinsel çekingenliklerini kaybetmelerine neden olmasıydı. Erkekler de içtikten sonra cinsel olarak ayırım yapmamaya başlayabilirdi ama bunun aynı derecede sorun olduğunu düşünmüyorlardı, hatta sorun olmadığına inanıyorlardı. Anlaşılan kadınların (veya kocalarının) cinsel suç işleme gibi bir ahlaki risk almalarındansa, su içmekten kaynaklandığına inandıkları hastalık, hatta daha kötü sonuçlara yol açabilecek risklere sokmanın, daha iyi olup olmadığı konusunda ahlaki bir değerlendirme söz konusuydu. Evli bir erkek için, dul kalmak boynuzlanmaktan iyiydi.

Kadınlarla çocukların alkol içmesi genellikle yasaktı veya katı bir şekilde, tüketebilecekleri miktarlarla kısıtlıydı ama tarihte önemli mezhepler başka seçenekleri olmadığı için alkolden uzak durmak zorunda kalmış olmalıydı. Tüm alkol çeşitlerinin (Antik Roma’da işçilerin ve askerlerin tükettiği sulu, ekşi şarap veya 1700’lerin başında İngiltere’de yapılan sahte cin gibi en kalitesiz içkinin bile) bir maliyeti vardı. Oysa su, ister kuyudan olsun, ister nehir ya da göl gibi bir doğal kaynaktan, bedavaydı. Yoksulların, bira veya şarabın kutlamalarda parasız dağıtıldığı ender durumlar dışında düzenli olarak alkole erişimi yoktu. Yoksulların beslenme sisteminde alkol olmaması ve bunun sonucunda kalitesiz su kullanmak zorunda kalmaları, genelde yetersiz beslenme ve yaşam koşullarına eklenince, kısa ömürlü olmalarına neden oluyordu.

Bunlar, halkların geçmişte sudan daha güvenli olduğu için alkollü içecekler tükettiği konusundaki yaygın tarihsel genellemenin önemli özellikleridir. Bu halkların birçoğu, örneğin ortaçağdan on dokuzuncu yüzyıla kadar Avrupa’da yaşayanlar, yaşlı nesillerin çoğunlukta olduğu modern halkların aksine, ağırlıklı olarak gençlerden oluşuyordu. Bu nüfuslardan kadınları ve yoksul erkekleri çıkardığımız zaman elimizde sadece düzenli ve önemli ölçüde alkol içebilen bir azınlık kalmaktadır. Birayla şarabın mevcut su şebekesinden daha sağlıklı ve güvenli olduğu doğru olsa da, o dönemde geçerli olan kültürel ve mali koşullar dikkate alındığında, muhtemelen sadece nüfusun çok az bir yüzdesi daha güvenli seçeneklere yönelebiliyordu. Bu durumda, alkolün kalitesiz suya karşı yaygın bir seçenek olduğu görüşü pek sağlam görünmemektedir.

Bu senaryo olası uygulamalar hakkında bildiklerimizi doğrulasa da elimizde, tüketim tarzları konusunda bunu destekleyecek istatistiksel bilgi bulunmamaktadır. Genelde, herhangi bir kasabada belirli yıllarda veya belli gruplar arasında kişi başı tüketim tahminleri bulunmaktadır. Tarih boyunca kişi başına tüketim konusundaki bu tür tahminler hemen her zaman, sadece yaklaşık olabilecek iki istatistiğe dayanmaktadır: Nüfus bilgileri (ki bu bilgiler on dokuzuncu yüzyıl ortalarından önce pek güvenilir değildi) ve alkol üretimiyle veya dağıtımıyla ilgili tahminler. Bu tahminler de el altından üretilen, dağıtılan ya da tüketilen veya bir şekilde resmi kayıtlara girmemiş alkolü hiçbir zaman dikkate almadıklarından, yine pek güvenilir değildir. Bu zayıflıkların ötesinde, kişi başına tüketim rakamları, cinsiyet, sınıf, yaş veya bölgeye göre olması gereken büyük tüketim değişikliklerini göstermemektedir. Kadınların içki içmesinin yasak olduğu veya şiddetle korkutulduğu kültürlerde ve uygulamanın tavsiyeleri izlemiş olabileceği yerlerde, sadece erkekler için kişi başına tüketimi hesaplamak daha mantıklıdır.

Kısacası, alkol tüketiminin tarih boyunca gösterdiği tarz değişiklikleri hakkındaki bilgilerimizde büyük boşluklar bulunmaktadır ve uzun vadeli eğilimler konusunda sonuçlar çıkaracaksa, daha çok ya da az tahmin yürütmemiz gerekmektedir. Böyle yapınca, dünyanın bazı önemli bölgelerinde alkol sonrası döneme girildiğini görüyoruz. Modern çağın ilk yıllarında, yaklaşık 1500-1800 yılları arasında, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da alkol tüketimi epey fazla görünüyor. Genel tüketim seviyelerini güven içinde tahmin edemiyoruz ve o dönemde aşırı tüketimi kınayan yorumları, detaylı inceleme yapmadan, görüldüğü gibi almamaya özen göstermeliyiz. Ancak kanıtların büyük bir kısmı alkolün hem erkekler, hem de kadınlar tarafından (gerçi erkekler tarafından daha çok) ve gün boyunca tüketildiğini göstermektedir.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, belediye yetkilileri şehirlerinde yaşayanlara güvenli içme suyu sağlamaya başladığı zaman her şey değişmişti. Bu olay, uzun vadeli alkol tarihinde önemli bir dönüm noktasıydı; suya alternatif olarak alkol içme ihtiyacını ortadan kaldırarak, alkolün kültürel anlamında bir değişim başlatmıştı. Bu değişim, kitleler tarafından diğer alkolsüz içeceklerin (örneğin çay ve kahve) tüketiminde yaşanan artışla ve alkolün binlerce yıldır taşıdığı dini ve tıbbi bağın bozulması (ama yok olmaması) desteklenmişti. Alkol, temiz içme suyuna erişebilenlerin içmek ihtiyacı duyduğu değil, isteğe bağlı olarak tüketilen bir içecek haline gelmişti.

Ancak alkol tüketimi beslenme sistemlerinin ve (işten eve dönerken bara ya da meyhaneye uğrayıp bir bira veya içki içmek, düğünler ve devlet etkinlikleri gibi değişik etkinliklerde şarap yudumlamak ya da şerefe kadeh kaldırmak gibi adışkanlıklarla) kültürlerin içine işlediği için alkol yok olmadı, yasaklama politikalarıyla masadan kaldırıldığı zamanlarda bile... Alkollü içecekler, susuzluğu giderme konusundaki değerlerinin ötesinde, yalnızca alkollü oldukları için popülerdi ve tüketicilerin tarih boyunca neden içki içtiklerini tartışırken bu noktayı hep unutuyoruz. Alkol hoş bir duygu yara-

tır, birçok insanın sosyalleşmesine, rahatlamasına ve çekingenliklerinden kurtulmalarına yardım eder. Alkolün bu etkileri tarih boyunca hep çok değerli bulunmuş ve çok beğenilmiştir.

Buna ve tarih boyunca tüketim oranları hakkındaki bilgilerimizin güvenilir olmasına rağmen bugün alkol tüketimi, ekonomik açıdan gelişmiş birçok ülkede hiç olmadığı kadar düşük görünmektedir ve daha da düşebilir. Yirminci yüzyılın başlarından beri (istatistiksel kanıtların çok daha güvenilir olduğu dönemde) birkaç Batılı ülkede alkol tüketiminde kesinlikle azalma gözlenmiştir. Gençlerin içki içmesi konusundaki kaygılara rağmen, bu ülkelerdeki en yüksek alkol tüketim oranı genellikle daha yaşlı gruplardadır. Bu sonuç finansal kaynaklarla bağlantılı olabilir ama genç nesiller alkolün sağladığı durumlara erişmek için başka yöntemler de bulmuş olabilir. Çeşitli uyuşturucular, özellikle marihuana çok popüler olmuştur ve gençler ayrıca yaygın bir şekilde, kafeinle (bazen hem kafeinle, hem de alkolle) takviye edilen içecekleri de tüketmektedir. Gençler içki içme ve araba kullanma yasalarına uyma konusunda önceki nesillerden daha dikkatli görünmektedir. Sonuç olarak, genç nesiller yaşlandıkça çok daha fazla içmeye başlamadıkları sürece, çok içen nesiller ölüp gittikçe kişi başına tüketimin daha da düşmesi beklenebilir.

Bu tarz tüketim en çok, ekonomik olarak en gelişmiş toplumlarda görülmektedir. Ancak alkol tüketiminde hiç azalma göstergesi olmayan toplumlar da vardır. Küresel açıdan bakıldığında, alkol yok olma aşamasında değildir, ama birçok toplumda toplumsal sorun olarak önemi, önümüzdeki yıllarda önemli ölçüde azalabilir.

Notlar

Birinci Bölüm

1. Robert Dudley, "Evolutionary Origins of Human Alcoholism in Primate Frugivory," *Quarterly Review of Biology* 75, no. 1 (March 2000): 3–15.
2. A.g.e., 4.
3. Alıntı yapılan eser, John T. Krumpelmann, "Sealsfield's Inebriated Robins," *Monatscheft* 46, no. 4 (1954): 225.
4. Steve Morris, David Humphreys ve Dan Reynolds, "Myth, Marula and Elephant: An Assessment of Voluntary Ethanol Intoxication of the African Elephant (*Loxodonta Africana*) following Feeding on the Fruit of the Marula Tree (*Sclerocarya Birrea*)," *Physiological and Biochemical Zoology* 78 (2006), <http://www.jstor.org/stable/10.1086/499983> (erişim: 26 Nisan 2012).
5. Genesis 9:20.
6. William Younger, *Gods, Men and Wine* (Londra: Michael Joseph, 1966), 27.
7. Mu-Chou Poo, "The Use and Abuse of Wine in Ancient China," *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 42 (1999): 123–24.
8. Carrie Lock, "Original Microbrews: From Egypt to Peru, Archaeologists Are Unearthing Breweries from Long Ago," *Science News* 166 (Ekim 2004): 216–18.
9. F. R. Allchin, "India: The Ancient Home of Distillation?," *Man* 14 (1979): 55–63.
10. Patrick E. McGovern, *Uncorking the Past: The Quest for Wine, Beer and Other Alcoholic Beverages* (Berkeley: University of California Press, 2009), 38–39.
11. Patrick E. McGovern et al., "Chemical Identification and Cultural Implications of a Mixed Fermented Beverage from Late Prehistoric China," *Asian Perspectives* 44 (2005): 251.
12. Patrick E. McGovern et al., "Fermented Beverages of Pre- and Proto-Historic China," *Proceedings of the National Academy of Sciences* 101, no. 51 (21 Aralık 2004): 17597.
13. Poo, "Use and Abuse of Wine in Ancient China," 127.
14. Patrick E. McGovern, *Ancient Wine: The Search for the Origins of Viticulture* (Princeton: Princeton University Press, 2003), 65–68.
15. <http://news.nationalgeographic.com/news/2011/01/110111-oldest-wine-pressmaking-winery-armenia-science-ucla/> (erişim: 5 Mayıs 2012).
16. Max Nelson, *The Barbarian's Beverage: A History of Beer in Ancient Europe* (Londra: Routledge, 2005), 12–13.

17. McGovern, *Uncorking the Past*.
18. Rod Phillips, *A Short History of Wine* (Londra: Penguin, 2000), 18.
19. A.g.e., 22.
20. Tim Unwin, *Wine and the Vine: An Historical Geography of Viticulture and the Wine Trade* (Londra: Routledge, 1996), 64–66.
21. Nelson, *Barbarian's Beverage*, 21–24.
22. Unwin, *Wine and the Vine*, 71–73.
23. Jean Bottero, “Le Vin dans une Civilisation de la Biere: la Mesopotamie,” içinde *In Vino Veritas*, ed. Oswyn Murray and Manuela Tecuşan (Londra: British School at Rome, 1995), 30.
24. M. Civil, “A Hymn to the Beer Goddess and a Drinking Song,” içinde *Studies Presented to Leo Oppenheim* (Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago, 1964), 67–89.
25. Phillips, *Short History of Wine*, 26.
26. Alıntı yapılan eser, Michael M. Homan, “Beer and Its Drinkers: An Ancient Near Eastern Love Story,” *Near Eastern Archaeology* 67 (2004): 85.
27. Patrick M. McGovern, “The Funerary Banquet of ‘King Midas,’” *Expedition* 42 (2000): 21–29.
28. Justin Jennings, Kathleen L. Antrobus, Sam J. Antencio, Erin Glavich, Rebecca Johnson, German Löffler ve Christine Luu, “‘Drinking Beer in a Blissful Mood’: Alcohol Production, Operational Chains, and Feasting in the Ancient World,” *Current Anthropology* 46 (2005): 275.
29. Rachel Fulton, “‘Taste and see that the Lord is sweet’ (Ps. 33:9): The Flavor of God in the Monastic West,” *Journal of Religion* 86 (2006): 169–204.
30. Patrick E. McGovern, Armen Mirzozian ve Gretchen R. Hall, “Ancient Egyptian Herbal Wines,” *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 2009, www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.0811578106 (erişim: 12 Şubat 2011).
31. Phillips, *Short History of Wine*, 25.
32. Poo, “Use and Abuse of Wine in Ancient China,” 139.
33. A.g.e., 139–40.
34. A.g.e., 131.
35. Mu-Chou Poo, *Wine and Wine-Offering in the Religion of Ancient Egypt* (Londra: Kegan Paul International, 1995), 32.
36. Leonard H. Lesko, “Egyptian Wine Production during the New Kingdom,” içinde *Origins and Ancient History of Wine*, ed. Patrick McGovern et al. (Londra: Routledge, 1996), 217.

İkinci Bölüm

1. Max Nelson, *The Barbarian's Beverage: A History of Beer in Ancient Europe* (Londra: Routledge, 2005), 13–15.
2. Christian Vandermersch, *Vins et Amphores de Grande Grèce et de Sicile IVe–IIIe Siècles avant J.-C.* (Naples: Centre Jean Berard, 1994), 37.

3. Patrick E. McGovern et al., "Beginning of Viticulture in France," *Proceedings of the National Academy of Sciences* 110 (2013): 10147–52.
4. Trevor Hodge, *Ancient Greek France* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999), 214–15.
5. Nelson, *Barbarian's Beverage*, 38–39.
6. Alıntı yapılan eser Christopher Hook, Helen Tarbet ve David Ball, "Classically Intoxicated," *British Medical Journal* 335 (22–29 Aralık 2007): 1303.
7. A.g.e.
8. Hugh Johnson, *The Story of Wine* (Londra: Mitchell Beazley, 1989), 44.
9. Nelson, *Barbarian's Beverage*, 16.
10. Alıntı yapılan eser, A.g.e., 17.
11. A.g.e., 33–34.
12. A.g.e., 35.
13. A.g.e., 42–44.
14. Alison Burford, *Land and Labour in the Greek World* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1993), 214.
15. Arthur P. McKinlay, "'The Classical World' and 'Non-Classical Peoples,'" içinde *Drinking and Intoxication: Selected Readings in Social Attitudes and Control*, ed. Raymond McCarthy (Glencoe, Ill.: Free Press, 1959), 51.
16. Nicolas Purcell, "The Way We Used to Eat: Diet, Community, and History at Rome," *American Journal of Philology* 124 (2003): 336–37.
17. Keith Nurse, "The Last of the (Roman) Summer Wine," *History Today* 44 (1993): 4–5.
18. McGovern et al., "Beginning of Viticulture in France," 10147.
19. Thomas Braun, "Emmer Cakes and Emmer Bread," içinde *Food in Antiquity*, ed. John Wilkins, David Harvey ve Mike Dobson (Exeter: University of Exeter Press, 1995), 34–37.
20. Peter Jones ve Keith Sidwell, eds., *The World of Rome: An Introduction to Roman Culture* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 182.
21. Nicholas F. Hudson, "Changing Places: The Archaeology of the Roman *Convivium*," *American Journal of Archaeology* 114 (2010): 664–65.
22. McKinlay, "'Classical World' and 'Non-Classical Peoples,'" 59.
23. Alıntı yapılan eser, Stuart J. Fleming, *Vinum: The Story of Roman Wine* (Glen Mills, Pa.: Art Flair, 2001), 71.
24. Johnson, *Story of Wine*, 64.
25. Rod Phillips, *A Short History of Wine* (Londra: Penguin, 2000), 57.
26. Marie-Claire Amouretti, "Vin, Vinaigre, Piquette dans l'Antiquité," içinde *Le Vin des Historiens*, ed. Gilbert Garrier (Suze-la-Rousse: Universite du Vin, 1990), 75–87.
27. N. Purcell, "Wine and Wealth in Ancient Italy," *Journal of Roman Studies* 75 (1985): 13.
28. Andre Tchernia, *Vin de l'Italie Romaine: Essai d'Histoire Economique d'après les Amphores* (Rome: Ecole Francaise de Rome, 1986), 16.
29. Alıntı yapılan eser, Nelson, *Barbarian's Beverage*, 69.

30. A.g.e.
31. A.g.e., 70–71.
32. Dan Stanislawski, “Dionysus Westward: Early Religion and the Economic Geography of Wine,” *Geographical Review* 65 (1975): 432–34.
33. Simon Hornblower and Anthony Spaworth, eds., *Oxford Classical Dictionary* (Oxford: Oxford University Press, 1996), 229.
34. *Apicius: Cookery and Dining in Imperial Rome*, ed. and trans. Joseph Dommers Vehling (New York: Dover, 1977), 45–47.
35. Marcus Porcius Cato, *On Agriculture* (Londra: Heineman, 1934), 105.
36. Ulpian, *Digest*, XXXIII:6, 11. Alıntı yapılan eser, Phillips, *Short History of Wine*, 51.
37. Tchernia, *Vin de l’Italie Romaine*, 36.
38. Yvon Garlan, *Vin et Amphores de Thasos* (Athens: Ecole Francaise d’Athenes, 1988), 5.
39. T. J. Santon, “Columnella’s Attitude towards Wine Production,” *Journal of Wine Research* 7 (1996): 55–59.
40. Tchernia, *Vin de l’Italie Romaine*, 36.
41. Pliny the Elder, *Histoire Naturelle* (Paris: Societe d’Edition “Les Belles Lettres,” 1958), bk. 4, 20–76.
42. *Hippocrates* (Londra: Heinemann, 1967), 325–29.
43. Hornblower ve Spaworth, *Oxford Classical Dictionary*, 56.
44. Louis E. Grivetti ve Elizabeth A. Applegate, “From Olympia to Atlanta: A Cultural-Historical Perspective on Diet and Athletic Training,” *Journal of Nutrition* 127 (1997): 863–64.
45. Nelson, *Barbarian’s Beverage*, 71–73.

Üçüncü Bölüm

1. Max Nelson, *The Barbarian’s Beverage: A History of Beer in Ancient Europe* (Londra: Routledge, 2005), 75.
2. Genesis 14:18.
3. Ecclesiastes 9:7.
4. 1 Timothy 5:23.
5. Luke 10:34.
6. Luke 1:15.
7. Proverbs 23:20.
8. 1 Timothy 3:8.
9. Genesis 9:20–27.
10. Devora Steinmetz, “Vineyard, Farm, and Garden: The Drunkenness of Noah in the Context of Primeval History,” *Journal of Biblical Literature* 113 (1994): 194–95.
11. Midrash Agadah on Genesis 9:21.
12. Genesis 19:32–35.

13. Deuteronomy 14:26.
14. Leviticus 23:13.
15. Psalms 104:15.
16. Isaiah 24:7, 11.
17. Jeremiah 8:13.
18. Michael D. Horman, "Did the Ancient Israelites Drink Beer?," *Biblical Archaeological Review*, Eylül-Ekim 2010, 23.
19. Proverbs 31:6-7.
20. Randall Heskett ve Joel Butler, *Divine Vintage: Following the Wine Trail from Genesis to the Modern Age* (New York: Palgrave, 2012), 88-97.
21. Saint Augustine, *On Christian Doctrine*, bk. 4, chap. 21.
22. Mozaik Hugh Johnson tarafından yeniden yapılmıştır, *The Story of Wine* (Londra: Mitchell Beazley, 1989), 58.
23. John 2:1-11.
24. Nelson, *Barbarian's Beverage*, 75-76.
25. A.g.e., 79.
26. A.g.e., 87.
27. A.g.e., 89.
28. Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, ed. David Womersley (Londra: Penguin, 1994), 238.
29. Tim Unwin, "Continuity in Early Medieval Viticulture: Secular or Ecclesiastical Influences?," içinde *Viticulture in Geographical Perspective*, ed. Harm de Blij (Miami: Miami Geographical Society, 1992), 37.
30. Ann Hagen, *A Handbook of Anglo-Saxon Food* (Pinner, U.K.: Anglo-Saxon Books, 1992), 94.
31. Kathy L. Pearson, "Nutrition and the Early-Medieval Diet," *Speculum* 72 (1997): 15.
32. Richard W. Unger, *Beer in the Middle Ages and the Renaissance* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004), 26. Genel olarak erken Ortaçağ için bakınız pp. 15-36.
33. Nelson, *Barbarian's Beverage*, 104.
34. Eigil, *Life of Sturm*, www.Fordham.edu/halsall/basis/sturm.html (erişim: 13 Haziran 2012).
35. Marcel Lachiver, *Vins, Vignes et Vignerons: Histoire du Vignoble Français* (Paris: Fayard, 1988), 46.
36. Desmond Seward, *Monks and Wine* (New York: Crown Books, 1979), 25-35.
37. Lachiver, *Vins, Vignes et Vignerons*, 45-46.
38. Rod Phillips, *A Short History of Wine* (Londra: Penguin, 2000), 71.
39. Bakınız Seward, *Monks and Wine*, 25-35.
40. Kathryn Kueny, *The Rhetoric of Sobriety: Wine in Early Islam* (Albany: State University of New York Press, 2001), 1.
41. Kur'an 5:92.
42. Kueny, *Rhetoric of Sobriety*, 43.

43. Nurdeen Deuraseh, "Is Imbibing *Al-Khamr* (Intoxicating Drink) for Medical Purposes Permissible by Islamic Law?," *Arab Law Quarterly* 18 (2003): 356–60.
44. A.g.e., 360–64.
45. *Kitab Al-Ashriba* (*The Book of Drinks*), no. 4977, <http://www.usc.edu/org/cmje/religious-texts/hadith/muslim/023-smt.php> (erişim: 7 Nisan 2013).
46. Kueny, *Rhetoric of Sobriety*, 35–36.
47. Lufti A. Khalil ve Fatimi Mayyada al-Nammari, "Two Large Wine Presses at Khirbet Yajuz, Jordan," *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 318 (2000): 41–57.
48. Raymond P. Scheindlin, *Wine, Women and Death: Medieval Hebrew Poems on the Good Life* (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1986), 28–29. Alkolün ieriği bu dönemde nasıl llr bilinmemektedir.
49. Oleksander Halenko, "Wine Production, Marketing and Consumption in the Ottoman Crimea, 1520–1542," *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 47 (2004): 507–47.
50. M. B. Badri, *Islam and Alcoholism* (Plainfield, Ind.: American Trust Publications, 1976), 6.
51. Philip F. Kennedy, *The Wine Song in Classical Arabic Poetry: Abu Nuwas and the Literary Tradition* (Oxford: Clarendon Press, 1997), 105.
52. Thomas A. Glick, *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages* (Princeton: Princeton University Press, 1979), 80.
53. Scheindlin, *Wine, Women and Death*, 19–25.
54. Omar Khayyam, *The Ruba'iyat of Omar Khayyam*, trans. Peter Avery and John Heath-Stubbs (Londra: Allen Lane, 1979), 68.
55. John T. McNeill ve Helena M. Gamer, *Medieval Handbooks of Penance* (New York: Octagon Books, 1965), 230.
56. A.g.e., 286.
57. Itzhak Hen, *Culture and Religion in Merovingian Gaul, AD 481–751* (Leiden: Brill, 1995), 240.

Dördüncü Bölüm

1. Ian S. Hornsey, *A History of Beer and Brewing* (Cambridge: Royal Society of Chemistry, 2003), 290.
2. Richard W. Unger, *Beer in the Middle Ages and the Renaissance* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004), 38–42.
3. A.g.e., 42.
4. A.g.e., 46–48.
5. Hornsey, *History of Beer and Brewing*, 293.
6. Judith M. Bennett, *Ale, Beer and Brewsters in England: Women's Work in a Changing World, 1300–1600* (New York: Oxford University Press, 1996), 18–19.

7. A.g.e., 28, fig. 2.3.
8. A.g.e., 43–45.
9. A.g.e., esp. 145–57.
10. Unger, *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*, 59.
11. Christopher Dyer, “The Consumer and the Market in the Later Middle Ages,” *Economic History Review* 42 (1989): 309.
12. Unger, *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*, 61.
13. *The Exchequer Rolls of Scotland*, ed. George Burnett (Edinburgh: H.M. General Register House, 1883), 6:644.
14. F. W. Carter, “Cracow’s Wine Trade (Fourteenth to Eighteenth Centuries),” *Slavonic and East European Review* 65 (1987): 537–78.
15. A.g.e.
16. Jan Craeybeckx, *Un Grand Commerce d’Importation: Les Vins de France aux Anciens Pays-Bas (XIIIe–XVIe Siècle)* (Paris: SEVPEN, 1958), 9.
17. Koen Deconinck ve Johan Swinnen, “War, Taxes, and Borders: How Beer Created Belgium,” *American Association of Wine Economists: Working Paper No. 104 (Economics)*, Nisan 2012.
18. Antoni Riera-Melis, “Society, Food and Feudalism,” içinde *Food: A Culinary History from Antiquity to the Present*, ed. Jean-Louis Flandrin ve Massimo Montanari (Londra: Penguin, 2000), 260–61.
19. Constance Hoffman, *Medieval Agriculture, the Southern French Countryside, and the Early Cistercians: A Study of Forty-Three Monasteries* (Philadelphia: American Philosophical Society, 1986), 93.
20. Beatrice Bourelly, *Vignes et Vins de l’Abbaye de Cîteaux en Bourgogne* (Nuits-St- Georges: Editions du Tastevin, 1998), 101.
21. Philip Ziegler, *The Black Death* (New York: John Day, 1969), 96–109.
22. Emmanuel Le Roy Ladurie, *Montaillou: Cathars and Catholics in a French Village, 1234–1324* (Londra: Penguin, 1980), 9, 15.
23. Martine Maguin, *La Vigne et le Vin en Lorraine, XIV–XVe Siècle* (Nancy: Presses Universitaires de Nancy, 1982), 199–215.
24. P. W. Hammond, *Food and Feast in Medieval England* (Stroud: Allan Sutton, 1993), 13–14.
25. Billy Kay ve Caileen MacLean, *Knee-Deep in Claret: A Celebration of Wine and Scotland* (Edinburgh: Mainstream Publishing, 1983), 9.
26. Patricia Labahn, “Feasting in the Fourteenth and Fifteenth Centuries: A Comparison of Manuscript Illumination to Contemporary Written Sources” (Ph.D. diss., St. Louis University, 1975), 60.
27. Georges Duby, *Rural Economy and Country Life in the Medieval West* (Londra: Hutchinson, 1952), 65.
28. Unger, *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*, 129.
29. Christopher Dyer, “Changes in Diet in the Late Middle Ages: The Case of Harvest Workers,” *Agricultural Historical Review* 36 (1988): 26, table 2.

30. Yuval Noah Harari, "Strategy and Supply in Fourteenth-Century Western European Invasion Campaigns," *Journal of Military History* 64 (2000): 302.
31. Hornsey, *History of Beer and Brewing*, 291–92.
32. Vernon L. Singleton, "An Enologist's Commentary on Ancient Wine," içinde *Origins and Ancient History of Wine*, ed. Patrick E. McGovern et al. (Londra: Routledge, 2004), 75.
33. Hammond, *Food and Feast*, 54.
34. Unger, *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*, 127.
35. A. Lynn Martin, *Alcohol, Violence and Disorder in Traditional Europe* (Kirkville, Mo.: Truman State University Press, 2009), 57, tablo 3.8.
36. Bilinen şarap tüketim istatistiklerinin güzel bir özetini Susan Rose, *The Wine Trade in Medieval Europe, 1000 – 1500* (Londra: Continuum, 2011) 113-132'de bulabilirsiniz.
37. Alıntı yapılan eser, Emilio Sereni, *History of the Italian Agricultural Landscape* (Princeton: Princeton University Press, 1997), 98.
38. The "Battle of the Wines" 102-105'te anlatılmaktadır. *Vins, Vignes et Vignerons: Histoire du Vignoble Français* (Paris: Fayard, 1988), 102–5.
39. A.g.e., 104.
40. Geoffrey Chaucer, *The Canterbury Tales*, trans. Nevill Coghill (Harmondsworth: Penguin, 1951), 271.
41. Hammond, *Food and Feast*, 74.
42. C. Anne Wilson, *Water of Life: A History of Wine-Distilling and Spirits, 500 BC–AD 2000* (Totnes, U.K.: Prospect Books, 2006), 147–48.
43. Hammond, *Food and Feast*, 83.
44. A.g.e., 74.
45. Hornsey, *History of Beer and Brewing*, 287.
46. John M. Bowers, "'Dronkenesse is ful of stryvyng': Alcoholism and Ritual Violence in Chaucer's *Pardoner's Tale*," *English Literary History* 57 (1990): 760.
47. Chaucer, *Canterbury Tales*, 269–71.
48. James du Quesnay Adams, *Patterns of Medieval Society* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1969), 111.
49. Jean Dupebe, "La Dietetique et l'Alimentation des Pauvres selon Sylvius," içinde *Pratiques et Discours Alimentaires à la Renaissance*, ed. J.-C. Margolin and R. Sauzet (Paris: G.-P. Maisonneuve et Larose, 1982), 41–56.
50. Alıntı yapılan eser, Rose, *Wine Trade in Medieval Europe*, 138.
51. A.g.e.

Beşinci Bölüm

1. Mack P. Holt, "Wine, Community and Reformation," *Past and Present* 138 (1993): 58–93.
2. Mack P. Holt, "Europe Divided: Wine, Beer and Reformation in Sixteenth-Century Europe," içinde *Alcohol: A Social and Cultural History*, ed. Mack P. Holt (Oxford: Berg, 2006), 26–30.
3. A.g.e., 33.
4. John Calvin, *Theological Treatises*, ed. J. K. S. Reid (Londra: SCM Press, 1954), 81.
5. Heinz Schilling, *Civic Calvinism in Northwestern Germany and the Netherlands: Sixteenth to Nineteenth Centuries* (Kirkville: Sixteenth Century Journal Publishers, 1991), 47–57.
6. Holt, "Europe Divided," 34.
7. A.g.e., 35.
8. Jean Calvin, *Institutes of the Christian Religion*, ed. J. T. McNeill (Londra: SCM Press, 1961), 2:1425.
9. Jim West, "A Sober Assessment of Reformational Drinking," *Modern Reformation* 9 (2000): 38–42.
10. Richard W. Unger, *Beer in the Middle Ages and the Renaissance* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004), 130.
11. Rod Phillips, *A Short History of Wine* (Londra: Penguin, 2000), 133.
12. *Benjamin Franklin's Autobiography: A Norton Critical Edition*, ed. J. A. Leo Lemay and P. M. Zall (New York: Norton, 1986), 58.
13. Arsenal'le ilgili aşağıdaki bölümde büyük ölçüde Robert C. Davis, "Venetian Shipbuilders and the Fountain of Wine," *Past and Present* 156 (1997): 55–86'dan yararlanılmıştır.
14. A.g.e., 75.
15. A.g.e.
16. A.g.e., 84.
17. Unger, *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*, 128, tablo 4.
18. A.g.e., 127–29.
19. A. Lynn Martin, *Alcohol, Violence and Disorder in Traditional Europe* (Kirkville, Mo.: Truman State University Press, 2009), 55, table 3.5, and 57, table 3.8.
20. Carl I. Hammer, "A Hearty Meal? The Prison Diets of Cranmer and Latimer," *Sixteenth Century Journal* 30 (1999): 653–80.
21. Örnek için bakınız. Thomas Brennan, "The Anatomy of Inter-Regional Markets in the Early Modern Wine Trade," *Journal of European Economic History* 23 (1994): 581–607; H. F. Kearney, "The Irish Wine Trade, 1614–15," *Irish Historical Studies* 36 (1955): 400–442; ve George F. Steckley, "The Wine Economy of Tenerife in the Seventeenth Century: Anglo-Spanish Partnership in a Luxury Trade," *Economic History Review* 33 (1980): 335–50.
22. Ken Albala, *Eating Right in the Renaissance* (Berkeley: University of California Press, 2002), 8.
23. Daniel Riviere, "Le Theme Alimentaire dans le Discours Proverbial de la Renaissance

Francaise,” içinde *Pratiques et Discours Alimentaires à la Renaissance*, ed. J.-C. Margolin ve R. Sauzet (Paris: G.-P. Maisonneuve et Larose, 1982), 201–18.

24. William Harrison, *The Description of England*, Alıntı yapılan eser, William T. Harper, *Origins and Rise of the British Distillery* (Lewiston: Edwin Mellon, 1999), 38.

25. F. W. Carter, “Cracow’s Wine Trade (Fourteenth to Eighteenth Centuries),” *Slavonic and East European Review* 65 (1987): 568–69.

26. Tim Unwin, *Wine and the Vine: An Historical Geography of Viticulture and the Wine Trade* (Londra: Routledge, 1996), 223–24.

27. William Shakespeare, *Henry IV, Part II*, perde 4, böl. 3.

28. Steckley, “Wine Economy of Tenerife,” 342, fig. 3.

29. Alıntı yapılan eser, A.g.e., 342.

30. *Englands Triumph; or, The subjects joy* (Londra, 1675), 1.

31. Fynes Moryson, *An Itinerary containing his Ten Yeeres Travel through the Twelve Dominions of Germany, Bohmerland, Sweitzerland, Netherland, Denmarke, Poland, Italy, Turkey, France, England, Scotland, Ireland* (Glasgow: James MacLehose, 1908), 43.

32. Phillips, *Short History of Wine*, 138, 245–46.

33. Carter, “Cracow’s Wine Trade,” 555.

34. Alıntı yapılan eser, Ian S. Hornsey, *A History of Beer and Brewing* (Cambridge: Royal Society of Chemistry, 2003), 324.

35. Judith M. Bennett, *Ale, Beer and Brewsters in England: Women’s Work in a Changing World, 1300–1600* (New York: Oxford University Press, 1996), 117.

36. A.g.e., 93.

37. Hornsey, *History of Beer and Brewing*, 334. Yaşlanan şaraplar için kullanılan Portekiz varillerinin boyutları bölgeye göre değişiyordu ama standart nakliye varilleri 535 litrelikti.

38. Mendelsohn, *Drinking with Pepys* (Londra: St. Martin’s Press, 1963), 51.

39. Chloe Chard, “The Intensification of Italy: Food, Wine and the Foreign in Seventeenth-Century Travel Writing,” içinde *Food, Culture and History I*, ed. Gerald Mars and Valerie Mars (Londra: Londra Food Seminar, 1993), 96.

40. Mendelsohn, *Drinking with Pepys*, 47.

41. Jean-Louis Flandrin, “Medicine et Habitudes Alimentaires Anciennes,” içinde Margolin ve Sauzet, *Pratiques et Discours Alimentaires*, 86–87.

42. A.g.e., 87.

43. Piero Camporesi, *The Anatomy of the Senses: National Symbols in Medieval and Early Modern Italy* (Cambridge: Polity Press, 1994), 80.

44. Rudolph M. Bell, *How to Do It: A Guide to Good Living for Renaissance Italians* (Chicago: University of Chicago Press, 1999), 162.

45. Flandrin, “Medicine et Habitudes,” 85.

46. Sarah Hand Meacham, “‘They Will Be Adjudged by Their Drink, What Kind of Housewives They Are’: Gender, Technology, and Household Cidering in England and the Chesapeake, 1690 to 1760,” *Virginia Magazine of History and Biography* 111 (2003): 120–21. Ayrıca bakınız: Louise Hill Curth, “The Medicinal Value of Wine in Early Modern England,” *Social History of Alcohol and Drugs* 18 (2003): 35–50.

47. Michel Reulos, “Le Premier Traite sur le Cidre: Julien le Paulmier, De Vino et Pomace, traduit par Jacques de Cahaigues (1589),” içinde Margolin and Sauzet, *Pratiques et Discours Alimentaires*, 97–103.
48. Henri de Buttet, “Le Vin des Invalides au Temps de Louis XIV,” içinde *Les Boissons: Production et Consommation aux XIXe et XXe Siècles* (Paris: Comite des Travaux Historiques et Scientifiques, 1984), 39–51.
49. Holt, “Europe Divided,” 35–36.
50. Peter Clark, *The English Alehouse: A Social History, 1200–1830* (Londra: Longman, 1983), 32–34, 40–44.
51. A.g.e., 49.
52. Patricia Funnerton, “Not Home: Alehouses, Ballads, and the Vagrant Husband in Early Modern England,” *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 32 (2002): 493–518.
53. Thomas E. Brennan, ed., *Public Drinking in the Early Modern World: Voices from the Tavern, 1500–1800* (Londra: Pickering & Chatto, 2011), 1:51.
54. *A Dreadful Warning for Drunkards* (Londra, 1678), A2.
55. John Taylor, *The Unnatural Father* (Londra, 1621), 1.
56. Buckner B. Trawick, *Shakespeare and Alcohol* (Amsterdam: Editions Rodopi, 1978).
57. Beat Kumin, “The Devil’s Altar? Crime and the Early Modern Public House,” *History Compass* 2 (2005), http://wrap.warwick.ac.uk/289/1/WRAP_Kumin_Devils_altar_History_Compass.pdf (erişim: 27 Mayıs 2013).
58. İnternet’te Old Bailey kayıtları, 29 Nisan 1674, Oldbaileyonline.org (erişim tarihi: 14 Ocak 2012). Bu ve diğer referansları eski öğrencim Keegan On’dan topladım.
59. Aşağıdaki anlatının alındığı eser: “Gender and Alcohol Use in Early Modern Augsburg,” içinde *The Changing Face of Drink: Substance, Imagery and Behaviour*, ed. Jack S. Blocker Jr. ve Cheryl Krasnick Warsh (Ottawa: Publications Histoire Sociale/Social History, 1977), 21–42.
60. Hornsey, *History of Beer and Brewing*, 343.

Altıncı Bölüm

1. Bazı bilim insanları alkol damıtma olmasa da, damıtma işleminin çok daha önce uygulandığını düşünüyorlar. Bakınız C. Anne Wilson, *Water of Life: A History of Wine-Distilling and Spirits*, 500 BC – AD 2000 (Totnes, İngiltere: Prospect Books, 2006) 17–34.
2. F. R. Allchin, “India: The Ancient Home of Distillation?” *Man* 14 (1979): 55–63.
3. Fernand Braudel, *Civilisation and Capitalism, 15th–18th Centuries* (New York: Harper & Row, 1985), 1:241.
4. William T. Harper, *Origins and Rise of the British Distillery* (Lewiston: Edwin Mellen, 1999), 11.
5. Allison P. Coudert, “The Sulzbach Jubilee: Old Age in Early Modern Europe and America,” içinde *Old Age in the Middle Ages and the Renaissance: Interdisciplinary Approaches*, ed.

Albrecht Classen (Berlin: de Gruyter, 2005), 534.

6. Alıntı yapılan eser, Harper, *British Distillery*, 11.

7. A.g.e., 13–17.

8. Wilson, *Water of Life*, 149–50.

9. *The Exchequer Rolls of Scotland*, ed. George Burnett (Edinburgh: H.M. General Register House, 1883), 10:487.

10. B. Ann Tlusty, “Water of Life, Water of Death: The Controversy over Brandy and Gin in Early Modern Augsburg,” *Central European History* 31, no. 1–2 (1999): 8–11.

11. Walter Ryff, *The New Large Book of Distilling* (1545), Alıntı yapılan eser, *Public Drinking in the Early Modern World: Voices from the Tavern, 1500–1800*, ed. Thomas E. Brennan (Londra: Pickering & Chatto, 2011), 2:423.

12. Brunschwig Hieronymus, *Das Buch zu Distilieren* (Strasburg, 1532), fol. 39.

13. Harper, *British Distillery*, 26.

14. Rod Phillips, *A Short History of Wine* (Londra: Penguin, 2000), 124.

15. Lord Cecil Alıntı yapılan eser, Harper, *British Distillery*, 42.

16. A.g.e., 26–30.

17. Charles MacLean, *Scotch Whisky: A Liquid History* (Londra: Cassell, 2003), 20 (Çeviri bana ait).

18. Brennan, *Public Drinking in the Early Modern World*, 2:7.

19. Harper, *British Distillery*, 27.

20. Brennan, *Public Drinking in the Early Modern World*, 2:173.

21. A.g.e., 2:172.

22. Tlusty, “Water of Life,” 17.

23. A.g.e., 15.

24. Brennan, *Public Drinking in the Early Modern World*, 2:162.

25. Tlusty, “Water of Life,” 18.

26. John Burnett, *Liquid Pleasures: A Social History of Drinks in Modern Britain* (Londra: Routledge, 1999), 161.

27. A. D. Francis, *The Wine Trade* (Londra: A & C Black, 1972), 74.

28. Brennan, *Public Drinking in the Early Modern World*, 1:51.

29. Cin adını *eau de genièvre*’den (ardıç suyu) almaktadır. İngiliz askerleri bozuk söyleyiş tarzlarıyla “geneva” yapmışlar, sonra da “cin” olarak kısaltmışlardır.

30. MacLean, *Scotch Whisky*, 29.

31. Burnett, *Liquid Pleasures*, 160–61.

32. MacLean, *Scotch Whisky*, 33, 35.

33. Richard Foss, *Rum: A Global History* (Londra: Reaktion, 2012), 27.

34. Frederick H. Smith, *Caribbean Rum: A Social and Economic History* (Gainesville: University Press of Florida, 2005), 26.

35. Patricia Herlihy, *Vodka: A Global History* (Londra: Reaktion, 2012), 38–40.

36. William Pokhlebkin, *A History of Vodka* (Londra: Verso, 1992), 172–74.

37. Herlihy, *Vodka*, 46–47.

38. Dr. Duncan of the Faculty of Montpellier, *Wholesome Advice Against the Abuse of Hot Liquors, Particularly of Coffee, Chocolate, Tea, Brandy, and Strong-Waters* (Londra, 1706), 12, 16–17, 55.
39. A.g.e., 16–17.
40. Richard Short, *Of Drinking Water, Against our Novelists, that Prescribed it in England* (Londra, 1656), 17–87 passim.
41. *A Proposition for the Serving and Supplying of Londra, and other Places adjoining, with a Sufficient Quantity of Good and Cleare Strong Water* (Londra, [1675]), n.p.
42. *Salt-Water Sweetened; or, A True Account of the Great Advantages of this New Invention both by Sea and Land* (Londra, 1683), 5–10.
43. *A Dissertation upon Drunkenness . . . Shewing to What an Intolerable Pitch that Vice is arriv'd at in this Kingdom* (Londra, 1708), 2.
44. Jessica Warner istatistiksel konuları, “Faith in Numbers: Quantifying Gin and Sin in Eighteenth-Century England,” *Journal of British Studies* 50 (2011): 76-99’da ele almaktadır.
45. M. Dorothy George, *Londra Life in the Eighteenth Century* (Londra, 1925), 51.
46. *An Impartial Inquiry into the Present State of the British Distillery* (Londra, 1736), 7.
47. Jessica Warner, Minghao Her ve Jurgen Rehm, “Can Legislation Prevent Debauchery? Mother Gin and Public Health in 18th-Century England,” *American Journal of Public Health* 91 (2001): 378.
48. Peter Clark, “The ‘Mother Gin’ Controversy in the Early Eighteenth Century,” *Transactions of the Royal Historical Society*, 5th ser., 38 (1988): 64.
49. On sekizinci yüzyılın başlarında İngiltere’de bir galon 3.76 litreydi. 1824 yılında yaklaşık 4,5 litre olarak standartlaştırıldı.
50. *Distilled Spirituous Liquors the Bane of the Nation* (Londra, 1736), 35–36.
51. *A Dissertation on Mr. Hogarth’s Six Prints Lately Publish’d* (Londra, 1751), 14.
52. A.g.e.
53. Alıntı yapılan eser, Jonathan White, “The ‘Slow but Sure Poyson’: The Representation of Gin and Its Drinkers, 1736–1751,” *Journal of British Studies* 42 (2003): 44.
54. Alıntı yapılan eser, A.g.e.
55. Alıntı yapılan eser, A.g.e., 41.
56. Alıntı yapılan eser, A.g.e., 51.
57. Clark, “‘Mother Gin’ Controversy,” 68–70.
58. A.g.e., 70.
59. Warner, Her ve Rehm, “Can Legislation Prevent Debauchery?,” 381–82.

Yedinci Bölüm

1. Jose C. Curto, *Enslaving Spirits: The Portuguese-Brazilian Alcohol Trade at Luanda and Its Hinterland, c. 1550–1830* (Leiden: Brill, 2004), 45.
2. Rod Phillips, *A Short History of Wine* (Londra: Penguin, 2000), 173–77.
3. B. S. Platt, “Some Traditional Alcoholic Beverages and Their Importance to Indigenous African Communities,” *Proceedings of the Nutrition Society* 14 (1955): 115.
4. Curto, *Enslaving Spirits*, 33.
5. Susan Diduk, “European Alcohol, History, and the State in Cameroon,” *African Studies Review* 36 (1993): 2–3.
6. Curto, *Enslaving Spirits*, 60–61.
7. Emma Sanchez Montanes, “Las Bebidas Alcoholicas en la America Indigena: Una Vision General,” içinde *El Vino de Jerez y Otras Bebidas Espirituosas en la Historia de España y América* (Madrid: Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, 2004), 424.
8. Frederick H. Smith, “European Impressions of the Island Carib’s Use of Alcohol in the Early Colonial Period,” *Ethnohistory* 53 (2006): 545.
9. A.g.e., 545–46.
10. Michael Owen Jones, “What’s Disgusting, Why, and What Does It Matter?,” *Journal of Folklore Research* 37, no. 1 (2000): 53–71.
11. Smith, “European Impressions,” 547–48.
12. Sanchez Montanes, “Las Bebidas Alcoholicas en la America Indigena,” 426–28.
13. Peter C. Mancall, *Deadly Medicine: Indians and Alcohol in Early America* (Ithaca: Cornell University Press, 1997), 134.
14. Lidio M. Valdez, “Maize Beer Production in Middle Horizon Peru,” *Journal of Anthropological Research* 62 (2006): 53–80.
15. Henry J. Bruman, *Alcohol in Ancient Mexico* (Salt Lake City: University of Utah Press, 2000), 71–72.
16. A.g.e., 71.
17. A.g.e., 63.
18. Daniel Nemser, “‘To Avoid This Mixture’: Rethinking *Pulque* in Colonial Mexico City,” *Food and Foodways* 19 (2011): 102.
19. Jose Jesus Hernandez Palomo, “El Pulque: Usos Indigenas y Abusos Criollos,” içinde *El Vino de Jerez y Otras Bebidas*, 246.
20. Juan Pedro Viqueira Alban, *Propriety and Permissiveness in Bourbon Mexico* (Wilmington, N.C.: Scholarly Resources, 1999), 131.
21. A.g.e., 132.
22. Nemser, “‘To Avoid This Mixture.’”
23. Rick Hendricks, “Viticulture in El Paso del Norte during the Colonial Period,” *Agricultural History* 78 (2004): 191.
24. Phillips, *Short History of Wine*, 156–58.
25. A.g.e., 157–58.

26. Prudence M. Rice, "Wine and Brandy Production in Colonial Peru: A Historical and Archaeological Investigation," *Journal of Interdisciplinary History* 27 (1997): 465.
27. Thomas Pinney, *A History of Wine in America: From the Beginnings to Prohibition* (Berkeley: University of California Press, 1989), 17.
28. A.g.e., 31.
29. Robert C. Fuller, *Religion and Wine: A Cultural History of Wine Drinking in the United States* (Knoxville: University of Tennessee Press, 1996), 12.
30. William Wood, *New England's Prospect* (Boston: Prince Society, 1865), 1:16.
31. George Percy'nin alıntı yaptığı eser, Sarah Hand Meacham, "'They Will Be Adjudged by Their Drink, What Kinde of Housewives They Are': Gender, Technology, and Household Cidering in England and the Chesapeake, 1690 to 1760," *Virginia Magazine of History and Biography* 111 (2003): 123.
32. James E. McWilliams, "Brewing Beer in Massachusetts Bay, 1640–1690," *New England Quarterly* 71, no. 4 (1998): 544.
33. Meacham, "'They Will Be Adjudged by Their Drink,'" 117.
34. Phillips, *Short History of Wine*, 163.
35. Thomas E. Brennan, ed., *Public Drinking in the Early Modern World: Voices from the Tavern, 1500–1800* (Londra: Pickering & Chatto, 2011), 4:80.
36. A.g.e., 4:82.
37. Mark Lender, "Drunkenness as an Offense in Early New England: A Study of 'Puritan' Attitudes," *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 34 (1973): 359–61.
38. Brennan, *Public Drinking in the Early Modern World*, 4:94.
39. A.g.e., 4:84.
40. A.g.e., 4:100.
41. Gregg Smith, *Beer in America: The Early Years, 1587–1840* (Boulder: Siris Books, 1998), 23.
42. Mancall, *Deadly Medicine*, 64.
43. Mark Edward Lender ve James Kirby Martin, *Drinking in America: A History* (New York: Free Press, 1987), 24.
44. Alıntı yapılan eser, Mancall, *Deadly Medicine*, 43.
45. Dean Albertson, "Puritan Liquor in the Planting of New England," *New England Quarterly* 23, no. 4 (1950): 483.
46. A.g.e., 484.
47. Mancall, *Deadly Medicine*, 44.
48. Brennan, *Public Drinking in the Early Modern World*, 4:297.
49. Mancall, *Deadly Medicine*, 67.
50. A.g.e., 67–68.
51. Maia Conrad, "Disorderly Drinking: Reconsidering Seventeenth-Century Iroquois Alcohol Abuse," *American Indian Quarterly* 23, no. 3&4 (1999): 1–11.
52. A.g.e., 7.
53. Mancall, *Deadly Medicine*, 68.
54. A.g.e., 139–40.

55. D. C. Dailey, "The Role of Alcohol among North American Indian Tribes as Reported in the Jesuit Relations," *Anthropologica* 10 (1968): 54.

56. Gananath Obeyesekere, *Cannibal Talk: The Man-Eating Myth and Human Sacrifice in the South Seas* (Berkeley: University of California Press, 2005). Yamyamlıkla ilgili anlatılar bazen bunu alkol tüketimiyle bağdaştırıyordu.

57. Mancall, *Deadly Medicine*, 6–8.

58. Alıntı yapılan eser, A.g.e., 2.

59. Alıntı yapılan eser, Albertson, "Puritan Liquor," 485.

60. Brennan, *Public Drinking in the Early Modern World*, 4:98.

61. Alıntı yapılan eser, Albertson, "Puritan Liquor," 486.

62. C. C. Pearson ve J. Edwin Hendricks, *Liquor and Anti-Liquor in Virginia, 1619–1919* (Durham, N.C.: Duke University Press, 1967), 6.

Sekizinci Bölüm

1. "Moral and Physical Thermometer" birçok kitapta yayınlanmıştır. Örneğin, bakınız, Mark Edward Lender ve James Kirby Martin, *Drinking in America: A History* (New York: Free Press, 1987), 39.

2. Alıntı yapılan eser, Dana Rabin, "Drunkenness and Responsibility for Crime in the Eighteenth Century," *Journal of British Studies* 44 (2005): 459.

3. David Hancock, "Commerce and Conversation in the Eighteenth-Century Atlantic: The Invention of Madeira Wine," *Journal of Interdisciplinary History* 29 (1998): 207.

4. A.g.e., 215.

5. A.g.e.

6. Andrea Stuart, *Sugar in the Blood: A Family's Story of Slavery and Empire* (New York: Knopf, 2013), Alıntı yapılan eser, *New York Times Book Review*, March 31, 2013, 11.

7. Rod Phillips, *A Short History of Wine* (Londra: Penguin, 2000), 188.

8. A.g.e., 188–89.

9. Hugh Johnson, *The Story of Wine* (Londra: Mitchell Beazley, 1989), 293–304.

10. Thomas B. Gilmore, "James Boswell's Drinking," *Eighteenth-Century Studies* 24 (1991): 340–41.

11. *Oxford Today* 11, no. 2 (Hilary Term, 1999): 63.

12. Phillips, *Short History of Wine*, 191–92.

13. Vivien E. Dietz, "The Politics of Whisky: Scottish Distillers, the Excise, and the Pittite State," *Journal of British Studies* 36 (1997): 45.

14. Charles MacLean, *Scotch Whisky: A Liquid History* (Londra: Cassell, 2003), 61–65.

15. J. B. Gough, "Winecraft and Chemistry in Eighteenth-Century France: Chaptal and the Invention of Chaptalization," *Technology and Culture* 39 (1998): 96–97.

16. Barbara Ketcham Wheaton, *Savoring the Past: The French Kitchen and Table from 1300 to 1789* (New York: Touchstone, 1983), 215.

17. Alıntı yapılan eser, Charles Ludongton, “‘Claret is the liquor for boys; port for men’: How Port Became the ‘Englishman’s Wine,’ 1750s to 1800,” *Journal of British Studies* 48 (2009): 364–90.
18. Rabin, “Drunkenness and Responsibility,” 457–77.
19. Alıntı yapılan eser, A.g.e., 463.
20. A.g.e., 458 n 3.
21. Bu istatistik, eski öğrencim Keegan On tarafından yapılan araştırmadan alınmıştır.
22. Rabin, “Drunkenness and Responsibility,” 473.
23. Roderick Phillips, *Family Breakdown in Late Eighteenth-Century France: Divorces in Rouen, 1792–1804* (Oxford: Clarendon Press, 1980), 116–17. Bu bölümdeki diğer referanslar da bu kaynaktan alınmıştır.
24. Bu konuyla ilgili bakınız: Paul E. Kopperman, “‘The Cheapest Pay’: Alcohol Abuse in the Eighteenth-Century British Army,” *Journal of Military History* 60 (1996): 445-70.
25. A.g.e., 447–48.
26. A.g.e., 450.
27. A.g.e., 452.
28. A.g.e., 450.
29. A.g.e., 453.
30. A.g.e., 454.
31. A. J. B. Johnston, “Alcohol Consumption in Eighteenth-Century Louisbourg and the Vain Attempts to Control It,” *French Colonial History* 2 (2002): 64.
32. Kopperman, “‘Cheapest Pay,’” 464.
33. A.g.e., 463.
34. A.g.e., 467.
35. A.g.e., 460.
36. Benjamin Rush, “An Account of the Disorder occasioned by Drinking Cold Water in Warm Weather, and the Method of Curing it,” içinde Benjamin Rush, *Medical Inquiries and Observations*, 2nd ed. (Philadelphia: Thomas Dobson, 1794), 1:183.
37. A.g.e., 186–87.
38. Kopperman, “‘Cheapest Pay,’” 467.
39. Lender ve Martin, *Drinking in America*, 205–6.
40. *Global Status Report on Alcohol and Health* (Geneva: World Health Organization, 2011), 140.
41. Bakınız: Dietz, “Politics of Whisky.”
42. David O. Whitten, “An Economic Inquiry into the Whiskey Rebellion of 1794,” *Agricultural History* 49 (1975): 495–96.
43. A.g.e., 493–94.
44. Bunu, 2.58 galonun tamamının bira (1.34), damıtılmış içki (0.9) ve şaraptan (0.34) oluştuğu 1985 yılıyla karşılaştırın. Bakınız, Lender ve Martin, *Drinking in America*, 205.
45. Alıntı yapılan eser, Whitten, “Economic Inquiry,” 497.
46. A.g.e., 501.

47. Denis Jeanson, ed., *Cahiers de Doléances, Région Centre: Loire-et-Cher*, 2 vols. (Tours: Denis Jeanson, 1989), 2:480.
48. Phillips, *Short History of Wine*, 208–11.

Dokuzuncu Bölüm

1. Scott C. Martin, “Violence, Gender, and Intemperance in Early National Connecticut,” *Journal of Social History* 34 (2000): 318–19.
2. James Samuelson, *A History of Drink: A Review, Social, Scientific, and Political* (Londra, 1880), 170–75, 192–93.
3. Alıntılar şu eserden: Daryl Adair, “Respectable, Sober and Industrious? Attitudes to Alcohol in Early Colonial Adelaide,” *Labour History* 70 (1996): 131–34.
4. Kevin D. Goldberg, “Acidity and Power: The Politics of Natural Wine in Nineteenth-Century Germany,” *Food and Foodways* 19 (2011): 294–313.
5. Thomas Brennan, “Towards a Cultural History of Alcohol in France,” *Journal of Social History* 23 (1989): 76.
6. Brian Harrison, *Drink and the Victorians: The Temperance Question in England, 1815–1872* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1971), 66–67.
7. 1830 yasası ve sonuçları hakkında bakınız, Nicholas Mason, “‘The Sovereign People Are in a Beastly State’: The Beer Act of 1830 and Victorian Discourses on Working-Class Drunkenness,” *Victorian Literature and Culture* 29 (2001): 109–27.
8. Alıntı yapılan eser, A.g.e., 115.
9. Alıntı yapılan eser, A.g.e., 118.
10. “Alcoholism in the Upper Classes,” *British Medical Journal* 2, no. 716 (September 19, 1874): 373.
11. Edmond Bertrand, *Essai sur l’Intempérance* (Paris: Guillaumin, 1872), 81.
12. Asma biti konusunda bakınız, Rod Phillips, *A Short History of Wine* (Londra: Penguin, 2000), 281–87.
13. Patricia E. Prestwich, *Drink and the Politics of Social Reform: Antialcoholism in France since 1870* (Palo Alto: Society for the Promotion of Science and Scholarship, 1988), 24–26.
14. Marcel Lachiver, *Vins, Vignes et Vignerons: Histoire du Vignoble Français* (Paris: Fayard, 1988), 617–18.
15. Alıntı yapılan eser, Doris Lander, *Absinthe: The Cocaine of the Nineteenth Century* (Jefferson, N.C.: McFarland, 1995), 15.
16. *British Medical Journal* 2, no. 1665 (26 Kasım 1892), 1187. Ayrıca bakınız: Michael Marrus, “Social Drinking in the Belle Epoque,” *Journal of Social History* 7 (1974): 115–41.
17. Lanfray davası konusunda bakınız: Jad Adams, *Hideous Absinthe: A History of the Devil in a Bottle* (Londra: Tauris Parke, 2008), 205–7.
18. Bu, ABD’deki alkol tüketimiyle ilgili çok kez basılmış tabloya dayanmaktadır. Bakınız: Mark Edward Lender ve James Kirby Martin, *Drinking in America: A History* (New York: Free Press, 1987), 205–6.

19. Mark A. Vargas, "The Progressive Agent of Mischief: The Whiskey Ration and Temperance in the United States Army," *Historian* 67 (2005): 201–2.
20. A.g.e., 204.
21. Harold D. Langley, *Social Reform in the United States Navy, 1798–1862* (Urbana: University of Illinois Press, 1967), 211–12.
22. D. H. Marjot, "Delirium Tremens in the Royal Navy and British Army in the 19th Century," *Journal of Studies on Alcohol* 38 (1977): 1619, table I.
23. A.g.e., 1618.
24. James S. Roberts, *Drink, Temperance and the Working Class in Nineteenth-Century Germany* (Boston: Allen & Unwin, 1984), 43–45.
25. A.g.e., 48.
26. James S. Roberts, "Drink and Industrial Work Discipline in 19th-Century Germany," *Journal of Social History* 15 (1981): 28.
27. Louis Chevalier, *Labouring Classes and Dangerous Classes in Paris during the First Half of the Nineteenth Century* (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1973), 360.
28. Peter Mathias, "The Brewing Industry, Temperance, and Politics," *Historical Journal* 1 (1958): 106.
29. *A Transport Voyage to Mauritius and Back* (Londra: John Murray, 1851), 24.
30. Loammi Baldwin, *Report on the Subject of Introducing Pure Water into the City of Boston* (Boston: John H. Eastburn, 1834), 74.
31. Henry R. Abraham, *A Few Plain but Important Statements upon the Subject of the Scheme for Supplying Leeds with Water* (Londra: C. Whiting, 1838), 4.
32. Jean-Pierre Goubert, *The Conquest of Water* (Princeton: Princeton University Press, 1986), 41–42.
33. James Salzman, *Drinking Water: A History* (New York: Overlook Duckworth, 2012), 87.
34. John Broich, "Engineering the Empire: British Water Supply Systems and Colonial Societies, 1850–1900," *Journal of British Studies* 46 (2007): 350–51.
35. Goubert, *Conquest of Water*, 196.
36. Theo Engelen, John R. Shepherd ve Yang Wen-shan, eds., *Death at the Opposite Ends of the Eurasian Continent: Mortality Trends in Taiwan and the Netherlands, 1850–1945* (Amsterdam: Aksant, 2011), 158–59.
37. Broich, "Engineering the Empire," 356–61.
38. A.g.e., 357.
39. New York hakkındaki bu bölümde büyük ölçüde Gerard T. Koeppe, *Water for Gotham* (Princeton: Princeton University Press, 2000), 141'den yararlanılmıştır.
40. A.g.e., 282.
41. Boston hakkındaki bu bölümde, Michael Rawson, "The Nature of Water: Reform and the Antebellum Crusade for Municipal Water in Boston," *Environmental History* 9 (Temmuz 2004): 411–435'den yararlanılmıştır.
42. Alıntı yapılan eser, A.g.e., 420–21.

43. Goubert, *Conquest of Water*, 196.
44. *Thoughts about Water* (n.p., n.d.), 15.
45. *British Medical Journal* 1, no. 492 (4 Haziran 1870): 580.

Onuncu Bölüm

1. Bu değişik kuruluştan bahsederken, “Alkol-karşıtı” diyorum. Bazıları alkole hoşgörüyle yaklaşıyordu ve daha çok aşırı olarak değerlendirdikleri durum konusunda kaygılanıyordu ama hepsi de, amacı alkollü içecek tüketimini kısıtlamak olan genel bir hareketin parçasıydı

2. Jon Sterngass, “Maine Law,” içinde *Alcohol and Temperance in Modern History: An International Encyclopedia*, ed. Jack S. Blocker Jr., David M. Fahey ve Ian R. Tyrrell (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2003), 1:393–94.

3. James D. Ivy, “Woman’s Christian Temperance Movement (United States),” içinde Blocker, Fahey ve Tyrrell, *Alcohol and Temperance in Modern History*, 2:679–82.

4. Marni Davis, *Jews and Booze: Becoming American in the Age of Prohibition* (New York: New York University Press, 2012), 41–42.

5. Dierdre M. Moloney, “Combating ‘Whiskey’s Work’: The Catholic Temperance Movement in Late Nineteenth-Century America,” *U.S. Catholic Historian* 16 (1998): 5.

6. A.g.e., 8–9.

7. John F. Quinn, “Father Mathew’s Disciples: American Catholic Support for Temperance, 1840–1920,” *Church History* 65 (1996): 635.

8. K. Austin Kerr, “Anti-Saloon League of America,” içinde Blocker, Fahey, and Tyrrell, *Alcohol and Temperance in Modern History*, 2:48–51.

9. Lilian Lewis Shiman, *Crusade against Drink in Victorian England* (New York: St. Martin’s Press, 1988), 9–10.

10. A.g.e., 18–24.

11. A.g.e., 33.

12. Andrew Davidson, “‘Try the Alternative’: The Built Heritage of the Temperance Movement,” *Journal of the Brewery History Society* 123 (2006): 92–109.

13. Edward Cox, *Principles of Punishment* (Londra, 1877), 99.

14. Roderick Phillips, *Putting Asunder: A History of Divorce in Western Society* (New York: Cambridge University Press, 1988), 497.

15. Shiman, *Crusade against Drink*, 81–82.

16. Neal Dow and Dio Lewis, “Prohibition and Persuasion,” *North American Review* 139 (1884): 179.

17. Tim Holt, “Demanding the Right to Drink: The Two Great Hyde Park Demonstrations,” *Brewery History* 118 (2005): 26–40.

18. Shiman, *Crusade against Drink*, 107.

19. Richard Cameron, *Total Abstinence versus Alcoholism* (Edinburgh, 1897), 3.

20. *Souvenir of the Essay Competition in the Hull Elementary Schools, on “Physical Deterioration and Alcoholism,”* May 1906 (Hull: Walker’s Central Printing, 1906), 11–13.

21. John Charles Bucknill, *Habitual Drunkenness and Insane Drunkards* (Londra: Macmillan, 1878), 1.
22. A.g.e., 69.
23. Mimi Ajzenstadt, "The Changing Image of the State: The Case of Alcohol Regulation in British Columbia, 1871–1925," *Canadian Journal of Sociology* 19 (1994): 441–60.
24. [George Gibbs], *Diprose's Christmas Sketches* (Londra: Diprose and Bateman, 1859), 1, 4.
25. Patricia E. Prestwich, *Drink and the Politics of Social Reform: Antialcoholism in France since 1870* (Palo Alto: Society for the Promotion of Science and Scholarship, 1988), 37.
26. W. Scott Haine, *The World of the Paris Café: Sociability among the French Working Class, 1789–1914* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996), 95–96.
27. Dr. de Vaucleroy, *The Adulteration of Spirituous Liquors* (Londra: Church of England Temperance Society, 1890), 3.
28. Bu reklam, Rod Phillips, *A Short History of Wine* (Londra: Penguin, 2000), 176-177 sayfalarla yayımlanmıştır.
29. Prestwich, *Drink and the Politics of Social Reform*, 7–10.
30. Owen White, "Drunken States: Temperance and French Rule in Cote d'Ivoire, 1908–1916," *Journal of Social History* 40 (2007): 663.
31. Alıntı yapılan eser, Prestwich, *Drink and the Politics of Social Reform*, 24.
32. James S. Roberts, *Drink, Temperance and the Working Class in Nineteenth-Century Germany* (Boston: Allen & Unwin, 1984), 26–27.
33. A.g.e., 114, tablo 6.1.
34. Susan Diduk, "European Alcohol, History, and the State in Cameroon," *African Studies Review* 36 (1993): 7.
35. Jeffrey W. Alexander, *Brewed in Japan: The Evolution of the Japanese Beer Industry* (Vancouver: University of British Columbia Press, 2013), 44, tablo 4.
36. A.g.e., 49.
37. Elizabeth Dorn Lublin, *Reforming Japan: The Woman's Christian Temperance Union in the Meiji Period* (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2010), 134–35.
38. Alıntı yapılan eser, Shiman, *Crusade against Drink*, 9.
39. James M. Slade, *An Address Explanatory of the Principles and Objects of the United Brothers of Temperance* [July 3, 1847] (Vergennes, Vt.: E. W. Blaisdell, 1848), 7–9.
40. J. N. Radcliffe, *The Hygiene of the Turkish Army* (Londra: John Churchill, 1858), 29.
41. *A Plea for the British Soldier in India* (Londra: William Tweedie, 1867), 19.
42. Alıntı yapılan eser, *The Curse of Britain* (n.p., n.d. [1857]), verso.
43. Catherine B. Drummond, *An Outline of the Temperance Question* (Londra: Church of England Temperance Society, 1906), 10–11.
44. Victor Horsley, *What Women Can Do to Promote Temperance* (Londra: Church of England Temperance Society, n.d.), 11.
45. *British Medical Journal* 2, no. 1870 (31 Ekim 1896): 1342.
46. "Alcohol and Mountaineering," *British Medical Journal* 9 (Temmuz 1910): 102.

47. Jonathan Zimmerman, “‘When the Doctors Disagree’: Scientific Temperance and Scientific Authority, 1891–1906,” *Journal of the History of Medicine* 48 (1993): 171–97.
48. “Triner’s American Elixir of Bitter Wine” (1910) Poster yazardadır.
49. Thomas Graham and A. W. Hofmann, *Report on the Alleged Adulteration of Pale Ales by Strychnine* (Londra: Schulz and Co., 1852).
50. William Alexander, *The Adulteration of Food and Drinks* (Londra: Longman, 1856), 30.
51. *The Bordeaux Wine and Liquor Dealers’ Guide: A Treatise on the Manufacture and Adulteration of Liquor*, by a Practical Liquor Manufacturer (New York: Dick and Fitzgerald, 1857), vi–ix.
52. *Science* 12 (24 Ağustos 1888): 89.
53. Alessandro Stanziani, “Information, Quality, and Legal Rules: Wine Adulteration in Nineteenth-Century France,” *Business History* 51, no. 2 (2009): 282.
54. Walter Johnson, *Alcohol: What It Does; and What It Cannot Do* (Londra: Simpkin, Marshall, and Co., n.d. [1840s]), 40.
55. Drummond, *Outline of the Temperance Question*, 13.
56. Joseph Harding, *Facts, Relating to Intoxicating Drinks* (Londra: J. Pasco, 1840), 1–2.
57. *Curse of Britain*, recto.
58. Bucknill, *Habitual Drunkenness*, 5.
59. Patricia E. Prestwich, “Drinkers, Drunkards, and Degenerates: The Alcoholic Population of a Parisian Asylum, 1867–1914,” içinde *The Changing Face of Drink: Substance, Imagery and Behaviour*, ed. Jack S. Blocker Jr. and Cheryl Krasnick Warsh (Ottawa: Publications Histoire Sociale/Social History, 1977), 120–21.
60. Mariana Valverde, “‘Slavery from Within’: The Invention of Alcoholism and the Question of Free Will,” *Social History* 22 (1997): 251–53.
61. Edmond Bertrand, *Essai sur l’Intempérance* (Paris: Guillaumin, 1872).
62. Mark Keller, “The Old and the New in the Treatment of Alcoholism,” içinde *Alcohol Interventions: Historical and Sociocultural Approaches*, ed. David L. Strug et al. (New York: Haworth, 1986), 23–40.
63. Örnek için bakınız: William Cooke, *The Wine Question* (Londra: J. Pasco, 1840).
64. Jennifer L. Woodruff Tait, *The Poisoned Chalice: Eucharistic Grape Juice and Common-Sense Realism in Victorian Methodism* (Tuscaloosa: University of Alabama Press, 2010), 102.
65. Phillips, *Short History of Wine*, 275.
66. *British Medical Journal* 2, no. 1960 (23 Temmuz 1898): 222.

On Birinci Bölüm

1. Susan Diduk, "European Alcohol, History and the State in Cameroon," *African Studies Review* 36 (1993): 3.
2. John D. Hargreaves, *France and West Africa: An Anthology of Historical Documents* (Londra: Macmillan, 1959), 74.
3. Lynn Pan, *Alcohol in Colonial Africa* (Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1975), 7–8.
4. Diduk, "European Alcohol," 7–8.
5. Raymond E. Dumett, "The Social Impact of the European Liquor Trade on the Akan of Ghana (Gold Coast and Asante), 1875–1910," *Journal of Interdisciplinary History* 5 (1974): 72.
6. A.g.e., 71.
7. Alıntı yapılan eser, Pan, *Alcohol in Colonial Africa*, 11.
8. Robert G. Carlson, "Banana Beer, Reciprocity, and Ancestor Propitiation among the Haya of Bukoba, Tanzania," *Ethnology* 29 (1990): 297–300.
9. Jose C. Curto, *Enslaving Spirits: The Portuguese-Brazilian Alcohol Trade at Luanda and Its Hinterland, c. 1550–1830* (Leiden: Brill, 2004), 19–41.
10. A.g.e., 155.
11. Simon Heap, "A Bottle of Gin Is Dangled before the Nose of the Natives': The Economic Uses of Imported Liquor in Southern Nigeria, 1860–1920," *African Economic History* 33 (2005): 75.
12. Alıntı yapılan eser, A.g.e., 71.
13. A.g.e., 78.
14. A.g.e., 80–81.
15. Owen White, "Drunken States: Temperance and French Rule in Cote d'Ivoire, 1908–1916," *Journal of Social History* 40 (2007): 663–66.
16. A.g.e., 668–99.
17. A.g.e., 669–70.
18. Dumett, "Social Impact of the European Liquor Trade," 76–77.
19. A.g.e., 78–79.
20. A.g.e., 88–92.
21. Ayodeji Olukoji, "Prohibition and Paternalism: The State and the Clandestine Liquor Traffic in Northern Nigeria, c.1898–1918," *International Journal of African Historical Studies* 24 (1991): 354.
22. A.g.e., 361.
23. White, "Drunken States," 674.
24. Diduk, "European Alcohol," 10.
25. Alıntı yapılan eser, Charles van Onselen, "Randlords and Rotgut, 1886–1903: An Essay on the Role of Alcohol in the Development of European Imperialism and Southern African Capitalism, with Special Reference to Black Mineworkers in the Transvaal Republic," *History Workshop* 2 (1976): 50.

26. A.g.e., 45–47.
27. A.g.e., 52.
28. Pamela Scully, “Liquor and Labor in the Western Cape, 1870–1900,” içinde *Liquor and Labor in Southern Africa*, ed. Jonathan Crush ve Charles Ambler (Athens: Ohio University Press, 1992), 69–70.
29. Van Onselen, “Randlords and Rotgut,” 81.
30. Kenneth Christmom, “Historical Overview of Alcohol in the African American Community,” *Journal of Black Studies* 25 (1995): 326–27.
31. Alıntı yapılan eser, William E. Unrau, *White Man’s Wicked water: The Alcohol Trade and Prohibition in Indian Country, 1802-1892* (Lawrence: University of Kansas Press, 1996), 9. On dokuzuncu yüzyılda Amerika Birleşik Devletlerinde alkol hakkındaki aşağıdaki bölümün büyük bir kısmında bu eserden yararlanılmıştır.
32. A.g.e., 17.
33. Peter Mancall, “Men, Women and Alcohol in Indian Villages in the Great Lakes Region in the Early Republic,” *Journal of the Early Republic* 15 (1995): 440.
34. Unrau, *White Man’s Wicked Water*, 9.
35. A.g.e., 21.
36. A.g.e., 35–36.
37. John R. Wunder, “*Retained by the People*”: A History of American Indians and the Bill of Rights (New York: Oxford University Press, 1994), 23.
38. Izumi Ishii, “Alcohol and Politics in the Cherokee Nations before Removal,” *Ethnohistory* 50 (2003): 670.
39. Unrau, *White Man’s Wicked water*, 97.
40. Andrei V. Grinev, “The Distribution of Alcohol among the Natives of Russian America,” *Arctic Anthropology* 47 (2010): 73.
41. A.g.e., 75.
42. Nella Lee, “Impossible Mission: A History of the Legal Control of Native Drinking in Alaska,” *Wicazo Sa Review* 12 (1997): 99.
43. A.g.e., 100.
44. Robert A. Campbell, “Making Sober Citizens: The Legacy of Indigenous Alcohol Regulation in Canada, 1777–1985,” *Journal of Canadian Studies* 42 (2008): 106–7.
45. Mimi Ajzenstadt, “The Changing Image of the State: The Case of Alcohol Regulation in British Columbia, 1871–1925,” *Canadian Journal of Sociology* 19 (1994): 443–44.
46. Campbell, “Making Sober Citizens,” 108; Kathryn A. Abbott, “Alcohol and the Anishinaabeg of Minnesota in the Early Twentieth Century,” *Western Historical Quarterly* 30 (1999): 25–43.
47. Erica J. Peters, “Taste, Taxes, and Technologies: Industrializing Rice Alcohol in Northern Vietnam, 1902–1913,” *French Historical Studies* 27 (2004): 569.
48. A.g.e., 590.
49. A.g.e., 594–95.
50. Jeffrey W. Alexander, *Brewed in Japan: The Evolution of the Japanese Beer Industry* (Vancouver: University of British Columbia Press, 2013), 9.

51. Julia Lovell, *The Opium War* (Londra: Picador, 2011).
52. Neil Gunson, "On the Incidence of Alcoholism and Intemperance in Early Pacific Missions," *Journal of Pacific History* 1 (1966): 50.
53. A.g.e., 58.
54. A.g.e.
55. A.g.e., 60.
56. Charles F. Urbanowicz, "Drinking in the Polynesian Kingdom of Tonga," *Ethnohistory* 22(1975): 40.
57. Mac Marshall ve Leslie B. Marshall, "Holy and Unholy Spirits: The Effects of Missionization on Alcohol Use in Eastern Micronesia," *Journal of Pacific History* 15 (1980): 142.
58. A.g.e., 152.
59. A.g.e., 160.

On İkinci Bölüm

1. John Stevenson, *British Society, 1914–45* (Harmondsworth: Penguin, 1984), 71.
2. Bilgi Florida Üniversitesinden Profesör Geoffrey Giles'den alınmıştır.
3. Sir Victor Horsley, *The Rum Ration in the British Army* (Londra: Richard J. James, 1915), 7.
4. A.g.e., 4.
5. *British Medical Journal* 1, no. 2822 (January 30, 1915): 203–6.
6. John Ellis, *Eye Deep in Hell* (Glasgow: Collins, 1976), 95.
7. Henry Carter, *The Control of the Drink Trade: A Contribution to National Efficiency, 1915–1917* (Londra: Longman, 1918), 282–83.
8. Patricia Herlihy, "Joy of the Rus': Rites and Rituals of Russian Drinking," *Russian Review* 50 (1991): 141.
9. *British Medical Journal* 1, no. 2825 (20 Şubat 1915): 344.
10. Horsley, *Rum Ration*, 7.
11. George E. Snow, "Socialism, Alcoholism, and the Russian Working Classes before 1917," içinde *Drinking: Behavior and Belief in Modern History*, ed. Susanna Barrows and Robin Room (Berkeley: University of California Press, 1991), 257.
12. David Christian, "Prohibition in Russia, 1914–1925," *Australian Slavonic and East European Studies* 9 (1995): 99–100.
13. "Alcohol and the Soldier," *British Medical Journal* 1, no. 2876 (February 12, 1916): 247.
14. *Times* (Londra), January 11, 1917, Alıntı yapılan eser, Catherine J. Kudlick, "Fighting the Internal and External Enemies: Alcoholism in World War I France," *Contemporary Drug Problems* 12 (1985): 136.
15. *The Echo of the Trenches*, Alıntı yapılan eser, *Histoire Sociale et Culturelle du Vin*, ed. Gilbert Garrier (Paris: Larousse, 1998), 366.

16. Ernest Hemingway, *In Our Time* (New York: Scribners, 1986), 13.
17. David Lloyd George, *War Memoirs of David Lloyd George* (Londra: Nicholson and Watson, 1933), 324–25.
18. L. Margaret Barnett, *British Food Policy during the First World War* (Boston: Allen & Unwin, 1985), 105–6.
19. *British Medical Journal* 1, no. 2833 (April 17, 1915): 687.
20. A.g.e., 688.
21. E. M. Jellinek, “Interpretation of Alcohol Consumption Rates with Special Reference to Statistics of Wartime Consumption,” *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 3 (1942–43): 277.
22. David W. Gutzke, “Gender, Class, and Public Drinking in Britain during the First World War,” içinde *The Changing Face of Drink: Substance, Imagery and Behaviour*, ed. Jack S. Blocker Jr. and Cheryl Krasnick Warsh (Ottawa: Publications Histoire Sociale/Social History, 1977), 293.
23. Jellinek, “Alcohol Consumption Rates,” 277.
24. Gwylmor Prys Williams and George Thompson Brake, *Drink in Great Britain, 1900–1979* (Londra: Edsall, 1980), 375.
25. Barnett, *British Food Policy*, 179–80.
26. Kudlick, “Fighting the Internal and External Enemies,” 147.
27. A.g.e., 148.
28. Jean-Jacques Becker, *The Great War and the French People* (Leamington Spa: Berg, 1985), 128.
29. Jellinek, “Alcohol Consumption Rates,” 279–80.
30. Shirley E. Woods Jr., *The Molson Saga* (Scarborough, Ontario: Avon, 1983), 232–33.
31. Helena Stone, “The Soviet Government and Moonshine, 1917–1929,” *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 27 (1986): 359.
32. A.g.e., 362.
33. John Joseph Pershing, *My Experiences in the World War* (New York: Frederick A. Stokes, 1931), 282.
34. Kudlick, “Fighting the Internal and External Enemies,” 133–36.

On Üçüncü Bölüm

1. Nurdeeen Deuraseh, “Is Imbibing *Al-Khamr* (Intoxicating Drink) for Medical Purposes Permissible by Islamic Law?,” *Arab Law Quarterly* 18 (2003): 355–64.
2. Ricardo Campos Marin, *Socialismo Marxista e Higiene Publica: La Lucha Antialcohólica en la II Internacional (1890–1914/19)* (Madrid: Fundacion de Investigaciones Marxistas, 1992), 119–39.
3. Laura L. Phillips, “Message in a Bottle: Working-Class Culture and the Struggle for Political Legitimacy, 1900–1929,” *Russian Review* 56 (1997): 25–26.

4. Stephen White, *Russia Goes Dry: Alcohol, State and Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 16.
5. Kate Transchel, "Vodka and Drinking in Early Soviet Factories," içinde *The Human Tradition in Modern Russia*, ed. William B. Husband (Wilmington, N.C.: Scholarly Resources, 2000), 136–37.
6. Carter Elwood, *The Non-Geometric Lenin* (Londra: Anthem Press, 2011), 133–35.
7. Phillips, "Message in a Bottle," 32.
8. Helena Stone, "The Soviet Government and Moonshine, 1917–1929," *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 27 (1986): 360.
9. White, *Russia Goes Dry*, 21–22.
10. Jack S. Blocker, "Did Prohibition Really Work?," *American Journal of Public Health* 96 (2006): 236.
11. James Temple Kirby, "Alcohol and Irony: The Campaign of Westmoreland Davis for Governor, 1909–1917," *Virginia Magazine of History and Biography* 73 (1965): 267.
12. Ernest R. Forbes, "The East-Coast Rum-Running Economy," içinde *Drink in Canada: Historical Essays*, ed. Cheryl Krasnick Warsh (Montreal: McGill-Queen's University Press, 1993), 166–67.
13. Gabriela Recio, "Drugs and Alcohol: US Prohibition and the Origin of the Drug Trade in Mexico, 1910–1930," *Journal of Latin American Studies* 34 (2002): 32–33.
14. Alfred G. Hill, "Kansas and Its Prohibition Enforcement," *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 109 (1923): 134.
15. John J. Guthrie Jr., "Hard Times, Hard Liquor and Hard Luck: Selective Enforcement of Prohibition in North Florida, 1928–1933," *Florida Historical Quarterly* 72 (1994): 437–38.
16. Joseph K. Willing, "The Profession of Bootlegging," *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 125 (1926): 47.
17. Cambridge Üniversitesinden profeör W. Dixon kokteylerin popülaritesini, "özellikle, kısmen utangaçlıklarından kurtulmak, kısmen de meydan okuma ruhuyla kokteyl içenlerin büyük bir yüzdesini oluşturan kızılı erkekli gençler için tehlikeli olduğu. . . ve [kokteylerin] aşırı içme alışkanlığını, diğer tüm içki türlerinden daha çok teşvik ettiği" gerekçesiyle suçlamıştı. (*British Medical Journal*, 5 Ocak 1929, 31).
18. Jacob M. Appel, "'Physicians Are Not Bootleggers': The Short, Peculiar Life of the Medicinal Alcohol Movement," *Bulletin of the History of Medicine* 82 (2008): 357.
19. A.g.e., 361.
20. A.g.e., 361–66.
21. Ambrose Hunsberger, "The Practice of Pharmacy under the Volstead Act," *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 109 (1923): 179–92.
22. Blocker, "Did Prohibition Really Work?," 236.
23. Guthrie, "Hard Times, Hard Liquor," 448.
24. Jeffrey A. Miron ve Jeffrey Zwiebel, "Alcohol Consumption during Prohibition," *American Economic Review* 81 (1991): 242–47.
25. Ben Fallaw, "Dry Law, Wet Politics: Drinking and Prohibition in Post-Revolutionary Yucatan, 1915–1935," *Latin American Research Review* 37 (2001): 40–41.

26. A.g.e., 46.
27. Recio, "Drugs and Alcohol," 29–30.
28. A.g.e., 27–28.
29. Craig Heron, *Booze: A Distilled History* (Toronto: Between the Lines, 2003), 179–81.
30. A.g.e., 183.
31. Sturla Nordlund, "Norway," içinde *Alcohol and Temperance in Modern History: An International Encyclopedia*, ed. Jack S. Blocker Jr., David M. Fahey, and Ian R. Tyrrell (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2003), 2:459–60.
32. Mark Lawrence Shrad, *The Political Power of Bad Ideas: Networks, Institutions, and the Global Prohibition Wave* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 96–97; Halfdan Bengtsson, "The Temperance Movement and Temperance Legislation in Sweden," *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 197 (1938): 134–53.
33. Shrad, *Political Power of Bad Ideas*, 97.
34. A.g.e., 97–103.
35. "Atreya," *Towards Dry India* (Madras: Dikshit Publishing, 1933), 82–83.
36. A.g.e., 143.
37. Thomas Karlsson ve Esa Osterberg, "Belgium," içinde Blocker, Fahey ve Tyrell, *Alcohol and Temperance in Modern History*, 1:105.
38. Charlotte Macdonald, "New Zealand," içinde Blocker, Fahey, and Tyrell, *Alcohol and Temperance in Modern History*, 2:454.
39. Shrad, *Political Power of Bad Ideas*, 9.

On Dördüncü Bölüm

1. Mark Edward Lender ve James Kirby Martin, *Drinking in America: A History* (New York: Free Press, 1987), 135.
2. Bu tartışmada yararlanılan eser, John J. Guthrie Jr., "Rekindling the Spirits: From National Prohibition to Local Option in Florida, 1928–1935," *Florida Historical Quarterly* 74 (1995): 23–39.
3. Bu tartışmada yararlanılan eser, Scott Thompson and Gary Genosko, *Punched Drunk: Alcohol, Surveillance and the LCBO, 1927–1975* (Halifax: Fernwood Publishing, 2009).
4. Gwylmor Prys Williams ve George Thompson Brake, *Drink in Great Britain, 1900–1979* (Londra: Edsall, 1980), 83–84.
5. Bu tartışmada yararlanılan eser, David W. Gutzke, "Improved Pubs and Road Houses: Rivals for Public Affection in Interwar England," *Brewery History* 119 (2005): 2–9.
6. A.g.e., 3.
7. *Alcohol: Its Action on the Human Organism*, 3rd ed. (Londra: HMSO, 1938).
8. Sylvanus Stall, *What a Young Boy Ought to Know* (Philadelphia: John C. Winston Co., 1936), 135–37.
9. Sarah Howard, "Selling Wine to the French: Official Attempts to Increase French Wine Consumption, 1931–1936," *Food and Foodways* 12 (2004): 197–224.

10. A.g.e., 203.
11. John Burnett, *Liquid Pleasures: A Social History of Drinks in Modern Britain* (Londra: Routledge, 1999), 136.
12. Howard, "Selling Wine to the French," 209 fig. 1.
13. A.g.e., 211.
14. Eugene, Ore., *Register-Guardian*, June 15, 1932, 6.
15. B. R. Mitchell, *European Historical Statistics, 1750–1975*, 2nd rev. ed. (Londra: Macmillan, 1981), 495.
16. Hermann Fahrenkrug, "Alcohol and the State in Nazi Germany, 1933–45," içinde *Drinking: Behavior and Belief in Modern History*, ed. Susanna Barrows and Robin Room (Berkeley: University of California Press, 1991), 315–34.
17. A.g.e., 322.
18. A.g.e., 323.
19. Geoffrey J. Giles, "Student Drinking in the Third Reich: Academic Tradition and the Nazi Revolution," içinde Barrows and Room, *Drinking*, 142.
20. Helena Stone, "The Soviet Government and Moonshine, 1917–1929," *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 27 (1986): 362–63.
21. A.g.e., 364.
22. Joseph Barnes, "Liquor Regulation in Russia," *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 163 (1932): 230.
23. Stephen White, *Russia Goes Dry: Alcohol, State and Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 26–27.
24. A.g.e., 27, 197 n. 133.
25. C. Langhammer, "A Public House Is for All Classes, Men and Women Alike': Women, Leisure and Drink in Second World War England," *Women's History Review* 12 (2003): 423–43.
26. Tom Harrison, *The Pub and the People* (Londra, 1943; repr., Londra: Cresset, 1987), 135.
27. Christopher R. Browning, *Ordinary Men: Reserve Battalion 101 and the Final Solution in Poland* (New York: HarperCollins, 1992), 93, 100.
28. Fahrenkrug, "Alcohol and the State," 331.
29. Alıntı yapılan eser, Howard, "Selling Wine to the French," 206.
30. Don Kladstrup ve Petie Kladstrup, *Wine and War: The French, the Nazis and the Battle for France's Greatest Treasure* (New York: Broadway Books, 2001), 76–77.
31. Charles K. Warner, *The Winegrowers of France and the Government since 1875* (New York: Columbia University Press, 1960), 158–62.
32. Alıntı yapılan eser, Lori Rotskoff, *Love on the Rocks: Men, Women, and Alcohol in Post-World War II America* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2002), 47–48.
33. A.g.e., 49.

On Beşinci Bölüm

1. Lori Rotskoff, *Love on the Rocks: Men, Women, and Alcohol in Post–World War II America* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2002), 194–203.
2. A.g.e., 208–9.
3. W. Scott Haine, “Drink, Sociability, and Social Class in France, 1789–1945: The Emergence of a Proletarian Public Sphere,” içinde *Alcohol: A Social and Cultural History*, ed. Mack P. Holt (Oxford: Berg, 2006), 140.
4. Patricia E. Prestwich, *Drink and the Politics of Social Reform: Antialcoholism in France since 1870* (Palo Alto: Society for the Promotion of Science and Scholarship, 1988), 258–60.
5. Kim Munholland, “*Mon docteur le vin*: Wine and Health in France, 1900–1950,” içinde Holt, *Alcohol*, 85–86.
6. Prestwich, *Drink and the Politics of Social Reform*, 300, table F.
7. Gwylmor Prys Williams ve George Thompson Brake, *Drink in Great Britain, 1900–1979* (Londra: Edsall, 1980), 132–33.
8. *Global Status Report on Alcohol and Health* (Geneva: World Health Organization, 2011), 4.
9. A.g.e., 188.
10. National Health Service (United Kingdom), *Statistics on Alcohol 2012*, 14, 16. <https://catalogue.ic.nhs.uk/publications/public-health/alcohol/alco-eng-2012/alco-eng-2012-rep.pdf> (erişim: 25 Şubat 2013).
11. *Global Status Report on Alcohol and Health*, 140.
12. Haine, “Drink, Sociability, and Social Class in France.”
13. <http://www.abc.state.va.us/facts/legalage.html> (erişim: 11 Ağustos 2012).
14. *Global Status Report: Alcohol Policy* (Geneva: World Health Organization, 2004), 13–15.
15. Williams and Brake, *Drink in Great Britain*, 387, table III.10; 516, table III.139.
16. *Global Status Report on Alcohol and Health*, 47.
17. A.g.e., 11.
18. http://www.espad.org/Uploads/ESPAD_reports/2011/The_2011_ESPAD_Report_SUMMARY.pdf (erişim 5 Eylül 2012).
19. Bu bölümün büyük bir kısmında Stephen White, *Russia Goes Dry: Alcohol, State and Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996)’dan yararlanılmıştır.
20. Vladimir G. Treml, *Alcohol in the USSR: A Statistical Study* (Durham, N.C.: Duke University Press, 1982), 68, tablo 6.1.
21. White, *Russia Goes Dry*, 70–73.
22. A.g.e., 91.
23. A.g.e., 103, tablo 4.1.
24. A.g.e., 103.
25. A.g.e., 141, tablo 6.1.
26. *Global Status Report on Alcohol and Health*, 203.

27. White, *Russia Goes Dry*, 165.
28. *Pravda*, April 4, 2011, http://english.pravda.ru/business/finance/04-04-2011/117436-alcohol_tobacco-0/ (erişim: 11 Ağustos 2012).
29. RiaNovosti, April 5, 2012, <http://en.rian.ru/business/20120405/172627949.html> (erişim 11 Ağustos 2012).
30. James Nicholls, *The Politics of Alcohol: A History of the Drink Question in England* (Manchester: Manchester University Press, 2009), 1.
31. “French Paradox Now Available in Tablets,” *Decanter*, June 7, 2001, <http://www.decanter.com/news/wine-news/488845/french-paradox-now-available-in-tablets> (erişim: 21 Şubat 2013).

Sonuç

1. *Global Status Report on Alcohol and Health* (Geneva: World Health Organization, 2011), 140, 188, 234.

Seçilmiş Kaynakça

Alkol ve alkolle ilgili konular oldukça kapsamlı ve bu kapsam gğnden güne genişliyor. Bu yüzden kaynakçada yalnızca kitabın hazırlık aşamasında en çok faydalanan eserlere yer verilmektedir.

Kaynak Eserler

- Blocker, Jack S., Jr., David M. Fahey, and Ian R. Tyrrell, eds. *Alcohol and Temperance in Modern History: An International Encyclopedia*. 2 vols. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2003.
- Brennan, Thomas E., ed. *Public Drinking in the Early Modern World: Voices from the Tavern, 1500–1800*. 4 vols. Londra: Pickering & Chatto, 2011.
- Fahey, David M., and Jon S. Miller, eds. *Alcohol and Drugs in North America: A Historical Encyclopedia*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2013.
- Smith, Andrew F., ed. *Oxford Encyclopedia of Food and Drink in America*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2013.

Kitaplar

- Adams, Jad. *Hideous Absinthe: A History of the Devil in a Bottle*. Londra: Tauris Parke, 2008.
- Albala, Ken. *Eating Right in the Renaissance*. Berkeley: University of California Press, 2002.
- Alexander, Jeffrey W. *Brewed in Japan: The Evolution of the Japanese Beer Industry*. Vancouver: University of British Columbia Press, 2013.

- Apicius: Cookery and Dining in Imperial Rome*. Edited and translated by Joseph Dommers Vehling. New York: Dover, 1977.
- Badri, M. B. *Islam and Alcoholism*. Plainfield, Ind.: American Trust Publications, 1976.
- Bablor, Thomas, et al. *Alcohol: No Ordinary Commodity*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Barr, Andrew. *Drink: A Social History of America*. New York: Carroll & Graf, 1999.
- Bennett, Judith M. *Ale, Beer and Brewsters in England: Women's Work in a Changing World, 1300–1600*. New York: Oxford University Press, 1996.
- Blocker, Jack S., Jr., and Cheryl Krasnick Warsh, eds. *The Changing Face of Drink: Substance, Imagery and Behaviour*. Ottawa: Publications Histoire Sociale/Social History, 1977.
- Bourelly, Beatrice. *Vignes et Vins de l'Abbaye de Cîteaux en Bourgogne*. Nuits-St-Georges: Editions du Tastevin, 1998.
- Brennan, Thomas. *Burgundy to Champagne: The Wine Trade in Early Modern France*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1997.
- Bruman, Henry J. *Alcohol in Ancient Mexico*. Salt Lake City: University of Utah Press, 2000.
- Brunschwig Hieronymus. *Das Buch zu Distilieren*. Strasburg, 1532.
- Bucknill, John Charles. *Habitual Drunkenness and Insane Drunkards*. Londra: Macmillan, 1878.
- Burford, Alison. *Land and Labour in the Greek World*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1993.
- Burnett, John. *Liquid Pleasures: A Social History of Drinks in Modern Britain*. Londra: Routledge, 1999.
- Campos Marin, Ricardo. *Socialismo Marxista e Higiene Publica: La Lucha Antialcoholica en la II Internacional (1890–1914/19)*. Madrid: Fundacion de Investigaciones Marxistas, 1992.
- Carter, Henry. *The Control of the Drink Trade: A Contribution to National Efficiency, 1915–1917*. Londra: Longman, 1918.
- Cato, Marcus Porcius. *On Agriculture*. Londra: Heineman, 1934.
- Christian, David. *Living Water: Vodka and Russian Society on the Eve of Emancipation*. Oxford: Oxford University Press, 1990.
- Clark, Peter. *The English Alehouse: A Social History, 1200–1830*. Londra: Longman, 1983.
- Conroy, David W. In *Public Houses: Drink and the Revolution of Authority in Colonial Massachusetts*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995.
- Craeybeckx, Jan. *Un Grand Commerce d'Importation: Les Vins de France aux Anciens Pays-Bas (XIIIe–XVIe Siècle)*. Paris: SEVPEN, 1958.
- Crush, Jonathan, and Charles Ambler, eds. *Liquor and Labor in Southern Africa*. Athens: Ohio University Press, 1992.
- Curto, Jose C. *Enslaving Spirits: The Portuguese-Brazilian Alcohol Trade at Luanda and Its Hinterland, c. 1550–1830*. Leiden: Brill, 2004.
- Dannenbaum, Jed. *Drink and Disorder: Temperance Reform in Cincinnati from the Washington Revival to the WCTU*. Urbana: University of Illinois Press, 1984.

- Davis, Marni. *Jews and Booze: Becoming American in the Age of Prohibition*. New York: New York University Press, 2012.
- de Blij, Harm Jan, ed. *Viticulture in Geographical Perspective*. Miami: Miami Geographical Society, 1992.
- de Garine, Igor, and Valerie de Garine, eds. *Drinking: Anthropological Approaches*. New York: Berghahn, 2001.
- Dion, Roger. *Histoire de la Vigne et du Vin en France des Origines au XiXe Siècle*. Paris: Flammarion, 1977.
- A Dissertation upon Drunkenness . . . Shewing to What an Intolerable Pitch that Vice is arriv'd at in this Kingdom*. Londra, 1708.
- Distilled Spirituous Liquors the Bane of the Nation*. Londra, 1736.
- Fagan, Brian. *Elixir: A History of Water and Humankind*. New York: Bloomsbury, 2011.
- Fenton, Alexander, ed. *Order and Disorder: The Health Implications of Eating and Drinking in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Edinburgh: Tuckwell Press, 2000.
- Flandrin, Jean-Louis, and Massimo Montanari, eds. *Food: A Culinary History from Antiquity to the Present*. Londra: Penguin, 2000.
- Fleming, Stuart J. *Vinum: The Story of Roman Wine*. Glen Mills, Pa.: Art Flair, 2001.
- Foss, Richard. *Rum: A Global History*. Londra: Reaktion, 2012.
- Francis, A. D. *The Wine Trade*. Londra: A & C Black, 1972.
- Fuller, Robert C. *Religion and Wine: A Cultural History of Wine Drinking in the United States*. Knoxville: University of Tennessee Press, 1996.
- Garlan, Yvon. *Vin et Amphores de Thasos*. Athens: Ecole Francaise d'Athenes, 1988.
- Garrier, Gilbert, ed. *Histoire Sociale et Culturelle du Vin*. Paris: Larousse, 1998.
- . *Le Vin des Historiens*. Suze-la-Rousse: Universite du Vin, 1990.
- Gately, Iain. *Drink: A Cultural History of Alcohol*. New York: Gotham, 2008.
- Global Status Report: Alcohol Policy*. Geneva: World Health Organization, 2004.
- Global Status Report on Alcohol and Health*. Geneva: World Health Organization, 2011.
- Goubert, Jean-Pierre. *The Conquest of Water*. Princeton: Princeton University Press, 1986.
- Gusfield, Joseph R. *Contested Meanings: The Construction of Alcohol Problems*. Madison: University of Wisconsin Press, 1996.
- . *Drinking-Driving and the Symbolic Order*. Chicago: University of Chicago Press, 1981.
- Gutzke, David, ed. *Alcohol in the British Isles from Roman Times to 1996: An Annotated Bibliography*. Westport, Conn.: Greenwood, 1996.
- Gutzke, David W. *Pubs & Progressives: Reinventing the Public House in England, 1896–1960*. DeKalb: Northern Illinois University Press, 2006.
- Guy, Kolleen M. *When Champagne became French: Wine and the Making of a National Identity*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2003.
- Haine, W. Scott. *The World of the Paris Café: Sociability among the French Working Class, 1789–1914*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996.
- Hames, Gina. *Alcohol in World History*. Londra: Routledge, 2012.

- Hammond, P. W. *Food and Feast in Medieval England*. Stroud: Allan Sutton, 1993.
- Hancock, David. *Oceans of Wine: Madeira and the Emergence of American Trade and Taste*. New Haven: Yale University Press, 2009.
- Harper, William T. *Origins and Rise of the British Distillery*. Lewiston: Edwin Mellon, 1999.
- Harrison, Brian. *Drink and the Victorians: The Temperance Question in England, 1815–1872*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1971.
- Harrison, Tom. *The Pub and the People*. Londra, 1943. Reprint, Londra: Cresset, 1987.
- Herlihy, Patricia. *Vodka: A Global History*. Londra: Reaktion, 2012.
- Heron, Craig. *Booze: A Distilled History*. Toronto: Between the Lines, 2003.
- Heskett, Randall, and Joel Butler. *Divine Vintage: Following the Wine Trail from Genesis to the Modern Age*. New York: Palgrave, 2012.
- Hippocrates*. Londra: Heinemann, 1967.
- Hodge, Trevor. *Ancient Greek France*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999.
- Hoffman, Constance. *Medieval Agriculture, the Southern French Countryside, and the Early Cistercians: A Study of Forty-Three Monasteries*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1986.
- Hornsey, Ian S. *A History of Beer and Brewing*. Cambridge: Royal Society of Chemistry, 2003.
- Horsley, Sir Victor. *The Rum Ration in the British Army*. Londra: Richard J. James, 1915.
- Hurley, Jon. *A Matter of Taste: A History of Wine Drinking in Britain*. Stroud: Tempus, 2005.
- An Impartial Inquiry into the Present State of the British Distillery*. Londra, 1736.
- Johnson, Hugh. *The Story of Wine*. Londra: Mitchell Beazley, 1989.
- Kay, Billy, and Caileen MacLean. *Knee-Deep in Claret: A Celebration of Wine and Scotland*. Edinburgh: Mainstream Publishing, 1983.
- Kennedy, Philip F. *The Wine Song in Classical Arabic Poetry: Abu Nuwas and the Literary Tradition*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- Kladstrup, Don, and Petie Kladstrup. *Wine and War: The French, the Nazis and the Battle for France's Greatest Treasure*. New York: Broadway Books, 2001.
- Koeppel, Gerard T. *Water for Gotham*. Princeton: Princeton University Press, 2000.
- Kueny, Kathryn. *The Rhetoric of Sobriety: Wine in Early Islam*. Albany: State University of New York Press, 2001.
- Lachiver, Marcel. *Vins, Vignes et Vignerons: Histoire du Vignoble Français*. Paris: Fayard, 1988.
- Lanier, Doris. *Absinthe: The Cocaine of the Nineteenth Century*. Jefferson, NC: McFarland, 1995.
- Lender, Mark Edward, and James Kirby Martin. *Drinking in America: A History*. New York: Free Press, 1987.
- Loubere, Leo. *The Red and the White: The History of Wine in France and Italy in the Nineteenth Century*. Albany: State University of New York Press, 1978.

- Lozarno Armendares, Teresa. *El Chinguirito: El Contrabando de Aguardiente de Caña y la Política Colonial*. Mexico: Universidad Nacional Autonima de Mexico, 2005.
- Lublin, Elizabeth Dorn. *Reforming Japan: The Woman's Christian Temperance Union in the Meiji Period*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2010.
- Lukacs, Paul. *Inventing Wine: A New History of One of the World's Most Ancient Pleasures*. New York: Norton, 2012.
- MacLean, Charles. *Scotch Whisky: A Liquid History*. Londra: Cassell, 2003.
- Mager, Anne Kelk. *Beer, Sociability, and Masculinity in South Africa*. Bloomington: University of Indiana Press, 2010.
- Maguin, Martine. *La Vigne et le Vin en Lorraine, XIV–XVe Siècle*. Nancy: Presses Universitaires de Nancy, 1982.
- Mancall, Peter C. *Deadly Medicine: Indians and Alcohol in Early America*. Ithaca: Cornell University Press, 1997.
- Martin, A. Lynn. *Alcohol, Violence and Disorder in Traditional Europe*. Kirksville, Mo.: Truman State University Press, 2009.
- Mathias, Peter. *The Brewing Industry in England, 1700–1830*. Cambridge: Cambridge University Press, 1959.
- McCarthy, Raymond, ed. *Drinking and Intoxication: Selected Readings in Social Attitudes and Control*. Glencoe, Ill.: Free Press, 1959.
- McGovern, Patrick E. *Ancient Wine: The Search for the Origins of Viticulture*. Princeton: Princeton University Press, 2003.
- . *Uncorking the Past: The Quest for Wine, Beer and Other Alcoholic Beverages*. Berkeley: University of California Press, 2009.
- McGovern, Patrick E., et al., eds. *Origins and Ancient History of Wine*. Londra: Routledge, 2004.
- Meacham, Sarah Hand. *Every Home a Distillery: Alcohol, Gender, and Technology in the Colonial Chesapeake*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009.
- Mendelson, Richard. *From Demon to Darling: A Legal History of Wine in America*. Berkeley: University of California Press, 2009.
- Mittelman, Amy. *Brewing Battles: A History of American Beer*. New York: Algora, 2008.
- National Health Service (United Kingdom). *Statistics on Alcohol 2012*. <https://catalogue.ic.nhs.uk/publications/public-health/alcohol/alco-eng-2012/alco-eng-2012-rep.pdf> (erişim: 25 Şubat 2013)
- Nelson, Max. *The Barbarian's Beverage: A History of Beer in Ancient Europe*. Londra: Routledge, 2005.
- Nicholls, James. *The Politics of Alcohol: A History of the Drink Question in England*. Manchester: Manchester University Press, 2009.
- Nourrisson, Didier. *Le Buveur du XIXe Siècle*. Paris: Albin Michel, 1990.
- Ogle, Maureen. *Ambitious Brew: The Story of American Beer*. Orlando: Harvest, 2006.
- Pan, Lynn. *Alcohol in Colonial Africa*. Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1975.

- Paul, Harry W. *Bacchic Medicine: Wine and Alcohol Therapies from Napoleon to the French Paradox*. Amsterdam: Rodopi, 2001.
- Pearson, C. C., and J. Edwin Hendricks. *Liquor and Anti-Liquor in Virginia, 1619–1919*. Durham, N.C.: Duke University Press, 1967.
- Pliny the Elder. *Histoire Naturelle*. Paris: Societe d'Édition 'Les Belles Lettres,' 1958.
- Phillips, Rod. *A Short History of Wine*. Londra: Penguin, 2000.
- Pinney, Thomas. *A History of Wine in America: From the Beginnings to Prohibition*. Berkeley: University of California Press, 1989.
- . *A History of Wine in America: From Prohibition to the Present*. Berkeley: University of California Press, 2005.
- Plack, Noelle. *Common Land, Wine and the French Revolution: Rural Society and Economy in Southern France, c. 1789–1820*. Londra: Ashgate, 2009.
- Pokhlebkin, William. *A History of Vodka*. Londra: Verso, 1992.
- Poo, Mu-Chou. *Wine and Wine-Offering in the Religion of Ancient Egypt*. Londra: Kegan Paul International, 1995.
- Prestwich, Patricia E. *Drink and the Politics of Social Reform: Antialcoholism in France since 1870*. Palo Alto: Society for the Promotion of Science and Scholarship, 1988.
- Roberts, James S. *Drink, Temperance and the Working Class in Nineteenth-Century Germany*. Boston: Allen & Unwin, 1984.
- Rose, Susan. *The Wine Trade in Medieval Europe, 100–1500*. Londra: Continuum, 2011.
- Rotskoff, Lori. *Love on the Rocks: Men, Women, and Alcohol in Post–World War II America*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2002.
- Rush, Benjamin. *Medical Inquiries and Observations*. 2nd ed. Philadelphia: Thomas Dobson, 1794.
- Salzman, James. *Drinking Water: A History*. New York: Overlook Duckworth, 2012.
- Scheindlin, Raymond P. *Wine, Women and Death: Medieval Hebrew Poems on the Good Life*. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1986.
- Seward, Desmond. *Monks and Wine*. New York: Crown Books, 1979.
- Shiman, Lilian Lewis. *Crusade against Drink in Victorian England*. New York: St. Martin's Press, 1988.
- Short, Richard. *Of Drinking Water, Against our Novelists, that Prescribed it in England*. Londra, 1656.
- Shrad, Mark Lawrence. *The Political Power of Bad Ideas: Networks, Institutions, and the Global Prohibition Wave*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Smith, Andrew. *Drinking History: Fifteen Turning Points in the Making of American Beverages*. New York: Columbia University Press, 2013.
- Smith, Frederick H. *Caribbean Rum: A Social and Economic History*. Gainesville: University Press of Florida, 2005.
- Smith, Gregg. *Beer in America: The Early Years, 1587–1840*. Boulder, Colo.: Siris Books, 1998.
- Smyth, Adam, ed. *A Pleasing Sinne: Drink and Conviviality in 17th-Century England*. Cambridge: D. S. Brewer, 2004.

Stuart, Andrea. *Sugar in the Blood: A Family's Story of Slavery and Empire*. New York: Knopf, 2013.

Tait, Jennifer L. Woodruff. *The Poisoned Chalice: Eucharistic Grape Juice and Common-Sense Realism in Victorian Methodism*. Tuscaloosa: University of Alabama Press, 2010.

Tchernia, Andre. *Vin de l'Italie Romaine: Essai d'Histoire Economique d'après les Amphores*. Rome: Ecole Francaise de Rome, 1986.

Thompson, H. Paul. *A Most Stirring and Significant Episode: Religion and the Rise and Fall of Prohibition in Black Atlanta, 1865–1887*. DeKalb: Northern Illinois University Press, 2013.

Thompson, Scott, and Gary Genosko. *Punched Drunk: Alcohol, Surveillance and the LCBO, 1927–1975*. Halifax: Fernwood Publishing, 2009.

Trawick, Buckner B. *Shakespeare and Alcohol*. Amsterdam: Editions Rodopi, 1978.

Treml, Vladimir G. *Alcohol in the USSR: A Statistical Study*. Durham, N.C.: Duke University Press, 1982.

Trotter, Thomas. *An Essay Medical, Philosophical, and Chemical on Drunkenness and its Effects on the Human Body*. Londra, 1804.

Unger, Richard W. *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004.

Unrau, William E. *White Man's Wicked Water: The Alcohol Trade and Prohibition in Indian Country, 1802–1892*. Lawrence: University of Kansas Press, 1996.

Valverde, Mariana. *Diseases of the Will: Alcohol and the Dilemmas of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Vandermersch, Christian. *Vins et Amphores de Grande Grèce et de Sicile IVe–IIIe Siècles avant J.-C.* Naples: Centre Jean Berard, 1994.

Vidal, Michel. *Histoire de la Vigne et des Vins dans le Monde, XIXe–XXe Siècles*. Bordeaux: Feret, 2001.

Le Vin à Travers les Ages: Produit de Qualité, Agent Economique. Bordeaux: Feret, 2001.

Viqueira Alban, Juan Pedro. *Propriety and Permissiveness in Bourbon Mexico*. Wilmington, N.C.: Scholarly Resources, 1999.

Warner, Charles K. *The Winegrowers of France and the Government since 1875*. New York: Columbia University Press, 1960.

Warner, Jessica. *Craze: Gin and Debauchery in an Age of Reason*. New York: Random House, 2002.

White, Stephen. *Russia Goes Dry: Alcohol, State and Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Wilkins, John, David Harvey, and Mike Dobson, eds. *Food in Antiquity*. Exeter: University of Exeter Press, 1995.

Williams, Gwylmor Prys, and George Thompson Brake. *Drink in Great Britain, 1900–1979*. Londra: Edsall, 1980.

Willis, Justin. *Potent Brews: A Social History of Alcohol in East Africa, 1850–1999*. Londra: British Institute in Eastern Africa, 2002.

Wilson, C. Anne. *Water of Life: A History of Wine-Distilling and Spirits, 500 BC–AD 2000*. Totnes, U.K.: Prospect Books, 2006.

- Younger, William. *Gods, Men and Wine*. Londra: Michael Joseph, 1966.
- Zhenping, Li. *Chinese Wine*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Zimmerman, Jonathan. *Distilling Democracy: Alcohol Education in America's Public Schools, 1880–1925*. Lawrence: University Press of Kansas, 1999.

Makale ve Denemeler

- Adair, Daryl. "Respectable, Sober and Industrious? Attitudes to Alcohol in Early Colonial Adelaide." *Labour History* 70 (1996): 131–55.
- Ajzenstadt, Mimi. "The Changing Image of the State: The Case of Alcohol Regulation in British Columbia, 1871–1925." *Canadian Journal of Sociology* 19 (1994): 441–60.
- Albertson, Dean. "Puritan Liquor in the Planting of New England." *New England Quarterly* 23, no. 4 (1950): 477–90.
- Allchin, F. R. "India: The Ancient Home of Distillation?" *Man* 14 (1979): 55–63.
- Amouretti, Marie-Claire. "Vin, Vinaigre, Piquette dans l'Antiquité." içinde *Le Vin des Historiens*, edited by Gilbert Garrier, 75–87. Suze-la-Rousse: Universite du Vin, 1990.
- Appel, Jacob M. "'Physicians Are Not Bootleggers': The Short, Peculiar Life of the Medicinal Alcohol Movement." *Bulletin of the History of Medicine* 82 (2008): 355–86.
- Bennett, Norman R. "The Golden Age of the Port Wine System, 1781–1807." *International History Review* 12 (1990): 221–48.
- Blocker, Jack S. "Did Prohibition Really Work?" *American Journal of Public Health* 96 (2006): 233–43.
- Bowers, John M. "'Dronkenesse is ful of stryvyng': Alcoholism and Ritual Violence in Chaucer's *Pardoner's Tale*." *English Literary History* 57 (1990): 757–84.
- Brennan, Thomas. "The Anatomy of Inter-Regional Markets in the Early Modern Wine Trade." *Journal of European Economic History* 23 (1994): 581–607.
- . "Towards a Cultural History of Alcohol in France." *Journal of Social History* 23 (1989): 71–92.
- Broich, John. "Engineering the Empire: British Water Supply Systems and Colonial Societies, 1850–1900." *Journal of British Studies* 46 (2007): 346–65.
- Campbell, Robert A. "Making Sober Citizens: The Legacy of Indigenous Alcohol Regulation in Canada, 1777–1985." *Journal of Canadian Studies* 42 (2008): 105–26.
- Carter, F. W. "Cracow's Wine Trade (Fourteenth to Eighteenth Centuries)." *Slavonic and East European Review* 65 (1987): 537–78.
- Chard, Chloe. "The Intensification of Italy: Food, Wine and the Foreign in Seventeenth-Century Travel Writing." içinde *Food, Culture and History I*, edited by Gerald Mars and Valerie Mars. Londra: Londra Food Seminar, 1993.
- Christian, David. "Prohibition in Russia, 1914–1925." *Australian Slavonic and East European Studies* 9 (1995): 89–118.
- Christmom, Kenneth. "Historical Overview of Alcohol in the African American Community." *Journal of Black Studies* 25 (1995): 318–30.

Clark, Peter. "The 'Mother Gin' Controversy in the Early Eighteenth Century." *Transactions of the Royal Historical Society*, 5th ser., 38 (1988): 63–84.

Conrad, Maia. "Disorderly Drinking: Reconsidering Seventeenth-Century Iroquois Alcohol Abuse." *American Indian Quarterly* 23, no. 3&4 (1999): 1–11.

Dailey, D. C. "The Role of Alcohol among North American Indian Tribes as Reported in the Jesuit Relations." *Anthropologica* 10 (1968): 45–59.

Davidson, Andrew. "'Try the Alternative': The Built Heritage of the Temperance Movement." *Journal of the Brewery History Society* 123 (2006): 92–109.

Davis, Robert C. "Venetian Shipbuilders and the Fountain of Wine." *Past and Present* 156 (1997): 55–86.

Deuraseh, Nurdeen. "Is Imbibing *Al-Khamr* (Intoxicating Drink) for Medical Purposes Permissible by Islamic Law?" *Arab Law Quarterly* 18 (2003): 355–64.

Diduk, Susan. "European Alcohol, History, and the State in Cameroon." *African Studies Review* 36 (1993): 1–42.

Dietz, Vivien E. "The Politics of Whisky: Scottish Distillers, the Excise, and the Pittite State." *Journal of British Studies* 36 (1997): 35–69.

Dudley, Robert. "Evolutionary Origins of Human Alcoholism in Primate Frugivory." *Quarterly Review of Biology* 75, no. 1 (March 2000): 3–15.

Dumett, Raymond E. "The Social Impact of the European Liquor Trade on the Akan of Ghana (Gold Coast and Asante), 1875–1910." *Journal of Interdisciplinary History* 5 (1974): 69–101.

Dupebe, Jean. "La Dietetique et l'Alimentation des Pauvres selon Sylvius." içinde *Pratiques et Discours Alimentaires à la Renaissance*, edited by J.-C. Margolin and R. Sauzet, 41–56. Paris: G.-P. Maisonneuve et Larose, 1982.

Dyer, Christopher. "Changes in Diet in the Late Middle Ages: The Case of Harvest Workers." *Agricultural Historical Review* 36 (1988): 21–37.

———. "The Consumer and the Market in the Later Middle Ages." *Economic History Review* 42 (1989): 305–27.

Fallow, Ben. "Dry Law, Wet Politics: Drinking and Prohibition in Post Revolutionary Yucatan, 1915–1935." *Latin American Research Review* 37 (2001): 37–65.

Funnerton, Patricia. "Not Home: Alehouses, Ballads, and the Vagrant Husband in Early Modern England." *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 32 (2002): 493–518.

Gilmore, Thomas B. "James Boswell's Drinking." *Eighteenth-Century Studies* 24 (1991): 337–57.

Gough, J. B. "Winecraft and Chemistry in Eighteenth-Century France: Chaptal and the Invention of Chaptalization." *Technology and Culture* 39 (1998): 74–104.

Grinev, Andrei V. "The Distribution of Alcohol among the Natives of Russian America." *Arctic Anthropology* 47 (2010): 69–79.

Grivetti, Louis E., and Elizabeth A. Applegate. "From Olympia to Atlanta: A Cultural-Historical Perspective on Diet and Athletic Training." *Journal of Nutrition* 127 (1997): 861–68.

Gunson, Neil. "On the Incidence of Alcoholism and Intemperance in Early Pacific Missions." *Journal of Pacific History* 1 (1966): 43–62.

Guthrie, John J., Jr. "Hard Times, Hard Liquor and Hard Luck: Selective Enforcement of Prohibition in North Florida, 1928–1933." *Florida Historical Quarterly* 72 (1994): 435–52.

———. "Rekindling the Spirits: From National Prohibition to Local Option in Florida, 1928–1935." *Florida Historical Quarterly* 74 (1995): 23–39.

Gutzke, David W. "Improved Pubs and Road Houses: Rivals for Public Affection in Interwar England." *Brewery History* 119 (2005): 2–9.

Halenko, Oleksander. "Wine Production, Marketing and Consumption in the Ottoman Crimea, 1520–1542." *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 47 (2004): 507–47.

Hammer, Carl I. "A Hearty Meal? The Prison Diets of Cranmer and Latimer." *Sixteenth Century Journal* 30 (1999): 653–80.

Hancock, David. "Commerce and Conversation in the Eighteenth-Century Atlantic: The Invention of Madeira Wine." *Journal of Interdisciplinary History* 29 (1998): 197–219.

Heap, Simon. "A Bottle of Gin Is Dangled before the Nose of the Natives': The Economic Uses of Imported Liquor in Southern Nigeria, 1860–1920." *African Economic History* 33 (2005): 69–85.

Hendricks, Rick. "Viticulture in El Paso del Norte during the Colonial Period." *Agricultural History* 78 (2004): 191–200.

Herlihy, Patricia. "'Joy of the Rus': Rites and Rituals of Russian Drinking." *Russian Review* 50 (1991): 131–47.

Hernandez Palomo, Jose Jesus. "El Pulque: Usos Indigenas y Abusos Criollos." içinde *El Vino de Jerez y Otras Bebidas Espirituosas en la Historia de España y América*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, 2004.

Hill Curth, Louise. "The Medicinal Value of Wine in Early Modern England." *Social History of Alcohol and Drugs* 18 (2003): 35–50.

Holt, James B., et al. "Religious Affiliation and Alcohol Consumption in the United States." *Geographical Review* 96 (2006): 523–42.

Holt, Mack P. "Europe Divided: Wine, Beer and Reformation in Sixteenth-Century Europe." In *Alcohol: A Social and Cultural History*, edited by Mack P. Holt, 25–40. Oxford: Berg, 2006.

———. "Wine, Community and Reformation." *Past and Present* 138 (1993): 58–93.

Holt, Tim. "Demanding the Right to Drink: The Two Great Hyde Park Demonstrations." *Brewery History* 118 (2005): 26–40.

Homan, Michael M. "Beer and Its Drinkers: An Ancient Near Eastern Love Story." *Near Eastern Archaeology* 67 (2004): 84–95.

Hook, Christopher, Helen Tarbet, and David Ball. "Classically Intoxicated." *British Medical Journal* 335 (December 22–29, 2007): 1302–4.

Howard, Sarah. "Selling Wine to the French: Official Attempts to Increase French Wine Consumption, 1931–1936." *Food and Foodways* 12 (2004): 197–224.

Hudson, Nicholas F. "Changing Places: The Archaeology of the Roman *Convivium*." *American Journal of Archaeology* 114 (2010): 663–95.

Hughes, James N., III. "Pine Ridge, Whiteclay, and Indian Liquor Law." University of Neb-

raska College of Law, Federal Indian Law Seminar, December 13, 2010. <http://www.jdsupra.com/documents/4c1267de-b226-4e76-bd8a-4a2548169500.pdf>. Erişim: 26 Nisan 2012.

Ishii, Izumi. "Alcohol and Politics in the Cherokee Nations before Removal." *Ethnohistory* 50 (2003): 671–95.

Jellinek, E. M. "Interpretation of Alcohol Consumption Rates with Special Reference to Statistics of Wartime Consumption." *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 3 (1942–43): 267–80.

Jennings, Justin, Kathleen L. Antrobus, Sam J. Antencio, Erin Glavich, Rebecca Johnson, German Löffler, and Christine Luu. "'Drinking Beer in a Blissful Mood': Alcohol Production, Operational Chains, and Feasting in the Ancient World." *Current Anthropology* 46 (2005): 275–303.

Joffe, Alexander H. "Alcohol and Social Complexity in Ancient Western Asia." *Current Anthropology* 39 (1998): 297–322.

Johnston, A. J. B. "Alcohol Consumption in Eighteenth-Century Louisbourg and the Vain Attempts to Control It." *French Colonial History* 2 (2002): 61–76.

Kearney, H. F. "The Irish Wine Trade, 1614–15." *Irish Historical Studies* 36 (1955): 400–442.

Keller, Mark. "The Old and the New in the Treatment of Alcoholism." içinde *Alcohol Interventions: Historical and Sociocultural Approaches*, edited by David L. Strug et al., 23–40. New York: Haworth, 1986.

Khalil, Lufti A., and Fatimi Mayyada al-Nammari. "Two Large Wine Presses at Khirbet Yajuz, Jordan." *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 318 (2000): 41–57.

Kirby, James Temple. "Alcohol and Irony: The Campaign of Westmoreland Davis for Governor, 1909–1917." *Virginia Magazine of History and Biography* 73 (1965): 259–79.

Kopperman, Paul E. "'The Cheapest Pay': Alcohol Abuse in the Eighteenth-Century British Army." *Journal of Military History* 60 (1996): 445–70.

Kudlick, Catherine J. "Fighting the Internal and External Enemies: Alcoholism in World War I France." *Contemporary Drug Problems* 12 (1985): 129–58.

Kumin, Beat. "The Devil's Altar? Crime and the Early Modern Public House." *History Compass* 2 (2005). http://wrap.warwick.ac.uk/289/1/WRAP_Kumin_Devils_altar_History_Compass.pdf. Erişim: 27 Mayıs 2013.

Lacoste, Pablo. "'Wine and Women': Grape Growers and *Pulperías* in Mendoza, 1561–1852." *Hispanic American Historical Review* 88 (2008): 361–91.

Langhammer, C. "'A Public House Is for All Classes, Men and Women Alike': Women, Leisure and Drink in Second World War England." *Women's History Review* 12 (2003): 423–43.

Larsen, Carlton K. "Relax and Have a Homebrew: Beer, the Public Sphere, and (Re)Invented Traditions." *Food and Foodways* 7 (1997): 265–88.

Lee, Nella. "Impossible Mission: A History of the Legal Control of Native Drinking in Alaska." *Wicazo Sa Review* 12 (1997): 95–109.

Lender, Mark. "Drunkenness as an Offense in Early New England: A Study of 'Puritan' Attitudes." *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 34 (1973): 353–66.

Lock, Carrie. "Original Microbrews: From Egypt to Peru, Archaeologists Are Unearthing Breweries from Long Ago." *Science News* 166 (October 2004): 216–18.

Ludington, Charles. "'Claret Is the Liquor for Boys; Port for Men': How Port Became the 'Englishman's Wine,' 1750s to 1800." *Journal of British Studies* 48 (2009): 364–90.

Lurie, Nancy Oestreich. "The World's Oldest On-Going Protest Demonstration: North American Indian Drinking Patterns." *Pacific Historical Review* 40 (1971): 311–32.

Makela, Klaus, and Matti Viikari. "Notes on Alcohol and the State." *Acta Sociologica* 20 (1977): 155–79.

Mancall, Peter. "Men, Women and Alcohol in Indian Villages in the Great Lakes Region in the Early Republic." *Journal of the Early Republic* 15 (1995): 425–48.

Marjot, D. H. "Delirium Tremens in the Royal Navy and British Army in the 19th Century." *Journal of Studies on Alcohol* 38 (1977): 1613–23.

Marrus, Michael. "Social Drinking in the Belle Epoque." *Journal of Social History* 7 (1974): 115–41.

Marshall, Mac, and Leslie B. Marshall. "Holy and Unholy Spirits: The Effects of Missions on Alcohol Use in Eastern Micronesia." *Journal of Pacific History* 15 (1980): 135–66.

Martin, Scott C. "Violence, Gender, and Intemperance in Early National Connecticut." *Journal of Social History* 34 (2000): 309–25.

Mason, Nicholas. "'The Sovereign People Are in a Beastly State': The Beer Act of 1830 and Victorian Discourses on Working-Class Drunkenness." *Victorian Literature and Culture* 29 (2001): 109–27.

Mathias, Peter. "Agriculture and the Brewing and Distilling Industries in the Eighteenth Century." *Economic History Review* 5 (1952): 249–57.

———. "The Brewing Industry, Temperance, and Politics." *Historical Journal* 1 (1958): 97–116.

McGahan, A. M. "The Emergence of the National Brewing Oligopoly: Competition in the American Market, 1933–1958." *Business History Review* 65 (1991): 229–84.

McGovern, Patrick E. "The Funerary Banquet of 'King Midas.'" *Expedition* 42 (2000): 21–29.

McGovern, Patrick E., Armen Mirzorian, and Gretchen R. Hall. "Ancient Egyptian Herbal Wines." *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2009. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.0811578106>. Erişim: 12 Şubat 2011.

McGovern, Patrick E., et al. "Beginning of Viticulture in France." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 110 (2013): 10147–52.

———. "Chemical Identification and Cultural Implications of a Mixed Fermented Beverage from Late Prehistoric China." *Asian Perspectives* 44 (2005): 249–70.

———. "Fermented Beverages of Pre- and Proto-Historic China." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 101, no. 51 (December 21, 2004): 17593–98.

McKee, W. Arthur. "Sobering Up the Soul of the People: The Politics of Popular Temperance in Late Imperial Russia." *Russian Review* 58 (1999): 212–33.

McWilliams, James E. "Brewing Beer in Massachusetts Bay, 1640–1690." *New England Quarterly* 71, no. 4 (1998): 543–69.

Meacham, Sarah Hand. "'They Will Be Adjudged by Their Drink, What Kinde of Housewives They Are': Gender, Technology, and Household Cidering in England and the Chesapeake, 1690 to 1760." *Virginia Magazine of History and Biography* 111 (2003): 117–50.

Miron, Jeffrey A., and Jeffrey Zwiebel. "Alcohol Consumption during Prohibition." *American Economic Review* 81 (1991): 242–47.

Mitchell, Allan. "The Unsung Villain: Alcoholism and the Emergence of Public Welfare in France, 1870–1914." *Contemporary Drug Problems* 14 (1987): 447–71.

Moffat, Kirstine. "The Demon Drink: Prohibition Novels, 1882–1924." *Journal of New Zealand Literature* 23 (2005): 139–61.

Moloney, Dierdre M. "Combatting 'Whiskey's Work': The Catholic Temperance Movement in Late Nineteenth-Century America." *U.S. Catholic Historian* 16 (1998): 1–23.

Morris, Steve, David Humphreys, and Dan Reynolds. "Myth, Marula and Elephant: An Assessment of Voluntary Ethanol Intoxication of the African Elephant (*Loxodonta Africana*) following Feeding on the Fruit of the Marula Tree (*Sclerocarya Birrea*)." *Physiological and Biochemical Zoology* 78 (2006). <http://www.jstor.org/stable/10.1086/499983>. Erişim: 26 Nisan 2012.

Moseley, Michael E., et al. "Burning Down the Brewery: Establishing and Evacuating an Ancient Imperial Colony at Cerro Baul, Peru." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 102, no. 48 (2005): 17264–71.

Nemser, Daniel. "'To Avoid This Mixture': Rethinking *Pulque* in Colonial Mexico City." *Food and Foodways* 19 (2011): 98–121.

Nurse, Keith. "The Last of the (Roman) Summer Wine." *History Today* 44 (1993): 4–5.

Olukoji, Ayodeji. "Prohibition and Paternalism: The State and the Clandestine Liquor Traffic in Northern Nigeria, c.1898–1918." *International Journal of African Historical Studies* 24 (1991): 349–68.

Osborn, Matthew Warner. "A Detestable Shrine: Alcohol Abuse in Antebellum Philadelphia." *Journal of the Early Republic* 29 (2009): 101–32.

Pearson, Kathy L. "Nutrition and the Early-Medieval Diet." *Speculum* 72 (1997): 1–32.

Peters, Erica J. "Taste, Taxes, and Technologies: Industrializing Rice Alcohol in Northern Vietnam, 1902–1913." *French Historical Studies* 27 (2004): 569–600.

Phillips, Laura L. "In Defense of Their Families: Working-Class Women, Alcohol, and Politics in Revolutionary Russia." *Journal of Women's History* 11 (1999): 97–120.

———. "Message in a Bottle: Working-Class Culture and the Struggle for Political Legitimacy, 1900–1929." *Russian Review* 56 (1997): 25–32.

Platt, B. S. "Some Traditional Alcoholic Beverages and Their Importance to Indigenous African Communities." *Proceedings of the Nutrition Society* 14 (1955): 115–24.

Poo, Mu-Chou. "The Use and Abuse of Wine in Ancient China." *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 42 (1999): 123–51.

Purcell, N. "Wine and Wealth in Ancient Italy." *Journal of Roman Studies* 75 (1985): 1–19.

Purcell, Nicolas. "The Way We Used to Eat: Diet, Community, and History at Rome." *American Journal of Philology* 124 (2003): 329–58.

Quinn, John F. "Father Mathew's Disciples: American Catholic Support for Temperance, 1840–1920." *Church History* 65 (1996): 624–40.

Rabin, Dana. "Drunkenness and Responsibility for Crime in the Eighteenth Century." *Journal of British Studies* 44 (2005): 457–77.

Rawson, Michael. "The Nature of Water: Reform and the Antebellum Crusade for Municipal Water in Boston." *Environmental History* 9 (2004): 411–35.

Recio, Gabriela. "Drugs and Alcohol: US Prohibition and the Origin of the Drug Trade in Mexico, 1910–1930." *Journal of Latin American Studies* 34 (2002): 27–33.

Resendez, Andres. "Getting Cured and Getting Drunk: State versus Market in Texas and New Mexico, 1800–1850." *Journal of the Early Republic* 22 (2002): 77–103.

Rice, Prudence M. "Wine and Brandy Production in Colonial Peru: A Historical and Archaeological Investigation." *Journal of Interdisciplinary History* 27 (1997): 455–79.

Roberts, James S. "Drink and Industrial Work Discipline in 19th-Century Germany." *Journal of Social History* 15 (1981): 25–38.

Sanchez Montanes, Emma. "Las Bebidas Alcoholicas en la America Indigena: Una Vision General." içinde *El Vino de Jerez y Otras Bebidas Espirituosas en la Historia de España y América*, 424–28. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ayuntamiento de Jerez, 2004.

Santon, T. J. "Columnella's Attitude towards Wine Production." *Journal of Wine Research* 7 (1996): 55–59.

Saracino, Mary E. "Household Production of Alcoholic Beverages in Early-Eighteenth-Century Connecticut." *Journal of Studies on Alcohol* 46 (1985): 244–52.

Smith, Frederic H. "European Impressions of the Island Carib's Use of Alcohol in the Early Colonial Period." *Ethnohistory* 53 (2006): 543–66.

Smith, Michael A. "Social Usages of the Public Drinking House: Changing Aspects of Class and Leisure." *British Journal of Sociology* 34 (1983): 367–85.

Stanislawski, Dan. "Dionysus Westward: Early Religion and the Economic Geography of Wine." *Geographical Review* 65 (1975): 427–44.

Stanziani, Alessandro. "Information, Quality, and Legal Rules: Wine Adulteration in Nineteenth-Century France." *Business History* 51, no. 2 (2009): 268–91.

Steckley, George F. "The Wine Economy of Tenerife in the Seventeenth Century: Anglo-Spanish Partnership in a Luxury Trade." *Economic History Review* 33 (1980): 335–50.

Steinmetz, Devora. "Vineyard, Farm, and Garden: The Drunkenness of Noah in the Context of Primeval History." *Journal of Biblical Literature* 113 (1994): 193–207.

Steel, Louise. "A Goodly Feast . . . A Cup of Mellow Wine: Feasting in Bronze Age Cyprus." *Hesperia* 73 (2004): 281–300.

Stone, Helena. "The Soviet Government and Moonshine, 1917–1929." *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 27 (1986): 359–81.

Tarschys, Daniel. "The Success of a Failure: Gorbachev's Alcohol Policy, 1985–88." *Europe-Asia Studies* 45 (1993): 7–25.

Thorp, Daniel B. "Taverns and Tavern Culture on the Southern Colonial Frontier: Rowan County, North Carolina, 1753–1776." *Journal of Southern History* 62 (1996): 661–88.

Thlusty, B. Ann. "Water of Life, Water of Death: The Controversy over Brandy and Gin in Early Modern Augsburg." *Central European History* 31, no. 1–2 (1999): 1–30.

Transchel, Kate. "Vodka and Drinking in Early Soviet Factories." içinde *The Human Tradition in Modern Russia*, edited by William B. Husband, 130–37. Wilmington, N.C.: Scholarly Resources, 2000.

Unwin, Tim. "Continuity in Early Medieval Viticulture: Secular or Ecclesiastical Influences?" In *Viticulture in Geographical Perspective*, edited by Harm de Blij, 37. Miami: Miami Geographical Society, 1992.

Urbanowicz, Charles F. "Drinking in the Polynesian Kingdom of Tonga." *Ethnohistory* 22 (1975): 33–50.

Valdez, Lidio M. "Maize Beer Production in Middle Horizon Peru." *Journal of Anthropological Research* 62 (2006): 53–80.

Valverde, Mariana. "'Slavery from Within': The Invention of Alcoholism and the Question of Free Will." *Social History* 22 (1997): 251–68.

van Onselen, Charles. "Randlords and Rotgut, 1886–1903: An Essay on the Role of Alcohol in the Development of European Imperialism and Southern African Capitalism, with Special Reference to Black Mineworkers in the Transvaal Republic." *History Workshop* 2 (1976): 33–89.

Vargas, Mark A. "The Progressive Agent of Mischief: The Whiskey Ration and Temperance in the United States Army." *Historian* 67 (2005): 199–216.

Warner, Jessica. "Faith in Numbers: Quantifying Gin and Sin in Eighteenth-Century England." *Journal of British Studies* 50 (2011): 76–99.

Warner, Jessica, Minghao Her, and Jurgén Rehm. "Can Legislation Prevent Debauchery? Mother Gin and Public Health in 18th-Century England." *American Journal of Public Health* 91 (2001): 375–84.

White, Jonathan. "The 'Slow but Sure Poyson': The Representation of Gin and Its Drinkers, 1736–1751." *Journal of British Studies* 42 (2003): 35–64.

White, Owen. "Drunken States: Temperance and French Rule in Cote d'Ivoire, 1908–1916." *Journal of Social History* 40 (2007): 663–84.

Whitten, David O. "An Economic Inquiry into the Whiskey Rebellion of 1794." *Agricultural History* 49 (1975): 491–504.

Zimmerman, Jonathan. "'One's Total World View Comes into Play': America's Culture War over Alcohol Education, 1945–64." *History of Education Quarterly* 42 (2002): 471–92.

———. "'When the Doctors Disagree': Scientific Temperance and Scientific Authority, 1891–1906." *Journal of the History of Medicine* 48 (1993): 171–97.

Dizin

A

Afrika 13, 15, 24, 43, 65, 67, 125, 126,
127, 136, 137, 138, 139, 158, 181,
189, 208, 219, 220, 221, 222, 224,
225, 226, 227, 228, 229, 230, 232,
233, 236, 239, 251, 254, 255, 285,
299, 300, 314, 315
Alaska 234, 235, 342, 359
Alkolizm 203, 206, 214, 215, 288
Alkol karştı hareketler 204, 241
Alkol tüketimi 11, 56, 177, 306
Alkol ve din 52
Almanya 58, 61, 62, 77, 78, 79, 82, 91, 93,
94, 101, 110, 112, 117, 120, 121,
177, 178, 188, 196, 207, 221, 222,
227, 228, 229, 241, 243, 249, 250,
271, 286, 289, 293, 294, 295, 302
Apsent 182, 183, 250
ASLA 199
Avustralya 24, 177, 181, 299, 315

B

Baküs (şarap tanrısı) 45, 52
Bal 81
“barbarlar” 59
Belçika 12, 77, 80, 190, 196, 273
Bira 18, 23, 27, 28, 29, 34, 44, 49, 59, 61,
62, 69, 73, 74, 75, 82, 83, 92, 98,
100, 101, 105, 107, 114, 118, 172,
179, 180, 182, 186, 248, 249, 251,
266, 267, 278, 284, 292
Birahaneler 111, 180
Bira imalathaneleri 267
Bira tüketimi 248
Bira üretimi 73, 75, 251
Birinci Dünya Savaşı 8, 84, 184, 195, 196,
199, 217, 223, 227, 240, 242, 250,
253, 254, 255, 258, 270, 275, 279,

280, 282, 283, 286, 292, 294, 295,
305, 314

Birleşik Devletler 12, 65, 170, 232, 233,
235, 236, 237, 253, 254, 258, 259,
260, 261, 262, 265, 268, 270, 271,
301

Bordeaux 40, 58, 60, 78, 79, 86, 87, 102,
104, 106, 107, 109, 122, 159, 161,
162, 163, 164, 181, 212, 213, 245,
283, 294, 340, 355

Brendi 117, 119, 121, 161

Burgonya 35, 36, 40, 58, 80, 81, 87, 162,
163, 181, 245, 283, 286, 294

Büyük İskender 40

C

California 143, 235, 270, 319, 327, 333,
334, 343, 347, 349, 353, 354

Champagne 246, 283, 350, 351

Cin 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134,
135, 204, 223, 314, 330

Ç

Çin 18, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 31, 52, 124,
141, 208, 237, 315

D

Damıtma 115, 116, 117, 122, 131

F

Fildişi Sahili 220, 224, 225

Fransa 15, 34, 35, 40, 58, 62, 64, 65, 78,
79, 82, 85, 86, 87, 90, 91, 93, 99,
101, 103, 104, 105, 108, 109, 110,
111, 116, 119, 122, 128, 144, 152,
153, 160, 161, 162, 163, 166, 170,
173, 174, 175, 178, 180, 181, 182,
183, 184, 188, 196, 204, 205, 206,

207, 212, 213, 215, 217, 220, 221,
228, 242, 245, 249, 250, 253, 271,
280, 283, 284, 285, 286, 294, 297,
298, 299, 300, 302, 304, 305, 311,
314

G

Galler 179, 191, 203, 249, 302
Gana 224, 226
Girit 25, 33, 34, 44, 68
Güney Afrika 138, 221, 228, 229, 230,
251, 255, 299, 315

H

Hamburg 74, 77, 86, 139
Hristiyan Kilisesi 61
Hindistan 12, 21, 115, 124, 136, 137, 138,
158, 166, 210, 273, 274
Hipokrat 39, 47

İ

İkinci Dünya Savaşı 275, 281, 292, 302
İngiltere 33, 58, 59, 62, 74, 75, 76, 78, 79,
80, 81, 82, 83, 84, 85, 89, 92, 98,
101, 102, 104, 105, 106, 110, 111,
113, 116, 119, 122, 123, 124, 125,
127, 128, 130, 131, 133, 134, 137,
144, 145, 146, 147, 150, 160, 162,
166, 170, 171, 175, 177, 178, 179,
180, 184, 185, 188, 189, 190, 191,
195, 196, 200, 202, 203, 216, 221,
222, 223, 228, 241, 243, 246, 247,
248, 249, 253, 255, 271, 280, 281,
282, 283, 292, 298, 299, 302, 304,
305, 310, 314, 316, 329, 331
İrlanda 120, 188, 198, 203
İsa 12, 31, 54, 56, 57, 58, 65, 94, 215, 216,
300
İskoçya 25, 82, 84, 116, 120, 123, 162,
170, 171, 181, 191, 196, 200, 201,
203
İslamiyet 12, 23, 65, 67, 69, 254
İspanya 25, 33, 35, 58, 60, 62, 68, 69, 80,

87, 101, 102, 115, 116, 139, 140,
141, 142, 143, 181, 205, 212, 213,
271, 272, 286, 299

İsveç 272, 280, 295, 299, 303, 305
İsviçre 62, 93, 120, 184, 206
İtalya 25, 33, 34, 35, 40, 43, 45, 59, 72, 78,
79, 86, 91, 96, 101, 104, 107, 115,
116, 181, 212, 217, 271, 280, 299,
302, 315

K

Kanada 13, 95, 155, 168, 187, 195, 196,
235, 236, 251, 254, 260, 270, 271,
274, 275, 279, 285, 295, 301, 302,
303, 305
Kanarya şarabı 107
Kara Ölüm 75, 81, 89
Kral Midas 29, 30

L

Lenin, Vladimir 252, 256, 345
Lloyd George, David 241, 243, 255, 344

M

Macaristan 33, 58, 78, 104, 119, 162, 302
MADD 303
Madeira şarabı 158
Manastırlar 62
Marx, Karl 180, 202, 252
Massachusetts (eyalet) 137, 146, 147, 148,
149, 150, 154, 190, 197, 260, 333,
350, 360
Meksika 140, 141, 142, 143, 196, 254, 261,
268, 269, 270, 274, 275
Mezopotamya 15, 26, 27, 29, 30, 34, 143,
314
Mısır 13, 15, 20, 22, 25, 26, 27, 28, 30, 31,
33, 34, 44, 46, 47, 55, 58, 143
Mormonlar 12, 65, 216, 279, 300
Muhammed 65, 66, 67
Müslümanlar 65, 66, 285, 300, 313

N

Nijerya 220, 221, 222, 223, 224, 227, 299
Norveç 272, 274, 280, 295, 303
Nuh 20, 54, 55, 125, 141, 216

P

Pasteur, Louis 18, 216, 285
Polonya 58, 79, 101, 124, 207, 293
Portekiz 33, 58, 60, 68, 104, 137, 138, 139,
145, 158, 159, 160, 272, 299, 328
Port şarabı 160

R

Rom 124, 166, 221, 242
Roma 7, 13, 20, 32, 33, 40, 41, 42, 43, 44,
45, 46, 49, 50, 58, 59, 60, 63, 65, 72,
93, 95, 105, 107, 120, 124, 314, 316
Roosevelt, Franklin D, Başkan 266, 267,
275, 276, 285
Rusya 12, 68, 79, 124, 196, 206, 208, 217,
234, 243, 244, 254, 255, 257, 259,
274, 275, 289, 293, 296, 299, 302,
303, 306, 310

S

Sarhoşluk 94, 149, 153, 168, 205, 256, 280
Shakespeare, William 102, 112, 328, 329,
355
Sovyetler Birliği 253, 259, 268, 274, 275,
289, 290, 291, 295, 296, 306, 307,
308, 309
Su 17, 50, 57, 98, 100, 124, 125, 126, 190,
191, 213, 217
Süt 50

Ş

Şarap 25, 28, 31, 34, 35, 38, 45, 47, 48, 49,
55, 56, 58, 59, 60, 62, 64, 66, 69, 80,
83, 86, 89, 96, 110, 126, 137, 142,
162, 163, 182, 206, 211, 212, 260,
284, 285, 294, 298
Şeker 103

T

Tahiti 238
Tavernalar, *bakınız barlar* 147

V

Venedik Cumhuriyeti 95
Vietnam 236, 342, 361
Vikingler 60
Virginia (eyalet) 144, 145, 146, 154, 158,
201, 259, 301, 328, 333, 334, 345,
354, 359, 361
Viski 12, 171, 172, 175, 232, 247, 265
Votka 308

W

WCTU 198, 199, 208, 211, 234, 270, 271,
292, 350
WONPR 266

Y

Yahudiler 20, 54, 55, 56, 65, 69, 82
Yasaklar 8, 254
Yeni Zelanda 251, 252, 274, 295, 305, 306,
315
Yerli halk (Kanada) 280
Yunanistan 7, 13, 20, 25, 32, 33, 34, 36,
37, 39, 44, 46, 49, 50, 52, 79, 101,
143

Alkol

Tarihi

Alkol, kendi başına hiçbir maddi, kültürel ya da ahlaki değeri olmayan renksiz bir sıvıdır. Ama bu sıvıya zamana, mekâna ve tüketildiği toplumlara göre değişen karmaşık ve çoğu zaman karşıt değerler biçilmiştir. Dünyanın her yerinde az ya da çok içilen alkol, devlet ve dini otoriteler tarafından da en çok düzenlemeye tabi tutulan içecek olmuştur.

Rod Phillips, alkolün 9000 yıllık tarihini kültürel ve ekonomik açıdan ele alırken, hem günlük hayatın bir parçası olduğunu hem de sosyal, siyasi ve dini gerginliklerin odağında bulunduğunu ortaya koyuyor.

Bu kitap; ödeme aracı, tedavi aracı, sosyalleşme aracı, şeytanın aracı ve hatta tanrının aracı gibi görülen alkolün etkilerini ve kültürel önemini böylesine geniş bir zaman diliminde ve evrensel ölçülerde ele alan ilk çalışma.

Inceleme

mayakitap